BIBLJOTEKA SAMORZĄDU

KALENDARZ SAMORZĄDOWY

na rok 1927.

Nakładem Zrzeszenia Samorządów Powiatowych
WARSZAWA 1927

V
B J
C

BIBLJOTEKA SAMORZĄDU

KALENDARZ SAMORZĄDOWY

na rok 1927.

Nakładem Zrzeszenia Samorządów Powiatowych
WARSZAWA 1927

Druk. Zrzesz. Samorz. Pow., Warszawa, Leszczyńska 6.

SPIS RZECZY.

Słowo wstępne.

DZIAŁ I KALENDARZOWY I INFORMACYJNY.

DZIAŁ II. ARTYKUŁOWY.

DZIAŁ III. MONOGRAFJE POWIATÓW, GMIN I INSTYTUCYJ PUBLICZNYCH.

Życzliwe przyjęcie pierwszego „Kalendarza Samorządowego" zachęciło nas do dalszej pracy w tym kierunku.

Oddajemy obecnie do rąk tak działaczy jak i pracowników samorządowych i społecznych drugi „Kalendarz Samorządowy" na rok 1927-my. W "Kalendarzu" tym staraliśmy się, idąc drogą nakreśloną w przedmowie do pierwszego „Kalendarza", nadać artykułom i informacjom bardziej praktyczny kierunek. Pod tym kątem widzenia nakreśliliśmy jeszcze pod kierunkiem obecnego Vice ministra Dr. M. Jaroszyńskiego plan i podjęliśmy pracę. Trudności w wyszukaniu odpowiednich współpracowników i zebraniu dokładnych materjałów uniemożliwiły wykonanie w całości nakreślonego planu.

Pomimo tego sądzimy, że treść podana w „Kalendarzu Samorządowym" zainteresuje tak działaczy jak i pracowników samorządowych czy społecznych, że im ułatwi znacznie ich zbożną pracę.

REDAKCJA BIBLJOTEKI SAMORZĄDU.

DZIAŁ I.

kalendarzowy i informacyjny.

Astronomiczny początek pór roku.

Według czasu środkowo - europejskiego (obowiązującego w Polsce) zaczyna się:

wiosna dnia 21 marca o godz. 16 rano,
lato dnia 22 czerwca o godz. 11 rano,
jesień dnia 23 września o godz. 2 wiecz.,
zima dnia 22 grudnia o godz. 21 wiecz.

Zaćmienia w roku 1927.

W roku 1927 przypadają trzy zaćmienia słońca i dwa zaćmienia księżyca. W Polsce jednak widzialne będzie tylko jedno zaćmienie słońca (jako częściowe) oraz jedno zaćmienie księżyca (jako całkowite). Zaćmienie słońca rozpocznie się około godziny 5-ej rano dnia *29-go czerwca*. Trwać będzie dwie godziny. W czasie najsilniejszego zaćmienia (około godz. 6-ej min. 15) zakryte będzie cztery piątych średnicy słońca.

Całkowite zaćmienie księżyca widzialne będzie w Polsce dnia *8-go grudnia*. Początek zaćmienia częściowego przypadnie między g. 16 a 17. Początek zaćmienia całkowitego w godzinę później. Koniec zaćmienia całkowitego po godz. 19, koniec zaćmienia częściowego po godz. 20.

Tablica świąt ruchomych na rok 1927.

Popielec	2 marca
Niedziela Palmowa	10 kwietnia
Zmartwychwstanie Chrystusa Pana (Wielkanoc)	17 kwietnia
Wniebowstąpienie Pańskie	26 maja
Zesłanie Ducha św. (Zielone Świątki)	5 czerwca
Niedziela Św. Trójcy	12 czerwca
Boże Ciało	16 czerwca
Niedziela 1-sza Adwentu	17 listopada

Święta wyznania mojżeszowego w roku żydowskim 5687.

Roszhaszana 1 Tiszri — Nowy Rok od 8 września wieczorem do 10 września 1926; Jom—Kippur 10 Tiszri—Sądny dzień od 18 września wiecz. do 19 września 1926; Sukkoth 15 — 16 Tiszri — Święto Szałasów od 23 września wiecz. do 30 września 1926; Szemini Aceret i Simchat Tora 22 i 23 Tiszri — od 1 do 2 października 1926; Chanuka 25 Kislaw — (Machabojów) od 30 listopada wiecz. do 8 grudnia 1926; Purim 14 Adar — Ostatki od 17 marca wieczorem do 18 marca 1927; Pessach 15 Nisan — Wielkanoc od 16 kwietnia wiecz. do 24 kwietnia 1927; Szemuoth 6 Siwan — Zielone Świątki od 5 czerwca wiecz. do 7 czerwca 1927; Tiszeah beaw. 9 (Aw) Ab — Uroczysty post na pamiątkę zburzenia świątyni w Jerozolimie od 6 sierpnia wieczorem do 7 sierpnia 1927.

Styczeń — Rok 1927.

Dni 31

Dnia		Kalendarz rzymsko-katolicki	Słońca wsch. g. m.	Słońca zach. g. m.	NOTATKI
1	*S*	*Nowy Rok Obrz. P. J.* Miecz.			
2	*N*	*1 po N. R. Im. Jezus* Makarego	7.39	15.49	
3	P	Genowefy, Daniela			
4	W	Tytusa b., Eugen., Grzegorza			
5	Ś	Telesfora p., Emil.			
6	*C*	*Św. Trzech Króli Objaw. P. J.*			
7	P	Lucjana m., Juljana			
8	S	Seweryna op. Erharda			
9	*N*	*1 po 3 Kr.* Marcjany, Marcel.	7.37	15.57	
10	P	Agatona p., Wilhelma			
11	W	Honoraty, Hyginy			
12	Ś	Ernestyna, Tacjany, Arkad.			
13	C	Weroniki, Leonc.			
14	P	Hilarego, Feliksa męczennika			
15	S	Pawła I, pustel.			
16	*N*	*2 po 3 Kr.* Marcela p., Włodz.	7.33	16.07	
17	P	Antoniego, pustel.			
18	W	Stolicy św. Piotra			
19	Ś	Marjana i Mart. Ferdynand.			
20	C	Fabiana i Sebastjana			
21	P	Agnieszki, Epifan			
22	S	Wincentego i Anast.			
23	*N*	*3 po 3 Kr. Zaślubiny N. M. P.*	7.26	16.18	
24	P	Tymoteusza, bisk.			
25	W	Nawrócenie św. Pawła			
26	Ś	Polikarpa, Pauli			
27	C	Jana Złot., Juljana			
28	P	Walerego Juljana bp.			
29	S	Franciszka Salezego			
30	*N*	*4 po 3 Kr.* Martyny, Hipolita	7.18	16.29	
31	P	Piotra N., Ludwika			

Odmiany księżyca:

Ostatnia ćwierć	dnia	26
nów	„	3
pierwsza ćwierć	„	10
pełnia	„	17

Powierzchnia, podział administracyjny, ludność

Ludność Polski w latach 1921—1926: 30 września r. 1921 — 27.176.717., 1 stycznia r. 1923 — 28.144.000, 1 stycznia r. 1924 — 28.470.000, 1 stycznia r. 1925 — 28.873.000, 1 stycznia r. 1926—29.249.000.

Dane G. U. S.

Województwa	Powierzchnia w klm.²	Jednostki administracyjne		Ludność według spisu z dnia 30 września r. 1921.			Mieszkańców na 1 km.²
		Miasta	Gminy wiejskie i obszary dworskie	Ogółem	W miastach	Na wsi	
Polska	388 390	652	15 007	27 176 717	6614371*)	19 263 525	70,0
M. St. Warszawa .	121	1	—	936 713	936 713	—	7741,4
wojew. Warszaw. .	29 310	58	295	2 112 798	463 363	1 649 435	72,1
„ Łódzkie . .	19 034	44	233	2 252 769	859 182	1 393 587	118,4
„ Kieleckie .	25 736	38	310	2 535 781	589 996	1 945 785	98,5
„ Lubelskie .	31 160	32	281	2 087 951	348 254	1 739 697	67,0
„ Białostock.	32 745	48	184	1 307 826	316 214	991 612	39,9
„ Wileńskie .	28 008	14	103	973 404	164 544	808 860	34,8
„ Nowogródz.	23 478	16	96	825 028	98 091	726 937	35.1
„ Poleskie .	42 286	27	118	881 005	150 260	730 745	20,8
„ Wołyńskie .	30 288	31	95	1 437 907	230 766	1 234 141	47,5
„ Poznańskie	26 528	118	4 710	1 967 865	687 030	1 280 835	74,2
„ Pomorskie .	16 386	31	2 074	935 643	224 458	711 185	57,1
„ Śląskie . .	4 230	18	413	1 124 967	.	.	265,9
„ Krakowskie	17 448	52	1 914	1 992 810	469 836	1 522 974	114,2
„ Lwowskie .	27 024	61	2 199	2 718 014	606 024	2 111 990	100,6
„ Stanisławowskie .	18 368	28	900	1 339 191	247 648	1 091 543	72,9
„ Tarnopolsk.	16 240	35	1 082	1 428 520	204 881	1 223 639	88,

* Bez ludności spisanej przez władze wojskowe i ludności Górnego Śląska.

Liczba emigrantów, reemigrantów i repatrjantów

Dane G. U. S.

ROK	Emigracja				Reemigracja z Ameryki	Repatrjacja ze Wschodu
	zamorska		kontynentalna			
	Ogółem	W tem do Stanów Zjednoczonych	Ogółem	W tem do Francji		
1918	—	—	—	—	—	82.952
1919	5.901	—	804	804	—	286.350
1920	74.121	—	26.846	13.389	70.000	86.037
1921	87.334	—	12.129	9.306	78.000	482.320
1922	38.716	27.723	29.527	28.927	11.116	278.750
1923	55.401	24.709	72.058	69.519	6.693	30.835
1924	22.511	4.290	26.136	22.966	6.629	5.188

Luty — Rok 1927.

Dni 28

Dnia		Kalendarz rzymsko-katolicki	Słońca wsch. g. m.	Słońca zach. g. m.	NOTATKI
1	W	Ignacego, Brygidy			
2	*Ś*	*Najśw. M. B. Gromnicznej*			
3	C	Błażeja m. i Hipolita Oskara			
4	P	Weroniki, Andrzeja, Józefa			
5	S	Agaty p., Albina			
6	*N*	*5 po 3 Kr.* Doroty, Tytusa	7.08	16.41	
7	P	Romualda op., Teod.			
8	W	Jana z M., Seweryna			
9	Ś	Apolonji, panny, Cyryla			
10	C	Scholastyki, Wilhelma			
11	P	Najśw. P. M. z Lour.			
12	S	Modesta, Eulalji.			
13	*N*	*Starozap.* Grzegorza, Julj.	6.56	16.53	
14	P	Walentego, Witalisa			
15	W	Faustyna, Georgji			
16	Ś	Juljany, Juljusza			
17	C	Konstancji, Faustyna			
18	P	Flawjana, Symeona			
19	S	Konrada wyzn., Marcela			
20	*N*	*Mięsop.* Leona b., Zenona	6.44	17.05	
21	P	Andrzeja, Fortunata			
22	W	Stol. św. Piotra, Małgorzaty			
23	Ś	Piotra Damjana			
24	C	Macieja ap.			
25	P	Cezarego, Feliksa, Zygfryda			
26	S	Wiktora, Aleksandra			
27	*N*	*Zapustna.* Romana	6.30	17.17	
28	P	Leandra, Juljana			

Odmiany księżyca:

Ostatnia ćwierć	dnia	24
nów	„	2
pierwsza ćwierć	„	9
pełnia	„	16

Stosunki narodowościowe i wyznaniowe w Polsce.

(Spis 1921 r.)

Dane G. U. S.

WOJEWÓDZTWA	Ludność ogółem	WYZNANIE W %						NARODOWOŚĆ W %					
		Rzym-sko-kat.	Grecko-katol.	Prawo-sławne	Ewange-lickie	Mojże-szowe	Inne lub niewia-dome	Polska	Ukraiń-ska	Białoru-ska	Niemie-cka	Żydow-ska	Inna lub niewia-doma
Polska	27.184.836	63,8	11,2	10,5	3,7	10,5	0,3	69,2	14,3	3,9	3,9	7,8	0,9
M. st. Warszawa	936.713	63,8	0,1	0,6	1,9	33,1	0,5	72,3	0,1	0,0	0,1	26,9	0,6
woj. Warszawskie	2.112.798	85,4	0,0	0,2	4,2	9,6	0,6	89,8	0,0	0,0	2,3	7,8	0,1
" Łódzkie	2.252.769	77,0	0,0	0,2	7,7	14,5	0,6	83,2	0,0	0,0	4,6	12.0	0,2
" Kieleckie	2,535.781	87,6	0,0	0,1	0,4	11,9	0,0	91,3	0,0	0,0	0,1	8,5	0,1
" Lubelskie	2.087.951	77,6	0,1	7,3	0,9	13,8	0,3	85,4	3,0	0,1	0,5	10,9	0,1
" Białostockie	1.307.826	68,6	0,0	15,1	1,0	14,8	0,5	76,8	0,0	9,1	0,3	12,5	1,3
Okręg Wileński	973.404	61,2	0,0	26,9	0,1	9,4	2,4	57,9	0,0	25,7	0.0	8.1	8,3
woj. Nowogródzkie	824.045	39,5	0,0	51,1	0,1	9,0	0,3	53,9	0,0	37,7	0,0	6,8	1,6
" Poleskie	880.898	7,8	0,0	79,2	0,4	12,6	0,0	24,3	17,7	42,6	0,1	10.4	4,9
" Wołyńskie	1.437.907	11,6	0,0	74,2	2,7	11,5	0,0	16,8	68,4	0,1	1,7	10,5	2,5
" Poznańskie	1.967.649	82,9	0,1	0,1	16,4	0,5	0,0	83,1	0,0	0,0	16,7	0,1	0,1
" Pomorskie	935.679	79,6	0,0	0,1	19,9	0,3	0,1	81,0	0,0	0,0	18,7	0,1	0,2
" Krakowskie	1.992.810	89,3	2,6	0,1	0,3	7,7	0,0	93,0	2,5	0,0	0,5	3,9	0,1
" Lwowskie	2.718.014	46,5	41,4	0,1	0,5	11,5	0,0	56,6	35,9	0,0	0,5	7,0	0,0
" Stanisławowskie	1.348.580	14,5	73,9	0,1	0,8	10,7	0,0	22,2	69,8	0,0	1,2	7,8	0,0
" Tarnopolskie	1.428.520	31,3	59,4	0,1	0,2	9,0	0,0	45,0	50,0	0,0	0.2	4,8	0,0
Śląsk Cieszyński	144.671	65,7	0,0	0,0	29,0	5,1	0,2	76,5	0,0	—	20,0	3,1	0,4

Marzec — Rok 1927.

Dni 31

Dnia		Kalendarz rzymsko-katolicki	Słońca wsch. g. m.	Słońca zach. g. m.	NOTATKI
1	W	Albina b. i Antoniny			
2	Ś	*Popielec.* Heleny cesarzowej			
3	C	Kunegundy cesarzowej			
4	P	*Kazimierza Króla, Fryderyka*			
5	S	Bogumiła, Gerazma			
6	*N*	*1 Postu.* Felicyty m., Kol.	6.16	17.29	
7	P	Tomasza z Akw.			
8	W	*Wincentego Kadłubka*			
9	Ś	Franciszki, Grzegorza			
10	C	40 męczenników, Makarego			
11	P	Konstantyna, Firmina			
12	S	Grzegorza W., Piotra			
13	*N*	*2 Postu.* Bożydary, Kryst.	6.00	17.40	
14	P	Leona, Matyldy			
15	W	*Klemensa Dw. w.*, Long.			
16	Ś	Hilarego męcz., Tacjana			
17	C	Patryka b., p., Gertrudy			
18	P	Cyryla, Narcyza, Edwarda			
19	S	*Józefa. Obl. N. M. P.*			
20	*N*	*3 Postu.* Joachima	5.45	17.51	
21	P	Benedykta op.			
22	W	Katarzyny Szw., Oktawjana			
23	Ś	Wiktorjana, Pelagji			
24	C	Szymona, Marka			
25	P	*Zwiastowanie N. M. P.*			
26	S	Emanuela			
27	*N*	*4 Postu.* Jana Dam., Rob.	5.30	18.02	
28	P	Sykstusa			
29	W	Cyryla m., Eustach.			
30	Ś	Kwiryna, Jana K.			
31	C	Balbiny, panny			

Odmiany księżyca:

Ostatnia ćwierć	dnia	26
nów	„	3
pierwsza ćwierć	„	11
pełnia	„	18

Ludność według zawodu

Dane G. U. S.

WOJEWÓDZTWA	OGÓŁEM	CZYNNI ZAWODOWO I UTRZYMYWANI CZŁONKOWIE RODZIN W								
		rolnictwie, leśnictwie, hodowli, ogrodnictwie i rybactwie.	górnictwie i przemyśle	handlu i ubezpieczeniach	komunikacji i transporcie	służbie publicznej i wolnych zawodach	armji, marynarce, lotnictwie wojskowem	służbie domowej i usługi osobiste	bezrobotni i niewykonywujący zawodu	bez bliższego określenia i bez podania zawodu
Ogółem ludność, spisana przez władze cywilne	25376175	16854313	3528100	1611149	834753	752527	122728	341802	718545	612258
w %	100,0	66,4	13,9	6,4	3,3	3,0	0,5	1,3	2,8	2,4
M. St. Warszawa	936713	8748	322438	215611	98809	101378	22551	46624	78281	42273
Woj. Warszawskie	2112798	1433307	273674	121496	58448	51336	9184	28026	58767	78560
„ Łódzkie	2252769	1210677	554673	187395	61783	61199	4987	38697	71012	62346
„ Kieleckie	2535781	1568726	539344	170521	70589	56141	4379	31724	48795	45562
„ Lubelskie	2087951	1533286	228537	139401	43539	46192	6493	21021	32050	37432
„ Białostockie	1305284	943645	149089	65454	85662	33262	4504	12367	29920	31381
„ Wileńskie	476164	421742	21027	13283	4607	5684	335	2124	3874	3488
„ Nowogródzkie	823089	688784	45830	25248	10244	13207	1653	4632	25739	7752
„ Poleskie	881005	722613	56904	34508	20774	15142	1888	4831	13323	11022
„ Wołyńskie	1437907	1164939	104107	82556	17532	26998	1453	8559	17263	14500
„ Poznańskie	1967865	1096866	329693	95065	129334	74489	22685	38205	113768	67760
„ Pomorskie	935643	579619	126243	33609	54126	32537	10187	13752	52474	33096
Śląsk Cieszyński	144671	52401	51543	9192	8362	7129	1590	4308	7110	3036
Woj. Krakowskie	1992810	1308431	281699	112820	87018	70661	12414	32704	58209	28854
„ Lwowskie	2718014	1927891	254709	175348	81067	93476	14955	35267	65358	69943
„ Stanisławowskie	1339191	1032033	103073	62858	34096	31800	1812	9898	23412	40209
„ Tarnopolskie	1428520	1160605	85517	66784	18763	31896	1658	9063	19190	35044

Kwiecień — Rok 1927.

Dni 30

Dnia		Kalendarz rzymsko-katolicki	Słońca wsch. g. m.	Słońca zach. g. m	NOTATKI
1	P	Hugona i Teodora			
2	S	Franciszka z Pauli			
3	*N*	*Biała.* Izydora, Platona	5.15	18.13	
4	P	Wincentego F., Ireny			
5	W	Celestyna, Wilhel., Tym.			
6	Ś	Rufina M., Cyrjaka			
7	C	Djonizego Amac.			
8	P	Marji Kleofas., Hugona			
9	S	Michała de S., Ferd.			
10	*N*	*Palmowa.* Apolonjusza	5.00	18.24	
11	P	Justyna Tyburcjusza			
12	W	Anastazji, Ludwiki			
13	Ś	Julji, Lamberta			
14	C	*Wielki.* Aniceta, Rudolfa			
15	P	*Wielki.* Hermenegildy			
16	S	*Wielka.* Leona IX, pap.			
17	*N*	*Wielkanoc. Zm. P. J.* Agn., p.	4.45	18.35	
18	P	*Wielkanocny.* Anzelma, bisk.			
19	W	Leona W., Filipa			
20	Ś	Agnieszki p., Wiktora			
21	C	Anzelma, bisk., Sym.			
22	P	Sotera i Kajusa			
23	S	*Wojciecha, b. m.*			
24	*N*	*1 po W.* Marka ew., Stefana	4.31	18.46	
25	P	N. M. P. d. Rady Kleta i Marc.			
26	W	Zyty, Anastazji I.			
27	Ś	Marcelina			
28	C	Pawła od Krzyża, Witalisa			
29	P	*Urocz. św. Józefa Ob.* Piotra			
30	S	Katarzyny Seneńsk.			

Odmiany księżyca:

Ostatnia ćwierć	dnia	24
nów	„	2
pierwsza ćwierć	„	9
pełnia	„	17

Nieruchomości, budynki z przeznaczenia mieszkalne, z uwzględnieniem materjału budowlanego i pokrycia dachu. Dane spisu ludności z dnia 30 września 1921 r.

Dane G. U. S.

WOJEWÓDZTWA	Liczba nieruchomości	Liczba budynków z przeznaczenia mieszkalnych	Z ogólnej liczby budynków z przeznaczenia mieszkalnych było: murowanych				drewnianych				z gliny i innych materj.				Z niepodanego materjału
			Ogółem	o pokryciu: ognio-trwałem	z drzewa	ze słomy	Ogółem	o pokryciu: ognio-trwałem	z drzewa	ze słomy	Ogółem	o pokryciu: ognio-trwałem	z drzewa	ze słomy	
Polska	3 299 255	3 423 032	571 689	439651	32 164	97 820	2 480 971	277162	290058	1909479	356919	42272	9624	304452	13453
M. st. Warszawa	10 040	22 380	17 312	17 151	151	6	5 020	2 977	1 944	90	21	17	2	2	27
woj. Warszawskie	220 613	238 655	46 633	27 406	3 025	16 044	171 810	22 493	13 077	136 045	19 929	910	356	18 589	283
„ Łódzkie	204 895	224 950	60 997	37 789	2 355	20 659	144 734	18 328	6 135	120 113	18 933	803	369	17 723	286
„ Kieleckie	304 114	318 271	58 643	34 145	8 400	15 918	258 371	14 304	37 061	206 755	850	102	52	694	407
„ Lubelskie	269 489	273 948	19 334	10 134	3 824	5 280	252 649	11 398	23 829	217 152	1 743	171	100	1 393	222
„ Białostockie	189 848	194 640	12 066	9 432	913	1 477	181 382	24 079	19 019	137 737	1 036	181	67	776	156
„ Wileńskie	79 726	82 390	553	294	153	102	80 185	995	7 864	71 272	145	26	61	56	2722
„ Nowogródzkie	135 348	135 831	1 964	1 375	514	69	131 004	1623	15 176	113 903	141	41	37	57	1507
„ Poleskie	145 265	144 815	2 472	1 872	410	172	139 651	3 752	23 092	112 502	183	27	63	85	2509
„ Wołyńskie	233 096	230 735	8 773	5 677	859	2 207	203 545	21 311	13 659	168 419	15 099	1738	229	13 036	3318
„ Poznańskie	168 917	197 481	157 147	147170	178	9 164	16 683	7 118	96	9 394	22 966	12347	77	10 511	685
„ Pomorskie	90 606	103 634	69 960	59 349	239	10 225	22 670	6 576	97	15 980	10 915	3274	70	7545	89
Śląsk Cieszyński	14 069	15 032	9 722	7 750	145	1 822	5 276	1 932	1 983	1 359	28	27	—	1	451
„ Krakowskie	306 827	311 994	37 940	33 063	2 102	2 625	273 329	52 221	51 970	168 675	274	138	10	119	393
„ Lwowskie	425 634	430 996	33 991	26 751	3 487	3 668	362 545	63 910	27 329	270 527	34 067	5217	843	27 937	154
„ Stanisławowskie	243 210	244 882	10 709	7 528	1 394	1 757	187 427	17 175	45 401	124 563	46 592	3860	1193	41 514	207
„ Tarnopolskie	255 352	251 844	23 066	12 383	3 996	6 619	44 585	6 906	2 367	35 281	183986	13372	6095	164414	6

Do zestawienia nie włączono 60 budynków o niepodanem pokryciu; mianowicie: 4 murowanych, 54 drewnianych i 2 z gliny i innych materjałów. Stąd nieistotna rozbieżność między sumami, a poszczególnemi składnikami.

Maj — Rok 1927.

Dni 31

Dnia		Kalendarz rzymsko-katolicki	Słońca wsch. g. m.	Słońca zach. g. m.	NOTATKI
1	*N*	*2 po W.* Atanazego	4.18	18.57	
2	P	Filipa i Jakóba, Zygmunta			
3	*W*	*Królowej Korony Polskiej*			
4	Ś	*Florjana m.*, Znal. św. Krzyża			
5	C	Piusa d. w., Anioła m.			
6	P	Jana w Oleju, Heleny			
7	S	Domiceli p,, Gizeli			
8	*N*	*3 po W. Stanisława biskupa*	4.06	19.08	
9	P	Grzegorza N., Herm.			
10	W	† Antonina, Izydora roln.			
11	Ś	† Adolfa, Mamerta, Franc.			
12	C	† Pankrac., Nereusza i Arch.			
13	P	Serwacego			
14	S	Bonifacego m., Pashalisa			
15	*N*	*4 po W.* Zofji i trzech córek	3.56	19.18	
16	P	*Andrzeja Boboli, męcz.*			
17	W	Pashalisa W., Brunona			
18	Ś	Feliksa kapł., Wenanc.			
19	C	Piotra Celestyna, Iwona			
20	P	Bernardyna, Anastazji			
21	S	Tymoteusza, Wiktorjana			
22	*N*	*5 po W.* Julji i Heleny	3.46	19.27	
23	P	Dezyderjusza dni krzyż.			
24	W	Joanny, Wincent. dni krzyż.			
25	Ś	Urbana p., dni krzyż.			
26	*C*	*Wniebowstąpienie P. J.* Filipa N.			
27	P	Jana pap., Bedy			
28	S	Augustyna, Emila			
29	*N*	*6 po W.* Maksymiljana	3.39	19.36	
30	P	Ferdynanda i Feliksa			
31	W	Anieli p. i Petroneli p.			

Odmiany księżyca:

Ostatnia ćwierć	dnia	24
nów	„	30
pierwsza ćwierć	„	8
pełnia	„	16

Długi zagraniczne państw europejskich

Rocznik Min. Skarbu

PAŃSTWO	Suma długów w złotych	Zadłużenie na 1 mieszkańca
Polska	1 766 206 189	61
Niemcy	4 036 590 000	66
Czechosłowacja	4 960 253 798	328
Włochy	27 409 332 600	705
Holandja	6 917 218 815	991
Belgja	10 685 230 213	1 417
Francja	109 514 660 000	2 773
Anglja	191 342 700 000	4 016

Majątek narodowy państw europejskich

PAŃSTWO	Suma majątku w miljardach złotych	Na głowę lud. w tys. złotych.
Anglja	366	8,02
Belgja	60	7,80
Francja	303	7,64
Niemcy	417	6,15
Czechosłowacja	57	4,10
Hiszpanja	74	3,63
Polska	88	3,25
Włochy	113	3,23
Rumunja	45	2,90
Rosja	303	2,14

Handel zagraniczny Polski w 1925 r.

Dane G. U. S.

GRUPY TOWARÓW	Przywóz w tys. złotych	Wywóz w tys. złotych	Saldo w tys. złotych
Zboże i mąka	122 717	121 939	—178
Mąka pszenna	117 602	1 296	—116 306
Inne płody rolne	70 615	100 877	+30 262
Cukier	—	89 550	+89 550
Jaja	—	51 327	+51 327
Mięso	—	51 517	+51 517
Inne produkty spożywcze i kolonjalne	235 454	34 621	—200 833
Zwierzęta żywe	1 228	111 560	+110 332
Płody leśne	3 205	215 713	+212 508
Węgiel, koks i brykiety	8 721	160 444	+151 721
Ropa naftowa i pochodne	—	70 303	+70 303
Inne surowce i półfabrykaty	378 245	75 451	—372 774
Wyroby gotowe	727 208	311 866	—415 342
Złoto i srebro	1 067	21	—1 046
Ogółem . .	1 666 062	1 396 612	—269 450

Czerwiec — Rok 1927.

Dni 30

Dnia		Kalendarz rzymsko-katolicki	Słońca wsch. g. m.	Słońca zach. g. m.	NOTATKI
1	Ś	*Jakóba Strepy b.*			
2	C	Marcelina, Erazma			
3	P	Klotyldy p.			
4	S	Aleksego, Franciszka			
5	*N*	*Zesłanie Ducha św.*	3.34	19.43	
6	*P*	*Świąteczny*. S. Marji Felic.			
7	W	Roberta, Sabiny			
8	Ś	*Such*. Medarda b.			
9	C	Fel cjana, Ryszarda			
10	P	*Such*. Małgorzaty, Maksym.			
11	S	*Such*. Barnaby ap.			
12	*N*	*1 S. Trójcy św.*	3.31	19.48	
13	P	Antoniego Padew.			
14	W	Bazylego b., Marcjana			
15	Ś	*Jolanty wd.*, Wita			
16	C	*Boże Ciało*. Franc.			
17	P	Adolfa b., Manuela			
18	S	Marka m., Marcelego			
19	*N*	*2 po S. Serca Jez.*	3.30	19.52	
20	P	Sylwerjusza, Florj.			
21	W	Alojzego, Gonzagi, Albana			
22	Ś	Paulina b., Albana			
23	C	Wandy, Zenona			
24	P	Narodz. Jana Chrzciciela			
25	S	Wilhelma, Łucji			
26	*N*	*3 po S.* Jana i Pawła męcz.	3.32	19.53	
27	P	Władysława Króla			
28	W	Leona p. wyz., Marceli			
29	Ś	*Piotra i Pawła apost.*			
30	C	Emiljany i Lucyny			

Odmiany księżyca:

Ostatnia ćwierć	dnia	22
nów	„	29
pierwsza ćwierć	„	7
pełnia	„	15

Użytkowanie gruntów w następujących państwach

Dane G. U. S.

PAŃSTWO	Rok	Powierzchnia w tys. hektarów	Przypadało na 100 hektarów			
			Ziemi ornej	Łąk i pastwisk	Lasy	Innych niewyszczególnionych
Polska	1921	37 661	48,6	16,9	24,1	10,4
wojew. centralne	"	12 950	56,4	15,3	19,5	8,8
" wschodnie	"	12 143	35,8	18,5	28,9	16,8
" zachodnie	"	4 719	60,7	11,0	21,1	7,2
" południowe	"	7 849	48,4	20,7	25.7	5,2
Niemcy	1913	47 416	45,9	16,2	27,0	10,9
Czechosłowacja	1920	14 048	42,7	18,1	33,1	6,1
Austrja	1920	7 961	21,3	28,9	38,4	11,4
Rumunja	1921	29 470	43,2	16,7	23,2	16,9
Danja	1919	4 302	65,3	9,6	8,6	16,5
Francja	1919	52 953	41,5	20,0	18,7	19,8
Hiszpanja	1908—11	50 452	33,1	41,2	9,8	15,9
Wielkobrytanja	1920	22 746	27,3	52,5	4,8	15,4

Wydajność gleby w państwach europejskich.

Zbiór z ha w kwintalach (100 klgr.)

PAŃSTWO	Pszenica	Żyto	Jęczmień	Owies	Ziemniaki	Buraki cukrowe
Francja	13,6	10,3	14,4	14,3	68,3	226,6
Hiszpanja	10,1	9,8	13,3	9,1	84,9	197,2
Niemcy	19,6	15,3	18,1	19,3	119,5	226,7
Rumunja	10,2	8,8	7,2	7,6	—	—
Anglja	22,1	—	18,6	17,5	147,4	154,9
Polska	13,3	12,8	13,8	14,0	116,2	189,0
Czechosłowacja . . .	16,2	15,8	17,4	15,8	97,8	259,2
Austrja	12,6	10,8	12,7	11,6	94,5	184,0
Danja	29,1	16,5	25,3	20,2	149,9	240.3
Dzielnice Polski						
woj. centralne	10,1	8,3	10.4	11,0	119,4	177,7
" zachodnie . .	17,1	13,0	17,2	17,4	139,0	221,9
" południowe . . !	4,7	4,9	6.6	6,8	103,9	165,2
" wschodnie . . .	7,8	6,4	6,6	7,5	83,0	115,8

Lipiec — Rok 1927.

Dni 31

Dnia		Kalendarz rzymsko-katolicki	Słońca wsch. g. m.	Słońca zach. g. m.	NOTATKI
1	P	Krwi P. Jezusa, Teobalda			
2	S	Nawiedzenie N. M. P., Ottona			
3	*N*	*4 po S.* Pośw. Kat. Wawel.	3.35	19.52	
4	P	Anatola, Heliodora			
5	W	Antoniego, Filomeny			
6	Ś	Izaj. pr., Dominiki, Łucji			
7	C	Cyryla i Metodego			
8	P	Elżbiety król., Eugen.			
9	S	Weroniki, Mikołaja			
10	*N*	*5 po S. 7* Braci męcz.	3.41	19.49	
11	P	Piusa p. m., Jana			
12	W	Jana Gwalberta, Fel.			
13	Ś	Małgorzaty, Anakleta, Eug.			
14	C	Bonawentury, Justa			
15	P	Najśw. Odk., Henryka			
16	S	*Andrzeja i Benona*			
17	*N*	*6 po S.* Aleksego w., Leona	3.48	19.43	
18	P	*Szymona z L.*			
19	W	Wincentego à Paulo			
20	Ś	*Czesława W.*, Hieronima			
21	C	Praksedy, Wiktoryna			
22	P	Marji Magdaleny			
23	S	Apolinarego, Libor.			
24	*N*	*7 po S. Kunegundy Kr.*	3.57	19.35	
25	P	Jakóba, Krzysztofa			
26	W	Anny, matki N. M. P.			
27	Ś	Pantaleona, Aurelji			
28	C	Wiktora, Inocentego			
29	P	Marty p., Olawa			
30	S	Abdona m., Rufina			
31	*N*	*8 po S.* Ignacego L.	4 06	19.26	

Odmiany księżyca:

Ostatnia ćwierć	dnia	21
nów	„	28
pierwsza ćwierć	„	7
pełnia	„	14

Verte

Verte

Inwentarz żywy w Polsce i innych krajach.

KRAJ	KONIE			BYDŁO ROGATE			TRZODA CHLEW.		
	Ilość ogólna w tysiącach	Na 1000 mieszkańców	Na 1000 ha obszaru	Ilość ogólna w tysiącach	Na 1000 mieszkańców	Na 1000 ha obszaru	Ilość ogólna w tysiącach	Na 1000 mieszkańców	Na 1000 ha obszaru
Czechosłowacja	592	43	41	4 391	310	300	2 096	148	143
Danja	572	183	139	2 537	793	602	2 853	438	332
Francja	2 847	67	48	13 749	337	240	5 405	126	90
Niemcy	3 680	62	78	16 653	281	358	17 226	265	338
Polska	**3 266**	**127**	**85**	**7 967**	**309**	**208**	**5 195**	**202**	**72**
Stany Zjednocz.	18 263	182	25	66 801	620	84	65 301	531	136
Anglja	1 915	47	70	11 854	251	378	3 628	77	116
Rosja Europ.	18 178	177	38	31 826	283	61	12 000	123	27

Drobiu podług spisu 1921 było w Polsce 25.200.000
czyli na 1000 ha obszaru 6.500 sztuk
na 1000 ludności 9.200 sztuk.

Liczba gospodarstw wiejskich według powierzchni.

Dane spisu ludności z r. 1921.

Dane tymczasowe G. U. S.

WOJEWÓDZTWA	Ogółem gospodarstw	W tem gospodarstw o powierzchni ogólnej w ha.					Na 100 gospodarstw było gospodarstw o powierzchni ogólnej w ha.				
		Do 2	2—5	5—20	20-100	ponad 100	Do 2	2—5	5—20	20-100	ponad 100
Polska	3 260 822	1 108 754	1 001 850	1 044 781	87 577	17 860	34,0	30,7	32,0	2,7	0,6
M. st. Warszawa	3 612	3 068	330	176	35	3	84,9	0,1	4,9	1,0	0,1
Woj. Warszaw.	229 074	50 303	50 110	114 319	12 206	2 136	22,0	21,9	49,9	5,3	0,9
" Łódzkie	202 712	48 863	59 310	89 817	3 790	932	24,1	29,2	44,3	1,9	0,5
" Kieleckie	310 391	82 891	114 329	110 178	1 897	1 096	26,7	36,8	35,5	0,6	0,4
" Lubelskie	294 504	57 285	92 712	138 044	5 320	1 143	19,4	31,5	46,9	1,8	0,4
" Białostoc.	183 175	28 143	47 305	97 438	9 452	837	15,4	25,8	53,2	5,2	0,4
" Wileńskie	80 897	9 943	25 700	38 827	5 384	1 033	12,3	31,8	48,0	6,6	1,3
" Nowogród.	133 647	17 547	51 209	58 697	4 940	1 254	13,2	38,3	43,9	3,7	0,9
" Poleskie	142 448	20 429	47 341	66 133	7 532	1 013	14,4	33,2	46,4	5,3	0,7
" Wołyńskie	227 630	32 290	85 657	103 551	5 031	1 101	14,2	37,6	45,5	2,2	0,5
" Poznańskie	173 442	80 435	23 436	52 912	14 348	2 311	46,4	13,5	30,5	8,3	1,3
" Pomorskie	89 736	34 460	13 732	29 444	10 769	1 331	38,4	15,3	32,8	12,0	1,5
Śląsk Cieszyński	14 891	7 858	3 794	2 737	439	63	52,8	25,5	18,4	2,9	0,4
Woj. Krakowsk.	291 239	129 006	110 379	49 681	1 508	665	44,3	37,9	17,1	0,5	0,2
" Lwowskie	394 347	207 044	140 598	43 590	1 786	1 329	52,5	35,7	11,1	0,4	0,3
" Stanisław.	236 961	159 970	57 330	17 565	1 501	595	67,5	24,2	7,4	0,6	0,3
" Tarnopol.	251 476	138 941	78 477	31 552	1 567	939	55,3	31,2	12,5	0,6	0,4
Gospodarstwa spisane przez władze wojsk.	640	278	91	120	72	79	43,4	14,2	18,8	11,3	12,3

Sierpień — Rok 1927.

Dni 31

Dnia		Kalendarz rzymsko-katolicki	Słońca wsch. g. m.	Słońca zach. g. m.	NOTATKI
1	P	Piotra w okowach			
2	W	N. M. P. Anielskiej, Alfonsa			
3	Ś	Znal. św. Szczepana			
4	C	Dominika, Aryst.			
5	P	N. M. P. Śnieżnej			
6	S	Przemienienie P. J., Sykst.			
7	*N*	*9 po S.* Kajetana i Donata	4.16	19.15	
8	P	Cyrjaka, Larga			
9	W	Romana i Juljana			
10	Ś	Wawrzyńca, męczennika			
11	C	Zuzanny, Tyburcjusza			
12	P	Klary p., Euzebji			
13	S	Hipolita, Kasjana			
14	*N*	*10 po S. Wig.* Euzebjusza	4.26	19.02	
15	*P*	*Wniebowzęcie N. M. P.*			
16	W	Joachima, Rocha			
17	Ś	*Jacka Odr.*, Liber., Juljany			
18	C	Heleny, cesarzowej, Firm.			
19	P	Juljusza, Marjana			
20	S	Bernarda, Samuela			
21	*N*	*11 po S.* Jacka, Joanny, Fr.	4.37	18.49	
22	P	Tymoteusza, Hipolita			
23	W	Filipa, Benicjusza			
24	Ś	Bartłomieja, apostoła			
25	C	Ludwika, króla, Grzegorza			
26	P	*M. B. Częstochowskiej*			
27	S	Józefa Kalasantego			
28	*N*	*12 po S.* Augustyna, Aleksego	4.47	18.35	
29	P	Ścięcie św. Jana			
30	W	M. B. Pociesz., Róży z Lim.			
31	Ś	Rajmunda, Bohdana			

Odmiany księżyca:

Ostatnia ćwierć	dnia	19
nów	„	27
pierwsza ćwierć	„	5
pełnia	„	13

Ogólny obszar wielkiej własności według województw i prawnego charakteru właścicieli.

Dane G. U. S. w ha

WOJEWÓDZTWA	Razem obszar	Własność prywatna	Własność publiczna: Państwa	w tem nadleśnictwa	Kościołów	Pozostałych	W odsetkach: Własność prywatna	Państwa	W tem nadleśnictwa	Kościoł.	Pozostał.
Polska	14 202 836	10 498 114	3 342 976	2 987 339	229 287	132 459	73,9	23,5	21,0	1,6	1,0
M. st. Warsz.	985	985	—	—	—	—	100,0	—	—	—	—
Warszawskie	986 409	845 214	126 921	109 743	—	14 274	85,7	12,9	11,1	—	1,4
Łódzkie	539 361	445 881	91 107	76 255	—	2 363	82,7	16,9	14,1	—	0,4
Kieleckie	780 903	493 841	281 347	251 936	—	5 715	63,2	36,0	32,2	—	0,8
Lubelskie	864 467	742 432	101 752	83 553	217	20 066	85,9	11,8	9,7	0,0	2,3
Białostockie	1 006 781	394 641	611 197	578 164	943	—	39,2	60,7	57,4	0,1	—
Wileńskie	1 064 624	803 922	256 042	221 295	4 013	647	75,5	24,0	20,8	0,4	0,1
Nowogródz.	871 564	688 221	177 597	158 507	3 048	2 698	79,0	20,4	18,2	0,3	0,3
Poleskie	2 088 063	1 658 019	421 933	404 323	8 111	—	79,4	20,2	19,4	0,4	—
Wołyńskie	1 033 421	753 860	268 262	243 548	11 299	—	72,9	26,0	23,6	1,1	—
Poznańskie	1 414 679	1 084 137	294 420	220 300	30 829	5 293	76,6	20,8	15,6	2,2	0,4
Pomorskie	871 446	474 494	375 116	319 106	15 175	6 661	54,5	43,0	36,6	1,7	0,8
Krakowskie	389 904	337 952	22 010	22 010	19 772	10 170	86,7	5,6	5,6	5,1	2,6
Lwowskie	845 923	751 360	27 506	27 506	51 818	15 239	88,8	3,3	3,8	6,1	1,8
Stanisławow.	681 652	340 348	261 419	261 419	48 829	31 056	49,9	38,4	38,4	7,2	4,5
Tarnopolskie	544 243	494 971	—	—	35 176	14 096	90,9	—	—	6,5	2,6
Śląskie	218 421	187 836	26 347	9 674	57	4 181	86,1	12,0	4,4	0,1	1,9

Wielka własność ziemska powyżej 50 ha ogólnego obszaru

Własność prywatna. Użytkowanie gruntów.

Dane z r. 1921 G. U. S.

WOJEWÓDZTWA	Majątków	Powierzchnia ogólna	Grunty orne	Łąki	Pastwiska	Sady, ogrody i parki	Grunty w użytkowaniu leśnem	Inne użytk. i nieużytki
Polska	19 454	10 498 114	3 844 463	952 324	475 454	89 184	4 023 370	1 113 319
M. st. Warszawa	8	985	247	501	118	45	—	74
Warszawskie	2 661	845 214	512 824	59 004	48 636	12 892	153 416	58 442
Łódzkie	946	445 881	211 735	30 208	23 300	5 852	146 445	28 341
Kieleckie	846	493 841	181 764	23 653	20 456	4 762	232 957	30 249
Lubelskie	911	742 432	292 150	58 928	23 938	7 421	313 619	46 376
Białostockie	965	394 641	166 551	42 950	25 569	4 164	124 417	30 990
Wileńskie	2 536	803 922	193 726	81 943	72 357	7 398	263 927	184 571
Nowogródzkie	1 245	688 221	189 859	85 559	42 404	4 471	309 182	56 746
Poleskie	856	1 658 019	146 985	238 471	71 267	6 866	743 493	450 937
Wołyńskie	852	753 860	245 523	69 104	22 272	6 408	340 553	70 000
Poznańskie	2 576	1 084 137	698 109	83 513	25 044	10 178	211 468	55 825
Pomorskie	2 355	474 494	309 556	33 499	24 760	3 897	62 070	40 712
Śląskie	115	187 836	46 443	10 792	6 470	701	113 140	10 290
Krakowskie	618	337 952	84 903	16 154	10 634	2 603	209 883	13 775
Lwowskie	948	751 360	203 315	63 190	23 927	4 859	440 419	15 650
Stanisławowskie	426	340 348	91 615	23 312	23 034	2 024	192 271	8 092
Tarnopolskie	590	494 971	269 158	31 543	11 268	4 643	166 110	12 249

Wrzesień — Rok 1927.

Dni 30

Dnia		Kalendarz rzymsko-katolicki	Słońca wsch. g. m	Słońca zach. g. m.	NOTATKI
1	C	Idziego op. w.			
2	P	Stefana kr., Antoniego			
3	S	*Bronisławy*, Zenona			
4	*N*	13 po S. Rozalji panny, Róży	4.58	18.20	
6	P	Wawrzyńca, Justyny			
6	W	Zacharjasza pr., Eugenjusza			
7	Ś	Anastazji, Reginy, Jana			
8	C	*Narodzenie N. M. P.*			
9	P	Gorgonjusza, Sergjusza			
10	S	Mikołaja z Tol., Hilarego			
11	*N*	*14 po S.* Jacka i Piotra mm.	5.08	18.05	
12	P	Im. N. M.P. Gwidona			
13	W	Walerjana, Filipa, Eulog.			
14	Ś	*Such.* Podwyż. św. Krzyża			
15	C	Kornelego i Cyprjana			
16	P	*Such.* Piętna św. Franciszka			
17	S	*Such.* Józefa z K., Zofji			
18	*N*	*15 po S. 7* Bol. N. M. P., Ludm.	5.18	17.50	
19	P	Janurego i Tow.			
20	W	Eustachego i Tow.			
21	Ś	Mateusza apostoła			
22	C	Tomasza z Wil.			
23	P	Lina pap., Tekli			
24	S	N. M. P. Wyk., Gerarda			
25	*N*	*16 po S. Wład. z Gieln.*	5.29	17.34	
26	P	Cyprjana i Justyny			
27	W	*Przen. Św. Stanisława*			
28	Ś	Wacława kr., Eustachego			
29	C	*Michała Archanioła*, Grym.			
30	P	Hieronima, Zofji wdowy			

Odmiany księżyca:

Ostatnia ćwierć	dnia	18
nów	„	25
pierwsza ćwierć	„	4
pełnia	„	11

Szachownica

Gospodarstwa rolne, posiadające szachownicę na gruntach własnych.

Dane G. U. S.

WOJEWÓDZTWA	Ogólna liczba gospodarstw	Liczba gospodarstw, posiadających szachownicę	Liczba gospodarstw z gruntem ornym, składającym się z 2 parceli, przedzielonych obcemi gruntami	3	4	5	6–10	11–20	powyżej 20	liczby niewiadomej
Polska	**3 232 734**	**1 513 778**	**345 866**	**295 384**	**186 763**	**127 935**	**355 071**	**144 749**	**50 385**	**7 575**
M. st. Warszawa . .	3 558	75	37	11	13	6	8	—	—	—
Woj. Warszawskie .	225 695	85 783	25 952	16 127	10 743	6 906	16 498	6 451	2 448	658
„ Łódzkie . . .	201 447	83 966	29 621	17 696	10 716	6 733	15 243	3 604	303	50
„ Kieleckie . . .	308 753	152 793	44 485	29 578	20 560	14 298	32 698	9 918	1 058	198
„ Lubelskie . . .	292 836	147 405	37 035	28 061	18 043	12 173	32 831	13 691	4 888	683
„ Białostockie . .	181 749	100 187	10 142	17 640	6 525	4 158	20 941	22 054	16 248	2 479
Okr. adm. Wileński .	79 586	43 970	1 644	5 811	2 086	1 693	17 842	7 540	6 336	1 018
Woj. Nowogródzkie .	131 981	80 887	4 356	14 172	7 985	7 311	24 666	15 651	5 247	1 499
„ Poleskie . . .	141 080	88 739	4 884	8 867	6 372	6 139	45 675	11 880	4 681	241
„ Wołyńskie . .	226 060	133 928	11 975	23 367	16 725	13 502	43 443	21 764	2 969	183
„ Poznańskie . .	169 772	32 853	15 096	8 940	4 325	2 057	2 176	185	44	30
„ Pomorskie . .	87 107	10 720	6 289	2 664	1 025	397	299	26	20	—
„ Śląskie	14 803	1 678	952	384	162	64	88	18	10	—
„ Krakowskie . .	290 143	123 737	34 159	22 227	13 983	9 258	25 159	14 831	3 922	198
„ Lwowskie . .	392 330	175 160	51 897	39 668	25 446	16 350	31 085	8 880	1 514	320
„ Stanisławowskie	235 853	107 014	32 794	26 637	17 173	10 567	16 637	2 875	313	18
„ Tarnopolskie .	249 981	144 883	34 548	33 534	24 881	16 373	29 782	5 381	384	—

w procentach:

WOJEWÓDZTWA	Ogólna liczba gospodarstw	Liczba gospodarstw, posiadających szachownicę	2	3	4	5	6–10	11–20	powyżej 20	liczby niewiadomej
Polska	100,0	46,8	22,8	19,5	12,3	8,5	23,5	9,6	3,3	0,5
M. st. Warszawa . .	100,0	2,1	49,3	14,7	17,3	8,0	10,7	—	—	—
Woj. Warszawskie .	100,0	38,0	30,2	18,8	12,5	8,1	19,2	7,5	2,9	0,8
„ Łódzkie . . .	100,0	41,7	35,3	21,1	12,8	8,0	18,1	4,3	0,3	0 1
„ Kieleckie . . .	100,0	49,5	29,1	19,4	13,4	9,4	21,4	6,5	0,7	0,1
„ Lubelskie . . .	100,0	50,3	25,1	19,0	12,2	8,3	22,3	9,3	3,3	0,5
„ Białostockie . .	100,0	55,1	10,1	17,6	6,5	4,2	20,9	22,0	16,2	2,5
Okr. adm. Wileński .	100,0	55,2	3,7	13,2	4,7	3,9	40,6	17,2	14,4	2,3
Woj. Nowogródzkie .	100,0	61,3	5,4	17,5	9,9	9,0	30,5	19,3	6,5	1,9
„ Poleskie . . .	100,0	62,9	5,5	10,0	7,2	6,9	51,5	13,4	5,3	0,2
„ Wołyńskie . .	100,0	59,2	8,9	17,5	12,5	10,1	32,4	16,3	2,2	0,1
„ Poznańskie . .	100,0	19,4	45,9	27,2	13,2	6,3	6,6	0,6	0,1	0,1
„ Pomorskie . .	100,0	12,3	58,7	24,8	9,6	3,7	2,8	0,2	0,2	—
„ Śląskie	100,0	11,3	56,7	22,9	9,7	3,8	5,2	1,1	0,6	—
„ Krakowskie . .	100,0	65,0	27,6	18,0	11,3	7,5	20,3	12,0	3,2	0,1
„ Lwowskie . . .	100,0	44,7	29,6	22,7	14,5	9,3	17,7	5,1	0,9	0,2
„ Stanisławowskie	100,0	45,4	30,6	24,9	16,0	9,9	15,5	2,7	0,3	0,1
„ Tarnopolskie .	100,0	58,0	23,8	23,1	17,2	11,3	20,6	3,7	0,3	—

Październik — Rok 1927.

Dni 31

Dnia		Kalendarz rzymsko-katolicki	Słońca wsch. g. m.	Słońca zach. g. m.	NOTATKI
1	S	*Jana z Dukli Remigjusza*			
2	*N*	*17 po S.* Aniołów Stróżów	5.40	17.19	
3	P	Kandyda. Gerarda			
4	W	Franciszka Serafickiego			
5	Ś	Placyda, Marcelina			
6	C	Brunona, Romana			
7	P	M. B. Różańcowej			
8	S	Brygidy, Symeona			
9	*N*	*18 po S.* Wincentego Dyon.	5.51	17.04	
10	P	Franciszka z Borg. w.			
11	W	Firmina, Aleksandra			
12	Ś	Maksymiljana b. m.			
13	C	Edwarda kr., Kolomana			
14	P	Kaliksta, Fortunaty			
15	S	Jadwigi i Teresy			
16	*N*	*19 po S. Jadwigi*, Marjana	6.02	16.49	
17	P	Marji Magdaleny			
18	W	Łukasza, ewang., Tyfanji			
19	Ś	Piotra z Al., Edwina			
20	C	*Jana Kantego*, Ireny			
21	P	Urszuli, Hilarjona			
22	S	Korduli p., Marka			
23	*N*	*20 po S.* Gawła op.	6.13	16.35	
24	P	Feliksa, Rafała ar.			
25	W	Bonifacego, Kryspina			
26	Ś	Ewarysta, Lucjana			
27	C	Sabiny m., Florentego			
28	P	Szymona i Tadeusza			
29	S	Zenobjusza, Narcyza			
30	*N*	*21 po S. Wig.* Alfonsa R.	6.24	16.22	
31	P	Lucylli Urbana			

Odmiany księżyca;

Ostatnia ćwierć dnia 17
nów „ 25
pierwsza ćwierć „ 4
pełnia „ 10

Regulacje rolne ukończone w latach 1919 — 1924.

Dane G. U. S.

LATA	Likwidacja serwitutów: Liczba miejscowości	Likwidacja serwitutów: Liczba uregulowanych gospodarstw	Likwidacja serwitutów: Obszar gruntów otrzymanych za serwituty	Podział wspólnot gruntowych: Liczba miejscowości	Podział wspólnot gruntowych: Liczba uregulowanych gospodarstw	Podział wspólnot gruntowych: Obszar wspólnot gruntowych	Komasacja gruntów: Liczba miejscowości	Komasacja gruntów: Liczba skomasowanych gospodarstw	Komasacja gruntów: Obszar skomasowanych gospodarstw	Zmiana gruntów: Liczba miejscowości	Zmiana gruntów: Liczba uregulowanych gospodarstw	Zmiana gruntów: Obszar zamienionych gruntów
1919 — 1924	492	9 315	28 905	57	2 024	3 589	453	16 973	149 280	94	797	1 272
1919 — 1920	20	254	802	11	288	631	107	3 903	35 913	9	78	172
1921	58	1 482	4 693	6	210	267	58	2 013	16 741	20	146	278
1922	64	1 142	4 736	2	136	136	75	3 489	27 881	14	163	367
1923	129	2 408	6 602	17	272	950	113	3 801	36 438	28	246	208
1924	221	4 029	12 072	21	1 118	1 605	100	3 767	32 307	23	164	247
Województwa centralne 1919—1924	428	8 812	26 541	57	2 024	3 589	407	15 997	137 330	84	663	1 138
Woj. wschodnie 1919 — 1924	64	503	2 364	—	—	—	45	828	11 079	10	134	134
Woj. południowe 1924	—	—	—	—	—	—	1	148	871	—	—	—

Parcelacja od r. 1919 do 1924 r. włącznie.

Dane G. U. S.

WOJEWÓDZTWA	Liczba parceli: Razem	Liczba parceli: Sprzedano na własność: Rolniczo samodzielne	Liczba parceli: Sprzedano na własność: Uzupełniające	Liczba parceli: Sprzedano na własność: Rzemieślnikom robotnikom i urzędnikom	Liczba parceli: Sprzedano na własność: Kolonji specjalnych	Obszar rozparcelowany w ha: Razem	Obszar rozparcelowany w ha: Sprzedano na własność: Samodzielne	Obszar rozparcelowany w ha: Sprzedano na własność: Uzupełniające	Obszar rozparcelowany w ha: Sprzedano na własność: Rzemieślnikom robotnikom i urzędnikom	Obszar rozparcelowany w ha: Sprzedano na własność: Kolonje specjalne	Obszar rozparcelowany w ha: Sprzedano na własność: Na cele publiczne
Polska	**107 649**	**29 900**	**67 713**	**8 495**	**1 541**	**519 646**	**277 065**	**162 159**	**11 927**	**15 602**	**52 893**
Wojew.:											
Warszawskie	6 382	2 480	3 211	611	80	49 291	25 088	15 626	1 558	1 359	5 660
Łódzkie	4 529	1 885	2 102	493	49	28 226	14 729	5 241	555	1 026	6 675
Kieleckie	14 258	3 703	8 534	1 857	164	58 246	23 676	18 723	1 945	2 220	11 682
Lubelskie	14 579	6 826	6 676	984	93	100 883	60 405	19 302	1 615	1 508	18 053
Białostockie	8 700	2 257	5 919	320	204	48 642	24 791	16 365	392	2 373	4 721
Wileńskie	2 765	1 053	1 624	72	16	24 383	17 646	5 486	104	396	751
Nowogródzkie	9 015	1 871	7 098	30	16	42 150	22 281	19 339	53	468	9
Poleskie	3 491	850	2 608	30	3	23 334	14 768	8 024	67	61	414
Wołyńskie	11 192	3 138	7 500	528	26	44 389	27 270	15 663	533	452	471
Poznańskie	1 162	112	683	358	9	5 987	1 547	1 739	525	281	1 895
Pomorskie	937	343	390	181	23	8 071	4 588	1 773	142	1 050	518
Krakowskie	4 782	269	3 725	550	238	9 138	1 367	4 603	634	2 284	250
Lwowskie	9 459	1 335	7 182	914	28	23 493	9 996	11 458	1 368	292	379
Stanisławow.	3 936	585	2 509	296	546	10 563	4 634	4 586	516	659	168
Tarnopolskie	12 462	3 193	7 952	1 271	46	42 850	24 279	14 231	1 920	1 173	1 247

Nabywcy parceli w okresie 1919 do 1924 r.
Bezrolni 31.779.
Małorolni 64.849.
Pełnorolni 7.214.
Nierolnicy 3.798.

Listopad — Rok 1927.

Dni 30

Dnia		Kalendarz rzymsko-katolicki	Słońca wsch. g. m.	Słońca zach. g. m.	NOTATKI
1	*W*	*Wszystkich Świętych*			
2	Ś	*Dzień Zaduszny*, Wiktora			
3	C	Huberta b., Sylwji			
4	P	Karola Bor., Witalisa			
5	S	Elżbiety, Zacharjasza			
6	*N*	*22 po S.* Feliksa, Leonarda	6.34	16.10	
7	P	Amaranta, Engelber.			
8	W	Op. N. P., Bohdana, Bogomira			
9	Ś	Teodora żołn., Ursyna			
10	C	Andrzeja z Ew.			
11	P	Marcina b., Walentego			
12	S	*5 Braci Pol.*, Marcina			
13	*N*	*23 po S. Stanisława Kostki*	6.48	16.01	
14	P	Józefata, Klementyna			
15	W	Gertrudy, Leopolda			
16	Ś	Edmunda, Rufina			
17	C	*Salomei*, Grzegorza			
18	P	Somana męcz., Odona			
19	S	Elżbiety, Maksymiljana			
20	*N*	*24 po S.* Feliksa Wal.	6.59	15.51	
21	P	Ofiarow. N. M. P.			
22	W	Cecylji p. m., Maura			
23	Ś	Klemensa pap., Felicjana			
24	C	Jana od Krzyża, Chryzostoma			
25	P	Katarzyny, Erazma			
26	S	Sylwestra, Konrada			
27	*N*	*1 Adwentu*. Walerjana Wirg.	7.10	15.45	
28	P	Rufina m.			
29	W	Saturnina m., Błażeja			
30	Ś	Andrzeja apost., Justyna			

Odmiany księżyca:

Ostatnia ćwierć dnia 16
nów „ 24
pierwsza ćwierć „ 2
pełnia „ 9

Likwidacja serwitutów
Lata 1919 — 1924

Dane G. U. S.

WOJEWÓDZTWA	Liczba miejscowości			Liczba gospodarstw			Ekwiwalent gruntów za serwituty	
	Zgłoszono	Ukończono	Umorzono	Zgłoszono	Ukończono	Umorzono	Ukończono	Umorzono
Polska ogółem	**3 521**	**492**	**294**	**68 336**	**9 315**	**6 983**	**28 905**	**5 333**
dobrowolna	1 078	413	83	19 347	8 316	2 265	26 037	5 333
przymusowa	2 443	79	211	48 989	999	4 718	2 868	—
Województwa centralne	2 669	428	264	56 172	8 812	6 611	26 541	5 333
dobrowolna	964	381	83	18 179	8 059	2 265	24 784	5 333
przymusowa	1 705	47	181	37 993	753	4 346	1 757	—
Województwa wschodnie	851	64	29	12 091	503	299	2 364	—
dobrowolna	114	32	—	1 168	257	—	1 254	—
przymusowa	737	32	29	10 923	246	299	1 110	—
Województwa południowe	1	—	1	73	—	73	—	—
dobrowolna	—	—	—	—	—	—	—	—
przymusowa	1	—	1	73	—	73	—	—

Komasacja gruntów.
Lata 1919 — 1924.

Dane G. U. S.

WOJEWÓDZTWA	Liczba majątków			Liczba gospodarstw			Obszar skomasowanych gruntów	
	Zgłoszono	Ukończono	Umorzono	Zgłoszono	Ukończono	Umorzono	Ukończono	Umorzono
Polska ogółem	**3 119**	**453**	**402**	**148 351**	**16 973**	**20 480**	**149 280**	**141 396**
Wojew. centralne	2 492	407	401	121 816	15 997	20 401	137 330	140 932
Wojew. wschodnie.	625	45	1	26 387	828	79	11 079	464
Wojew. południowe.	2	1	—	148	148	—	871	—

Grudzień — Rok 1927.

Dni 31

Dnia		Kalendarz rzymsko-katolicki	Słońca wsch g. m.	Słońca zach g. m.	NOTATKI
1	C	Natalji, Eligjusza			
2	P	B biany, Hipolita			
3	S	Franciszka. Ksawerego			
4	*N*	*2 Adw.* Barbary p., Piotra	7.19	15.40	
5	P	Sabby opata, Anast.			
6	W	Mikołaja bisk., Djonizego			
7	Ś	Ambrożego b.			
8	*C*	*Niepokalane Poczęcie N. M. P.*			
9	P	Leokadji, Walerji			
10	S	N. M. P. Loretańskiej			
11	*N*	*3 Adw.* Damazego, Sabiny	7.27	16.38	
12	P	Aleksandra, Konst.			
13	W	Łucji p. m., Otylji, Anton.			
14	Ś	*Such.* Izydora, Spirydjona			
15	C	Walerjana, Ireneusza			
16	P	*Such.* Euzebiusza, Albiny			
17	S	*Such.* Łazarza, Olimpji			
18	*N*	*4 Adw.* Oczysz. N. M. P., Grac.	7.33	15.39	
19	P	Urbana pap., Tym.			
20	W	Teofila, Dominika			
21	Ś	Tomasza ap., Seweryna			
22	C	Zenona, Flawjana			
23	P	Wiktorji p. m.			
24	S	*Wig.* Adama i Ewy			
25	*N*	*Boże Narodzenie*	6.37	15.42	
26	*P*	*1 po B. N. Szczepana męczen.*			
27	W	Jana apost. ew., Teodora			
28	Ś	Młodzianków, Cezara			
29	C	Tomasza b., Trof.			
30	P	Sabina, Eugenjusza			
31	S	Sylwestra, Melanji			

Odmiany księżyca:

Ostatnia ćwierć	dnia	16
nów	„	24
pierwsza ćwierć	„	2
pełnia	„	8

Szkolnictwo w Polsce.

Lata 1921 — 1925

Dane G. U. S.

WYSZCZEGÓLNIENIE	szkoły niższe			szkoły średnie		szkoły wyższe	
	szkół	nauczycieli	uczniów	szkół	uczniów	zakład.	słuchaczy
Polska r. 1921/22	27 414	57 158	3 197 008	752	219 378	16	34 708
na 10 000 mieszkańców	**10,1**	**21,0**	**1176,4**	**0,28**	**80,7**	**0,0**	**12,8**
„ r. 1922/23	27 384	60 503	3 208 352	762	227 129	16	37 564
na 1 000 mieszkańców	**9,8**	**21,5**	**1140,0**	**0,27**	**80,7**	**0,0**	**13,3**
„ r. 1923/24	27 448	65 555	3 261 307	764	221 794	17	38 483
na 10 000 mieszkańców	**9,6**	**23,0**	**1145,5**	**0,27**	**77,9**	**0,0**	**13,5**
„ r. 1924/25	27 414	66 176	3 237 340	778	219 978	17	37 125
na 1 000 mieszkańców	**9,5**	**22,9**	**1121,2**	**0,27**	**76,2**	**0,0**	**12,9**
r. 1921/22	11 769	21 814	1 202 997	397	113 658	8	17 353
woj. centralne na 10 000 miesz.	**10,5**	**19,4**	**1070,9**	**0,35**	**101,2**	**0,0**	**15,4**
„ 1922/23	11 555	24 287	1 239 442	398	110 952	8	17 561
„ 1923/24	11 613	27 010	1 355 503	386	102 323	8	17 872
„ 1974/25	11 599	27 602	1 371 631	387	98 969	8	16 483
r. 1921/22	3 870	6 448	235 208	60	15 753	1	1 729
woj. wschodnie na 10 000 miesz.	**9,4**	**15,7**	**571,3**	**0,15**	**38,3**	**0,0**	**4,2**
„ 1922/23	4 092	6 909	270 728	94	25 852	1	2 202
„ 1923/24	4 113	7 231	287 633	91	23 813	1	2 209
„ 1924/25	4 289	7 573	323 376	99	24 242	1	2 238
r. 1921/22	5 186	10 222	720 323	138	39 872	1	3 273
woj. zachodnie na 10 000 miesz.	**12,9**	**25,4**	**1788,1**	**0,34**	**99,0**	**0,0**	**8,1**
„ 1922/23	5 010	11 417	702 369	113	36 236	1	3 416
„ 1923/24	4 949	12 104	683 542	119	38 457	1	3 313
„ 1924/25	4 873	12 560	637 210	125	38 618	1	3 389
r. 1921/22	6 589	18 674	1 038 480	157	50 095	6	12 353
woj. południowe na 10 000 miesz.	**8,8**	**25,0**	**1388,6**	**0,21**	**67,0**	**0,0**	**16,5**
„ 1922/23	6 727	17 890	995 813	157	54 089	6	14 385
„ 1923/24	6 773	19 210	934 629	168	57 201	7	15 089
„ 1924/25	6 653	18 441	905 123	167	58 149	7	15 015

W ciągu 4 lat w woj. południowych i zachodnich zaznaczył się spadek liczby uczniów w szkołach niższych, co spowodowane jest zmniejszeniem się liczby dzieci w wieku szkolnym; w tymże okresie, mimo zmniejszenia się liczby dzieci, zwiększyła się liczba uczniów w woj. centralnych, zwłaszcza wschodnich, co świadczy o wielkim postępie nauczania początkowego w tych właśnie dzielnicach.

Liczba uczniów szkół średnich spadła tylko w woj. centralnych. Liczba słuchaczy szkół akademickich małym uległa zmianom. Na 1000 mieszkańców pierwsze miejsce zajmują wojew. południowe, drugie centralne, trzecie zachodnie, ostatnie — wschodnie. Rozpięcie między pierwszem a ostatniem dosięga prawie 400%.

Administracja sanitarna

Dane G. U. S.

WOJEWÓDZTWA		Ogółem	W tem dla umysłowo chorych	Państwowe	Samorząd.	Społeczne	Prywatne	Zarejestrow. lekarz. wykonyw. wolną praktykę
Polska 1 stycznia r. 1925								
	szpitali	627	20	33	335	201	58	
	łóżek	52 730	8 968	4 958	30 461	16 206	1 165	
1 stycznia r. 1926 a)								7 087 b)
	szpitali	635	22	34	326	198	77	
	łóżek	54 235	9 371	7 229	29 242	16 112	1 652	
Miasto st. Warszawa	szpitali	46	3	3	15	11	17	1 664
	łóżek	6 168	359	230	4 787	803	348	
Woj. Warszawskie	szpitali	48	4	1	33	8	6	291
	łóżek	3 190	1 012	662	1 485	873	170	
„ Łódzkie	szpitali	45	3	—	30	10	5	572
	łóżek	3 667	550	—	2 429	1 144	94	
„ Kieleckie	szpitali	41	—	1	25	15	—	343
	łóżek	2 247	—	100	1302	845	—	
„ Lubelskie	szpitali	40	—	—	26	10	4	301
	łóżek	2 004	—	—	1 314	638	52	
„ Białostockie	szpitali	38	—	2	26	8	2	236
	łóżek	1 603	—	55	1 147	386	15	
„ Wileńskie	szpitali	31	1	8	12	3	8	313
	łóżek	2 121	80	675	978	230	238	
„ Nowogródzkie	szpitali	17	—	6	8	3	—	84
	łóżek	684	—	400	233	51	—	
„ Poleskie	szpitali	22	—	3	12	7	—	125
	łóżek	1 036	—	212	405	419	—	
„ Wołyńskie	szpitali	32	—	3	22	7	—	166
	łóżek	958	—	148	585	225	—	
„ Poznańskie	szpitali	76	2	1	34	28	13	454
	łóżek	6 262	1 550	45	4 022	1 967	228	
„ Pomorskie	szpitali	40	2	—	18	17	5	138
	łóżek	4 438	2 125	—	3 065	1 267	106	
„ Śląskie	szpitali	67	2	1	20	36	10	288
	łóżek	9 095	1 962	65	3 445	5 428	157	
„ Krakowskie	szpitali	34	3	3	12	13	6	694
	łóżek	4 405	606	2 005	1 201	971	228	
„ Lwowskie	szpitali	26	2	2	14	9	1	999
	łóżek	4 390	1 127	2 632	1 249	493	16	
„ Stanisławowskie	szpitali	18	—	—	10	8	—	239
	łóżek	1 112	—	—	892	220	—	
„ Tarnopolskie	szpitali	14	—	—	9	5	—	180
	łóżek	855	—	—	703	152	—	

a) Prócz tego szpitali wojskowych na 1 stycznia r. 1926 — ogółem 47, łóżek w nich — 11170

b) Prócz tego zarejestrowano lekarzy — dentystów 1845, felczerów — 2350, akuszerek — 6500. Musimy jednak zaznaczyć, że, aczkolwiek liczby te są wzięte z Generalnej Dyrekcji Służby Zdrowia, w rzeczywistości jest więcej felczerów i akuszerek, które wykonywują praktykę bez rejestracji swego zawodu.

Ilość kas i członków Kasy Chorych — na 1 stycznia 1925 r.

Ze Sprawoz. Kasy Chorych.

GRUPY WOJEWÓDZTW	Ilość Kas	Ilość członków obow. ubezp.	Ilość członków rodzin obow. ubezpieczonych
Polska	204	1 612 520	3 589 998
Woj. centralne	65	644 949	1 428 132
„ zachodnie *)	58	515 372	1 187 345
„ wschodnie	10	47 760	89 446
„ południowe i Śląsk Cieszyński .	71	404 439	885 075

*) Bez G. Śląska.

Dochody i wydatki Kas Chorych w 1924 r.

Ze Sprawoz. Kasy Chorych.

WOJEWÓDZTWA	PRZYCHODY		WYDATKI	
	Przychód ogółem w tys. zł.	W tem składki w tys. zł.	Wydatki na świadczenia	Wydatki administrac.
Warszawskie	21 382	20 515	12 074	3 374
Łódzkie	11 877	11 726	9 040	1 094
Kieleckie	9 856	9 076	7 320	819
Lubelskie	57	56	14	12
Białostockie	1 042	921	713	159
Okr. adm. Wilno . .	1 803	1 730	924	331
Woj. Wołyńskie . .	121	120	38	24
„ Poznańskie . .	16 181	15 389	12 027	1 200
„ Pomorskie . .	4 107	3 785	2 977	379
Śląsk Cieszyński	2 469	2 305	1 322	161
„ Krakowskie . .	8 557	7 768	4 488	768
„ Lwowskie . . .	8 783	8 154	4 638	898
„ Stanisławowskie	2 254	2 124	913	300
„ Tarnopolskie . .	1 052	1 000	364	196
Polska (153 kasy) . .	89 540	84 667	56 854	10 717

Fundusz Bezrobocia
rachunek wpływów i wydatków za 1925 r.

Dane Fund. Bez..

WYDATKI		WPŁYWY	
Zasiłki ustawowe.	23 169 140	Wkładki zakł. pracy . . .	13 790 515
Koszty przejazdu bez obcotnych do miejsca pracy .	5 187	Kary i inne.	423 430
Doraźna akcja Państwowa .	18 129 824	50% dopłaty skarbu . . .	6 895 257
„ bezrob. prac. umysłowych	1 164 225	Wpłaty Skarbu	20 223 325
Koszty administracyjne . .	3 150 395	Procenty i prowizje . . .	16 861
		Niedobór (pokryty przez Państwo)	4 268 882
Razem. .	45 618 771	Razem. .	45 618 771

Koleje

.Rocznik Ministr. Skarbu

PAŃSTWO	Długość linji kolejowej w kilometrach	Przypada kolei	
		na 100 klm.² obszaru	na 10.000 mieszkańców
Polska	16 847	4,3	5,8
Francja	41 297	7,5	10,4
Niemcy	52 292	11,4	8,5
Rumunja	11 594	3,9	6,8
Czechosłowacja	13 620	9,7	9,8
Austrja	6 339	7,6	9,7
Rosja Europ.	57 000	1,2	5,4
Dzielnice Polski.			
W. Ks. Poznańskie . . .	—	12,1	16,7
Prusy Zachodnie . . .	—	11,3	17.0
Śląsk	—	13,6	10,5
Galicja	—	5,3	5,2
Kongresówka	—	2.7	5,6

Zestawienie długości ważniejszych dróg w roku 1923.

Dane Min. R. P.

WOJEWÓDZTWA	Drogi państwowe		Samorządowe				OGÓŁEM	
			Wojewódzkie		Powiatowe			
	bite	grunt.	bite	grunt.	bite	grunt.	bite	grunt.
	Kilometrów							
Białostockie . .	1 285	232	508	334	621	1 083	2 414	1 649
Kieleckie . .	942	47	823	219	508	1 364	2 273	1 630
Krakowskie .	942	12	1 184	9	2 580	—	4 706	21
Lubelskie . .	1 056	225	494	704	148	2 200	1 698	3 129
Lwowskie . .	1 099	108	869	72	1 588	1 749	3 556	1 929
Łódzkie . . .	717	23	695	30	1 054	381	2 466	434
Nowogródzkie	466	730	33	386	51	1 805	550	2 921
Poleskie . . .	598	1 134	32	697	111	928	741	2 759
Pomorskie . .	990	—	727	—	2 684	64	4 401	64
Poznańskie . .	1 020	—	1 859	—	2 759	1 972	5 638	1 972
Stanisławowsk.	660	—	571	49	905	219	2 136	268
Tarnopolskie .	763	53	498	102	1 098	481	2 359	636
Warszawskie .	1 335	44	1 127	169	1 254	2 103	3 716	2 316
Wołyńskie . .	623	641	90	1 043	23	1 891	736	3 575
Ziemia Wileń.	210	1 133	64	666	—	2 201	274	4 000
Polska . . .	12 706	4 382	9 574	4 480	15 384	18 441	37 664	27 303

Zestawienie szkód ogniowych w r. 1924 i 1925.

Dane P. D. U. W.

WOJEWÓDZTWA	1924 w tys. zł.	1925 w tys. zł.
Centralne	3 153,8	6 222,6
Wschodnie	2 425,9	3 466,6
Południowe	1 171,6	1 521,2
Razem . .	6 751,3	11 210,4

Wydatki gmin i sejmików na cele pożarnictwa w 1925

(ankieta „Przeglądu Pożarniczego").

Województwa	Liczba powiatów	Liczba powiatów, które nadesłały kwestjonarjusze	Wydatki gmin	Wydatki sejmików	W tem: dla związków	na kursy pożarnicze i zjazdy strażackie	na utrzymanie instruktorów	Sejmiki preliminowały na 1926 r.
Białostockie	14	11	16 315	5 625	1 000	825	933	17 700
Kieleckie	16	16	131 306	110 852	11 080	2 512	29 206	162 310
Krakowskie	23	11	83 837	8 754	3 629	340	—	18 250
Lubelskie	19	19	104 038	93 469	7 618	1 129	8 421	142 040
Lwowskie	27	9	42 730	5 955	1 750	712	—	13 075
Łódzkie	13	13	57 329	57 322	2 200	3 647	12 113	76 545
Nowogródzkie	7	6	23 507	8 947	2 550	—	200	15 500
Poznańskie	35	24	58 126	26 939	3 132	4 627	899	23 030
Pomorskie	18	10	13 245	16 020	550	—	335	19 700
Poleskie	10	10	25 180	5 597	700	150	1 327	24 085
Śląskie	8	5	102 038	7 300	2 000	667	2 653	8 100
Stanisławowskie	16	9	14 368	3 433	3 707	1 155	—	5 943
Tarnopolskie	18	10	30 380	4 013	900	2 558	—	5 300
Warszawskie	23	23	120 000	148 769	12 015	2 931	29 527	200 865
Wołyńskie	10	8	24 306	1 365	1 069	—	—	15 181
Wileńskie	8	6	9 836	18 647	—	—	—	9 160
Ogółem	265	190	856 541	523 016	53 900	21 253	85 614	756 784

Stan wkładów oszczędnościowych na ziemiach Polski.

Dane S. U. S.

PRZED WOJNĄ	w milj. złotych
POLSKA OGÓŁEM	3118,5
A. Królestwo Kongresowe	
1) Państwow. Kas. Oszczędności	201,4
2) Towarzyst. wzajemnego kredytu i kasy pożyczkowe przemysłowców	203,3
3) Towarzystwa pożyczkowo-oszczędnościowe i kredytowe	154,6
4) Gminne Kasy poż.-oszczęd.	60.3
5) Banki akcyjne	273,3
B. Kresy Wschodnie	
1) Państwowe kasy oszczędności	±150,0
2) Banki akcyjne	± 70,0
C. Galicja	
1) Komunalne kasy oszczędności	347,9
2) Pocztowa Kasa Oszczędności	21,0
3) Spółki kredytowe	351,8
4) Banki akcyjne	135,2

PRZED WOJNĄ	w milj. złotych
D. Śląsk Cieszyński	
1) Komunalne Kasy Oszczędności	43,2
2) Spółki akcyjne	7,5
3) Banki akcyjne	10,8
E. Dzielnica pruska i Górny Śląsk	
1) Komunalne Kasy Oszczędności	±570,0
2) Spółdzielnie	±410,0
3) Banki akcyjne	108,2

PO WOJNIE (31.XII 1925 r.)	
POLSKA OGÓŁEM	±424,6
1) Komunalne Kasy Oszczędności	± 35,0
2) Pocztowa Kasa Oszczędności	65
3) Spółdzielnie	± 30
Banki akcyjne	241,7
Państw. Bank Rolny	1,1
Bank Gospodarstwa Krajowego	44,8
Banki Komunalne (w Warszawie i Poznaniu).	7,0

Verte

Taryfy podatków i opłat stemplowych

Skala podatku dochodowego

od uposażeń służbowych, emerytur i wynagrodzeń za najemną pracę

L. p.	Wysokość wypłaconego wynagrodzenia obliczona w stosunku rocznym w zł.		Stopa procentowa podatku
	ponad	do	
1	2 500	2 600	1,5
2	2 600	2 700	1,6
3	2 700	2 800	1,7
4	2 800	2 900	1,8
5	2 900	3 000	1,9
6	3 000	3 100	2
7	3 100	3 200	2,1
8	3 200	3 400	2,2
9	3 400	3 600	2,3
10	3 600	3 800	2,4
11	3 800	4 000	2,5
12	4 000	4 200	2,6
13	4 200	4 400	2,7
14	4 400	4 800	2,8
15	4 800	5 200	2,9
16	5 200	5 600	3
17	5 600	6 000	3,1
18	6 000	6 400	3,2
19	6 400	6 800	3,3
20	6 800	7 200	3,4
21	7 200	7 600	3,5
22	7 600	8 000	3,6
23	8 000	8 800	3,9
24	8 800	9 600	4,1
25	9 600	10 400	4,3
26	10 400	11 200	4,6
27	11 200	12 000	4,9
28	12 000	13 000	5,3
29	13 000	14 000	5,7
30	14 000	15 000	6,1
31	15 000	16 000	6,5
32	16 000	17 000	6,8
33	17 000	18 000	7,1
34	18 000	19 000	7,4
35	19 000	20 000	7,7
36	20 000	22 000	8
37	22 000	24 000	8,3
38	24 000	26 000	8,6
39	26 000	28 000	8,9
40	28 000	30 000	9,2
41	30 000	32 000	9,5
42	32 000	34 000	9,9
43	34 000	36 000	10,3
44	36 000	38 000	10,7
45	38 000	40 000	11,1

Skala podatku dochodowego
od dochodów fundowanych

Stopień dochodu	Wysokość dochodów w złotych		Podatek w złotych	Stopień dochodu	Wysokość dochodów w złotych		Podatek w złotych
	ponad	do			ponad	do	
1	1 500	1 550	31	38	19 000	20 000	1 540
2	1 550	1 600	33	39	20 000	22 000	1 760
3	1 600	1 700	37	40	22 000	24 000	1 992
4	1 700	1 800	41	41	24 000	26 000	2 236
5	1 800	1 900	45	42	26 000	28 000	2 492
6	1 900	2 000	50	43	28 000	30 000	2 760
7	2 000	2 100	54	44	30 000	32 000	3 040
8	2 100	2 200	59	45	32 000	34 000	3 366
9	2 200	2 400	67	46	34 000	36 000	3 708
10	2 400	2 600	75	47	36 000	38 000	4 066
11	2 600	2 800	84	48	38 000	40 000	4 440
12	2 800	3 000	93	49	40 000	44 000	5 060
13	3 000	3 200	102	50	44 000	48 000	5 712
14	3 200	3 400	112	51	48 000	52 000	6 396
15	3 400	3 600	122	52	52 000	56 000	7 112
16	3 600	3 800	133	53	56 000	60 000	7 860
17	3 800	4 000	144	54	60 000	64 000	8 704
18	4 000	4 400	162	55	64 000	68 000	9 588
19	4 400	4 800	182	56	68 000	72 000	10 512
20	4 800	5 200	202	57	72 000	76 000	11 476
21	5 200	5 600	224	58	76 000	80 000	12 480
22	5 600	6 000	246	59	80 000	88 000	14 168
23	6 000	6 600	283	60	88 000	96 000	15 936
24	6 600	7 200	324	61	96 000	104 000	17 888
25	7 200	7 800	366	62	104 000	112 000	19 936
26	7 800	8 400	411	63	112 000	120 000	22 080
27	8 400	9 200	469	64	120 000	128 000	24 320
28	9 200	10 000	530	65	128 000	136 000	24 653
29	10 000	11 000	605	66	136 000	144 000	29 088
30	11 000	12 000	684	67	144 000	152 000	31 616
31	12 000	13 000	767	68	152 000	160 000	34 400
32	13 000	14 000	854	69	160 000	168 000	37 296
33	14 000	15 000	945	70	168 000	176 000	40 304
34	15 000	16 000	1 040	71	176 000	184 000	43 424
35	16 000	17 000	1 156	72	184 000	192 000	46 656
36	17 000	18 000	1 278	73	192 000	200 000	50 000
37	18 000	19 000	1 406				

Przy dochodzie ponad 200.000 zł. podatek wynosi 50.000 zł. i oprócz tego 2.000 zł. od każdych pełnych 8.000 zł. ponad 200.000 zł.

Do podatku dolicza się o ile chodzi o dochody osób fizycznych i spadków nieobjętych

ponad	200.000	zł.	do	300.000	zł.	1½ %
„	300.000	„	„	400.000	„	2½ %
„	400.000	„	„	500.000	„	4 %
„	500.000	„	„	600.000	„	5½ %
„	600.000	„	„	800.000	„	7 %
„	800.000	„	„	1.100.000	„	9 %
„	1.100.000	„	„	1.500.000	„	11 %
„	1.500.000	„	„	2.000.000	„	13 %
„	2.000.000	„	„		„	15 %

od całego podlegającego podatkowi dochodu.

Podatek należy jednak wymierzać w ten sposób, aby z dochodu wyższego stopnia po potrąceniu podatku nie pozostało nigdy mniej niż zostaje z najwyższego dochodu bezpośrednio niższego stopnia, po potrąceniu podatku na ten stopień przypadającego.

O ile z dochodu ustalonego do wymiaru podatku po potrąceniu przypadającej kwoty podatkowej pozostaje mniej niż wynosi najwyższy dochód wolny od podatku, należy podatek wymierzyć i pobrać tylko w wysokości nadwyżki dochodu ponad tę najniższą granicę.

Dodatki

Do stawek państwowego podatku dochodowego nie mogą być ustanawiane dodatki na rzecz związków komunalnych.

Na obszarze jednak b. dzielnicy pruskiej i górnośląskiej części województwa śląskiego pobiera się dodatki do państwowego podatku dochodowego na rzesz gmin i powiatowych związków komunalnych.

Dodatki te wynoszą przy dochodzie podatkowym:

ponad	1.500	zł.	do	24.000	zł.	4 %	dochodu
„	24.000	„	„	88.000	„	4,5 %	„
„	88.000	„	„		„	5 %	„

Taryfa opodatkowania spadków i darowizn.

Pozycja	OKREŚLENIE PODATKU WEDŁUG JEGO ZNAMION OSOBIST., W SZCZEGÓLNOŚCI WEDŁUG JEGO STOSUNKU DO SPADKODAWCY LUB DARUJĄCEGO	Czysta wartość otrzymanego mająt. w złotych														
		Do 3 tysięcy	Ponad 3 do 5 tysięcy	Ponad 5 do 10 tysięcy	Ponad 10 do 20 tysięcy	Ponad 20 do 50 tysięcy	Ponad 50 do 100 tysięcy	Ponad 100 do 200 tysięcy	Ponad 200 do 500 tysięcy	Ponad 500 do 1 miljona	Ponad 1 do 2 miljon.	Ponad 2 do 5 miljon.	Ponad 5 do 10 miljon.	Ponad 10 do 20 miljon.	Ponad 20 do 50 miljon.	Ponad 50 miljon.
		Podatek wymierza się według poniższej stopy proc.														
		a	b	c	d	e	f	g	h	i	j	k	l	m	n	o
1	Małżonek zstępny . .	—	—	—	2	4	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
2	Wstępny przysposobiony zięć lub synowa . . .	—	6	7	8	9	10	11	12	13	15	17	19	21	23	25
3	Rodzeństwo rodzone lub przyrodnie. Dzieci rodzeństwa. Pasierb	—	10	12	14	16	18	20	22	24	26	28	30	32	34	36
4	Krewni do 4 stopnia, wyżej nie wymienieni (rodzeństwo rodziców, rodzeństwo dziadków, wnukowie rodzeństwa, rodzeństwo stryjeczne lub cioteczne	—	14	16	18	20	22	24	26	28	30	33	36	39	42	45
5	Inni	—	20	22	25	28	31	34	37	40	43	46	49	52	56	60

Taryfa opłat stemplowych.

Z dniem 1 stycznia 1927 r. wchodzi w życie nowa ustawa stemplowa z dn. 1 lipca 1926 r., z której podajemy najbardziej żywotne wyjątki, kierując się pracą p. t. „Taryfa opłat stemplowych w układzie alfabetycznym", opracowaną przez Achillesa Rosenkranza, naczelnika wydziału w Ministerstwie Skarbu.

Samorząd.

Nie podlegają opłacie:

1) (art. 120, punkt 1) obligacje oraz innego rodzaju obligi związków samorządowych,
2) art. 120, punkt 2) obligacje (listy zastawne, obligacje komunalne i innego rodzaju obligacje fundowane) wydane związkowi samorządowemu przez instytucję, emitującą tytułem pożyczki,
państwowych,
3) (art. 144, punkt 2) podania wnoszone przez związki samorządowe do urzędów
4) (art. 160, p. 3) świadectwa urzędowe wydawane związkom samorządnym przez urzędy państwowe — z wyjątkiem wtóropisów, odpisów i wyciągów.
5) Podania wnoszone do urzędów w sprawach wyborów do ciał reprezentacyjnych i samorządowych, oraz świadectwa urzędowe, wydawane przez urzędy państwowe w tych sprawach.
6) Podania, wnoszone do urzędów samorządowych w sprawach należących do ich zakresu działania, nie podlegają opłatom w myśl ustawy o opłatach stemplowych, nawet w tym wypadku, gdy dla rozstrzygnięcia sprawy jest niezbędny udział władzy państwowej.
7) Świadectwa wydawane przez związki samorządne z wyjątkiem wyciągów i innych świadectw z akt stanu cywilnego.

Podania.

Wnoszone do urzędów państwowych.

1) Zasadniczo podlegają opłacie 3 zł. od każdego załącznika, jakoteż od każdego dalszego egzemplarza (duplikatu) podania i odpisu podania, wraz z niem złożonych, po 50 gr. Ilość arkuszy jest bez znaczenia.
2) Podanie ponowne, przy którem jedynie zostają złożone załączniki, potrzebne do załatwienia pierwszego podania, nie podlegają opłacie; od załączników opłaca się jednak po 50 gr.

Od opłaty wolne są:

Podania a) tyczące się wyborów do Sejmu i Senatu, do ciał reprezentacyjnych samorządowych i do komisyj podatkowych;
d) tyczące się ustawowo nakazanych zwolnień, obniżeń lub odroczeń w zakreodstępowania na rzecz państwa zwierząt pociągowych i wozów;
c) w sprawach nauki szkolnictwa i oświaty pozaszkolnej;
d) tyczące się ustawowo nakazanych zwolnień, obniżeń lub odroczeń w zakresie danin publicznych;

e) osób, których stan niezamożności jest niewątpliwie znany urzędowi, mającemu załatwić podanie, jeżeli uiszczenie opłaty nie jest możliwe, bez dotkliwego uszczerbku majątkowego;

f) osób dotkniętych kleską żywiołową o zapomogi lub ulgi;

g) w sprawach publicznych zgromadzeń i wykładów;

h) o wydanie świadectw, których posiadanie jest nakazane przez obowiązujące przepisy ze względów publicznych, świadectw szczepienia ospy oraz świadectw ubóstwa;

i) gminnych kas pożyczkowo - oszczędnościowych;

j) w postępowaniu tyczącem się uregulowania struktury drobnych gospodarstw rolnych, (scalania gruntów, podziału wspólnot, likwidacji lub ścisłego określenia rozmiaru serwitutów, zamiany gruntów) oraz w postępowaniu Urzędów Ziemskich, obejmującem prace techniczne (art. 31 ustawy z dn. 11.VIII 1923 r. Dz. U. R. P. Nr. 90, poz. 706).

Gminne Kasy Pożyczkowo - Oszczędnościowe.

1) (art. 116) Pisma stwierdzające otrzymanie pożyczki od gminnej Kasy Pożyczkowo - Oszczędnościowej: od sumy zobowiązania opłata wynosi 0.3%.

Wolne od opłaty stemplowej:

2) (art. 118) pisma, stwierdzające przyjęcie przez gminną kasę pożyczkowo-oszczędnościową pieniędzy na oprocentowanie.

3) (art. 137, punkt 13) pokwitowania tyczące się obrotu oszczędnościowego gminnych kas pożyczkowo-oszczędnościowych.

4) (art. 155, punkt 5) podania gminnych kas pożyczkowo - oszczędnościowych oraz

5) (art. 160) świadectwa urzędowe im wydane — z wyjątkiem wtóropisów, odpisów i wyciągów.

Podpisy (art. 158).

Poświadczenie własnoręczności podpisów lub znaków ręcznych:

1) podlega — jeśli własnoręczność poświadczył sąd — przepisom o opłatach sądowych;

2) jeżeli poświadczył notarjusz, to poświadczenie własnoręczności jak również dokonane jednocześnie poświadczenie zdolności osobistej jest wolne od opłaty;

3) jeżeli poświadczył inny urząd państwowy, to opłata wynosi: przy jednym podpisie 1 zł., przy dwóch — 2 zł. i przy trzech lub więcej podpisach 3 zł.

Rachunki (art. 72 — 74, 90, 91).

Wysokość opłaty: jeżeli umowę, której wykonanie rachunek stwierdza, zawarł bądź wystawca bądź odbiorca rachunku w zakresie swego przedsiębiorstwa, podlegającego podatkowi przemysłowemu lub ustawowo zwolnionego od tego podatku:

Przy należności nie przewyższającej 20 zł. rachunek jest wolny od opłaty.

przy należności ponad	20 zł. do	50 zł. rachunek jest	0.10 zł.
„ „ „	50 „ „	100 „ „ „	0,20 „
„ „ „	100 „ „	150 „ „ „	0,30 „
„ „ „	150 „ „	200 „ „ „	0,40 „
„ „ „	200 „ „	250 „ „ „	0,50 „
„ „ „	250 „ „	300 „ „ „	0,60 „
„ „ „	300 „ „	350 „ „ „	0,70 „
„ „ „	350 „ „	400 „ „ „	0,80 „
„ „ „	400 „ „	450 „ „ „	0,90 „
„ „ „	450 „ „	500 „ „ „	1.— „
„ „ „	500 „ „	550 „ „ „	1.10 „
„ „ „	550 „ „	600 „ „ „	1.20 „
„ „ „	600 „ „	650 „ „ „	1.30 „
„ „ „	650 „ „	700 „ „ „	1.40 „
„ „ „	700 „ „	750 „ „ „	1.50 „
„ „ „	750 „ „	800 „ „ „	1.60 „
„ „ „	800 „ „	850 „ „ „	1.70 „
„ „ „	850 „ „	900 „ „ „	1.80 „
„ „ „	900 „ „	950 „ „ „	1.90 „
„ „ „	950 „ „	1000 „ „ „	2.— „
„ „ „	1000 od każdych pełnych lub zaczętych 50 złotych po		0.10 „

Weksle (art. 122—125).

Weksle wystawione w Polsce: zasadniczo

przy sumie wekslowej	do	50 zł.	0.20 zł.
„ „ „	ponad 50 zł. do	100 zł.	0.30 „
„ „ „	„ 100 „ „	200 „	0,60 „
„ „ „	„ 200 „ „	300 „	0,90 „
„ „ „	„ 300 „ „	400 „	1.20 „
„ „ „	„ 400 „ „	500 „	1.50 „
„ „ „	„ 500 „ „	600 „	1.80 „
„ „ „	„ 600 „ „	700 „	2.10 „
„ „ „	„ 700 „ „	800 „	2.40 „
„ „ „	„ 800 „ „	900 „	2 70 „
„ „ „	„ 900 „ „	1000 „	3.— „
„ „ „	„ 1000 „ „	2000 „	6.— „
„ „ „	„ 2000 „ „	3000 „	9 — „
„ „ „	„ 3000 „ „	4000 „	12.— „
„ „ „	„ 4000 „ „	5000 „	15.— „
„ „ „	„ 5000 „ „	6000 „	18.— „
„ „ „	„ 6000 „ „	7000 „	21.— „
„ „ „	„ 7000 „ „	8000 „	24.— „
„ „ „	„ 8000 „ „	9000 „	27.— „
„ „ „	„ 9000 „ „	10000 „	30.— „

Przy sumie wekslowej przewyższającej 10.000 złotych należy uiścić po 3 zł. od każdego pełnego lub zaczętego tysiąca sumy wekslowej.

Taryfa pocztowa w Polsce

W kraju: 1. List do wagi 2 g. 20 groszy, ponad 20 — 250 g. 40 gr., ponad 250 — 500 g. 80 gr. 2. Kartka pocztowa pojedyńcza 10 groszy, z odpowiedzią 20 gr. 3. Druki do wagi 50 g. 5 groszy, ponad 50 — 100 g. 10 groszy, ponad 100—250 g. 15 groszy; 250—500 g. 30 gr.; 500—1000 g. 40 gr.; 1.000 — 2.000 g.—60 gr. 4. Paczki do wagi 1 kg. 50 groszy, ponad 1 kg. do 5 kg. 1.20 zł., 5—10 kg. 2.00 zł.; 10—15 kg. 4.50 zł.; 15 do 20 kg. 4.0 zł.; dopłata bez względu na wagę paczki—10 gr. 5. Przekazy do 10 złotych 10 gr.; ponad 10—25 zł. – 25gr. 25– 50 zł. 40 gr.: 50—100 zł. 60 gr.; 100-250 zł. 80 gr.; 250—500 zł. 1.20 zł.; 500—750 zł. 1.60 zł; 750—1000 złotych 2 zł.; opłata dodatkowa od każdego przekazu 5 gr.

Zagranicę: 1. Do Austrji, Czechosłowacji, Rumunji i Węgier list do wagi 20 g. 30 grosze, za każde dalsze 20 g. 20 groszy, kartki pocztowe 20 groszy.

2. Do innych krajów za list wagi 20 g. 40 gr., za każde dalsze 20 g. 20 gr., karta pocztowa 25 gr.

Telegram: Jeden wyraz 10 groszy, najmniej od telegramu 1.00 zł. od każdego telegramu dodatkowo 10 gr.; najmniej pilne „D" 3 złote.

Miary i wagi

Miary długości (Podstawą jest metr)

Kilometr = 1000 metrów
Hektometr = 100 „
Decymetr = 0.1 metra
Centymetr = 0.01 „

Miary powierzchni

Ar = 100 metr. kwadrat
Hektar = 100 arom

Miary objętości

Litr = 1decym. sześć.
Hektolitr = 100 litrom

Miary wagi

Tonna = 1000 kilogramom
Kilogram = 1000 gramom

Porównanie miar i wag

1 metr = 0,47 sażenia
1 „ = 1,40 arsz.
1 „ = 22,49 werszkom
1 „ = 3,28 stopom
1 „ = 39,37 calom

1 kilogram = 2,44 funtom handlow.
1 „ = 16074 gramom aptek.
1 „ = 234,41871 zołotnikom
1 „ = 22504,1959 dolom

Miary angielskie

1 yard = 3 stopy = 36 cali	=	0,9143	metra
1 stopa = 12 calom	=	0,3479	metra
1 cal	=	2 5399	centymetrów
1 pręt = $5^1/_2$ yardów	=	5,02911	metrów
1 mila ang. = 1760 yardów	=	1609,3149	metrów
1 akr = 48840 yardów kwadrat.	=	0,4046	hektara.

Miary polskie

Sążeń = 3 łokciom	=	1,728 metrom
Łokieć = 2 stopom	=	0,576 metra
Stopa = 12 calom	=	0,288 metra
Cal = 12 linjom	=	24 milimetrom
Linja	=	2 milim.
Pręt = 15 stopom = 10 pręcikom	=	4 32 metr.
Pręt kwadratowy	=	18,6624 metr. kwadratow.
Morga = 300 prętom kwadrat.	=	55,9872 arom, (hektar = 1,7861 morga)
Włóka = 30 morgom	=	16,79616 hektarom
Korzec = 32 garncom	=	1,28 hektolitrom
Garniec = 4 kwartom	=	4 litrom
Kwarta = 4 kwaterkom	=	1 litrowi
Kwaterka	=	0,26 litra
Funt = 32 łutom	=	405.504 gramom
Łut = 288 granom	—	12,672 gramom
Gran	=	0,044 grama
Kamień = 24 funtom	=	10,1376 kilogr.
Centnar = 100 funtom	=	40,5504 kilogr.
Sążeń sześcienny (drzewa)	=	5,1598 metr. sześć.

Wagi aptekarskie

1 funt aptek. = $^7/_8$ handl. = 12 uncji = 358,3332 gramom
1 uncja = 8 drachmom = 29,8611 gramom
1 drachma = 3 skrupułom = 3,7326 gramom
1 skrupuł = 20 granom = 1,2452 gramom
1 gran = 0,0622 grama.

Wykaz najważniejszych określeń sztuk towarów

Arkusz = 1 sztuce papieru, blachy i t. p.
Beczka śledzi = 800 sztuk
Bela papieru = 10 ryz
Bela sukna = 14 sztuk
Bela skór = 30 sztuk
Decher = 10 sztuk skór futrzanych
Gros setny = 12 tuzinów
Gros tysiączny = 12 setek
Kipa = 4 sztygi ryb susz. (—80 szt.)
Libra = 24 ark. papieru do pisania
Libra = 25 arkuszy do druku
Łaszt = 12 beczek soli, śledzi i t. p.
Motowidło = 10 lub 20 wiązek
Obręcz = 4 kopy klepek
Paka papieru pakowego = 2 bele
Pęk skór = 10 sztuk
Rąb sukna = 22 sztuki
Rola skór = 10 sztuk
Rola sztokfiszów = 180 sztuk
Ryza papieru do pisania = 20 liber = 480 arkuszy
Ryza papieru do druku = 25 liber = 500 arkuszy
Skrzynia jaj = 1440 sztuk
Skrzynia zapałek = 5000 pudełek = 20 pak = 25 paczek = 10 pudełek
Sztuka przędzy = 4 lub 6 motkom
Sztuka sukna = 50 mtr.
Sztyga klepek = 20 sztuk
Tuzin = 12 sztuk

Tablice przerachowań miar

Miary linijne

Metry	Sażenie rosyjskie	Sążnie nowopolskie	Arszyny	Łokcie nowopolskie	Stopy angielskie
1	0.4687	0.5787	1.4061	1.73611	3.3809
2.13356	1	1 2347	3	3.70410	7
1.72800	0.80991	1	2.42974	3	5.66939
0.71119	0.33333	0.41157	1	1.23470	2.33333
0.57600	0.26997	0.33333	1.80991	1	1.88988
0.30479	0.14286	0.17639	0.42857	0.52916	1

Miary drożne

Stopnie równika	Kilometry	Wiorsty	Mile geograficz.	Morskie mile (węzły)	Mile angielskie
1	111.3066	104.3388	12	60	69.1640
0.00898	1	0.9374	0.1347	0.5391	0 6214
0.00958	1.0668	1	0.1433	0.5751	0.6620
0.06667	7.4204	6.9559	1	4 0000	4.6100
0.01667	1.8551	1.7390	0.2500	1	1.1527
0.01446	1.6091	1.5086	0.2169	0.8675	1

Władze centralne.

W bieżącym roku podajemy w „Kalendarzu" informacje o władzach centralnych i II instancji (wojewódzkich) wyłącznie w zakresie bezpośrednio interesującem związki samorządowe. Uwzględniliśmy więc tylko te ministerstwa, departamenty, wydziały i urzędy II instancji, które mają bezpośredni, lub bliski pośredni związek z działalnością samorządu. Stąd też podane poniżej informacje nie wyczerpują całokształtu organizacji państwowych władz centralnych i instancyj niższych. Szczegółowe informacje zamieściliśmy w zeszłorocznym kalendarzu, natomiast w r. b. uznaliśmy za bardziej wskazane uwzględnić szerzej tylko informacje, mające bezpośrednie znaczenie dla samorządowców.

MINISTERSTWO SPRAW WEWNĘTRZNYCH.

(Statut organizacyjny — Monitor Polski Nr. 158 - 26).

Min. Spr. Wewn. dzieli się na pięć departamentów:

I. Organizacyjny, II. Polityczny, III. Samorządowy, IV. Administracyjny, V. Służby Zdrowia.

Ministrowi Spr. Wewn. podlega nadto Główny Urząd Statystyczny, Komenda Główna Policji Państwowej i Dowództwo Korpusu Ochrony Pogranicza.

Departament I Organizacyjny podlega bezpośrednio podsekretarzowi stanu. Obejmuje sprawy organizacji i nadzoru nad urzędowaniem Ministerstwa, oraz władz i urzędów Ministerstwu podległych, sprawy doboru i szkolenia personelu urzędniczego, wszelkie sprawy finansowo gospodarcze i nadzór nad pracami ustawodawczemi w Ministerstwie; w szczególności Wydział organizacyjno - prawny tego Departamentu obejmuje sprawy organizacji władz i urzędów miejscowych (z wyjątkiem samorządowych), organizacji policji, oraz jej stosunku do władz państwowych i samorządowych, sprawy podziału administracyjnego (z wyjątkiem zaliczania osad w poczet miast) oraz nadzór nad pracami ustawodawczemi, a więc dotyczącemi i samorządu. Wydział inspekcji, wyszkolenia i organizacji pracy obejmuje sprawy inspekcji wszystkich podległych Ministerstwu władz

administracyjnych, nadzoru nad inspekcją wojewódzką oraz sprawy wyszkolenia urzędników i organizacji pracy w urzędach.

Departament II Polityczny obejmuje sprawy ogólno polityczne, narodowościowe i bezpieczeństwa.

Departament III Samorządu obejmuje sprawy organizacji związków komunalnych, wykonywania nadzoru nad ich działalnością, zwłaszcza nad gospodarką finansową i działalnością ekonomiczną, oraz sprawy aprowizacji ludności.

Departament dzieli się na trzy wydziały:

1. Administracji samorządowej: obejmuje sprawy samorządu miast, miasteczek i uzdrowisk i sprawy przewłaszczeń: zabudowania miast; kosztów leczenia; sprawy samorządu ziemskiego; sprawy wynikające z potrzeby zapewnienia zgodnej działalności Ministerstw w zakresie stosowania statutu autonomicznego wojew. Śląskiego, oraz sprawy samorządowe nie należące do kompetencji innych departamentów.

2. Wydział Finansów Komunalnych obejmuje sprawy dotyczące gospodarki finansowej związków komunalnych.

3. Wydział Społeczno-Gospodarczy obejmuje sprawy pieczy nad zaopatrzeniem ludności w artykuły spożywcze oraz sprawy, dotyczące ekonomicznej działalności związków komunalnych i urządzeń społeczno-gospodarczych tych związków.

Departament IV Administracyjny obejmuje sprawy, dotyczące wykonywania ustaw i rozporządzeń z zakresu Min. Spraw Wewn., nieprzekazane innym departamentom, a mianowicie: sprawy stanu cywilnego, obywatelstwa, sprawy związane z poborem wojskowym, administracyjno - policyjne, ochrony granic, sprawy cudzoziemców, sprawy orzecznictwa i inne.

Departament V Służby Zdrowia (organizacja Departamentu Służby Zdrowia — Monitor Polski Nr. 61/24) obejmuje sprawy organizacji i nadzoru w zakresie państwowej i komunalnej służby zdrowia, oraz nadzór nad działalnością organizacyj lekarskich i higjenicznych. Podlegają mu państwowe zakłady: higjeny, badania surowic, badania żywności, oraz państwowe rady: lekarska, aptekarska, uzdrowiskowa i inne.

Załatwia pozatem Departament V sprawy higjeny społecznej, higjeny zawodowej, opieki nad matką i dzieckiem, nadzoru nad stanem zdrowotnym szkół, lecznictwa, kas chorych i t. p.

Do wydziału zakładów leczniczych i uzdrowisk Departamentu V należy administracja państwowemi zakładami leczniczemi oraz nadzór nad innemi zakładami i uzdrowiskami, a więc i utrzymywanemi przez samorząd.

Wreszcie nadzoruje Departament V handel środkami leczniczemi, oraz prowadzi statystykę zdrowotności publicznej.

Wydział walki z chorobami zakaźnemi załatwia wszystkie sprawy chorób epidemicznych, jak sprawy szczepień, izolacji, dezynfekcji i t. p.

Główny Urząd Statystyczny, utworzony na podstawie ustawy z dnia 21.X.1919 roku (Dz. Ust. R. P. Nr. 85) ma za zadanie prowadzenie wszelkich badań statystycznych, dotyczących Rzeczypospolitej Polskiej. Specjalny Wydział Statystyki Finansów Państwowych i Komunalnych opracowuje statystykę finansów państwa i związków komunalnych.

Władza II instancji — Wojewoda.

Na czele województwa stoi wojewoda. Wojewoda jest władzą jednoosobową. Wyjątek stanowi b. dzielnica pruska, gdzie w niektórych sprawach współdziała z wojewodą urząd wojewódzki na zasadach kolegjalnych. Wojewoda jest przedstawicielem Rządu, sprawującym w jego imieniu władzę państwową, wykonawcą zleceń poszczególnych ministrów i władzą nadzorczą nad samorządem. W Małopolsce nadzór nad samorządem jest podzielony pomiędzy wojewodą i Tymczasowym Wydziałem Samorządowym.

Wojewodę mianuje Prezydent Rzeczypospolitej na wniosek Ministra Spraw Wewnętrznych, uchwalony przez Radę Ministrów. Zastępcą wojewody jest wice-wojewoda. Wojewoda ma prawo uchylać lub zmieniać wszystkie zarządzenia władz I instancji, przyczem w tym wypadku orzeczenia wojewody są ostateczne.

W niektórych sprawach wojewoda decyduje w pierwszej instancji, od tych orzeczeń przysługuje odwołanie do właściwego ministerstwa.

Kompetencje wojewody w dziedzinie administracji określa ustawa z dn. 18 X.1921 r. D. U. Nr. 87.

W poszczególnych dzielnicach zachodzą pewne różnice w kompetencjach: wojew. lwowski posiada uprawnienia w zakresie ubezpieczeń społecznych, których to uprawnień inni wojewodowie nie posiadają. Pewne różnice istnieją również w b. dzielnicy pruskiej. Z reguły z zakresu kompetencyj wojewody są wyłączone sprawy z dziedziny: skarbowej, wojskowej, sądowej, szkolnej, kolejowej, górniczej, pocztowo-telegraficznej, gospodarki lasami państwowemi oraz sprawy powierzone urzędom ziemskim i urzędom miar i wag.

Przy wojewodzie jest czynna rada wojewódzka, jako organ opinjodawczy. Ustawy mogą jej przekazać decydowanie w niektórych sprawach. Dotychczas zostało to zastosowane w ustawie o budowie i utrzymaniu dróg publicznych z 10 grudnia 1920 r. (uchwały w zakresie ustalania sieci dróg).

Przy wojewodzie w b. dzielnicy pruskiej działają wojewódzki sąd administracyjny i wojewódzka rada administracyjna.

Rada współdziała z wojewodą lub orzeka w pewnych ważniejszych sprawach administracyjnych. Rada jest uchwalającą kolegjalną władzą administracyjną.

Urząd Wojewódzki. Podział Urzędu na wydziały i przydział czynności z poszczególnych resortów ustala wojewoda na podstawie decyzji właściwego ministra za zgodą Min. Spraw Wewn., Rozp. z dn. 11.II.24 r. wymienia tylko Wy-

dział prezydjalny, budżetowo-rachunkowy i okręgową dyrekcję robót publicznych, która może obejmować kilka województw.

Wojewódzkie urzędy w b. dzielnicy pruskiej mają ustalony podział na 11, względnie 12 wydziałów. We wszystkich urzędach wojewódzkich Rzeczypospolitej istnieją wydziały samorządowe. Ponadto z reguły istnieją wydziały: bezpieczeństwa, opieki społecznej, zdrowia publicznego, rolnictwa i weterynarji, przemysłowy.

Wszelkie rozporządzenia, polecenia, pisma, podania i t. p. odsyłane do urzędu wojewódzkiego należy kierować do wojewody, który je przydziela właściwym wydziałom do załatwienia.

MINISTERSTWO ROLNICTWA I DÓBR PAŃSTWOWYCH.

(Statut organizacyjny — Monitor Polski Nr. 104-26).

Ministerstwo Rolnictwa i Dóbr Państwowych dzieli się na 5 departamentów: I. Ogólny, II. Rolnictwa, III. Chowu Koni, IV. Weterynarji, V. Leśnictwa, oraz nie wchodzący w skład departamentu Wydział Ekonomiczny.

Departament I Rolnictwa składa się z pięciu wydziałów: 1) Oświaty Rolniczej, 2) Wytwórczości Roślinnej, 3) Meljoracyj Rolnych, 4) Wytwórczości Zwierzęcej i 5) Majątków Państwowych.

1. Wydział Oświaty Rolniczej załatwia sprawy, dotyczące szkolnictwa rolniczego, sprawy pozaszkolnej oświaty rolniczej i sprawy stypendjów rolniczych.

2. Wydział Wytwórczości Roślinnej załatwia sprawy popierania kultury rolnej i ogrodniczej, pomocy w wypadkach klęsk żywiołowych, nawozów sztucznych, maszyn rolniczych, rolnego przemysłu ludowego i drobnego przemysłu wiejskiego, oraz ogólnego stosunku do krajowych wystaw i pokazów rolnych.

3. Wydział Meljoracyj Rolnych załatwia sprawy popierania meljoracyj rolnych i nadzoru nad zużytkowaniem funduszów, przeznaczonych na ten cel, sprawy doświadczalnictwa meljoracyjnego, oraz torfoznawstwa.

4. Wydział Wytwórczości Zwierzęcej załatwia sprawy hodowli zwierząt domowych z wyjątkiem koni, drobiu i pszczelnictwa, oraz sprawy przetwarzania i handlu produktami zwierzęcemi wewnątrz kraju. Ponadto podlegają temu Wydziałowi sprawy mleczarstwa, jajczarstwa i chłodnictwa, oraz sprawy rybactwa i przemysłu rybnego.

Departament IV Weterynaryjny dzieli się na trzy wydziały: 1. Administracyjny, 2. Zwalczania Chorób Zaraźliwych, 3. Weterynarji Samorządowej.

Załatwia sprawy weterynaryjne i ochrony granic, nadzoru nad handlem zwierzętami, walki z epidemjami.

Wydział Weterynarji Samorządowej tego Departamen-

tu załatwia sprawy rzeźni, targowisk, badania mięsa i wszelkich zakładów, przeznaczonych do przetwarzania surowych produktów zwierzęcych, pozatem sprawy lecznictwa i ubezpieczeń zwierząt, podkownictwa oraz sprawy towarzystw i zrzeszeń weterynaryjnych.

MINISTERSTWO SKARBU.

(Statut organizacyjny — Monitor Polski Nr. 65-24).

Ministerstwo Skarbu dzieli się na 7 departamentów: I. Prezydjalny, II. Obrotu Pieniężnego, III. Budżetowy, IV. Ceł, V. Podatków i Opłat, VI. Akcyz i Monopoli, oraz niewłączony do departamentu Państwowy Urząd Kontroli Ubezp eczeń.

Następujące wydziały poszczególnych departamentów mają bezpośrednią lub pośrednią styczność z działalnością samorządu:

W Departamencie Obrotu Pieniężnego:

W y d z i a ł B a n k o w y załatwia sprawy nadzorcze i organizacyjne państwowych, samorządowych i prywatnych instytucyj kredytowych.

W y d z i a ł K r e d y t o w y załatwia sprawy obrotu kredytowego, w szczególności sprawy polityki kredytowej rządu i nadzoru nad działalnością kredytową państwowych, półpaństwowych i samorządowych instytucyj kredytowych.

W Departamencie Budżetowym:

W y d z i a ł O g ó l n y załatwia ogólne sprawy budżetowe, sprawy ustawodawstwa budżetowego, uposażeń funkcjonarjuszy państwowych (tem samem i samorządowych), oraz dotacyj i zaliczek dla samorządów.

W y d z i a ł E m e r y t a l n y załatwia sprawy zaopatrzeń emerytalnych funkcjonarjuszów państwowych i sprawy ustawodawstwa emerytalnego.

Departament Podatków i Opłat załatwia wszelkie sprawy z zakresu podatków bezpośrednich.

W y d z i a ł F i n a n s ó w S a m o r z ą d o w y c h w tym Depertamencie załatwia sprawy skarbowości związków samorządowych, oraz sprawy finansów i budżetów związków samorządowych, wymagające zgodnego działania ministrów spraw wewnętrznych i skarbu.

MINISTERSTWO ROBÓT PUBLICZNYCH.

(Statut organizacyjny — Monitor Polski Nr. 250 z 1923 r.).

Ministerstwo Robót Publicznych dzieli się na 4 departamenty: I. Administracyjny, II. Wodny, III. Budowlany i IV. Drogowy, Generalną Dyrekcję Odbudowy oraz Wydział Prezydjalny.

Departament Wodny obejmuje sprawy regulacji rzek spławnych, oraz inne sprawy związane z żeglugą na wodach śródlądowych.

Wydział Wód Niespławnych tegoż Departamentu załatwia sprawy regulacji rzek niespławnych, obwałowania rzek, odwodnień, meljoracji, torfiarstwa i innych.

Departament Budowlany dzieli się na dwa wydziały: Gmachów Państwowych i Inspekcji Budowlanej. Ten drugi wydział obejmuje sprawy administracyjno-budowlane, wydaje odpowiednie normy i przepisy, sprawuje nadzór nad budownictwem komunalnem i prywatnem.

Sprawy inwestycyj komunalnych są wyjęte z zakresu kompetencji Wydziału Inspekcji.

Departament Drogowy składa się z czterech wydziałów: Dróg Państwowych, Samorządowych, Mostowego i Pomiarowego.

Wydział Dróg Państwowych załatwia sprawy dróg państwowych, ruchu i uprawnień na drogach publicznych.

Wydział Dróg Samorządowych załatwia sprawy budowy nowych dróg samorządowych, wydaje normy i przepisy techniczne, oraz zatwierdza projekty.

MINISTERSTWO WYZNAŃ RELIGIJNYCH I OŚWIECENIA PUBLICZNEGO.

(Statut organizacyjny — Monitor Polski Nr. 153 z 1924).

Ministerstwo W. R. i O. P. dzieli się na siedem departamentów: I. Ogólny, II. Szkolnictwa Powszechnego, III. Szkolnictwa Średniego, IV. Szkolnictwa Zawodowego, V. Nauki i Szkół Wyższych, VI. Sztuki, VII. Wyznań oraz niewłączony do departamentu Wydział Archiwów.

Departament I Szkolnictwa Powszechnego dzieli się na 4 wydziały: 1) Szkół Powszechnych, 2) Organizacyjny, 3) Kształcenia Nauczycieli, 4) Oświaty Pozaszkolnej.

1. Wydział Szkół Powszechnych załatwia sprawy, wynikające z zarządu i nadzoru wewnętrznego ustroju i programów szkół powszechnych, specjalnych i ochronek, oraz stosunków prawnych i służbowych personelu nauczycielskiego.

2. Wydział Organizacyjny załatwia sprawy organizacji nowych szkół, budowy szkół, sieci szkolnej i gruntów szkolnych.

3. Wydział Kształcenia Nauczycieli załatwia wszelkie sprawy, związane ze szkoleniem kadrów nauczycielskich, oraz sprawy kwalifikacji nauczycieli szkół powszechnych.

4. Wydział Oświaty Pozaszkolnej nadzoruje i koordynuje pracę kulturalno-oświatową, towarzystw oświatowych i ciał samorządowych.

Departament II Szkolnictwa Średniego dzieli się na trzy wydziały: 1. Administracyjny, 2. Programowy i 3. Wydawniczy. Do kompetencji tego Departamentu należą wszelkie sprawy, wynikające z organizacji i administracji szkół średnich, stosunków służbowych personelu nauczycielskiego, nadzoru nad programami i kwalifikacja książek szkolnych.

Departament III Szkół Zawodowych dzieli się na wydziały: 1. Szkół Technicznych, 2. Szkół Handlowych, 3. Szkół Zawodowych, dokształcających i rzemieślniczo-przemysłowych, oraz 4. Administracyjny.

Załatwia wszelkie sprawy, wynikające z organizacji i administracji szkolnictwa zawodowego.

Nadzór techniczny nad całokształtem budownictwa szkolnego i wykonaniem programu w tym zakresie wykonywuje Wydział Budownictwa Departamentu Ogólnego.

Władze II instancji.

Władzami II instancji Min. W. R i Ośw. Publicznego są kuratorja.

Kuratorjum Warszawskie obejmuje woj. Warszawskie i Kieleckie.

,, Łódzkie obejmuje woj. Łódzkie

,, Lubelskie obejmuje woj. Lubelskie

,, Białostockie obejmuje woj. Białostockie oraz pow. woj. Nowogródzkiego: Lidzki, Nowogródzki, Słonimski i Wołożyński

,, Poleskie obejmuje woj. Poleskie oraz 3 pozostałe powiaty woj. Nowogródzkiego: Nieświeski, Stołpecki i Baranowicki

,, Wołyńskie obejmuje woj. Wołyńskie

,, Wileńskie obejmuje woj. Wileńskie

,, Poznańskie obejmuje woj. Poznańskie

,, Pomorskie obejmuje woj. Pomorskie

,, Krakowskie obejmuje woj. Krakowskie

,, Lwowskie obejmuje woj. Lwowskie, Tarnopolskie i Stanisławowskie.

Górny Śląsk posiada Wydział Oświecenia Publicznego przy Urzędzie Wojewódzkim.

W sprawach budowy nowych szkół powszechnych kuratorjum posiada władzę decydującą. Projekt wraz z kosztorysem należy składać do kuratorjum, które załatwia sprawę w porozumieniu z okręgową dyrekcją robót publicznych. Podania o budowę szkół średnich należy również składać do kuratorjum, które przesyła projekt i kosztorys wraz ze swą opinją do Min. W. R. i O. P., te zaś wydaje decyzję po porozumieniu się z Min. Robót Publicznych.

MINISTERSTWO PRACY I OPIEKI SPOŁECZNEJ

(Statut organizacyjny — Monitor Polski Nr. 43 z 1925 r.; zmiany statutu — Monitor Polski Nr. 74 z 1926 r.).

Min. Pracy i Op. Społ. składa się z trzech departamentów: Pracy, Opieki Społecznej, Ubezpieczeń Społecznych, oraz jednego nie włączonego do departamentu Wydziału Prezydjalnego. Nadto Ministrowi Pracy i Op. Społ. podlegają: Główny Inspektor Pracy, Główny Urząd Ubezpieczeń i Urząd Emigracyjny.

W y d z i a ł P r e z y d j a l n y załatwia sprawy, wynikające ze stosunku Ministerstwa Pracy i Op. Społ. do Prezydenta, Rady Ministrów, Sejmu i t. p. sprawy osobowe, budżetowe, ostatnią redakcję projektów ustaw i rozporządzeń, sprawy związane z kontrolą podległych Ministerstwu zakładów, sprawy organizacji biurowości Ministerstwa, obejmuje kancelarję, bibljotekę.

Departament Pracy składa się z trzech wydziałów: Ochrony Pracy, Organizacji Pracy, Umów Zbiorowych i Związków Zawodowych. Departament obejmuje całokształt spraw związanych z ochroną pracy, oraz rejestracją i nadzorem związków zawodowych.

Departament Opieki Społecznej składa się z czterech wydziałów: Organizacji Opieki Społecznej, Opieki nad Dziećmi i Młodzieżą, Opieki nad Dorosłymi, oraz Pośrednictwa Pracy i Walki z Bezrobociem.

Departament ten, z wyjątkiem ostatnio wymienionego wydziału, obejmuje całokształt spraw, związanych z wykonaniem ustawy o opiece społecznej, a więc dziedziny spraw, zajmujących poważne miejsce w działalności związków komunalnych. W szczególności: W y d z i a ł O r g a n i z a c j i O p i e k i S p o ł e c z n e j obejmuje sprawy związane z ustawodawstwem o opiece społecznej, sprawy, wynikające z uprawnień do nadzoru instytucyj opiekuńczych, rejestrację tych instytucyj, legalizację statutów fundacyjnych, statystykę z zakresu opieki społ.

W y d z i a ł O p i e k i n a d D z i e ć m i i M ł o d z i e ż ą obejmuje sprawy ustawodawstwa z tej dziedziny, sprawy higjeniczno-lekarskiej opieki nad macierzyństwem, dziećmi i młodzieżą (z wyjątkiem szpitalnictwa), opieki społecznej nad dziećmi i młodzieżą, wychowania w zakładach opiekuńczych dla dzieci.

W y d z i a ł O p i e k i n a d D o r o s ł y m i obejmuje sprawy opieki nad inwalidami wojennymi i cywilnymi, weteranami powstań, uchodźcami, ubogimi i niezdolnymi do pracy, następnie sprawy pomocy doraźnej w razie klęsk żywiołowych, oraz zwalczania żebractwa.

W y d z i a ł P o ś r e d n i c t w a P r a c y i W a l k i z B e z r o b o c i e m załatwia sprawy związane z pośrednictwem pracy i zwalczaniem bezrobocia.

Departament Ubezpieczeń Społecznych dzieli się na trzy wydziały: Ubezpieczeniowo-Matematyczny, Ubezpieczeń Społecznych o świadczeniach długoterminowych i Ubezpieczeń na wypadek choroby.

Wymieniony ostatnio wydział obejmuje działalność kas chorych.

Główny Inspektor Pracy obejmuje sprawy związane z nadzorem i kontrolą nad działalnością inspektorów pracy.

Główny Urząd Ubezpieczeń załatwia wszystkie sprawy związane z działalnością okręgowych urzędów ubezpieczeń, kas chorych i t. p.

Urząd Emigracyjny obejmuje wszystkie sprawy, związane z dobrowolną i przymusową migracją ludności.

Zmiany w podziale administracyjnym Państwa.

W r. 1925.

Gminę wiejską Gójsk z pow. Rypińskiego przeniesiono do pow. Sierpeckiego.

Z gminy wiejskiej Koniawa pow. Lidzkiego wyłącza się miejscowości: wsie Zerwiny Wielkie, Zerwiny Małe, Powasupie, Połkabiel, Bertele, Powoźniki, Komarnicę, folwark, wieś i okolice Pogrynde, okolice Zagora, Podbaranie, folwark Łukańce oraz miejscowości, które stanowiły odcinek b. pasa neutralnego, położone na prawym brzegu Uły, a mianowicie: Moneragisy, Łowis, Dmibrówka, Trakiszki, Polka, Malaniszki, Przełaje, Małe Dubno, Gieczażery, Osada, Orany, Mergarczy, Dereźnica, kol. Pożabie II i Zuraciszki i tworzy się z nich gm. wiejską Orany, pow. Lida.

Przeniesiono:

Gminę Marcinkańce z pow. Trockiego do pow. Grodzieńskiego.

Gminę Sejny z pow. Sejneńskiego do pow. Suwalskiego.

Gminy Białowieską, Masiewską, Suchopolską z pow. Białowieskiego do pow. Bielskiego. Powiat Białowieski znosi się.

Gminy Mołodeczno, Krasne, Radoszkowicze, Lebiedziew z pow. Wilejskiego do pow. Mołodeczańskiego.

Gminę Bienicę z pow. Oszmiańskiego do pow. Mołodeczańskiego.

Gminę Janiszki z pow. Wileńsko - Trockiego do pow. Święciańskiego.

Gminę Dukszty z pow. Brasławskiego do pow. Święciańskiego.

Gminy Wiszniew, Zodziszki, Wojstom z pow. Święciańskiego do pow. Wilejskiego.

Gminy Jasiew, Kobylniki i Zanarocze z pow. Święciańskiego do pow. Postawskiego.

Gminę Budsław z pow. Postawskiego do pow. Wilejskiego.

Gminy Tumiłowicze, Dokszyce, Porpliszcze i Parafjanów z pow. Postawskiego do pow. Dziśnieńskiego.

Gminy B o h i ń, J o d y, N o w y-P o h o s t, P r z e d b r o d z i e, D r u j s k, M i o r y, L e o n p o l i C z e r e s z pow. Dziśnieńskiego do pow. Brasławskiego.

Gminę M a t j a s y z pow. Prużańskiego do pow. Kobryńskiego.

Gminę O ł y k ę z pow. Dubieńskiego do pow. Łuckiego.

Gminę B e r e s t e c z k o z pow. Dubieńskiego do pow. Horochowskiego.

Gminę B u d e r a ż i M i z o c z z pow. Dubieńskiego do pow. Zdołbunowskiego.

Gminę R a d z i w i ł ł ó w z pow. Krzemienieckiego do pow. Dubieńskiego.

Gminę Z d o ł b i c e z pow. Równieńskiego do pow. Zdołbunowskiego.

Z gmin Deraźne, Stydyń, Stepan, Berezne, Kostopol i Ludwipol pow. Równieńskiego tworzy się nowy powiat K o s t o p o l s k i.

Gminę M a j k ó w z pow. Ostrogskiego do pow. Równieńskiego.

Gminę S p i s z-O r a w a z pow. Spisko-Orawskiego do pow. Nowo-Targskiego.

Gminę Z u r a w i c z k i z pow. Jarosławskiego do pow. Przeworskiego.

Gminy W o j a s z ó w k a, Ł ą c z k i J a g i e l o ń s k i e z pow. Strzyżowskiego do pow. Krośnieńskiego.

Gminę M o ł o t k ó w z pow. Bohorodczańskiego do pow. Nodworniańskiego.

Gminę K o z ł ó w z pow. Brzeżańskiego do pow. Tarnopolskiego.

W roku 1926.

Przeniesiono:

Gminę D e r e w n a z pow. Wołożyńskiego do pow. Stołpeckiego.

Gminy S u b o t n i k i, I w j e, L i p n i s z k i, S i e d l i s k o z pow. Wołożyńskiego do pow. Lidzkiego.

Gminę P i e r s z a j e, I w i e n i e c, W o ł m a z pow. Stołpeckiego do pow. Wołożyńskiego.

Gminę J e r e m i c z e z pow. Nowogródzkiego do pow. Stołpeckiego.

Gminy M i r, Ż u c h o w i c z e z pow. Nieświeskiego do pow. Stołpeckiego.

Gminę H o r o d y s z c z e z pow. Nowogródzkiego do pow. Baranowickiego.

Gminy M o ł c z a d ź, D o b r o m y ś l z osiedlami: Mogilica, Czemioty, Józefówka, Domanowo, Gnojno i Dobryniewo gm. B y t e ń z pow. Słonimskiego do pow. Baranowickiego.

Gminy D w o r z e c, Z d z i ę c i o ł z pow. Słonimskiego do pow. Nowogródzkiego.

Gromady z gm. P a c o w s z c z y z n a: Pogire, Aleksandrowcze, Zyborty,

Rzepiszcze, Dąbrówka, Łudzicze, Sieratowszczyzna, Strzała, Krahle, Girycze, Chuźniewicze z pow. Słonimskiego do gm. Zdzięcioł pow. Nowogródzkiego.

Gromady Kołpińskie i Nahorodowicze gminy Pacowszczyzna z pow. Słonimskiego do gminy Bielica pow. Lidzkiego.

Gminę Raków z pow. Stołpeckiego do pow. Mołodeczańskiego.

Gminę Połoczany z pow. Wołożyńskiego do pow. Mołodeczańskiego.

Gminy Koniawa i Orany z pow. Lidzkiego do pow. Wileńsko-Trockiego.

Gminę Zaostrowice z pow. Łuninieckiego do pow. Nieświeskiego.

Miejscowości: wieś Bieluńce, folwark Remiczowo, wieś Litwiec, wieś Birzynie, folwark Birzynie, wieś Kowańce, Wojsznie, Michalcze, Zabiejgi, Zaścianek, Dolinę i część miasteczka Bieniakonie położonego w gm. Dziewieniszki — z pow. Oszmiańskiego do pow. Lidzkiego.

Kolonje Ost i folwark gminy Stepańskiej z pow. Kostopolskiego do gm. Nienowickiej pow. Sarneńskiego.

Część parcel gruntowych gminy Bohatkowce z pow. Podhajeckiego utworzono gm. Wesołówka i wcielono do pow. Tarnopolskiego.

Wieś Smoligów gm. Kisielin pow. Horochowskiego do pow. Łuckiego.

Miejscowości: Karolin-Dobrowolszczyzna, Karolin-Piaski, Fiszki-Tyrkina z gm. Nowy Dwór pow. Sokólskiego do gm. Hornica pow. Grodzieńskiego.

Gminę Lelików z pow. Kamień-Koszyrskiego do pow. Kobryńskiego.

Gminy Uhrynicze i Lubieszów z pow. Pińskiego do pow. Kamień-Koszyrskiego.

Gminę Suchopolską z pow. Bielskiego do pow. Prużańskiego.

Wsie: Bargowie, Przecze, Krzyżyk Chruśliński, Byki, Podbrzyzie, Ciechominek, Zamiary, Polesie, Krzewiaki, Niedzieliska, Wygoda, Chruśle, Tydówka, Olszyny, Chmielnik, Paulinka, Osmoleniec, Ciechomin z gm. Iłów pow. Sochaczewskiego do pow. Łowickiego.

Gminy wiejskie, do których zostały zastosowane przepisy ustawy o finansach komunalnych z dn. 11.VIII 1923 r., dotyczące gmin miejskich.

Kamień-Koszyrska powiatu Kamień-Koszyrskiego wojew. Poleskie.

Postawy pow. Postawskiego wojew. Wileńskie.

Mołodeczno pow. Wilejskiego wojew. Wileńskie.

Skolimów — Konstancin wojew. Warszawskiego.

Strzałkowo pow. Września woj. Pomorskie.

Osady zaliczone w poczet miast.

Krośniewice pow. Kutnowskiego.

Stołpce pow. Stołpeckiego.

Instytucje Kredytowe.

POLSKI BANK KOMUNALNY.

Spółka Akcyjna

Polski Bank Komunalny powołany został w r. 1919, jako spółka akcyjna w celu zaspakajania potrzeb kredytowych związków samorządowych, oraz ułatwiania im wszelkich obrotów pieniężnych i obrachunków. Siedzibą Banku jest U. 72, p. 415).
Warszawa.

Wszystkie akcje Banku są imienne i mogą być nabywane tylko przez związki samorządowe. Bank wyposażony jest w prawo emitowania obligacyj; operacja ta może mieć miejsce jedynie w drodze wydawania pożyczek długoterminowych związkom samorządowym.

Emitować listy zastawne może Bank w drodze udzielania pożyczek zabezpieczonych hipotecznie. Poza pożyczkami długoterminowemi udzielanemi w formach powyżej wymienionych, wydaje Bank Komunalny związkom samorządowym pożyczki krótkoterminowe (do 1 roku), realizuje pożyczki, zaciągnięte przez związki samorządowe poza Bankiem, wykonywuje wszelkie zlecenia tych związków w granicach funduszów, znajdujących się na ich rachunkach w Banku; udziela pożyczek pod zastaw papierów wartościowych, przyjmuje depozyty, oraz wykonywuje wszelkie inne czynności bankowe z polecenia i na rachunek klijentów.

Władze Banku stanowią: zarząd, rada nadzorcza, zebranie ogólne akcjonarjuszów.,

Rada nadzorcza składa się z 12 członków i 6 zastępców, wybieranych na lat 3 przez zebranie ogólne. Rada nadzorcza może dokooptować 2 członków z poza grona delegatów związków samorządowych.

Zebrania akcjonarjuszów bywają zwyczajne i nadzwyczajne. Pierwsze zwołuje zarząd corocznie dla złożenia sprawozdania. Zebranie nadzwyczajne może być zwołane przez zarząd, a także na żądanie rady nadzorczej, komisji rewizyjnej lub grupę akcjonarjuszów, posiadających najmniej 1/10 część kapitału.

Dla uzgodnienia działalności Banku z rządową polityką komunalną i skarbową Rząd mianuje komisarza Banku, który nadzoruje działalność jego i ma prawo uczestniczenia na posiedzeniach władz Banku oraz zawieszania uchwał tych władz.

Adres Banku — Warszawa, ul. Świętokrzyska 13.

KOMUNALNY ZWIĄZEK KREDYTOWY W POZNANIU.

Związek został utworzony na mocy pruskiej ustawy o związkach celowych z dn. 19. VII. 1911 r. i posiada prawa korporacji prawa publicznego. Siedzibą Związku jest m. Poznań. Związek ma na celu popieranie wszelkich interesów komunalnych natury pieniężnej, finansowej, kredytowej i w ogólności gospodarczej.

Członkiem Związku może być każdy powiatowy związek komunalny i każda gmina województw Poznańskiego, Pomorskiego i Śląskiego. Składki członkowskie są obliczane w połowie według przypadającej na członków sumy wymiaru podatku gruntowego i budynkowego, a w połowie według sumy wkładów w kasach oszczędności i bankach komunalnych.

Władze Związku stanowią: sejmik Związku, wydział Związku, komisja rewizyjna, prezes Związku.

Sejmik składa się z delegatów członków. Liczba głosów jest obliczana na tej samej podstawie, co i opłata składek, delegatów jednak nie może być więcej jak 4.

Naczelną władzą wykonawczą jest prezes, obierany przez wydział. (Obecnie p. Cyryl Ratajski — prezydent m. Poznania).

Do czynności wykonywanych przez Związek Kredytowy należą: utrzymywanie biura Związku, prowadzenie komunalnego Banku w Poznaniu, rewidowanie kas oszczędności, banków komunalnych i kas komunalnych, urządzanie kursów instrukcyjnych, wydawnictwo czasopisma i t. p.

Komunalny Bank Kredytowy w Poznaniu jest przedsiębiorstwem Związku Kredytowego, wyposażonem w przywilej pupilarnej pewności. Kapitał zakładowy Banku powstał ze składek członków Związku. Bank obejmuje: dział bankowy, dział komunalny i dział hypoteczny.

Bank udziela pożyczki członkom Związku, innym związkom komunalnym i korporacjom prawno-publicznym, wyposażonym w prawo nakładania danin oraz zakładom i przedsiębiorstwom będącym własnością powyższych korporacyj. Pożyczki te, udzielane na inwestycje, na spłatę długów, zaciągniętych na cele inwestycyjne, wypłacane są w obligacjach.

Dział hypoteczny wykonywuje czynności właściwe bankom hypotecznym.

Związek Kredytowy pozostaje pod nadzorem Państwa, które wyznacza do nadzoru nad działalnością Banku specjalnego Komisarza.

Adres Związku i Banku — Poznań, ul. 27-go Grudnia Nr. 8.

PAŃSTWOWY BANK ROLNY.

Państwowy Bank Rolny utworzony został na podstawie ustawy z d. 10 czerwca 1921 r. (Dz. Ustaw Nr. 59, poz. 369). Zmiany w statucie wprowadziło

rozp. Prezydenta z d. 14-go maja 1924 r. (Dz. Ustaw Nr. 43, poz. 450). Pełny statut ogłoszony został w d. 20-m czerwca 1925 r. (Dz. Ustaw Nr. 69, poz. 487).

Państwowy Bank Rolny posiada osobowość prawną i podlega Ministrowi Reform Rolnych. Siedzibą Banku jest Warszawa, a działalność obejmuje obszar całej Rzeczypospolitej. Zadaniem Banku jest: popieranie parcelacji, osadnictwa i regulacyj rolnych, popieranie rozwoju rolnictwa i współdziałanie z organizacjami kredytu rolniczego, tudzież administrowanie funduszami, przeznaczonemi na powyższe cele do dyspozycji organów Rządu na zasadach, ustalonych przez władze powołane do dysponowania temi funduszami.

W zakresie popierania drobnego kredytu rolniczego zadaniem Banku jest:

a) zasilać kredytem rolnicze spółdzielnie kredytowe, wzgl. ich organizacje centralne, jak również ułatwiać lokatę wolnych funduszów tych instytucyj;

b) popierać powstawanie i działalność gminnych kas wiejskich pożyczkowo-oszczędnościowych na terenie b. zaboru rosyjskiego między innemi przez udzielanie tym kasom kredytu i ułatwianie im lokaty wolnych funduszów oraz udział w organizacji nadzoru i w uzgadnianiu działalności tych kas.

Adres Banku: Warszawa, ul. Trauguta 11.

BANK GOSPODARSTWA KRAJOWEGO.

Bank powstał z fuzji Polskiego Banku Krajowego, Państwowego Banku Odbudowy i Zakładu Kredytowego Miast Małopolskich, przeprowadzonej w r. 1924 przez Ministra Skarbu p. W. Grabskiego na podstawie pełnomocnictw. Odnośne rozporządzenie ukazało się w d. 17-go kwietnia 1924 r. (Dz. Ustaw Nr. 36, poz. 382) statut zaś Banku w d. 31-m maja 1924 r. (Dz. Ustaw Nr. 46, poz. 478).

Siedzibą Banku jest Warszawa, a działalność jego obejmuje cały obszar Rzeczypospolitej. Zadaniem Banku jest udzielanie kredytu długoterminowego, oraz inne czynności bankowe ze szczególnem uwzględnieniem potrzeb Państwa i samorządu. Głównem zainteresowaniem Banku są potrzeby kredytowe przedsiębiorstw państwowych, następnie przemysłu prywatnego oraz wielkiego rolnictwa.

Ważnym działem czynności Banku, przewidzianym w statucie, jest kredyt, oparty na obligacjach komunalnych, gwarantowanych przez Państwo. W praktyce jednakowoż dział ten obecnie w działalności Banku zajmuje drugorzędne miejsce.

Poza udzielaniem pożyczek na zakładanie powiatowych i gminnych instytucyj oszczędnościowych B. G. K. bierze udział w ich organizacji, ułatwia im lokaty wolnych środków i popiera ich działalność.

Adres Banku: Warszawa, Centrala — ul. Królewska 5, Oddział — ul. Sienna 17.

POCZTOWA KASA OSZCZĘDNOŚCI.

P. K. O. została utworzona ustawą z dnia 19 maja 1920 r. (Dz. Ustaw Nr. 48, poz. 297) celem ułatwiania obrotu pieniężnego i roztoczenia opieki nad oszczędnościami szerokich mas ludowych. P. K. O. jest instytucją państwową z gwarancją i pod kontrolą państwa.

Zmiany w organizacji P. K. O. wprowadziło rozp. Prezydenta Rzeczp. z d. 27-go czerwca 1924 r. (Dz. Ustaw Nr. 55, poz. 545).

Działalność P. K. O. obejmuje: przyjmowanie i oprocentowywanie oszczędności, obrót czekowy, operacje z papierami wartościowemi i współdziałanie przy emitowaniu pożyczek państwowych i komunalnych. Wszystkie władze i instytucje państwowe i samorządowe są obowiązkowymi uczestnikami obrotu czekowego P. K. O.

Na czele P. K. O. stoi prezes, mianowany przez Prezydenta Rady Ministrów.

Wszystkie urzędy pocztowe są zbiornicami P. K. O.

Centrala P. K. O. mieści się w Warszawie przy ul. Jasnej 9.

Instytucje ubezpieczeniowe.

POLSKA DYREKCJA UBEZPIECZEŃ WZAJEMNYCH.

P. D. U. W. jest instytucją prawno-publiczną, utworzoną ustawą z dn. 23 czerwca 1921 r. (Dz. Ustaw Nr. 64, poz. 395).

W r. 1924 P. D. U. W. podległa reorganizacji na zasadach rozporządzenia Prezydenta z 10 października 1924 r. (Dz. Ustaw Nr. 92, poz. 862). Teren działalności P. D. U. W. obejmuje całe państwo z wyjątkiem województw Poznańskiego, Pomorskiego oraz powiatu Spisko-Orawskiego woj. Krakowskiego. Wojew. Śląskie objęte jest tylko w działach dobrowolnych ubezpieczeń.

Działalność P. D. U. W. obejmuje ubezpieczenia przymusowe i dobrowolne Do zakresu ubezpieczeń obowiązkowych należy ubezpieczenie od ognia (wyjątki są określone w § 7 p. 2 rozporządzenia z 10. X. 1924 r.). Zakres dobrowolny obejmuje ubezpieczenia: od ognia budowli, nie podlegających przymusowi ubezpieczenia, od gradobicia oraz ubezpieczenia żywego i martwego inwentarza.

Z nadwyżki funduszu ogniowego są udzielane pożyczki na budowę zagród ogniotrwałych po pożarze i na krycie budowli już istniejących materjałem ogniotrwałym, oraz różne cele przeciwpożarowe.

Organami P. D. U. W. są: rada, wydział rady, oraz prezes rady. Niższemi organami są inspektorowie wojewódzcy i powiatowi. Do współdziałania z orga-

nami P. D. U. W. powoływani są z pośród właścicieli budowli, podlegających obowiązkowi ubezpieczenia, t. zw. radcowie ubezpieczeniowi.

Rada składa się z członków z wyboru i nominacji. Pierwszych powoływują sejmiki wojewódzkie, a do czasu ich powstania zjazdy wojewódzkie radców ubezpieczeniowych, wybieranych przez sejmiki powiatowe i rady miejskie miast wydzielonych. Członków z nominacji w liczbie 10 powołuje Minister Skarbu.

Adres P. D. U. W.: Warszawa, Al. Jerozolimskie Nr. 41.

ZAKŁAD UBEZPIECZENIA OD WYPADKÓW WE LWOWIE.

Zakład działa na podstawie dawnych przepisów b. państwa Austrjackiego o ubezpieczeniu pracowników od wypadków, zmienionych częściowo przez ustawę z d. 7-go lipca 1921 r. (Dz. Ustaw Nr. 65, poz. 1921).

Celem Zakładu jest ubezpieczenie pracowników, podlegających obowiązkowemu ubezpieczeniu oraz ubezpieczających się dobrowolnie od wypadków w przemyśle.

Teren działalności Zakładu obejmuje b. zabór austrjacki, oraz na podstawie ustawy z d. 30 stycznia 1924 r. (Dz. Ustaw Nr. 16, p. 148 — 1924 r.) i b. zabór rosyjski.

Członkami Zakładu są przedsiębiorcy i pracownicy położonych w obrębie działania Zakładu przedsiębiorstw.

Koszty ubezpieczenia ponoszą przedsiębiorcy w wysokości zależnej od tego, do jakiej kategorji niebezpieczeństwa jest zaliczony Zakład.

Zarząd Zakładu wybierany jest w połowie przez przedsiębiorców, w połowie przez ubezpieczonych.

Zarząd wybiera ze swego grona przewodniczącego, wydział administracyjny i komisję rewizyjną.

Wszelkiemi czynnościami Zakładu kieruje mianowany przez zarząd dyrektor.

Adres: Zakład Ubezpieczenia od Wypadków — Lwów.

FUNDUSZ BEZROBOCIA.

Fundusz Bezrobocia utworzony został na podstawie ustawy z d. 18-go lipca 1924 r. o ubezpieczeniu na wypadek bezrobocia (Dz. Ustaw Nr. 67, poz. 650).

Celem Funduszu jest ubezpieczanie pracowników na wypadek bezrobocia. Dochody Fundusz Bezrobocia czerpie głównie z wkładek zakładów pracy i dopłat skarbu. Działalność Funduszu Bezrobocia obejmuje obszar całego Państwa Polskiego.

Na czele Funduszu Bezrobocia stoi zarząd, składający się z 17 osób. Przewodniczący jest mianowany przez Ministra Pracy i Opieki Społecznej. Między innymi w skład zarządu wchodzi 4 przedstawicieli samorządów, mianowanych przez ministra na wniosek centralnych organizacyj miast i powiatowych związków komunalnych. Siedzibą Zarządu jest Warszawa.

Organami lokalnemi są zarządy obwodowe, do których również wchodzi 2 przedstawicieli samorządów.

Związki samorządowe mogą przejmować czynności zarządów obwodowych. na podstawie umów.

Adres Funduszu Bezrobocia: Warszawa, ul. Długa Nr. 50.

ZAKŁAD PENSYJNY DLA FUNKCJONARJUSZY WE LWOWIE.

Zakład Pensyjny dla funkcjonarjuszy we Lwowie działa na podstawie przepisów prawnych b. państwa Austrjackiego, zmienionych częściowo ustawą polską z d. 10-go czerwca 1921 r. (Dz. Ustaw Nr. 59, poz. 570).

Teren działalności Zakładu obejmuje b. zabór austrjacki. Siedziba mieści się we Lwowie.

Zakład ma na celu obowiązkowe ubezpieczenie emerytalne pracowników umysłowych, zatrudnionych w służbie prywatnej. Od obowiązku ubezpieczenia mogą być zwolnieni funkcjonarjusze związków komunalnych oraz przedsiębiorstw i zakładów związków komun., o ile mają zapewnione prawa emerytalne analogiczne do praw urzędników państwowych. (Rozp. Min. P. i O. S. Dz. Ustaw Nr. 10 z 1923 r.).

Na czele Zakładu Pensyjnego stoi prezes, mianowany przez Ministra Pracy i Op. Sp., i zgromadzenie delegatów, złożone w ⅓ z pracodawców i ⅔ z pracowników. Zgromadzenie wybiera wydział kierujący i komisję rentową, która przyznaje świadczenia.

Adres: Lwów, ul. Piekarska 1 a.

UBEZPIECZALNIA KRAJOWA W POZNANIU.

Ubezpieczalnia Krajowa w Poznaniu działa na podstawie przepisów prawnych b. państwa Pruskiego oraz późniejszych przepisów polskich, wprowadzających niektóre zmiany w jej organizacji.

Ubezpieczalnia dzieli się na dwa wydziały: 1. Wydział ubezpieczeń od wypadków w przemyśle, 2. Wydział ubezpieczeń od inwalidztwa i na starość.

Zarząd wydziału ubezpieczeń od wypadków w przemyśle stanowi zgromadzenie pracodawców; delegatów do zgromadzenia wybierają organizacje samorządu gospodarczego.

Wydziałem ubezpieczeń od inwalidztwa i na starość kieruje rada, złożona z 10 delegatów pracowników i 10 pracodawców.

Rada wydziału od inwalidztwa i na starość wybiera członków Zarządu Ubezpieczalni w równej liczbie z pośród pracowników i pracodawców. Ponadto do zarządu wchodzi 4 — 5 radców krajowych. Prezesem jest starosta krajowy.

Okręg działalności Ubezpieczalni stanowią wojew. Pomorskie i Poznańskie.

Adres: Ubezpieczalnia Krajowa — Poznań.

KASA EMERYTALNA PRACOWNIKÓW SAMORZĄDOWYCH RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ.

Kasa założona w 1921 r. ma na celu zabezpieczenie pracowników samorządowych na starość i zabezpieczenie ich rodzin na wypadek śmierci.

Terenem działalności Kasy, określonym w statucie, jest całe terytorjum Rzeczypospolitej. Faktycznie działalność Kasy ogranicza się jak dotąd do b. zaboru rosyjskiego.

Członkowie Kasy dzielą się na ubezpieczających i ubezpieczonych. Członkiem ubezpieczającym może być każdy związek komunalny. Związek komunalny, będąc członkiem Kasy, winien jest ubezpieczać wszystkich swych pracowników. Pracownicy związków komunalnych, nie należących do Kasy, mogą ubezpieczyć się sami, o ile nie ukończyli lat 35. Składka ubezpieczeniowa wynosi po 5% uposażenia miesięcznie, płatne przez ubezpieczającego i ubezpieczonego.

Władzami Kasy są: walne zgromadzenie delegatów, rada nadzorcza, zarząd Kasy i komisja rewizyjna.

Adres Kasy: Warszawa, Kredytowa 16.

Centralne zrzeszenia związków samorządowych.

BIURO ZJAZDÓW SAMORZĄDU ZIEMSKIEGO.

Biuro Zjazdów Samorządu Ziemskiego jest instytucją stałą z siedzibą w Warszawie, utworzoną w 1923 r.

Teren działalności obejmuje cały obszar Rzeczypospolitej. Zadaniem Biura jest organizacja współdziałania związków samorządowych w rozwoju ich pracy i metod w dziedzinie gospodarczej, kulturalnej, prawnej i organizacyjnej oraz reprezentacja interesów samorządu wobec Sejmu, Rządu i społeczeństwa.

Na czele Biura stoi Zarząd, wybierany na lat 3 przez Radę Zjazdów z pełnego jej składu w liczbie 9 osób. Zarząd powołuje dyrektora Biura, który kieruje jego pracami w ramach uchwał Rady.

Rada Zjazdów składa się z 45 osób, w tem 30 wybiera Zjazd z pośród delegatów sejmików, po 2 od każdego województwa, 9 zaś eksterytorjalnie, ponadto Rada dokooptowuje 6 z pośród działaczy samorządowych. Co rok ustępuje ⅓ część członków Rady.

Zjazdy zwołuje Zarząd conajmniej raz do roku; każdy sejmik posiada na zjeździe 2 głosy.

Organem Biura jest tygodnik „Samorząd", wydawany wspólnie ze Zrzeszeniem Samorządów Powiatowych.

Adres Biura: Warszawa, Kopernika 30.

ZRZESZENIE SAMORZĄDÓW POWIATOWYCH.

Spółdzielcze Gospodarczo Inwestycyjne Zrzeszenie Samorządów Powiatowych jest spółdzielnią z ograniczoną odpowiedzialnością, utworzoną w r. 1921. Obejmuje swą działalnością cały obszar Rzeczypospolitej. Członkami Zrzeszenia mogą być związki komunalne, ich związki specjalne, dobrowolne zrzeszenia samorządów, organizacje samorządu gospodarczego, spółdzielnie gospodarcze i kredytowe oraz organizacje społeczno-gospodarcze. Celem działalności Zrzeszenia Samorządów Powiatowych jest podniesienie gospodarstwa komunalnego członków za pomocą wspólnych przedsięwzięć w zakresie zakupu, sprzedaży i inwestycyj.

Organem naczelnym Zrzeszenia jest walne zebranie członków, które wybiera radę nadzorczą w składzie 9 osób na okres trzechletni. $\frac{1}{3}$ część członków rady ustępuje każdego roku.

Rada nadzorcza powołuje zarząd, składający się z pięciu osób.

Adres Zrzeszenia Samorządów Powiatowych: Warszawa, Leszczyńska 6.

ZWIĄZEK MIAST POLSKICH.

Związek Miast Polskich, utworzony w 1918 r., ma za zadanie podniesienie gospodarczego i kulturalnego poziomu miast.

Siedzibą Związku jest Warszawa, a terenem działalności obszar całej Rzeczypospolitej. Członkiem Związku może być każde miasto w Polsce.

Organami Związku są: zarząd Związku, ogólne zebranie członków Związku oraz komisja rewizyjna. Delegatów na ogólne zebranie wybierają reprezentacje miejskie. Zarząd składa się z 30 osób, wybranych na dwa lata. Zarząd wybiera z pośród siebie prezesa i 4 wiceprezesów.

Przy zarządzie istnieje biuro Związku z dyrektorem Biura na czele.

Związek Miast wydaje miesięcznik p. t. „Samorząd Miejski".

Adres Związku: Warszawa, ul. Mazowiecka 7.

ZRZESZENIE SAMOPOMOCY GMIN WIEJSKICH.

Zrzeszenie powstało celem obrony interesów samorządu gminnego i koordynowania jego prac. Teren działalności Zrzeszenia obejmuje całą Rzeczpospolitę. Cel swój Zrzeszenie osiąga przez opracowywanie danych, dotyczących samorządu gminnego, przez podejmowanie spraw samorządu gminnego wobec władz centralnych oraz przez wydawanie organu prasowego „Głos Gminy Wiejskiej".

Adres Zrzeszenia: Warszawa, Sosnowa 1.

ZWIĄZKI O CHARAKTERZE LOKALNYM.

Poza centralnemi zrzeszeniami samorządowemi istnieją związki lokalne, mające na celu popieranie działalności samorządu w poszczególnych dzielnicach Rzeczypospolitej o odrębnym ustroju.

Do takich związków należą: Związek Powiatów Wojew. Poznańskiego z siedzibą w Poznaniu, ul. Wały Leszczyńskiego 33; Związek Powiatów Wojew. Pomorskiego z siedzibą w Grudziądzu, gmach starostwa i Zrzeszenie Małopolskich Rad Powiatowych z siedzibą w Jarosławiu, Wydział Rady Powiatowej.

ZWIĄZEK GMIN WOJEW. ŚLĄSKIEGO.

Związek Gmin wojew. Śląskiego z siedzibą w Katowicach utworzony został w 1925 r. Członkiem Związku może być każde miasto i każda gmina wiejska wojew. Śląskiego.

Celem Związku jest: pielęgnowanie dobrobytu swoich członków; zastępowanie ich wspólnego interesu; zapewnienie członkom wpływu w dziedzinie ustawodawstwa i administracji; popieranie najlepszych wzorów w urządzeniach administracyjnych wśród swoich członków; wykonywanie na żądanie rewizyj kas komunalnych i kas oszczędności.

Związek stara się spełnić swoje zadania przez urządzanie zebrań, utrzymywanie własnego biura i bibljoteki, jakoteż przez wydawanie czasopisma.

Organem Związku jest „Orędownik Samorządu“, dwutygodnik, wychodzą w Katowicach.

Adres Związku: Katowice, gmach Magistratu.

Związki pracowników samorządowych.

ZWIĄZEK ZRZESZEŃ PRACOWNIKÓW MIEJSKICH.

Pracownicy miejscy posiadają centralny związek p. n. Związek Zrzeszeń Pracowników Miejskich, łączący w sobie szereg prowincjonalnych, często niezależnych związków. Ostatnio Związek przeprowadza organizację wojewódzkich zrzeszeń pracowników miejskich, dla których sam będzie centralą.

Zadaniem Związku jest obrona interesów zawodowych pracowników miejskich, organizowanie samopomocy koleżeńskiej, oraz współpraca z zarządami miast.

Związek liczy w swych prowincjonalnych zrzeszeniach około 8000 członków w 116 miastach.

Siedziba Związku mieści się w Warszawie, ul. Krakowskie Przedmieście 1.

ZWIĄZEK PRACOWNIKÓW SAMORZĄDU POWIATOWEGO.

Związek powołany w 1923 r. rozciąga swą działalność na terytorjum b. zaboru rosyjskiego i częściowo b. zaboru pruskiego. Działa w porozumieniu ze Związkiem Urzędników Małopolskich Rad Powiatowych.

Celem Związku jest obrona zawodowych interesów pracowników samorządu powiatowego, organizowanie życia kulturalnego swych członków, pomoc koleżeńska, oraz pośrednictwo pracy. Związek prowadzi biuro pośrednictwa pracy łącznie ze Związkiem pracowników miejskich.

Liczy Związek około 1000 członków, skupionych w 70 zgórą kołach prowincjonalnych.

Siedziba Związku mieści się w Warszawie, ul. Kredytowa 16.

ZWIĄZEK PRACOWNIKÓW ADMINISTRACJI GMINNEJ.

Historja Związku sięga jeszcze czasów okupacyjnych, gdy tworzone były prowincjonalne związki, które zlały się następnie w związek centralny.

Cele Związku są analogiczne do celów powyżej opisanych dwu związków.

Związek obejmuje obszar b. zaboru rosyjskiego, a więc pracowników gminy wiejskiej zbiorowej.

Związek prowadzi na zasadach przedsiębiorstwa składnicę druków i pomocy kancelaryjnych.

Siedziba Związku i Składnicy mieści się w Warszawie, przy ulicy Żórawiej Nr. 27.

RADA NACZELNA PRACOWNIKÓW SAMORZĄDOWYCH.

Opisane powyżej trzy związki utworzyły wspólną Radę Naczelną, której zadaniem jest koordynowanie prac i wystąpień poszczególnych związków. Rada organizuje zjazdy ogólne, wojewódzkie i powiatowe, występuje w imieniu ogółu pracowników samorządowych do Rządu, oraz opracowuje różne zagadnienia, związane z pracownikami samorządowymi.

Rada wydaje dwutygodnik p. t. „Pracownik Samorządowy". Redakcja i administracja pisma mieszczą się przy ul. Żórawiej 27.

Siedziba Rady mieści się w Warszawie, przy ul. Kredytowej 16.

Uczelnie nauk komunalnych.

WYŻSZA SZKOŁA HANDLOWA
w Warszawie, Rakowiecka Nr. 6.

Wydział Samorządowy. Ogółem studja trwają przez trzy lata. Pierwsze dwa są poświęcone naukom ogólnym, obowiązującym wszystkich słuchaczy bez

względu na zamierzony kierunek studjów. Zawierają przedmioty ekonomiczno-społeczne: ekonomję, socjologję, prawo, geografję ekonomiczną, skarbowość i t. d.; przedmioty ściśle handlowe: naukę o handlu, buchalterję, korespondencję, arytmetyką handlową i polityczną (obliczenie kredytu długoterminowego, ubezpieczenia).

Na trzecim roku słuchacze obierają sobie specjalny kierunek studjów. Na samorządowym mają następujące przedmioty: politykę społeczną, politykę komunalną, samorząd ziemski, samorząd miejski, skarbowość samorządową, prawo administracyjne i prawo państwowe, przedsiębiorstwa użyteczności publicznej, praktyczne zajęcia z samorządu oraz mogą dobrać sobie przedmioty z innych kierunków.

Obowiązuje wszystkich słuchaczy przez trzy lata praca w seminarjach poszczególnych i ćwiczenia praktyczne. Dyplom uzyskuje się na podstawie zaliczonych seminarjów i ćwiczeń, złożenia pracy dyplomowej, następnie egzaminów z przesłuchanych przedmiotów.

Obecnie został wprowadzony czwarty rok studjów dla tych absolwentów, którzy chcą uzyskać tytuł magistra. Tu również obowiązują egzamina z przedmiotów przesłuchanych, seminarjum i praca magisterska.

WOLNA WSZECHNICA POLSKA

Warszawa, ul. Śniadeckich Nr. 8.

Przy Wydziale Nank Politycznych i Społecznych powstaje Studjum Samorządowe. Studjum samorządowe organizuje w początkach stycznia 1927 r. 5-ciomiesięczny kurs dokształcenia pracowników samorządowych. Obejmie on pracowników pozostających w służbie czynnej, tak powiatowych, jak miejskich i gmin wiejskich. Uczestnicy będą podzieleni na dwie grupy: a) pracowników miast większych i samorządów powiatowych, b) pracowników miast mniejszych i urzędów gminnych. Niektóre przedmioty ogólne będą wspólne — pozatem przedmioty specjalne, dotyczące danego zawodu będą wykładane oddzielnie. Wykłady będą połączone z ćwiczeniami praktycznemi.

Przy *Wydziale Pedagogicznym* Wolnej Wszechnicy Polskiej powstało *Studjum Pracy Społeczno - Oświatowej.*

Studjum jest przeznaczone dla kształcenia pracowników społecznych. W wykładach uwzględnia dość szeroko nauki komunalne. Do wstąpienia potrzebne: a) wykształcenie średnie lub świadectwo z egzaminu wstępnego na Wolną Wszechnicę Polską, b) wyrobienie umysłowe w zakresie wyższym niż średnie, udowodnione studjami wyższemi, pracami drukowanemi lub kolokwjum wstępnem. Egzamin wstępny i kolokwjum udostępniają udział w Studjum wielu działaczom prowincjonalnym.

Pozatem do przyjęcia wymagane jest zaświadczenie o conajmniej rocznej pracy społecznej.

Kurs trwa dwa lata, lecz tylko pierwszy rok poświęcony jest wykładom, se-

minarjom i wspólnym zwiedzaniom. Drugi rok winni słuchacze spędzić na swej placówce i na przygotowaniu pracy dyplomowej. Po przedstawieniu pracy następuje egzamin związany z tematem opracowanym.

INNE UCZELNIE.

Biuro Pracy Społecznej, Warszawa, Kopernika 30, zorganizowało 4-miesięczne kursy p. n. *Szkoła dla pracowników gminnych*. Kursów takich było pięć. Miały na celu dokształcanie pracowników administracji gminnej.

Związek Powiatów Wojew. Poznańskiego zorganizował w r. 1925 *Kursy 3-miesięczne dla pracowników sejmików powiatowych* w Poznaniu.

Nadto nauki komunalne uwzględniane były w wykładach na wydziałach prawnych naszych uniwersytetów i szkół nauk politycznych w Warszawie i Krakowie.

Perjodyczne pisma samorządowe

„SAMORZĄD"

tygodnik, organ Rady Zjazdów Samorządu Ziemskiego i Zrzeszenia Samorządów Powiatowych, poświęcone sprawom samorządu terytorjalnego.

Administracja: Warszawa, Leszczyńska 6, Redakcja Kopernika 30. Telefony: 301-93 i 131-92.

Wychodzi pod redakcją *Aleksandra Bogusławskiego* przy współudziale Komitetu Redakcyjnego w składzie pp. *Józefa Beka, Stefana Boguszewskiego, Wacława Gajewskiego, Władysława Korsaka i Joachima Wołoszynowskiego*.

Wydawcą jest Zrzeszenie Samorządów Powiatowych.

„SAMORZĄD MIEJSKI"

miesięcznik, organ Związku Miast Polskich, poświęcony sprawom samorządu miast i sprawom gospodarstwa krajowego.

Redakcja i Administracja, Warszawa, Mazowiecka 7, tel. 107-11.

Wychodzi pod redakcją *Henryka Grotowskiego*.

Wydawcą jest Związek Miast Polskich.

„PRACOWNIK SAMORZĄDOWY"

dwutygodnik, organ Rady Naczelnej Związków Pracowników Samorządowych, obejmujących pracowników samorządu miejskiego, powiatowego i wiejskiego.

Redakcja i Administracja: Warszawa, Żórawia 27, tel. 402-20.

Wychodzi pod redakcją *Czesława Rokickiego* przy współudziale Komitetu Redakcyjnego w składzie: *Stanisława Gajewskiego, Antoniego Pacholczyka i Włodzimierza Sochackiego.*

Wydawcą jest Rada Naczelna Związku Pracowników Samorządowych.

„GMINA“

dwutygodnik, wydawany przez Biuro Pracy Społecznej, Kopernika 30, tel. 117-12 poświęcony sprawom samorządu gminnego.

Wychodzi pod redakcją *Bolesława Rutkowskiego.*

Wydawcą jest Biuro Pracy Społecznej w osobie Stanisława Miklaszewskiego.

„GŁOS GMINY WIEJSKIEJ“

wychodzi dwa razy w miesiącu, organ Zrzeszenia Samopomocy Gmin Wiejskich, poświęcony sprawom samopomocy gmin wiejskich w Polsce.

Redakcja i Administracja: Warszawa, ul. Sosnowa Nr. 1, tel. 130-32.

Wychodzi pod redakcją *Bronisława Wesołowskiego i Wacława Dunina.*

Wydawcą jest Zrzeszenie Samopomocy Gmin Wiejskich w Polsce.

„ORĘDOWNIK SAMORZĄDU“

dwutygodnik, organ Związku Gmin Województwa Śląskiego.

Redakcja i Administracja: Katowice, Ratusz.

Wychodzi pod redakcją *Stanisława Kuhnerta.*

„CZASOPISMO KAS OSZCZĘDNOŚCI“

miesięcznik poświęcony sprawom komunalnych kas oszczędności województw zachodnich.

Redakcja i Administracja: Poznań, ul. 27 grudnia Nr. 8.

Wychodzi pod redakcją *Kazimierza Słomskiego.*

Wydawcą jest Komunalny Bank Kredytowy w Poznaniu.

Spis ludowych szkół rolniczych w 1926 r.

Województwo Białostockie.

1. *Szkoła w Supraślu*, męska, 1 roczna, samorządowa. Poczta Supraśl, pow. Białostocki. Właściciel szkoły Sejmik w Białymstoku.

2. *Szkoła w Sejnach*, męska, 1 roczna, samorządowa. Poczta Sejny, pow. Suwalski. Właściciel szkoły Sejmik w Suwałkach.

3. *Szkoła w Krzyżewie*, męska, 2 letnia, prywatna. Poczta Sokoły, pow. Wysokie-Mazowieckie. Właściciel szkoły p. St. Karpowiczówna w Krzyżewie.

4. *Szkoła w Kisielnicy*, męska, 1 roczna, prywatna. Poczta Łomża, skrz. pocz. 32, pow. Łomżyński. Właściciel szkoły Zakład Doświadczalny w Kisielnicy.

Województwo Kieleckie.

5. *Szkoła w Zagórzu*, leśna, męska, 1 roczna, państwowa. Poczta Kłobucko, pow. Częstochowski.

6. *Szkoła w Podzamczu Chęcińskiem*, męska, 1 roczna, samorządowa. Poczta Chęciny, pow. Kieleckiego. Właściciel szkoły Sejmik w Kielcach.

7. *Szkoła w Rożnicy*, męska, 1 roczna, samorządowa. Poczta Sędziszów, pow. Włoszczowski. Właściciel szkoły Sejmik w Włoszczowej.

8. *Szkoła w Trzyciążu*, męska, 1 roczna, samorządowa. Poczta Olkusz, pow. Olkuski. Właściciel szkoły Sejmik w Olkuszu.

9. *Szkoła w Wacynie*, męska, 1 roczna, samorządowa. Poczta Radom, skrz. pocz. 22, pow. Radomski. Właściciel szkoły Sejmik w Radomiu.

10. *Szkoła w Zwoleniu*, męska, 1 roczna, samorządowa. Poczta Kozienice, pow. Kozienicki. Właściciel szkoły Sejmik w Kozienicach.

11. *Szkoła w Mokoszynie*, żeńska, 1 roczna, samorządowa. Poczta Sandomierz, pow. Sandomierski. Właściciel szkoły Sejmik w Sandomierzu.

12. *Szkoła w Nieszkowie*, żeńska, 1 roczna, samorządowa. Poczta Działoszyce, pow. Miechowski. Właściciel szkoły Sejmik w Miechowie.

13. *Szkoła w Częstochowie*, męska, ½ roczna, prywatna. Poczta Częstochowa, ul. Kilińskiego 12., pow. Częstochowski. Właściciel szkoły Centralne Tow. Rolnicze w Warszawie, Kopernika 30.

14. *Szkoła w Częstochowie*, ogrodnicza izraelicka, koedukacyjna, 2 letnia prywatna. Poczta Częstochowa, pow. Częstochowski. Właściciel szkoły Gmina Izraelicka w Częstochowie.

15. *Szkoła w Imbramowicach*, żeńska, 1 roczna, prywatna. Poczta Wolbrom, pow. Olkuski. Właściciel szkoły Konwent Norbertanek w Imbramowicach.

Województwo Krakowskie.

16. *Szkoła w Tarnowie*, ogrodnicza, męska, 2 letnia, samorządowa. Poczta Tarnów, pow. Tarnowski. Właściciel szkoły Tymczasowy Wydział Samorządowy we Lwowie.

17. *Szkoła w Dulczówce*, męska, 2 zimowa, samorządowa. Poczta Pilzno, pow. Pilzneński. Właściciel szkoły Tymczasowy Wydział Samorządowy we Lwowie.

18. *Szkoła w Podegrodziu*, żeńska. 1 roczna, samorządowa. Poczta Nowy-

Sącz, pow. Nowy-Sącz. Właściciel szkoły Tymczasowy Zarząd Powiatu w Nowym-Sączu.

19. *Szkoła w Bachowicach*, żeńska, 1 roczna, prywatna. Poczta Spytkowice, pow. Oświęcimski. Właściciel szkoły Małopolskie Towarzystwo Rolnicze w Krakowie pl. Szczepański 8.

20. *Szkoła w Szynwałdzie*, żeńska, 1 roczna, prywatna. Poczta Szynwałd, pow. Tarnowski. Właściciel szkoły Zgromadzenie Sióstr Służebn. N. M. P. w Szynwałdzie.

Województwo Lubelskie.

21. *Szkoła w Krasnymstawie*, męska, 6 mies. kursy, samorządowa. Poczta Krasnystaw, pow. Krasnostawski. Właściciel szkoły Sejmik w Krasnymstawie.

22. *Szkoła w Dęblinie*, roln.-hodowl., męska, 1 roczna, samorządowa. Poczta Dęblin, pow. Puławski. Właściciel szkoły Sejmik w Puławach.

23. *Szkoła w Miętnem*, męska, 1 roczna, samorządowa. Poczta Garwolin, pow. Garwoliński. Właściciel szkoły Sejmik w Garwolinie.

24. *Szkoła w Okszowie*, męska, ½ roczna, samorządowa. Poczta Chełm, pow. Chełmski. Właściciel szkoły Sejmik w Chełmie.

25. *Szkoła w Starej Wsi*, męska, 1 roczna, samorządowa. Poczta Siedlce, pow. Siedlecki. Właściciel szkoły Sejmik w Siedlcach.

26. *Szkoła w Janowicach*, męska, 1 roczna, samorządowa. Poczta Zamość, pow. Zamojski. Właściciel szkoły Sejmik w Zamościu.

27. *Szkoła w Sitnie*, żeńska, 1 roczna, samorządowa. Poczta Zamość, pow. Zamojski. Właściciel szkoły Sejmik w Zamościu.

28. *Szkoła w Teodorówce*, żeńska, 1 roczna, samorządowa. Poczta Biłgoraj, pow. Biłgorajski. Właściciel szkoły Sejmik w Biłgoraju.

29. *Szkoła w Kijanach*, męska, 2 letnia, prywatna. Poczta Lublin, skrz. pocz. 55, pow. Lubartowski. Właściciel szkoły Lubelskie Towarzystwo Rolnicze w Lublinie, Krak.-Przedm. 64.

30. *Szkoła w Komarówce*, zimą męska, latem żeńska, ½ roczna, prywatna. Poczta Komarówka Podlaska, pow. Radzyński. Właściciel szkoły Ks. Jan Rudnicki w Komarówce.

31. *Szkoła w Nałęczowie*, męska, ½ roczna, prywatna. Poczta Nałęczów, pow. Puławski. Właściciel szkoły Lubelskie Tow. Rolnicze.

32. *Szkoła w Krasieninie*, żeńska, 1 roczna, prywatna. Poczta Lublin, skrz. poczt. 113, pow. Lubartowski. Właściciel szkoły Centralny Związek Kółek Rolniczych.

33. *Szkoła w Nałęczowie*, żeńska, 1 roczna, prywatna. Poczta Nałęczów, pow. Puławski. Właściciel szkoły Stowarzyszenie Zjednoczonych Ziemianek w Warszawie, Marszałkowska 149.

Województwo Lwowskie.

34. *Szkoła w Rzeszowie*, mlecz., męska, 1 roczna, państwowa. Poczta Rzeszów, pow. Rzeszowski.

35. *Szkoła w Miłocinie*, męska, 3 letnia, samorządowa. Poczta Rzeszów, pow. Rzeszowski. Właściciel szkoły Tymczasowy Wydział Samorządowy we Lwowie.

36. *Szkoła w Suchodole*, męska, 3 letnia, samorządowa. Poczta Krosno, pow. Krosno. Właściciel szkoły Tymczasowy Wydział Samorządowy we Lwowie.

37. *Szkoła w Wólce Kapitańskiej*, ogrodn., męska, 2 letnia, samorządowa. Poczta Zamarstynów, pow. Lwowski. Właściciel szkoły Tymczasowy Wydział Samorządowy we Lwowie.

38. *Szkoła w Gródku Jagiellońskim*, męska, 1 roczna, samorządowa. Poczta Gródek Jagielloński, pow. Gródek Jagielloński. Właściciel szkoły Tymczasowy Wydział Samorządowy we Lwowie.

39. *Szkoła w Albigowej*, żeńska, 1 roczna, samorządowa. Poczta Albigowa, pow. Łańcucki. Właściciel szkoły Tymczasowy Zarząd Powiatu w Łańcucie.

40. *Szkoła w Korczynie*, żeńska, 1 roczna, prywatna. Poczta Krosno, pow. Krosno. Właściciel szkoły Zgromadzenie Sióstr Służebn. Serca Jezus w Krakowie, Garncarska 26.

41. *Szkoła w Przemyślu*, żeńska, 1 roczna, prywatna. Poczta Przemyśl, Szczytowa 13, pow. Przemyśl. Właściciel szkoły Zgromadzenie Sióstr Służebn. Serca Jezus w Krakowie, Garncarska 26.

42. *Wędrowna szkoła roln.* żeńska na obszarze woj. Lwow., Stan., Tarnopol. pryw. Właściciel szkoły Two Gospodarcze Wschodniej Małopolski we Lwowie, Kopernika 20.

Województwo Łódzkie.

43. *Szkoła w Czarnocinie*, męska, 1 roczna, samorządowa. Poczta Czarnocin, pow. Łódzki. Właściciel szkoły Sejmik w Łodzi.

44. *Szkoła w Dobryszycach*, męska, 1 roczna, samorządowa. Poczta Radomsko, pow. Radomskowski. Właściciel szkoły Sejmik w Radomsku.

45. *Szkoła w Sędziejowicach*, męska, 1 roczna, samorządowa. Poczta Łask, pow. Łaski. Właściciel szkoły Sejmik w Łasku.

46. *Szkoła w Kościelcu*, żeńska, 1 roczna, samorządowa. Poczta Koło, pow. Koło. Właściciel szkoły Sejmik w Kole.

47. *Szkoła w Liskowie*, rolniczo-hodowl., męska, 1 roczna, prywatna. Poczta Lisków, pow. Kaliski. Właściciel szkoły Centralne T-wo Rolnicze.

48. *Szkoła w Popowie*, męska, 1 roczna, prywatna. Poczta Pączniew, pow. Turecki. Właściciel szkoły Centralne T-wo Rolnicze.

Województwo Nowogródzkie.

49. *Szkoła w Berdówce*, męska, 1 roczna, samorządowa. Poczta Lida, pow. Lida. Właściciel szkoły Sejmik w Lidzie.

50. *Szkoła w Kuszelewie*, męska, 1 roczna, samorządowa. Poczta Nowogródek, pow. Nowogródzki. Właściciel szkoły Sejmik w Nowogródku.

51. *Szkoła w Niechniewiczach*, męska, 1 roczna, prywatna. Poczta Nowogródek, pow. Nowogródzki. Właściciel szkoły Związek Kółek Rolniczych z. Nowogródzkiej, Nowogródek, ul. 3-go Maja Nr. 1.

Województwo Poleskie.

52. *Szkoła w Torokaniu*, męska, 1 roczna, państwowa. Poczta Antopol, pow. Kobryński.

53. *Szkoła w Kołpinie*, męska, ½ roczna, państwowa. Poczta Kodeń, pow. Brześć nad Bugiem.

54. *Szkoła w Duboi*, męska, 1 roczna, państwowa. Poczta Brodnica koło Pińska, pow. Piński.

Województwo Pomorskie.

55. *Szkoła w Brodnicy*, męska, 2 zimowa, samorządowa. Poczta Brodnica nad Drwęcą, pow. Brodnicki. Właściciel szkoły Pomorska Izba Rolnicza w Toruniu, ul. Sienkiewicza 40.

56. *Szkoła w Byszwałdzie*, męska, 2 zimowa, samorządowa. Poczta Lubawa, pow. Lubawski. Właściciel szkoły Pomorska Izba Rolnicza w Toruniu, ul. Sienkiewicza 40.

57. *Szkoła w Chojnicach*, męska, 2 zimowa, samorządowa. Poczta Chojnice, pow. Chojnicki. Właściciel szkoły Pomorska Izba Rolnicza w Toruniu, ul. Sienkiewicza 40.

58. *Szkoła w Kościerzynie*, męska, 2 zimowa, samorządowa. Poczta Kościerzyna, pow. Kościerski. Właściciel szkoły Pomorska Izba Rolnicza w Toruniu, ul. Sienkiewicza 40.

59. *Szkoła w Kowalewie*, męska, 1½ roczna, samorządowa. Poczta Kowalewo, pow. Wąbrzeski. Właściciel szkoły Pomorska Izba Rolnicza w Toruniu, ul. Sienkiewicza 40.

60. *Szkoła w Kowalewie*, żeńska, 1 roczna, samorządowa. Poczta Kowalewo, pow. Wąbrzeski. Właściciel szkoły Pomorska Izba Rolnicza w Toruniu, ul. Sienkiewicza 40.

61. *Szkoła w Skórczu*, męska, 1 roczna, samorządowa. Poczta Skórcz, pow. Starogardzki. Właściciel szkoły Pomorska Izba Rolnicza w Toruniu, ul. Sienkiewicza 40.

62. *Szkoła w Świeciu*, męska, 2 zimowa, samorządowa. Poczta Świecie, pow. Świecki. Właściciel szkoły Pomorska Izba Rolnicza w Toruniu, ul. Sienkiewicza 40.

63. *Szkoła w Świeciu*, męska, 1 roczna,samorządowa, niem. Poczta Świecie, pow. Świecki. Właściciel szkoły Pomorska Izba Rolnicza w Toruniu, ulica Sienkiewicza 40.

64. *Szkoła w Toruniu*, męska, 1 roczna, samorządowa. Poczta Toruń, pow. Toruński. Właściciel szkoły Pomorska Izba Rolnicza w Toruniu, ul. Sienkiewicza 40

65. *Szkoła w Wejherowie*, męska, 2 zimowa, samorządowa. Poczta Wejherowo, pow. Wejherowski. Właściciel szkoły Pomorska Izba Rolnicza w Toruniu, ul. Sienkiewicza 40.

66. *Szkoła w Działdowie*, żeńska, 3 mies. kursy, prywatna. Poczta Działdowo, pow. Działdowski. Właściciel szkoły Komitet organizacji Szkoły w Działdowie, (p. E. Sukatowa w Warszawie, Hoża 1 m. 10).

Zarząd kursu rolniczo-gospodarczego żeńskiego w Działdowie ul. Dworcowa, budynek szkolny.

Województwo Poznańskie.

67. *Szkoła w Margoninie*, leśna, męska, 1 roczna, państwowa. Poczta Margonin, pow. Chodzież.

68. *Szkoła w Bydgoszczy*, męska, 2 zimowa, samorządowa. Poczta Bydgoszcz, pow. Bydgoski. Właściciel szkoły Wielkopolska Izba Rolnicza w Poznaniu, ul. Mickiewicza 33.

69. *Szkoła w Chodzeży*, męska, 2 zimowa, samorządowa. Poczta Chodzież, pow. Chodzież. Właściciel szkoły Wielkopolska Izba Rolnicza w Poznaniu, ul. Mickiewicza 33.

70. *Szkoła w Inowrocławiu*, męska, 2 zimowa, samorządowa. Poczta Inowrocław, pow. Inowrocławski. Właściciel szkoły Wielkopolska Izba Rolnicza w Poznaniu, ul. Mickiewicza 33.

71. *Szkoła w Janowcu*, męska, 2 zimowa, samorządowa. Poczta Janowiec, pow. Żniński. Właściciel szkoły Wielkopolska Izba Rolnicza w Poznaniu, ul. Mickiewicza 33.

72. *Szkoła w Koźminie*, męska, 2 zimowa, samorządowa. Poczta Koźmin, pow. Koźmiński. Właściciel szkoły Wielkopolska Izba Rolnicza w Poznaniu, ul. Mickiewicza 33.

73. *Szkoła w Koźminie*, ogrodn. męska, 1 roczna, samorządowa. Poczta Koźmin, pow. Koźmiński. Właściciel szkoły Wielkopolska Izba Rolnicza w Poznaniu, ul. Mickiewicza 33.

74. *Szkoła w Kępnie*, męska, 2 zimowa, samorządowa. Poczta Kępno, pow. Kępno. Właściciel szkoły Wielkopolska Izba Rolnicza w Poznaniu, ulica Mickiewicza 33.

75. *Szkoła w Lesznie*, męska, 2 zimowa, samorządowa. Poczta Leszno, pow. Leszno. Właściciel szkoły Wielkopolska Izba Rolnicza w Poznaniu, ulica Mickiewicza 33.

76. *Szkoła w Międzychodzie*, męska, 2 zimowa, samorządowa. Poczta Międzychód, pow. Międzychodzki. Właściciel szkoły Wielkopolska Izba Rolnicza w Poznaniu, ul. Mickiewicza 33.

77. *Szkoła w Odolanowie*, męska, 2 zimowa, samorządowa. Poczta Odolanów pow. Odolanowski. Właściciel szkoły Wielkopolska Izba Rolnicza w Poznaniu. ul. Mickiewicza 33.

78. *Szkoła w Środzie*, męska, 2 zimowa, samorządowa. Poczta Środa, pow. Środa. Właściciel szkoły Wielkopolska Izba Rolnicza w Poznaniu, ulica Mickiewicza 33.

79. *Szkoła w Środzie*, męska, 2 zimowa, samorządowa, niem. Poczta środa, pow. Środa. Właściciel szkoły Wielkopolska Izba Rolnicza w Poznaniu, ulica Mickiewicza 33.

80. *Szkoła w Wolsztynie*, męska, 2 zimowa, samorządowa. Poczta Wolsztyn, pow. Wolsztyński. Właściciel szkoły Wielkopolska Izba Rolnicza w Poznaniu, Mickiewicza 33.

81. *Szkoła w Wrześni*, męska, 2 zimowa, samorządowa. Poczta Wrześnią, pow. Witkowski. Właściciel szkoły Wielkopolska Izba Rolnicza w Poznaniu, Mickiewicza 33.

82. *Szkoła w Nietążkowie*, żeńska, 1 roczna, samorządowa. Poczta Śmigiel, pow. Śmigielski. Właściciel szkoły Wielkopolska Izba Rolnicza w Poznaniu, ul. Mickiewicza 33.

83. *Szkoła w Tuchorzy*, żeńska, 1 roczna, samorządowa. Poczta Wolsztyn, pow. Wolsztyński. Właściciel szkoły Wielkopolska Izba Rolnicza w Poznaniu. Mickiewicza 33.

84. *Szkoła w Krotoszynie*, żeńska, 1 roczna, prywatna. Poczta Krotoszyn, pow. Krotoszyński. Właściciel szkoły p. Teresa Leszczyńska w Krotoszynie.

Województwo Śląskie.

85. *Szkoła w Międzyświeciu*, męska, 2 zimowa, samorządowa. Poczta Skoczów, pow. Cieszyński. Właściciel szkoły Śląska Izba Rolnicza w Cieszynie, ul. Karola-Miarki.

86. *Szkoła w Tarnowskich Górach*, męska, 2 zimowa, samorządowa. Poczta Tarnowskie Góry, pow. Tarn. Góry. Właściciel szkoły Śląska Izba Rolnicza w Cieszynie, ul. Karola-Miarki.

87. *Szkoła w Rybniku*, męska, 2 zimowa, samorządowa. Poczta Rybnik, pow. Rybnik. Właściciel szkoły Śląska Izba Rolnicza w Cieszynie, ulica Karola-Miarki.

88. *Szkoła w Strumieniu*, żeńska, 1 roczna, samorządowa. Poczta Strumień, pow. Bielski. Właściciel szkoły Śląska Izba Rolnicza w Cieszynie, ulica Karola-Miarki.

Województwo Stanisławawskie.

89. *Szkoła w Bolechowie*, leśn., męska, 1 roczna, państwowa. Poczta Bolechów, pow. Dolina.

90. *Szkoła w Bereźnicy*, męska, 3 letnia, samorządowa. Poczta Stryj, pow. Stryjecki. Właściciel szkoły Tymczasowy Wydział Samorządowy we Lwowie.

91. *Szkoła w Miłowaniu*, roln.-ogr., męska, ½ roczna, prywatna. Poczta Stryhańce, pow. Tłumaczowski. Właściciel szkoły T-wo „Proświta" we Lwowie, Rynek 10.

Województwo Tarnopolskie.

92. *Szkoła w Zaleszczykach*, zakład ogrodniczy, samorządowy. Poczta Zaleszczyki, pow. Zaleszczycki. Właściciel szkoły Tymczasowy Wydział Samorządowy we Lwowie.

93. *Szkoła w Zagrobeli*, męska, 1½ roczna, prywatna. Poczta Tarnopol, pow. Tarnopolski. Właściciel szkoły T-wo Gospodarskie Wschodniej Małopolski we Lwowie, ul. Kopernika 20.

94. *Szkoła w Witkowie*, żeńska, 1 roczna, prywatna. Poczta Witków-Nowy, pow. Radziechowski. Właściciel szkoły T-wo Gospodarczego Wykształcenia Kobiet we Lwowie, Kraszewskiego 9.

Województwo Warszawskie.

95. Szkoła w Bratnem, męska, 1 roczna, państwowa. Poczta Ciechanów, pow. Ciechanowski.

96. *Szkoła w Gołotczyźnie*, żeńska, 1 roczna, państwowa. Poczta Ciechanów, pow. Ciechanowski.

97. *Szkoła w Golądkowie*, męska, 1 roczna, samorządowa. Poczta Pułtusk, pow. Pułtuski. Właściciel szkoły Sejmik w Pułtusku.

98. *Szkoła w Blichu*, męska, 1½ roczna, samorządowa. Poczta Łowicz, pow. Łowicki. Właściciel szkoły Sejmik w Łowiczu.

99. *Szkoła w Niegłosach*, męska, 1 roczna, samorządowa. Poczta Płock, pow. Płocki. Właściciel szkoły Sejmik w Płocku.

100. *Szkoła w Nieszawie*, ogrodn., męska, 2 letnia, samorządowa. Poczta Nieszawa, pow. Nieszawski. Właściciel szkoły Sejmik w Nieszawie.

101. *Szkoła w Rudzie*, męska, 1 roczna, samorządowa. Poczta Przasnysz, skrz. pocz. 47, pow. Przasnyski. Właściciel szkoły Sejmik w Przasnyszu.

102. *Szkoła w Starym Brześciu*, męska, 1 roczna, samorządowa. Poczta Brześć Kujawski, pow. Włocławski. Właściciel szkoły Sejmik w Włocławku.

103. *Szkoła w Trzepowie*, żeńska, 1 roczna, samorządowa. Poczta Płock, pow. Płocki. Właściciel szkoły Sejmik w Płocku.

104. *Szkoła w Mieczysławowie*, męska, 1 roczna, prywatna. Poczta Kutno, pow. Kutnowski. Właściciel szkoły Centralne T-wo Rolnicze w Warszawie, ul. Kopernika 30.

105. *Szkoła w Pszczelinie*, męska, 1½ roczna, prywatna. Poczta Brwinów, pow. Błoński. Właściciel szkoły Centralne T-wo Rolnicze w Warszawie, ulica Kopernika 30.

106. *Szkoła w Sokołówce*, męska, 1 roczna, prywatna. Poczta Ciechanów, pow. Ciechanowski. Właściciel szkoły Komitet Opiekuńczy Szkoły w Sokołówku.

107. *Szkoła w Marysinie*, żeńska, 1 roczna, prywatna. Poczta Lubraniec, pow. Włocławski. Właściciel szkoły Stowarzyszenie Zjednoczonych Ziemianek w Warszawie, Marszałkowska 149.

108. *Szkoła w Mirosławicach*, żeńska, 1 roczna, prywatna. Poczta Żychlin, pow. Kutnowski. Właściciel szkoły Stowarzyszenie Zjednoczonych Ziemianek w Warszawie, Marszałkowska 149.

109. *Szkoła w Nowym Przybyszewie*, żeńska, 1 roczna, prywatna. Poczta Mogielnica, pow. Grójecki. Właściciel szkoły T-wo Oświatowe im. Em. Plater w Warszawie, ul. Piękna 24.

110. *Kursy rolnicze im. Staszica* (korespondencyjne). Warszawa, Nowy Świat 22. Centralny Związek Osadników Wojskowych w Warszawie, Nowy Świat 22.

Województwo Wileńskie.

111. *Szkoła w Łuczaju*, męska, 1 roczna, państwowa. Poczta Łuczaj przez Duniłowicze.

112. *Szkoła w Antowilu*, żeńska, 1 roczna, państwowa. Poczta Wilno.

113. *Szkoła w Święcianach*, roln.-ogr., męska, 2 letnia, samorządowa. Poczta Święciany, pow. Święciański. Właściciel szkoły Sejmik Święciański.

114. *Szkoła w Bukiszkach*, męska, 1 roczna, samorządowa. Poczta Wilno, pow. Wileński. Właściciel szkoły Sejmik Wileńsko-Trocki w Wilnie.

115. *Szkoła w Ustroniu*, żeńska, 1 roczna, prywatna. Poczta Wilno, pow. Wileński. Właściciel szkoły p. Paulina Sagatowska w Wilnie, Wileńska 26 m. 9.

Województwo Wołyńskie.

116. *Szkoła w Trościańcu*, męska, 1 roczna, państwowa. Poczta Kiwerce, z. Wołyńskiej, pow. Łucki.

117. *Szkoła w Szubkowie*, męska, 1 roczna, państwowa. Poczta Tuczyn, pow. Równe.

DZIAŁ II.

artykułowy.

Aleksander Bogusławski.

Rozwój samorządu w Polsce.

Samorząd zdobywa sobie w społeczeństwie coraz większe zrozumienie. Pierwotny pęd społeczeństwa do oglądania się na państwo i wyczekiwania od niego załatwienia wszystkich braków i bolączek opada z dniem każdym. Państwo przez swe organa nie mogło tych braków i bolączek usunąć. Nie miało do tego ani wystarczających środków, ani odpowiednich sił wykonawczych.

Gdyby nawet zdobyło środki i odpowiednich fachowców, to wątpić należy, czy drogą biurokratyczną zdołałoby należyte rezultaty osiągnąć. Albowiem najlepiej nawet zorganizowana praca biurokratyczna nie zdoła zastąpić twórczej pracy samego społeczeństwa. Będzie ona ograniczona do szczupłej liczby pracowników, zmechanizowanych, nie zainteresowanych w kierunku powodzenia podejmowanych zamierzeń w tym stopniu, jak miejscowe społeczeństwo. Współpraca miejscowego społeczeństwa w sprawowaniu administracji lokalnej budzi większe zaufanie społeczeństwa do działań administracyjnych; zaciera przeciwstawność, często nawet wrogą, elementów rządzących i rządzonych; ułatwia przystosowanie sztywnych zasad ogólnych do stosunków i potrzeb miejscowych; umożliwia wydobycie ze społeczeństwa wybitnych talentów organizacyjnych; daje możność wychowania poważnego zastępu obywateli, świadomych potrzeb państwowych i społecznych.

Oparcie organizacji państwowej na szeroko rozwiniętym samorządzie realizuje najlepiej zalety wciągnięcia do współpracy w administracji lokalnej miejscowego społeczeństwa. Niepodobna sobie wyobrazić, aby zalety te nie były zauważone przez myślący ogół naszego społeczeństwa. Biurokratyzm państwowy jest bowiem obcym psychice narodu polskiego. Wytworzyły go na ziemiach polskich państwa zaborcze. Był on wrogi umiłowaniom i dążeniom polskim. Społeczeństwo polskie zmuszone było bronić się przed jego wpływem. W obronie tej zamykało się we własnych organizacjach jawnych czy tajnych. I dokonywało zdumiewającej pracy, z miłości i poświęcenia płynącej, która unicestwiała wrogie zakusy na duszę polską.

To też po chwilowem upojeniu powstaniem upragnionego własnego Państwa, wraca zrozumienie i zamiłowanie do pracy w organizacjach lokalnych, samorządowych i dobrowolnych.

Do zwrócenia większej uwagi na samorząd przyczynił się także kierunek gospodarczy, na który społeczeństwo wyraźnie obecnie wkracza. Wielkie wydarzenia, jak powstanie Państwa Polskiego, jego gorączkowa organizacja, prowadzenie zwycięskiej wojny, ustalanie granic, które przykuwały uwagę społeczeństwa, mamy już poza sobą. Dziś społeczeństwo organizuje się do zwycięskiej walki gospodarczej, która ma zaspokoić liczne potrzeby zubożałego narodu. W tej dziedzinie samorząd ma niezwykle doniosłą rolę, jako organizator życia gospodarczego oraz wykonawca całego szeregu przedsięwzięć, niedostępnych pojedyńczym jednostkom lub ich stowarzyszeniom.

*
* *

Pomimo stanowczego zwrotu w kierunku zrozumienia istoty samorządu i jego zadań, miał on i w ostatnim roku wiele przeszkód. Wypływały one znastroju sfer państwowych i niektórych społecznych.

Załamanie się złotego w połowie 1925 r. i kryzys gospodarczy, powodujący wielki wzrost bezrobocia, wytworzył nerwowy nastrój szukania dróg wyjścia. W pierwszym rzędzie na alarm uderzyli podatnicy, broniąc się przed wysokiem obciążeniem. Ponieważ państwo nie mogło obniżać swoich dochodów, gdyż deficyt budżetowy groził i tak na każdym kroku, ustępowało pod naciskiem skarg podatników na terenie samorządu. Kierunek ten zapoczątkowany bardzo wyraźnie w t. zw. „ustawach sanacyjnych" W. Grabskiego przetrwał i za następnych rządów.

Władze nadzorcze otrzymały nakaz skreślać z budżetów samorządów wydatki na cele inwestycyjne. Nakaz ten wykonany był niejednokrotnie zbyt gorliwie, wkraczając nawet w dziedzinę wydatków, nie mających nic wspólnego z inwestycją. Powodowało to niesłychane zamieszanie w programach prac i zamierzeń samorządowych, nie powodując przez to zmniejszania się kryzysu gospodarczego. Zmuszanie samorządów do zaniechania inwestycyj powodowało wzrost bezrobotnych, którym musiano wypłacać zapomogi ze skarbu państwa. Zapomogi te w niektórych miesiącach przekraczały sumę 8 miljonów złotych.

O nieracjonalności tego kierunku przekonały się niebawem i władze państwowe. Zaczęły zachęcać nawet samorządy miast, gdzie były większe skupienia bezrobotnych, do podjęcia robót inwestycyjnych. Dostarczały nawet miastom na ten cel pożyczek.

W samorządach ziemskich, gdzie budżety były już ze skreśleniami zatwierdzone, kierunek zawieszania inwestycji przetrwał z niewielkiemi zmianami do końca roku.

W związku z trudnościami finansowemi i dążeniem do nieprzeciążania podatników wyłoniły się różne projekty reorganizacji w administracji państwowej i samorządowej. Wprowadzono w życie Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospo-

litej z dn. 30 grudnia 1924 r. o dostosowaniu uposażeń członków zarządów i pracowników komunalnych do uposażeń funkcjonarjuszów państwowych, a powołana do opracowania reorganizacji administracji t. zw. „Komisja Trzech", złożona z pp.: b. namiestnika Galicji, Bobrzyńskiego, sen. Kasznicy i sen. Smólskiego, zaproponowała zespolenie biur wydziałów powiatowych ze starostwami.

Wniosek ten uszczuplał zakres działania samorządów powiatowych, pozbawiając je własnych organów wykonawczych, a wątpliwy był pod względem oszczędnościowym. Wiadomo bowiem, że samorządy lepiej naogół wykorzystują pracę swych pracowników, niż urzędy państwowe.

Przeciwko temu wnioskowi wypowiedziały się organizacje samorządowe i pracowników samorządowych, wobec czego został on zaniechany.

Zaczęto ograniczać także i źródła dochodowe samorządów. Ustawą z dnia 22 grudnia 1925 r. zmniejszono do połowy na korzyść skarbu udział samorządów w podatku dochodowym.

Zaprojektowano zmniejszenie do połowy podatku wyrównawczego dla gmin wiejskich, który w listopadzie nie został jeszcze przez Sejm uchwalony. Podatek wyrównawczy uchwalony był w roku 1924 i 1925 i pobrany przez te gminy, które nie mogły zamknąć swego budżetu bez deficytu. Stan taki stawia gminy w niesłychanie trudne warunki; zwłaszcza, że na skutek okólnika Ministerstwa Spraw Wewnętrznych z dnia 4 listopada 1925 r., który polecał władzom samorządowym przewidzieć dochód z tego źródła na wyrównanie deficytów, przeważna część gmin dochód ten do budżetu wstawiła, a wiele zaczęło go ściągać.

W opłatach drogowych okólnikiem z dnia 13 marca 1926 r. ograniczono wysokość świadczeń z tego źródła; nie mogą one przekraczać 50% państwowego podatku gruntowego, 50% podatku od nieruchomości miejskich i 15% opłat od patentów przemysłowych i handlowych. Jest to ograniczenie poważne, utrudniające już nietylko budowę, ale nawet konserwację dróg bitych.

Zmniejszając źródła dochodowe samorządów, jednocześnie przerzucano na samorząd nowe obowiązki bez uzupełnienia w myśl art. 69 ustawy z dnia 11 sierpnia 1923 r. o tymczasowem uregulowaniu finansów komunalnych na ich pokrycie nowego źródła dochodu (Ustawa z dn. 25 lutego 1926 r. o zmianie ustawy sanitarnej z 1919 r.).

* * *

Drugą poważną przeszkodą w rozwoju samorządu jest obecny ich stan organizacyjny. Zasadnicze ustawy samorządowe zostały w spuściźnie po zaborcach. Zmienione zostały ordynacje wyborcze dla gmin wiejskich, miejskich i powiatów w b. zaborze pruskim, dla gmin w b. Kongresówce. Wprowadzone zostały nowe ustawy dla miast i powiatów w b. Kongresówce i wszystkie nowe ustawy w województwach wschodnich. Jedynie b. zabór austrjacki pozostawiony został prawie bez zmian. Ustawy zaborcze, zwłaszcza w zakresie udziału ludności w samorzą-

dzie były przestarzałe. Nowe zmiany nie wszędzie były szczęśliwe. Szczególnie w b. Kongresówce rozszerzono udział ludności w samorządzie gminnym, ale zapomniano o zmianie artykułu o prawomocności Zgromadzenia Gminnego, któremu pozostawiono nadal władzę uchwalającą. Do prawomocności uchwał potrzebna obecność połowy mających prawo udziału w Zgromadzeniu Gminnem. Oczywiście nie zbiera się połowa uprawnionych do głosu i do prawomocnych uchwał w ścisłem tego słowa znaczeniu nie dochodzi. Władze nadzorcze zmuszone są ten stan tolerować. Niektóre sztucznie nawet zwiększają kompetencje rad gminnych.

Stan taki jest bardzo niepożądany, bo uczy lekceważenia ustaw i winien być jaknajszybciej naprawiony.

Nieprawny stan wytworzył się i w Małopolsce. Kadencja organów samorządowych się skończyła. Nowe wybory nie zostały zarządzone, gdyż liczono się z tem, że ordynacja wyborcza nie odpowiada duchowi czasu. Należało albo zmienić ordynację wyborczą, albo upoważnić do tej zmiany Ministra Spraw Wewnętrznych, jak upoważniono do tego Ustawą z dn. 1 sierpnia 1919 r. o tymczasowej organizacji zarządu b. dzielnicy pruskiej — Ministra b. dzielnicy pruskiej, który skorzystał z tego upoważnienia, ordynację wyborczą zmienił i zarządził wybory do ciał samorządowych.

Tymczasem Sejm Ustawodawczy poszedł inną drogą. Rozpoczął pracę nad uchwaleniem jednolitej ustawy dla gminy wiejskiej. Kiedy już w Komisji Administracyjnej praca dobiegała końca, kończyła się jednocześnie kadencja wybranych w 1919 r. organów samorządowych w b. Kongresówce. Sejm, pragnąc przeprowadzić wybory na zasadzie nowej ustawy gminnej, Ustawą z dn. 30 marca 1922 r. przedłużył kadencje ciał samorządowych, aż do czasu uchwalenia ustawy gminnej przez Sejm Ustawodawczy. Niestety, ustawy gminnej Sejm Ustawodawczy nie uchwalił, ale i ustawy zakazującej wyborów nie wniósł.

Obecny Sejm jak i Rząd liczył również na szybkie uchwalenie nowych ustaw samorządowych. Odłożył więc wniosek poselski, znoszący Ustawę z dn. 30 marca 1922 roku i tem samem utrzymał przy władzy organy samorządowe, którym kadencja się skończyła.

Projekty ustaw samorządowych wniesione zostały w lutym 1924 r. Praca nad niemi w Komisji Administracyjnej Sejmu po przyjęciu w drugiem czytaniu ustawy o gminie wiejskiej, rozbiła się przy ordynacji do gminy wiejskiej. Projekt ustawy przewidywał zastosowanie przy wyborach do gmin pluralności, czyli dodatkowe głosy dla wyborcy z tytułu ojca rodziny, umiejętności czytania i pisania, odbycia służby wojskowej i t. p. Zasady te, podtrzymywane przez większość członków Komisji Administracyjnej, były ostro zwalczane przez mniejszość. Walka ta przerwała na dłuższy czas obrady nad ustawami samorządowemi.

Dopiero z inicjatywy Marszałka Sejmu i pod jego przewodnictwem rozpoczęły się rozmowy przedstawicieli największych stronnictw prawicy i lewicy w ce-

lu uzgodnienia najbardziej drażliwych spraw w ustawach samorządowych. Rezultatem tych rozmów było zaniechanie pluralności w wyborach do ciał samorządowych w zamian za niektóre ustępstwa z zakresu nadzoru nad samorządem.

W ciągu letnich już miesięcy 1926 r. Komisja Administracyjna przystąpiła znów do pracy nad uchwaleniem ustaw na zasadach ułożonego kompromisu. A ponieważ rząd prof. Bartla wycofał z Sejmu projekty rządowe z 1924 r., więc stronnictwa, biorące udział w kompromisie, wniosły do Sejmu dawne projekty z pewnemi zmianami jako swoje wnioski, odbyły nad niemi pierwsze czytanie i przystąpiły do drugiego czytania.

W rezultacie przyjęto w Komisji Administracyjnej w drugiem czytaniu projekt ustawy o gminie wiejskiej, projekt ustawy o gminie miejskiej, projekt ustawy o ordynacji wyborczej do gminy wiejskiej i projekt ustawy o powiatowych związkach komunalnych. Pozostały do uchwalenia na sesję jesienną w drugiem czytaniu projekt ordynacji wyborczej do gminy miejskiej, projekt ordynacji do powiatowych związków komunalnych i w trzeciem czytaniu wszystkie ustawy. Po zakończeniu tej pracy odbyłoby się drugie i trzecie czytanie projektów ustaw samorządowych na plenum Sejmu, obrady w Komisji Administracyjnej i na plenum Senatu i ewentualnie przyjęcie lub odrzucenie przez Sejm poprawek Senatu.

Czy Sejm obecny będzie miał czas i warunki, aby tak poważną jeszcze pracę wykonać — wątpić należy.

Dlatego sprawa odnowienia przez wybory organów samorządowych w b. zaborze rosyjskim jest istotnie pilna. Pilniejsza jest jeszcze w Małopolsce, gdzie w większości gmin a także w dużej ilości powiatów urzędują mianowani komisarze, którzy wykonywują prace organów samorządowych.

Stan ten jest wielką przeszkodą w rozwoju samorządów. Organa uchwalające i wykonawcze urzędując w stanie tymczasowości, są często zniechęcone do pracy. Ludność nie ma możności zastąpić tych zniechęconych członków rad i zarządów ani tych, do których zaufanie straciła.

Jedynie b. dzielnica pruska jest uprzywilejowana pod tym względem. Zakaz wprowadzony Ustawą z dn. 30 marca 1922 r. nie dotyczy tej dzielnicy. Odnowiła więc przez wybory po raz drugi swoje organa samorządowe i rozwija swoją pracę normalnym trybem.

* * *

Pomimo przeszkód i trudności samorząd rozwijał się z dniem każdym coraz lepiej. Nabierał coraz większego doświadczenia; błędy, nieuniknione w każdej nowej pracy, stawały się coraz rzadsze.

Ustabilizowanie się naszej waluty odbiło się w pracy samorządowej bardzo dodatnio. Skończyła się pogoń za zdobywaniem pieniędzy i to ciągłe nękanie ludności dodatkowemi budżetami, które miało miejsce w dobie spadku waluty. Samorządy mogą planować swą pracę na czas dłuższy, a sumy wstawione do budżetu umożliwiają im wykonanie tych planów.

Postęp w planowaniu i wykonaniu prac samorządowych widzimy znaczny. Przyczyniłv się do tego pisma samorządowe, na łamach których odbywała się wymiana doświadczeń, przyczyniły się związki samorządowe (Rada Zjazdów Samorządu Ziemskiego, Związek Miast Polskich) oraz ich zjazdy. Na zjazdach tych omawiano najpilniejsze zadania samorządów, opracowywano wytyczne w zakresie poszczególnych dziedzin i sposoby ich prowadzenia, broniono się przed nieprzemyślanemi posunięciami w sprawach samorządowych ze strony władz państwowych i ustawodawczych. Ze spraw najżywotniejszych, zwłaszcza w samorządzie ziemskim, wysunęły się na plan pierwszy sprawa organizacji pracy samorządowej w związku ze sprawą oszczędności w samorządzie i reorganizacją administracji państwowej, sprawa budowy i konserwacji dróg, sprawa planowej pracy w zakresie podniesienia produkcji rolnej, sprawa organizacji szpitalnictwa i zdrowia publicznego, nie mówiąc o ustawach samorządowych ustrojowych i finansach komunalnych, omawianych w pismach i na szeregu zjazdów organizacyj samorządowych.

Wymiana doświadczeń i pomysłów, jak również uchwały i żądania miały wielkie znaczenie tak w pracy samych samorządów, jak i w ustosunkowaniu się do czynników rządowych i opinji publicznej. Wiele bowiem z tych uchwał i żądań zostało w czyn wcielone, wiele jest na drodze do realizacji.

W zakresie pracy prowadzonej przez samorządy widzimy pewien postęp w kierunku samopomocy przez połączenie się znacznej liczby sejmików we wspólnej organizacji spółdzielczej (Zrzeszenie Samorządów Powiatowych), mającej na celu zaopatrywanie ich w te wszystkie artykuły, których do swej pracy potrzebują oraz pomoc w zakresie prac inwestycyjnych.

W dziedzinie samopomocy kredytowej samorządy zdobyły się na powołanie do życia Polskiego Banku Komunalnego w Warszawie i Banku Komunalnego Kredytowego w Poznaniu.

Pomału postępuje naprzód i sprawa wykształcenia pracowników samorządowych. Wyższa Szkoła Handlowa prowadzi w tym zakresie specjalny wydział nauk komunalnych, na którem wykładają nietylko teoretycy, ale i praktycy w dziedzinie spraw samorządowych.

Biuro Pracy Społecznej zorganizowało i prowadziło Szkołę dla pracowników administracji gminnej.

Obecnie przy Wolnej Wszechnicy Polskiej powstaje Studjum samorządowe dla dokształcania pracowników samorządów powiatowych, gmin wiejskich i miejskich.

W zakresie zabezpieczenia emerytalnego pracowników samorządowych, pomimo starań organizacyj samorządowych i pracowniczych, nic się nie zmieniło. Odbywały się tylko narady nad projektem ubezpieczenia ogólnego wszystkich pracowników, a w tem i pracowników samorządowych. Pracownicy komunalni b. zaboru austrjackiego i pruskiego korzystają z ubezpieczeń, zorganizowanych

jeszcze za czasów zaborców. W b. zaborze rosyjskim zorganizowana została dobrowolna Kasa Emerytalna Pracowników Samorządowych.

* * *

Konkretnie dokonanej przez samorząd pracy niepodobna w krótkim artykule zobrazować. Praca bowiem jest rozległa i różnorodna. Dane o niej były niedostatecznie zbierane i systematycznie nie były opracowywane. Różnorodność warunków oraz przepisów rachunkowych i budżetowych utrudniały porównanie, pomnażając niesłychanie pracę nad ich zobrazowaniem.

Ostatnie jednak rozporządzenia i instrukcje Ministerstwa Spraw Wewnętrznych pracę tę na przyszłość ułatwią.

W każdym bądź razie możemy na kartę poważnego dorobku naszego samorządu zapisać wybudowanie dużej ilości dróg bitych, dochodzących w niektórych powiatach do kilkudziesięciu kilometrów (pow. Częstochowski 85 km., Płocki 50 km., Mławski 47 km.), zbudowanie znacznej ilości mostów, wyreperowanie starych dróg bitych i mostów zniszczonych przez wojnę oraz dalsze ich konserwowanie.

W zakresie podniesienia rolnictwa, wybudowanie i uruchomienie kilkudziesięciu szkół rolniczych, założenie ferm doświadczalnych, stacyj kopulacyjnych, zorganizowanie lecznictwa zwierząt, podjęcie prac w kierunku meljoracji i zalesienia nieużytków, nie mówiąc o podnoszeniu oświaty rolniczej i subwencjonowaniu organizacyj, zajmujących się tą pracą.

W dziedzinie zdrowia wybudowanie szeregu szpitali, zorganizowanie pomocy lekarskiej, utrzymywanie przychodni i t. d.

W dziedzinie opieki społecznej założenie w szeregu powiatów sierocińców, pomoc gminom w zakresie ponoszenia ciężarów z tytułu opłat za leczenie ubogich członków gmin.

W dziedzinie oświaty wybudowanie z pomocą lub bez pomocy państwowej poważnej ilości budynków szkolnych, organizowanie w szeregu powiatów oświaty pozaszkolnej, pomoc w zakresie dokształcania nauczycieli, utrzymywania szkół średnich, budowanie niejednokrotnie dla nich gmachów i t. d.

Niektóre samorządy powiatowe np. Radomski, Lubelski, wydały obszerniejsze sprawozdania ze swej działalności.

W miastach widzimy poważne prace w zakresie rozplanowania miast, urządzenia targowisk, założenia parków, wybudowania budynków szkolnych, rzeźni, zaprowadzenia elektryczności, różnych urządzeń sanitarnych i t. d.

W gminach wiejskich praca samorządowaześrodkowała się głównie w kierunku rozwoju szkolnictwa powszechnego, budowania dla niego domów, podnoszenia stanu dróg gminnych, zakładania i prowadzenia gminnych kas pożyczkowo - oszczędnościowych i t. d.

Już samo to pobieżne wyliczenie wskazuje, jak różnorodną i poważną była praca samorządowa. A dokonywano jej bez poważniejszej pomocy kredytowej.

Śmiało też możemy powiedzieć, że w ogólnym dorobku narodu polskiego od czasu powstania Państwa Polskiego, dorobek samorządu naszego osiągnął jedno z pierwszych miejsc. Osiągnął to, mając przeszkody i mając ludzi niewyrobionych w tej dziedzinie pracy.

Ocena dotychczasowego dorobku samorządów napawa nas nadzieją, że i następne lata pracy samorządowej zapisane będą chlubnie w rozwoju naszego narodu i Państwa.

Antoni Hujda.

Wydatki gmin wiejskich i miejskich oraz powiatowych związków komunalnych,

preliminowane na rok 1926.

O gospodarce związków komunalnych mówić można rzeczowo jedynie na podstawie cyfr, ilustrujących tę gospodarkę. W ich świetle uwypuklają się dobre i złe strony gospodarki samorządowej, one jedynie mogą uzasadnić istotne potrzeby samorządu. Brak cyfrowego zestawienia wydatków i dochodów związków komunalnych w okresie tworzenia ustawy o tymczasowem uregulowaniu finansów komunalnych sprawił, że ustawa ta zawiodła pokładane w niej nadzieje; nie zadowoliła związków komunalnych, ale i nie zapobiegła narzekaniom ludności na przeciążenie daninami komunalnemi. Owszem dała nadto jeszcze powód do narzekań na wielokrotność opodatkowania temi daninami z różnych tytułów. O brak odpowiednich cyfr rozbijały się wreszcie w Sejmie próby nowelizacji ustawy o tymczasowem uregulowaniu finansów komunalnych.

Pierwszą generalną próbą stworzenia pełnego obrazu wydatków i dochodów związków komunalnych była przeprowadzona w roku 1925 ankieta Ministerstwa Spraw Wewnętrznych o gospodarce finansowej związków komunalnych na podstawie ich zamknięć rachunkowych za r. 1924. Wedle wyników tej ankiety, ogłoszonych w N-rze 19 „Gazety Administracji i Policji Państwowej" z r. 1926, wydatki poszczególnych rodzajów związków komunalnych (bez województwa Śląskiego), w r. 1924 wyniosły: gmin wiejskich — 39.722.269 zł, gmin miejskich — 158.005.398 zł., powiatowych związków komunalnych — 71.858.535 zł. Ogólna suma wydatków wszystkich związków komunalnych, bez województwa Śląskiego, (wliczając już i wydatki Tymczasowego Wydziału

Samorządowego i krajowych związków komunalnych — Poznańskiego i Pomorskiego) wyrażają się w kwocie 289.523.410 zł. Wysokość obciążenia daninami komunalnemi na rzecz wymienionych związków wyniosła 244.323.593 zł., w czem mieści się już 25.523.100 zł. opłat i dopłat.

Cyfry powyższe nie mają tej wagi, jaką mieć powinny dane statystyki urzędowej. Niemniej jednakże nie są one zbyt dalekie od rzeczywistości i wykazały bezpodstawność dość powszechnego do niedawna mniemania o nadmiernych wydatkach związków komunalnych, kulminującego w twierdzeniu, iż samorząd terytorjalny na spełnienie swych zadań wydaje więcej, aniżeli Państwo. Wykazały one również niesłuszność narzekań na nadmierne obciążenie daninami komunalnemi. Okazało się, iż przyczyną tych narzekań jest fakt, że związki komunalne nie mają takiej obfitości źródeł dochodowych, jak Państwo, i, że poważniejsze dochody czerpią faktycznie z niektórych tylko, nielicznych, podatków (np. gminy wiejskie i powiatowe związki komunalne z opodatkowania gruntów). Wskutek tego odnośne objekty podatkowe odczuwają w silniejszym stopniu opodatkowanie na rzecz tychże związków, aniżeli na rzecz Państwa. Okoliczność ta jest także tem źródłem, z którego wypłynęła wersja, iż komuny wydają więcej, aniżeli Państwo.

Ankieta, jak to już zaznaczono, nie dała pełnych rezultatów. Przyczyny tego są następujące:

Rok 1924, który ankieta objęła, był pod względem gospodarczym rokiem przełomowym, opartym w pierwszej swej połowie na zmiennej co do wartości marce polskiej, a dopiero w drugiej połowie na świeżo wprowadzonej stałej walucie — złotym polskim. Już więc z tego względu nie nadawał się bardzo do statystycznego ujęcia. Miało to także tę konsekwencję, uwzględnioną w ankiecie, że zaległości markowych z roku budżetowego 1923 na r. 1924 nie można było równać z zaległościami budżetowemi z r. 1924 na r. 1925. Uwzględniono wobec tego w ankiecie tylko wydatki i dochody, uskutecznione wzgl. pobrane w r. 1924, które oczywiście nie są równoznaczne z wydatkami i dochodami roku budżetowego. Nie pozwala to między innemi na dokładne ustalenie wydajności poszczególnych źródeł dochodowych.

Poza tem nie bez wpływu na wyniki ankiety była różnolitość systemu budżetowania i systemu rachunkowości, istniejąca w poszczególnych b. dzielnicach i w poszczególnych rodzajach związków komunalnych. Wywołała ona szereg błędów i sprzeczności w wykonaniu ankiety, co odbiło się ujemnie na wartości jej wyników.

Okoliczność powyższa sprawiła, iż Ministerstwo Spraw Wewnętrznych zaniechało w roku bieżącym powtarzania ankiety i przystąpiło przedewszystkiem do uporządkowania systemu budżetowania i rachunkowości w związkach komunalnych. Instrukcja budżetowa została już wydana, instrukcja rachunkowo-kasowa ma być wydana przed rozpoczęciem najbliższego okresu budżetowego. Przez uporządkowanie i ujednostajnienie w całej Polsce formalnej strony finansowej gospodarki komunalnej stworzy się odpowiednie warunki dla statystyki, która dać może pożądane i zupełnie już pewne wyniki dopiero po zamknięciu roku budżetowego 1927/28.

Ponieważ zaś i „Wiadomości Statystyczne", wydawane przez Główny Urząd Statystyczny, w zakresie analizowania budżetów związków komunalnych nie wyszły — przynajmniej na razie — poza rok 1924, niema na razie odpowiedzi na pytanie, jaką była gospodarka związków komunalnych w roku 1925 i jak — chociażby w zamierzeniach — przedstawia się ona w roku 1926 Wobec braku ścisłych danych powstają jedynie przypuszczenia, opierające się nieraz na generalizowaniu spostrzeżeń, poczynionych na gospodarce poszczególnych związków komunalnych. Prowadzą one znowu niejednokrotnie do wniosków o nadmiernych wydatkach samorządu.

Ministerstwo Spraw Wewnętrznych, udzielając z końcem r. 1925 władzom nadzorczym wskazówek, co do sposobu traktowania budżetów związków komunalnych na r. 1926, poleciło przedkładać sobie zestawienia ogólnych sum wydatków związków komunalnych, preliminowanych na r. 1926. Na podstawie odnośnych materjałów dokonałem zestawienia tych wydatków w tem przekonaniu, że wobec braku dokładniejszej statystyki, nie będzie ono pozbawione pewnej wartości. Nie zobrazuje ono wprawdzie gospodarki związków komunalnych w poszczególnych jej działach, da jednakże odpowiedź na pytanie, ile samorząd mógł wydać w roku 1926. Zdaje mi się, że na pytanie to można odpowiedzieć, iż związki komunalne w ogólnej sumie w każdym razie nie wydadzą w roku 1926 więcej, aniżeli preliminowały. Jeżeli bowiem wykonanie budżetów odbiegnie od preliminarzy budżetowych, to trwające trudności gospodarcze i niemożność osiągnięcia pełni dochodów, preliminowanych ze źródeł prawno-publicznych, uprawniają do przypuszczenia, iż wykonanie budżetów wyrazi się raczej w niedociągnięciu, aniżeli w przekroczeniu preliminarzy budżetowych.

Wysokość wydatków, preliminowanych przez poszczególne rodzaje związków komunalnych, ilustrują następujące zestawienia:

I. Gminy wiejskie.

Liczba bieżąca	Województwo	Wydatki (w złotych) zwyczajne	nadzwyczajne	razem
1	Warszawskie	7.419.751	567.969	7.987 720
2	Kieleckie	7.783.341	948.761	8 732 102
3	Lubelskie	7.021.736	518.076	7.539 812
4	Łódzkie	5.274 159	176.396	5.450.555
5	Białostockie	3.605.183	357.694	3.962.877
6	Nowogródzkie	2.633.501	237.920	2.871.421
7	Poleskie	2.846 541	349.056	3.195.597
8	Wileńskie	1.936.501	41.450	1.977.951
9	Wołyńskie	3 824.547	417.502	4.242 049
10	Krakowskie	4 050.973	238.015	4.288 988
11	Lwowskie	4.593.418	231.232	4.824 650
12	Tarnopolskie	2 416.676	178.496	2.595.172
13	Stanisławowskie	3.053.354	230.488	3 283.842
14	Pomorskie	2.708.509	—	2.708.509
15	Poznańskie	2.436 255	86.416	2.522.671
	Razem	61.604.445	4.579.471	66.183 916

2. *Gminy miejskie.*

a) Niewydzielone.

Liczba bieżąca	Województwo	Wydatki (w złotych)		
		zwyczajne	nadzwyczajne	razem
1	Warszawskie	5.784.617	2.759.283	8.543.900
2	Kieleckie	2.810.564	1.630.362	4.440.926
3	Lubelskie	3.123.669	1.492.583	4.616.252
4	Łódzkie	3.777.415	1.093.148	4.870.563
5	Białostockie	1.953.817	579.589	2.533.406
6	Nowogródzkie	1.512.545	367.975	1.880.520
7	Poleskie	783.537	318.567	1.102.104
8	Wileńskie	789.804	90.320	880.124
9	Wołyńskie	1.393.375	505.159	1.898.534
10	Krakowskie	7.800.532	7.142.518	14.943.050
11	Lwowskie	7.892.276	956.427	8.848.703
12	Tarnopolskie	2.360.011	145.968	2.505.979
13	Stanisławowskie	6.105.716	830.255	6.935.971
14	Pomorskie	7.618.359	738.770	8.357.129
15	Poznańskie	8.374.091	64.100	8.438.191
	Razem	62.080.328	18,715.024	80.795.352

b) Wydzielone.

Liczba bieżąca	Województwo	Wydatki (w złotych)		
		zwyczajne	nadzwyczajne	razem
1	Warszawskie	2,593,067	5,009,140	7,602,207
2	Kieleckie	9,351,958	6,318,922	15,670,880
3	Lubelskie	3,923,178	1,588,965	5,512,143
4	Łódzkie	21,428,642	7,814,299	29,242,941
5	Białostockie	5,036,302	905,514	5,941,816
6	Poleskie	2,104,327	900,728	3,005,055
7	Wileńskie	10,500,940	587,294	11,088,234
8	Wołyńskie	1,755,178	365,643	2,120,821
9	Krakowskie	15,627,578	2,534,896	18,162,474
10	Lwowskie	11,872,187	1,030,000	12,902,187
11	Pomorskie	8,261,593	1,212,500	9,474,093
12	Poznańskie	21,129,298	8,859,300	29,988,598
	Razem	113,584,248	37,127,201	150,711,449

c) Miasto stoł. Warszawa.

Wydatki zwyczajne budżetu admin.	— 67,442,780	zł.
„ nadzwyczajne „ „	— 10,872,100	„
Razem	78,314,880	zł.

3. Powiatowe związki komunalne.

Liczba bieżąca	Województwo	Wydatki (w złotych)		
		zwyczajne	nadzwyczajne	razem
1	Warszawskie	11,986.644	3,188.540	15.175.184
2	Kieleckie	10,502 664	3,794.048	14.296,712
3	Lubelskie	6.882,228	2,026,781	8,909.009
4	Łódzkie	7.003.906	1,246.027	8 249,933
5	Białostockie	5.345.428	775.778	6.121.206
6	Nowogródzkie	7.683,937	869 510	8,553.447
7	Poleskie	3.380.330	32.782	3,413.112
8	Wileńskie	3.385.370	365,856	3.751,226
9	Wołyńskie	3,384.448	1,365,235	4,749.683
10	Krakowskie	4.741.537	512,247	5,253.784
11	Lwowskie	4.140.799	678.327	4.819.126
12	Tarnopolskie	2,934,375	285.721	3.220 096
13	Stanisławowskie	2.500,548	—	2,500 548
14	Pomorskie	8.462,651	320.000	8,782,651
15	Poznańskie	8,821,790	331,616	9.153.406
	Razem	91.156,655	15.792,468	106,949,123

4. Zestawienie ogólne.

Rodzaj związków komunalnych	Wydatki (w złotych)		
	zwyczajne	nadzwyczajne	razem
Gminy wiejskie	61.604.445	4.579,471	66.183,916
Miasta niewydzielone	62.080.328	18.715.024	80.795.352
Miasta wydzielone	113.584.248	37,127,201	150.711.449
M. st. Warszawa	67.442.780	10,872,100	78.314.880
Powiatowe związki komunalne	91.156,655	15,792,468	106.949.123
Razem	395.868.456	87.086,264	482.954.720

Obok powyższych związków komunalnych należałoby jeszcze (poza związkami województwa Śląskiego) uwzględnić krajowe związki komunalne: Poznański i Pomorski.

Budżet Pomorskiego krajowego związku komunalnego na rok 1926 wyraża się po stronie wydatków w kwocie 3.503.774 zł. (w tem wydatków zwyczajnych 3.347.774 zł., nadzwyczajnych — 156.000 zł.); wydatki zaś Poznańskiego krajowego związku komunalnego wynoszą 6.485.575 zł. (bez podziału w budżecie na zwyczajne i nadzwyczajne).

Nie wliczam ich jednakże do ogólnej sumy, ponieważ kr. zw. kom. pokrywają swoje wydatki w drodze repartycji między powiatowe związki komunalne i miasta wydzielone, tak, że sumy powyższe mieszczą się już w budżetach tych związków.

Nie wliczyłem również wydatków Tymczasowego Wydziału Samorządowego we Lwowie, wynoszących wedle preliminarza na r. 1926 — 19.661.763 zł. (w tem zwyczajnych — 19.600.263 zł., zaś nadzwyczajnych — 61.500 zł.). Powodowałem się tem, że Tymczasowy Wydział Samorządowy nie jest związkiem komunalnym we właściwem tego słowa znaczeniu, a wydatki swoje w przeważnej części pokrywa zaliczkami ze skarbu Państwa (które ma zwrócić po za-

pewnieniu mu odpowiednich źródeł dochodowych); zaliczki te przekroczyły już w roku 1926 kwotę 10.000.000 zł.

* * *

Jeżeli cyfry powyższe porównamy z wynikami ankiety, o której mowa na początku, to pozornie okaże się znaczny wzrost wydatków związków komunalnych. Należy jednakże zwrócić uwagę na to, że cyfry, dostarczone przez ankietę, dotyczyły jedynie roku kalendarzowego, nie został uwzględniony t. zw. okres ulgowy, któryby wpłynął na zwiększenie tych cyfr; pozatem złoty w 1924 r. był pełnowartościowy, a przy układaniu budżetów na r. 1926 miał już tylko blisko połowę swojej wartości. Zwiększyły się ceny na opał, światło i materjały, wzrosło cyfrowo uposażenie pracowników związków komunalnych. Budżety na r. 1926 wzrosły zatem właściwie tylko kwotowo, a nie wartościowo.

Zresztą, trzeba tu mieć na względzie następujące okoliczności:

Związki komunalne od pierwszej chwili swojego istnienia w wolnej Polsce stanęły wobec ogromu zadań. Każda dziedzina życia gospodarczego i społecznego domagała się zajęcia się nią przez samorząd. Na samorząd zwróciły się oczy wszystkich, którzy zdawali sobie sprawę z rozlicznych potrzeb chwili obecnej.

Okres inflacji walutowej nie pozwalał jednakże na systematyczne i planowe realizowanie zadań, załatwiano je dorywczo, pozostawiając odłogiem szereg dziedzin działalności. Nadto rok 1924 był rokiem klęski nieurodzaju, która musiała wpłynąć ujemnie na dochody związków komunalnych. Gdy więc po wprowadzeniu złotego jako tako unormowały się stosunki, musiano niezwłocznie przystąpić do odrobienia bodaj najbardziej piekących zaległości. Szczególnie pilne zadania (w zakresie szkolnictwa, komunikacji, zdrowotności, opieki społecznej i t. p.) stały przed gminą. Zadania te musiały być podjęte, a to oczywiście musiało znaleść wyraz w budżecie. Konieczność liczenia się z potrzebami życia spowodowała, iż budżety związków komunalnych wzrosły już znacznie w roku 1925; zaznaczył się w nich silniej pęd do inwestycyi.

Ale w roku tym przyszło załamanie się złotego, a w ślad za niem hasło jaknajdalej posuniętej oszczędności, rozumiane jako konieczność ograniczania do minimum wszelkich wydatków, przedewszystkiem zaś wydatków inwestycyjnych, czynionych z dochodów zwyczajnych.

W związku z tem zalecono związkom komunalnym, aby przestrzegały zasady, iż budżety ich na rok 1926 nie mogą być większe, aniżeli były w roku 1925 i dążyły raczej do ich zmniejszenia.

Poniższa tabela ilustruje sposób zastosowania się do tego zalecenia w poszczególnych Województwach:

Stosunek procentowy wydatków wszystkich związków komunalnych poszczególnych województw, preliminowanych na rok 1926, do wydatków preliminowanych na rok 1925.

Województwo	Stosunek
Warszawskie	99.4%
Kieleckie	84.3%
Lubelskie	84.1%
Łódzkie	101.1%
Białostockie	74.8%
Nowogródzkie	105,7%
Poleskie	76.1%
Wileńskie	90.5%
Wołyńskie	75.5%
Krakowskie	129 1%
Lwowskie	107.1%
Tarnopolskie	120.3%
Stanisławowskie	84 1%
Pomorskie	103.5%
Poznańskie	123 6%
Przeciętnie	98.4%

Jak z powyższego zestawienia widać, życie w kilku wypadkach silniejsze było od doktryny, której wypływem były wspomniane zalecenia. Życie zresztą doprowadziło wkrótce do zupełnego przekreślenia zasady oszczędności, pojętej w sposób, wyżej określony i w szczególności, jeżeli chodzi o inwestycje, postawiło sprawę zgoła inaczej. Obowiązuje obecnie zasada, sformułowana w okólniku Ministerstwa Spraw Wewnętrznych z dnia 21 lipca 1926 r. Nr. 70, iż związki komunalne powinny podejmować inwestycje na jaknajszerszą skalę, ograniczoną jedynie zdolnością płatniczą ludności. Racjonalne zrealizowanie tej zasady ożywić może znakomicie działalność samorządu i podnieść jego znaczenie, a zarazem będzie potężną dźwignią w podniesieniu kraju z obecnej jego niedoli materjalnej.

Stanisław Stęplewski.

Wydatki i dochody powiatowych związków komunalnych za 1924 r.

według zamknięć rachunkowych.

Do wydatków rzeczywistych (Tablice ob. str. 98 do 101), zaliczamy ogólne sumy wydatków zwyczajnych, nadzwyczajnych i zaległych. W ogólnej sumie dla całej Polski wydatki zwyczajne wynoszą 77.9%, nadzwyczajne 21.8% i zaległe 0.3%. Z pośród wydatków zwyczajnych pierwsze miejsce zajmują wydatki na komunikację (utrzymanie dróg kołowych), wynosząc w ogólnej sumie dla całej Rzeczypospolitej 29.6% wydatków rzeczywistych. Następne drugie miejsce zajmują wydatki na administrację, wynoszą 18.5%. Dalsze trzecie miejsce zajmują wydatki na zdrowotność (8.8%), następnie na bezpieczeństwo publiczne (7.8%), szkolnictwo i oświatę (4.8%).

Pierwsze miejsce z pośród wydatków nadzwyczajnych zajmuje komunikacja (budowa i urządzanie dróg i mostów), w ogólnej sumie dla Polski wynosi 11,4%, następne miejsce zajmują wydatki na oświatę (budowę i urządzenie szkół) i wynoszą 3,0%. Pozostałe wydatki nie mają większego znaczenia, gdyż wynoszą zaledwie od 0,1% (meljoracje) do 2,2% (różne) wydatków rzeczywistych. Dominujące znaczenie z pośród sumy wydatków zwyczajnych i nadzwyczajnych mają wydatki na komunikację, wynosząc w ogólnej sumie dla Polski 41,0%. Ten stosunek świadczy o tem, że prawie połowę zdobytych środków powiaty wydawały na utrzymanie i budowę dróg. Wreszcie możemy stwierdzić, że w ustosunkowaniu się poszczególnych wydatków do ogólnej sumy wydatków rzeczywistych istnieją bardzo duże różnice nie tylko w poszczególnych dzielnicach, ale również w oddzielnych województwach i powiatach.

Wydat

W złotych

Zestawienie

POWIATOWE ZWIĄZKI KOMUNALNE	WYDATKI Ogółem	Koszta administracji	Procenty i spłata długów	Szkolnictwo i oświata	Sztuka i kultura
1	2	3	4	5	6
Polska	53095209	12626592	250663	3269307	162103
	77,9	18,5	0,4	4,8	0,2
Województwa centralne	27261551	4774508	109254	2539032	103922
	74,0	13,0	0,3	6,9	0,3
„ wschodnie . .	7301104	1865501	6550	589051	28445
	80,2	20,5	0,1	6,5	0,3
„ zachodnie . .	11125991	3790913	115791	90086	24082
	85,1	29,0	0,9	0,7	0,2
„ Śląskie . .	1998587	798753	1803	4606	725
	77,9	31,1	0,1	0,2	0,0
„ południowe .	5407976	1396917	17265	46532	4929
	82,4	21,3	0,3	0,7	0,1
Województwa:					
Warszawskie . . .	6919593	1146160	45655	407030	27207
	71,8	11,9	0,5	4,2	0,3
Łódzkie	5173566	853950	3180	327882	18034
	76,6	12,6	0,0	4,9	0,3
Kieleckie	6041198	1229499	54991	642355	31820
	66,2	12,4	0,6	7,0	0,3
Lubelskie	5577005	1006460	4794	804425	23201
	75,2	13,5	0,1	10,8	0,3
Białostockie . . a)	3550189	638439	634	357340	3660
	91,2	16,4	0,0	9,2	0,1
Wileńskie	1223880	396723	—	112643	5510
	73,3	23,8	—	6,8	0,3
Nowogródzkie . . .	1890248	409359	869	149797	8054
	84,0	18,2	0,0	6,7	0,4
Poleskie	1318589	339926	2442	128713	3557
	86,5	22,3	0,2	8,5	0 2
Wołyńskie . . .	2868387	719493	3239	197898	11324
	78,3	19,6	0,1	5,4	0,3
Poznańskie . . .	7206151	2532501	52313	70188	7528
	83,9	29,5	0,6	0,8	0,1
Pomorskie . . b)	3919840	1258412	63478	19898	16554
	87,5	28,1	1,4	0,4	0,4
Śląskie	1998587	798753	1803	4606	725
	77,9	31,1	0,1	0,2	0,0
Krakowskie . . .	1522301	334786	3094	30414	2190
	79,3	18,0	0,2	1,6	0,1
Lwowskie . . . c)	2253450	474302	12384	10540	368
	81,4	17,1	0,4	0,4	0,0
Stanisławowskie . .	792515	276876	958	3649	10
	89,5	31,3	0,1	0,4	0,0
Tarnopolskie . .	839710	300953	829	1929	2361
	84,9	30,4	0,1	0,2	0,2

a) bez powiatu Grodno, b) bez powiatu Kartuzy, c) bez powiatu Biała.

k i

ogolne ROK 1924.

Z W Y C Z A J N E							
Opieka społeczna	Zdrowotność i szpitalnictwo	Weterynarja	Bezpieczeństwo publiczne	Popieranie rolnictwa, handlu i przemysłu	Komunikacja (Utrzymanie dróg kołowych)	Deficyty przedsiębiorstw eksploatowanych przez powiat	Różne
7	8	9	10	11	12	13	14
2542457	5985363	509365	5288651	776926	20179283	549243	955256
3,7	8,8	0,8	7,8	1,1	29,6	0,8	1,4
1252709	3400764	367477	3203813	517624	10168382	348523	475543
3,4	9,2	1,0	8,7	1,4	27,6	0,9	1,3
562757	1204797	140835	1260779	172570	1180272	118451	171096
6,2	13.2	1,5	13,8	1,9	13,0	1,3	1,9
569997	1047515	1053	737628	65003	4431102	71811	181010
4,4	8,0	0,0	5,6	0,5	33,9	0,5	1,4
92160	134664	—	2800	7462	912505	4130	38979
3,6	5,2	—	0,1	0,3	35,6	0.2	1,5
64834	197623	—	83631	14267	3487022	6328	88628
1,0	3,0	—	1,3	0,2	53,1	0,1	1,3
373425	905509	94946	803505	127507	2777530	65518	145601
3,9	9,4	1,0	8,3	1,3	28,8	0,7	1,5
171831	705639	22207	743052	113652	2119690	2337	92112
2,5	10,5	0,3	11,0	1,7	31,4	0,0	1,4
176385	671183	124204	598228	104517	2280136	111413	116467
1,9	7,4	1,4	6,6	1,1	25.0	1,2	1,3
305145	712935	43575	645740	98528	1719402	133032	79768
4,1	9,6	0,6	8,7	1,3	23,2	1,8	1,2
225923	405498	82545	413288	73420	1271624	36223	41595
5,8	10,4	2,1	10,6	1,9	32,7	0,9	1,1
140575	194257	41363	92688	29827	149233	25607	35454
8,4	11,6	2,5	5,6	1,8	8.9	1,5	2,1
166754	185154	32947	391817	36123	413935	61233	34206
7,4	8,2	1.5	17,4	1,6	18.4	2,7	1,5
93419	99671	9609	330933	22892	233941	8872	44614
6,1	6,5	0,6	21,7	1,5	15,4	0 6	2,9
162009	725715	56916	445341	83728	383163	22739	56822
4,4	19,8	1,5	12,2	2,3	10,5	0 6	1,6
397807	672646	738	426057	57683	2821536	48771	118383
4,6	7,8	0,0	5,0	0,7	32,8	0,6	1,4
172190	374869	315	311571	7320	1609566	23040	62627
3.8	8,4	0,0	7,0	0 2	35,9	0,5	1,4
92160	134664	—	2800	7462	912505	4130	38979
3.6	5,2	—	0,1	0,3	35,6	0,2	1,5
15453	45327	—	25136	2569	1023665	6328	23339
0,8	2,4	—	1.3	0,1	53,3	0,3	1,2
18857	92872	—	34000	4975	1571322	—	33830
0.7	3,4	—	1,2	0,2	56,8	—	1,2
25322	30628	—	15524	4305	415593	—	19650
2,9	3,5	—	1,7	0,5	46,9	—	2,2
5202	28796	—	8971	2418	476442	—	11809
0,5	2,9	—	0,9	0,3	48,2	—	1,2

Wydat

W złotych Zestawienie

POWIATOWE ZWIĄZKI KOMUNALNE	WYDATKI				
	Ogółem	Administracja	Oświata	Zdrowotność i szpitalnictwo	Weterynarja
	15	16	17	18	19
Polska	14845815	1012350	2019608	565969	10670
	21,8	1,5	3,0	0,8	0,0
Województwa centralne .	9455835	403742	1801459	481300	6079
	25,7	1,1	4,9	1 3	0,0
„ wschodnie . .	1763100	124047	87201	43027	4591
	19,3	1,4	0.9	0,5	0,0
„ zachodnie . .	1912554	117707	73710	35654	—
	14,7	0,9	0,6	0,3	—
„ Śląskie . .	566856	347966	—	—	—
	22,1	13,6	—	—	—
„ południowe .	1147470	18888	57238	5988	—
	17,5	0,3	0,9	0,1	—
Województwa:					
Warszawskie . . .	2686842	89386	645965	209785	6079
	27,9	0,9	6,7	2.2	0,1
Łódzkie	1567363	93741	196440	23582	—
	23,2	1,4	2,9	0,3	—
Kieleckie	3058922	30092	449988	97857	—
	33,5	0,3	4.9	1,1	—
Lubelskie	1808896	189743	361843	137090	—
	24,4	2.5	4,9	1,8	—
Białostockie , . a)	333812	780	147223	12986	—
	8,6	0,0	3,8	0,4	—
Wileńskie	446204	34787	23081	4607	—
	26,7	2,1	1,4	0,3	—
Nowogródzkie . . .	344581	20634	16147	19551	—
	15.3	0,9	0,7	0,9	—
Poleskie	205713	28978	4534	—	—
	13.5	1,9	0,3	—	—
Wołyńskie . . .	766602	39648	43439	18869	4591
	20,9	1,1	1,2	0,5	0,1
Poznańskie . . .	1353483	98011	73710	35654	—
	15,8	1,2	0.9	0,4	—
Pomorskie . . . b)	559071	19696	—	—	—
	12,5	0.4	—	—	—
Śląskie	566856	347966	—	—	—
	22,1	13,6	—	—	—
Krakowskie . . c)	397062	—	56571	—	—
	20 7	—	2,9	—	—
Lwowskie	510614	3604	667	—	—
	18,4	0,1	0,0	—	—
Stanisławowskie . .	93062	3183	—	5988	—
	10.5	0,3	—	0.7	—
Tarnopolskie . . .	146732	12101	—	—	—
	14,9	1,2	—	—	—

a) bez powiatu Grodno b) bez powiatu Kartuzy c) bez powiatu Biała.

Źródło: Zamknięcia rachunkowe poszczególnych powiatowych związków

k i

ogólne

ROK 1924.

NADZWYCZAJNE							
Budowa nowych dróg kołowych	Meljoracje	Inwestycje przedsiębiorstw eksploatowanych przez powiat	Zapomogi słabym finansowo gminom bez wyszczególnienia celu	Spłata pożyczek	Inne	Wydatki zaległe	Wydatki rzeczywiste
20	21	22	23	24	25	26	27
7752045	73637	858243	249972	821197	1482124	195170	68136194
11,4	0,1	1,2	0,4	1,2	2,2	0,3	100,0
4855450	22682	737447	111051	362229	674396	112825	36830211
13,2	0,1	2,0	0,3	1,0	1,8	0,3	100,0
1083716	8651	20042	80423	10000	301402	43157	9107361
11,9	0,1	0,2	0,9	0,1	3,3	0,5	100,0
988469	37193	97339	42014	224507	295961	30546	13069091
7,6	0.3	0,7	0,3	1.7	2,3	0.2	100,0
49039	—	—	13280	10266	146305	1009	2566452
1,9	—	—	0,5	[0,4	5,7	0,0	100.0
775371	5111	3415	3204	214195	64060	7633	6563079
11,8	0,1	0,0	0,0	3,3	1,0	0,1	100,0
1447373	8806	41254	33566	47332	157296	33955	9640390
15,0	0.1	0,4	0,4	0,5	1,6	0,3	100,0
1049132	936	—	39589	96684	67259	13734	6754663
15,6	0,0	—	0,6	1,4	1,0	0,2	100,0
1562013	12383	682662	8380	123928	91619	23229	9123349
17,1	0,1	7,5	0,1	1,4	1,0	0,3	100,0
679681	557	13531	29516	93435	303500	32572	7418473
9,2	0,0	0,2	0.4	1,3	4,1	0,4	100,0
117251	—	—	—	850	54722	9335	3893336
3,0	—	—	—	0,0	1,4	0,2	100,0
295110	2721	9511	36668	—	39719	404	1670488
17,7	0,1	0,5	2,2	—	2,4	0,0	100,0
204176	—	2512	43755	—	37806	15363	2250192
9,1	—	0,1	1,9	—	1.7	0,7	100,0
114682	5780	4578	—	10000	37161	—	1524302
7,5	0,4	0,3	—	0,7	2,4	—	100,0
469748	150	3441	—	—	186716	27390	3662379
12,8	0,0	0:1	--	---	5,1	0,8	100,0
797931	37193	95804	10655	38250	166275	30149	8589783
9,3	0,4	1,1	0,1	0,5	1,9	0,3	100,0
190538	—	1535	31359	186257	129686	397	4479308
4.3	—	0,0	0,7	4,2	2,9	0,0	100,0
49039	—	—	13280	10266	146305	1009	2566452
1.9	—	—	0,5	0,4	5,7	0,0	100.0
275725	595	—	—	58892	5279	1140	1920503
14,4	0,0	—	—	3,1	0,3	0,0	100,0
354119	4516	—	204	96416	51088	4096	2768160
12,8	0,2	—	0,0	3,5	1,8	0,2	100.0
41216	—	—	—	37829	4846	126	885703
4,7	—	—	—	4,3	0,5	0,0	100,0
104311	—	3415	3000	21058	2847	2271	988713
10.6	—	0,4	0,3	2,1	—	0,2	100,0

komunalnych opracowane przez Główny Urząd Statystyczny.

D o c h o

W złotych

Zestawienie

POWIATOWE ZWIĄZKI KOMUNALNE	DOCHODY			
	OGÓŁEM	Podatki		
		Razem	bezpośrednie	pośrednie
1	2	3	4	5
Polska	68531342	38429373	29058657	9370716
	89,6	50,2	38,0	12,2
Województwa centralne .	34014242	16263884	11907604	4356280
	87,6	41,9	30,7	11,2
„ wschodnie	8762852	5597082	3500173	2096909
	88,7	56,6	35,4	21,2
„ zachodnie	15457924	9229146	8508970	720176
	97,1	58,0	53,5	4,5
„ Śląskie .	3745288	2769631	1959306	810325
	89,4	66,1	46,8	19,3
„ południowe	6651036	4569630	3182604	1387026
	85,7	59,8	41,7	18,1
Województwa				
Warszawskie . . .	8303521	4134456	3221695	912761
	81,9	40,8	31,8	9,0
Łódzkie	6535467	3207674	2346328	861346
	89,7	44,0	32,2	11,8
Kieleckie	8431033	4036801	2920249	1116552
	88,8	42,5	30,7	11,8
Lubelskie	6818027	3476079	2521851	954228
	88,2	45,0	32,6	12,4
Białostockie . . a)	3926194	1408874	897481	511393
	93,7	33,6	21,4	12,2
Wileńskie	1903556	1279528	792983	486545
	93,5	62,8	38,9	23,9
Nowogródzkie . . .	2223200	1354054	699149	654905
	90,9	55,4	28,6	26,8
Poleskie	1557699	972648	553258	419390
	85,5	53,4	30,4	23,0
Wołyńskie . . .	3078397	1990852	1454783	536069
	85,9	55,6	40,6	15,0
Poznańskie . . .	10910471	7002530	6522819	479711
	98,1	63,0	58,7	4,3
Pomorskie . . b)	4547453	2226616	1986151	240465
	94,6	46,3	41,3	5,0
Śląskie	3745288	2769631	1959306	810325
	89,4	66,1	46,8	19,3
Krakowskie . . c)	1776720	1269110	875114	393996
	86,1	61,5	42,4	19,1
Lwowskie	2680535	1806899	1254075	552824
	83,8	56,5	39,2	17,3
Stanisławowskie . .	985575	667913	459566	208347
	86,8	58,8	40,5	18,3
Tarnopolskie . . .	1108206	825708	593849	231859
	89,4	66,6	47,9	18,7

a) Bez powiatu Grodno, b) bez powiatu Kartuzy, c) bez powiatu Biała.

d y

ogólne. Rok 1924.

ZWYCZAJNE							
Opłaty	Specjalne składki	Zwrot przez państwo kosztów przekazanych zadań	Zwroty kosztów	Z własności powiatowej oraz przedsiębiorstw zarządzanych przez powiat	Z kapitałów, dzierżaw	Subwencje i zasiłki	Różne
6	7	8	9	10	11	12	13
2470376	11432177	3641911	6638913	1396155	700380	2809459	1012598
3,2	15,0	4,8	8,7	1,8	0,9	3,7	1,3
811162	7975892	3597479	4259704	559243	86529	84992	375357
2,1	20,5	9,3	11,0	1,4	0,2	0,2	1,0
98844	1824055	—	814629	40227	17091	238252	132672
1,0	18,5	—	8,3	0,4	0,2	2,4	1,3
710940	874005	44284	1328436	520644	336265	2141758	272446
4,5	5,5	0,3	8,3	3,3	2,1	13.4	1,7
122848	69099	—	129404	243338	107122	268729	35117
2,9	1,7	—	3,1	5,8	2,6	6,4	0,8
726582	689126	148	106740	32703	153373	75728	197006
9,5	9,0	0,0	1,4	0,4	2,0	1,0	2,6
313729	1918345	627160	1050100	115787	17857	4969	121118
3,1	18,9	6,2	10,4	1,1	0,2	0,0	1,2
163176	1718840	734304	593111	57195	13199	556	47412
2,2	23,6	10,1	8,1	0,8	0,2	0,0	0,7
117158	2243967	850966	861113	199498	18230	11882	91418
1,2	23,6	9,0	9,1	2,1	0,2	0,1	1,0
154844	1185671	738240	976989	162430	21661	40580	61533
2,0	15,3	9,6	12,6	2,1	0,3	0,5	0,8
62255	909069	646809	778391	24333	15582	27005	53876
1,5	21,7	15,4	18,6	0,6	0,4	0,6	1,3
27247	461234	—	61582	7699	476	30098	35692
1,3	22,7	—	3,0	0,4	0,0	1,5	1,8
18647	615807	—	66944	22350	4239	106808	34351
0,8	25,2	—	2,7	0,9	0,2	4.3	1,4
13444	173743	—	327308	2203	1186	44011	23156
0,7	9,5	—	18,0	0,1	0.1	2,4	1,3
39506	573271	—	358795	7975	11190	57335	39473
1,1	16,0	—	10,0	0,2	0.3	1,6	1,1
449841	259194	8933	821179	469183	247240	1469699	182672
4,0	2,3	0,1	7,4	4,2	2,2	13,2	1,7
261099	614811	35351	507257	51461	89025	672059	89774
5,4	12,8	0,7	10,6	1,1	1,8	14,0	1,9
122848	69099	—	129404	243338	107122	268729	35117
2,9	1,7	—	3,1	5,8	2,6	6,4	0,8
105329	277486	—	10721	14832	12425	27045	59772
5,1	13,5	—	0,5	0,7	0,6	1,3	2,9
347530	254864	148	52426	8487	124127	25359	60695
10,8	8,0	0,0	1,6	0,3	3,9	0,8	1,9
129693	85854	—	32782	2089	8554	10067	48623
11,4	7,5	—	2,9	0,2	0,8	0,9	4,3
144030	70922	—	10811	7295	8267	13257	27916
11,6	5,7	—	0,9	0,6	0.7	1,1	2,2

D o c h o

W złotych. Zestawienie

POWIATOWE ZWIĄZKI KOMUNALNE	DOCHODY NAD Ogółem	Specjalne składki	Pożyczki
	14	15	16
Polska	7241761	1997834	1710972
	9,5	2,6	2,2
Województwa centralne .	4382409	1553339	1116944
	11,3	4,0	2,9
" wschodnie	923176	281252	92300
	9,3	2,8	0,9
" zachodnie	414270	145317	8237
	2,6	0,9	0,1
" Śląskie .	439198	—	29444
	10,5	—	0,7
" południowe	1082708	17926	464047
	14,2	0,2	6,1
Województwa			
Warszawskie . . .	1729239	970128	382126
	17,1	9,6	3,8
Łódzkie	696837	—	147500
	9,6	—	2,0
Kieleckie	917774	266753	310055
	9,7	2,8	3,3
Lubelskie	804827	316458	222263
	10,4	4,1	2,9
Białostockie . . a)	233732	—	55000
	5,6	—	1,3
Wileńskie . . .	106572	—	5300
	5,2	—	0,2
Nowogródzkie . . .	191417	—	—
	7,8	—	—
Poleskie	239490	—	55000
	13,2	—	3,0
Wołyńskie . . .	385697	281252	32000
	10,8	7,9	0.9
Poznańskie . . .	174127	121020	7224
	1,6	1,1	0,1
Pomorskie . . b)	240143	24297	1013
	5,0	0,5	0,0
Śląskie	439198	—	29444
	10,5	—	0,7
Krakowskie . . c)	286451	1319	82279
	13,9	0.1	4,0
Lwowskie	517243	14843	280787
	16,2	0,5	8,8
Stanisławowskie . .	147666	1764	45199
	13,0	0,1	4,0
Tarnopolskie . . .	131348	—	55782
	10,6	—	4,5

a) Bez powiatu Grodno, b) bez powiatu Kartuzy, c) bez powiatu Biała.

Źródło: Zamknięcia rachunkowe poszczególnych powiatowych związków

d y
ogólne. Rok 1924.

Z W Y C Z A J N E			
Zapomogi	Inne nadzwyczajne	Dochody zaległe	Razem dochody rzeczywiste
17	18	19	20
3117282	415673	691197	76464300
4,1	0,6	0,9	100,0
1322613	389513	435376	38832027
3,4	1,0	1,1	100,0
543166	6458	198429	9884457
5,5	0,1	2,0	100,0
255715	5001	47757	15919951
1,6	0,0	0,3	100,0
409754	—	4584	4189070
9,8	—	0,1	100,0
586034	14701	5051	7638795
7,7	0,2	0,1	100,0
344288	32697	98645	10131405
3,4	0,3	1,0	100,0
237107	312230	55591	7287895
3,3	4,3	0,7	100,0
311736	29230	148457	9497264
3,3	0,3	1,5	100,0
250750	15356	105027	7727881
3.2	0,2	1,4	100,0
178732	—	27656	4187582
4.3	—	0,7	100,0
101272	—	26599	2036727
5,0	—	1,3	100,0
191417	—	31519	2446136
7,8	—	1,3	100,0
178032	6458	24470	1821659
9,8	0,4	1.3	100,0
72445	—	115841	3579935
2,0	—	3,3	100,0
44373	1510	30336	11114934
0,4	0.0	0,3	100,0
211342	3491	17421	4805017
4,4	0,1	0,4	100,0
409754	—	4584	4189070
9,8	—	0,1	100,0
202853	—	—	2063171
9,8	—	—	100,0
209453	12160	2017	3199795
6,5	0,4	0,0	100,0
100703	—	2332	1135573
8,9	—	0,2	100,0
73025	2541	702	1240256
5,9	0,2	0,0	100,0

komunalnych opracowane przez Główny Urząd Statystyczny.

Analogicznie, jak w wydatkach, rozpatrzymy ustosunkowanie się poszczególnych dochodów do ogólnej sumy dochodów rzeczywistych. (Tablice ob. str. 102 do 105).

Dochody zwyczajne w ogólnej sumie dla całej Polski wynoszą 89,6%, dochody nadzwyczajne 9,5%, dochody zaległe 0,9%.

Największe znaczenie z pośród dochodów zwyczajnych mają podatki, wynosząc 50,2% dochodów rzeczywistych. Następne drugie miejsce zajmują zbliżone do podatków specjalne składki, które wynoszą 15,0%. Trzecie miejsce zajmują zwroty kosztów (8,7%), czwarte zwrot przez państwo kosztów przekazanych zadań (4,8%), dalsze subwencje i zasiłki (3,7%) i opłaty (3,2%).

Dochody nadzwyczajne nie mają naogół większego znaczenia. Pierwsze miejsce z pośród nich zajmują zapomogi (4,1%), następne specjalne składki (2,6%), dalsze pożyczki (2,2%).

W dochodach, podobnie jak i w wydatkach ustosunkowanie się poszczególnych wpływów do ogólnej sumy wpływów rzeczywistych w dzielnicach, jak i w oddzielnych województwach i powiatach, ulega znacznym wahaniom.

Jeżeli porównamy ustosunkowanie dochodów zwyczajnych i nadzwyczajnych do dochodów rzeczywistych w ogólnej sumie dla całej Polski, z analogicznem ustosunkowaniem się wydatków, to możemy stwierdzić, że połowa wydatków nadzwyczajnych została pokryta z dochodów zwyczajnych. Objaw ten, co prawda z pewnemi zastrzeżeniami, można uważać za dodatni.

Juljan Pikiel.

Pracownicy biur wydziałów powiatowych i ich kwalifikacje.

I

Podstawą niniejszego artykułu są dane statystyczne, osiągnięte z ankiety o biurach wydziałów powiatowych, przeprowadzonej przez Biuro Zjazdów Samorządu Ziemskiego. Odpowiedzi na ankietę uzyskano 91%, ilość całkiem dostateczną, ażeby przystąpić do opracowania zagadnienia. Ankieta dotyczyła wyłącznie pracowników administracji ogólnej, t. zn.: referendarskich ogólnych, referendarskich dla spraw nadzoru nad gminami, rachunkowo - kasowych i personelu pomocniczego. Wyklucza natomiast pracowników specjalnych, jak to: służby zdrowia, weterynarji, drogowych i t. d., oraz pracowników przedsiębiorstw.

Z zestawień dokonanych na podstawie ankiety widzimy, że ogólna liczba pracowników biurowych wydziałów powiatowych w całej Polsce, począwszy od 1923 r., stale maleje. Niewielki wzrost liczebny pracowników w r. 1923 tłomaczy się powołaniem do życia samorządu w województwie Poleskiem. Wyjątek od tej ogólnej tendencji stanowi Małopolska .

Stwierdzamy bowiem w województwach Małopolski stały choć nieznaczny wzrost personelu biurowego wydziałów powiatowych.

Wzrost ten nie znamionuje tendencji rozbudowania biur wydziałów powiatowych do rozmiarów, jak np. w województwie Wołyńskiem, z ich szeroko zakrojoną działalnością. Jest to skromne donajmowanie pracowników przez wydziały powiatowe, zatrudniające niejednokrotnie po 2 lub 3 pracowników. Tak skromny personel, który samorządy powiatowe w Małopolsce posiadały, tłumaczy się ograniczonemi środkami finansowemi. Dochody samorządów powiatowych w Małopolsce opierały się w przeważnej większości na dodatkach do bezpośrednich podatków państwowych. Zmniejszanie się dochodów samorządów zaczęło się z chwilą spadku korony austrjackiej. Spadek ten zaznaczył się tem więcej

w okresie marki polskiej. Podwyżki podatków i dodatków samorządowych przychodziły z wielkiem opóźnieniem i nigdy nie wyrównywały spadku. To zmuszało samorządy powiatowe w Małopolsce do ograniczania swej działalności, a co zatem idzie do zmniejszania i utrzymywania w minimalnej ilości pracowników biurowych. Ustawa z dn. 11 sierpnia 1923 roku o tymczasowem uregulowaniu finansów komunalnych, która rozszerzyła źródła dochodowe samorządów w Małopolsce oraz stabilizacja waluty — umożliwiły podjęcie im szerszej działalności, co odbiło się i na zwiększeniu liczby pracowników biurowych wydziałów powiatowych tej dzielnicy.

Poza wymienionym wyjątkiem widzimy ogólne zmniejszanie się pracowników biurowych wydziałów powiatowych. Związane ono jest z organizacją samorządów.

Nastrój psychiczny społeczeństwa po zdobyciu Niepodległości Polski miał duży rozmach, nie liczący się z możliwościami realnemi, których jeszcze nie zgłębiono. To powodowało organizowanie się na wyrost tak w organizacjach państwowych jak i samorządowych. Samorząd powiatowy był przytem nowym na największym obszarze Polski (w b. zaborze rosyjskim). Organizacja biur wydziałów była improwizowana przez mniej lub więcej zdolnych organizatorów.

Nie było wykwalifikowanych pracowników dla tego rodzaju pracy i to nietylko w b. zaborze rosyjskim, ale i pruskim. Z konieczności jakość musiała zastępować ilość personelu biurowego.

Wreszcie zakres działalności, szczególnie w b. dzielnicy pruskiej, obejmujący podział artykułów pierwszej potrzeby, pobór daniny państwowej, sprawy przewłaszczeniowe, wodne, uporządkowanie aktów w związku z wprowadzeniem polskiego języka w urzędowaniu i t. d., wymagały większej ilości pracowników.

W miarę wzrostu doświadczenia w społeczeństwie, pogłębiania zasad organizacji i działalności samorządów u organizatorów i pracowników samorządowych oraz zmniejszania się pracy doraźnej — zmniejszała się liczba pracowników biurowych wydziałów powiatowych.

Wymiana doświadczeń przez omawianie spraw organizacji w pismach i na zjazdach związków samorządowych (Rada Zjazdów Samorządu Ziemskiego) odegrały w tym zakresie rolę doniosłą.

Nacisk władz państwowych w kierunku oszczędności w samorządach, który pod wpływem kryzysu gospodarczego ujawnił się w końcu 1925 r., nie wiele już zaważył na zmniejszaniu się pracowników biur wydziałów powiatowych.

Proces ten dokładnie ilustrują nam tablice Nr. 1, 2, i 3.

Analizując dane poszczególnych tablic, stwierdzić należy, że nie wszystkie powiaty w województwach centralnych, wschodnich i zachodnich rozpoczęły jednocześnie zmniejszanie personelu. Niektóre jeszcze w 1923 r. powiększały swój personel. W 1924 r. już tylko niektóre powiaty województwa Poleskiego dokompletowywały swój personel, co jest zrozumiałe wobec świeżej organizacji

samorządu powiatowego w tem województwie. Wszystkie inne zmniejszają swój personel biurowy i to bardzo poważnie.

Tablica Nr. 1.

Województwa	Liczba pracowników w latach				
	1921	1923	1924	1925	1926
Centralne	648	675	574	530	494
Wschodnie . . .	—	267	280	257	225
Zachodnie	727	597	560	541	531
Południowe . . .	255	270	290	312	331
Ogółem . .	1630	1809	1704	1640	1581

Tablica Nr. 2.

Województwo	Przeciętna liczba pracowników na biuro Wydziału Powiatowego				
	1921	1923	1924	1925	1926
Województwa centralne					
Białostockie	9,1	9,4	8,0	7,2	6,7
Kieleckie	8,7	10,2	8,8	8,3	7,3
Lubelskie	8,6	8,7	7,5	6,8	6,3
Łódzkie	10,0	9,7	8,6	7,9	7,3
Warszawskie	9,4	8,9	7,2	6,9	6,6
Województwa wschodnie					
Nowogródzkie	—	11,6	9,4	8,4	7,7
Poleskie	—	—	6,4	6,6	5,8
Wileńskie	—	10,9	9,6	8,6	7,8
Wołyńskie	—	13,8	12,0	9,4	7,8
Województwa zachodnie					
Poznańskie	15,1	12,5	11,9	11,3	11,2
Pomorskie	18,8	15,2	13,8	13,0	12,5
Województwa południowe					
Krakowskie	3,7	3,8	4,0	4,2	4,4
Lwowskie	4,2	4,4	4,7	4,9	5,0
Stanisławowskie	3,2	3,5	4,2	4,5	5,0
Tarnopolskie	3,5	3,8	4,0	4,3	4,6

Tablica Nr. 3.

Województwa centralne

Liczba prac. w biurze Wydz. Pow.	Warszawskie					Kieleckie					Lubelskie					Łódzkie					Białostockie				
	Liczba biur Wydziałów Powiatowych, posiadających wskazaną liczbę pracowników																								
	1921	1923	1924	1925	1926	1921	1923	1924	1925	1926	1921	1923	1924	1925	1926	1921	1923	1924	1925	1926	1921	1923	1924	1925	1926
4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
5	—	—	1	3	3	1	—	—	—	—	—	—	1	1	1	1	—	—	—	—	—	—	—	1	2
6	1	4	6	4	7	—	—	1	—	1	2	—	4	6	9	1	2	—	—	1	1	2	3	5	5
7	3	2	8	10	9	4	1	1	3	7	2	4	3	3	3	—	1	4	3	5	1	1	4	2	3
8	3	5	3	3	2	4	4	4	6	4	3	1	5	4	2	1	1	—	7	5	2	2	1	2	1
9	6	3	3	2	—	1	3	3	2	2	4	4	2	—	—	2	1	6	—	—	2	2	2	2	2
10	3	2	1	—	1	1	1	3	2	—	1	4	—	1	—	2	3	—	1	—	3	2	1	1	
11	1	2	—	—	—	—	1	—	1	—	—	1	—	—	—	1	1				1	1	2		
12	4	4	—	—	—	1	1	2	—	—	1	1	1			1					1	1			
13	1	—	—	—	—	1	2	—	—	—	1					1	1	1			—	2			
14						1										—	—								
15						—										—	1								
16						—										1									
17						—	1																		

Województwa wschodnie

	Nowogródzkie					Poleskie					Wileńskie					Wołyńskie				
4		—	—	—	—		—	1	—	—										
5		—	—	—	—		—	1	1	3							1	—	—	—
6		—	1	1	1		—	3	2	4	—	—	1	1	1		—	—	—	2
7		—	—	—	2		—	1	4	1		1	—	1	1		2	2	2	1
8		—	2	3	3		—	1	1	—			1	2	3				2	3
9		2	1	2	—		—	1	—	—		1	1	1	2		—	1	—	3
10		1	1	—	1							1	2	1	—		—	1	2	—
11		1	1	1								2							1	
12		2										—	2	1	—					
13		—	—	—	—							1							2	
14		—	1									—					1			
15												1					1	2		
16																	—			
18		1															—	1		
19																	1	1		
21																	1			
24																	1			

Województwa południowe

	Krakowskie					Lwowskie					Stanisławowskie					Tarnopolskie				
1						1	1	1	1	—										
2	4	4	2	1	—	2	—	—	—	—	3	3	2	—	—	1	—	—	1	—
3	4	5	5	4	5	6	7	5	5	4	6	3	2	2	1	5	4	2	2	1
4	4	5	7	7	7	8	8	7	4	3	3	5	5	5	3	8	8	9	4	7
5	3	1	1	2	2	5	5	8	8	10	—	1	2	5	5	—	2	3	6	2
6	2	1	1	2	2	—	1	—	2	4	1	1	2	2	4				1	4
7	—	—	—	1	—			1	1	1					1					
8	—	—	—	—	—				2	2										
9	—	—	—	—	1															
10	—	1	1			1	1													
11						1	1	2	1	—										

Województwa zachodnie

Liczba prac. w biurze Wydz. Pow.	Poznańskie					Pomorskie				
	Liczba biur Wydziałów Powiatowych, posiadających wskazaną liczbę pracowników									
	1921	1923	1924	1925	1926	1921	1923	1924	1925	1926
5	—	—	—	—	1					
6	1	1	1	2	1	—	—	—	—	1
7	1	—	1	4	5			1	1	—
8	—	2	4	3	4	1	1			
9	8	7	8	8	5	1	—	1	2	—
10	3	1	4	2	3	1	4	1	—	4
11	2	4	3	3	2	1	—	1	2	2
12	2	6	—	—	3			1	1	1
13	2	2	3	1	—	1	—	2	2	1
14	1	2	—	2	1		1	1	1	
15	—	2	3	2	2		1			
16	2	—	—	1	1	1	2	2	2	2
17	2	2	1	2	1			1	—	1
18	2	1	1	—	1	1	—	—	1	
19	1	—	—	—	—					
20	—	—	—	1	—			1	1	1
21	2	—	1	2	3		1	1		
22							2			
24	—	1	1			3	1			
27			1			1				
28		1								
29	1					1				
31						1				
34	1									
56	1									

W województwach centralnych, jakkolwiek zaznacza się wzrost personelu biurowego w 1923 r., co było spowodowane przeważnie przez przyłączenie do województwa Białostockiego nowych powiatów (Grodzieńskiego i Wołkowyskiego) i uruchomienie w nich samorządu powiatowego, oraz zwiększoną pracą rachunkową i manipulacyjną w dobie inflacji, to już w 1924 r. widzimy zmniejszenie o 101 pracowników, w 1925 o 44, w 1926 o 36 pracowników. Odpowiednio zmniejszały się i przeciętne liczby pracowników na powiat. Wyraźny spadek od 1921 r. widzimy tylko w dwuch województwach: Warszawskiem i Łódzkiem, ale dlatego, że były najwięcej pod względem biurowym rozbudowane, co wykazują ich przeciętne.

Szerzej pod względem liczebnym były rozbudowane powiaty województw wschodnich. Przeciętna liczba pracowników 1923 r. przewyższa województwa centralne. Jest to związane z brakami organizacyjnemi, jakie na początku pracy zwykle się ujawniają. Zmniejszanie się pracowników w następnych latach jest wyraźne i już w 1926 r. przeciętne liczby pracowników poszczególnych powiatów niewiele odbiegają od powiatów w województwach centralnych, a w woje-

wództwie Poleskiem przeciętna liczba pracowników na jedno biuro jest nawet znacznie niższa.

Liczniejsze jeszcze biura wydziałów powiatowych posiadają województwa zachodnie. Szczególnie liczne one były w 1921 r., dochodząc przeciętnie na powiat w województwie Poznańskiem do 15.1 osób, Pomorskiem 18.8 osób. Poważne obniżenie tej liczby już w 1923 r. świadczy, że najważniejszą cechą tej liczebności były doraźne czynności, związane z uporządkowaniem akt po władzach niemieckich. Jakkolwiek zmniejszanie się liczebności biur ma miejsce i w następnych latach, nie doszło ono jednak w 1926 r. do norm województw centralnych lub wschodnich. Przeciętne bowiem dla tych województw w 1926 r. znacznie przewyższają przeciętne województw wymienionych. Wytłumaczyć to można bardziej rozwiniętą działalnością ich samorządów, wykonywaniem w większym zakresie prac administracji państwowej i niższym kwalifikacjom urzędników wydziałów powiatowych województw zachodnich.

Wzrost pracowników wydziałów powiatowych województw południowych wyjaśniliśmy już na początku. Dodać tu tylko musimy, że przeciętne liczby tych województw mimo wzrostu są najniższe, co jest także oznaką pewnego zastoju w pracy samorządów powiatowych Małopolski.

Jeżeli przyjrzymy się ilości pracowników w poszczególnych powiatach w różnych latach (Tablica 3), to zauważymy charakterystyczną dążność do ujednostajnienia organizacji biur. Widoczne to jest w przesuwaniu się powiatów na niższe liczby pracowników biurowych i zmniejszaniu się kontrastów, które się ujawniły w pierwszych latach pracy samorządu w Polsce. Liczby takie, że w niektórych powiatach b. zaboru rosyjskiego pracowało w biurach wydziałów po 4, a w niektórych po 24 pracowników, nie mają już miejsca. Wyjątek stanowią powiaty województw zachodnich, ale i one dążność ku ujednostajnieniu wykazują. To jest najlepszym dowodem, że praca organizacyjna samorządów powiatowych posunęła się znacznie naprzód.

Tablica Nr. 4.

Województwa	Rok	Przeciętnie wypada na 1 biuro Wydziału Powiatowego ogół. pracow.	Referendarskich ogólnych	Referendarskich dla spraw nadzoru nad gminami	Rachunkowo-kasowych	Manipulacyjnych (kancelaryjnych)
Centralne. . . .	1921	9,1	1,8	1,2	3 3	2,8
„	1926	6,8	1,4	1,1	2,5	1,8
Wschodnie . .	1923	12,1	2.4	1,8	4 2	3,7
„ . . .	1926	7,2	1.5	1 3	2.5	1,9
Zachodnie .	1921	16,2	3.8	0,4	3,9	8,1
„ . . .	1926	11 5	3.1	0.4	3,4	4,6
Południowe . . .	1921	3,7	0 9	0.8	0 7	1 2
„ . . .	1926	4,8	1,1	0,9	1,2	1,6

Wniosek ten potwierdza i tablica Nr. 4. Wykazuje ona, że największe zmniejszenia mamy wśród personelu manipulacyjnego i kancelaryjnego, którego zbytnia ilość dowodzi złej organizacji biura. Najpoważniejsze z kolei zmniejszenie się pracowników rachunkowo - kasowych jest spowodowane nietylko lepszą organizacją, ale i ustabilizowaniem waluty, co zmniejszyło poważnie prace rachunkowe.

II

Jak już zaznaczyliśmy, kwalifikacje pracowników odgrywały w liczebności biur poważną rolę. Przyjrzeć im się należy.

Z ogólnej liczy 1581 pracowników biur wydziałów powiatowych wszystkich województw w 1926 r. jest 21% z wykształceniem średniem, niepełnem uniwersyteckiem i pełnem uniwersyteckiem. Reszta to pracownicy z wykształceniem kilku klas szkoły średniej, domowem i elementarnem. Z liczby pracowników, posiadających wykształcenie średnie, niepełne uniwersyteckie i pełne uniwersyteckie na województwa wschodnie wypada 41.3%, południowe 30.2%, centralne 26% i zachodnie tylko 2.6%.

Tablica 5.

Województwa	Ogólna liczba pracowników	Z wykształceniem średniem, niepełnem uniwersyteckiem i pełnem uniwersyteckiem	% %	Z wykształceniem niepełnem średniem, domowem i elementarnem	% %
Centralne	494	128	25,9	366	74,1
Wschodnie	225	93	41,3	132	58,7
Zachodnie	531	14	2,6	517	97,4
Południowe	331	100	30,2	231	69,8

Tablica 6.

WOJEWÓDZTWA	Liczba powiatów objętych ankietą	Ogólna liczba pracowników	Pełne uniwersyteckie	Niepełne uniwersyteckie	Pełne średnie	Niepełne średnie	Domowe, odpowiadające mniej więcej wykształceniu szkoły średniej	Elementarne	Nie podano wykształcenia	Ogólna liczba pracowników	Specjalne kursy administracyjno-komunalne	Zawodowa szkoła handlowa lub specjalne kursy	Posiadający stenografję z pośród personelu manipulacyjnego
Woj. centralne . .	73	494	10	26	92	228	95	38	5	494	40	59	6
1. Białostockie . .	13	87	2	4	16	36	24	5	—	87	4	11	1
2. Kieleckie . . .	12	88	4	6	23	29	7	18	1	88	7	7	1
3. Lubelskie . . .	16	100	2	4	18	51	19	3	3	100	3	15	1
4. Łódzkie . . .	10	73	—	2	21	35	13	2	—	73	6	10	3
5. Warszawskie .	22	146	2	10	14	77	32	10	1	146	20	16	—
Woj. wschodnie . .	31	225	8	31	54	118	7	4	3	225	2	23	—
6. Nowogródzkie .	7	54	1	10	19	20	3	1	—	54	1	4	—
7. Poleskie . . .	8	46	—	9	7	30	—	—	—	46	1	5	—
8. Wileńskie . .	7	55	2	6	10	33	2	—	2	55	—	6	—
9. Wołyńskie . .	9	70	5	6	18	35	2	3	1	70	—	8	—
Woj. zachodnie . .	46	531	—	1	13	63	30	394	30	531	15	33	14
10. Poznańskie . .	33	369	—	1	6	34	24	274	30	369	9	20	12
11. Pomorskie . . .	13	162	—	—	7	29	6	120	—	162	6	13	2
Woj. południowe . .	69	331	35	31	34	141	20	56	14	331	14	79	5
12. Krakowskie . .	17	74	11	8	4	26	11	9	5	17	4	17	4
13. Lwowskie . . .	24	121	13	8	12	56	5	23	4	24	6	33	1
14. Stanisławowskie .	14	71	7	8	8	32	3	8	5	14	2	11	—
15. Tarnopolskie . .	14	65	4	7	10	27	1	16	—	14	2	18	—

Tablica 7.

WOJEWÓDZTWA	Liczba powiatów objętych ankietą,	W biurze Wydziału Powiatowego przypada pracowników z wykształceniem		
		średniem, niepełnem uniwersyteckiem i pełnem uniwersyteckiem	niepełnem średniem, domowem i elementarnem	Ogółem
Woj. centralne	73	1,8	5,0	6,8
1. Białostockie	13	1,7	5,0	6,7
2. Kieleckie	12	2,8	4,5	7,3
3. Lubelskie	16	1,5	4,8	6,3
4. Łódzkie	10	2,3	5,0	7,3
5. Warszawskie	22	1,2	5.4	6,6
Woj. wschodnie	31	3,0	4,3	7,3
6. Nowogródzkie . . .	7	4,3	3.4	7,7
7. Poleskie	8	2,0	3,8	5,8
8. Wileńskie	7	2,6	5,3	7,9
9. Wołyńskie	9	3,2	4,6	7,8
Woj. zachodnie	46	0,3	11,2	11,5
10. Poznańskie	33	0,2	11,0	11,2
11. Pomorskie	13	0,5	12,0	12,5
Woj. południowe	69	1.4	3.4	4,8
12. Krakowskie	17	1,3	3,1	4.4
13. Lwowskie	24	1,4	3,6	5,0
14. Stanisławowskie . . .	14	1,6	3,5	5,1
15. Tarnopolskie	14	1,5	3,1	4,6

Z powyższych tablic widzimy, że województwa wschodnie opierają się na urzędnikach z przeważającem wykształceniem średniem, niepełnem uniwersyteckiem i niepełnem średniem, przy nieznacznej liczbie pracowników z wykształceniem pełnem uniwersyteckiem i jeszcze mniejszej z elementarnem.

W województwach centralnych ciężar przesuwa się nieco niżej — znacznie zwiększają się liczby z niepełnem średniem wykształceniem jak i z elementarnem, przy równoczesnem zmniejszaniu się liczby osób z niepełnem wyższem.

W województwach południowych w odróżnieniu od wschodnich zwiększają się liczby pracowników z wykształceniem wyższem i elementarnem, natomiast zmniejszają się z wykształceniem średniem i niepełnem wyższem.

W województwach zachodnich znacznie przeważają pracownicy z wykształceniem elementarnem (71.7%), przy nieznacznej liczbie z domowem i niepełnem średniem; z pełnem wykształceniem uniwersyteckiem nie posiadają te województwa ani jednego pracownika.

Na pierwsze miejsce pod względem wyższych kwalifikacyj wysuwają się na czoło powiaty województw wschodnich. Wypada tu ogółem na powiat 7.3 osób, z tego z omawianemi kwalifikacjami 3. Jest to przeszło dwa razy tyle, co w województwach południowych (1.4 osób) i prawie dwa razy tyle co w województwach centralnych (1.8 osób). Rzuca się w oczy przeciętna województwa Nowogródzkiego 4.3 osoby przy ogólnej liczbie urzędników 7.7 i Wołyńskie — 3.2 osoby, przy ogólnej liczbie 7.8 na powiat.

W województwach centralnych przeciętna liczba personelu w 1926 r. wynosi 6.8 osób na powiat, w tem z wykształceniem średniem, niepełnem uniwersyteckiem i i pełnem uniwersyteckiem 1.8 osoby.

Województwa południowe pod względem liczebności pracowników z wykształceniem średniem, niepełnem uniwersyteckiem na jeden powiat zajmuje ostatnie miejsce, jeżeli pominiemy w tym wypadku województwa zachodnie. Przeciętna zaledwie wynosi 1.4 osoby na powiat.

Specjalne kursy administracyjne ukończyło: w czterech województwach wschodnich dwie osoby na ogólną liczbę 225 pracowników; w województwach zachodnich 15 osób na 531; w województwach południowych 14 osób na 331; cztery województwa centralne 40 osób na 494. Samo województwo Warszawskie 20 osób na 146.

O wiele lepiej przedstawia się sprawa co do rachunkowego wykształcenia personelu. Zawodowe szkoły handlowe lub specjalne kursy tego rodzaju ukończyło ogółem 193 osoby. Z liczby tej najwięcej przypada na województwa południowe — 79 osób i centralne — 59; mniej na województwa zachodnie — 33 osoby i wschodnie — 23 osoby.

Józef Bek.

Muzea prowincjonalne.

Muzeum miejscowe ma ułatwić poznanie okolicy. Poznanie otoczenia i warunków przyrodzonych, w których pracuje i tworzy człowiek miejscowy dziś i wczoraj i dawno, jaknajdawniej. I jak ten człowiek żyje i pracuje, jak mieszka, jak się ubiera, czem się żywi i co robi. I nie tylko *co robi,* ale i co *czyni*. Prace ducha ludzkiego, jego myśli i serca i woli: czyny godne pamięci i czci i wdzięczności pokoleń.

A to wszystko, aby poznawszy zrozumieć, rozumieć otoczenie, umieć sobie wytłomaczyć wszystkie zjawiska otoczenia. Poznać tedy i szatę zewnętrzną i skład ukrytych warstw, głębokich, jak się tylko da dosięgnąć. Wyłożone wyrazami naukowemi — to: budowa geologiczna, hydrografja, meteorologja okolicy, jej flora i fauna, kopaliny, źródła mineralne, a potem krajobraz, jego cechy charakterystyczne, jego fragmenty uderzające, jego piękno.

I na tem tle — człowiek: a więc antropologja, etnografja i folklor. Dzieła rąk ludzkich; więc z przeszłości zabytki budownictwa i wszystko to, co już przechowuje się tylko, co się broni przed niszczącem działaniem sił żywiołowych; z współczesności: praca ludzka w roli, w przemyśle, w sztuce. Wreszcie demografja (statystyka) życia ludzkiego w masie.

Przy układaniu planu postępowania pamiętać trzeba jeszcze o jednem: — okolica, mająca się odbić w muzeum, jak w zwierciadle, nie jest wyspą na morzu, jest tylko cząstką całości większej; czasem ma znamiona bardzo odrębne, od sąsiedztwa odbija mocno, ale to nie może być warunkiem koniecznym tworzenia zbiornicy. Zresztą ta odrębność, osobliwość cech charakterystycznych uwidocznia się przeważnie w różnych stronach życia człowieka: łowickie, krakowskie, kurpiowskie i t. d. budownictwo, zdobnictwo, ubiory, gwara. „Okolice", które chcielibyśmy widzieć streszczone w muzeum prowincjonalnem — to powiat, często miasteczko, gmina, parafja lub wieś pojedyńcza. A nawet, gdyby to było kilka powiatów, zawsze to część Polski. Więc trzeba zwrócić uwagę i ciągle o tem pamiętać, aby ta część występowała na tle całości. Muzeum przez to przyczyniać

się będzie do wzmocnienia poczucia jedności człowieka miejscowego z całym narodem, przynależności małej grupy do wielkiej gromady narodowej. Mapa Polski z oznaczeniem na niej położenia miejscowości danej, druga mapa z oznaczeniem rozsiedlenia ludów: kaszubów, kujawian, kurpiów, księżaków, górali; jeszcze inna z oznaczeniem narodowości na ziemiach Rzplitej rozrzuconych, wyznań religijnych — wszystko przemawiać będzie do mnie, że oto jestem cząsteczką wielkiego Narodu, wielkiego Państwa. Nie będzie złe, jeśli obok tych map, tego atlasu, ilustrującego różne zjawiska życia publicznego w Polsce, znajdzie się także mapa Europy politycznej, gdzie mocno odbijać będzie od innych państw — Polska.

Metodę tę stosować trzeba, gdzie tylko można. Np. przy ubiorach. Jesteśmy, dajmy na to w łowickiem, mamy zbiór wełniaków, czepców. Jakże inaczej wystąpią one, gdy obok znajdą się krakowskie sukmany, chustki, czapka z pawiem piórem, — góralskie portki z parzenicami, cucha, serdak i kierpce — huculska koszula wyszywana i t. p. — wogóle całość strojów ludu polskiego. Może to być w drobnych wymiarach lalek dziecięcych, w ostateczności — barwny obrazek. Podobnie można postąpić z wzorami budownictwa miejscowego. W ten sposób postępując, uczynimy wiele, aby, odtwarzając dorobek miejscowy „uczynić z gminy komórkę, któraby dawała wyobrażenie o ustroju ojczystym i była elementarzem nauki o ojczyźnie"*).

Dwa tedy zadania naczelne czekają nas przy tworzeniu muzeum prowincjonalnego (powiatowego, gminnego, szkolnego): poznać przy jego pomocy i zrozumieć okolicę, przyrodę i człowieka, i ułatwić zespolenie ludu z narodem; dla tego drugiego celu muzeum może się stać doskonałem narzędziem rzeczowej nauki, prawdziwą świątynią wtajemniczenia w religję Ojczyzny.

Jak ma wyglądać takie muzeum, co winno zawierać szczegółowo? Na ścianach, prócz wspomnianych już map: Europy, Polski i danej miejscowości — fotografje krajobrazu, zabytków przeszłości: budowle i okazy przyrody, stare i niezwykle wielkie drzewa, jaskinie i kamienie i t. d. Na szczególną uwagę zasługiwać winny zdjęcia pomników sztuki ludowej — starych kościołków, kaplic i kapliczek przydrożnych, chat i budynków gospodarczych. Ciekawsze rzeczy — w znacznem powiększeniu, aby łatwo było objąć wzrokiem i rozpoznać wszystkie szczegóły. Kościołki, drewniane zwłaszcza, istne perły nieraz kościelnej sztuki ludowej z biegiem czasu ulegają zniszczeniu, przez czas lub pożar; ich miejsce zastępują murowane, jakże często niczem ze wsią nie związane, gotyki lub gmachy o mieszanych stylach, obce zupełne otoczeniu. Trzeba więc tamte przekazać pamięci!

Część geologiczna, prócz ciekawszych okazów skamieniałości, niech zawiera mapę geologiczną danej krainy, zdjęcia fotograficzne przekrojów gdzieś odkryte lub zdjęte przy sposobności jakichś wykopów (studnie, budowa drogi, fundamenty i t. p.). Jeżeli okazów geologicznych udało się zgromadzić tyle i takich, że mogą

*) Mieczysław Genjusz: „Muzea gminne i złota księga zasług".

przedstawić dzieje skorupy ziemskiej w tem miejscu, to należy je ułożyć jeden za drugim w porządku chronologicznym. Do każdej „epoki" trzeba dodać kartkę z wyraźnem objaśnieniem, opisem z jakiej to epoki, jak wówczas dana miejscowość wyglądała (np. okres trzeciorzędowy, dyluwjum, aluwjum), jakie rośliny głównie panowały, jakie zwierzęta. Wogóle nie należy żałować wyjaśnień, opisów. Wszędzie winny być karteczki z napisami i opisami, wskazówki wszelkiego rodzaju. Tak w swoim czasie zilustrował i ożywił część geologiczną muzeum tatrzańskiego w Zakopanem Mieczysław Limanowski. Gromadzić okazy można oczywiście przy każdej sposobności, co się da i jak się da. Jednak przyświecać winien plan według norm i skali naukowej: całkowicie może być zrealizowany nieprędko, zwłaszcza przy braku środków finansowych, jednakże nic nie przeszkadza pracę rozłożyć na kilka i na kilkanaście lat; kiedyś się skompletuje, a uczących się nie zabraknie, nowe pokolenia, żądne wiedzy, wciąż się będą pojawiały.

Zbiornice, *aby miały dla ludności okolicznej siłę przyciągającą, muszą połączyć z owemi dwiema zasadami — myśl utylitarną — praktyczną*. Musi ludność odnosić pewną namacalną korzyść. W tym celu już w dziale przyrodniczym, przy geologicznej budowie, dobrze jest umieszczać okazy gleby okolicznej: w odpowiednich naczyniach mogą się znajdować próbki wszystkich rodzajów gleb w danej miejscowości z opisem składu; można też dołączyć wyjaśnienie, jakich składników brak, ażeby gleba odpowiadała potrzebom rolnika, co w której najlepiej się udaje. Dobrze będzie jeśli w muzeum znajdzie się np. elementarny przyrząd do badania %-owej zawartości wapna. Zwiedzający muzeum może przynieść ze sobą próbkę swej roli i zbadać ją pod tym względem. Oprowadzający (kustosz) może przy tej sposobności zwrócić uwagę na wiele innych zjawisk i rzeczy.

Podobnie *w dziale roślinnym* (flora). Obok osobliwości znajdować się winny okazy roślin użytecznych np. lekarskich. Ten dział należałoby uwzględnić szczególnie: wszystkie dzikie w tej miejscowości rośliny winny się znajdować w stanie zasuszenia, czy w spirytusie. Przytem winno być pisemne wyjaśnienie, jaka część rośliny i w jakiej porze ma być zebrana, a także w jakich cierpieniach może być używana. Będzie odpowiadało celowi, gdy przytem znajdzie się jednak i druga książka, traktująca o zbieraniu, suszeniu i przechowywaniu ziół lekarskich. To samo o niektórych roślinach użytkowych.

W tym samym dziale umieścimy modele owoców z oznaczeniem gatunków, z uwidocznieniem najodpowiedniejszych dla tej miejscowości. Hodowca może przynosić w porze jesiennej owoce ze swego sadu, próbując oznaczyć gatunek według modeli lub tablic kolorowych.

Osobny dział *w obrazie zwierzęcym* (fauna) stanowić będzie wszelkie szkodniki roślinne: zbożowe, drzew owocowych, jarzyn, drzew leśnych. Znów więc, przy okazach opisy, zwyczaje, sposób tępienia lub zapobiegania ich mnożeniu się. W dalszym rozwoju, przy większych środkach finansowych, można mieć próbki tych trucizn, narzędzia do rozpylania, wlewania i t. d.

Tu może się znajdować wzorowy ul, uznany za najpraktyczniejszy przez Polski Związek Pszczelarski, np. oszczędny i praktyczny ul słomiany, przytem najniezbędniejsze narzędzia pszczelarskie, przyrząd do wyrabiania sztucznej wosczyny z próbkami węzy.

Tablica poglądowa naklejona na tekturze, przedstawiająca np. sposób sadzenia drzew owocowych, szczepienia i oczkowania, zbierania i przechowywania owoców i t. d. przy braku miejsca na ścianach, mogą leżeć na stole lub stać pod ścianą; oprowadzający okaże je chętnym zwiedzającym.

Odnośnie świata zwierzęcego, może być osobno potraktowany dział chorób zwierzęcych, bodaj tylko w ilustracji najprostszych zabiegów ratowniczych (np. przy ratowaniu wzdętego zwierzęcia), a mogą się znajdować na pokaz i same narzędzia.

Nie będziemy mnożyli przykładów. Przytoczonych, sądzimy, wystarczy dla przedstawienia myśli praktycznego urządzenia muzeum, raczej połączenia części naukowej z działem bezpośrednio namacalnie użytecznym.

* * *

Człowiek, jako twór przyrody, i ludzkie czyny, ludzka praca — następny cel muzeum. Typ antropologiczny miejscowy: przeciętny wzrost, wymiar czaszki, zabarwienie włosów i oczów. To musi być zbadane znów na ogólnem tle narodu. Zdjęcia fotograficzne typowych, często powtarzających się twarzy — stanowić będą na początek zawartość tego działu. Rozwinąć go może tylko badacz — specjalista. Pomnożyć zbiory można wypadkiem, gdy się w danej miejscowości znajdą wykopaliska, jakieś przedhistoryczne groby lub grody, a w nich dobrze przechowane szczątki ludzkie. Część etnograficzna — to najulubieńszy przedmiot zbieraczy muzealnych. Najefektowniejszy bowiem przedstawiają widok części ubrania i stroju, zwykle barwne, ręcznie wykonane z precyzją, znamionującą wielką pracowitość, z wielką pomysłowością w tworzeniu deseni, wzorów, ściegów. Towarzyszy zbieraniu tych okazów myśl, że oto lud wyzbywa się swych rodzimych odwiecznych szat, noszących swoiste piętno, na rzecz międzynarodowego, szaro-czarnego szablonu i pospolitego kroju, trzeba więc uchronić od ostatecznej zagłady bodaj wzory, okazy, próbki. Mniej już zajmują wyobraźnię sposób życia i bycia ludu: jego odżywianie się, jego umysłowość, jego praca. Te działy, pragnącym poznać ludność miejscową, dadzą jednak więcej do myślenia, niż ubiory i stroje, używane przeważnie na święta.

Model chaty a zwłaszcza sposoby wiązania ścian i dachów, dałby najlepszą ilustrację budownictwa miejscowego. O wykonanie nie byłoby nawet trudno. W każdej okolicy znajdzie się jeden albo i kilku zdolnych chłopców, którzy nożykiem zwykłym i piłeczką całe kościoły potrafią z drzewa „uzdajać" — a chaty by nie potrafili? Ostatecznie dobra, powiększona znacznie fotografja może model zastąpić. I tu znów wracamy do tej samej myśli: muzeum musi być szkołą nietylko dla przejezdnych, ale przedewszystkiem dla swoich, dla miejscowej ludności. O ileby więc w niem były tylko przedmioty, ilustrujące życie miejscowe, nicby ją tam

nie pociągało: wszystko to mają u siebie lub koło siebie. Skoro tedy umieszczamy w zbiornicy model czy obrazek chaty w górach, to pokażmy modele lub obrazki chaty krakowskiej, kaszubskiej, kurpiowskiej i t. d. Niech zobaczy góral, jak stawiają izbę nietylko u niego, ale po całej Polsce.

Sposób żywienia się ludności miejscowej może być z korzyścią przedstawiony znów w porównaniu z innemi okolicami. Wówczas wystąpią błędy i wady, niedostateczności i monotonja w sporządzaniu potraw. Opiekunowie muzeum mogą sobie zadać trud zbadania pożywności tego, co ludność je przez rok cały. Nie jest to rzecz trudna: posługując się tablicami Königa, teorją najnowszą o witaminach i t. d. można obliczyć i w poglądowej tablicy wykazać braki i silne strony tego żywienia się.

Przechodząc do pracy człowieka nie sposób tu podać wszystkich jej postaci, których odbicie ma się znaleźć w muzeum. Pamiętać jeno musimy, aby nietylko umieścić jej obraz rzeczywisty, ale — o ile możności — wzór dobry. Np. sposób zaprzęgu nie wszędzie jest jednakowy, szczególniej wadliwe jest wprzęganie wołów; rzadko używa się do roboty buhaje i krowy; wzorowe chomąto dla krów mogłoby zwrócić uwagę rolników, a może któryś pokusiłby się o sprawienie sobie podobnego sprzętu.

Bardzo poczesne miejsce mogą zająć okazy i próbki wyrobów przemysłu domowego, jak hafty, wycinanki, wyroby garncarskie, sita, zabawki, grzebienie, materje wełniane, płótna. Muzeum może się stać zbiornicą próbek i wzorów, według których zwiedzający mogliby zamawiać później wytwór, otrzymawszy z muzeum adres pracownika. I tu również zbierając wzory tego, co jest, co się wytwarza w okolicy, można dla użytku i zainteresowania miejscowych wytwórców usiłować zgromadzić wzory gdzieindziej wykonywane. Jeżeli gdzieś robią hafty, niewątpliwie z wielką ciekawością mistrzynie miejscowe przyjrzą się wzorom haftów z innych okolic.

W ten sposób postępując osiągnąć będziemy mogli cel bardzo wielki — *ludność miejscowa zacznie uważać zbiornicę za swoją*, za obraz swego życia, a zarazem za źródło wiedzy praktycznej. A wówczas może nastąpić ten najradośniejszy fakt, że będzie znosić wzory i okazy, części ubrań i strojów, narzędzia i wykopaliska — *bezinteresownie*, zapewniając w ten sposób byt muzeum, zdejmując z barków założycieli i opiekunów ciężar troski o wyszukanie środków na zakupno przedmiotów coraz nowych. A uważając muzeum za coś swojego, jakże inaczej wchłaniać będzie wszystko to, czem ono promieniuje i wiedzę i piękno, i poczucie świadomości narodowej. A wiszące w muzeum tablice z nazwiskami ludzi zasłużonych z tej okolicy w przeszłości zamierzchłej i w czasach bliższych, i tych co życie oddali na polu walki za Ojczyznę i tych, co zostawili po sobie zapisy na cele publiczne i co za życia przyczynili się do podniesienia dobrobytu lub kultury swych ziomków, — te złote tablice zasług może w niejednym rozpalą chęć do swoich nazwisk uwiecznienia.

* * *

Pamiętać bowiem trzeba, że nic łatwiejszego, jak uczynić z muzeum zbiór przedmiotów, po których zwiedzający prześlizguje się okiem, zwracając jedynie uwagę na jakieś bardziej jaskrawe w kolorze lub niezwykłe w kształcie okazy. Takie *martwe* muzea nikomu, prócz tworzących je, korzyści nie przynoszą. Wszystko co wyżej powiedzieliśmy, zmierza właśnie ku temu, aby muzeum było zawsze *żywe*.

Jednym z dalszych środków, służącym temuż celowi, będzie to, gdy muzeum stanie się punktem wyjścia dla turystyki w danej okolicy. Pragnący zwiedzić miejscowość, po obejrzeniu zbiorów muzealnych, powinien tamże otrzymać wskazówki dokładne, co i gdzie należy obejrzeć, móc nabyć mapkę sytuacyjną okolicy z drogami i ścieżkami, zdjęcia najgodniejszych widzenia osobliwości, pięknych fragmentów krajobrazu, zabytków przyrody żywej. W dalszym rozwoju swoim muzeum może zdobyć i udzielać drukowane słowniczki gwary miejscowej, pieśni ludowych, nawet z melodjami. Korzystający z tych wszystkich usług muzeum i jego wydawnictw zechcą niewątpliwie wywdzięczyć się tem, że podzielą się nieraz w powrotnej drodze swemi spostrzeżeniami, a może jakimś znalezionym okazem lub nabytym wzorem miejscowego przemysłu rodzimego.

Większe muzea, np. powiatowe, mogą się stać nawet małemi ogniskami nauki. Może przy muzeum być stacja meteorologiczna trzeciego lub nawet drugiego stopnia. Może znaleźć się wolny pokoik gościnny, w którym jakiś badacz przyrodnik: botanik, entomolog czy geolog, folklorysta lub etnograf mógłby znaleźć punkt oparcia np. przez czas ferji letnich do wycieczek badawczych w okolicę. I wiedza w Polsce przez to zyskałaby wiele i samo muzeum wzbogaciliby tacy badacze, pozostawiając tam duplikaty jakichś okazów przyrody miejscowej.

Te różnorodne zadania swoje wypełniają już muzea miejscowe po szerokim świecie. „Kto widział — pisze M. Genjusz — Włochy i Szwajcarję, gdzie każda miejscowość tworzy muzeum, na które składały się różne okresy dziejów, a którego szczegóły wchodzą do rodzącej się świadomości dziecka, jako pierwsza stronca księgi zewnętrznego świata, ten zrozumie, że uprzywilejowane te kraje zawdzięczają silne utrwalenie świadomości narodowej mieszkańców w dużej mierze temu, że świadectwa ich przeszłości przetrwały do dzisiaj nienaruszone, gdy Polska, zasłaniając je od najść barbarzyńców, była pustoszona, a dorobek jej pracy, myśli i sztuki niszczony ogniem, mieczem i łupiestwem najeźdźców". Odtworzyć częściowo przynajmniej ten dorobek i postawić go przed oczy ludności, będzie zadaniem muzeów miejscowych.

A i druga strona muzeów naszych: popularyzatorsko-praktyczna, jest także realizowana, przedewszystkiem we Francji. Wiemy przynajmniej, że ruch w kierunku tym wszczął się przed 50 laty przy inicjatywie Edmunda Groult'a, który pierwsze muzeum ludowe urządził w rodzinnem miasteczku Lisieux w r. 1876. „Muzea nowego typu — objaśnia Groult — są świątyniami wiedzy i postępu. Można je porównać do ksiąg otwartych, z których każdy czerpie wiadomości, ja-

kich mu potrzeba". „W r. 1892 — jak pisze Wasilewski*) — liczba muzeów pomysłu Groulta doszła do stu kilkudziesięciu. Pobudziły one życie prowincjonalne, dały zajęcie inteligencji, rozleniwionej zwykle na prowincji, pobudziły umysłowość mas".

Wreszcie, jeśli idzie o przykłady — przytoczę Czechów, którzy już po wojnie w drodze ustawy wprowadzili u siebie muzea gminne. Każda wieś prawie posiada bibljotekę i muzeum. To ostatnie przedstawia zbiór pamiątek miejscowych i ogólnych; przeważnie *są to dary poszczególnych miejscowych gospodarzy.*

Wszystko zatem przemawia, aby przystąpić do tworzenia zbiornic pamiątek, okazów i wzorów. I przykłady zagraniczne i znaczenie kształcące dla ducha narodowego i korzyści realne dla pracy dnia powszechnego i jako placówki pracy dla inteligencji, osamotnionej na szerokich rozłogach ziem polskich (ksiądz, nauczyciel, ziemianin).

Zarzut: niedomagania ekonomiczne, przeludnienie wsi, brak pieniędzy zbyt pochłaniają uwagę zatroskanej o byt codzienny ludności, aby było można ją zajmować przedsięwzięciami, nie dającemi się zaraz na gotówkę przetłomaczyć, — zarzut ten rozprasza się jak mgła wobec słońca zapału do pięknej myśli. Ludzi gorącego ducha na ziemi polskiej nie brak. Tysiąc kół młodzieży wiejskiej stanowić może dla tych jednostek powołanych — gotowe zastępy zapaśników o cel zacny. Niech tylko ktoś jeden zacznie, a przykład w tym wypadku napewno nie zawiedzie.

---

*) W sprawie oświaty ludu wiejskiego. Z. Wasilewski, Kraków r. 1892.

Leonard Woliński.

Z działalności samorządów powiatowych w zakresie szkolnictwa powszechnego.

Wśród prac prowadzonych przez samorząd powiatowy szkolnictwo i oświata zajmują niepoślednie miejsce. W 1924 r. samorządy powiatowe wydały na ten cel 5,288,915 zł., z czego w wydatkach zwyczajnych 61.8%, a nadzwyczajnych 38.2%. Z wydatków zwyczajnych na pierwsze miejsce wysuwają się wydatki na szkoły, które wyniosły razem 52.6%. Na utrzymanie szkół średnich wydano 22.2%, na szkoły powszechne 11.8%, rolnicze 9.6%, rzemieślnicze 4.9% i t. d.

Wydatki nadzwyczajne dotyczą głównie budowy i urządzenia szkół 33.5% i zasiłków dla gmin również na ten cel.

W omawianym dziale interesuje nas szczególnie szkolnictwo powszechne. Bo chociaż nie należy do ustawowych obowiązków samorządów powiatowych, gdyż obowiązek ten ciąży na gminach wiejskich i miejskich, jest on jednak w pracy i wydatkach samorządów powiatowych uwzględniany.

Słabe finansowo gminy b. zaboru rosyjskiego, postawione w obliczu gwałtownej potrzeby rozwoju szkolnictwa, nie mogły sprostać włożonym na nie ustawowym obowiązkom, co zmusiło pow. zw. komunalne do różnych poczynań w tym względzie.

Przeglądając szczegółowo zestawienia województw: Warszawskiego, Łódzkiego, Lubelskiego, Kieleckiego i Białostockiego, których z braku miejsca podać nie mogliśmy, widzimy znaczne sumy, przeznaczone do dyspozycji rad szkolnych powiatowych.

Z funduszów tych utrzymywani są dość często sekretarze (referenci) rad szkolnych. Pozostałe kwoty wydano na cele, związane z podniesieniem szkolnictwa, będące równocześnie przedmiotem troski samorządu terytorjalnego. Rady szkolne powiatowe, jako kolegjalne ciała doradcze państwowej administracji

szkolnej, wkraczają niejednokrotnie w kompetencje ustawowych obowiązków gmin, stwarzając w ten sposób nawał pracy kancelaryjnej.

Dokładne rozgraniczenie kompetencyj rad szkolnych, dozorów i gmin doprowadziłoby do ustalenia wydatków kancelaryjnych (rzeczowych) w wysokości bardzo nieznacznej. Praca kancelaryjna mogłaby być z powodzeniem załatwiana przez siły pomocnicze wydziałów powiatowych, lub inspekcyj szkolnych za małem dodatkowem wynagrodzeniem.

Niektóre związki komunalne poszły po wyżej wskazanej linji bez uszczerbku dla samej sprawy.

Niezmiernie ciekawą, a niczem nieuzasadnioną jest rubryka, w której obok subwencyj dla rad szkolnych powiatowych, wstawiono kwoty na cele szkolnictwa do dyspozycji inspektorów szkolnych.

W województwach wschodnich, nie mających samorządu szkolnego, wydatki takie byłyby mniej rażące.

Rzeczą sporną jest przyznawanie zasiłku inspektorom szkolnym na utrzymanie koni.

Konie, jako środek lokomocji służbowej inspektora, są na całkowitem utrzymaniu państwa. Wydatki na ten cel osobiście uważałbym za niecelowe.

Ogromna ilość nowopowstałych szkół w centrum i na wschodzie Polski wysuwa gwałtowną potrzebę wystawienia odpowiedniej liczby gmachów szkolnych przez gminy i państwo.

W myśl ustawy z dnia 17.II.1922 roku państwo zwraca 50% kosztów budowy, kiedy rozplanowanie budynku odpowiada nowoczesnym wymaganiom pod względem higjenicznym, wychowawczym, metodycznym i społeczno - oświatowym.

(W roku 1925 budżet działu budownictwa szkolnego M. W. R. i O. P. został zupełnie skreślony, a w roku 1926 uzyskał tak niewielkie sumy, że udział państwa w budowie szkół jest sprowadzony do zera).

Pięćdziesięcio - procentowy udział gminy nawet zbiorowej przy bezpłatnem dostarczaniu furmanek, niefachowej robocizny i t. d. pochłonąłby nieraz kilkoletni jej budżet. Często gminy nie mogły uzyskać zapomogi, a budowanie szkół było nieodzowne. Samorządy powiatowe, widząc, że słabe finansowo gminy nie mogą podołać włożonym nań obowiązkom, zaczęły udzielać zapomóg na budowę szkół, albo same podejmowały budowę, wstawiając corocznie do swych budżetów pozycje na ten cel przeznaczone.

W województwach wschodnich działalność gmin i sejmików szła w kierunku odbudowy gmachów szkolnych.

Jak poważny wysiłek w tym zakresie samorządy, tak miejskie i wiejskie, jak i powiatowe uczyniły, widzimy z ilości wybudowanych domów i izb szkolnych. (Tabl. 2).

Szkolnictwo

Tablica 1.

POWIATOWE ZWIĄZKI KOMUNALNE	Ogółem szkolnictwo i oświata	WYDATKI Z W'Y						
		Ogółem	WYDATKI NA					
			Razem	w tem			Szkoły powszechne i ochrony	Szkoły i kursy dla dorosł. (wiecz.)
				Utrzymanie szkół własnych	Zasiłki dla gmin na utrzymanie szkół	Zasiłki dla szkół prywatn.		
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Polska . . .	5288915	3269307	2783190	2257135	142447	383608	622486	62731
	100,0	61,8	52.6	42,7	2,7	7,2	11,8	1,2
Woj. centralne .	4340491	2539032	2164341	1818981	60840	284520	198411	51116
	100,0	58,5	49,9	41,9	1,4	6,6	4,6	1,2
„ wschodnie .	676252	589051	525274	401287	67206	56781	416863	11055
	100,0	87,1	77,7	59,4	9,9	8,4	61,7	1,6
„ zachodnie .	163796	90086	57169	17236	13555	26378	7075	300
	100,0	55,0	34,9	10,5	8,3	16,1	4,3	0,2
„ Śląskie . .	4606	4606	500	—	500	—	—	—
	100,0	100,0	10,8	—	10,8	—	—	—
„ południowe .	103770	46532	35906	19631	346	15929	137	260
	100,0	44,8	34,6	18.9	0,3	15,4	0,1	0,3
Województwa:								
Warszawskie . .	1052995	407030	306245	256769	5042	44434	32749	6775
	100,0	38,7	29,1	24,4	0,5	4,2	3,1	0,7
Łódzkie . .	524322	327882	273728	145893	41537	86298	5600	25557
	100,0	62,5	52,2	27,8	7,9	16,5	1,1	4,9
Kieleckie . . .	1092343	642355	568322	477154	6453	84715	101996	10971
	100,0	58,8	52,0	43,7	0,6	7,7	9,3	1,0
Lubelskie . . .	1166268	804425	715842	679404	6808	29630	28215	7813
	100,0	69,0	61,4	58,3	0,6	2.5	2,4	0,7
Białostockie . .	504563	357340	300204	259761	1000	39443	29851	—
	100,0	70,8	59,5	51,5	0,2	7,8	5,9	—
Wileńskie . .	135724	112643	89572	46460	37400	5712	40179	5456
	100,0	83,0	66,0	34,2	27,6	4,2	29,6	4,0
Nowogródzkie .	105944	149797	133804	107649	14021	12134	117874	1696
	100,0	90,3	80,6	64,9	8,4	7,3	71,0	1,0
Poleskie . . .	133247	128713	111930	100627	8569	2734	105221	3725
	100,0	96,6	84,0	75,5	6.4	2,1	79,0	2,8
Wołyńskie . .	241337	197898	189968	146551	7216	36201	153589	178
	100,0	82,0	78,7	60,7	3,0	15.0	63.6	0,1
Poznańskie . .	143898	70188	52486	17100	13355	22031	6739	300
	100,0	48,8	36,5	11,9	9,3	15,3	4,7	0,2
Pomorskie . .	19898	19898	4683	136	200	4347	336	—
	100,0	100,0	23,5	0,7	1,0	21,8	1,7	—
Śląskie . . .	4606	4606	500	—	500	—	—	—
	100,0	100,0	10,8	—	10,8	—	—	—
Krakowskie . .	86985	30414	24774	19030	—	5744	—	—
	100,0	35,0	28,5	21,9	—	6,6	—	—
Lwowskie . .	11207	10540	7195	—	—	7195	50	—
	100,0	94,0	64.2	—	—	64,2	0,4	—
Stanisławowskie .	3649	3649	3516	601	260	2655	1	260
	100,0	100,0	96,4	16,5	7,1	72,8	0,0	7,1
Tarnopolskie . .	1929	1929	421	—	86	335	86	—
	100,0	100,0	21,8	—	4,4	17,4	4,4	—

Źródło: Zamknięcia rachunkowe poszczególnych powiatowych związków komu

i oświata

ROK 1924.

CZAJNE – SZKOŁY: Szkoły średnie ogólnokształcące	CZAJNE – SZKOŁY: Kursy i seminarja nauczycielskie	CZAJNE – SZKOŁY: Szkoły rolnicze	CZAJNE – SZKOŁY: Szkoły rzemieślnicze	CZAJNE – SZKOŁY: Inne szkoły	CZAJNE: Stypendja	CZAJNE: Inne	Wydatki nadzwyczajne: Razem	Wydatki nadzwyczajne: Budowa i urządzenie szkół	Wydatki nadzwyczajne: Zasiłki dla gmin na urządzenie i budowę szkół	Wydatki nadzwyczajne: Inne
10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
1174487	74341	510531	257835	80779	127498	349064	2019608	1771969	112240	135399
22,2	1,4	9,6	4,9	1,5	2,4	6,6	38,2	33,5	2,1	2,6
1107806	51768	449899	244955	60386	94725	270411	1801459	1591491	84822	125146
25,5	1,2	10,4	5,6	1,4	2,2	6,2	41,5	36,7	1,9	2,9
35052	18215	31974	7139	4976	22559	41218	87201	52783	26418	8000
5,2	2,7	4,7	1,1	0,7	3,3	6,1	12,9	7,8	3,9	1,2
27284	1047	5381	1265	14817	7409	25508	73710	70457	1000	2253
16,7	0,6	3,3	0,8	9,0	4,5	15,6	45,0	43,0	0,6	1,4
500	—	—	—	—	500	3606	—	—	—	—
10,8	—	—	—	—	10,9	78,3	—	—	—	—
3845	3311	23277	4476	600	2305	8321	57238	57238	—	—
3,7	3,2	22,4	4,3	0,6	2,2	8,0	55,2	55,2	—	—
123388	23563	112600	4082	3088	27560	73225	645965	614083	18977	12905
11,7	2,2	10,7	0,4	0,3	2,6	7,0	61,3	58,3	1,8	1,2
179605	9282	50214	1500	1970	15587	38567	196440	179480	16960	—
34,2	1,7	9,6	0.3	0,4	3,0	7,3	37,5	34,2	3,3	—
245967	4299	176102	18012	10975	11423	53055	449988	329986	29180	90822
22,5	0,4	16,1	1,7	1,0	1,0	4,9	41,2	30,2	2,7	8,3
329355	1878	96797	213361	38423	25063	63520	361843	320886	19705	21252
28,2	0,2	8,3	18,3	3,3	2,1	5,5	31,0	27,5	1,7	1,8
229491	12746	14186	8000	5930	15092	42044	147223	147056	—	167
45,5	2,5	2,8	1,6	1,2	3,0	8,3	29,2	29,2	—	0,0
5491	4463	29907	500	3576	12370	10701	23081	19581	3500	—
4,1	3,3	22,0	0,4	2,6	9,1	7,9	17,0	14,4	2,6	—
1967	9200	1667	—	1400	7132	8861	16147	6107	6040	4000
1,2	5,6	1,0	—	0,8	4,3	5,4	9,7	3,7	3,6	2,4
1032	1952	—	—	—	1400	15383	4534	534	—	4000
0,8	1,4	—	—	—	1,1	11,5	3,4	0,4	—	3,0
26562	2600	400	6639	—	1657	6273	43439	26561	16878	—
11,0	1,1	0,2	2,7	—	0,7	2,6	18,0	11,0	7,0	—
26884	847	1884	1015	14817	2917	14785	73710	70457	1000	2253
18,7	0,6	1.3	0,7	10,3	2,0	10,3	51,2	49,0	0,7	1,5
400	200	3497	250	—	4492	10723	—	—	—	—
2,0	1,0	17,6	1,2	—	22,6	53,9	—	—	—	—
500	—	—	—	—	500	3606	—	—	—	—
10,8	—	—	—	—	10,9	78,3	—	—	—	—
400	3311	19030	2033	—	1001	4639	56571	56571	—	—
0,5	3,8	21,9	2,3	—	1,2	5,3	65,0	65,0	—	—
455	—	4247	2443	—	855	2490	667	667	—	—
4,1	—	37,9	21,8	—	7,6	22,2	6,0	6,0	—	—
2655	—	—	—	600	—	133	—	—	—	—
72,8	—	—	—	16,5	—	3,6	—	—	—	—
335	—	—	—	—	449	1059	—	—	—	—
17,4	—	—	—	—	23,3	54,9	—	—	—	—

nalnych, opracowane przez Główny Urząd Statystyczny.

Wydatki na pomoce naukowe, bibljoteki, mają niewątpliwie wielkie znaczenie w rozwoju szkolnictwa. Powolne, lecz wytrwałe dążenie do poglądowości w nauczaniu, realizacji idei szkoły pracy oraz zaprawianie dziatwy do przyszłego samokształcenia należy podnieść z wielkiem uznaniem.

Wprowadzenie przymusu szkolnego spowodowało, że niezamożna dziatwa sprowadzona do szkoły pod grozą grzywny lub aresztu rodziców, skazana jest na przebywanie w klasie w roli biernych widzów. Brak podręczników, przyborów do pisania i t. p. powoduje, że korzyści z nauczania w takich warunkach są minimalne.

Samorządy powiatowe, zwłaszcza ziem wschodnich, zrozumiały konieczność zajęcia się tą sprawą, zakupując książki dla niezamożnej dziatwy. Myśl godna naśladownictwa na terenie całej Rzeczypospolitej.

Wycieczki szkolne z ich wielkiem znaczeniem wychowawczem znalazły poparcie nielicznych sejmików pod postacią niewielkich subwencyj.

Osobną grupę wydatków stanowią poczynania związane z troską o nauczających w szkołach powszechnych.

Duży odsetek niekwalifikowanych nauczycieli (zwłaszcza w b. zaborze rosyjskim) dopełnia swoje kwalifikacje w drodze samouctwa oraz kilkutygodniowych kursów wakacyjnych, zakończonych egzaminami. Niedostateczna ilość kursów, urządzanych przez władze szkolne, nie może uwzględnić wszystkich kandydatów, którzy pragnęliby się na nie dostać. Subwencje samorządów umożliwiają organizację większej ilości kursów, na których nauczycielstwo uzupełnia swe wiadomości. Udzielanie stypendjów nauczycielom na Wyższy Kurs Nauczycielski, Instytut Nauczycielski, umożliwia przygotowanie odpowiednich kierowników wyżej zorganizowanych szkół powszechnych.

Tworzenie fachowych bibljotek nauczycielskich nie pozostaje bez echa wśród samorządów powiatowych, które i w tym wypadku przychodzą nauczycielstwu z pomocą. Dotychczasowy brak kwalifikowanych nauczycieli szkół powszechnych wywołał u niektórych związków samorządowych zainteresowanie się kształceniem przyszłego pokolenia nauczycielskiego.

W tym celu udzielano stypendjów uczniom seminarjów nauczycielskich, zobowiązując czasami do pracy na terenie powiatu, od którego otrzymują zasiłek.

Omawiając sprawy szkolnictwa powszechnego, uwzględniłem przedewszystkiem poczynania samorządów b. dzielnicy rosyjskiej.

Ustawowe warunki istnienia szkół powszechnych w b. dzielnicach pruskiej i austrjackiej sprawiają, że samorządy powiatowe ograniczają się jedynie do nadzoru, by gminy ponosiły ustawowe świadczenia bez uszczerbku dla normalnego funkcjonowania szkół. O niewielkiem zainteresowaniu się samorządów powiatowych w b. dzielnicy austrjackiej szkolnictwem powszechnem świadczy zupełny brak wydatków na jego potrzeby w roku 1924.

(Z województw małopolskich tylko powiaty Żywiecki i Myślenicki miały drobne wydatki na szkolnictwo powszechne). W b. dzielnicy pruskiej, zwłaszcza

Tablica 2.

Budowa szkół powszechnych w latach od 1921 do 1925.

Dane G. U. S.

WOJEWÓDZTWA	Ogólna liczba szkół	BUDOWA DOKONYWANA przy współudziale finansowym skarbu: liczba szkół	w tem miasta	wykończono szkół	wykończono izb lekcyjnych	wyłącznie z funduszów samorządowych: liczba szkół	w tem miasta	wykończono szkół	wykończono izb lekcyjnych
Polska	1756	831	124	541	1740	925	42	613	1147
M. st. Warszawa . . .	17	11	11	11	96	6	6	1	13
Woj. Warszawskie . .	149	55	12	27	87	94	9	67	132
„ Łódzkie	72	33	22	17	260	39	3	27	52
„ Kieleckie	163	43	12	22	110	120	8	89	189
„ Lubelskie	250	68	11	34	153	182	4	129	232
„ Białostockie . . .	67	37	4	16	45	30	1	21	38
„ Wileńskie . . .	19	12	5	11	29	7	1	6	11
„ Nowogródzkie . .	30	24	—	9	18	6	1	5	13
„ Poleskie	65	37	6	30	77	28	2	17	22
„ Wołyńskie . . .	72	11	—	8	8	61	—	45	71
„ Poznańskie . . .	31	23	5	13	21	8	2	8	27
„ Pomorskie . . .	15	13	1	1	6	2	—	2	3
„ Śląskie	18	17	1	7	25	1	1	—	—
„ Krakowskie . . .	168	97	6	51	158	71	1	39	68
„ Lwowskie . . .	242	127	10	97	201	115	1	67	126
„ Stanisławowskie .	121	54	6	47	117	67	—	28	45
„ Tarnopolskie . .	257	169	12	140	329	88	2	62	105

Budowa rozpoczęta lub wznowiona w latach

		przy współudziale finansowym skarbu państwa	wyłącznie z funduszów samorządowych
Polska	1921 r.	145	73
	1922	211	189
	1923	177	235
	1924	148	232
	1925	137	175

na Pomorzu, odmienna struktura samorządu szkolnego, który we własnym zakresie bezpośrednio nakładał i ściągał podatki, pokrywając w ten sposób ustawowe świadczenia na rzecz szkół, uwalniał samorządy powiatowe od wglądu w sprawy decydujące o rozwoju szkolnictwa powszechnego. Reasumując to wszystko, co samorządy powiatowe dla oświaty powszechnej zdziałały, widzimy wiele różnorodnych poczynań wysuniętych potrzebą chwili.

Samorządy powiatowe, jako jednostki w stosunku do gmin nadrzędne, winny by ogarnąć całokształt potrzeb szkolnych swoich powiatów, nakreślić plan ich zaspokojenia, uporządkowując w ten sposób rozstrzeloną z natury rzeczy działalność gmin.

Ustawowo organizacja szkół powszechnych na wsi opiera się na rejonach szkolnych. Centrum rejonu - punkt szkolny, musi znajdować się w takiem miejscu, by jego trzykilometrowy okręg mógł ściągnąć jaknajwiększą ilość dziatwy, a tem samem podnieść stopień organizacyjny szkoły.

Rejonowe budynki szkolne muszą być stawiane według najnowszych wymagań higjeny i pedagogiki.

W przeciwnym razie szkoła poza formalną stroną nauczania, nie będzie mogła oddziaływać wychowawczo na przyszłe pokolenia narodu, co może dać w ogólnym bilansie społecznym rezultaty niepożądane.

Połączenie wpływu na racjonalne opracowanie sieci i organizacji szkół z udziałem w budownictwie, to jeden z największych i podstawowych obowiązków samorządów powiatowych.

Wiąże się to ściśle ze sprawą komunikacji rejonu z poszczególnemi osiedlami ludzkiemi, które doń należą.

Troska o drogi, umożliwiające przebywanie odległości dzielących od szkoły, jest również kwestją pierwszorzędnego znaczenia. Tam, gdzie piętrzą się trudności przed należytem rozwiązaniem sprawy drogowej, zorganizowanie akcji dowozu dziatwy do szkół w wielkim stopniu ułatwiłoby zadanie, osłabiając równocześnie pęd ludności do zakładania szkół jednoklasowych. Należyte funkcjonowanie szkół jest zespolone ze sprawą opieki społecznej nad niezamożną dziatwą.

Brak obuwia, stosownej do pory roku odzieży, podręczników, niedostateczne odżywianie, oto kwestje, które samorządy terytorjalne winny jaknajrychlej ująć w swe ręce.

Zaspokojenie tych najbardziej palących kwestyj wyrówna w znacznej mierze poczucie krzywdy społecznej, wciągnie do czynnej twórczej pracy obywateli, którzy z konieczności muszą stać poza jej nawiasem.

Klemens Frelek.

Samorząd powiatowy a gimnazja.

Uwagi wstępne.

Gdy mówimy o gimnazjach sejmikowych nastręczają się następujące pytania: 1) ile ich jest? 2) jaka jest ich wartość pod względem poziomu naukowego? 3) jaki jest ich stopień organizacyjny? 4) jaki teren obsługują? i 5) wreszcie, jak przedstawia się strona finansowa? Danie możliwie wyczerpujących odpowiedzi na powyższe pytania w dużym stopniu zasadniczo oświetli problem utrzymywania tego typu szkół przez powiatowe związki komunalne.

Historycznie sprawa gimnazjów sejmikowych przedstawia się w ten sposób, że prawie we wszystkich wypadkach były one własnością różnych towarzystw, czy nawet pojedyńczych osób i dopiero w momencie, kiedy z braku środków finansowych. szkole groziła likwidacja, a państwo jej przejąć nie chciało — przejmował gimnazjum samorząd. Zdarzało się, że samorząd po pewnym czasie znów przekazywał je innym towarzystwom. Nieliczne są wypadki, kiedy gimnazja były organizowane przez same samorządy powiatowe.

W 1925/26 roku szkolnym 16 powiatowych związków komunalnych utrzymywało 18 szkół średnich. Pod koniec roku szkolnego 1924/25 trzy sejmiki zawiesiły swoją działalność. Mianowicie: sejmik błoński przekazał swoje gimnazjum w Grodzisku specjalnemu Towarzystwu Szkoły Średniej; sejmik w Janowie Lubelskim — Polskiej Macierzy Szkolnej, sejmik Sokołowski — księżom Salezjanom. O rok wcześniej uczyniły to sejmiki w Łukowie i Turku. Pierwszy przekazał swoje gimnazjum Związkowi Zawodowemu Nauczycieli Szkół Średnich. drugi specjalnemu towarzystwu, które następnie przyłączyło je do gimnazjum miejskiego.

Widocznie prowadzenie tego typu szkół nastręcza powiatowym związkom komunalnym dużo trudności skoro się ich wyzbywają.

Stan ilościowy.

W jakim stosunku pod względem ilościowym pozostają istniejące gimnazja sejmikowe do gimnazjów państwowych, prywatnych i samorządowych miejskich? Odpowiedź na to pytanie odnośnie do 1925/26 roku szkolnego daje nam tablica Nr. 1. *).

Tablica 1.

Okręg szkolny	Gimnazja			
	Państwowe	Prywatne	Samorządowe miejskie	Samorządowe powiat.
Białostocki (wojew. białostockie i nowogródzkie)	15	28	—	3
Krakowski (wojew. krakowskie)	29	23	—	—
Lwowski (wojew. lwowskie, stanisławowskie i tarnopolskie)	60	54	1	—
Łódzki (wojew. łódzkie)	10	72	8	1
Poleski (wojew. poleskie)	8	15	—	—
Pomorski (wojew. pomorskie)	20	9	2	—
Poznański (wojew. poznańskie)	30	30	8	—
Warszawski (wojew. warszawskie i kieleckie)	48	177	9	9
Lubelski (wojew. lubelskie)	16	28	—	4
Wileński (wojew. wileńskie)	13	32	—	—
Wołyński (wojew. wołyńskie)	8	18	—	1
Województwo Śląskie	11	26	13	—
Razem . .	268	512	41	18

Z tablicy tej widzimy, że na ogólną ilość 839 gimnazjów tylko 18 jest sejmikowych, co stanowi 2,1%. A więc pod względem ilościowym stanowią one znikomy procent. Widzimy również, że gimnazja te przypadają przedewszystkiem na województwa centralne.

Poziom naukowy.

Za miernik tej wartości przyjmiemy kategorje tych szkół przyznane im przez M. W. R. i O. P. O inne kryterja byłoby trudno. Nadmienić należy, że tylko szkoły w kategorji A. mają pełne prawa gimnazjów państwowych. Szkoły

*) Dane cyfrowe zaczerpnięto z materjałów Biura Zjazdów Samorządu Ziemskiego, z Głównego Urzędu Statystycznego, z Dziennika Urzędowego M. W. R. i O. P., z Wydziału Szkół Średnich M. W. R. i O. P. i ze specjalnej ankiety poświęconej tej sprawie.

wszystkich innych kategoryj tych praw nie mają. Zestawienie kategoryj gimnazjów sejmikowych za ostatnie 3 lata daje nam tablica Nr. 2. Znajdujemy tam również dane mówiące o tem, jakie to są szkoły: męskie, żeńskie czy koedukacyjne.

Tablica 2.

Miejscowość	m. ż. k.	Kateg. w roku szkolnym 1923/24	1924/25	1925/26	Uwagi
				klasa	
Kolno	k.	B'	B'	I-IV B	
Ostrów Łomżyński	k.	B	B	A	
Sokółka	k.	—	C	III-VI B	
Jędrzejów	m.	B'	B'	B'	Sejmik utrzymuje gimnazjum męskie i liceum żeńskie
"	liceum ż	B'	B'	B'	
Kozienice	k.	C	B'	B'	
Szczekociny powiat Włoszczowski	k.	C	B'	B'	
Stopnica	m.	B'	C	B'	
Garwolin	k.	B	B	B	
Kraśnik p. Krasnystaw	k.	B	B	B	
Radzyń	k.	B	B	B	
Węgrów	k.	B'	B	B'	
Łask	k.	B	B	B	
Grójec	k.	B	B	B	
Maków Łomżyński	m.	B'	B'	B'	w ostatnim roku obydwie szkoły połączono w gimnazjum koedukacyjne
" "	ż.	B'	C	B'	
Mińsk Mazowiecki	m.	B	B	B	
" "	ż.	B'	B'	B'	
Krzemieniec	k.	I-IV B. V-VIII C	I-IV B V-VIII C	I-VI B. VII-VIII C	

UWAGA m — oznacza gimn. męskie
ż — " " żeńskie
k — " " koedukacyjne.

Przecin. przy literze oznacza, że gimnazjum posiada kategorję B z zastrzeżeniami.

Widzimy, że poziom tych szkół według opinji M. W. R. i O. P. jest niski, bo tylko jedno gimnazjum ma pełne prawa, a co gorsze, że w okresie tych 3-ch lat stan ten prawie się nie poprawia. Nadto widzimy, że są to gimnazja z małemi wyjątkami koedukacyjne.

Stopień organizacyjny.

Odpowiedź na pytanie dotyczące tego, które klasy są czynne, w odniesieniu do 1924/25 r. szk., daje nam tablica Nr. 3.

Tablica Nr. 3

Miejscowość	które klasy są czynne włącznie	Ilość uczniów: chłopców	Ilość uczniów: dziewcząt	Ilość uczniów: razem	Skąd pochodzą: miejscowi	Skąd pochodzą: z powiatu	Skąd pochodzą: z innych okolic	Zawód rodziców: rolnicy	Zawód rodziców: inne zawody	UWAGI
Kolno	II — VI	73	51	124	61	42	11	52	72	
Ostrów Łomż.	I — VIII	250	134	384	231	84	69	128	256	
Sokółka	III — VII	62	54	116	82	22	12	33	83	
Jędrzejów	m. II — VII	137	21	158	87	49	22	39	119	kl. II koeduk.
"	lic. ż. IV — VI	—	63	63	44	18	1	8	55	
Kozienice	I — VII	97	46	143	75	50	18	47	96	
Szczekociny pow. Włoszczowski	III — VIII	100	27	127	66	53	8	57	70	
Stopnica	I — VII	187	53	240	57	174	8	147	93	
Garwolin	I — VII	103	37	140	77	63	—	68	72	
Kraśnik pow. Krasnystawski	II — VIII	193	76	269	92	155	22	162	107	
Radzyń	I — VII	129	77	206	65	111	30	79	127	
Węgrów	III — VII	71	63	134	75	45	14	67	67	
Łask	I — VIII	136	69	205	107	82	17	63	142	
		95	14	109	63	34	39	52	57	w 1925/26 r. szkol. połącz. w g. koedukac
Maków Łomż.	m. III — VII	—	25	25	18	7	—	6	19	
" "	ż. V — VI									
Grójec	II — VIII	159	60	219	93	113	13	?	?	
Mińsk-Mazow.	m. II — VIII	272	—	272	116	150	6	131	141	kl. II koeduk.
" "	ż. I — VI	12	172	183	108	62	13	36	174	
Krzemieniec	I — VIII	120	112	232	178	38	16	7	225	

Jak wynika z tej tablicy, gimnazjów, które miały najwyższą t. j. VIII klasę, było tylko 7, zaś tych, które miały niższe do III włącznie było aż 17 na ogólną ilość 19. Widzimy więc, że nieomal we wszystkich wypadkach gimnazja częściowo spełniają tę samą rolę co i szkoły powszechne. Omawiana tablica wykazuje również, że gimnazja sejmikowe obsługują przeważnie tylko dany powiat, a przedewszystkiem miasta, w których się mieszczą. Dzieci rolników prawie we wszystkich wypadkach są w mniejszości.

Sprawy finansowe.

Przejdźmy do spraw finansowych. Nauka we wszystkich gimnazjach sejmikowych jest płatna. Wysokość opłat jest bardzo rozmaita. Jak wynika z ta-

Tablica 4.

Miejscowość	Przeciętna opłata miesięczna w złotych	% uczniów bezpłatnych	% uczniów ulgowych
Kolno	25	4	—
Ostrów Łomżyński. . . .	50	6	17
Sokółka	30	26	8
Jędrzejów	m. 32	15	4
"	ż. 32	34	7
Kozienice	21	?	?
Szczekociny pow. Włoszczowski .	24	23	6
Stopnica.	15	13	7
Garwolin	29	14	7
Kraśnik pow. Krasnystawski . .	25	7	9
Radzyń. . , . . .	20	12	4
Węgrów	12	6	11
Łask	25	17	8
Grójec	40	22	15
Maków Łomż.	m. 36	8	8
" "	ż. 46	12	8
Mińsk-Mazow.	m. 34	14	5
" "	ż. 28	10	6
Krzemieniec	24	7	30

bl:cy Nr. 4, która ilustruje stan z 1924/25 roku szkol., najniższa opłata wynosiła miesięcznie 12 złotych (Węgrów) najwyższa zaś 50 zł. (Ostrów Łomżyński). Sprawa zwolnień od opłat, jak wynika z tej samej tablicy, nie jest w żadnym stosunku do ich wysokości. Nie zawsze ilość zwolnień od opłat idzie w parze z wysokością tych opłat. Jaskrawym przykładem tego jest z jednej strony Maków i Ostrów Łomżyński, gdzie ilość zwolnień od opłat jest niewielka mimo, że są one stosunkowo wysokie, a z drugiej strony Jędrzejów, który ma niższe opłaty, a ilość zwolnień całkowitych i częściowych w liceum żeńskiem jest największa bo wynosząca 41%. Naogół procent uczniów, którym uczyniono ulgi nie jest zbyt wielki. Należy jeszcze podkreślić przewagę uczniów zupełnie zwolnionych od opłaty nad częściowo uwolnionymi.

A jaki jest stosunek wydatków na gimnazjum do całości wydatków sejmiku na szkolnictwo i oświatę w powiecie (łącznie z oświatą pozaszkolną)?

Odpowiedź na to pytanie daje nam tablica Nr. 5 *).

*) Z braku danych pominięto Mińsk Mazowiecki.

Tablica 5. *W liczbach względnych — w stosunku do 100*

Powiat	Szkolnictwo i oświata	z tego na gimnazjum	Administracja	Komunikacja	Rolnictwo i weterynarja	Zdrowie i szpital	Opieka społeczna	Cele ogólno-kulturalne	Bezpiecz. publiczne	Różne	RAZEM %
Kolneński	15,68	15,31	36,15	21,19	8,46	1,60	11,16	—	3,46	2,30	100
Ostrowski (Łomż.)	31,91	16,75	24,05	14,08	12,02	3,68	3,70	1,56	2,60	6,40	100
Sokólski	8,56	6,26	17,78	41,46	4,98	12,56	5,92	0,01	0,15	8,58	100
Jędrzejowski	17,98	16,62	13,46	35,26	10,25	1,46	0,39	1,14	11,94	8,12	100
Kozienicki	12,30	11,35	20,72	21,80	11,00	7,63	5,67	1,98	13,94	4,96	100
Włoszczowski	14,90	9,93	13,18	34,58	16,27	2,15	4,67	1,03	7,51	5,71	100
Stopnicki	16,39	15,13	23,45	46,50	1,12	7,83	0,37	1,10	—	3,24	100
Garwoliński	8,46	3,03	13,10	49,88	7,46	9,22	4,18	3,70	0,54	3,46	100
Krasnystawski	0,69	0,31	8,76	48,42	2,79	3,77	3,78	0,27	10,42	21,10	100
Radzyński	17,26	9,42	13,97	36,70	0,75	4,88	1,57	0,69	18,36	6,36	100
Węgrowski	12,63	12,63	17,24	24,58	5,33	20,29	0,02	0,57	15,14	4,20	100
Łaski	8,94	8,09	17,00	43,95	4,56	9,66	3,55	0,22	10,38	1,74	100
Grójecki	5,30	4,01	9,00	69,58	4,03	3,80	3,50	1,78	0,85	2,16	100
Makowski	19,74	16,93	15,68	51,94	2,85	4,83	1,75	0,75	1,00	1,48	100
Krzemieniecki	6,04	1,59	14,02	18,51	27,79	20,18	4,58	0,45	0,83	7,60	100

Na tablicy tej wydatki na szkolnictwo i oświatę są zestawione z wydatkami na inne działy pracy. Są to wydatki netto za 1924 rok obliczone procentowo na podstawie zamknięć rachunkowych tych samorządów powiatowych, które prowadziły gimnazja *). Zestawiając dwie pierwsze rubryki tej tablicy widzimy, że olbrzymią większość wydatków przeznaczonych na szkolnictwo i oświatę pochłaniają gimnazja. Są i takie wypadki, że wszystko się wydaje tylko na gimnazjum, np. w Węgrowie. Jeżeli chodzi o stosunek wydatków na szkolnictwo i oświatę do innych działów pracy samorządowej, to jest on bardzo różny, w niektórych wypadkach dosyć wysoki, lecz raczej przypadkowy, a nie oparty na przemyślanych potrzebach powiatu.

Wnioski ogólne.

Reasumując wszystko powyższe, stwierdzamy, że:

1) bodźcem istnienia gimnazjów sejmikowych są najczęściej lokalne jakieś bardzo przejściowe okoliczności;

2) ilość gimnazjów sejmikowych jest niewielka i z roku na rok maleje;

3) poziom tych szkół jest niski i prawie się nie poprawia;

4) prawie we wszystkich wypadkach omawiane gimnazja częściowo spełniają rolę szkół powszechnych, zużywając na to znacznie więcej środków finansowych niżeli szkoła powszechna, a natomiast dużo z nich nie ma klas najwyższych. Fakt ten może wpływać na to, że uczniowie gimnazjów sejmikowych nie kończą całej szkoły średniej, gdyż przechodzenie do innych szkół sprawia im duże trudności ze względu na niski poziom szkół, w których byli dotychczas. W rezultacie spory % tej młodzieży może wchodzić w życie tylko w charakterze pracowników niefachowych, których i tak już mamy całe falangi;

5) w tych powiatach, gdzie są gimnazja samorządowe, minimalne sumy przeznacza się na inne potrzeby oświatowo - szkolne, poza gimnazjami.

Wobec tego pozwalamy sobie postawić pod znakiem zapytania celowość dotychczasowych wysiłków samorządów powiatowych na tem polu. Czy nie słuszniej byłoby, by te powiaty, które mają stosunkowo niedaleko dobre gimnazja państwowe, czy też nawet prywatne, tam kierowały swoją młodzież? Niezamożnym możnaby w tym wypadku przychodzić z pomocą, czy to w postaci stypendjów, czy też utrzymywania dla nich burs. Czy np. na tej drodze powiat jędrzejowski nie mógłby korzystać ze szkół w Kielcach? W stosunku zaś do powiatów, które szkół takich w sąsiedztwie nie mają, czy nie słuszną rzeczą byłoby przyjąć zasadę, że sejmik tylko przejściowo winien utrzymywać gimnazjum, stwarzając dla niego jaknajlepsze warunki, a więc przedewszystkiem budując odpowiedni gmach, a jednocześnie zabiegając o upaństwowienie szkoły?

*) Za podstawę obliczenia przyjęto ogólne sumy wydatków po potrąceniu wszelkich sum przechodnich. Wydatki na gimnazja obliczono również „netto", t. j. po potrąceniu dochodów, jakie gimnazjum przynosi (opłaty szkolne).

Dr. B. Dederko.

Szkolnictwo rolnicze w świetle cyfr.

Przyszłość naszego rolnictwa w znacznej mierze zależeć będzie od jakości niższego szkolnictwa rolniczego. Z tego też względu winniśmy zapoznać się z materjałem statystycznym, który, może w formie nieco suchej, zobrazuje nasz istotny stan licznych szkół rolniczych. Obecnie (maj 1926 r.) mamy uruchomionych 106 szkół. Nie są to uczelnie jednego typu. Mamy szkoły czysto „rolnicze", a mianowicie o kursie dwuzimowym 23 szkoły, roczne, ściśle jedenastomiesięczne — 26 szkół, półroczne 5 szkół, półtoraroczne i dwuletnie 9 szkół i trzyletnie zaledwie 3. Następnie idą szkoły leśne 3, ogrodnicze 5, żeńskie rolnicze 28 i inne specjalne 4.

Szkoły powyższe (za wyjątkiem jednej rolniczej i jednej ogrodniczej) posiadały w 1925/26 r. — 3889 uczniów, w tem 2678 uczniów szkół rolniczych, 887 żeńskich, reszta przypada na szkoły specjalne.

Z powyższego widzimy, że najpoważniejszą grupę stanowią szkoły rolnicze, a wśród nich — szkoły dwuzimowe z 1264 uczniami, następnie jednoroczne z 721 ucz. i 1½ —2-letnie z 428 uczniami.

Frekwencja w poszczególnych kategorjach szkół nie jest jednakowa. Przeciętnie na jedną szkołę 2-zimową wypada 55 uczni; na ½ roczną — 20 uczni; na jednoroczną — 25 uczni; na 1½ — 2-letnią — 48 uczni; w szkołach 3-letnich — 32 ucz.; w „specjalnych" — 27 ucz.; w ogrodniczych — 30 ucz., a w żeńskich — 31.6 uczenic.

Pozornie wygląda, że szkoły powyższe posiadają zbyt mało uczniów, kilka lub kilkanaście razy mniej, niż szkoły powszechne, względnie średnie. Z tego też względu często słyszy się zarzut, że szkoły relnicze nie są popularne, i nie wypełniają swego zadania. A jednak w Finlandji, Danji i Anglji, gdzie niższe szkolnictwo rolnicze jest wysoko postawione i odgrywa dlużą rolę w życiu wsi, spotykamy jeszcze niższą frekwencję — nie przekraczającą normalnie liczby 20 — 25 uczniów na jedną szkołę.

Były zabór pruski posyła nieomal wyłącznie swą młodzież do szkół 2-zimowych, gdy woj. Nowogródzkie, Wileńskie, Białostockie, Łódzkie Kieleckie i Wo-

łyńskie przeważnie do szkół 1-rocznych. Przeciwnie woj. Warszawskie, Lubelskie, Tarnopolskie i Poleskie dają pierwszeństwo szkołom o kursie nieco dłuższym t. j. 1½ —2-letnim. W pasie podgórza południowego, a więc w woj. Krakowskiem, Lwowskiem i Stanisławowskiem mamy 3 szkoły 3-letnie.

Nie we wszystkich dzielnicach obserwujemy jednakowy zapał do nauki rolnictwa. Pomorze i Poznańskie dają 44% uczniów szkołom rolniczym; najmniej zaś woj. Tarnopolskie i Wileńskie — po 1.3%. Województwa nie są jednakowej wielkości i posiadają nie jednakową ilość warsztatów rolnych. Sprawdzić zatem winniśmy, ile przypada gospodarstw na 1 ucznia? Po dokonaniu powyższych obliczeń otrzymamy tabelkę Nr. 1.

Tablica 1.

Ilość gospodarstw na 1 ucznia.

Poznańskie	213	**Lubelskie**	1575	**Lwowskie**	2774	**Krakowskie**	4413
Pomorze	247	**Białostockie**	1743	**Nowogródzk.**	3025	**Stanisławow.**	6073
Warszawskie	1029	**Kieleckie**	1825	**Poleskie**	3303	**Tarnopolskie**	6985
Łódzkie	1342	**Wileńskie**	2176	**Wołyńskie**	4047		

Z powyższego widzimy, że wśród rolników w Poznańskiem zapał do wiedzy jest prawie 33 razy większy, niż np. w woj. Tarnopolskiem. W obronie woj. kresowych należy zaznaczyć, że do roku 1926 posiadały one bardzo mało szkół. Niektóre jak np. Nowogródzkie, wcale ich nie miały. Przeciwnie w b. zaborze pruskim szkoły rolnicze istnieją oddawna.

Nasuwa się również pytanie, jaki procent uczni pochodzi z powiatu, w którym mieści się dana szkoła? Otóż w roku 1925 w 23 szkołach „rolniczych" 46% uczni pochodziło z danych powiatów. W roku 1926 odsetek powyższy dla 24 szkół zmalał do 41%. Uczniowie zatem unikają w znacznej mierze własnych szkół powiatowych, chętnie uczęszczając do zakładów innych województw, a nawet innych dzielnic.

Jednem z najciekawszych jest zagadnienie, jacy uczniowie głównie napływają do szkół: bogatsi, czy też biedniejsi?

Z materjałów urzędowych wynika, że w szkołach czysto „rolniczych" znajdziemy 19.3% dzieci bezrolnych, 6.2% posiadających mniej, niż 2 ha, 13.3% od 2 do 5 ha, 37.5% od 5 do 20 ha; 21.6% — od 20 do 100 ha i 1.7% posiada więcej niż 100 ha ziemi.

Najsmutniejszym objawem jest znaczny odsetek uczni bezrolnych; odsetek ten niestety z roku na rok się zwiększa. W rzeczywistości możemy śmiało liczbę tych uczni podwoić lub nawet potroić. Właściciel gospodarstwa rolnego bardzo często posyła syna do szkoły rolniczej, a na roli osadza syna bez wykształcenia zawodowego. Z materjałów statystycznych wynika, że tylko 52% uczni pragnie po skończeniu szkoły „rolniczej" wrócić na własną ojcowiznę, gdy 48% liczy na pracę zarobkową w cudzym warsztacie.

Również z wyżej podanego zestawienia pozornie wynika, iż w szkołach „rolniczych" najliczniejsi są posiadacze od 5 do 20 ha ziemi. Wynikało by, że wśród tej kategorji gospodarstw jest największy zapał do nauki. W rzeczywistości jest przeciwnie. Jeżeli obliczymy ilość gospodarstw danej kategorji, przypadających na 1 ucznia tej-że kategorji, wtedy otrzymamy następujące zestawienie.

Tablica 2.

Na 1 ucznia wypada gospodarstw:

Posiadających niżej 2 ha — 6677
„ od 2 — 5 ha — 2744
„ od 5 — 20 ha — 1041
„ od 20 — 100 ha — 151
„ wyżej 100 ha — 402

Zatem wynika, że wśród rolników 20 — 100 hektarowych chęć do nauki zawodowej jest 7 razy większa niż u 5 — 20 ha, 18 razy większa niż u 2 — 5 ha, i przeszło 44 razy większa od posiadaczy niżej 2 ha.

Już znacznie mniej nas zajmie wiek uczni. W roku 1926 było uczni szkół „rolniczych" w wieku poniżej 16 lat — 1,3%; od 16 do 20 lat — 63,2% i powyżej 20 lat — 33,2%. Reszta przypada na niewiadomych.

Szkoły 2 zimowe posiadają uczni przeważnie w wieku popoborowym t. j. powyżej 20 lat. Inne szkoły w wieku przedpoborowym.

Przejdźmy obecnie do zagadnienia podstawowego w szkolnictwie „rolniczem"—do wykształcenia uczni, jakie przed wstąpieniem do szkół rolniczych otrzymują. Możemy młodzież szkolną pod tym względem podzielić na trzy grupy.

Do pierwszej zaliczymy uczni posiadających przygotowanie bardzo niskie — t. j. przygotowanie domowe, względnie 1 do 3 oddziałów szkoły powszechnej; grupa ta obejmuje 9,8% uczni. Do drugiej grupy wejdą uczniowie z przygotowaniem tolerowanem w praktyce t. j. 4 —6 oddziałów szkoły powszechnej względnie 1 — 2 klas szkoły średniej. Uczni tych liczymy 40,2%.

Do trzeciej wreszcie grupy wejdą uczniowie, posiadający cenzus przewidziany przez ustawę, t. j. 7 oddziałów szkoły powszechnej lub 3 i więcej klas szkoły średniej, względnie uniwersytet ludowy lub też inną szkołę rolniczą. Grupa ta obejmuje 46,9%. Reszta uczni — 3,1% nie podała swego wykształcenia.

Pełne wykształcenie uczni, przewidziane ustawą, najczęściej spotykamy w b. dzielnicy pruskiej, t. j. w szkołach 2-u zimowych. Na frekwencję i jakość uczni w głównej mierze wpływa stan szkolnictwa powszechnego. Brak szkół powszechnych w b. zaborze rosyjskim zmusza tamtejsze szkoły rolnicze do przyjmowania uczni częstokroć niedostatecznie przygotowanych.

Przeciwnie, w b. zaborze pruskim, gdzie szkolnictwo powszechne oddawna wysoko stało, szkoły rolnicze mogą i powinny przeprowadzić selekcję kandydatów, zapełniając ławy szkolne jednolitym i dobrze przygotowanym elementem.

Prócz tego, w wielu szkołach rolniczych (szczególniej w b. zaborze rosyjskim) skład uczni jest wybitnie niejednol ty. Częstokroć obok „absolwentów" z 1, 2 do 7 oddziałów szkoły powszechnej na jednej ławie siedzą uczniowie z dyplomem 4 — 6 i więcej klas gimnazjalnych. W takich warunkach praca nauczyciela jest wysoce utrudniona. Wykład jego nie może stać na wysokim poziomie, gdyż nie skorzystaliby z niego uczniowie słabiej przygotowani.

Większość uczelni posiada fermy szkolne. Niestety, korzystam tutaj tylko z materjałów ankietowych obejmujących zaledwie 25 ferm szkolnych. *).

Fermy powyższe możemy rozbić na 3 grupy:
posadające od 2 do 5 ha — 3 fermy średnio à 2,3 ha
„ 5 — 20 — 7 „ 7 ha
„ 20 — 100 — 15 „ 40 ha

Mniejsze fermy odnoszą się do szkół żeńskich, ogrodniczej, 2 zimowych. Szkoły „rolnicze" posiadają przeważnie około 40 ha ziemi. Gospodarstwa szkolne, sądząc z materjałów ankietowych, są prowadzone bezplanowo, bez wyraźnie wytkniętego systemu gospodarczego. Zaledwie 5 szkół podało kierunki: 1 szkoła — ogrodniczy, 1 — ogrodniczy i hodowlany, a 3 szkoły — hodowlany. Miernikiem intensywności tych gospodarstw może być stan inwentarza żywego.

Niestety inwentarz nie jest zbyt liczny.

Tablica 3.

Na 1 fermę przypada średnio:

Wielkość średnia fermy ha	Koni	Bydła	Owiec	Świń
2.3	1	2	—	6
7	2	3	—	4
40	6	11	2	8

Najwięcej nas interesują gospodarstwa 40 ha — jako fermy szkół rolniczych. Gdybyśmy chcieli zrównać ten inwentarz żywy z inwentarzem przeciętnych gospodarstw w Poznańskiem z 1907 r., to należałoby zwiększyć ilość krów do 19 sztuk, owiec do 5, a świń do 16. I nie tylko ilościowo, lecz i jakościowo; inwentarz znacznie odbiega od ideału: ilość bydła zarodowego w fermach szkolnych stanowi nieznaczny odsetek. Również niezrozumiałe jest rugowanie owcy

*) Jednorocznych — 10, 2 zimowych 6, 3 letnich — 3, żeńskich 4, ogrodniczą — 1, półtoraroczną — 1.

z mniejszych warsztatów rolnych. Prawdopodobnie inwentarz ferm jest niedostateczny dlatego, ze w ostatnich 8 latach największą uwagę zwracano na budynki szkolne.

Prawda, zabudowania bywały kosztowne; chociaż ciężar ten leży głównie na barkach władz centralnych, ale i związki komunalne łożą duże sumy na prowadzenie szkół rolniczych. Sumy te są zmienne, zależne od bogactwa danego powiatu, rodzaju i jakości szkoły. Po odtrąceniu wpływów i zwrotów, ciężary związków komunalnych wynoszą na 1 ucznia:

w szkole 2 zimowej (20 szkół) — 270 zł. (od 76 do 715 zł.)
„ 3-letniej (3 szkoły) — 383 zł. (od 335 — 488)
„ rocznej (8 szk.) — 444 zł. (od 149 — 698)
„ żeńskiej (4 szk.) — 847 (566 — 1103).

Być może zestawienie powyższe nie jest całkowicie miarodajne, gdyż obejmuje tylko ⅓ szkół rolniczych, daje jednak ciekawe wyniki orjentacyjne. Najdroższe są szkoły żeńskie, a już dwa razy mniejsze są nakłady związków komunalnych w szkołach jednorocznych.

Jedne z najtańszych są szkoły 2 zimowe; być może dlatego, że zasadniczo nie utrzymują internatu i nie posiadają fermy szkolnej.

* * *

Z powyższych rozważań widzimy, że rozwój szkolnictwa rolniczego nabrał wielkiego rozmachu. W ciągu 8 lat stworzono gęstą sieć przeszło 100 uczelni. Również ilość uczni zwiększa się z roku na rok. Można zaobserwować coraz to mniejszy napływ uczni z t. zw. domowem wykształceniem. Wskutek jednak szybkiego rozwoju, szkolnictwo rolnicze posiada liczne usterki.

Przedewszystkiem rzuca się w oczy nadmiar uczni bezrolnych i pragnących pracować na cudzym warsztacie. Ilość tych uczni nie maleje — przeciwnie, z roku na rok jest większa. Wogóle przeszło 1000 uczni szkół „rolniczych" w roku bieżącym będzie poszukiwało posady. A gdzie ją znajdą? Majątki topnieją i już obecnie odczuwa się nadmiar ekonomów; a na instruktorów rolnych mają zbyt skromne wykształcenie. W rezultacie młodzież zasypuje organizacje rolnicze listami, o takiej mniej więcej treści: „ukończyłem szkołę z dyplomem, więc proszę o odpowiednią posadę". Naturalnie olbrzymia większość nie otrzymuje żądanych stanowisk i ostatecznie przyjmuje posady pomocników pisarzy gminnych, policjantów, a w najlepszym wypadku idzie „terminować" do rzemieślnika. Znacznie tragiczniej jeszcze przedstawia się sprawa, gdy były wychowanek szkoły pozostaje kątem w rodzicielskim domu, oczekując beznadziejnie na odpowiednią posadę. Staje się wtedy zdecydowanym pesymistą, a następnie wiecznym malkontentem.

Nie wszystkie szkoły posiadają jednakowy odsetek bezrolnych. Pod tym

względem najsłabsze są szkoły trzyletnie, posiadające blisko 48% bezrolnych, a przeszło 91% uczni liczących na pracę w cudzem gospodarstwie. Przeciwnie w szkołach 6-cio miesięcznych odsetki powyższe wyniosą 11 względnie 25%.

Częstokroć słyszy się zdanie, że bezrolni uczniowie będą dalej się kształcili np. na instruktorów hodowlanych, ogrodników itp. W rzeczywistości jest inaczej: na 1004 poszukujących pracę, a na 517 bezrolnych tylko 49 uczni przeszło do szkół specjalnych.

Z powyższego widzimy, że szkolnictwo rolnicze należy uzupełnić nowemi typami szkół specjalnych, któreby dały ustalony byt licznej rzeszy bezrolnych względnie małorolnych. Dotychczas na 388 tys. kilom. kwadr. powierzchni posiadamy zaledwie jedną szkołę mleczarską. Przy dotychczasowym rozwoju mleczarstwa mogą bez obawy nadprodukcji powstać jeszcze 3 szkoły, po jednej dla każdej z dzielnic. Również należałoby stworzyć szkoły rzemieślników rolniczych, np. mechaników rolnych. Przecież mała Belgja posiada tych szkół znacznie więcej, niż uczelni czysto rolniczych. Narzekamy często na słaby rozwój rybactwa, a nie mamy ani jednej szkoły rybackiej. Mogą powstać również szkoły chmielarskie, spółdzielczo-rolnicze itp. Należałoby jednocześnie rozszerzyć sieć uczelni ogrodniczych i hodowlanych. Przecież wieś, szczególniej na kresach wschodnich, domaga się głównie szkół rzemieślniczo-rolniczych i specjalnych, odsuwając rozwój uczelni czysto rolniczych na plan dalszy.

Na przeszkodzie stoi wprawdzie brak odpowiednich nieruchomości, kredytów i personelu nauczycielskiego, ale można zaradzić złemu, przemieniając gorsze lub niepraktyczne szkoły rolnicze na uczelnie specjalne.

Stypendja przyczyniają się również do zwiększania rzeszy bezrolnych w szkołach rolniczych. Najczęściej stypendjum bywa udzielane uczniowi zdolnemu a biednemu. Po uzyskaniu dyplomu uczeń nie może osiąść na roli, gdyż jej nie ma, bądź też ma tylko małą parcelę, na której nie zechce i nie umie pracować. Syn zaś bogatszego gospodarza nie powinien korzystać z zapomogi, gdyż byłoby to niesprawiedliwością. Nawet gospodarz na 2 do 5 ha ziemi dobrze uprawianej bez trudu może pokryć ciężary, związane z wykształceniem syna. Stypendja są konieczne, lecz nie w szkołach „rolniczych", a w specjalnych.

Przecież w każdym powiecie istnieje liczny proletarjat i półproletarjat rolny. Wśród tych rzesz należy systematycznie wyszukiwać najzdolniejsze jednostki, wykształcić w jakimś zawodzie i zatrzymać w danej miejscowości. W ten sposób każdy powiat może wykształcić na własne potrzeby cały zastęp ogrodników, hodowców, mleczarzy i t. p. specjalistów, tak potrzebnych w każdej kulturalnej miejscowości.

Następnie nasuwa się pytanie, czy szkoły czysto „rolnicze" powinny swym absolwentom wydawać dyplomy? Przecież ukończenie szkoły nie daje żadnych uprawnień (prócz pierwszeństwa przy reformie rolnej). Poza tem szkoły przygotowują zasadniczo tylko rolników samodzielnych. Z tego też względu dyplom

jest nietylko zbędny, a często nawet szkodliwy. Może wpoić w masy przekonanie, że szkoła niższa przygotowuje rolników teoretyków, bądź też administratorów. W niektórych nieprzewidzianych wypadkach wystarczyłoby zaświadczenie, wystawione przez kierownika szkoły.

Powinniśmy poświęcić jeszcze kilka słów fermom szkolnym. Poprzednio wykazaliśmy, że fermy przy szkołach „rolniczych" posiadają przeważnie około 40 ha. Czy takie gospodarstwa są właściwe? Przecież Polska posiada znikomy odsetek warsztatów powyżej 20 ha. Niestety, tylko Poznańskie, Pomorze i Wileńszczyzna mogą się pochwalić większą ilością gospodarstw tego typu. W całej Polsce mamy przeszło 3 miljony gospodarstw *poniżej* 20 ha. Przecież wieś w całej Małopolsce i w południowej części b. Kongresówki składa się głównie z warsztatów poniżej 5 ha. Ferma zaś szkolna ma za zadanie dać uczniowi wykształcenie praktyczne. Uczeń w fermie winien widzieć jakby drugie własne gospodarstwo. Z drugiej strony należy pamiętać, że pod względem organizacyjnym, gospodarstwo np. 5 ha więcej się różni od fermy 40 hektarowej, niż folwark 100 ha od 1000 hektarowego majątku. Prawda, na większej powierzchni można utrzymać więcej inwentarza i wyprodukować większą ilość korcy zboża; tem samem szkoła może mieć większy dochód z własnego gospodarstwa. Lecz nie jest to zadaniem szkoły. Ferma winna przygotować małorolnego do samodzielnej pracy na *ojcowiźnie*. Wychodząc z powyższego, ferma szkolna winna być tej wielkości, jakiej wielkości są gospodarstwa małorolnych w danym powiecie. W przeciwnym wypadku ferma przygotuje nie samodzielnych gospodarzy, lecz ekonomów i pisarzy prowentowych.

Należy pamiętać i o jakości gospodarstwa szkolnego. Jak poprzednio wykazaliśmy, fermy mają zbyt mało inwentarza i najczęściej miernej jakości.

Na zakończenie należy omówić, jaki typ szkoły rolniczej winien przeważać. Ustawa przewiduje kurs 11 miesięczny, zaś w b. zaborze pruskim przeważa typ 2 zimowych szkół. W ostatnich latach na Pomorzu obok 11 miesięcznych szkół powstają i $1\frac{1}{2}$ roczne; również Małopolska tworzy 2 zimowe szkoły. Nawet w b. zaborze rosyjskim, gdzie ustawa o szkołach rolniczych jest najskrupulatniej przestrzegana, powstają nowe $1\frac{1}{2}$ roczne szkoły. Widocznie żadna z dzielnic nie jest całkowicie zadowolona z dotychczasowego szkolnictwa. Szkoły $1\frac{1}{2}$ roczne, bynajmniej nie faworyzowane przez władze, posiadają przytem z roku na rok coraz to większą frekwencję. Mojem osobistem zdaniem, biorąc pod uwagę dotychczasową frekwencję bezrolnych oraz biedniejszych i bogatszych włościan, rozwiną się w przyszłości dwa typy szkół. Jedne półroczne, będą obsługiwały drobniejszych włościan, poniżej 10 ha, tak licznych w południowej części państwa. Drugi typ — to szkoły $1\frac{1}{2}$ — 2 letnie będą kształciły bogatszych gospodarzy, którzy winni zdobyć większą wiedzę i mogą poświęcić ze względów finansowych większą ilość czasu na naukę szkolną.

Gdy powyżej omówione braki da się z czasem usunąć, będzie ludność zado-

wolona z działalności szkoły, przestanie narzekać na „lichą gospodarkę w szkole i nieznaczne rezultaty w wykształceniu i wychowaniu młodzieży".

Z wszystkich powyższych roztrząsań widzimy, że chociaż nasze względnie młode szkolnictwo rolnicze posiada jeszcze usterki, to jednak szybko się rozwija, i z roku na rok wypuszcza w świat coraz to więcej przygotowanych do samodzielnej pracy rolników. Tworząc zaś silną warstwę wykształconych rolników, tworzymy silne rolnictwo, czem podnosimy i zabezpieczamy gospodarczy byt naszego kraju.

Kazimierz Kühn.

Stosowanie robót szarwarkowych przy budowie i konserwacji dróg bitych i gruntowych.

Po bardzo długim okresie rządów rosyjskich, okresie bezładu i beztroski w dziedzinie administracji drogami ziemskiemi, ludność całej Rzeczypospolitej niepodległej otrzymała nasamprzód dekret Naczelnika Państwa z d. 7. II. 1919, a następnie Ustawę z d. 10. XII. 1920, która tworzy podwalinę dzisiejszej gospodarki drogowej. Ustawa ta składa się z 5 części, a mianowicie: 1) Postanowienia ogólne i podział dróg na kategorje, 2) Administracja drogowa, 3) Koszty budowy i utrzymania dróg, 4) Świadczenia drogowe w naturze i 5) Postanowienia końcowe i przepisy przejściowe.

Stan jednak chaosu porosyjskiego nie mógł być przy pomocy tej ustawy radykalnie zmieniony, ponieważ oprócz dróg państwowych w załączniku do ustawy wyszczególnionych, podział wszystkich innych dróg publicznych pozostał zawieszony aż do uchwał ciał samorządowych, które miały podział uskutecznić na drogi wojewódzkie, powiatowe i gminne.

Poza art. 12 o wykonywaniu budowy i kons. dróg gminnych przez Sejmik, bądź gminy i art. 19, że budowa i konserwacja dróg gminnych wykonywa się na koszt gminy na podstawie uchwały Rady gminnej i miejskiej, najważniejsze znaczenie w przedmiocie szarwarków drogowych ma część IV ustawy o świadczeniach drogowych w naturze.

Art. 28 i 29 mówi, w jakich wypadkach może być szarwark wykonywany. Otóż o ile na drogach trzech najwyższych kategoryj może być szarwark stosowany tylko w razie klęsk żywiołowych i to płatny, to wg. art. 29 na drogach gminnych może być traktowany jako obowiązkowy podatek w naturze, w robociznie pieszej i ciągłej, na zasadzie uchwały Rady gminnej i miejskiej. Charakterystyczne jest, że uchwały te nie wymagają zatwierdzenia zebrania gminnego, przez co wprowadziło się wyłom w dotychczasowem ustawodawstwie gminnem,

które dotąd wymagało zawsze uchwał zebrania gminnego, jeżeli sprawa dotyczyła ciężarów wkładanych na ogół.

Świadczenia dotyczą w myśl art. 30 opłacających podatki bezpośrednie i w stosunku do ich wysokości i mogą być według art. 31 zmienione na gotówkę ale w wysokości pokrywającej koszt najmu zastępcy i to dopiero na zasadzie uchwały Rady gm., zatwierdzonej przez Wydział Powiatowy.

Pozatem ważne znaczenie mają art. 25, 26 i 27 o powstawaniu Spółek drogowych dla budowy i utrzymania dróg samorządowych, na zasadzie których zostało wydane następnie Rozp. M. R. P. z dnia 8. X. 1921 r. Dz. U. Nr. 5/22 poz. 33 w przedmiocie statutu wzorowego dla spółek drogowych. Rozporządzenie to przewiduje w par. 23 udział w Spółce zarówno w postaci złożonej gotówki, jak i ofiarowanej pracy.

Do ustawy z dnia 10.XII 1920 wydany został okólnik Min. R. P. z dnia 18 marca 1921 r., który w art. 10 dzieli drogi gminne na 2 kategorje, a mianowicie: drogi ważniejsze, budowane i utrzymywane przez całą gminę i drogi podrzędne, których koszt utrzymania ponoszą interesowani mieszkańcy gminy. Okólnik ten został ostatnio skasowany.

Pozatem należy wspomnieć o okólniku Min. R. P. z dnia 27.XII 1921 r., wyjaśniającym zasady administracji drogowej przy stosowaniu ustawy z dnia 10.XII 1920 r., według którego obowiązany jest w myśl art. 12 ustawy udzielać gminom wszelkiej pomocy technicznej Zarząd drogowy samorządowy, a w braku tego państwowy.

Ustawodawstwo rosyjskie, traktujące sprawy drogowe po macoszemu, przy braku jakiejkolwiek realnej organizacji drogowej, spowodowało utrwalenie nastroju apatycznego wśród ludności, dla wszystkich poczynań, a wprost wrogiego stosunku przy pociąganiu wsi do istotnych świadczeń na rzecz budowy dróg czy nawet ich utrzymania. Przeciwnie, ludność oczekiwała, że na budowę i konserwację dróg łożyć będzie tylko rząd.

Ustawodawstwo polskie drogowe, oddając w ręce samorządu powiatowego sprawę dróg gminnych, zasadniczo ją zmieniło i podniosło, dając Wydziałowi Powiatowemu możność inicjatywy, ale nastrojów niechętnych wszelkim świadczeniom, głęboko we wsi zakorzenionych, zmienić odrazu nie mogło.

Należało postępować oględnie, by nie wywoływać masowych sprzeciwów i zniechęcenia z jednej strony, tem więcej, że należało pielęgnować i ochraniać młody i niedoświadczony samorząd powiatu i wsi, a z drugiej ratować w najszybszem tempie katastrofalny stan dróg i mostów. Podjęcie jednak prac organizacyjnych, nawet przy pokonaniu tych trudności, było nie do pomyślenia bez własnego samorządowego Oddziału Drogowego, gdyż nieuregulowany dotąd jeszcze stosunek państwowych inżynierów drogowych do Wydziałów Powiatowych nie dawał możność rozwinięcia szerszej inicjatywy w kierunku skutecznej naprawy i budowy nowych dróg, ani nie pozwalał na prowadzenie konsekwentnej polityki

drogowej w powiecie. Ten nieuregulowany stosunek szczególniej fatalnie odbił się na gospodarce drogowej w pow. Częstochowskim.

Wskutek warunków powyższych sprawa budowy i utrzymania dróg i mostów w latach 1919 i 1920 nie wiele postąpiła naprzód. Wydział Powiatowy, chcąc wyjść z tego stanu przymusowej bierności, uchwałą z dnia 18. III. 1921 r. zdecydował utworzenie samodzielnego Powiatowego Oddziału Drogowego, a Sejmik uchwałą Nr. 214 z dnia 31. V. 1921 r. uchwalił jednogłośnie wstawić na ten cel dodatkowo odpowiednią sumę do budżetu na rok 1921.

W rezultacie z dniem 1 maja 1921 r., po zaangażowaniu własnego personelu drogowego rozpoczął działalność samorządowy Oddział Drogowy, któremu poruczono budowę i utrzymanie dróg powiatowych i gminnych w powiecie.

Powiatowy Oddział Drogowy zorganizowano w sposób następujący:

Zaangażowano dwóch techników, z których jeden prowadzi i nadzoruje wszystkie roboty na drogach powiatowych i spółkowych, drugi prowadzi i nadzoruje wszystkie roboty na drogach gminnych i pozatem prowadzi studja, sporządza projekty i kosztorysy nowych dróg. Ostatni ma kilka sił technicznych do pomocy dla studjów i wykonywania projektów.

Pozatem na drogach jest następująca służba.

A. Przy budowie dróg powiatowych i spółkowych.

Jeden *nadzorca* drogowy, który wykonuje nadzór nad dozorcami przy budowie wszystkich dróg, i *dozorcy* po jednemu nad każdą budową względnie nad każdą partją roboczą od 50 — 80 ludzi; dozorca prowadzi książkę kontrolną dniówek i rozdziela robotników na poszczególne odcinki, dozoruje wykonania robót według zaniwelowanych mu punktów i projektu roboczego, oraz prowadzi podręczny dziennik wykonanych robót t. zw. raportówkę, którą przedkłada codziennie technikowi do potwierdzenia.

Wszelkie zapotrzebowania przedkładane są wraz z raportówką po sprawdzeniu faktycznej potrzeby.

B. Przy konserwacji dróg powiatowych.

Jeden *drogomistrz,* któremu bezpośrednio podlegają dróżnicy, na 4-ch drogach łącznej długości 179 klm., z czego 114 klm drogi bitej, i *dróżnicy,* po jednemu na każde 8 — 10 klm. drogi bitej, którzy w nagłych wypadkach wykonują roboty własnoręcznie, zresztą wykonują dozór nad powierzonemi im odcinkami, i prowadzą roboty konserwacyjne w miarę potrzeby przy pomocy partji robotniczej.

C. Przy budowie i utrzymaniu dróg gminnych.

Cały powiat podzielono na 4 rejony, wielkości od 5 — 6 gmin, w których nadzór nad drogami gminnemi powierzono czterem nadzorcom dróg gminnych, utrzymywanym przez Sejmik.

Nadzorcy ci podporządkowani są bezpośrednio drugiemu technikowi. Nadzorują dozorców gminnych, biorą udział w gminnych komisjach drogowych;

prowadzą przy pomocy dozorców gminnych w razie większych robót budowę i regulację i utrzymanie dróg gminnych; prowadzą dziennik czynności, który przedkładają technikowi perjodycznie do kontroli. Dziennik ten nadzorcy potwierdza Urząd Gminy za każdy czas pobytu jego w gminie. Dozorcy gminni nie są stałą służbą, lecz sezonową i przyjmowani są w razie prowadzenia w rejonie kilku naraz robót, przechodzących możność osobistego dozorowania ich przez nadzorców. Dozorcy opłacani są przy budowie bitych dróg gminnych przez Sejmik, przy robotach konserwacyjnych przez gminę. Dozorcy gminni wykonują identyczne roboty, jak dozorcy budowy dróg powiatowych.

Technicy korzystają ze środków lokomocyjnych Sejmiku (samochodu), zaś nadzorca i dozorcy otrzymują do dyspozycji rowery. W wypadkach, gdy dozorcy posiadają własne rowery, korzystają z pomocy Sejmiku w formie pożyczki na kupno, względnie zwrot kosztów naprawy.

Poza powiatową Komisją drogową, wprowadzono uchwałą Wydziału Pow. z dnia 15. XI. 1921 r. *Gminne Komisje drogowe* i uchwalono statut dla nich.

Każda gmina tworzy na zasadzie uchwały zebrania jedną komisję drogową gminną, składającą się z 4-ch członków i wójta jako przewodniczącego. Komisja ma prawo kooptacji dalszych członków jako rzeczoznawców.

Do jej zakresu działania należy:

a) nadzór nad drogami gminnemi i kontrola robót ze strony interesów gminy;

b) inicjatywa i przedkładanie wniosku na Radę i Zebranie gminne;

c) opracowywanie w porozumieniu z technikiem sejmikowym budżetu i programu robót;

d) wydawanie zarządzeń nie cierpiących zwłoki;

e) kontrola powinności szarwarkowej i wszelkiego rodzaju świadczeń i opłat drogowych; przestrzeganie, by materjał jak również fundusze gminne względnie subwencje przez Sejmik na rzecz dróg gminnych przeznaczone, były odpowiednio użyte i wykorzystane;

f) wreszcie wszystkie inne sprawy, przez Sejmik, względnie zebranie gminne jej poruczone.

Przy tej organizacji służby drogowej zaczęto stosować roboty szarwarkowe. Pierwsze kroki w tym kierunku były jednak trudne, gdyż z jednej strony brak wyszkolonego personelu drogowego, z drugiej nieprzychylne stanowisko ludności wprost unicestwiało wszelkie zarządzenia. Należało rozpocząć od robót najpotrzebniejszych, a zarazem dających odrazu największe widoczne korzyści, t. j. od odbudowy mostów i regulacji dróg, częstokroć bardzo znacznie bo do 30 m. rozszerzonych niepotrzebnie.

Do tego celu potrzeba było gotówki na kupno materjałów, czego w pierwszych dniach pracy od gmin nawet w części żądać nie było można.

Dlatego też Sejmik po raz pierwszy w dniu 31. V. 1921 r. zdecydował udzielać gminom pod względem drogowym zorganizowanym i wykazującym dobre

chęci przez uchwalanie świadczeń na rzecz utrzymania dróg — subwencji pieniężnej, na naprawę dróg, a w pierwszym rzędzie, odbudowę i naprawę mostów.

Pozyskawszy drogą osobistej interwencji wśród ludności kilka gmin do tego celu, rozpoczęto odbudowę największych mostów w powiecie, których sami mieszkańcy o własnych siłach odbudować nawet prowizorycznie nie byli w stanie, a mianowicie: most na Warcie 151 m. długości, dwa mosty na Liswarcie po 50 m. dług. i inne.

W wypadkach tych po raz pierwszy użyto szarwarku dobrowolnego do zwózki materjałów i do bicia pali, jak również i najkonieczniejszych robót ziemnych.

Ten przykład podziałał na usposobienie wsi, a zatem i na wynik uchwał ich przedstawicieli w czterech kierunkach:

a) uwidocznił otrzymane korzyści;

b) wzbudził ambicję wsi i gmin, w których dokonywano roboty, a w rezultacie wzajemną emulację gmin;

c) gminy zrozumiały własną korzyść przez uzyskanie subwencji;

d) obudziły świadomość, że subwencja udziela się przecież z opłat przez nich wpłacanych i w wypadku nieprowadzenia robót na terenie gminy, ich własne pieniądze przechodzą, jako subwencje na rzecz gmin sąsiednich.

W roku 1922 już połowa gmin otrzymała subwencje, a w roku 1923 subwencje Sejmik rozdzielił między wszystkie gminy proporcjonalnie do wykonanych przez nie świadczeń.

Aby uchronić subwencje przed zmarnowaniem i zapewnić ich najkorzystniejsze użycie, a zarazem użyć jaknajmniejszą ilość szarwarku przy możliwie największym rezultacie robót, Wydział Powiatowy wydał w roku 1923 dwa zarządzenia: pierwsze postanawiało, że gminy mogą tylko w wyjątkowych wypadkach otrzymywać przyznane subwencje na poczet projektowanych robót, zaś w regule gminy otrzymują subwencję w różnych ratach dopiero po przedłożeniu zaakceptowanych przez technika dowodów kasowych na wypłacone za dokonane przez gminę roboty lub zakupione materjały. Wskutek tego aczkolwiek Wydział Powiatowy przy sporządzaniu preliminarza budżetowego, uchwalił dla każdej gminy subsydjum w oznaczonej wysokości, to jednak niejedna gmina czy to wskutek niewykonania świadczeń np. przy robotach ziemnych, lub nieprowadzenia zamierzonych robót, subsydjum faktycznie nie otrzymała. W ten sposób unikało się podjęcia gotówki przez gminę przy zastoju robót i użycia jej choćby chwilowo na inne cele. Ponieważ zaś rozporządzenie to równocześnie postanawiało, że subwencja może być użyta tylko na kupno materjałów, opłatę dozorców i te roboty, które nie mogły być przy pomocy szarwarku wykonane, więc przyznanie subsydjum powodowało niejako automatyczne prowadzenie robót, gdyż gmina, nie wykonując świadczeń w naturze np. przy robotach ziemnych, czy dostawie drzewa, nie mogła wykonywać robót podkładowych, względnie budować mostu, a tem samem podjąć subsydjum.

Ponadto technik, aprobując dowody kasowe, miał możność bezpośredniej kontroli wydatków i sprawdzenia zgodności jej użycia z programem robót i jego zarządzeniami na gruncie. Drugie postanowienie dotyczyło sposobu ustalania programu robót i preliminarza budżetowego. Celem uniknięcia rozbieżności i dopilnowania celowości projektowanych robót, ustalono formę preliminarza drogowego, który po uzupełnieniu przez technika w pozycjach, wyszczególniających dla każdej gminy rodzaj drogi i projektowany do budowy odcinek względnie most, przesyłano bez cyfr gminnej Komisji drogowej, Komisja po przestudjowaniu preliminarza i po wypełnieniu bez lub ze zmianami przedkładała w formie załącznika do ogólnego budżetu na Radę i Zebranie gminne do uchwalenia, a następnie Wydziałowi Powiatowemu do zatwierdzenia.

Rozkład świadczeń uległ z latami znacznej ewolucji. Jeszcze w r. 1922 szarwark był rozkładany na morgi, co uniemożliwiało równomierne obciążanie ludności. Dopiero w r. 1923, opierając się na art. 29 ustawy z dnia 10.XII.20 r., wprowadzono rozkład szarwarku w stosunku do opłacanych podatków bezpośrednich. W roku 1924 odruch w kierunku odrobienia niejako zaległości z lat ubiegłych rozwinął się żywiołowo; gminy i wsie uchwalały szarwark chętnie, co spowodować mogło nadmierne obciążenie lasów i większych posiadłości ziemskich z jednej strony, z drugiej każda wieś, starając się o drogi i mosty, chciała w pierwszym rzędzie robić u siebie, co mogło unicestwić wszelką programowość robót.

Aby temu zapobiec, zgodnie z okólnikiem Województwa Nr. II.399 z dnia 21. II. 24 r. wprowadzono opłaty drogowe, które już nie mogły uchylić się z pod kontroli Wydziału, gdyż były objęte normalnym budżetem gminnym.

Opłaty te były ściągane w terminie jesiennym, a więc po sezonie robót, od tych, którzy albo nie mogli, albo nie chcieli opłat tych odrobić w naturze. Jakkolwiek świadczenia te były wyrażone w gotówce, to jednak w rzeczywistości był to szarwark ujęty w dokładne cyfry, lecz forma ta miała tę zaletę, że dawała dokładny obraz stojących do dyspozycji środków bez względu na dobrą wolę jednostek, gdyż w razie nieodrobienia, — opłaty były ściągane; środki te stały do dyspozycji gminy, a nie wsi i mogły być w odpowiednim kierunku i czasie użyte.

Kiedy uświadomienie mas, a zatem i Zebrań gminnych, wzrosło pod względem zrozumienia ważności dróg i podniesienia ich dobroci, wprowadzono do gminnych budżetów drogowych stosunkowo drobne sumy w gotówce na materjały i robociznę dotąd przez subwencję Sejmiku pokrywaną, ale już bez prawa zamiany na powinność naturalną. Ta inowacja była konieczna ze względu na silne ograniczenie wydatków w budżetach Sejmikowych wskutek zastosowania nadzwyczajnych oszczędności. Ponieważ jednak ustawa drogowa pozostawia dość swobody gminom w uchwalaniu sum i szarwarku na drogi, natomiast nie przewiduje zupełnie wprowadzenia do budżetów gminnych sum na budowę szkół, należało kwoty przeznaczone poprzednio przez Sejmik na subwencje drogowe dla gmin,

zmienić na subwencję na budowę szkół, aby wznoszenie nowych budynków szkolnych nie zostało zupełnie zatrzymane. Po cofnięciu więc przez Sejmik subwencyj drogowych na r. 1926 gminy, mając zapewnione już środki w gotówce i w naturze, mogły dać sobie same radę.

Wydział Powiatowy, widząc takie zrozumienie ze strony ludności i tak znaczną oddającą mu się do dyspozycji siłę roboczą w formie świadczeń w naturze, zużytkował ją jeszcze w dwóch innych kierunkach, a mianowicie przy budowie dróg powiatowych, uzależniając do pewnego stopnia ich budowę od ilości uchwalonych na rzecz budowy świadczeń, oraz przy budowie dróg w Spółkach drogowych, których statut w myśl art. 23 Roz. M. R. P. z dn. 8. X. 1921 r. przewiduje wykonanie udziałów w naturze.

W ten sposób prowadzi się budowę trzech dróg, o długości 53 klm. przy pomocy trzech spółek drogowych z dobrym wynikiem.

W czasie od 1919 do 1926 r. włącznie, a więc od rozpoczęcia działalności samorządu ziemskiego do chwili obecnej wybudowano:

dróg bitych powiatowych i gminnych 85 klm. 689,

mostów 102 o 788 mtr. dług.

przepustów 308.

Według lat wybudowano:

Rok budowy	Łączna budowa	z czego zbudowano dróg w kilometrach	
		powiatowych	gminnych
1919	2.200	2.200	
1920	4.800	4.800	
1921	5.200	5.200	
1922	7.050	6.750	300
1923	8.900	7.700	1.200
1924	12.170	8 270	3.900
1925	22.565	9.100	13.465
1926	22.804	16.045	6.759
Razem	85.689	60.065	25.624

Z powyższych robót wybudowano wyłącznie przy użyciu i pomocy szarwarku:

a) dróg powiatowych klm. 6.510,

b) dróg gminnych klm. 15.434.

razem klm. 21.944, więc 25,6 proc. Pozatem sposobem szarwarkowym uregulowano dróg gruntowych i naprawiono klm. 132.000.

Koszt budowy dróg bitych powiatowych wynosi za 1 klm. od 15.000 — 25.000 zł. zależnie od rodzaju gruntu i odległości dostawy kamienia. Pozatem

na koszt budowy wpływały jeszcze 2 momenty, a mianowicie: prowadzenie robót w okolicach przemysłowej lub rolniczej i użycie do budowy bezrobotnych, pobierających zasiłki państwowe, albo robotników z wolnej ręki, przyczem różnica kosztów najmu siły roboczej między kategorjami w obu wypadkach wynosiła 50 — 100 proc.

Koszt efektywny budowy dróg gminnych był nieproporcjonalnie mniejszy, wynosił 5.000 do 10.000 zł., a to z następujących powodów:

1) a) gotówkę wydatkowano tylko na kupno i łamanie kamienia,
b) tłuczenie kamienia i to w pewnych tylko wypadkach,
c) wałowanie,
d) robociznę specjalną.

2) Mieszkańcy danej gminy, jako inicjatorowie budowy wzgl. zainteresowani, wykonali swą pracę i oddawali materjały po cenach względnie niskich, z warunkiem, że będą wszystkich obowiązywały.

3) Roboty ziemne były mniejsze, jak na drogach powiatowych.

Obciążenie jednej morgi wydatkami drogowemi dosięgło największej sumy w roku 1925, kiedy obciążenie w gotówce wyniosło zł. 1.20, w szarwarkach zł. 0,39 razem zł. 1.59. W roku 1926 z powodu nadzwyczajnego ograniczenia wydatków na inwestycje, które dotknęło niestety jak Sejmik, tak i gminy, obciążenie wydatkami drogowemi znacznie spadło i wynosi w gotówce zł. 0.45, w naturze zł. 0,17 gr. czyli razem zł. 0,62 gr. z morgi. I gdyby nam nie przyszli z pomocą, wprawdzie drogą, bezrobotni, dzięki którym uzyskaliśmy pewne długoterminowe pożyczki, rok 1926 w życiu gospodarczem Sejmiku Częstochowskiego odznaczałby się wybitnem bezrobociem.

Wydatki Sejmiku Częstochowskiego na budowę i konserwację dróg według wykonania budżetowego.

W roku	Sejmik	Spółka	Gminy	Razem
1919	5.421.000	—	—	5.421.000
1920	11.309.400	—	—	11.309.400
1921	12.415.900	—	1.379 845	13.795.745
1922	44.191.208	—	4.828 927	49.028.135
1923	1.884.815 221	770 373.728	1.997.084 920	3 652.303.869
1924	184.900	33.825	54.136	272.861
1925	386 000	73.809	168.087	627.896
1926	521.000*)	107.000	49.500	677.500

*) UWAGA: według preliminarza budżetowego, w tem 300 zł. pożyczki.

Inż. S. Turczynowicz.

Rola samorządów w dziele zmeljorowania gruntów w Polsce.

Do przeprowadzenia meljoracyj niezbędne są następujące warunki: zrozumienie potrzeby meljoracyj, istnienie podstaw prawnych, dostatecznej ilości sił wykwalifikowanych oraz środków pieniężnych. Rozpatrzmy po kolei te warunki w stosunku do roli, jaką mogłyby odegrać samorządy w sprawie zmeljorowania gruntów w Polsce.

Zrozumienie potrzeby meljoracyj jest w różnych okolicach kraju rozmaite; tam, gdzie ludność odczuwa potrzebę ulepszenia warsztatów rolnych i rozumie znaczenie w tym kierunku meljoracyj, tam propaganda jest zbędną i samorządom pozostają inne czynności w danej dziedzinie. Są jednak jeszcze powiaty, w których mało jest ludzi, wiedzących, jakie rezultaty dają meljoracje i rozumiejących, że bez meljoracyj inne ulepszenia (nawozy, szlachetne ziarno) nie dadzą tych skutków, jakich się od nich rolnicy spodziewają. Jeżeli w takich powiatach niema dość energicznie działających organizacyj rolniczych, prowadzących sprawę uświadamiania ludności co do znaczenia meljoracyj, na samorząd spada obowiązek propagandy słownej i czynnej. Propaganda ta może polegać na urządzaniu odczytów i kursów lub przeprowadzaniu meljoracyj na pólkach pokazowych, rozrzuconych po całym terenie powiatu. Należy zaznaczyć, że bardzo mało jest kursów rolniczych, na których byłoby mówione o meljoracjach.

W dziedzinie tworzenia podstaw prawnych w szerszem pojęciu tego słowa rola samorządów jest bardzo ograniczona: mogą one występować tylko pośrednio. Jedynie tylko ustawa, ustanawiająca fundusz na przeprowadzenie meljoracyj podstawowych o charakterze publicznym (z dn. 26 października 1921 r. Dz. Ust. Nr. 91, poz. 671 wraz z nowelą z dn. 23 czerwca 1925 r. Dz. U. Nr. 75, poz. 524), przewiduje inicjatywę samorządów, wyrażającą się w uchwalaniu ustaw wojewódzkich, tyczących się decyzji uregulowania jakiejś rzeczki oraz pokrywania części kosztów robót, zmuszając tem samem Rząd do poniesienia także części

kosztów na ten sam cel. W węższem pojęciu tworzeniem podstaw prawnych (na terenie danego samorządu) dla wykonywania meljoracyj zajmują się wszystkie samorządy drogą uchwalania swoich budżetów. Pod względem przeznaczania sum w budżetach panuje duża rozbieżność w poglądach różnych samorządów: jedne z nich na meljoracje nie przeznaczają ani grosza, inne zaś (Tymczasowy Wydział Samorządowy) poświęcają powyżej 11% całego swego budżetu. Rozbieżność panuje także i co do celów, na jakie pieniądze są asygnowane: w jednych samorządach są one przeznaczone na utrzymanie meljoratorów, w innych na pożyczki, w innych wreszcie na bezzwrotne zapomogi. Biorąc pod uwagę znaczenie, jakie dla podniesienia kultury rolnej mają meljoracje, należy przyznać, że samorządy, przeznaczające fundusze na ich wykonanie, zakładają podstawy dobrobytu ludności, a zmeljorowanie gruntów przez podniesienie dochodowości ziemi daje środki ludności i na inne cele kulturalne. Nieznaczna jednak wysokość sum, przeznaczanych z konieczności na meljoracje przez poszczególne samorządy powiatowe zmusza do zastanowienia się, co do najlepszego ich zużytkowania. Należy krytycznie odnieść się do angażowania przez samorządy inżynierów meljoracyjnych: z jednej strony brak sił wykwalifikowanych spowodowuje to, że na służbę samorządową wstępują częstokroć ludzie o niedostatecznych kwalifikacjach, z drugiej strony zaś szczupłość funduszów, przeznaczanych na meljoracje, wywołuje ten skutek, że pensja pracownika — meljoratora wyczerpuje środki, których potem brak jest na roboty wykonawcze.

Brak wykwalifikowanych sił meljoracyjnych daje się już obecnie silnie uczuwać, a w najbliższej przyszłości, o ile temu brakowi się nie zapobiegnie, może się stać przyczyną zahamowania rozwoju robót. W tym kierunku samorządy mogłyby odegrać pewną rolę. Jak wiadomo, pracują u nas trzy stopnie meljoratorów: inżynierowie, technicy i dozorcy meljoracyjni. Największy brak jest wykwalifikowanych dozorców, to znaczy tych ludzi, od których w bardzo znacznej mierze zależy dobroć wykonania robót meljoracyjnych. Pozostają oni stale na robotach i bezpośrednio niemi kierują. Druga rola, którą oni z ramienia samorządów mogliby wykonywać, to nadzór nad już wykonanemi meljoracjami i ich pielęgnacja: brak bowiem opieki pociąga za sobą w krótkim przeciągu czasu ruinę urządzeń meljoracyjnych. Pewnie nie wiele się omylimy, gdy powiemy, że skutkiem zaniedbania koło 75% wykonanych u nas robót poszło już na marne. O ile nie stać samorządy na utrzymywanie inżynierów meljoracyjnych, o tyle jest zupełnie możliwem opłacanie dozorców, którzy by nie pozwalali na marnowanie się miljonów, włożonych na przeprowadzone meljoracje. Dozorców tych brak. Kształcą ich kursy w Warszawie (przy Muzeum Przemysłu i Rolnictwa) oraz we Lwowie (przy Tymczasowym Wydziale Samorządowym). Niech więc każdy powiat deleguje na kursy te jednego stypendystę, a odda prawdziwą przysługę sprawie meljoracyj, t. j. sprawie kultury rolnej. Nie przesądza to, naturalnie, sprawy przyznania stypendjum wychowankom i wyższych uczelni. Należy jednak pamiętać, że wiadomości dozorców są ograniczone. Nie można im powie-

rzać samodzielnego kierownictwa pracami. Powinni oni wykonywać je według wskazówek inżyniera (prywatnego lub utrzymywanego przez sejmiki powiatowe).

Przechodzimy tu do możności przeznaczania przez samorządy powiatowe pewnych sum na cele meljoracyjne. Powyżej było powiedziane, że poszczególne sejmiki nie powinny angażować inżynierów meljoracyjnych, ale ponieważ są oni potrzebni — powinni być utrzymywani przez grupy sejmików, związanych w związki celowe. Takie związki będą finansowo dość silne na utrzymanie biura meljoracyjnego oraz na asygnowanie jeszcze pewnych sum na roboty wykonawcze, gdyż jedna dobrze płatna siła kierownicza z kilkoma siłami pomocniczemi (technikami) oraz dozorcami meljoracyjnymi mniej obciążają budżet sejmików, niż gorzej nawet płatni (i zazwyczaj o niższych kwalifikacjach) meljoratorzy, angażowani po jednym przez każdy samorząd powiatowy. Dzięki temu, zostaną związkowi celowemu jeszcze pewne środki na roboty wykonawcze. Środki te powinny być używane na pożyczki częściowo krótkoterminowe (na pomoc przy zawiązywaniu spółek meljoracyjnych), częściowo długoterminowe (na częściową w niektórych specjalnych wypadkach pomoc przy wykonywaniu meljoracyj z pożyczek państwowego funduszu kredytu na meljoracje rolne).

Jak widać z powyższego — pobieżnego szkicu, rola samorządów w przeprowadzeniu meljoracyj mogłaby być olbrzymia — trzebaby ją tylko dla każdego okręgu gospodarczego ściślej określić — i przystąpić do pracy.

W. Dakowski.

Obsadzanie dróg drzewami.

Korzyści z obsadzania dróg.

Obsadzanie dróg drzewami ma na celu liczne korzyści zarówno dla właściciela danego gruntu (pasa drogowego), jak też dla przejezdnych i przechodniów. Daje więc przedewszystkiem właścicielowi masę drzewną użytkową, często cenną i poszukiwaną (jesion. jawor), oraz opał, pozatem zbiór z kwiecia dla pszczół (lipa, klon), a także owoce, o ile obsadzamy drogi drzewami owocowemi. Dla przejezdnych i przechodniów drzewa znaczą drogę w nocy i w śniegowe zadymki, chronią od skwaru letniego, a pozatem upiększają i ożywiają krajobraz.

Sadzić drzewa owocowe czy nieowocowe?

Jeżeli podzielimy drzewa przydrożne na dwie główne grupy: owocowe i nieowocowe, to przy wyborze należy zasadniczo dać pierwszeństwo drzewom owocowym, przynoszą one bowiem największą korzyść. Wybór ten będzie bezwzględnie słuszny z teoretycznego, zasadniczego punktu widzenia. Jeżeli jednak uwzględnimy poziom kulturalny dzielnic kraju naszego, to dojść będziemy musieli do wniosku, iż w wielu wypadkach obsadzanie dróg drzewami owocowemi jest nietylko ryzykowne, ale nawet bezcelowe. Dopóki około każdej chaty drobnego rolnika naszego nie będzie sadu owocowego oraz dopóki szkoła nie wykształci i nie wychowa młodego pokolenia w duchu poszanowania cudzej własności — dotąd owocowe drzewa przydrożne skazane będą na zagładę.

Sadzenie przydrożnych drzew owocowych może być obecnie stosowane tylko w niektórych dzielnicach kraju naszego, jak naprz. w Poznańskiem, na Pomorzu, w Małopolsce Zachodniej i w niektórych dzielnicach centralnych województw. Pozatem jednak bardziej pożądane jest sadzenie drzew nieowocowych, jednak także użytecznych. Za lat pięćdziesiąt następne pokolenie wytnie i zużytkuje drzewa nieowocowe, a posadzi już wtedy drzewa owocowe i należytą opieką je otoczy.

Dobór drzew owocowych.

Drzewa owocowe, tam gdzie zdecydujemy je sadzić, powinniśmy wybrać ze szczególną uwagą i starannością, w celu dostosowania nietylko gatunku lecz nawet odmian poszczególnych do gleby, a także do dzielnicy klimatycznej kraju. Jeżeli naprz. dojdziemy do wniosku, iż na danym odcinku, przypuśćmy 2-kilometrowym, należy sadzić grusze, to powinniśmy pozatem określić, jakie odmiany grusz sadzić należy (salisbury, faworytka, józefinka, plebanka czy inne). W miarę możności pożądane jest sadzić tylko jedną odmianę przytem możliwie letnią, najwyżej jesienną, unikając zimowej, by niezbyt długo wisiały owoce na drzewach. Ułatwia to dozór i daje jednoczesny zbiór owoców.

Wobec znacznej swej długości, droga przechodzi przez grunty często bardzo zmienne (różne). Trzeba więc oznaczać granicę danej gleby i przechodzić do następnej odmiany w dalszym ciągu drogi. W każdym bądź razie przy rozplanowaniu pracy, *udział światłego ogrodnika jest konieczny*, przyczem podstawą dla orjentacji powinny służyć te gatunki i odmiany, które w danej okolicy najbujniej rosną i najlepiej owocują.

Z podręczników do tego celu na polecenie zasługują:

1) E. Jankowskiego — „Sad przy chacie",

2) J. Brzezińskiego — „Hodowla drzew i krzewów owocowych" i inne.

Pożądane jest, by drzewa owocowe przydrożne były wysokopienne, t. j. korona powinna znajdować się na $2\frac{1}{2}$ m. od ziemi, przyczem drzewka wybierać należy zdrowe, bujne i silnie rozwinięte. Przytem drzewka winny być starsze, niż te, które kupuje się do sadzenia w sadach. Sadzić powinniśmy zasadniczo w odległości 10 m. zarówno grusze, jak i jabłonie lub czereśnie, śliwy i wiśnie — co 6 — 8 m. W razie braku drzewek możliwe jest rzadsze sadzenie, co da nam możność obsadzenia większej ilości dróg.

Przy wyborze gatunku bardzo ważną okolicznością jest poziom wody gruntowej. Jeżeli woda gruntowa znajduje się na głębokości 1.5 m., wtedy sadzić można wszystkie gatunki drzew, przy poziomie wody na 1 m. — sadzić można tylko jabłonie i śliwy, a przy poziomie wody na 0.6 m. — tylko śliwy.

Grusze i czereśnie wymagają gruntów żyznych i głębokich, rosną też dobrze na piaszczystych, jednak o podglebiu gliniastem. Czereśnie wrażliwe są na mróz, dlatego też na wschód od Warszawy sadzić je można tylko w miejscach osłoniętych. Jabłonie wymagają gleb wilgotnych, rosną dobrze na madach i próchnicach.

Śliwy wymagają gleb wilgotnych.

Wiśnie sadzi się na gruntach lekkich i piaszczystych.

Dobór drzew nieowocowych.

W większej części kraju naszego, w czasie obecnym okaże się po głębszym namyśle, iż drzew owocowych przy drogach sadzić jeszcze nie możemy. Pozo-

stają więc drzewa nieowocowe, które dostosować powinniśmy nietylko do gleby, lecz także do szerokości dróg.

A. Drogi wąskie do 7 m. w koronie na glebach piaszczystych obsadzone być mogą:

1. Akacjami. Akacja (grochodrzew — robinia pseudo-acacia) nie wyrasta do wielkich rozmiarów, udaje się na glebach b. ubogich, nie znosi tylko miejsc mokrych i kamienistych. Miododajne kwiaty grochodrzewia dają znaczny użytek w pszczelnictwie. Drewno zwięzłe i trwałe bardzo poszukiwane jest do wyrobów kołodziejskich, pozatem daje wyśmienity opał.

2. Brzozami. Brzoza (betula verrucosa) jest niewymagającą pod względem gleby, rośnie bowiem na najlichszych ziemiach. Sadzić trzeba drzewka młode przed zbieleniem kory, w przeciwnym razie trudno się przyjmują, przytem sadzić się powinno bardzo wczesną wiosną (przed ruszeniem soków). Drewno brzozowe nadaje się wybornie do wyrobów kołodziejskich i stolarskich, pozatem stanowi wyborny opał. Pozatem zaleca się i tem, że w zimie zarówno jak i w lecie sprawia wrażenie estetyczne.

3. Wierzbami. Wierzba drobnemu rolnikowi przynosi wiele pożytku. Łatwa jest do rozmnażania przez sadzenie kołów, dając co pięć lat (po każdem ogłowieniu) materjał do grodzenia płotów z chróstu, grubszy użytek koszykarski, a także drobny opał na lato. Odpowiednia jest na wszelkie gleby, nie wyłączając piasków (podmokłych). Praktyczna w miejscach, gdzie drogi przechodzą przez pastwiska gromadzkie. W pszczelnictwie ma duże znaczenie wczesną wiosną, kiedy na łąkach i polach brak jeszcze pokarmu dla pszczół. Z gatunków najodpowiedniejszą jest wierzba biała (salix alba) oraz wierzba złota (salix vitellina). Unikać należy małoużytecznej wierzby kruchej (salix fragilis).

B. Drogi wąskie do 7 m. w koronie na glebach urodzajnych i zwięzłych obsadzone być mogą:

1. Grabami. Grab (carpinus betulus) ma powolny przyrost, nie rozwija więc szybko korony, przez co nie ocienia sąsiedniego gruntu ornego. Drewno posiada twarde, zwięzłe, użyteczne na wyroby kołodziejskie i tokarskie.

2. Jarzębiną. Jarząb (sorbus auxiparia) lub inny, należy też do drzew niskopiennych. Warunki rozwoju te same, jak u graba. Przez znaczną część roku przedstawia piękny, estetyczny widok. Pozatem jagody stanowią pokarm dla ptaków owadożernych, użytecznych w ogrodnictwie i leśnictwie.

3. Głogami. Głóg (crataegus monogyna) lub inny. Ozdobny w czasie kwitnienia i owocowania. Przyrost powolny. Drewno twarde i cenne.

Dzięki powolnemu wzrostowi i małym koronom grab, jarząb i głóg nie ocieniają jezdni wąskich dróg na zwięzłych glebach, pozwalają im szybko obsychać i wskutek tego łatwiej utrzymać je w należytym stanie.

C. Drogi szerokie powyżej 7 m. w koronie na glebach piaszczystych obsadzone być mogą temi samemi gatunkami, jak drogi wąskie t. j. *akacjami, brzoza-*

mi, w ostateczności wierzbami. Na glebach wapiennych i skalistych dobrze rośnie buk (fagus silvatica). Drzewo długowieczne. Drewno nadaje się do wyrobu giętych mebli. Jesienią w czasie zmiany barw liści, daje całą gamę odcieni.

Na glebach wilgotniejszych lub też w górach — bardzo ozdobnym jest świerk pospolity (picea excelsa).

D. Drogi szerokie powyżej 7 m. w koronie na urodzajnych i zwięzłych glebach wysadzane być mogą:

1. L i p a m i. Lipa jest drzewem długowiecznem, daje pierwszorzędny użytek w pszczelnictwie. Obsadzenie dróg naszych lipami przyczynić się może do rozwoju zaniedbanego u nas pszczelnictwa i pomoże pozyskać dla kraju znaczne sumy za miód wywożony za granicę.

Sadzić należy lipę małolistną (tilia parvifolia) naprzemian z lipą wielkolistną (tilia grandifolia). Ta ostatnia kwitnie o dwa tygodnie wcześniej, przedłuża się więc przez to czas pobieranego przez pszczoły użytku.

2. J e s i o n a m i. Jesion (fraxinus excelsior) daje drewno o dużej wartości technicznej, poszukiwane do budowy samolotów. Wymaga gleb zasobnych w wilgoć, jednak woda nie może być stojąca.

3. K l o n a m i. Klon (acer platanoides), jak również jawor (acer pseudoplatanus) posiadają drewno o znacznej wartości technicznej, poszukiwane w stolarstwie i do wyrobu instrumentów muzycznych. Kwiaty miododajne. Klon jesienią w czasie żółknienia liści daje przepyszne ubarwienia. Jawor jest najpraktyczniejszy przy wysadzaniu dróg w górach.

4. D ę b a m i. Dąb szypułkowy (quercus pedunculata) dąb bezszypułkowy (quercus sessiliflora), dąb czerwony (quercus rubra) — wszystkie są długowieczne, dorastają znacznych rozmiarów i stanowić mogą długowieczną pamiątkę. Drewno trwałe i cenne.

5. W i ą z a m i. Wiąz polny (ulmus campestris) lub wiąz górski (ulmus montana) — podobnie jak dąb są długowieczne i dorastają ogromnych rozmiarów. Drewno cenne i poszukiwane.

Do wysadzania dróg zupełnie się nie nadają topole. Tworząc olbrzymie korony, ocieniają sąsiednie grunty orne, a silnie rozwiniętym systemem korzeniowym wyczerpują i osuszają je na znacznej przestrzeni. Na koronach topoli rozwijają się duże ilości owadów szkodliwych, które przenosząc się na sady, zniszczyć je mogą zupełnie. Drewno topolowe lekkie, miękie i nietrwałe.

Wybór miejsca sadzenia i odległość drzew.

Przed sadzeniem drzew przedewszystkiem należy drogę uregulować t. j. wyprostować i okopać rowami. Sprawa ta zdawałoby się prosta i naturalna, jednak przez organy, zajmujące się wysadzaniem, jest często ignorowana i nieraz się zdarzyło, że po paru latach przy regulowaniu drogi, jedne drzewka okazały się

na koronie drogi, następne w rowie, część zaś za rowem i t. p. Praca więc ta była daremną, a naprawienie błędów jest bardzo trudne.

Przy drogach wąskich t. j. węższych w koronie, niż 7 m., należy drzewa sadzić za rowami na pasie przydrożnym. Przy drogach szerokich t. j. mających w koronie powyżej 7 m. należy sadzić drzewa na koronie drogi, w odległości 0,3 m. od brzegu korony, zabezpieczając od uszkodzeń krótkiemi palami, wkopanemi ukośnie w ziemię lub też kamieniami.

Jeżeli wzdłuż dróg przechodzą linje telegraficzne lub telefoniczne wtedy:

a) przy drogach wąskich t. j. do 7 m. w koronie, gdzie drzewa posadzone są za rowami, linje przewodów iść powinny po brzegu korony;

b) przy drogach szerokich t. j. powyżej 7 m. w koronie, gdzie drzewa posadzone są na brzegu korony, linje przewodów powinny iść za rowami.

Sprawę tę omawiają „Przepisy wykonawcze dotyczące obsadzania dróg drzewami" „Monitor Polski" Nr. 25 z dn. 31.I 1923 r.

Odstępy drzew te same przepisy podają na 6 m. do 10 m. Odległości te są zbyt małe, szczególnie odnośnie do drzew długowiecznych i dorastających wielkich rozmiarów, jak buk, jesion, częściowo klon, a przedewszystkiem lipa, dąb i wiąz, dla których odstęp 20 m. jest bardziej odpowiedni. Pozatem dla innych drzew, jak akacja, brzoza i wierzba — 15 m., a dla grabu, jarząba i głogu wystarczą odległości 10 m. Wobec braku i trudności w pozyskaniu drzewek, sadząc rzadziej, będziemy w możności obsadzić większą ilość dróg.

Pora roku i sposób sadzenia.

Drzewa sadzić można jesienią i wiosną. Wiosną sadzić się powinno drzewa iglaste, a z liściastych akacje, brzozy i klony, pozatem inne liściaste — jesienią. Wyjątek stanowią gleby ciężkie i podmokłe, gdzie sadzenie jesienne nie jest wskazane.

Przy sadzeniu jesiennem najodpowiedniejszą jest pora od opadnięcia liści do pierwszych mrozów.

Przed posadzeniem powinien być wykopany pod każde drzewko dół szeroki i głęboki na 75 cm., odkładając urodzajną zwierzchnią ziemię oddzielnie i dolną jałową — z przeciwnej strony. Urodzajną ziemię zaprawić trzeba skrobankami z drogi, popiołem drzewnym, szlamem z rowów lub też w piaszczystych gruntach, zwietrzałą gliną. Zaprawą tą zasypuje się spód dołu, następnie sypie się ziemię jałową, a na wierzch daje się część pozostałej zaprawy do obsypania korzeni drzewka. Dół taki powinien być zasypany na tydzień przed sadzeniem, wbijając po zasypaniu palik do drzewka o średnicy 10 cm. Palik powinien być opalony lub osmołowany tak wysoko, żeby na stopę część osmołowana wystawała ponad ziemię. Przyczem palik powinien być gładki, bez sęków i sięgać winien tylko do korony drzewka, by nie kaleczył gałęzi. Umieszczać go należy od strony zachodniej, z małem odchyleniem ukośnem na zachód. W tak przygotowane doły

sadzić należy tylko drzewka zdrowe, proste, o dobrze rozwiniętych korzeniach. Korzenie uszkodzone powinny być przed posadzeniem gładko obcięte ostrym nożem. Przy sadzeniu należy baczną uwagę zwracać, by drzewko nie było posadzone za głęboko, gdyż nie trzeba zapominać o tem, że ziemia w dole, osadzając się, pociąga za sobą drzewko. Mając to na względzie, trzeba sadzić w świeżo zasypanym dole o 3 — 4 cm. wyżej, a w dole zasypanym wcześniej — nieco mniej. Po posadzeniu ziemię należy starannie obcisnąć trzonkiem szpadla, uważając jednak, żeby nie pokaleczyć korzeni.

Drzewko do palika przywiązać trzeba najpierw słomą i niezbyt mocno, a później (w czerwcu) witką wiklinową. Przy sadzeniu jesiennem podlewanie na ogół jest zbyteczne, przy wiosennem jednak — podlewanie obfite, dwukrotne jest konieczne. Przy sadzeniu jesiennem usypać trzeba koło drzewka kopczyk, a na wiosnę kopczyk ten powinien być rozgarnięty i utworzona z niego miska Do miski tej, otwartej od strony jezdni, spływać powinna woda deszczowa, spłukując pożyteczne dla drzewka resztki odchodów końskich. Przy sadzeniu wiosennem należy także miskę usypać. Słabych drzewek i niższych niż 2 m. pnia do korony i cieńszych niż 10 cm. w obwodzie — sadzić się nie powinno. Drzewka przydrożne narażone są na tak liczne niebezpieczeństwa, iż tylko egzemplarze silne i bardzo zdrowe mogą przetrwać szczęśliwie. Pożądane jest, by obwód drzewek na wysokości 1 m. dochodził do 20 cm.

Sadzeniu poświęcić należy bardzo dużo pracy, uwagi i umiejętności. Dlatego też sadzenie drzew przez dzieci, bez należytego dozoru, przy tak zwanych „świętach sadzenia drzew", daje wyniki ujemne i wywołuje tylko rozgoryczenie i rozczarowanie.

Nie należy zapominać, że chwila sadzenia decyduje o życiu i zdrowiu drzewa, które rosnąć będzie czasem aż do 100 lat. Warto więc poświęcić chwilę poważnej uwadze i staranności dla stuletniej egzystencji drzewa.

Konieczność własnych szkółek.

Ministerstwo Rolnictwa wydało polecenie podwładnym urzędom leśnym, by drzewka i paliki wydawano z lasów państwowych bezpłatnie (obrachunkowo) na zasadzie zaświadczeń odpowiednich Zarządów Drogowych.

W praktyce okazało się to niewykonalne przedewszystkiem dlatego, że leśnictwa państwowe hodują w rozsadnikach (szkółkach) leśnych sadzonki jednoroczne, najwyżej dwuletnie, odpowiednie do zalesień, do wysadzania zaś dróg potrzebne są drzewka kilkoletnie, uprzednio przesadzane i specjalnie hodowane. Brzezina lub grabina wyjęta w lesie z nalotu w wyjątkowych tylko wypadkach może się nadawać do wysadzania dróg. Równocześnie leśnictwa państwowe nie mają poleceń ani kredytów na zakładanie specjalnych szkółek drogowych.

Pozostaje więc zakładanie własnych szkółek. Ponieważ zakładanie małych szkółek po urzędach gminnych lub miastach nie opłaca się, przeto najwłaściwsze będzie zakładanie po jednej lub dwie szkółki na całe województwo. Szkółki takie

będą się lepiej rentowały, a przytem prowadzone przez fachowców, dadzą dobry materjał do obsadzania dróg.

Opieka i utrzymanie drzew.

Najstaranniej posadzone i najdokładniej dobrane odmiany drzew będą skazane na zagładę, jeżeli nie będzie nad niemi roztoczona opieka. Do opieki tej powołani są w pierwszym rzędzie funkcjonarjusze drogowi. Żeby jednak odpowiadali oni swemu zadaniu, konieczne jest pozyskanie przez nich, choćby ogólnych praktycznych wiadomości z ogrodnictwa. W tym celu wspomniane wyżej „Przepisy" (Monitor Nr. 25 z dnia 31.I 1923 roku) zalecają Dyrekcjom Okręgowym Robót Publicznych urządzanie krótkich kursów ogrodniczych dla techników drogowych, dozorców i dróżników.

Franciszek Borsuk.

Nieużytki rolne.

O nieużytkach mówi się dość dużo i wysuwa się tę sprawę niejednokrotnie jako bardzo ważną, jako jedną z takich, które w pewnej mierze przyczynić się mogą do zwiększenia zapasu ziemi, natomiast dotychczas nie posiadaliśmy nawet przybliżonych cyfr wykazujących ich rozmiar i kategorje. Stąd też mówiło się o zalesianiu nieużytków, o meljorowaniu, o plantowaniu na nich wikliny, jednak nie można było zdać sobie sprawy z tego, jak wyglądać powinna taka akcja, jeśli wogóle ma być podjęta.

Zrzeszenie Samorządów Powiatowych drogą ankiety postarało się ustalić rozmiar nieużytków na terenie całego Państwa, niestety jednak województwa południowe i zachodnie dotychczas nie nadesłały dostatecznych danych, by można było już dziś mówić o stanie nieużytków na tamtych terenach. Jedynie z terenu województw centralnych i wschodnich nadesłane zostały dane ze wszystkich powiatów, na podstawie których można było zrobić następujące zestawienie:

	Ogółem	piaski	torfy	błota bagna	wąwozy
5 województw centralnych	382.522 ha	216.005 ha	103.287 ha	42.000 ha	21.213 ha
4 województwa wschodnie	830.685 „	194.161 „	291.600 „	313.000 „	21.884 „

Przeszło miljon hektarów nieużytków, z pośród których województwa centralne mają przeważającą ilość piasków w stosunku do innych kategoryj—torfy bagna, zaś województwa wschodnie charakteryzują przedewszystkiem bagna, znacznie mniej piaski. Zastrzedz należy, iż sama nomenklatura jakoteż i dokładność rozsegregowania nieużytków nie jest ścisła i może podlegać wahaniom, natomiast ogólna ilość nie ulega wątpliwości.

Dotychczasowa akcja, zmierzającą do zużytkowania tych przestrzeni tak ze strony rządu jak i samorządu, przedstawia się nader skromnie. Rząd od niedawna wszedł na drogę zachęcania samorządów i osób prywatnych do walki z nieużytkami przez okazywanie pomocy przy ich zadrzewianiu. Sosna i wiklina przedewszystkiem służą do tego. Tam, gdzie samorządy tego zażądały, nadleśnictwa rzą-

dowe z polecenia władz centralnych za niską opłatą odstępowały ze swych własnych szkółek sadzonki sosny na użytek gromad wiejskich lub gmin, lub zakładały na koszt i na dobro danego samorządu szkółki sosny, skąd samorząd czerpał sadzonki bezpłatnie. Dotychczas na tę akcję wydatkowano:

	Sejmiki	Ministerstwo Rolnictwa
5 województw centralnych	88.798 zł.	91.750 zł.
4 województwa wschodnie	2.250 „	6.000 „

przyczem do dnia 1.VIII 1926 r. zalesiono w województwach centralnych 5339 ha, we wschodnich — 877 ha. Przeważnie było to zalesianie sosną. W niektórych powiatach jednak stosowano sadzenie wikliny lub wikliny łącznie z sosną. Ten ostatni sposób zalesiania bodaj-że zasługuje na jaknajwiększe rozpowszechnienie. Wiklina już w trzecim roku daje plon i po kilku latach dopiero może zejść, gdy sosna nieco podrośnie. Oczywiście nie wszędzie można taki system sadzenia stosować. Należy przytem sadzić wiklinę znacznie rzadziej aniżeli przy sadzeniu czystem.

Zagadnienie zalesiania nieużytków oraz obsadzania ich wikliną stanowi jedną z trosk Zrzeszenia Samorządów Powiatowych, które w pobieżny chociażby sposób pragnie zapoznać interesujących się tą sprawą z tem, jakich warunków wymaga wiklina i jak należy ją sadzić.

Sadzonek wikliny dostarcza Zrzeszenie Samorządów Powiatowych.

Na plantacje handlowe wikliny nadają się prawie wszystkie grunta, zawierające pewne minimum wilgoci.

Na lotnych piaskach sadzi się specjalną odmianę „kaspijską".

Na glebach wilgotnych inne odmiany.

Teren przeznaczony na wiklinę należy obsiać łubinem, obsadzić ziemniakami — gdyż te uprawy wpływają dodatnio na zasób pokarmu — pierwsza, na wychwaszczenie roli — druga roślina.

Następujące uwagi należy mieć na względzie przy plantowaniu wikliny:

1) Wiklina wymaga przedewszystkiem pełni światła słonecznego i zacienienia nie znosi.

2) Wiklina wymaga ziemi starannie oczyszczonej z chwastów, pulchnej i przewiewnej.

3) Sadzi się wiklinę pod sznur, rzędami, które kieruje się z północy na południe na terenach, obfitujących w wilgoć; o ile zaś grunta są suchawe i niema nadziei regularnego nasycania ziemi wilgocią podskórną lub zalewową — ze wschodu na zachód, a to aby ulistnienie wikliny zacieniało grunt plantacji i tamowało parowanie zemi.

4) Odstępy między rzędami stosuje się nie większe ponad 50 cm. do 80 cm. a sadzonki jedna od drugiej jak najgęściej: w zależności od żyzności gruntu — im żyźniejszy mamy teren, tem gęściej.

Pomiędzy rzędami stosuje się zwykle odstępy 50 do 80 cm.

Na 1 hektar: 100×100 mtr. potrzeba tysięcy sadzonek.

między rzędami cm.	sadzonka od sadzonki cm.						
	10	15	20	25	30	35	50
50	200	132,2	100	80	61,6	57	40
60	166	110,5	83	66,4	55,2	47,3	33,2
70	142	95,5	71	56,5	47,6	40,5	28,4
80	125	83,2	62,5	50	41,6	35,6	25

Na lotne piaski, dla utrwalenia sadzimy w kwadrat 50×50 cm., lub o ile mamy dostateczne środki: między rzędami 50 cm., a sadzonki do sadzonki 25 lub 30 cm.

5) Do sadzenia używa się grupy po 3-ch robotników: pierwszy według naciągniętego lub odznaczonego sznurem rzędu — znacznikiem żelaznym (1 cm. grubości) lub zaostrzonym kołkiem z twardego drzewa z poprzeczką (miarą głębokości a 1 cm. krótszą od długości sadzonki) robi otwór lekko-skośny ku południowi, drugi inteligentny i uważny młody robotnik(ca) wkłada sadzonki, bacząc, aby wierzchołki (oczka) były kierowane do góry; trzeci robotnik silniejszy, bardzo dokładny i sumienny — przy pomocy specjalnego „dociskacza" — grubszego i dłuższego kija zaciosanego w klin, z twardego drzewa lub okutego — *bardzo starannie i dokładnie* dociska ziemię do sadzonki, zasypuje otwór i starannie ziemię zruszoną przydeptuje. Sadzonki luźno wstawione, a nienależycie obciśnięte ziemią, obsychają i wiele z nich przepada.

6) Głównym warunkiem wydajności cennego eksportowego materjału (poza zastosowaniem należytej odmiany w stosunku do warunków gleby i terenu) — jest utrzymywanie plantacji w zupełnej czystości, aby żadne chwasty nie zagłuszały i nie odbierały części pożywnych i wilgoci danego gruntu.

W pierwszym roku założenia plantacji trzeba rolę, udeptaną przy sadzeniu, łagodnie i umiarkowanie spulchniać grabiami, zębatą motyczką, gracą, planetem — skoro tylko rzędy wikliny się zazielenią. W latach następnych można i należy rolę spulchniać nieco głębiej, lecz także z ostrożnością, aby nie uszkodzić korzonków, rozpościerających się częściowo pod samą powierzchnią ziemi.

W drug m roku istnienia plantacji należy spulchniać jak najczęściej po obeschnięciu z zimowych opadów — dla dopuszczenia powietrza do gleby, zasklepionej przez roztopy wiosenne; drugi raz spulchniamy grunt w początkach czerwca. W trzecim roku i następnych latach — na wiosnę, gdy wiklina jeszcze się nie rozrośnie.

Przez takie stałe spulchnianie — oprócz tępienia chwastów — utrzymuje się rolę w stanie sprawnym i bardzo aktywnym, zyskuje się łatwiejszy dostęp powietrza do korzeni, mniejsze parowanie wilgoci, niszcząc włoskowatość gruntu, lepszy rozwój pożytecznych drobnoustrojów.

Bardzo korzystne i w późniejszych latach jest obsypywanie lub okopywanie

rzędów na wzór ziemniaka lub buraka: wiklina rośnie potem o wiele bujniej niż w płaskiej uprawie.

7) Rentowność (dochodowość) plantacji jest zależna od całego szeregu składników: gleby, uprawy, jakości sadzonek, pielęgnacji, sprzętu, *sortowania* i obróbki handlowej.

Obsadzanie sosną i wikliną nieużytków nie wyczerpuje całego zagadnienia. Przy ilościach podanych przez nas na początku niniejszego artykułu należy podjąć akcję różnorodną, zmierzającą nie tylko ku zadrzewieniu tych ogromnych przestrzeni, lecz również ku ich zmeljorowaniu. Nie obojętną też może być ta sprawa dla tych, którzy posiadają lasy na gruntach, nadających się na uprawę ziemiopłodów, bo możnaby przy pewnego rodzaju planowej akcji zwalniać na wyrąb lasy z obowiązkiem zalesienia odpowiedniej ilości nieużytków. Rozplanowanie akcji tej wymaga pracy znacznej i uciążliwej. Może jednak cyfry tu podane przyczynią się do większego zainteresowania tą sprawą przedewszystkiem czynników kierowniczych samorządowych.

Ryszard Lenartowicz.

Kilka uwag o Komunalnych Kasach oszczędności.

Podstawy prawne dla powiatowych i miejskich kas oszczędności, istniejących na terenie Rzeczypospolitej Polskiej (b. dzielnice: rosyjska, pruska, austrjacka) są różne:

1) w b. Królestwie Kongresowem i w województwach wschodnich powstają na mocy punktu c) artykułu 7-go dekretu o tymczasowej ordynacji powiatowej i p. 10-go artykułu 11-go dekretu o samorządzie miejskim z dnia 4 lutego 1919 roku, względnie na podstawie rozporządzenia Komisarza Generalnego Ziem Wschodnich z dnia 14 sierpnia 1919 r. o ustawie miejskiej (Dz. Urz. Z. C. Z. W. Nr. 12, poz. 99).

Statut wzorowy, regulujący działalność tych kas, został rozesłany przy okólniku Ministerstwa Spraw Wewnętrznych Nr. 347 z dn. 7 czerwca 1919 roku L. 57959-XVIII-824/1.

Odnośne uchwały powiatowych związków komunalnych, dotyczące statutów kas oszczędności, są zatwierdzane przez Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w porozumieniu z Ministerstwem Skarbu na podstawie art. 47 p. 4-go dekretu o tymczasowej ordynacji powiatowej z dnia 4 lutego 1919 r. (Dz. Praw. Nr. 13, poz. 141), oraz art. 38 dekretu z dnia 4 lutego 1919 r. o samorządzie miejskim (Dz. Praw Nr. 13, poz. 140), a o ile chodzi o wschodnie województwa kresowe na podstawie rozporządzenia Komisarza Generalnego Ziem Wschodnich z dnia 14 sierpnia 1919 r. o ustawie miejskiej (Dz. Urz. Z. C. Z. W. Nr. 12, poz. 99), albowiem województwa wschodnie posiadają jednakową ordynację powiatową z b. Kongresówką.

2) w b. zaborze pruskim komunalne kasy działają na podstawie regulaminu z dnia 12 grudnia 1838 r. (Reglement, Die Einrichtung des Sparkassenwesens betr. vom 12 Dezember 1838). Rozporządzenie to zostało z biegiem czasu uzupełnione szeregiem reskryptów ministerjalnych i łącznie z niemi stworzyło podstawy prawne dla organizacji Kas, jaka przetrwała do czasów obecnych.

3) w Małopolsce zaś podstawą prawną dla kas oszczędności jest regulamin z 1844 roku, oraz statut wydany dla gminnych kas oszczędności reskryptem Ministerstwa Spraw Wewnętrznych z dn. 7 marca 1855 r. L. 3651, zmieniony w 1872 roku, a po rewizji tegoż statutu — wydano w 1892 roku wzorowy statut dla gminnych i powiatowych kas oszczędności reskryptem z dnia 19 maja 1892 r. L. 1139, który to statut z małemi zmianami dotąd obowiązuje, a raczej służy jako ogólna wskazówka przy układaniu statutów, nie stanowi zaś reguły niezmiennej.

W województwach centralnych i wschodnich — komunalne kasy oszczędności (powiatowe i miejskie) — oparte na statucie, wydanym przez Ministerstwo Spraw Wewnętrznych, jak o tem wyżej wspomniałem, nie posiadają odrębnej osobowości prawnej. Są to instytucje komunalne ściśle zespolone z gminą miejską, względnie powiatowym związkiem komunalnym, które to związki są założycielami kasy, odpowiadają za całość i bezpieczeństwo funduszów Kasy Oszczędności oraz za wypełnienie jej zobowiązań całym swoim majątkiem i wszystkiemi dochodami, ponadto przeznaczają pewne kwoty na koszty założenia i urządzenia kasy i z tych tytułów przysługują im szerokie kompetencje nadzorcze nad czynnościami Związku Kasy.

Statut tych Kas do niedawna jeszcze nie zawierał postanowień, uprawniających Kasę do prowadzenia pewnych operacyj bankowych, które gwoli ożywienia działalności Kas, wprowadzone zostały w latach 1923, 1924 i 1925 przez Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w porozumieniu z Ministerstwem Skarbu. Przepisy te, dotyczące wydawania pożyczek na weksle, przyjmowania weksli do inkasa, dyskonta (operacje czynne), oraz redyskonta nabytych weksli (operacje bierne), ponadto upoważniające do wydawania pożyczek krótkoterminowych na skrypty dłużne, wreszcie do prowadzenia agentur banków za gwarancją Związków — były i są skwapliwie uchwalane przez Związki. Okazały się bowiem czynnikiem budzącym ospały żywot tych w niewielkiej ilości istniejących kas i zachęcającym do ich zakładania w szerszej mierze. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych jednak wprowadziło do statutu szereg ograniczeń, z uwagi na niebezpieczeństwo prowadzenia operacyj bankowych, związanych przeważnie z większem ryzykiem.

Komunalne Kasy oszczędności w województwach zachodnich nie posiadają również odrębnej osobowości prawnej, która się uzyskuje przez wpis do rejestru handlowego, na podstawie zatwierdzonego statutu i uzyskanego zezwolenia. Kasy te do obecnej chwili są w b. zaborze pruskim — przedsiębiorstwami komunalnemi w najściślejszem tego słowa znaczeniu, t. zn. poniekąd są one osobnemi biurami, podlegającemi danemu związkowi. Kasy te są zespolone z korporacjami samorządowemi i zarządzają niemi ciała kolegjalne, wybierane przez Magistrat i Radę miejską.

Wreszcie w Małopolsce (województwa południowe) Kasy istniejące opierają się na regulatywie z 1884 roku, który nie odpowiada ani ekonomicznemu rozwojowi kas i potrzebom dzisiejszym, ani też pod względem prawnym nie ujmuje

on należycie istoty kas. Sam regulatyw charakteryzuje się, że daje tylko „prawne wskazówki co do zakładania, urządzania i nadzorowania Kas". Kwestja osobowości prawnej nie była w regulatywie należycie ujęta, a wzorowy statut z 1892 roku w § 2 stwierdza wprawdzie, że kasa oszczędności nie jest zakładem gminnym, lecz „instytucją samodzielnie założoną, urządzoną i stojącą pod nadzorem państwowym", z drugiej jednak strony w dalszym ciągu przyznaje najrozmaitsze atrybucje władzy autonomicznej, dającej gwarancję za wkładki. Ta dwoista opieka władzy państwowej i autonomicznej dawała nieraz podstawę do kwestyj spornych, które się ujawniły w sprawach legitymacyj wyborczych, jak np., czy członek dyrekcji ma prawo wybieralności do rady gminnej, względnie powiatowej, w sprawach zarejestrowania Kas w rejestrze sądowym, w stosunku do Kasy chorych etc. Wreszcie Trybunał administracyjny w Wiedniu, rozstrzygając jedno z zażaleń, orzekł, że Kasa Oszczędności w Małopolsce jest odróżniającym się od powiatu o samoistnie zorganizowanej jurydycznej osobowości — podmiotem prawnym, który ani nie jest w zarządzie powiatu, ani środkami powiatu nie jest utrzymywany, a nawet któremu powiat może być przeciwstawionym jako wierzyciel lub dłużnik.

Obecnie, celem zunifikowania tych różnic dzielnicowych w ustawodawstwie— Min. Spraw Wewn. łącznie z Min. Skarbu opracowało ustawę dla komunalnych Kas Oszczędności (powiatowych i miejskich). W projekcie tym, który niezadługo ukaże się w Dzienniku Ustaw, starano się w wielu punktach zachować obecną organizację Kas, pozatem wprowadzono szereg nowych postanowień, które odbiegają dość znacznie od dotychczas obowiązujących zasad. Zasadnicze różnice są:

1) wyraźna odrębna osobowość prawna;

2) zakładanie kas przez wojewódzkie związki;

3) przekazywanie uprawnień wydziałom wojewódzkim;

4) wspólne Kasy Oszczędności, zakładane przez Związki komunalne;

5) uprawnienia do posiadania, względnie nabywania akcji;

6) dyskonto własnych książeczek oszczędnościowych, kuponów oraz wypowiedzianych i wylosowanych papierów wartościowych;

7) udzielanie długoterminowych pożyczek za gwarancję Państwa;

8) uprawnienia do sprzedaży papierów wartościowych, bez upoważnienia sądu — w razie niespłacenia pożyczki;

9) odmienna organizacja władz Kas Oszczędności (Rada Nadzorcza i Zarząd. Rada wybrana przez Związek. Zarząd przez Radę);

10) czynności nadzorcze w normalnym toku instancji;

11) w zakresie czynności bankowych nadzór Ministerstwa Skarbu;

12) uprawnienia do organizowania związków rewizyjnych ogólno-państwowych i okręgowych.

Zanim jednak wspomniana ustawa wejdzie w życie i zanim Ministerstwo Spraw Wewnętrznych opracuje odnośny statut, do którego wszystkie Związki

komunalne będą musiały się zastosować, zmieniając, względnie wprowadzając nowe przepisy — zainteresowane Związki, szczególnie w województwach centralnych i kresowych, gdzie ilość kas działających jest znikoma, mając na względzie żywszą inicjatywę w zakładaniu kas, powinny się kierować następującemi wskazówkami:

1) uchwały powiatowych związków komunalnych i rad miejskich powinny odpowiadać przedewszystkiem przepisom art. 28 dekretu o tymczasowej ordynacji powiatowej z dn. 7 lutego 1919 r. (Dz. Pr. Nr. 13, poz. 141), lub art. 33 dekretu o samorządzie miejskim (Dz. Pr. Nr. 13, poz. 140). (W województwach wschodnich przepisom ustawy miejskiej (rozporządzenia Komisarza Generalnego Ziem Wschodnich z dn. 14 sierpnia 1919 r.). (Dz. Urz. Z. C. Z. W. Nr. 12, poz. 99);

2) uchwały powiatowych związków komunalnych i rad miejskich powinny zawierać wyraźne postanowienia przyjęcia odpowiedzialności za całość i bezpieczeństwo funduszów kasy całym swoim majątkiem i wszystkiemi dochodami;

3) uchwały powiatowych związków komunalnych i rad miejskich powinny wyraźnie przeznaczać kwotę, przewidzianą w odpowiednich budżetach na koszty założenia i urządzenia kasy z podaniem warunków tej dotacji;

4) uchwały te powinny również wskazać sposób zabezpieczenia walorów od kradzieży, zniszczenia i pożaru do czasu zaprowadzenia przez związek komunalny własnych urządzeń zabezpieczających.

Ponadto wydziały powiatowe i magistraty powinny sporządzać preliminarze budżetów kas oszczędności na najbliższe półrocze z dokładnem wyszczególnieniem i uzasadnieniem poszczególnych pozycyj w ten sposób, aby po stronie przychodowej była wymieniona suma, którą Sejmik przeznaczył na koszty założenia i urządzenia kasy, po stronie zaś kredytowej wydatki osobowe oraz rzeczowe i pozostała suma przeznaczona na kapitał obrotowy kasy.

Wymienione preliminarze budżetowe powinny być przyjęte przez Sejmik powiatowy, względnie przez Radę miejską.

Wreszcie na posiedzeniach Sejmiku i rady miejskiej powinny być dokonane wybory członków zarządu Kasy.

W związku z wyborami członków zarządu kasy Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w swoim czasie wyjaśniło, że przewodniczący wydziału powiatowego, względnie prezydent miasta nie może być członkiem zarządu powiatowej Kasy Oszczędności, ze względu na przysługujące mu w stosunku do zarządu Kasy uprawnienie nadzorcze (§ 4 statutu, według którego wybór przewodniczącego, jego zastępcy i dyrektora kasy podlega zatwierdzeniu przewodniczącego wydziału powiatowego; § 7-my, według którego przewodniczącemu Wydziału Powiatowego przysługuje prawo sprzeciwu i wstrzymania uchwał zarządu i t. d.).

Po zorganizowaniu się Kasy i uruchomieniu jej — Zarząd Kasy powinien mieć ciągle na uwadze:

1) przedewszystkiem właściwy charakter instytucji, którą reprezentuje i kieruje, a więc zjednywanie zaufania ludności, drogą rozumnej i celowej gospodarki,

czego wynikiem powinien być wzrost oszczędności. W tym celu Zarząd Kasy, po uruchomieniu jej winien opracować pewien system propagandy, którą w sposób właściwy należy rozwijać przy każdej sposobności, celem zachęcania do oszczędzania nawet najdrobniejszych sum;

2) przy udzielaniu pożyczek na weksle, utrzymanie stosunku procentowego tych pożyczek do funduszów wkładkowych, przewidzianego w statucie;

3) wartość przyjmowanych weksli do dyskonta, aby nie dopuścić do wypadków, jakie miały miejsce w pewnej powiatowej kasie w 1925 r., kiedy wspomniana kasa zmuszona była wykupić 85% zredyskontowanych weksli, co świadczyło, jak lekkomyślnie w tej kasie przyjmowano weksle, bez uprzedniego stwierdzenia wartości podpisów wystawców;

4) niedopuszczanie do operacyj bankowych, związanych ze znacznem ryzykiem, a mających na celu dokonywanie dużych obrotów wypożyczonemi kapitałami, osiąganemi w stałym dyskoncie i redyskoncie wątpliwej wartości weksli, które częstokroć bywają zaskarżane;

5) stopę procentową, pobieraną przez Kasę przy dyskoncie w stosunku do wysokości tej stopy, płaconej w bankach. Różnica pomiędzy wysokością jednej a drugiej stopy, powinna być umiarkowana;

6) niedopuszczanie do dysproporcji między kapitałem wkładkowym, a obrotowym, z korzyścią dla tego ostatniego;

7) z uprawnień redyskontowych, jakie im zostały udzielone, należy korzystać tylko wtedy, gdy okazuje się potrzeba uzyskania gotówki na zaspokojenie zgłoszeń o wypłaty z książeczek oszczędnościowych, a nie dla uzyskania więcej kapitału do obrotu, bowiem kasy oszczędności, które uprawiają bierne redyskonto zatracają swój charakter i zbliżają się więcej do instytucyj finansowych o zakresie działalności bankowej. Wytwarza się wówczas pewien stosunek zawisłości od instytucji, z której kredyt bywa czerpany, a kasy oszczędności stają się czułe na wszystkie zmiany stopy procentowej na targach pieniężnych, co przeważnie oddziaływa niekorzystnie tak na klijentów wkładkowych, jakoteż i na klijentów szukających w kasie taniego kredytu. Ponadto, jeżeli okazuje się konieczność pokrycia długu, powstałego z tytułu biernego redyskonta, to sam fakt zbierania funduszów na zaspokojenie części lub całego długu oddziaływa niekorzystnie na traktowania klijentów wkładkowych i w takich wypadkach Zarządy kas, które uważały sobie za pewien dowód sprawności wypłacanie wkładek w każdej wysokości bez wypowiedzenia, żądają statutowego ograniczenia wypowiedzenia większych wkładek, co nie może korzystnie oddziaływać na klijentów, przyzwyczajonych do podnoszenia swoich wkładek bez trudności;

8) wreszcie Zarządy Kas powinny pamiętać o korzyściach, jakie wynikają z istnienia Kas. Stają się one regulatorem stopy procentowej. Inne zakłady lokalne zmuszone są siłą faktów i wynikłej stąd polityki procentowej, liczyć się z tą okolicznością. Kasa nie jest instytucją finansową obliczoną na zysk, więc po zaspokojeniu kosztów administracyjnych może operować tańszym procentem, co

z korzyścią wychodzi dla miejscowego społeczeństwa. Nie można również zapominać najważniejszego momentu, że powstała w danem mieście lub powiecie kasa oszczędności staje się do pewnego stopnia ich podporą finansową. Obszerna historja działalności humanitarnej kas oszczędności, znaną jest dobrze i nie trzeba daleko szukać przykładów, jak wiele kasy oszczędności złożyły na te cele.

To już nie setki, ale dziesiątki miljonów przeszły na cele humanitarne. Przy pomocy Kas Oszczędności poważne inwestycje przeprowadziły miasta, przy pomocy Kas Oszczędności rozwinął się ruch budowlany, podniósł się stan posiadania, a tem samem stworzyła się większa siła podatkowa dla administracji miasta lub powiatu.

Wogóle trudno ująć i przedstawić wszystkie korzyści, jakie wynikają pod względem ekonomicznym, humanitarnym i społecznym z istnienia kas oszczędności

W końcu nadmienić należy, że Wydziały Powiatowe i Magistraty powinny wykazać żywszą inicjatywę w zakładaniu kas oszczędności. Stosunki handlowe, jak i ekonomiczne w całym kraju są już na tyle rozwinięte, że kasa oszczędności mojem zdaniem wszędzie ma rację bytu istnienia. Tylko dać jej należy odpowiednio kwalifikowane siły i kierowników.

Zdobycie zaś „maximum" wpływów oszczędnościowych, jak słusznie zaznacza p. J. G. w Nr. 3 „Czasopisma Kas Oszczędności" — leży również w rękach zarządów kas, bowiem one tylko należycie poznać mogą zdolność kredytową i płatniczą swych interesantów, a na tej podstawie potrafią opracować racjonalny plan działania na terytorjum swojej gminy.

Rola komunalnych kas oszczędności, jak pisze wyżej wymieniony autor, polega na zrealizowaniu zasady decentralizacji w organiźmie kredytowym. Jest to jedno z najdonioślejszych zadań, jakie w rozbudowie instytucyj kredytowych musi być spełnione. Oparte na gwarantowaniu wkładów, bezpieczeństwa pupilarnego, kierowane sprężystą organizacją, ożywione duchem rozwoju, powinny komunalne kasy oszczędności spełnić doniosłe zadanie gromadzenia drobnych kapitalików oszczędnościowych.

W rozumieniu tych doniosłych, społecznych i państwowych zadań kas oszczędności, chcąc usunąć trudność zdobycia kredytów w bankach na kapitały obrotowe tychże kas, Rada Zawiadowcza Pocztowej Kasy Oszczędności przeznaczyła obecnie 3,000,000 złotych kredytu na subwencjonowanie komunalnych kas oszczędności. Kredyty te zostaną rozprowadzone przez 3 instytucje kredytowe: Polski Bank Komunalny w Warszawie, Komunalny Bank Kredytowy w Poznaniu i Związek Kas Oszczędności we Lwowie. Jest to poważny krok naprzód, stwierdza on, iż Rząd docenia należycie doniosłość rozwoju tych instytucyj, jako czynnika podnoszącego dobrobyt Państwa, czynnika humanitarnego, ekonomicznego i społecznego.

Ryszard Lenartowicz.

Działalność Komunalnych Kas oszczędności powiatowych i miejskich na terenie Rzeczypospolitej Polskiej w świetle cyfr.

Zestawienie na dzień 31 grudnia 1925 r. wkładów złożonych na książeczki oszczędnościowe i na rachunki bieżące, pożyczek oraz ilości wydanych książeczek oszczędnościowych.

Ministerstwo Spraw Wewnętrznych okólnikiem z dnia 5 maja b. r. L.SF. 1324/26 zarządziło dostarczenie wykazów statystycznych, dotyczących Kas Oszczędności powiatowych i miejskich, sporządzonych (według ustalonego wzoru) na dzień 31 grudnia 1925 roku.

1) stan wkładów oszczędnościowych na książeczki i na rachunkach bieżących (czekowe),

2) stan udzielonych przez Kasę pożyczek (na zastaw, na r-ku bieżącym na weksle, skrypty dłużne, korporacjom prawno-publicznym, komunalnym i t. p.),

3) liczba będących w obiegu książeczek oszczędnościowych,

4) wysokość kapitałów rezerwowych,

5) stopa oprocentowania wkładów (na weksle).

Z nadesłanych materjałów w tym przedmiocie wynika, że na terenie Rzeczypospolitej Polskiej w dniu 1 stycznia 1926 r. było czynnych Kas oszczędnościowych: powiatowych 102 i miejskich 97, razem 199, a mianowicie:

Województwa	Kasy oszczędności	
	powiatowe	miejskie
1) Warszawskie	3	1
2) Łódzkie	1	—
3) Lubelskie	4	—
4) Kieleckie , ... ,	4	1
5) Białostockie	3	—
6) Wileńskie	—	—
7) Poleskie . . . , . .	—	—
8) Wołyńskie	—	1
9) Nowogródzkie	—	—
10) Poznańskie	34	47
11) Pomorskie	17	15
12) Śląskie	6	7
13) Krakowskie . . . . . ,	12	9
14) Lwowskie	7	11 a
15) Tarnopolskie	5	1
16) Stanisławowskie	6	4
Razem. . .	102	97

Ilość wydanych książeczek oszczędnościowych w tych kasach wynosiła: 833,294. Stopa procentowa dla wkładów wynosiła 12%, dla pożyczek przeciętnie 24%.

Statystyka zaś wkładów i pożyczek w wymienionych komunalnych kasach oszczędnościowych przedstawia się, jak następuje:

Województwa	Ilość kas	Stan wkładów na dzień 31 grudnia 1925				Stan wydanych pożyczek	
		oszczędnościowych (na książeczki)		na r-ki bieżące (czekowe)			
		Zł.	gr.	Zł.	gr.	Zł.	gr.
1) Centralne *)	17	1,055,108	81	318,814	02	1,732,057	28
2) Wschodnie **)	1	12,237	32	24,846	65	34,783	01
3) Południowe ***)	55	23,568,271	60	1,857,108	37	31,378,039	18
4) Zachodnie ****)	126	26,415,617	43	7,726,746	51	35,298,646	68
Ogółem	199	51,051,235	16	9,927,515	55	68,443,526	15

a) Do tej ilości kas miejskich włączone zostały: Galicyjska Kasa Oszczędności we Lwowie i Szczadnica Ukraińska w Przemyślu.

*), **), ***), ****) patrz str. 176.

W niektórych kasach zarówno w województwach zachodnich, jak i południowych daty statystyczne są niezupełnie ścisłe z powodu, że waloryzacja wkładów oszczędnościowych markowych nie wszędzie jeszcze została ostatecznie przeprowadzoną. Fundusze, podlegające waloryzacji przeliczone zostały narazie według relacji 1 zł. = 1,800,000 mkp i dodane do sumy wkładów w złotych.

W województwach: Lwowskiem—Galicyjska kasa we Lwowie i w Krakowskiem w powiecie Gorlickim kasy oszczędności przyjmowały wkłady w dolarach, zaś w Warszawskiem—kasa miejska m. st. Warszawy przyjmowała wkłady w dolarach i funtach szterlingów. Sumy te zostały przeliczone na złote dla dolarów po kursie 8.4525, zaś dla funtów szterlingów w stosunku 1 f. szt. = 41.01 złotych. (Przeciętna ostatnich dni 1925 r. od 28.XII —1.I.1926 r. „Wiadomości statystyczne" z 1926 r. Nr. 1).

Z powyższego zestawienia widzimy, że największe sumy wkładów przypadają na Małopolskę i województwa zachodnie, gdzie kasy komunalne istnieją już

---

*) **Białostockie:** Kasy powiatowe: Łomża, Sokółka i Białystok.
Kieleckie: Kasy powiatowe: Będzin, Miechów, Opoczno i Radom.
Łódzkie: Kasa powiatowa: Piotrków.
Warszawskie: Kasy powiatowe: Łowicz, Pułtusk, Skierniewice i m. st. Warszawa.
Lubelskie: Kasy powiatowe: Krasnystaw, Biała Podlaska, Garwolin, Lublin.

) **Wołyńskie: Kasa miejska w Łucku.

***) **Lwowskie:** Kasy powiatowe: Sambor, Nowy Sambor, Drohobycz, Rudki, Gródek Jagielloński, Kolbuszowa i Tarnobrzeg. Kasy miejskie: Sambor, Sokal, Dobromil, Jarosław, Krosno, Przemyśl, Rzeszów, Sanok, Lwów—Galicyjska Kasa Oszczędności we Lwowie, Szczadnica Ukraińska w Przemyślu.
Krakowskie: Kasy powiatowe: Mielec, Gorlice, Kraków, Bochnia, Nowy Targ, Chrzanów, Wadowice, Limanowa, Wieliczka, Myślenice, Ropczyce i Brzesk. Kasy miejskie: Dąbrowa, Jasło, Biała, Bochnia, Żywiec, Tarnów, Kraków, Nowy Sącz i Podgórze.
Tarnopolskie: Kasy powiatowe: Brody, Trembowla, Zaleszczyki, Buczacz i Brzeżany. Kasa miejska w Tarnopolu.
Stanisławowskie: Kasy powiatowe: Kałusz, Dolina, Horodeńka, Tłumacz, Bohorodczany i Śniatyń. Kasy miejskie: Stanisławów, Kołomyja, Stryj i Śniatyń.

****) **Poznańskie:** Kasy powiatowe: Bydgoszcz, Chodzież, Czarnków, Gniezno, Gostyń, Grodzisk, Inowrocław, Jarocin, Kępno, Kościan, Koźmin, Krotoszyn, Leszno, Międzychód, Mogilno, Nowy Tomyśl, Oborniki, Odolanów, Ostrów, Ostrzeszów, Pleszew, Poznań, Strzelno, Szamotuły, Śmigiel, Śrem, Środa, Szubin, Wągrowiec, Witkowo, Wolsztyn, Wrześnía, Wyrzysk i Żnin. Kasy miejskie: Bydgoszcz, Poznań, Czarnków, Wieleń, Chodzież, Ujście, Grodzisk, Buk, Opalenica, Gostyń, Poniec, Gniezno, Jarocin, Inowrocław, Koźmin, Kościan, Krotoszyn, Kobylin, Zduny, Leszno, Pakość, Trzemeszno, Międzychód, Sieraków, Lwówek, Zbąszyn, Rogoźno, Ostrów, Odolanów, Sulmierzyce, Pleszew, Pobiedzisko, Bojanowo, Jutrosin, Rawicz, Solec Kujawski, Środa, Szamotuły, Wronki, Śmigiel, Wielichowo, Śrem, Września, Wolsztyn, Rakoniewice, Łobżenica i Nakło.
Pomorskie: Kasy powiatowe: Grudziądz, Starogard, Puck, Świecie, Tuchola, Wejherowo, Sępolno, Chojnice, Toruń, Gniew, Nowe Miasto nad Drwęcą, Działdowo, Kartuzy, Brodnica, Wąbrzeżno i Kościerzyna. Kasy miejskie: Starogard, Chojnice, Grudziądz, Tczew, Wąbrzeżno, Wejherowo, Gniew, Toruń, Świecie, Lidzbark, Nowe, Chełmno, Chełmża, Działdowo i Brodnica.
Śląskie: Kasy powiatowe: Tarnowskie Góry, Pszczyna, Katowice, Rybnik, Cieszyn i Lubliniec. Kasy miejskie: Bielsk, Królewska Huta, Tarnowskie Góry, Mysłowice, Skoczów, Rybnik i Żory.

oddawna; w województwach zaś centralnych i wschodnich kasy te dopiero są organizowane, tak że suma tych wkładów, jak i wydanych pożyczek jest minimalna.

Naogół wkłady w komunalnych kasach oszczędnościowych od chwili wprowadzenia waluty złotowej, wykazują stały bardzo poważny wzrost, jednakowoż jeśli porównamy wysokość naszych funduszów oszczędnościowych w tych kasach ze stanem tych funduszów we Francji i w Niemczech, notowanych w tym samym okresie czasu, to stwierdzić wypada, że ten niewielki odsetek w stosunku do kapitałów we wspomnianych państwach najbardziej charakteryzuje płynne warunki finansowe, w których nasze społeczeństwo żyje, i niezwykle trudne konjunktury w znaczeniu gospodarczem tego słowa i ekonomicznem.

Przyjrzyjmy się teraz cyfrom, jakie podaje jeden z dzienników gospodarczych niemieckich:

Ogólny kapitał obrotowy pruskich kas oszczędnościowych wynosił:

na 30.VI.1925 r. — 1,538.71 miljonów marek,

na 31.XII.1925 r. — 1,863.43 miljonów marek.

W tem wkłady oszczędnościowe:

na 30.VI.1925 r. — 762.02 miljonów marek,

na 31.XII.1925 r. — 1,059.11 miljonów marek,

co wskazuje w jakim stopniu wzrosły wkłady oszczędnościowe w tych kasach oszczędności:

Charakterystyczny jest wzrost kredytów udzielonych samorządom, a mianowicie z 199.96 miljonów marek t. j. 13%; na 412.33 miljonów marek t. j. 22.2%. Wskazuje to na wielkie znaczenie, jakie w rozwoju życia samorządowego odgrywają kasy oszczędności.

Kapitały były ulokowane: (w miljonach marek).

	30/VI — 1925 r.	31/XII — 1925 r.
1) Kredyty, udzielone osobom prywatnym:		
a) krótkoterminowe . .	535,05 — 34,8%	497,33 — 26,7%
b(długoterminowe . .	368,94 — 23,9%	438,16 — 23,5%
2) *Kredyty dla samorządów* . .	199,96 — 13%	412,35 — 22,2%
3) Należności w bankach . .	330,07 — 21,5%	382,97 — 20,5%
4) Rezerwa w kasie . . .	40,94 — 2,7%	50,58 — 2,7%
5) Papiery	37,13 — 2,4%	55,32 — 3,1%

We Francji — jak podaje Jean Vergeot w artykule „Les caisses d'epargne" (Revue d'economie politique, annuaire pour 1925) rok 1925 również zaznaczył się znacznem powiększeniem wkładów w kasach oszczędnościowych, w przeciwieństwie do dotkliwego zastoju, charakteryzującego ostatni okres, począwszy od 1921 r., bowiem okazało się że wysokość wkładów, która dnia 31 grudnia 1924 r. dosięgała 12 miljardów franków podniosła się w końcu 1925 r. do 14 miljardów franków. Autor w swym obszernym artykule uzasadnia ten wielki wzrost nietylko polepszeniem się ogólnem warunków ekonomicznych, lecz również i podniesieniem, określonego ustawą w 1919 r. „maximum" dla wysokości wkładów z 5,000 franków do 7,500 franków, przyczem nadmienia, że kapitały tych wkładów, które zasilały państwo przed wojną kapitałem długoterminowym i które od kilku lat dały się pozyskać na lokatę w pożyczkach z tytułami na okaziciela — w 1925 roku miały tendencję do absolutnej płynności (na każde żądanie). Ponadto tenże autor zaznacza, iż złożone wkłady nietylko zdolne były pokryć całkowicie subskrybcję bonów narodowej obrony, które wypuszczone na korzystnych warunkach, odznaczały się przedewszystkiem prostotą zasad emisji, stałością kapitału i łatwością jego wycofania, lecz i przyczyniły się w znacznym stopniu do odbudowy zniszczonych przez wojnę całych departamentów Francji.

Jak widzimy, daleka jeszcze nas czeka droga, aby nasze kasy oszczędności mogły spełnić taką rolę i aby społeczeństwo dostatecznie zrozumiało, jaką potęgą jest gromadzenie oszczędności dla dobrobytu jednostek, gromad i samego Państwa oraz dla jego bezpieczeństwa w chwilach przełomowych.

Jan Długokęcki.

Rozwój gminnych Kas w latach 1925 i 1926.

Gminne kasy pożyczkowo-oszczędnościowe zaczęły powstawać z chwilą wydania przez Ministra Spraw Wewnętrznych w porozumieniu z Ministrem Skarbu w dniu 13 marca 1925 r. rozporządzenia o statucie normalnym gminnych kas wiejskich pożyczkowo - oszczędnościowych, ogłoszonego w N-rze 35 Dziennika Ustaw w dniu 7 kwietnia 1925 r. poz. 239.

Pomimo poważnych przeszkód przy tworzeniu kapitałów zakładowych nowych kas, wynikających z ograniczenia budżetowych uprawnień gminy w ustawie o tymczasowem uregulowaniu finansów komunalnych, liczba kas szybko wzrastała. —

Pierwsza gminna kasa Grzymkowice pow. Skierniewickiego zaczęła swą działalność w dniu 3 czerwca 1925 r.

Pierwszy kredyt został przyznany gminnej kasie Grzymkowice w dniu 27 maja 1925 roku.

Już w dniu 18 czerwca 1925 r. zgłosiło się o kredyt do Państwowego Banku Rolnego 16 kas.

W dniu 1 października 1925 roku liczba kas gminnych, które się zgłosiły o kredyt wynosiła 62. Kredyt uzyskało 29 kas, na sumę zł. 143,500.

W dniu 1 kwietnia r. 1926 liczba kas gminnych, które zgłosiły się o kredyt, wynosiła 162.

Kredyt uzyskało 140 kas na sumę zł. 573,000.

Po upływie półtora roku t. j. w d. 7 października 1926 r. liczba kas wynosiła na zasadzie udzielonych nam z Państwowego Banku Rolnego danych — 245. Cyfra ta nie jest całkowitą, gdyż jeszcze nie wszystkie założone kasy wystąpiły do Państwowego Banku Rolnego o kredyt. Wymieniona wyżej liczba stanowi na ogólną sumę 1686 gmin Polski w b. dzielnicy rosyjskiej, zaledwie około 15% wszystkich gmin.

Według województw i powiatów liczba ta dzieli się w sposób następujący:

Na województwo Warszawske przypada 59 kas, z której to liczby poszczególne powiaty posiadają:

Warszawski 2, Błoński 7, Ciechanowski 1, Grójecki 1, Kutnowski 1, Lipnowski 3, Pułtuski 8, Mławski 3, Płoński 1, Płocki 1, Rawski 9, Rypiński 3, Skierniewicki 3, Sochaczewski 2, Sierpecki 2.

Na województwo Kieleckie przypada 52 kasy, z której to liczby poszczególne powiaty posiadają: Będziński 2, Częstochowski 6, Iłżecki 2, Jędrzejowski 8, Kozienicki 2, Opatowski 4, Olkuski 1, Opoczyński 3, Pińczowski 2, Miechowski 5, Stopnicki 6 i Włoszczowski 11.

Na województwo Lubelskie przypada 67 kas, z której to liczby poszczególne powiaty posiadają: Biłgorajski 6, Chełmski 3, Janowski 2, Krasnostawski 5, Konstantynowski 1, Lubelski 1, Puławski 4, Radzyński 2, Sokołowski 6, Siedlecki 12, Włodawski 12 i Zamojski 13.

Na województwo Łódzkie przypada 29 kas, z której to liczby poszczególne powiaty posiadają: Brzeziński 1, Kaliski 2, Konecki 1, Łódzki 14, Łaski 1, Radomskowski 2, Sieradzki 2, Słupecki 1 i Turecki 5.

Na województwo Białostockie przypada 20 kas, z której to liczby poszczególne powiaty posiadają: Białostocki 1, Kolneński 5, Łomżyński 13 i Ostrowski 1.

Na województwo Wołyńskie przypada 16 kas, z której to liczby poszczególne powiaty posiadają: Dubieński 12, Horochowski 1, Kowelski 2, Lubomelski 1.

Na województwo Poleskie przypada 2 kasy, w tem powiaty posiadają: Drohiczyński 1 i Brzeski 1.

W poszczególnych gminnych kasach, założonych do dnia 15 listopada 1926 r. kapitały zakładowe przedstawiają się jak następuje:

Od	10,000 zł.	do	20,000 zł.	posiada		7	kas
		„	10,000 „	„		15	„
		„	8,000 „	„		14	„
		„	7,000 „	„		4	„
„	5,000 „	„	6,000 „	„		47	„
„	4,000 „	„	4,700 „	„		32	„
„	3,000 „	„	3,868 „	„		36	„
„	2,000 „	„	2,797 „	„		90	„

Ogółem w 245 gminnych kasach uchwalony kapitał zakładowy wynosi zł. 1,072,911.28, czyli na jedną kasę przypada średnio zł. 4,379.

Prawo zaciągania zobowiązań przez zarząd kasy, które według wymagań ustawowych nie może przekraczać więcej niż 20-krotnie kapitałów zakładowego i zasobowego kasy, ujęte zostało w uchwałach zgromadzeń gminnych, odnośnie poszczególnych kas, w sposób następujący:

20	krotne	prawo	posiada	225	kas
15	„	„	„	6	„
10	„	„	„	11	„

6	krotne	prawo	posiada	1	kasa
5	„	„	„	1	„
4	„	„	„	1	„

Przypływ kapitałów obcych do gminnych kas w formie kredytu pochodzi z Państwowego Banku Rolnego, jako jedynego dotychczas źródła kredytu dla tych kas, co zaś do wkładek oszczędnościowych to pomimo braku jeszcze dostatecznego zaufania ludności do umieszczania oszczędności w instytucjach kredytowych, jako też ze względu na ponętę wysokiej stopy procentowej w prywatnych obrotach kredytowych, wreszcie wskutek skierowywania obecnie wkładów sierocych przez sądy do innych organizacyj kredytowych wbrew praktyce przedwojennej, operacje wkładowe powoli się tylko zwiększają i wynoszą obecnie około 100 tysięcy złotych.

Dokładna cyfra wkładów 131 gminnych kas na dzień 30 czerwca r. 1926 zawarta w nadesłanych zestawieniach rachunkowych stwierdza, że 62 kasy posiadały wkładów na sumę zł. 64,030.32, najwyższa suma wkładów w jednej kasie wynosiła zł. 8,014, najniższa zł. 5, średnio na jedną kasę przypada zł. 1,033. Od wkładów gminne kasy płaciły z początku od 10 do 16%, obecnie płacą prawie we wszystkich wypadkach od 10 do 12% w stosunku rocznym. Tylko 5 kas przekroczyło powyższą stopę procentową.

Ogólna suma kredytów, przyznanych przez Państwowy Bank Rolny, dla 206 gminnych kas, od początku akcji kredytowania tych kas do dnia 15 listopada 1926 r. wynosiła ogółem zł. 1,151,200, przyczem najniższy kredyt wynosił zł. 2 tysiące, przeciętny zł. 5,521 i najwyższy zł. 20,000. Kredyt Banku wypłacany był przy większych sumach tego kredytu w kilku sumach, stanowiących stopniowe zwiększanie kredytu w kasie przez Bank, jeżeli jej działalność była umiejętna i gospodarka poprawna.

Wysokość udzielonego przez Bank kredytu ustosunkowano do kapitałów zakładowych kas, do ilokrotności prawa zaciągania zobowiązań przez zarządy kas, wreszcie w zależności od stanu gospodarczego danej gminy. Oprocentowanie kredytów P. B. R. wynosiło dla funduszu specjalnego na ten cel, w sumie zł. 1,000,000 — 12%, zaś z funduszów własnych Banku — 13% w stosunku rocznym. Terminy spłat dla tego kredytu wynoszą od 7 do 12-tu miesięcy, ostatnio stosowany jest wyłącznie termin 12-to miesięczny, kredyt ten jest więc krótkoterminowy.

Działalność kredytowa gminnych kas dąży do przestrzegania gospodarczej celowości. Pożyczki udzielane są na określone cele gospodarcze, podane przez pożyczkobiorcę. Kontrola rozwijana w tym kierunku zarówno przez lustratorów P. B. R. jak i same kasy, wydaje coraz lepsze rezultaty.

Obroty na rachunku pożyczek stają się coraz żywsze. Pożyczki z terminem rocznym są rzadkie, najczęściej są stosowane pożyczki z terminem od 3 do 6 miesięcy. Za typowe należy uważać pożyczki 6 miesięczne.

Zestawienie niektórych rachunków gminnych kas na dzień 31 grudnia 1925 r.

Ilość kas	Bilans	Pożyczki		Odsetki i prowizje		Wkłady		Koszta handlowe		Kapitał zakład.		Długi (Wierzyciele)	
	Suma	Wn	Ma	Wn	Ma	Wn	Ma	Wn	Ma	Wn	Ma	Wn	Ma
	1	2		3		4		5		6		7	
58	373.603.45	345.990.75		13.684.14	26.883.66		13 201.56	3831.79	421.02		110.405.90		222.500.00
w stosun. %%	100%	92.6%					3.5%				29.6%		59%
przeciętn. na 1 kasę	6.441.44	5965.35		213.50	395.96		227.61	66.07	7.25		1.903.55		3.836.20

Zestawienie niektórych rachunków gminnych kas na dzień 30 czerwca 1926 r.

Ilość kas	Bilans	Pożyczki		Odsetki i prowizje		Wkłady		Koszta handlowe		Kapitał zakład.		Długi (Wierzyciele)	
	Suma	Wn	Ma	Wn	Ma	Wn	Ma	Wn	Ma	Wn	Ma	Wn	Ma
	1	2		3		4		5		6		7	
131	1106083.22	1048139.79		14.356.64	82.519.26		64.030.32	15.747.46	1238.07		382.477.40		566.900.23
	100%	94.8%					5.8%	1.4%	0.2%		34.6%		51.3%
	8.443.38	8.001.06		109.59	629.91		488.78	120.20	9.45		2.919.67		4.327.48

Terminy powyższe wynikają przedewszystkiem z obrotu naogół szczupłemi środkami, znajdującemi się w posiadaniu tych kas, a następnie z myśli obsłużenia najliczniejszych sfer rolniczych w granicach najniezbędniejszej pomocy gospodarczej.

Coraz częściej kasy gminne spotykają się z żądaniem kredytu 2 — 3 letniego, który rolnicy użyć pragną na niezbędne szybko amortyzujące się inwestycje rolne, na spłatę zobowiązań rodzinnych i na sąsiedzkie dokupna ziemi.

Na dzień 30 czerwca 1926 r. 131 gminnych kas udzieliły pożyczek ogółem na sumę zł. 1,046,089.79. Pożyczki wydawane są od zł. 50 do zł. 200. Najbardziej typowemi są pożyczki od zł. 100 do zł. 150.

O szybkiem i pomyślnem rozwoju gminnych kas świadczy najlepiej zestawienie najważniejszych rachunków z półrocznych bilansów tych kas z dnia 31 grudnia 1925 r. i 30 czerwca 1926 r., które tu podajemy, zaznaczając równocześnie, że pierwsze kasy gminne powstały w lipcu 1925 r. (Vide str. 182).

Jak wiadomo kasy gminne podlegają w pierwszej instancji nadzorowi wydziałów powiatowych. Faktycznie, wobec braku stosownych instrukcyj, wydziały powiatowe nie rozwinęły dotąd stosownego nadzoru.

Sporadyczne usiłowania nadzorcze kilku inspektorów samorządowych, z jakiemi spotkali się inspektorzy Państwowego Banku Rolnego, były niedostateczne.

W tych warunkach działalność lustracyjna Banku z konieczności musiała wykraczać często poza ramy bezpośredniego zainteresowania Banku i badać całość gospodarki kasy, wreszcie udzielać stosownych instrukcyj i wskazówek, zaś w razie stwierdzenia uchybień szkodliwych dla rozwoju, Bank zawiadamiał odnośny wydział.

Dwaj inspektorowie Banku, stale objeżdżający organizacje kredytowe, odbyli w okresie od października 1925 r. do dziś ogółem 85 lustracyj gminnych kas.

Lustracje te w wielu wypadkach, wobec niedoświadczenia organizacyjnego kierowników, uchroniły kasy przed większemi organizacyjnemi uchybieniami lub materjalnemi stratami. Lustracje skierowywały działalność kas na właściwe drogi rozwojowe, co stwierdzają nadesłane do Banku sprawozdania.

Bardzo poważnym czynnikiem udoskonalenia gminnych kas stały się urządzane przez Państwowy Bank Rolny 4-ro dniowe kursy rachmistrzów i kierowników gminnych kas. Kursów takich urządzono do 1 grudnia r. 1926 cztery. Pierwsze dwa odbyły się w Warszawie, a następnie w celu zbliżenia się do terenu pracy kas i ułatwienia udziału w kursach członkom zarządów kas, trzeci kurs urządzono w Lublinie i czwarty w Kielcach. W pierwszym kursie uczestniczyło 42 słuchaczów, w drugim 26, w trzecim, przy pierwszej próbie okręgowego kursu 12, w czwartym, przy wyzyskaniu doświadczenia 48, ogółem w czterech kursach uczestniczyło 128 słuchaczów.

Jan Długokęcki.

Jak zakładać i prowadzić gminne kasy pożyczkowo - oszczędnościowe.

Gminne kasy, działające w b. dzielnicy rosyjskiej na zasadzie ustawy z 1906 roku, przeważnie zamarły podczas wojny, bądź z powodu wywiezienia ich ksiąg i dokumentów do Rosji, bądź wskutek utracenia przez nie kapitałów obrotowych w okresie dewaluacji.

Wydane następnie rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 14-go maja 1924 r. o przerachowaniu zobowiązań prywatno-prawnych, uniemożliwiało kasom sprawiedliwy rozrachunek, to też wiele dawnych kas dotąd nie przeprowadziło rozrachunku ani z dłużnikami, ani z wierzycielami, pomimo okólników starostów z r. 1919, zalecających ten rozrachunek, słusznie oczekując lepszego rozwiązania sprawy, niż to zapewniała relacja rubla do marki po 2.16 mk. a następnie powyższe rozporządzenie Prezydenta.

Ale Rząd zdaje się rozumieć potrzebę korzystniejszego przerachowania zobowiązań tych kas, choćby z uwagi na przeważające w nich wkłady sieroce i dożywocia. Świadczy o tem do pewnego stopnia wydane przez Ministra Spraw Wewnętrznych rozporządzenie z dnia 29 lipca 1926 r., ogłoszone w Nr. 74 Dziennika Ustaw z tegoż roku, które nakazuje specjalnie wyłonionym komisjom likwidacyjnym sporządzenie bilansów likwidacyjnych tych kas, w celu ustalenia ich stanu majątkowego. Następnie po sporządzeniu tych bilansów i ich rozpatrzeniu, ma być wydane uzupełniające rozporządzenie, wskazujące skalę przerachowania należności i zobowiązań tych kas, oraz sposób ich regulacji.

Akt ten zamknie ostatecznie byt dawnych gminnych kas z r. 1906, których los zresztą już wcześniej prawodawca przesądził, zdając sobie sprawę z wad przestarzałej ich organizacji, daleko odbiegającej od potrzeb i warunków nowego życia Polski.

Pomiędzy dawną ustawą z 1906 r. a nowemi aktami prawnemi o gminnych kasach niema związku zarówno natury prawnej, jak rzeczowej. Pewne wspólne cechy tych dwóch organizacyj są tylko odbiciem typu organizacji.

Ustawa z dn. 31 lipca 1924 r. o naprawie Skarbu Państwa i poprawie gospodarstwa społecznego uznała zakładanie nowych gminnych kas jako część akcji sanacyjnej, postanawiając w art. 1 lit E, punkcie 3 „organizację i ustalenie statutów gminnych kas wiejskich z odpowiedzialnością gminy za zobowiązania kasy i zastosowaniem trybu administracyjnego egzekwowania należności kasy od dłużników".

W dniu 30 grudnia 1924 r. w Nr. 118 Dziennika Ustaw R. P. zostało ogłoszone rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej o organizacji i ustaleniu statutów gminnych kas wiejskich pożyczkowo-oszczędnościowych, ustalające przewodnie zasady organizacyjne i polecające opracowanie statutu normalnego gminnych kas Ministrowi Spraw Wewnętrznych w porozumieniu z Ministrem Skarbu.

W dniu 13 marca 1925 r. zostało podpisane w dniu 7 kwietnia tegoż roku ogłoszone w Nr. 35 Dziennika Ustaw R. P. rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych w porozumieniu z Ministrem Skarbu o statucie normalnym gminnych kas pożyczkowo- oszczędnościowych.

Aczkolwiek statut normalny otworzył drogę powstawaniu gminnych kas, jednak procedura powstawania gminnych kas nie została w nim należycie rozwinięta, jak również nie został wskazany szczegółowy tryb urzędowania i nie były podane wzory rachunkowości.

Sprawę zakładania nowych gminnych kas uregulował dopiero okólnik Nr. 89 Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 19 sierpnia 1925 r. ogłoszony w Nr. 4 Dziennika Urzędowego Ministerstwa Spraw Wewnętrznych z dnia 30 września tegoż roku.

Okólnik powyższy rozwija tryb postępowania przy zakładaniu gminnych kas, określony zasadniczo w § 7 rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 30 grudnia 1924 r.

Jest więc on jednostronny nie porusza bowiem szeregu spraw wykraczających poza okres bezpośredniego zakładania kasy, a nawet nie reguluje należycie najważniejszej sprawy przy zakładaniu kasy, sposobu tworzenia kapitału zakładowego, co w praktyce wywołuje przeszkody nie do pokonania. Jednak pomimo trudności, wynikających z ustawy o tymczasowem uregulowaniu finansów komunalnych, możnaby drogą stosownych wyjaśnień i komentarzy sprawę tworzenia kapitałów zakładowych ruszyć z martwego punktu formalnego, co usunęłoby najróżnorodniejsze decyzje wydziałów powiatowych w tej sprawie.

Wyjaśnienie np., że dobrowolna składka podatników gminy ustalona na zgromadzeniu gminnem, może być rozłożona i pobierana z mórg podatkowych od wszystkich, o ile nie będzie zgłoszony przez któregokolwiek formalny sprzeciw, fakt zaś ściągania jej poza budżetem gminy nie stawia tej akcji w konflikt z ustawą o finansach komunalnych.

Następnie dotkliwym brakiem tego okólnika jest to, że niema w nim wskazówek dla wydziałów powiatowych odnośnie wykonywania nadzoru i udzielania przez wydziały instrukcji o sposobie prowadzenia rachunkowości w kasach gmin-

nych, uniemożliwiło to wydziałom należyte przygotowanie się do roli rewidenta i instruktora kas gminnych.

Okólnik wskazuje potrzebę ostrożnej, celowej i bezstronnej akcji kredytowej. Żąda od organów gminnych wszechstronnego rozważenia, czy sprawa założenia kasy należycie dojrzała, czy na terenie danej gminy działa już spółdzielnia kredytowa i o ile działa prawidłowo, radzi zastanowić się, czy powstanie gminnej kasy nie pozbawi jej możności dalszego rozwoju, nie dając równocześnie i gminnej kasie warunków pełnego rozwoju.

Zaleca przedewszystkiem tworzyć gminne kasy w tych miejscowościach, gdzie niema innych organizacyj drobnego kredytu, dalej tam, gdzie istniejące tego rodzaju organizacje są w zaniedbaniu i niema warunków do sprawniejszego ich działania, następnie w tych miejscowościach, które są wprawdzie obsługiwane przez dobrze działające spółdzielnie kredytowe, lecz których siedziby mieszczą się w sąsiednich gminach.

Aczkolwiek zgromadzenia gminne mają prawo, niezależnie od powyższych przestróg, zakładania gminnych kas, widzimy tu dążenie sfer urzędowych do zachowania celowego i poprawnego stosunku gospodarczego do spółdzielni kredytowych. Te same dążenia przebijają się naogół i wśród działaczy gminnych.

Dalej przywiązując dużą wagę do roli, jaką odgrywa w każdej organizacji materjał ludzki, okólnik zaleca wziąć pod uwagę, czy na terenie gminy znajdzie się grono osób, należycie przygotowanych do spełniania funkcyj członków zarządu i komisji rewizyjnej kasy.

Szczegółowy tryb zakładania gminnych kas zawiera się w siedmiu punktach.

Punkt pierwszy powołuje się na wyżej wspomniany § 7 rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 30 grudnia 1924 r., żądając zgodnego z tym paragrafem zakładania kasy.

Drugi punkt oddaje inicjatywę założenia gminnej kasy radzie gminnej. Urząd gminny winien zawiadomić odnośny wydział powiatowy o swem postanowieniu założenia gminnej kasy, z podaniem dnia obrad zgromadzenia gminnego, względnie rady gminnej a to w celu ewentualnego delegowania na to zebranie inspektora samorządu gminnego, którego obowiązkiem będzie obznajmić zebranych z ważniejszemi postanowieniami statutu.

Trzeci, czwarty i piąty punkty wskazują organy, kompetentne do uchwalenia i zatwierdzenia uchwały założenia kasy oraz tryb czynności związanych z powyższem.

Porządek tych czynności jest następujący: W myśl § 7 rozporządzenia Prezydenta, „do założenia gminnej kasy pożyczkowo - oszczędnościowej konieczną jest uchwała właściwego organu stanowiącego gminy, powzięta większością $\frac{2}{3}$ głosów obecnych na zebraniu".

Jak wiadomo, organem stanowiącym gminy na terenie b. Kongresówki wraz z obwodem obecnego województwa Białostockiego z wyjątkiem gmin: Maniewskiej, Suchopolskiej i Białostockiej pow. Bielskiego i powiatów Grodzieńskiego

i Wołkowyskiego jest w myśl dekretu z dnia 27 listopada 1918 r. — zgromadzenie gminne, zaś na pozostałym obszarze ziem wschodnich b. zaboru rosyjskiego w myśl rozporządzenia Komisarza Generalnego Ziem Wschodnich o samorządzie gminnym z dnia 26 września 1919 r. — rada gminna.

Forma uchwały jest następująca:

PROTOKÓŁ

Zgromadzenia Gminnego o założeniu gminnej kasy pożyczkowo - oszczędnościowej na podstawie Rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 30 grudnia 1924 r. (Dz. U. R. P. Nr. 118, poz. 1069).

(Część protokółu omawiającą prowomocność Zgromadzenia opuszczamy).

Uchwała Nr. ------

Zgromadzenie gminne (Rada gminna) postanawia:

1) Założyć gminną kasę pożyczkowo - oszczędnościową z siedzibą w..................

2) Przyjąć odpowiedzialność za zobowiązania kasy całym majątkiem i dochodami gminy.

3) Określić kapitał zakładowy kasy sumą ------ *)

Kapitał zakładowy utworzyć w następujący sposób:

a) z dotacji gminy w sumie zł. ------

b) ------ **)

c) ------ **)

4) Ustalić kwotę zobowiązań do wysokości, nieprzekraczającej w łącznej sumie ------ krotnej wysokości kapitału zakładowego i zasobowego kasy.

5) Przyjąć statut normalny w brzmieniu ogłoszonem w Dz. U. R. P. Nr 35/1925 poz. 239.

6) Zarząd kasy będzie się składać z przewodniczącego i ------ ***) członków.

7) Komisja rewizyjna****) kasy składać się będzie z przewodniczącego i ------ czł.

*) Kapitał zakładowy nie może być mniejszy niż 2,000 zł.

**) Punkty „b" i „c" należy wypełnić w przypadkach, gdy kapitał zakładowy utworzony został z innych funduszów, poza funduszami gminy.

***) Należy określić ilu członków będzie w kasie, bacząc, by liczba była zawsze parzystą, t. j. 2, 4 i t. d. Nie należy tworzyć zbyt licznego zarządu i ograniczyć się do liczby najwyższej 4 członków zarządu (oprócz przewodniczącego).

****) Komisja rewizyjna winna się składać w zasadzie z dwóch członków i przewodniczącego.

Uchwała powyższa co do swej treści powtarza niektóre paragrafy statutu, mające zasadnicze znaczenie dla istnienia kasy. W szczególności daje prawo Zgromadzeniom gminnym uzupełniać pewne, celowe niedomówienia statutu, a więc ustalać wysokość kapitału zakładowego kasy z warunkiem, aby nie był mniejszy, niż 2.000 zł., powiększać lub zmniejszać prawo zaciągania zobowiązań przez zarządy kas nie wyżej jednak niż wynosi 20-krotność kapitałów zakładowego i zasobowego kasy a także regulować liczbę członków zarządu i komisji rewizyjnej, przyczem zarząd winien posiadać najwyżej 4 członków zarządu oprócz przewodniczącego, zaś komisja rewizyjna 2-ch członków oprócz przewodniczącego.

Członkowie rady gminnej nie mogą być członkami zarządu kasy, natomiast powinni być w myśl wymagań § 51 statutu, członkami komisji rewizyjnej, z wójtem jako przewodniczącym.

Piąty punkt trybu zakładania gminnych kas żąda, aby dwa odpisy uchwały

o założeniu gminnej kasy przesłać do zatwierdzenia odnośnemu wydziałowi powiatowemu, który bada, czy uchwała była powzięta zgodnie z brzmieniem stosownych przepisów prawnych.

Wszelkie odchylenia od normalnego statutu, uchwalone przez zgromadzenie lub radę gminną, wymagają zatwierdzenia Ministra Spraw Wewnętrznych w porozumieniu z Ministrem Skarbu. Jeżeli więc została uchwalona zmiana statutu, gmina organizująca kasę gminną, lub zarząd już działającej kasy skierowuje uchwałę taką do Ministerstwa Spraw Wewnętrznych za pośrednictwem wydziału powiatowego.

Ostateczna, formalna strona zatwierdzenia uchwały założenia kasy, ogłoszenie w Dzienniku Urzędowym Województwa faktu założenia kasy z określonym kapitałem zakładowym i prawem zaciągania zobowiązań do określonej wysokości, dopełnia prawnego powstania gminnej kasy.

Dalsze punkty trybu zakładania kasy 6 i 7 nakreślają ramy wewnętrznej organizacji kasy, od należytego ich wykonania zależy dalszy rozwój kasy.

Po zatwierdzeniu uchwały zgromadzenia gminnego najistotniejsze są wybory przez radę gminną członków zarządu i komisji rewizyjnej kasy. Dobór osób powinien być należyty, zarówno pod względem wartości osobistej, jak też i umiejętności zajmowania się sprawami społeczno - gospodarczemi. Zaznaczamy, że gdy uchwała założenia kasy określa tylko liczbę członków władz kasy, uchwała rady gminnej przeprowadza wybór osób imiennie.

Rada powinna również na tem samem posiedzeniu uchwalić wysokość stopy oprocentowania od wkładek i pożyczek udzielanych przez kasę w myśl wymagań §§ 10 i 41 statutu, oraz w zgodzie z obowiązującą prawną stopą procentową, następnie upoważnić zarząd kasy do zaciągania zobowiązań w bankach do wysokości bądź przewidzianych statutem, bądź mniejszej i wreszcie ustalić miejsce, dnie i godziny urzędowania kasy.

Do pierwszych czynności zarządu, po utworzeniu kasy należy przedewszystkiem opracowanie i przyjęcie regulaminów i przepisów kasy według wzorów, zamieszczonych w wyżej wymienionym statucie, następnie wznowienie i zawarcie piśmiennej umowy z rachmistrzem, bacząc, aby przyznane wynagrodzenie nie przekraczało możliwości budżetowych kasy, dalej zestawienie preliminarza budżetu wydatków w granicach przewidywanych korzyści kasy, lecz bez zbytnich rachub na kredyty bankowe i wreszcie zaprowadzenie ksiąg rachunkowych.

Instrukcja rachunkowa dla gminnych kas podana jest w „Zbiorze Ustaw i rozporządzeń dotyczących gminnych kas" wydanym przez Związek Pracowników Administracji Gminnej. Instrukcja ta powinna być pilnie przestudjowana zarówno przez rachmistrzów jak i członków zarządu, zła rachunkowość jest największym wrogiem rozwoju kasy a często nawet powoduje jej upadek.

Rozpoczęcie działalności kasy z chwilą zorganizowania aparatu kasy wymaga najwięcej uwagi i przezorności zarządu, aby gospodarka pieniężna kasy wypadła zarówno z korzyścią kasy jak i z pożytkiem dla ogółu mieszkańców gmi-

ny. Kasa jest bowiem własnością wszystkich mieszkańców gminy i o dobro powszechne dbać powinna.

Do pożyczek kasy wszyscy mają prawo i wszyscy zgłaszający się powinni być w miarę środków kasy uwzględnieni o ile na to zasługują. Pod tym względem zarząd ma szerokie uprawnienia. Pomimo, że zapisać do pożyczki powinien każdego, kto się o nią zgłasza, udzielić pożyczki może tylko temu, kto na nią zasługuje przez swoją trzeźwość, pracowitość i sumienność. Dążeniem kasy powinno być nauczenie pożyczkobiorców liczyć na własne siły, w tym celu zgłoszenia o pomoc kredytową powinny być tylko wtedy uwzględniane, gdy zgłaszający się może dowieść, że na cel gospodarczy, do którego dąży, już zebrał część własnego kapitału.

Pierwszeństwo do pożyczki powinni mieć ci gminiacy, którzy choćby najskromniejsze wkłady do kasy złożyli, gdyż tacy dają największą gwarancję spłaty długu. Najważniejszem zadaniem kasy jest gromadzenie oszczędności, gdyż tylko na wkładach oszczędnościowych kasa może trwale budować swój byt, jako też wpływać przez ich rozumne użytkowanie, w postaci pożyczek na wzrost ogólnego dobrobytu wsi. Wiadomo bowiem, że tylko oszczędność stwarza kapitały i pomnaża je do potęgi, przy pomocy której można podnieść wieś do największego rozkwitu.

Nie mamy tu na myśli kapitału spekulacyjnego. W celu uzyskania wkładów, zarząd powinien prowadzić wytężoną propagandę oszczędnościową. Zacząć należy od dziatwy szkolnej, następnie wyrostków obojga płci ciułających na wiano, służbę wojskową i t. p., zbierać fundusze sieroce i tak zwane dożywocia, wreszcie zachęcać do lokowania wolnej gotówki wszystkich mieszkańców.

Dla wkładów kilkoletnich można udzielić gwarancji zwrotu w relacji złota, wkłady takie pozwolą wprowadzić najbardziej pożądane przez wieś pożyczki kilkuletnie, udzielane również w złotych w złocie, przy dogodnych spłatach półrocznych.

Kredyt gminnych kas powinien być najtańszym, ponieważ jest przeznaczony dla rolników, kasa nie posługuje się płatnymi urzędnikami, nie ponosi więc dużych kosztów handlowych a również nie pracuje na zysk dla kogokolwiek.

W działalności kredytowej kasa powinna mieć na względzie, ażeby wobec swoich wierzycieli jak banki i wkładcy, zawsze być wypłacalną, należy więc tak uzgadniać terminy pożyczek, aby zawsze kasa rozporządzała na czas potrzebną sumą gotówki.

Ażeby te cele osiągnąć, zarząd winien odbywać regularnie swe posiedzenia i na nich omawiać wszechstronnie sprawy kasy, protokułować uchwały i wogóle wypełniać polecenia instytucyj nadzorujących.

Franciszek Dąbrowski.

Stan i działalność organizacyj spółdzielczych spożywców w Polsce.

W początkach 1926 r. w Polsce należy liczyć niewiele więcej ponad 3.000 spółdzielni spożywców czynnych; z tego 2043 spółdzielnie należały do związków rewizyjnych; reszta to są spółdzielnie idące luzem jak je nazywają „dzikie". Spółdzielnie „dzikie" liczebnie stanowią poważny odsetek, ale w ruchu samym odgrywają nikłą rolę ze względu na bardzo niski stan organizacyjny i gospodarczy w stosunku do spółdzielni należących do związków. Aczkolwiek, jak zobaczymy poniżej, spółdzielnie poszczególnych związków, jak i same związki, organizacyjnie i gospodarczo przedstawiają się bardzo nierównomiernie. I tak:

Nazwa Związku	Siedziba	Ilość spółdzielni na 1/I 1926	Ilość członków na 1/I-1925 w tysiąc.
1. Związek Spółdzielni Spożywców Rzpl. Polskiej.	Warszawa	883*	594*
2. Związek Rewizyjny Spółdzielni Kółek Rolniczych	Kraków	147	124
3. Związek Rewizyjny Spółdzielni Wojskowych	Warszawa	221	74
4. Związek Spółdzielni Zarobkowych i Gospodarczych	Poznań	57	117
5. Związek Spółek Zarobkowych i Gospodarczych	Lwów	121	54
6. Związek Spółdzielni Polskich	Warszawa	5	—
7. Związek Rewizyjny Spółdzielni Ukraińskich	Lwów	700**	77**
8. Związek Rewizyjny Spółdzielni Niemieckich	Poznań	7	?
9. „ „ „	Łódź	2	?

*) Po połączeniu się w r. 1925-ym Związku Polskich Stow. Spoż. ze Związkiem Spółdzielni Robotniczych i Związkiem Spółdzielni Urzędników Państwowych, Samorządowych i Społecznych, a w 1926 r. z Centralą Spółdzielni Spożywców Robotników Chrześcijańskich.

**) Brak dokładnych danych, wiele z nich ma charakter mieszany spółdzielni spożywców i rolniczo-handlowych.

Pierwsze trzy z tych związków — to są związki, grupujące tylko spółdzielnie spożywców, pozostałe oprócz spółdzielni spożywców zrzeszają i inne rodzaje spółdzielni.

Z rubryki „ilość członków" widzimy, że liczba członków spółdzielni zrzeszonych w związkach w początkach stycznia 1925 r. sięgała ponad miljon.

Spółdzielnie spożywców zrzeszone w związkach prowadzą około 3500 sklepów do sprzedaży detalicznej artykułów codziennego użytku. Obrót towarowy (sprzedaż towarów) w sklepach spółdzielczych w 1925 r. sięga 175 miljonów.

Zdążając do pominięcia pośrednictwa nie tylko w sprzedaży detalicznej, ale i w hurtowej, zrzeszone spółdzielnie prowadzą własne hurtownie.

Związek Spółdzielni Spożywców oprócz centralnej hurtowni w Warszawie posiada 27 hurtowni — oddziałów w następujących miejscowościach: Baranowicze, Białystok, Będzin, Chełm, Chmielnik, Częstochowa, Kalisz, Katowice, Kielce, Kraków, Końskie, Kutno, Lida, Lublin, Lwów, Łomża, Łódź, Łuck, Miechów, Ostrowiec, Puławy, Radom, Skierniewice, Siedlce, Wilno, Włocławek, Zamość. Oprócz tego 3 ajentury: w Łodzi dla zakupów artykułów włókienniczych, w Gdańsku i Londynie dla importu i eksportu. Centralą gospodarczą dla Spółdzielni skupionych przy Związku Rew. Spółdz. Kółek Rolniczych — jest hurtownia Związku Ekonomicznego Kółek Rolniczych w Krakowie; dla spółdzielni wojskowych — centralą gospodarczą jest — Centralna Spółdzielnia Wojskowa, a dla spółdzielni ukraińskich — Narodnaja Tarhowla we Lwowie.

Hurtownie Związku Spółdzielni Spożywców w 1925 r. dały obrotu 41 miljonów zł. (w 1924 r. — 20 mil. zł., wzrost o 103%) a w I-ym półroczu 1926 r. obrót wynosił — 22½ milj. zł. (dalszy wzrost w stosunku do I-go półr. 1925 r. o 20%).

Związek S. S. R. P. już obecnie jest największym przedsiębiorstwem handlowem w Polsce.

Obroty liczbowe hurtowni Z. S. S. R. P. ilustrują następujące dane:

	1924 r.	1925 r.
soli ton	21.454	28.220
cukru ton	6.262	11.112
ryżu ton	649	2.536

W stosunku do ogólnego spożycia w 1925 r. stanowiły: sól — 8%, cukier— 5%, ryż — 2,2%.

Od wymiany organizacje spółdzielcze przechodzą stopniowo do wytwórczości. Poszczególne spółdzielnie prowadzą przeszło 300 różnego rodzaju wytwórni. Na 772 spółdzielnie należące do Z. S. S. R. P. w 1924 r. prowadziło własne wytwórnie 149 spółdzielni (16,5%) z liczbą wytwórni 200, z czego 121 piekarń, 30 masarni, 8 warsztatów szewskich, 7 gospód, 3 młyny i 31 różnych innych. Wartość produkcji tych wytwórni w 1924 r. wynosiła przeszło 10 miljonów zł. i stanowiła 12,8% ogólnego obrotu tych spółdzielni. Wartość zaś pro-

dukcji zakładów wytwórczych Związku S. S. R. P. w I-em półroczu 1926 r. wynosi 1.167 tysięcy, czyli produkcja roczna przekracza już 2 miljony.

Omawiając działalność organizacyj spółdzielczych spożywców, nie można ograniczyć się do charakterystyki i danych natury gospodarczej. Należy podkreślić znaczenie społeczne ruchu, wspomnieć przynajmniej o bezpośredniej akcji oświatowej i społecznej.

Związek Spółdzielni Spoż. Rz. P. wydaje sporo książek poświęconych teorji, historji, propagandzie i praktyce spółdzielczości. Pozatem 3 pisma: „Rzeczpospolita Spółdzielcza" — miesięcznik poświęcony teorji spółdzielczości i zagadnieniom z nią związanym. „Spólnota" — tygodnik popularny w celach propagandy ruchu i dwutygodnik „Społem", przeznaczony dla władz spółdzielni, kierowników i organizatorów. Zw. Rewizyjny Spółdzielni Wojskowych wydaje „Społem — Wojskowy Przegląd Spółdzielczy", a Zw. Rew. Spółdzielni Ukraińskich: „Gospodarsko-Kooperatiwnyj Czasopis", przeznaczony coprawda dla wszystkich rodzai spółdzielczości.

Obok akcji wydawniczej prowadzona jest akcja odczytowo-wykładowa na terenach spółdzielni i poszczególnych organizacyj społecznych i oświatowych, jak również na terenie szkolnym, dla popularyzowania idei i praktyki kooperacji. Prowadzone są różnego rodzaju kursy dla kształcenia (czy dokształcania) pracowników spółdzielczych.

Jak widzimy z tego krótkiego przeglądu, ruch spółdzielczy spożywców w Polsce pod względem organizacyjnym przedstawia się bardzo poważnie, pod względem gospodarczym zdołał, pomimo trudnych warunków pracy, — zdobyć już wiele; jednocześnie jest to poważny teren pracy społeczno-ideowej.

Władysław Śliwiński.

Rady i wskazówki dla założycieli spółdzielni spożywców.

Dziś, wobec doświadczenia, jakie mamy w zakresie zakładania i prowadzenia spółdzielni spożywców, podając poniżej rady i wskazówki natury organizacyjnej, pragnęlibyśmy przestrzedz organizatorów i zwrócić uwagę w jakich warunkach nie należy zakładać spółdzielni spożywców i przy jakich warunkach spółdzielnia, powstając, może mieć byt zapewniony.

Z chwilą powstania Państwa Polskiego, zjawił się żywiołowy pęd do zakładania spółdzielni spożywców, popularnie zwanych kooperatywami. Spółdzielnie powstawały wówczas, jak grzyby po deszczu! Zakładano wszędzie: przy fabrykach. w urzędach, przy organizacjach politycznych, zawodowych, a nawet religijnych. Członkowie zapisywali się naraz do kilku różnych spółdzielni, niejednokrotnie nawet członkowie zarządu, lub rady nadzorczej byli jednocześnie we władzach kilku innych spółdzielni.

Poprostu powstała wówczas moda zakładania kooperatyw i zapisywania się na członków; tembardziej, że moda ta dawała również namacalne korzyści w postaci różnych przydziałów dla członków: cukru, łokciówki, mąki amerykańskiej, soli itp. artykułów, których był brak na rynku—po cenach znacznie niższych od rynkowych. Niejednokrotnie wpłacenie udziału do spółdzielni było dobrym interesem, gdyż otrzymany przydział przez członka towarów trudnych w tym czasie do zdobycia, ponadto jeszcze po cenie czy to urzędowej, czy też skalkulowanej nie w sposób paskarski — pokrywał wpłacony udział, a nawet jeszcze dawał zysk.

Nic też dziwnego, że z chwilą, kiedy na spółdzielni nie można było już robić „dobrych interesów" — wszyscy ci cukrowi, solni i t. p. członkowie odpadli od spółdzielczości. Ale i spółdzielnie założone li tylko dla doraźnych korzyści, musiały się zlikwidować. Brak podstaw ideowych przy zakładaniu, zaniedbanie uświadomienia spółdzielczego ogółu członków, nie rzadko bowiem nawet władze spółdzielni, rada i zarząd, nie uświadamiały sobie celów i zadań spółdzielczości.

musiało w rezultacie spowodować masowe zamarcie tworów powojennych, powstałych wprawdzie pod szyldem spółdzielczości, ale faktycznie stworzonych wówczas raczej, jako sklepy udziałowe dla rozdziału wśród członków różnych „deputatów", przydziałów i t. d.

* * *

„Spółdzielnie spożywców powstają w celu wszechstronnego zaspakajania wspólnemi siłami materjalnych i kulturalnych potrzeb swoich członków i dążyć będą do zorganizowania produkcji i wymiany w myśl interesów spożywców!"

Kto dobrze wczyta się w tę krótką formułkę i skoro ona mu przypadnie do serca — ten może myśleć o założeniu spółdzielni spożywców; może szukać innych, którzy podobnie czują i myślą, jak on, chcą zaspakajać swe potrzeby zarówno materjalne, jak i kulturalne bez pomocy „pośredników". Mogą oni połączyć się we wspólną organizację, opartą na spółpracy i spółdziałaniu i będą dążyć do lepszego „jutra", gdzie nie będzie już istniał ani zysk, ani wyzysk!

Skoro znajdzie się grupka ludzi, którzy będą tak czuć i myśleć, mogą zastanawiać się, jak założyć spółdzielnię spożywców i co przez to mogą osiągnąć.

1) Przez założenie spółdzielni spożywców można wziąć we własne ręce rozdział towarów, przez co uniknie się pośrednictwa sklepikarzy i kupców, a wzamian otrzyma się towar w dobrym gatunku za uczciwą cenę rynkową, rzetelnej wagi, lub miary.

2) z nadwyżek osiągniętych z zaspakajania spólnych potrzeb powstają oszczędności, które przedtem szły do kieszeni kupców. Oszczędności te, jak powiada prof. Gide, powstają „bez bólu" i są użyte częściowo na zwroty dla członków od wybranego towaru, jako nadebrane przedtem od nich przy sprzedaży; częściowo przeznacza się je na wspólny kapitał społeczny, wreszcie część bywa użyta na działalność społeczno-wychowawczą.

3) Spółdzielnia spożywców nietylko może zaspakajać potrzeby spożycia członków, ale również ich potrzeby kulturalne (przez zakładanie bibljotek, czytelń, organizowanie koncertów i rozrywek godziwych), i przychodzi z pomocą w razie nieszczęść (przez tworzenie kas pogrzebowych, ubezpieczeń na starość, funduszu na wypadek strajku, lub bezrobocia), okazuje pomoc matkom przez organizowanie opieki nad dziećmi (kolonje, żłobki, ochronki i t. d.), polepsza warunki mieszkaniowe przez tworzenie wspólnych jadłodajni, pralni, dostarczać może nawet członkom mieszkań.

4) Przez przystąpienie do ogólnokrajowego Związku, unika się nabywania towarów u hurtowników prywatnych. Nabywając we własnym Związku, towar otrzymuje się wprost od producentów, a niektóre nawet towary, jak mydło, pasta, cukierki, mąkę i t. p., wprost z własnych spółdzielczych wytwórni. Dlatego własnych, że po przystąpieniu spółdzielni do Związku, są wspólną bezpośrednią własnością wszystkich doń należących spółdzielni — a pośrednio i wszystkich członków, należących do poszczególnych spółdzielni. Przy dalszym rozwoju

spółdzielni i Związku z czasem będzie można całkowicie zagarnąć wymianę i produkcję i stworzyć Rzeczpospolitą Spółdzielczą.*). Skoro już grupka inicjatorów dobrze sobie uświadomi, co to jest spółdzielczość, do czego dąży **), wtedy należy się zastanowić, czy w danej miejscowości i w istniejących warunkach można będzie założyć spółdzielnię.

Do założenia spółdzielni potrzeba:

1) zebrać wystarczającą liczbę członków uświadomionych i chętnych do współpracy, 2) zarejestrować w Sądzie Okręgowym statut, 3) zebrać nieodzowną sumę kapitału udziałowego na fundusz obrotowy spółdzielni, 4) otworzyć początkowo sklep z artykułami codziennego spożycia, powoli i ostrożnie rozszerzać działalność gospodarczą, nie zaniedbując działalności społeczno-wychowawczej, gdyż: „największe sklepy spółdzielcze, jakie dziś posiadamy, mogą stać się dwa razy bogatsze, jeżeli ich członkowie będą dwa razy mądrzejsi". Głęboką prawdę tych słów Holyoka potwierdza jeszcze drugi zasłużony kierownik ruchu spółdzielczego w Anglji, Maxwel, mówiąc: „Najlepszą i najwyższą formą stowarzyszenia spółdzielczego otrzymujemy tam, gdzie kształcenie charakteru członków jest traktowane narówni z gromadzeniem oszczędności"***).

To też pierwszym warunkiem powodzenia spółdzielni jest dobre przygotowanie tego materjału ludzkiego, z którego ma on powstać. Zaniedbanie tego pierwszego warunku mści się okropnie jak już wspomniano na początku. Jedną z głównych przyczyn zlikwidowania wielu spółdzielni powstałych po wojnie było zlekceważenie uświadomienia członków. Założyciele nie powinni zadawalać się tem, że oni sami już rozumieją zasady spółdzielczości, trzeba jeszcze tę świadomość rozkrzewić wśród ogółu stowarzyszonych za pomocą odczytów, pogadanek z przezroczami****) na często urządzanych zebraniach ogólnych. Od tego bowiem, powtarzam, jakich członków spółdzielnia pozyska, jak oni się do niej będą odnosić, od ich rozumu, solidarności, a nieraz i poświęcenia, zależyć będzie byt spółdzielni. Założyciele i kierownicy spółdzielni muszą wyryć sobie w pamięci powyższe słowa jednego z naszych twórców ruchu, St. Wojciechow-

---

*) E. Poisson. — Rzeczpospolita Spółdzielcza (str. 248).

**) Przeczytać: S. Wojciechowski: Kooperacja w rozwoju historycznem (383 str.).
E. Abramowski: Kooperatywa, jako sprawa wyzwolenia ludu (164 str.).
M. J. Tuhan-Baranowski: Społeczne zasady kooperacji (439 str.).
lub broszurki: R. Mielczarski: Cel i zadania stowarzyszenia spożywców,
M. R. Położenie spożywcy,
Bek Józef: Współdzielczość, jako program życiowy,
Dr. Z. Daszyńska-Golińska: Przez kooperatywy do przyszłego ustroju,
Stęk J.: Kooperatywa we wsi belgijskiej.

***) St. Wojciechowski: Jak założyć stowarzyszenie spożywców.

****) Wypożyczyć można w Związku Spółdz. Spoż. Rzeczyposp. Polskiej. (Warszawa, ul. Grażyny 13, skrz. poczt. 38).

skiego: „Rządy demokracji wymagają jej oświaty; bez niej nie będzie rozumnego twórczego spółdziałania". *).

Spółdzielnie pod względem prawnym opierają się na ustawie o spółdzielniach (Dz. Ustaw. R. P. Nr. 111 p. 733 z 29/X 1920 r.) **). Aby stać się jednostką prawną, trzeba zarejestrować statut w najbliższym Sądzie Okręgowym. W tym celu należy wnieść do właściwego sądu okręgowego podanie, podpisane przez cały zarząd w formie wierzytelnej (t. j. podpisy zarządu winien poświadczyć rejent, sąd pokoju, lub wójt). Do podania należy dołączyć statut, *podpisany conajmniej przez 10 członków założycieli*, oraz *dwa ścisłe odpisy tegoż statutu*. Gotowe druczki statutu można nabyć w Związku Spółdzielni Spożywców, lub w najbliższym jego oddziale. Wtedy wystarczy do podania dołączyć trzy druczki należycie wypełnione i podpisane przez założycieli. Podpisy członków na statucie nie muszą być poświadczone. Prócz trzech egzemplarzy statutu, do podania należy dołączyć *odpis protokułów walnego zgromadzenia*, na którem uchwalono przyjęcie statutu i dokonano wyboru władz spółdzielni. O ile zarząd wybiera nie walne zgromadzenie, a Rada Nadzorcza, wówczas trzeba jeszcze dołączyć *egzemplarz odpisu protokułu z posiedzenia Rady*, na którem rada wybrała Zarząd. Zgodność odpisu protokułu z oryginałem poświadcza Zarząd i żadnego dodatkowego poświadczenia nie potrzeba. Po złożeniu podania Sąd w ciągu 2 miesięcy po otrzymaniu podania obowiązany jest statut zarejestrować, lub zażądać usunięcia w statucie niezgodności, o ile takowe dostrzeże. O ileby w ciągu 2 miesięcy Sąd nie zawiadomił spółdzielni o swoim sprzeciwie, to wtedy obowiązany jest spółdzielnię zarejestrować nawet, gdyby były jakieś niedokładności. Po zarejestrowaniu spółdzielni Sąd jeden egzemplarz musi przesłać Zarządowi. Opłata za wciągnięcie do rejestru wynosi zł. 4.—, oraz koszty ogłoszenia.

Skoro już zapoznaliśmy się, co trzeba zrobić pod względem ideowym i prawnym, ażeby założyć spółdzielnię, to musimy przystąpić do zapoznania się ze stroną *gospodarczą*, która jest równorzędną z tamtemi.

Przedewszystkiem spółdzielnię spożywców tylko wtedy można zakładać, o ile jeszcze w danej wsi, lub miasteczku niema spółdzielni spożywców. O ile natomiast już istnieje, to należy raczej zapisać się do już istniejącej i przez sumienną spółpracę dopomóc do jej lepszego rozwoju i usunięcia niedomagań,— nie zakładać zaś nowej. O ile niema jeszcze spółdzielni, wtedy można myśleć o jej założeniu.

Spółdzielnia spożywców może powstać w każdem skupieniu ludzkiem (wieś, osada, fabryka, miasteczko), o ile można liczyć, że uda się pozyskać przynajmniej 100 członków, a w najbliższej przyszłości można osiągnąć 200 członków— głów rodzin.

---

*) St. Wojciechowski: Jak założyć stowarzyszenie spożywców.

**) Ustawę i instrukcje, dotyczące spółdzielni, nabyć można w Związku.

Dlaczego uzależniamy otwarcie sklepu spółdzielni od takiej liczby członków?

Sklep spółdzielni otwieramy dla siebie samych, mamy kupować przedewszystkiem my, przeto musimy sobie zapewnić minimalny obrót, który pozwoliłby na utrzymanie sklepowej, opłacenie lokalu, podatku i t. p. *Przy zakładaniu spółdzielni spożywców, oraz przy otwieraniu sklepu, nie wolno liczyć na sprzedaż niecz łonkom.* Sklep spółdzielczy, to wspólna spiżarnia, do której przychodzą ludzie zjednoczeni jedną ideą, a nie sklep udziałowy, w którym każdy może dostać wszystko. Sklep spółdzielczy tem się musi różnić od sklepu udziałowego, czy prywatnego, że mogą w nim nabywać *tylko* członkowie i tylko te towary, na jakie złożyli dostateczny kapitał udziałowy. Ażeby obliczyć, czy sklep może się utrzymać, musimy obliczyć, jakie zakupy członkowie mogą czynić w sklepie i co będziemy mogli w sklepie sprzedawać. Na początek będziemy sprzedawać chleb, sól, mąkę, kaszę, cukier, papierosy, kawę, herbatę, mydło to jest artykuły masowego spożycia. Licząc, że na początek członkowie, zanim przyzwyczają się kupować w własnym sklepie, będą kupować i gdzieindziej, można przypuszczać, że najskromniej zakup na rodzinę chleba, soli, herbaty, papierosów, mąki i t. d., będzie wynosić miesięcznie zł. 40.— (dziennie zł. 1.30). Jeżeli weźmiemy przeciętną ilość osób w rodzinie 4, to rocznie otrzymamy zł. 480.— na członka. Przy stu członkach obrót w spółdzielni powinien wynosić zł. 48.000, czyli, że miesięcznie obrót w sklepie spółdzielczym wynosiłby zł. 4000. Jest to minimalna suma obrotu niezbędna do opłacalności sklepu. Ponieważ przeciętna kalkulacja będzie 12%, to nadwyżkę brutto możemy określić na 10%, czyli miesięcznie nadwyżka będzie wynosić 400 zł. Koszty handlowe mogą wynosić 7%, czyli zł. 280. Pensja sklepowego wyniesie zł. 150, lokal 50, pozostała suma musi wystarczyć na podatki i pozostałe wydatki, związane z prowadzeniem sklepu. Skoro wiemy, że minimalny obrót musi być 4000 zł., musimy zebrać odpowiedni własny kapitał. Dlatego też wysuwamy konieczność 200 członków, ażeby ci, wpłacając udział po 25 zł., stworzyli kapitał obrotowy 5000 zł. Tysiąc złotych pochłoną ruchomości: kontuar, szafy, wagi, skrzynie i t. d., pozostanie 4000 zł., t. j. tyle, ile wyniesie miesięczny obrót.

Ktoś może powiedzieć: poco tyle kapitału — przecież towar można dostać na kredyt. Z całą stanowczością musimy przestrzec zarządy przed rozpoczynaniem gospodarki w spółdzielni na kredyt. Towar kupiony na gotówkę jest zawsze takim, jaki jest potrzebny i w gatunku i w cenie, w jakiej według zarządu jest odpowiedni. Towar kupowany na kredyt jest taki, jaki ajent, czy kupiec daje w tej chwili, a jakiego nie da, o ile nie będzie chciał. To też lepiej spółdzielni nie zakładać, niż odrazu uzależniać się od kredytu kupców. Również nie można opierać gospodarki na pożyczkach. Pomijając już to, że procenty podwyższają kalkulację i obciążają koszty handlowe, zaciągnięcie pożyczki o tyle jest jeszcze niebezpieczne, że również spółdzielnia oddaje się w niewolę i łaskę wierzyciela. Jakiekolwiekbądź niepowodzenie w spół-

dzielni, lub niechęć wierzyciela może spowodować wypowiedzenie pożyczki w momencie najmniej oczekiwanym dla spółdzielni i stworzyć dla spółdzielni trudności płatnicze.

Gospodarkę spółdzielni w pierwszych latach trzeba oprzeć wyłącznie na własnych funduszach obrotowych. To też do czasu zebrania wystarczającego funduszu należy prowadzić odpowiednią agitację i zebrane udziały lokować na rachunek spółdzielni w banku. Nie trzeba się tem zrażać, że otwarcie sklepu nie nastąpi szybko. Pionierzy Rochdalscy przeszło rok co tydzień ze swoich nikłych zarobków składali drobne sumy na udziały, zanim zebrali kapitał na otwarcie sklepu. To jednak nie osłabiło ich spółdzielni, lecz przeciwnie, odrazu dało zdrowe podstawy. Lepiej otwarcie sklepu odłożyć na rok, aniżeli po 2—3 latach likwidować całą spółdzielnię i ideę spółdzielczą zdepopularyzować.

Na członków do spółdzielni musimy przyjmować wszystkich, kto skończy 18 lat życia. Spółdzielnia nie może nikomu zamykać dostępu; o ile przeciw kandydatowi nie ma zarzutów natury etycznej, powinien on być przyjęty. Nie zamykając dostępu nikomu, nie należy jednak przyjmować na członków sklepikarzy, kupców, restauratorów, piekarzy i t. p. — wogóle ludzi żyjących z pośrednictwa lub pracy najemnej. Członkami powinni być tylko ludzie utrzymujący się czy to z pracy fizycznej — czy też z umysłowej, gdyż jak wielokrotnie doświadczenia pokazały, to przyjmowanie na członków wszelkiego rodzaju pośredników — zawsze narażało spółdzielnię na wstrząsy z racji rozbieżności interesów spółdzielni i tej grupy członków. Każdy członek powinien wpłacić jeden udział, członkowie zamożniejsi mogą wpłacić więcej udziałów, jednak nie należy przyjmować więcej udziałów od jednego członka, jak 10, bo przyjęcie więcej udziałów od jednego członka jest również niebezpieczne, jak kredyt u dostawców, lub pożyczka. Przyjmowanie udziałów powinno odrazu odbywać się formalnie, t. j. każdy członek powinien uprzednio podpisać odpowiednią deklarację *), a skarbnik na najdrobniejszą sumę powinien dać pokwitowanie. Wogóle gospodarkę spółdzielni trzeba rozpocząć od należytego zaprowadzenia rachunkowości. To też należy zawczasu zapoznać się ze sposobem prowadzenia ksiąg w spółdzielni. Jedynym wzorowym podręcznikiem rachunkowości w spółdzielni spożywców jest podręcznik napisany przez ś. p. R. Mielczarskiego. Rachunkowość trzeba prowadzić ściśle podług wzorów wskazanych w tym podręczniku, przez co uniknie się wielu kłopotów.

Zarząd należy powołać nieliczny, najwyżej z trzech osób, ale z ludzi oddanych, chętnych i bezwzględnie uczciwych, którzy potrafiliby pracować sumiennie i przynajmniej pierwszy rok bez wynagrodzenia — pracować dla idei, a nie dla bezpśrednich, czy pośrednich korzyści. Zarząd powinien podzielić między

---

*) Gotowe druki można nabyć w Związku.

sobą funkcje: gospodarz — prezes, który opiekowałby się sklepem i zajmował sprowadzaniem towaru, sekretarz — do prowadzenia rachunkowości, biurowości i działalności społeczno - wychowawczej, wreszcie skarbnik — dział finansowy, kasę i książkę kasową.

Sklep należy powierzyć odpowiedzialnej sklepowej, względnie sklepowemu. Na sklepowego nie należy nigdy angażować byłego kupca — sklepikarza, albo pracownika z prywatnego handlu. Ludzie ci są tak przesiąknięci metodami handlu prywatnego, że nie potrafią pracować w odmiennych warunkach i będą starać się wszelkiemi sposobami wprowadzić do sklepu spółdzielczego metody handlu prywatnego. To też skoro nie mamy możności zaangażowania sklepowego-spółdzielcy, najlepiej posłać na miesiąc inteligentnego kandydata, lub kandydatkę do wzorowej spółdzielni na praktykę.

Towary należy powierzyć na wyłączną odpowiedzialność sklepowemu, zawrzeć z nim umowę, o ile jest możność — zażądać gwarancji. Nie należy wymagać kaucji, gdyż nieraz przez brak kaucji możemy utrudnić zaangażowanie uczciwego pracownika. Towary sklepowemu oddaje się już skalkulowane; sklepowy obowiązany jest sprawdzić miarę, wagę i pokwitować z sumy złotych za otrzymane towary po cenie sprzedażnej. Początkowo należy zachować dużą ostrożność przy czynieniu zakupów. Najlepiej po pierwszy zakup towarów pojechać do Związku, względnie do Oddziału Związku i poradzić się kierownika Oddziału ile czego kupić. Towary należy przechowywać należycie i chronić przed zepsuciem, rozkurzem i wyschnięciem *). Przy kalkulacji cen należy stosować się do uczciwych cen rynkowych. Nie należy początkowo zbyt nisko kalkulować, dokąd zarząd dobrze nie zapozna się z zasadami handlu; wtedy dopiero można na poszczególnych artykułach, jak mąka, chleb, cukier i t. p. kalkulować bardzo nisko, a na cukierkach, herbacie, mydle toaletowem — wyżej.

Dla sprawnej działalności Zarządu i Rady Nadzorczej trzeba opracować regulamin pracy **) i przestrzegać go ściśle. Posiedzenia zarządu powinny się odbywać nie rzadziej, jak raz na tydzień — należy je protokółować. Zebrania Rady Nadzorczej odbywają się raz na miesiąc. Świadectwo przemysłowe spółdzielnie wykupują 3-ej kategorji, o koncesję tytoniową należy złożyć niezwłocznie podanie do Urzędu Skarbowego, a informacje w sprawie otrzymania koncesji można otrzymać w Związku.

Ażeby zapewnić spółdzielni należytą opiekę, oraz mieć możność korzystania z wszelkich informacyj lustracji, oraz z Hurtowni Związkowej, należy niezwłocznie złożyć deklarację przystąpienia do Związku Spółdzielni Spożywców w Warszawie — Mokotów, ul. Grażyny 13, skrz. poczt. 38. W razie jakichkolwiek wątpliwości należy pod powyższym adresem zwrócić się do Wydziału Lustracyjnego Związku po informacje.

---

*) B.Domański: Technika przechowywania towarów.
**) S. Dąbrowski: Regulaminy i instrukcje dla spółdzielni spożywców.

Zarząd powinien niezwłocznie zaprenumerować pisma: Poradnik dla zarządów, dwutygodnik „Społem", oraz agitacyjny organ dla członków „Spólnotę". Ponadto zażądać cennika wydawnictw Związku w celu sprowadzenia podręcznej bibljoteczki.

W celu zapoznania się z ruchem spółdzielczym, oraz dowiedzenia się, jakie są w okolicy spółdzielnie, jak gospodarzą i co są warte, należy nabyć statystykę za ostatni rok, aby dowiedzieć się, co słychać w innych spółdzielniach i czy nie warto przedtem gdzieś pojechać i zobaczyć, jak inni gospodarzą i w jaki sposób doszli do dobrej gospodarki, oraz odwiedzić tych, którzy upadają, aby zbadać, co było przyczyną ich upadku. Przestudjowawszy całą działalność spółdzielni, przygotowawszy dobrze zarówno stronę ideową spółdzielni, jak gospodarczo-finansową, możemy przystąpić do otwarcia sklepu, który, zaopatrzony w to, na co nas stać, spełni pokładane w nim nadzieje, o ile zarząd, rada i członkowie będą mu wierni i będą razem spółpracować i trwać wiernie przy idei samopomocy!

Albin Zacharski.

Organizacja spółdzielni rolniczych.

Zasady ogólne.

Słusznem jest twierdzenie, że spółdzielczość winna się stać fundamentem naszego drobnego rolnictwa, na którym oprzeć się może śmiało potęga gospodarcza państwa.

Spółdzielczość jest tym czynnikiem, który podnosi wydajność pracy rolnika, organizuje wymianę produktów, ułatwia współżycie ludności, a usuwa kosztowne pośrednictwo, będące hamulcem w postępie. Jeżeli w Polsce mamy już w wielu okolicach ośrodki wiejskie, w których znać coraz widoczniejszy postęp, to niewątpliwie obok pracy społecznych organizacyj rolniczo - oświatowych, przyczyniła się do tego spółdzielczość. W artykule niniejszym mam omówić głównie praktyczne momenty, dotyczące organizacji najważniejszych dla nas typów spółdzielczości rolniczej i zwrócenie na nią uwagi działaczów samorządowych.

Samorządy tak gminne jak i powiatowe w dziedzinie rozwoju spółdzielczości rolniczej mogą odegrać pierwszorzędną rolę, bądź jako inicjatorzy, bądź przez materjalne i moralne udzielanie poparcia. Nie może być dla samorządu obojętnem jaki jest dotychczasowy stan spółdzielczości na terenie powiatu czy gminy. Samorząd nie może nie interesować się, czy wrazie braku takiego lub innego typu spółdzielni, nie powinno się podjąć rzeczowej, propagandowej akcji za jej organizowaniem. Często wysiłki jednostek przerastają możność prowadzenia szerszej akcji w tym zakresie. W takich wypadkach pożądanem będzie sfinansowanie akcji propagandowej, aby uświadomić ludność o potrzebie zrzeszania się w takie czy inne spółdzielnie.

Jeżeli zamierza się założyć spółdzielnię, należy w pierwszym rzędzie przygotować grunt dla jej rozwoju.

A więc na terenie kółek rolniczych i innych zrzeszeń oświatowych spopularyzować cele i zadania spółdzielczości wogóle, a spółdzielni projektowanej w szczególności.

Jednając członków spółdzielni, należy myśleć również o przygotowaniu dla niej kierowników, a więc Rady Nadzorczej i Zarządu, oraz personelu fachowego.

Spółdzielnię może zaprojektować jednostka, tworzyć ją jednak winien zespół ludzi oddanych idei spółdzielczej.

Założenie spółdzielni nastąpić może wtedy, kiedy niezbicie organizatorzy jej stwierdzą, że ludność potrzebę tworzonej placówki docenia. O statuty spółdzielni, oraz wszelkie informacje jak spółdzielnie organizować i prowadzić, wreszcie o instruktora - organizatora spółdzielni należy zwracać się do centralnych organizacyj kółek rolniczych, które zajmują się propagandą spółdzielczości, oraz udzielają pomocy fachowej w zakładaniu spółdzielni. Nad sprawną gospodarką organizowanych spółdzielni czuwają związki rewizyjne spółdzielni, zaś potrzeby spółdzielni finansowe lub handlowe ułatwiają gospodarcze centrale spółdzielni.

Gdy inicjatorzy spółdzielni stwierdzą, że można spółdzielnię założyć t. j., że jest dostateczna ilość wpisanych kandydatów na członków, zwołuje się *Zgromadzenie założycielskie* członków, dla uchwalenia statutu spółdzielni, oraz ustala się siedzibę spółdzielni, wysokość wpisowego, udziału etc., oraz wybiera się władze spółdzielni przewidziane w statucie.

Statut w myśl ustawy o spółdzielniach winno podpisać dziesięciu założycieli z pośród członków obecnych na zebraniu. Protokół wpisuje się do specjalnej księgi i podpisuje przez przewodniczącego zebrania i kilku członków. Po zgromadzeniu założycielskiem wybrane władze, a więc Rada Nadzorcza ewentualnie i Zarząd (ten ostatni wybrany zależnie od przepisów statutu t. j. przez Zgromadzenie założycielskie lub Rady Nadzorczej) odbywają posiedzenie dla dokonania podziału czynności i uchwalenia regulaminu prac.

Gdy powyższe formalności są załatwione należy spółdzielnię zarejestrować w odpowiednim Sądzie Okręgowym, jako rejestrowym, składając w sądzie statut spółdzielni z podpisami założycieli, oraz dwa odpisy tego statutu, odpis protokółu walnego zebrania ewentualnie i Rady Nadzorczej o ile ta wybiera Zarząd spółdzielni.

Po wpisaniu spółdzielni do rejestru sąd zawiadamia o tem spółdzielnię i wtedy można przystąpić do uruchomienia jej działalności, powiadamiając o tem członków spółdzielni, oraz ogół ludności. Pragnę tu zwrócić uwagę, iż spółdzielnia taka lub inna winna dążyć do zrzeszenia wszystkich, daną okolicę zamieszkujących rolników.

Każdy działacz oświatowy i samorządowy winien być szermierzem spółdzielczości, szerząc o niej uświadomienie i organizować takie spółdzielnie, których dana okolica potrzebuje.

Kasy Stefczyka.

Ożywienie postępu rolniczego nastąpi wtedy, gdy rolnik obok niezbędnego dla swego warsztatu kredytu długoterminowego, posiadał będzie tani i dogodny

kredyt krótkoterminowy. Również jeżeli chodzi o rozwój spółdzielczości rolniczej, handlowej, wytwórczej i pomocniczej, to również przyszłość jej będzie pewną wtedy, gdy opierać się ona będzie w pierwszym rzędzie na maksimum wysiłku i samopomocy zrzeszonych rolników, a więc na ich kapitałach i uświadomieniu obowiązków wobec własnych organizacyj.

Dostarczenie rolnikom kredytu długoterminowego długo jeszcze spoczywać będzie na barkach Państwa, natomiast, jeżeli chodzi o kredyt krótkoterminowy, to możliwości pomyślnego rozwiązania tego zagadnienia spoczywają w rękach samych rolników.

Na zagadnienie organizacji własnych kapitałów rolniczych nie należy patrzeć pod kątem obecnego ściśnienia gotówkowego na wsi, lecz trzeba podjąć wielką propagandę na rzecz organizowania i sprawnego działania Kas Stefczyka i gromadzenia w nich przez rolników chociażby najdrobniejszych kwot oszczędnościowych.

Dotąd będą wątłe podstawy spółdzielczości i brak dla wsi dostatecznego kredytu krótkoterminowego, dopóki nie będziemy posiadać dużych kapitałów oszczędnościowych, złożonych przez ludność w kasach spółdzielczych.

Jeżeli chodzi o nasze warunki, to do gromadzenia oszczędności ludowych, a co zatem idzie udzielania kredytu krótkoterminowego na obroty gospodarcze rolników, najlepiej nadają się Kasy Stefczyka.

Celem tych kas jest szerzenie oszczędności i przyjmowanie zaoszczędzonej przez ludność gotówki i udzielanie kredytu rolnikom.

Odpowiedzialność członków w Kasach Stefczyka jest nieograniczona, a zatem są to najpewniejsze instytucje pieniężne. Kasy te unikają wszelkich niebezpiecznych operacyj kredytowych, a jedynie mają na celu lokowanie posiadanej gotówki w pewne ręce i na cele produkcyjne.

Organizując *Kasę Stefczyka*, rozpoczynamy od przygotowania dla niej zwolenników, którym wyjaśniamy: cel i zadania kasy, główne zasady jej działalności, prawa i obowiązki członków. Co do wielkości terenu, na jakim może działać Kasa Stefczyka, należy mieć na celu głównie to, aby członkowie jej znali się wzajemnie, oraz aby Kasa była dla wszystkich członków dostępna. Ten ostatni warunek jest ważny, zwłaszcza dla składających oszczędności swoje na oprocentowanie. Udział członkowski w kasie przeważnie ustanawia się 25-złotowy, który może być wpłacany jednorazowo lub ratami w ciągu roku.

Na siedzibę kasy wybierać wieś, znajdującą się w środku okolicy, na której ma kasa działać.

Kasy Stefczyka prowadzić powinny usilną akcję na rzecz pozyskiwania wkładów pieniężnych, chociażby w kwotach jaknajdrobniejszych, tak od starszych jak i młodzieży. Należy pamiętać o organizowaniu t. zw. szkolnych kas oszczędności, a to celem wyrabiania u młodzieży zmysłu rozumnego oszczędzania pieniędzy.

Sposób nadania kasie podstaw prawnych (rejestracji) jest taki sam jak i przy organizacji innych spółdzielni, o czem już była wyżej mowa.

Po zarejestrowaniu statutu Kasa Stefczyka rozpoczyna swoją działalność. jako jednostka prawna.

Spółdzielnie mleczarskie.

Aczkolwiek posiadamy wcale niezłe warunki do rozwoju hodowli bydła, jednak produkcja mleka jest u nas bardzo niska. Prawie do ostatnich lat produkcja ta była pasywną. to też produkty nabiałowe zagraniczne znajdowały u nas łatwy zbyt.

A przecież mamy w Polsce około 5 miljonów krów. Danja posiada zaledwie 1,300,000 krów, jednak w 1924 r. wyeksportowała 124,250,000 kg. wyborowego masła. Polska w tym czasie sprowadzała z zagranicy zgórą 160,000 kg. masła.

W stosunku do posiadanych krów, raczej my powinniśmy kilkakrotnie więcej produkować produktów nabiałowych. Jednak u nas przeciętna mleczność krowy wynosi tylko 1,200 litrów mleka rocznie, a w Danji około 2,800 litrów. Na podniesienie hodowli, a co zatem idzie i mleczarstwa, w Danji wpłynęła spółdzielczość — zgórą 80% właścicieli krów całą produkcję mleka, oprócz ilości użytej na potrzeby własne, dostarcza do nowocześnie urządzonych spółdzielni mleczarskich. Od roku i nasz kraj przestaje być pasywnym pod względem mleczarstwa, oto w 1926 r. do września wyeksportowaliśmy za granicę 4,351 tonn masła wartości 10,293,000 zł. Ten pomyślny stan spowodowały niewątpliwie istniejące w kraju spółdzielnie mleczarskie.

W Rzeczypospolitej Polskiej ruch spółdzielczy mleczarski rozwija się od kilkudziesięciu lat i poczynił dość poważne postępy. W 1925 roku istniało w Polsce 600 spółdzielni mleczarskich, z czego przypada na: Małopolskę 91 mleczarni, z których według sprawozdań 72 spółdzielnie w ciągu roku przerobiły 15,748,945 litrów mleka. Masła wyrobiły one 534,583 kg., a serów 15,843 kg., ponadto mleka pełnego sprzedały 1,907,769 litrów.

W b. Królestwie Polskiem i na Kresach Wschodnich istniało w 1925 r. 191 mleczarni, do których należało 27,447 członków, posiadających 50,848 krów. Mleczarnie te przerobiły 50,897,035½ litra mleka, płacąc członkom średnio 16 gr. za tłuszcz z litra mleka.

W pierwszem półroczu 1926 r. w b. Król. Pol. i na Kresach Wschodnich istniało 274 spółdzielnie mleczarskie, które przerobiły za ten czas 42,206,526 litrów mleka.

Są to jednak skromne zdobycze. — Dążyć należy, aby możliwie jaknajwiększą ilość produkcji mleka przerabiano w mleczarniach, a nie w gospodarstwach rolników, przeważnie prymitywnym sposobem, jak to ma miejsce obecnie.

Ilość mleczarni spółdzielczych w Polsce racjonalnie urządzonych winna wynosić conajmniej trzy tysiące. W miarę wzrastania liczby mleczarni podniesic

się stan hodowli bydła i wzmoże się jego mleczność, oraz uracjonalni się przerób mleka na produkty o wysokiej wartości jakościowej, a tem samem poprawi się marka towaru przeznaczonego na eksport. Będzie to miało poważny wpływ na ceny osiągane za granicą.

Organizacja mleczarska rozwijać się winna u nas w następujących kierunkach: a) dostawy pełnego mleka do miast bezpośrednio przez producentów, celem zaopatrywania spożywców z pominięciem najczęściej niesumiennych pośredników nabiałowych, i b) przeróbki mleka na masło i sery dla zaspakajania wewnętrznych potrzeb i eksportowania nadwyżki.

Najlepszem środowiskiem, w którem spółdzielnia mleczarska może mieć zapewniony rozwój, są te okolice, w których ludność dąży do oświaty, jest ożywiona ideą gromadzkiej pracy i docenia znaczenie potrzeby unikania pomocy ze strony pośredników.

Stronę agitacyjną najlepiej przeprowadzi instruktor rolny albo wybitniejszy działacz wiejski, obznajmiony ze spółdzielniami mleczarskiemi.

Unikać w pracy organizacyjnej zbytniego pośpiechu. Im większy stopień zrozumienia dla mleczarni spowodujemy u rolników. tem rozwój mleczarni będzie pewniejszy. Ważną rzeczą jest rozważenie dokładne, jaką mleczarnie założyć: małą czy dużą, ręczną czy też motorową.

Mleczarnia mała ręczna powinna mieć zapewnioną dostawę mleka conajmniej od 200 krów, a mleczarnia motorowa conajmniej od 600 krów. Im większa dostawa mleka, tem koszta jego przerobu są mniejsze, a zatem — większa zapłata za mleko.

Dostawcami mleka winni być tylko członkowie. Mleko do mleczarni z tej miejscowości, w której ma ona siedzibę dostarczają codziennie członkowie, zaś ze wsi dalszych w promieniu 5 — 6 km. kolejno odwożą furmankami. Wsie bardziej odległe mogą mieć tak zwane filje mleczarni, w których odciąga się tłuszcz z mleka na wirówce, a śmietankę odwozi do mleczarni głównej, wyrabiającej masło. Dla mleczarni teren parafji jest najodpowiedniejszy.

Na urządzenie mleczarni, t. j. pobudowanie lub wynajęcie odpowiedniego budynku, złożonego najmniej z trzech do czterech izb: (na odbiór mleka, przerób masła, kwaśnienie śmietany i wreszcie na kancelarję), oraz na kupno maszyn mleczarskich zbiera się udziały pieniężne od dostawców mleka, wpłacanych w stosunku do rozmiarów korzystania przez nich z mleczarni, t. j. od ilości posiadanych krów.

Mleczarnia formalnie założona, t. j. gdy się zebrała dostateczna ilość udziałowców, a ci na zebraniu założycielskiem mleczarni uchwalili statut, wysokość udziału od krowy, wybrali Zarząd i Radę Nadzorczą mleczarni, oznaczyli sumę zobowiązań spółdzielni; jeżeli statut został przez sąd rejestrowy zalegalizowany, przystępuje do uruchomienia swojej działalności, angażując fachowca-mleczarza. Opiekę patronacką nad spółdzielniami mleczarskiemi roztaczają Związki Rewizyj-

ne, a masło i sery wyprodukowane przez nie przyjmują Związki Spółdzielni Mleczarskich i Jajczarskich.

Pomocy kredytowej na organizacje mleczarń udziela Państwowy Bank Rolny.

Koszt kompletu maszyn mleczarskich do mleczarni ręcznych wynosi około 5.000 zł., a dla motorowych około 20.000 zł.

Spółdzielcze zbiornice jaj.

Jaskrawy przykład jak na produkcje i jej opłacalność wpływa handel pośredniczy, mamy na hodowli drobiu. Gałąź ta, która mogłaby przynieść duże dochody w każdem gospodarstwie, dziś jest zaniedbaną i raczej zajmują się nią rolnicy z przyzwyczajenia. A jednak już obecnie produkty drobiowe a zwłaszcza jajczarstwo przynosi Państwu olbrzymie dochody.

W 1925 r. wywieziono z Polski jaj za 51.326.000 zł. w złocie

W 1926 roku w pierwszem półroczu wartość eksportu węgla wynosiła 68.125.000 zł. w złocie, a wartość eksportu jaj 42.046.000 zł. w złocie. Już choćby porównanie tych cyfr wymownie świadczy o roli produktów hodowli drobiu w naszym bilansie handlowym.

Pomimo to organizacja zbytu jaj jest u nas prymitywna, zbiórka i technika sortowania, opakowania etc, są niedbałe, dzięki czemu uzyskujemy za granicą ceny znacznie niższe aniżeli np. Duńczycy, którzy zbyt jaj prowadzą na zasadach spółdzielczych. Zbiórką i zbytem jaj u nas (podobnie jak i w Danji) zajmować się winny spółdzielnie mleczarskie, przyjmując od dostawców mleka i jaja. Głównie zwracać należy uwagę na przyjmowanie jaj świeżych i o skorupce czystej, 3 — 4-dniowych latem i 6 — 7-dniowych zimą. Ceny za jaja płacić nie za sztuki lecz na wagę i przyjmować jaja ważące nie mniej jak 38 gr. sztuka.

Przy przyjmowaniu jaj stosuje się zasadę sprzedaży komisowej t. j. płacenia za nie po sprzedaniu.

Zasada ta z powodzeniem stosowana jest w mleczarniach przy dostawie mleka, a zatem z łatwością może być zastosowana i do jaj.

Oczywiście o ile stan funduszów pozwala można dostawcom dawać zaliczki pieniężne.

Gdy się zważy, że przez zastosowanie do zbytu jaj rolnicy osiągną należyte ceny za ten produkt, zainteresowanie hodowlą wzrośnie, a co zatem idzie rolnicy zwracać będą większą uwagę i na podniesienie hodowli drobiu.

Należyta organizacja zbiórki jaj na zasadach spółdzielczych wpłynie również na jakościowe podniesienie marki eksportu jaj.

Na ten dział spółdzielczego zbytu należy położyć specjalny nacisk, zachęcając mleczarnie do zajęcia się i zbytem jaj, a to tembardziej, że urządzenie w mleczarni działu jajczarskiego wymaga minimalnych wydatków nakładowych.

Spółdzielnie maszynowe.

Wiele maszyn rolniczych jak młocarnie parowe lub poruszane elektrycznością, droższe maszyny do czyszczenia zboża, siewniki, kosiarki, żniwiarki, wreszcie wagi wozowe, samochody ciężarowe etc. najczęściej nie są dostępne dla drobnego rolnika; jednak za granicą w wielu okolicach z dużym pożytkiem dla rolników działają t. zw. *spółdzielnie maszynowe.* Drogą udziałów, złożonych przez rolników proporcjonalnie do posiadanego obszaru ziemi ornej zbiera się odpowiedni kapitał i gwarancję na zaciąganie zobowiązań, co pozwala na nabycie takich maszyn, jakie rolnicy pragną nabyć dla wspólnego użytku za specjalną opłatą i na podstawie specjalnego regulaminu korzystania przez członków z tych narzędzi.

Oczywiście nie należy odrazu rozbudowywać takiego stowarzyszenia, lecz zacząć od nabycia maszyn najbardziej potrzebnych np. wagi wozowej. W wielu okolicach u nas ma miejsce kupno maszyn przez Sejmiki, np. przyrządów do czyszczenia zboża. Maszyny wówczas mają wzięcie, lecz nie są otaczane taką opieką, jako należące „do wszystkich", i niewątpliwie forma spółdzielcza jest tu bardziej wskazana.

Opłaty za wypożyczenie do użycia maszyn przeznacza się na koszta reperacji, amortyzacje, obsługę etc.

Spółdzielcze elektrownie.

Jedną z niewątpliwie trudnych, a jednak bardzo aktualnych u nas form spółdzielczych stają się spółdzielnie elektryfikacyjne, które w krajach zachodnio europejskich mają szerokie zastosowanie i stały się tam ważnym czynnikiem w rozpowszechnianiu, oraz zastosowaniu siły elektrycznej w gospodarstwach rolnych. W tych miejscowościach, w których zastosowano elektryfikację, daje się zauważyć żywszy postęp kulturalny, aniżeli w okolicach innych. Rolnicy nietylko mogą stosować prąd elektryczny, aby oświetlać swoje mieszkania, wreszcie stajnie, obory, chlewy, lecz również i do maszyn rolniczych. Wreszcie mogą korzystać z elektrowni istniejące na danym terenie różne przedsiębiorstwa i organizacje spółdzielcze (młyny, mleczarnie, rzeźnie, instytucje użyteczności publicznej, ludność miasteczek etc.).

Przystępując do organizacji spółdzielczej elektrowni, przedewszystkiem należy znaczenie jej odpowiednio spopularyzować wśród ogółu ludności na terenie, na który ma działać projektowana elektrownia. O ile oddźwięk będzie dodatni przystąpić do zbierania zapisów na udziałowców.

Wysokość udziału określić można będzie w stosunku do rozmiarów użytkowania z elektrowni, bądź w stosunku do zamożności poszczególnych członków.

Nie należy jednak przystępować do organizacji spółdzielczej elektrowni, o ile nie mamy zadeklarowanych udziałów w kwocie conajmniej 30% kosztorysu, zapewnionej pewności zjednania dalszych udziałowców, oraz zapewnionego kredytu w bankach państwowych.

Pomoc materjalna w formie gwarancji oraz pewnego udziału pieniężnego dla spółdzielczej elektrowni ze strony lokalnych samorządów jest ze wszech miar niezbędna i celowa.

Gminy podmiejskie oraz posiadające na swoim terenie zakłady przemysłowe z własnemi wytwórniami prądu elektrycznego mogą organizować spółdzielnie dla odbioru prądu elektrycznego i dostarczania go swoim członkom. W tym wypadku zrealizowanie elektryfikacji okolicy jest znacznie łatwiejsze i w wielu okolicach może być zastosowane. Tartak większy, młyn nie są przecież rzadkością, trzeba tylko umieć wytworzyć odpowiedni nastrój u ludności dla potrzeby korzystania z siły elektrycznej.

Umiejętna i planowa praca inicjatorów świadomych zamierzanej idei wcześniej czy później pożądane rezultaty wydać musi.

*
* *

Na zakończenie pragnę zaznaczyć, iż Zarządy spółdzielni starać się winny, aby każdy członek spółdzielni był zaznajomiony ze statutem spółdzielni, aby znał dokładnie swoje prawa i obowiązki.

Również należy dbać o to, aby członkowie przybywali na walne zgromadzenia, zaznajamiając się z gospodarką i stanem spółdzielni. Gdy gospodarka spółdzielni jest sprawna, a taką być powinna, członkowie odnoszą się do spółdzielni z dużem zaufaniem, a to decyduje o pomyślnym jej rozwoju.

Zarządy spółdzielni starać się winny zjednywać nowych członków, a to przez urządzanie w okolicy zebrań spółdzielczych i zaznajamianie ludności z zasadami spółdzielczości oraz rozwojem danej spółdzielni i wyjaśnianiem ludności jaki winien być jej stosunek do spółdzielni.

Siejąc zdrowe ziarno, zbierać się będzie obfity plon w postaci odpowiednio wychowanych członków.

Stanisław Podwiński.

Bibljografja polskiej literatury o samorządzie terytorjalnym.

(1. VII. 1925 r.—1. VII. 1926 r.)

Słowo wstępne.

W bibljotece „Samorządu" w czerwcu 1926 r. ukazała się moja praca p. t. „Bibljografja polskiej literatury o samorządzie terytorjalnym", a obejmująca materjał bibljograficzny za czas od roku 1860 do 1 lipca 1925 r. Obecnie w „Kalendarzu Samorządowym na r. 1927" pomieszczam bibljografję literatury polskiej o samorządzie terytorjalnym za rok następny, t. j. za czas od 1 lipca 1925 r. do 1 lipca 1926 r.

Praca ta jednak różni się częściowo co do sposobu opracowania od wyżej wspomnianej, gdyż ze względu na charakter „Kalendarza", ograniczyłem się w niej do podania jedynie najważniejszych prac, wydanych w tym okresie.

W układzie materjału zastosowałem ten sam system klasyfikacji jaki przyjąłem poprzednio, pragnąc w ten sposób ułatwić korzystanie z obu tych prac. Materjał artykułowy czerpałem z 13-tu czasopism, których w poprzedniej pracy nie uwzględniłem i w ten sposób w opracowaniu za rok ostatni zostały wykorzystane roczniki 33 obecnie wydawanych perjodyków.

Wykaz źródeł, wykorzystanych do „Bibljografji".

1. Czasopismo Prawnicze i Ekonomiczne — kwart. r. 1925 — 26. Kraków.
2. Czasopismo Skarbowe — mies. r. 1925 — 26. Warszawa.
3. Czasopismo Techniczne — mies. r. 1925 — 26. Warszawa.
4. Ekonomista — kwart. r. 1925 — 26. Warszawa.

5. Gazeta Administracji i Pol. Państw. — tyg. r. 1925 — 26. Warszawa.
6. Gazeta Rolnicza — tyg. r. 1925 — 26. Warszawa.
7. Gazeta Sądowa Warszawska — tyg. r. 1925 — 26. Warszawa.
8. Głos Gminy Wiejskiej — dwutyg. r. 1925 — 26. Warszawa.
9. Gmina — tyg. nast. dwutyg. r. 1925 — 26. Warszawa.
10. Kronika Warszawy — mies. r. 1925 — 26. Warszawa.
11. Kwartal. Statystyczny — kwart. 1925 — 26. Warszawa.
12. Medycyna Doświadczalna i Społeczn. — mies. 1925 — 26. Warszawa.
13. Opieka nad dzieckiem — mies. r. 1925 — 26. Warszawa.
14. Oszczędność — tyg. r. 1925 — 26. Warszawa.
15. Polska Oświata Pozaszkolna — dwumies. r. 1925 — 26. Warszawa.
16. Pracownik Samorządowy — mies. nast. dwutyg. r. 1925 — 26. Warszawa.
17. Przegląd Bibljograficzny — dwutyg. r. 1925 — 26. Warszawa.
18. Przegląd Gospodarczy — dwutyg. r. 1925 — 26. Warszawa.
19. Przegląd Prawa i Administracji — mies. r. 1925 — 26. Lwów.
20. Przegląd Techniczny — tyg. r. 1925 — 26. Warszawa.
21. Przegląd Ubezpieczeniowy — dwumies. r. 1925 — 26. Warszawa.
22. Przegląd Współczesny — mies. r. 1925 — 26. Kraków.
23. Przemysł i Handel — tyg. r. 1925 — 26. Warszawa.
24. Przewodnik Bibljograficzny — mies. r. 1925 — 26. Lwów.
25. Robotniczy Przegląd Gospodarczy — mies. r. 1925 — 26. Warszawa.
26. Rolnik - Ekonomista — dwutyg. r. 1925 — 26. Warszawa.
27. Ruch Prawniczy i Ekonomiczny — kwart. r. 1925 — 26. Poznań.
28. Samorząd — tyg. r. 1925 — 26. Warszawa.
29. Samorząd Miejski — mies. r. 1925 — 26. Warszawa.
30. Sprawy podatkowe obecnie Przegląd Skarbowy — mies. r. 1925 — 26. Warszawa.
31. Wiadomości Statystyczne — dwutyg. 1925 — 26. Warszawa.
32. Zdrowie — mies. r. 1925 — 26. Warszawa.
33. Życie techniczne — mies. r. 1925 — 26. Lwów.

CZĘŚĆ I. USTRÓJ SAMORZĄDU TERYTORJALNEGO.

1. Dział ogólny.

1. Ankieta: Na jakich zasadach powinien oprzeć się w Polsce samorząd ziemski? Opinje: Huberta J. i Sikorskiego R. Dr. „Ruch Prawn. i Ekonom." kwart. Poznań, 1925 r. t. IV.

2. *Bek J.* O czynnik obywatelski w samorządzie. „Samorząd" tyg. Warszawa, 1926 r. Nr. 2, 4, 6.

3. *Tenże*. O samorządzie. Warszawa, 1926 r. str. 36.
4. *Biegeleisen L. Wł.* Uproszczenie administracji komunalnej. „Gazeta Adm. i Pol. Państw." tyg. Warszawa, 1926 r. Nr. 16, 18. 21.
5. *Gajewski W.* Samorząd w Czechosłowacji. „Samorząd" tyg. Warszawa, 1925 r. Nr. 33 — 37.
6. *Tenże*. Reforma samorządu w Czechosłowacji. „Gaz. Adm. i Pol. Państw." tyg. Warszawa, 1926 r. Nr. 25 — 27.
7. *Hujda Ant.* Z działalności departamentu samorządowego Min. Spr. Wewn. w r. 1925. „Gaz. Adm. i Pol. Państw." tyg. Warszawa, 1926. Nr. 19.
8. *J. M.* Reforma Administracji w Prusiech. „Samorząd" tygodnik. Warszawa, 1926 r. Nr. 19.
9. *Jaroszyński M. Z. Dr.* Reforma Administracji w Prusach i Polsce. „Samorząd" tyg. Warszawa, 1926 r. Nr. 4.
10. Kalendarz Samorządowy na r. 1926. Warszawa, 1926 r. str. 192 + 170 + 216.
11. *Panejko J.* Geneza i podstawy samorządu europejskiego. Paryż, 1926 r. str. 132.
12. *Podwiński St.* Bibljografja polskiej literatury o samorządzie terytorjalnym. Warszawa, 1926 r. str. XVI + 184.
13. *Porowski M.* Nadzór nad gospodarką związków komunalnych. „Gaz. Adm. i Pol. Państw." tyg. Warszawa, 1926 r. Nr. 7, 8.
14. Projekty reformy administracji publicznej. „Gmina", dwutygodnik. Warszawa, 1926 r. Nr. 7.
15. Rada Naczelna Związku Pracowników Samorz. w sprawie projektu komisji trzech. „Pracownik Samorządowy" dwutyg. Warszawa 1926 r. Nr. 3.
16. *Saloni T. Dr.* Związki celowe. „Gmina" dwutyg. Warszawa 1926 rok. Nr. 11.
17. *Windakiewicz K. Dr.* Samorząd terytorjalny z punktu widzenia konstytucji. „Samorząd Miejski" mies. Warszawa, 1926 r. Nr. 5.
18. Zagadnienie reformy administracji (Sprawozdanie komisji trzech). „Gaz. Adm. i Pol. Państw." tyg. Warszawa, 1926 r. Nr. 10, 11.

2. Samorząd krajowy i wojewódzki.

a. Dział ogólny.

Ankieta — p. poz. 1.
19. W sprawie projektów ustawy o radach wojewódzkich i ich wydziałach (Opinja Tymczas. Wydz. Samorz. we Lwowie). „Gaz. Adm. i Pol.

Państw." tyg. Warszawa, 1926 r. Nr. 14.
Zagadnienie reformy — p. poz. 18.

b. B. zabór Austrjacki.

---

c. B. zabór Pruski.

---

d. Województwo Śląskie.

20. *Janicki St.* Województwo śląskie w ramach autonomji. Katowice, 1926 r. str. 173.

e. B. zabór Rosyjski.

21. *Gierlicki L.* Pięciolecie Warszawskiej Rady Wojewódzkiej. (1920 — 25). „Gaz. Adm. i Pol. Państw." tyg. Warszawa, 1925 r. Nr. 29, 31.

3. *Samorząd powiatowy.*

a. Dział ogólny.

Ankieta — p. poz. 1.

22. *Jaroszyński M. Z. Dr.* Zespolenie biur starostw i wydziałów powiatowych. „Samorząd" tyg. Warszawa, 1926 r. Nr. 6 i 11.

23. Pamiętnik Zjazdu Przedstawicieli Sejmików Powiatowych w r. 1926. Warszawa, 1926 r. str. 281.

24. Plenarne posiedzenie Rady Zjazdów Samorządu Ziemskiego w dn. 1 i 2 lutego 1926 r. „Samorząd" tyg. Warszawa 1926 r. Nr. 7, 8.

25. *Saloni T. Dr.* O reorganizacji administracji powiatowej. „Pracownik Samorząd." dwutygodnik. Warszawa 1926, Nr. 3.

26. *Wasiutyński B.* Połączenie biura wydziału powiatowego i starostwa. „Gmina" dwutyg. Warszawa 1926 r. Nr. 5.

Zagadnienie reformy — p. poz. 18.

b. B. zabór Austrjacki.

---

c. B. zabór Pruski.

---

d. Województwo Śląskie.

Janicki St. — p. poz. 20.

e. B. zabór Rosyjski.

27. Zjazd przedstawicieli pow. zw. komunal. w Białymstoku. „Samorząd" tyg. Warszawa 1925 r. Nr. 42 i 43.
28. Zjazd przedstawicieli sejmików pow. w Łodzi „Samorząd" tyg. Warszawa 1925 r. Nr. 44 — 45.
29. Zjazd przedstawicieli samorządu powiat. woj. poleskiego i nowogródzkiego. „Samorząd" tyg. Warszawa 1925 r. Nr. 51.

4. *Samorząd gmin miejskich.*

a. Dział ogólny.

Ankieta — p. poz. 1.

30. Narodowe związki miast, a teren międzynarodowy i Liga Narodów. „Samorząd Miejski" mies. Warszawa 1926 r. Nr. 1.
31. *Przeorski T., Dr.* Zagadnienia samorządowe. „Samorząd Miejski", mies. Warszawa, 1925 r., Nr. 10.
32. *R.* T. zw. miasta wydzielone a koncesja. „Gaz. Adm. i Pol. Państw.", tyg. Warszawa, 1926 r., Nr. 15.
33. Rozwiązanie rady miejskiej w Krakowie przed Najwyższym Trybunałem Adm. „Samorząd", tyg. Warszawa, 1926 r., Nr. 22.
34. Sprawozdanie z działalności zw. miast polskich. Warszawa, 1925 r., str. 23.
35. Sprawozdanie z VIII-go Ogóln. Zebrania Zw. Miast Polskich. „Samorz. Miejski", mies. Warszawa, 1925 r., Nr. 6.
36. *Toeplitz T.* O podziale władz w samorządzie miejskim. „Samorząd Miejski", mies. Warszawa, 1925 r., Nr. 7.
37. W sprawie ustawy gminy m. st. Warszawy (Sprawozdanie komisji specjalnej). „Gaz. Adm. i Pol. Państw.", tyg. Warszawa, 1925 r., Nr. 25, 26.
38. *Zawadzki J., Dr.* Jakim ma być samorząd stolicy? „Gaz. Adm. i Pol. Państw.", tyg. Warszawa, 1925 r., Nr. 33.
39. *Tenże.* Z Międzynarodowego Kongresu Miast w Paryżu. „Samorząd Miejski", mies. Warszawa, 1926 r., Nr. 1.

b. B. zabór Austrjacki.

---

c. B. zabór Pruski.

---

d. Województwo Śląskie.

Janicki St. — p. poz. 20.

e. B. zabór Rosyjski.

---

5. *Samorząd gmin wiejskich.*

a. Dział ogólny.

Ankieta — p. poz. 1.

40. *Bogusławski Al.* O koszta administracyjne w gminie. „Samorząd", tyg. Warszawa, 1925 r., Nr. 43, 1926 — Nr. 13, 18 i 22.
41. *Gajewski W.* Koszta administracji gminnej a stanowisko pisarza. „Samorząd", tyg. Warszawa. 1926 r., Nr. 20.
42. Sprawozdanie ze zjazdu ogólno-krajowego delegatów gmin wiejskich w dn. 5 i 6 sierpnia 1925 r. „Głos Gminy Wiejskiej", dwutygodnik. Warszawa, 1925 r., Nr. 1.
43. *Staryszak J.* Pluralność w gminnym prawie wyborczem. „Gmina", tyg. Warszawa, 1925 r., Nr. 14.
44. *Tenże.* Organizacja gminnych władz wykonawczych. „Gmina", tygodnik. Warszawa, 1925 r., Nr. 15.
45. *Tenże.* Prawo zatwierdzenia wyboru wójta i składania go z urzędu. „Gmina", tygodnik. Warszawa, 1925 r., Nr. 16.
46. *Wesołowski B.* Sekretarz gminy w przyszłej ustawie o gminie wiejskiej. „Głos gminy wiejskiej", dwutygodnik. Warszawa, 1926 r., Nr. 6.
47. *Tenże.* Gmina zbiorowa czy jednostkowa. „Głos Gm. Wiejskiej", dwutygodnik. Warszawa, 1926 r., Nr. 9 — 10.

b. B. zabór Austrjacki.

48. Sekretarz gminy. (Zbiór Ustaw oraz rachunkowości, wzory pism i druków gminnych). Lwów, 1926 r., str. 279.

c. B. zabór Pruski.

49. *Ćwikliński T. i Podwojski Fr.* Podręcznik dla urzędników sołectw i obszarów dworskich. Toruń. 1926 r. str. 145.

d. *Województwo Śląskie.*

Janicki St. — p. poz. 20.

e. B. zabór Rosyjski.

50. *Pastuszyński St.* Prawa stanowe włościan w samorządzie gminnym ziem wschodnich. „Gmina", dwutygodnik. Warszawa, 1926 r. Nr. 4, 6.

CZĘŚĆ II. FINANSE SAMORZĄDU TERYTORJALNEGO.

1. *Ustrój skarbowy i materjalne przepisy skarbowości samorządowej.*

51. *Biegeleisen L. Wł.* Podstawy skarbowości Warszawy w porówn. z głównemi miastami europejskiemi. „Gaz. Admin. i Pol. Państw.", tygodnik. Warszawa, 1926 r., Nr. 1 — 3.
52. *Englicht Wł.* Obciążenie podatkami bezpośredniemi gospodarstw rolnych w Polsce". „Rolnik - Ekonomista", dwutyg. Warszawa, 1926 r., Nr. 12.
53. *Franz A.* Przepisy o egzekucji podatków, opłat i in. należności skarbowych i samorządowych na terenie Rzeczypospolitej Polskiej. Warszawa, 1926 r., str. 58.
54. *Horszowski J., Dr.* O komunalnych opłatach kancelaryjnych. „Samorząd Miejski", miesięcznik. Warszawa, 1926 r., Nr. 3 i „Samorząd", tygodnik. Warszawa, 1926 r., Nr. 22.
55. *Hujda Ant.* Strona dochodów w preliminarzach budżetowych gmin wiejskich. „Gmina", tygodnik. Warszawa, 1925 r., Nr. 18.
56. *Tenże.* Sytuacja finansowa gmin wiejskich b. zaboru austrjackiego. „Gmina", tygodnik. Warszawa, 1925 r., Nr. 23 i 24.
57. *Tenże.* Samoistny gminny podatek wyrównawczy w świetle cyfr. „Gmina", dwutygodnik. Warszawa,, 1926 r., Nr. 2.
58. *Jaroszyński M. Z., Dr.* Źródła pokrycia wydatków drogowych. „Samorząd", tygodnik. Warszawa, 1926 r. Nr. 22.
    Tenże — p. poz. 119.
59. *K. A.* Polityka finansowa gminy wiedeńskiej. „Robotniczy Przegląd Gospodarczy", miesięcznik. Warszawa, 1925 r., Nr. 8.
    Kalendarz Samorządowy. — p. poz. 10.
60. *Kobak B.* Małopolska gmina wiejska i jej gospodarka finansowa dawniej i dziś. „Samorząd", tyg. Warszawa, 1926 r., Nr. 14—15, 19, 20, 23—25.
61. *Lubowicki J.* Czy obciążenie podatkami w Polsce jest za wysokie? „Przemysł i Handel", tygodnik. Warszawa. 1926 r., Nr. 7.
62. *Lulin.* Sytuacja finansowa gmin wiejskich Woj. Pomorskiego. „Głos Gminy Wiejskiej", tygodnik. Warszawa, 1926 r., Nr. 4.
63. Magistrat m. st. Warszawy. Sprawozdanie z działalności zarządu miasta za lata 1918 — 1923. Warszawa, 1926 r. T. I — str. 273,t. II — str. 358.
64. *Michalski P.* Dochód społeczny Polski. „Przegląd Skarbowy", miesięcznik. Warszawa, 1926 r., Nr. 4.
65. *Tenże.* Obciążenie podatkami bezpośredniemi w Polsce. „Przemysł i Handel", tygodnik. Warszawa. 1925 r. Nr. 47.
66. *Markowski B.* O systemie danin publicznych w Polsce. „Sprawy podat-

kowe", mies. Warszawa, 1925 r., Nr. 10, 11 i osobno — Warszawa, 1926 r., str. 44.

67. *Pacholczyk A.* Podatek gruntowy i klasyfikacja gruntów. „Głos Gminy Wiejskiej", tygodnik. Warszawa, 1926 r., Nr. 5.

68. *Pakosz Z.* Podatek od nieruchomości. Lwów, 1925 r., str. 127.

Pamiętnik zjazdu — p. poz. 23.

69. *Pastuszyński St.* W sprawie podatku gruntowego na kresach. „Gmina", dwutygodnik. Warszawa, 1926 r., Nr. 10.

70. *Piekałkiewicz J., Dr.* Podatkowe obciążenie komunalne. „Czasopismo skarbowe", miesięcznik. Warszawa, 1926 r., Nr. 2 — 3.

Podwiński St. — p. poz. 12.

71. *Pragier Ad., Dr., Prof.* Zarys skarbowości komunalnej. Warszawa, 1926 r. Tom II — str. 237.

Rosset E. — p. poz. 206.

72. Rządowy projekt ustawy wprowadzającej zmiany w przepisach o niektórych podatkach komunalnych. „Samorząd", tygodnik. Warszawa, 1926 r., Nr. 2.

Sekretarz — p. poz. 48.

73. *Topacz L.* W sprawie systemu danin publicznych w Polsce. „Przegląd Gospodarczy", dwutygodnik. Warszawa, 1926 r., Nr. 7.

74. W sprawie kosztów leczenia. (Memorjał zrzeszenia samopomocy gmin wiejskich). „Głos Gminy Wiejskiej", dwutyg. Warszawa, 1925 r., Nr. 4.

75. Związek pow. Woj. Poznańskiego w sprawie t. zw. ustaw sanacyjnych. „Samorząd", tygodnik. Warszawa, 1925 r., Nr. 49.

2. *Kredyt.*

Magistrat — p. poz. 63.

76. Polski Bank Komunalny w r. 1925 (Sprawozdanie). Warszawa, 1926 r., str. 34.

77. Komunalny Związek Kredytowy w r. 1925 (Sprawozdanie).

78. *Porowski M.* Samopomoc Związków Komunalnych. „Gaz. Admin. i Pol. Państw.", tygodnik. Warszawa, 1925 r., Nr. 48.

Pragier A. — p. poz. 71.

79. *Sochacki W.* Sprawa samopomocy finansowej związków komunalnych. „Gaz. Adn. i Pol. Państw.", tygod. Warszawa, 1926 r., Nr. 1.

3. *Majątek związków samorządowych.*

Magistrat — p. poz. 63.

Pragier A. — p. poz. 71.

80. Sprawa przekazania na własność związków samorządowych majątków po b. Radach Dobrocz. Publicz. i po b. Ziemstwach. „Samorząd", tygodnik. Warszawa, 1926 r., Nr. 21.

4. Budżety związków samorządowych.

Hujda A. — p. poz. 116.

81. *Jaroszyński M. Z., Dr.* Przed uchwaleniem budżetów. „Samorząd", tyg. Warszawa, 1925 r., Nr. 35 — 37.
Tenże. — p. poz. 119.
Podwiński St. — p. poz. 125.
Porowski M. — p. poz. 126.
Pragier A. p. poz. 71.
Zamknięcia rachunkowe — p. poz. 137.
Zamknięcia rachunkowe — p. poz. 138.

CZĘŚĆ III. ORGANIZACJA WEWNĘTRZNA SAMORZĄDU TERYTORJALNEGO.

1. Sprawy pracowników samorządowych.

82. *Goldman M., Dr.* Uwagi o ministerjalnym projekcie ustawy o ubezpieczeniu pracowników umysłowych. „Przegląd Ubezp.", dwumiesięcznik. Warszawa, 1925 r., Nr. 1 — 3.

83. *Hujda Ant.* Przepisy o uposażeniu członków zarządu i pracowników związków komunalnych. Warszawa, 1925 r., str. 63.

84. *Tenże.* Wzorowy statut etatów stanowisk służbowych dla pracowników gmin wiejskich. „Gmina", tygodnik. Warszawa, 1925 r., Nr. 13.

85. *M. J.* Bibljoteki komunalne. „Samorząd", tyg. Warszawa, 1926 r., Nr. 12.

86. *Tenże.* Wykształcenie pracowników komunalnych. „Samorząd", tygodnik. Warszawa, 1926 r., Nr. 26.

87. *Kruczek St., Dr.* O emerytury pracowników samorządowych. „Pracownik Samorządowy", dwutygodnik. Warszawa, 1926 r., Nr. 4 — 6.

Magistrat — p. poz. 63.

88. *Malanton S.* Rozwój ruchu zawodowego pracowników samorządowych w Belgji. „Pracownik Samorządowy", dwutygodnik. Warszawa, 1926 r., Nr. 3, 4, 7, 8, 10 — 12.

89. *Miciński A.* Uwagi o projekcie ustawy o zaopatrzeniu emerytalnym funkcjonarjuszów samorządowych. „Pracownik Samorządowy", dwutygodnik. Warszawa, 1926 r., Nr. 7.
90. O organizację studjum nauk administracyjno - komunalnych. „Samorząd Miejski", mies. Warszawa, 1926 r., Nr. 1.
Podwiński St. — p. poz. 12.
91. *Poznański T., Dr.* M. S. W. a zabezpieczenia emerytalne. „Pracownik Samorządowy", dwutyg. Warszawa, 1926 r., Nr. 1.
92. *S. W.* Projekt ustawy o ubezpieczeniu pracowników umysłowych. „Samorząd", tyg. Warszawa, 1925 r., Nr. 37.
93. *Saloni T., Dr.* Odpowiedzialność dyscyplinarna pracowników samorządowych w b. Zaborze Pruskim. „Pracownik Samorządowy", dwutygodnik. Warszawa, 1926 r., Nr. 5 — 6.
94. *Sikorski R., Dr.* Pracownicy miejscy w Paryżu. „Samorząd Miejski", mies. Warszawa, 1926 r., Nr. 4.
95. Zjazd Ogólny Delegatów Zw. Pracowników Admin. Gminnej Rzecz. Polskiej w dn. 26 — 27/VII 1925 r. „Pracownik Samorządowy", dwutyg. Warszawa, 1925 r., Nr. 8.
96. Zjazd Delegatów Zw. Pracowników Samorz. Powiat. i Admin. Gminnej 13/VI 1926 r. „Pracownik Samorządowy", dwutygodnik. Warszawa, 1926 r., Nr. 9.
97. Zgromadzenie IV-te Delegatów Pracown. Samorz. Miejskich Rzecz. Polskiej w Warszawie w dn. 28.II i 1.III 1926 r. Warszawa 1926 r., str. 94.

2. *Organizacja biurowości.*

Franz A. — p. poz. 53.
98. *Rokicki C.* O nasze archiwa miejskie. „Samorząd Miejski", miesięcznik. Warszawa, 1925 r., Nr. 8.
Sekretarz — p. poz. 48.

3. *Organizacja rachunkowości.*

99. *Kopczyński E.* Przepisy kasowo - rachunkowe dla gmin wiejskich. „Samorząd", tygodnik. Warszawa, 1926 r., Nr. 12.
100. *Pachnowski St.* Uwagi w sprawie zestawienia budżetów związków komunalnych. „Samorząd", tyg. Warszawa, 1925 r., Nr. 45, 46 i 48.
101. *Tenże.* Wskazówki kasowo-rachunkowe dla średnich i mniejszych gmin miejskich. Warszawa, 1926 r., str. 120.
102. *Tenże.* W sprawie rachunkowości i budżetowania. „Samorząd", 1926 r., Nr. 7, 8, 17, 19, 21 i 22.

103. Tenże. Przepisy budżetowe dla związków komunalnych. Warszawa, 1926 r., str. 100.

Sekretarz — p. poz. 48.

104. Sochacki W. O reorganizację rachunkowości. „Samorząd", tygodnik. Warszawa, 1926 r., Nr. 13.

4. Działalność organów związków samorządowych.

Magistrat — p. poz. 63.

105. Sejmikowe komisje rewizyjne. „Samorząd", tygodnik. Warszawa, 1926 r., Nr. 23 i osobno — Warszawa, 1926 r., str. 22.

CZĘŚĆ IV. POSZCZEGÓLNE DZIEDZINY DZIAŁALNOŚCI SAMORZĄDU TERYTORJALNEGO.

1. Dział ogólny.

106. Bek J. O spółdzielczości i samorządzie. „Samorząd", tygodnik. Warszawa, 1926 r., Nr. 23, 25.

Tenże — p. poz. 3.

107. Biegeleisen L. Wł. Administracja komunalna. „Gaz. Adm. i Pol. Państwowej", tygodnik. Warszawa, 1925 r., Nr. 43.

108. Tenże. Rola samorządu komunalnego w administracji gospodarczej. „Gazeta Admin. i Pol. Państw.", tygodnik. Warszawa, 1925 r., Nr. 50.

109. Tenże. Gospodarka samorządów miejskich w świetle budżetu konieczności oszczędnościowych. „Oszczędność", tyg. Warszawa, 1926 r., Nr 3—5.

110. Tenże. Główne gałęzie gospodarki samorządowej w porównaniu ze stosunkami zachodniemi. „Gazeta Admin. i Pol. Państw.", tygodnik. Warszawa, 1926 r., Nr. 9.

111. Bilek M. Sanacja gospodarcza a samorząd. „Samorząd", tygodnik. Warszawa, 1925 r., Nr. 51.

112. Cieszewski J. i Englicht W. Rzekome oszczędności w gospodarce samorządowej. „Rolnik - Ekonomista", dwutyg. Warszawa, 1926 r., Nr. 1.

113. Dalbor Wł., Dr. Działalność samorządu powiatowego w b. dzielnicy pruskiej. „Samorząd", tygodnik. Warszawa, 1926 r., Nr. 18.

114. Gajewski W. Działalność powiatowych związków komunalnych w roku 1924. „Samorząd", tygodnik. Warszawa, 1926 r., Nr. 15 — 17.

115. Gliszczyński St. Zadania rad gminnych. Warszawa, 1926 r., str. 88.

116. Hujda Ant. Gospodarka samorządu terytorjalnego w świetle przewidywanych na rok 1925 dochodów i wydatków. „Gazeta Admin. i Pol. Państw." tygodnik. Warszawa, 1925 r., Nr. 44 — 51 i 1926 r., Nr. 1 — 3.

117. Tenże. Planowość w gospodarce związków komunalnych. „Gmina", dwutygodnik. Warszawa, 1926 r., Nr. 12.

118. M. J. Bezrobocie. „Samorząd", tygodnik. Warszawa, 1926 r., Nr. 5.

119. Jaroszyński M. Z., Dr. Gospodarka gmin wiejskich w Polsce na tle stanu finansów gminnych. Znaczenie opłat drogowych w dochodach powiatowych związków komunalnych. Warszawa, 1926 r., str. 142.

Kalendarz — p. poz. 10.

120. Kobak B. Na marginesie I-go Zjazdu Samorz. Powiatów Podgórskich. „Samorząd", tygodnik. Warszawa, 1925 r., Nr. 46.

121. Osiecki L. Gospodarka publiczna gmin wiejskich pow. Lubelskiego w świetle cyfr. Lublin, 1925 r., str. 96.

122. Pachnowski St. Uwagi w sprawie zasad gospodarki samorządowej miast. „Samorząd", tygodnik. Warszawa, 1925 r., Nr. 42 i 43.

Pamiętnik — p. poz. 23.

123. Paprocki St. J. Rozwój powiatów w Prusach Wschodnich po wojnie. „Samorząd", tygodnik. Warszawa, 1925 r., Nr. 47 i 48.

124. Piekałkiewicz J., Dr. Wydatki i dochody samorządu ziemskiego w b. Królestwie Kongresowem w 1924 r. „Samorząd", tyg. Warszawa, 1926 r., Nr. 9 — 12.

125. Podwiński St. Wydatki związków komunalnych Woj. Warszawskiego według budżetów na r. 1926. „Samorząd", tygodnik. Warszawa, 1926 r., Nr. 24.

Tenże — p. poz. 12.

126. Ponowski M. Kronika Samorządowa. „Ruch Prawniczy i Ekonom.", kwartalnik. Poznań, 1926 r., Tom I.

127. Tenże i Hujda Ant. Gospodarka związków komunalnych w świetle cyfr. „Gazeta Admin. i Pol. Państw.", tygodnik. Warszawa, 1926 r., Nr. 19.

128. Rzepkiewicz St. Powiatowa prasa komunalna. „Samorząd", tygodnik. Warszawa, 1925 r.,, Nr. 27.

129. Sejmik Lubelski r. 1919 — 1925. Lublin, 1925 r., str. 93.

Sekretarz — p. poz. 48.

130. Talko-Porzecki M. Budowa samorządowych gmachów użyteczności publicznej. „Samorząd", tygodnik. Warszawa, 1926 r., Nr. 32 i 33.

131. Tezy w sprawie niezbędnych oszczędności w administracji ogólnej związków komunalnych. „Gmina", tygodnik. Warszawa, 1925 r., Nr. 23.

132. Walne zgromadzenie zrzeszenia samorządów powiatowych. „Samorząd", tygodnik. Warszawa, 1926 r., Nr. 20.

133. Wesołowski B. Wyniki prac wojew. komisyj do spraw oszczędności w samorządzie. „Głos Gminy Wiejskiej", dwutygodnik. Warszawa, 1925 rok, Nr. 7 — 8.

134. Wołoszynowski J. Samorządowa centrala gospodarcza. „Samorząd", tygodnik. Warszawa, 1925 r., Nr. 51.

135. *Zaczyński E.* Przyczyny rozwoju miast. „Życie techniczne", miesięcznik. Lwów, 1926 r., Nr. 4 — 6.

136. Zagadnienie oszczędności w gminach wiejskich w świetle prac woj. komisyj oszczędnościowych. „Gmina", tygodnik. Warszawa, 1925 r., Nr. 20, 22.

137. Zamknięcia rachunkowe gmin wiejskich za 1924 r. „Wiadomości statystyczne", dwutygodnik. Warszawa, 1926 r., Nr. 2, 8.

138. Zamknięcia rachunkowe pow. związków komunalnych za rok 1924. „Wiadomości statystyczne", dwutygodnik. Warszawa, 1926 r., Nr. 1, 4.

139. Zrzeszenie Samorządów Powiatowych w r. 1925. „Samorząd", tygodnik. Warszawa, 1926 r., Nr. 8 i osobno — Warszawa, 1926 r., str. 20.

2. *Czynności wojskowe.*

140. *Kałuba Wł.* Podręcznik dla urzędów gminnych i magistratów przy załatwianiu czynności, związanych ze służbą wojskową. Warszawa, 1925 rok, str. 35.

141. Ustawa o powszechnym obowiązku służby wojskowej. (Dla urzędów gminnych). Zebrał Henzler E. Wągrowiec, 1925 r., str. 74.

142. Ustawa o powszechnym obowiązku służby wojskowej z dn. 23.V 1924 r. z rozporządzeniem wykonawczem. Wyd. urzędowe. Warszawa, 1926 rok, str. 206.

3. *Ewidencja ludności.*

143. *Podwojski Fr.* Podręcznik dla urzędników stanu cywilnego b. dzielnicy pruskiej. Toruń, 1926 r., str. 152.

4. *Bezpieczeństwo publiczne.*

144. *Kolisko E.* Rola gazownictwa w całokształcie gospodarki miejskiej. „Samorzad Miejski", miesięcznik. Warszawa, 1925 r., Nr. 7.

Magistrat — p. poz. 63.

5. *Ubezpieczenia wzajemne. Pożarnictwo.*

145. *Brzozowski T.* Straże ogniowe we wsiach i miasteczkach. Warszawa, 1925 r., str. 60.

Kalendarz — p. poz. 10.
Magistrat — p. poz. 63.

146. *Poznański T.* Ubezpieczenia samorządowe w Bawarji. „Samorząd", tyg. Warszawa, 1926 r., Nr. 25.
147. *Wysznacki K.* Polska Dyrekcja Ubezpieczeń Wzajemnych w historycznym rozwoju. Warszawa, 1926 r., str. 96.
148. Zbiór rozporządzeń policyjno-ogniowych, przepisów, statutów i regulaminów dla związków komunalnych i straży pożarnych w Woj. Poznańskiem. Poznań, 1925 r., str. 32.

6. *Organizacja kas pożyczkowo- oszczędnościowych.*

149. *Długokęcki J.* Czy kasy gminne są zbędne? „Gmina", dwutygodnik. Warszawa, 1926 r., Nr. 11.
150. *Tenże.* Projekt ustawy o likwidacji gminnych kas pożyczkowo-oszczędnościowych, opartych na statucie z r. 1906 i uzasadnienie. „Samorząd", tygodnik. Warszawa. 1926 r., Nr. 18. 20.
151. *Tenże.* Czy potrzebny jest gminnym kasom związek patronacki. „Samorząd", tygodnik. Warszawa, 1926 r., Nr. 25.
152. *Tenże.* Konieczne zmiany w statucie gminnych kas pożyczkowo-oszczędnościowych. „Samorząd", tyg. Warszawa, 1926 r., Nr. 22.
153. *Lenartowicz R.* Powiatowe i miejskie kasy oszczędnościowe w b. Król. Kongresowem i woj. wschodnich. „Samorząd", tygodnik. Warszawa, 1926 r., Nr. 21.
154. Potrzeba wzajemnej współpracy komunalnych kas oszczędności. „Oszczędność", tygodnik. Warszawa, 1926 r., Nr. 3.
155. Stan i ruch wkładów w komunalnych kasach ozszczędności w ciągu 1925 r. „Wiadomości statystyczne", dwutygodnik. Warszawa, 1926 r., Nr. 6.
156. *Szpakowski T.* Jakie podatki opłacają komunalne kasy oszczędności w woj. centralnych i wschodnich. „Oszczędność", tyg. Warszawa, 1926 r., Nr. 9.
157. *T. P.* O program działalności komunalnych kas oszczędności. „Oszczędność", tygodnik. Warszawa, 1926 r., Nr. 20.
158. Wkłady w instytucjach kredytowych na 30.VI 1925 r. „Wiadomości statystyczne", dwutygodnik. Warszawa, 1925 r., Nr. 15 i 1926 r. Nr 12.
159. Zbiór ustaw i rozporządzeń oraz instrukcja szczegółowa do prowadzenia rachunkowości gminnych kas pożyczkowo - oszczędn. (Zestawił Pacholczyk A). Warszawa, 1926 r., str. 82.

7. *Drogi, ulice, rzeki.*

160. *B. J.* Obsadzanie dróg publicznych drzewami. „Samorząd", tygodnik. Warszawa, 1925 r., Nr. 48.

161. *Borowski L., Inż.* O I-szym pol. kongresie drogowym. „Samorząd", tyg. Warszawa, 1925 r., Nr. 26.

162. *Tenże.* O przydatności kamienia polnego do budowy i utrzymania dróg bitych. „Samorząd", tyg. Warszawa, 1925 r., Nr. 32.

163. *Tenże.* W sprawie ustroju administracji drogowej w Polsce. „Samorząd", tygodnik. Warszawa, 1925 r., Nr. 41, 42, 48.

164. *Tenże.* Pojazd i droga. „Samorząd", tyg. Warszawa, 1925 r., Nr. 49.

165. Drogi kołowe w Stanach Zjednoczonych Ameryki Półn. „Samorząd", tygodnik. Warszawa, 1925 r., Nr. 31.

166. *Gajewski W.* Administracja i gospodarka drogowa w Czechosłowacji. Samorząd", tyg. Warszawa, 1925 r., Nr. 45, 46.

167. *J. M., Dr.* Oceny i sprawozdania: „Ustrój administracji drogowej w Polsce". Inż. M. Nestorowicz „Samorząd", tyg. Warszawa, 1925 r., Nr. 30.

168. *J. M.* Nasze potrzeby drogowe. „Samorząd", tygodnik. Warszawa, 1926 r., Nr. 20.

Tenże — p. poz. 119.

169. *K. L.* Ustrój administracji drogowej w Polsce. „Samorząd", tygodnik. Warszawa, 1925 r., Nr. 44.

170. *K.W., Inż.* Ustrój administracji drogowej w Polsce. „Samorząd", tyg. Warszawa, 1925 r., Nr. 40.

Kalendarz — p. poz. 10.

171. *Kowalski J.* Drogi w okolicach Warszawy. „Przegląd Techniczny", tygodnik. Warszawa, 1925 r., Nr. 25.

Magistrat — p. poz. 63.

172. *Manduk S., Inż.* Drogi kołowe w Stanach Zjednoczonych Ameryki Półn. „Przegląd Techniczny", tygodnik. Warszawa, 1925 r., Nr. 2, 3, 10, 31, 37, 38, 46, 48, 49.

173. *Tenże.* Drogi o nawierzchni twardej w Stanach Zjednoczonych Ameryki Półn. „Przegląd Techniczny", tygodnik. Warszawa, 1925 r., Nr 19, 26, 30, 31, 33 — 35.

174. *Tenże.* O budowie ulic i chodników w Stanach Zjednoczonych Ameryki Półn. „Przegląd Techniczny", tygodnik. Warszawa, 1925 r., Nr. 40, 41.

175. *M-ki B., Inż.* Ustrój administracji drogowej w Polsce. „Samorząd", tyg. Warszawa, 1926 r., Nr. 1.

176. *Nestorowicz M., Inż.* Ustrój administracji drogowej w Polsce. „Czasopismo Techniczne", miesięcznik. Lwów, 1925 r., i osobno.

177. *Tenże.* Zbiór ustaw i rozporządzeń drogowych, wydanych od 1.I 1923 r. do 1.I 1926 r. T. II. Warszawa, 1926 r., str. 264.

178. Organizacja gospodarki drogowej na drogach gminnych w pow. Piotrkowskim. Piotrków, 1926 r., str. 37.

179. *Pohoryles H. Inż.* Udoskonalenie żwirowej nawierzchni dróg. „Samorząd", tygodnik. Warszawa, 1926 r., Nr. 15.
180. Przepisy porządkowe na drogach publicznych. (Zebrał Nowicki S. Inż). Lublin, 1925 r., str. 131.
181. *Słomiński Z. Inż.* Organizacja administracji technicznej w Polsce. Warszawa, 1926 r.
182. *Stawiski Inż.* Gospodarka drogowa w woj. Łódzkiem. „Samorząd", tyg. Warszawa, 1925 r., Nr. 44.
183. *Szymkiewicz C.* Zakładanie i zmiany ulic w osiedlach. „Gaz. Admin. i Pol. Państw.", tygodnik. Warszawa, 1926 r., Nr. 23.

8. *Środki przewozowe.*

Magistrat m. st. Warszawy — p. poz. 63.

9. *Zdrowotność, higjena społeczna.*

184. *Bek J.* Walka o zdrowie. „Samorząd", tyg. Warszawa, 1925 r., Nr. 44 i r. 1926 Nr. 7.
185. *Domański Z. Dr.* Gospodarka sanitarna samorządów w woj. Nowogródzkiem. „Samorząd", tyg. Warszawa, 1926 r., Nr. 7.
186. *Gajewski W.* Ustawa o uzdrowiskach. „Samorząd", tyg. Warszawa, 1925 r., Nr. 43.
187. Higjeniczno-lekarska opieka nad szkołami i stan zdrowia młodzieży w szkołach Rzeczypospolitej. (Sprawozdanie Min. Wyzn. Rel. i O. P.). Warszawa, 1925 r., str. 19.
Jaroszyński M. — p. poz. 119.
Kalendarz — p. poz. 10.
188. *Kmietowicz F.* Uwagi samorządowca w odniesieniu do zdrojowisk. „Samorząd", tygodnik. Warszawa, 1926 r., Nr. 21.
Kobak B. — p. poz. 120.
Magistrat — p. poz. 63.
189. *Nadolski O.* Samorząd wobec problemu zdrojowisk i uzdrowisk polskich. „Samorząd", tyg. Warszawa, 1925 r., Nr. 46.
190. I-sza konferencja lekarzy i działaczy sanitarnych samorządu ziemskiego. Pamiętnik — p. poz. 23.
„Samorząd", tygodnik. Warszawa, 1925 r., Nr. 49.
191. *Polak J. Dr.* O organizacji rządu i samorządu w dziedzinie zdrowia publicznego. „Samorząd Miejski", miesięcznik. Warszawa, 1925 r., Nr. 12.
192. *Tenże.* Gospodarka sanitarna samorządu ziemskiego na podstawie budżetów 1924 r. „Gazeta Admin. i Pol. Państw.", tygodnik. Warszawa, 1926 r., Nr. 7 — 20 i osobno — Warszawa, 1926 r., str. 13 i tablic 12.
Rosset E. — p. poz. 206.

193. *Rudolf Z. Inż.* Zagadnienia inżynierji sanitarnej. „Przegląd Techniczny". tygodnik. Warszawa, 1926 r., Nr. 18, 19.

194. *Stypułkowski S.* Miejskie stacje higjeny zapobiegawczej w Warszawie. (Ośrodki zdrowia). „Kronika Warszawy", miesięcznik. Warszawa, 1926 r., Nr.5 .

195. *Tubiasz S. Dr.* Gospodarka sanitarna samorządów miejskich na podstawie budżetów r. 1924. Warszawa, 1926 r.

196. Zjazd przedstawicieli samorządu powiatowego powiatów podgórskich w Nowym Sączu. „Samorząd", tygodnik. Warszawa, 1925 r., Nr. 46.

10. Szpitalnictwo, ambulatorja, walka z chorobami społecznemi.

Domański Z. — p. poz. 185.

197. *Gromski M. i Bartel L.* Stacja opieki nad matką i dzieckiem. Warszawa, 1926 r., str. 104.

Magistrat — p. poz. 63.

198. *Małynicz J. Dr.* Warszawskie szpitale miejskie, ich braki i niedomagania. Warszawa, 1926 r., str. 27.

199. Memorjał zarządu rady zjazdów samorządu ziemskiego w sprawie organizacji szpitalnictwa. „ Samorząd", tyg. Warszawa, 1926r., Nr. 21.

I-sza konferencja — p. poz. 190.

Polak J. — p. poz. 192.

200. *Stefanowski M. Dr.* Działalność samorządu powiatowego woj. Wileńskiego w dziedzinie lecznictwa w r. 1925. „Samorząd", tygodnik. Warszawa, 1926 r., Nr. 12.

Stypułkowski S. — p. poz. 194.

Tubiasz S. — p. poz. 195.

11. Wodociągi, kanalizacja, asenizacja.

Polak J. — p. poz. 192.

201. *Rabczewski W. Inż.* Śmiecie, ich usuwanie i spalanie. „Samorząd Miejski", miesięcznik. Warszawa, 1926 r., Nr. 2 i 3.

Rosset E. — p. poz. 206.

202. *Ślaski R.* W rok po zawarciu pożyczki ulen - owskiej. „Samorząd Miejski", miesięcznik. Warszawa, 1926 r., Nr. 2, 3.

Tubiasz S. — p. poz. 195.

203. *Zawadzki J. Dr.* Oczyszczanie wód ściekowych w miastach zagranicznych. „Samorząd Miejski", mies. Warszawa, 1925 r., Nr. 9.

12. Pol'tyka mieszkaniowa, nadzór budowlany, odbudowa.

204. *Dziewulski St.* Sprawa mieszkaniowa i ruch budowlany. „Ekonomista", kwartalnik. Warszawa, 1925 r., Nr. 2.

205. *Hausner A. Inż.* Ustawa o rozbudowie miast. Lwów, 1925 r., str. 60.
Magistrat — p. poz. 63.
206. *Rosset E.* Zagadnienia gospodarcze samorządu m. Łodzi. Łódź, 1926 rok, str. 86.
207. *Szymkiewicz G.* Ograniczenie i zniesienie prawa własności dla celów regulacji osiedli. „Gaz. Admin. i Pol. Państw.", tygodnik. Warszawa, 1926 .r, Nr. 24.
208. *Toeplitz T.* Prawo zabudowy. „Ekonomista", kwartalnik. Warszawa, 1925 r., Nr. 2.
209. *Tenże.* Polityka gruntowa na III-im międzynarodowym zjeździe miast. „Samorząd Miejski". miesięcznik. Warszawa, 1926 r., Nr. 2.
Tubiasz S. — p. poz. 195.

13. Aprowizacja, rzeźnie.

210. *Biegeleisen L. Wł.* Aprowizacja ośrodków miejskich i przemysłowych. „Gaz. Admin. i Pol. Państw.", tygodnik. Warszawa, 1926 r., Nr. 22, 23, 25 — 27, 30 — 33.
211. *Lewicki.* O wytycznych polityki aprowizacyjnej miast. „Robotniczy Przegląd Gospodarczy", miesięcznik. Warszawa, 1925 r., Nr. 1.
Magistrat — p. poz. 63.
212. Miejskie Zakłady Zaopatrywania Warszawy. Sprawozdanie za r. 1924. Warszawa, 1925 r., str. 98.
Ślaski R. — p. poz. 202.
213. *Zaleski Z.* Rzeźnia miejska i targowica zwierzęca w Poznaniu. Poznań, 1925r ., str. 67.

14. Rolnictwo, meljoracje.

214. *Dakowski W.* Zalesianie nieużytków. „Samorząd", tygodnik. Warszawa, 1926 r., Nr. 16.
215. *Gumiński L.* O korzyściach meljoracji i spółkach wodnych. Warszawa, 1925 r., str. 16.
216. *J. M.* Sejmikowe komisje rolne. „Samorząd", tygodnik. Warszawa, 1925 rok, Nr 8.
Kalendarz — p. poz. 10.
217. Konferencja rolnicza w Biurze Zjazdów. „Samorząd", tygodnik. Warszawa, 1925 r., Nr. 34 — 36.
Pamiętnik — p. poz. 23.
218. Pomorska Izba Rolnicza w sprawie uchwał Zjazdu Przedstaw. Sejm. Pow. w zakresie spraw rolnych. „Samorząd", tyg. Warszawa, 1926 r., Nr. 21.
219. *Prokopowicz M. Inż.* Meljoracje w Polsce wraz z odnośnem ustawodawstwem oraz ustawa wodna. Toruń, 1926 r., str. 339.

220. Rocznik Pomorskiej Izby Rolniczej. Toruń. Za rok 1920— 1922, str. 151. Za rok 1923 — 1924 str. 200. Za rok 1925 str. 199.

221. Rocznik Wielkopolskiej Izby Rolniczej w Poznaniu za r. 1924. Poznań, 1925 r., str. 132.

222. Stosunki rolnicze Rzecz. Polskiej. (Praca zbiorowa. T. I: Wytwórczość). Warszawa, 1926 r., str. 364.

223. *Turowski W.* Program działalności sejmików woj. Kieleckiego na polu popierania rolnictwa i weterynarji. „Samorząd", tygodnik, Warszawa, 1925 r., Nr. 42.

224. Zasady działalności samorządu w zakresie popierania rolnictwa. (Wnioski komisji Samorządowo-Rolnej przy Biurze Pracy Społ.). „Gmina", tygodnik. Warszawa, 1925 r., Nr. 21.

15. Hodowla, policja weterynaryjna.

Pamiętnik — p. poz. 23.
Pomorska Izba — p. poz. 218.
Rocznik Pomorskiej Izby — p. poz. 220.
Rocznik Wielkopolskiej Izby — p. poz. 221.

225. Udział samorządów w podniesieniu hodowli. (Okólnik Min. Rol. i Dóbr Państw.). „Gazeta Rolnicza", tygodnik. Warszawa, 1925 r., Nr. 3.

Zasady działalności samorządu — p. poz. 224.

16. Opieka społeczna.

226. *Grabowski St.* O gminnych radach sierocych. Poznań, 1925 r., str. 104.

227. Instrukcja Min. Pracy i Opieki Społeczn. dla zamknięcia zakładów opiekuńczych dla dzieci i młodzieży normalnej. Warszawa, 1925 r., str. 16.

Jaroszyński M. — p. poz. 119.
Kalendarz — p. poz. 10.

228. *Krakowski B.* Stan opieki nad dziećmi w Polsce i najpilniejsze w tej dziedzinie potrzeby. „Opieka nad Dzieckiem", mies. Warszawa, 1925 r., Nr. 4.

Magistrat — p. poz. 63.

229. *Paprocki St. J.* Opieka Społeczna w Niemczech. „Samorząd", tyg. Warszawa, 1925 r., Nr. 52.

17. Szkolnictwo powszechne i średnie.

a. Szkolnictwo powszechne.

Higjeniczno-lekarska opieka — p. poz. 226.
Jaroszyński M. — p. poz. 119.

230. Komunikat komisji Zjazdu Rad Szkolnych. Warszawa, 1926 r. Nr. 1.
Magistrat — p. poz. 63.
231. *Porzecki-Talko M.* Budowa szkół powszechnych. „Samorząd". tygodnik. Warszawa, 1926 r., Nr. 38.
232. *Serafin M.* Zadania sejmików w zakresie szkolnictwa i podniesienia oświaty i kultury. „Samorząd" tyg. Warszawa 1925 r. Nr. 39.
233. *Wakar Wł.* Zadania państwa, samorządu i społeczeństwa w sprawie organizacji oświaty elementarnej i zawodowej. Warszawa 1926 r., str. 168.

b. Szkolnictwo średnie.

Magistrat — p. poz. 63.
234. *P. A.* Szkolnictwo średnie Warszawy w świetle cyfr. „Kronika Warszawy" mies. Warszawa 1926 r. Nr. 6.

18. Szkolnictwo zawodowe.

235. *Byszewski W.* Rozwój szkolnictwa handlowego w Polsce. Warszawa 1925 r., str. 60.
Magistrat — p. poz. 63.
236. *Szczęsny W.* Szkolnictwo zawodowe Rzeczypospolitej Polskiej. Warszawa 1925 r. Str. 190.
Wakar W. — p. poz. 233.

19. Szkolnictwo dokształcające. Oświata pozaszkolna.

237. *Dec J.* Praca oświatowa. Warszawa 1925 r.
238. *Frelek K.* Konieczne minimum. „Samorząd" tyg. Warszawa 1925 r. № 49, 50.,
239. *Tenże.* Rola samorządu ziemskiego w stosunku do oświaty pozaszkolnej. „Samorząd" tyg. Warszawa 1925 r. Nr. 52.
Kalendarz — p. poz. 10.
Magistrat — p. poz. 63.
Serafin M. — p. poz. 232.

20. Przedsiębiorstwa komunalne.

240. *Biegeleisen L. Wł.* Podstawy gospodarcze komunalnych przedsiębiorstw użyteczności publicznej. „Gaz. Adm. i Pol. Państw." tyg. Warszawa 1925 r. Nr. 41.
Magistrat — p. poz. 63.

241. *P. F.* Przedsiębiorstwa miejskie w Warszawie. „Kronika Warszawy" mies. Warszawa. 1926. Nr. 1.

21. Statystyka.

Magistrat — p. poz. 63.

242. *Projekt* organizacji prac statystycznych w pow. związkach komunalnych (oprac. przez G. U. S.) „Kwartalnik Statystycz." kwart. Warszawa 1925 r. T. II zesz. IV i osobno Warszawa 1926 r. Str. 63.

243. *R-wicz.* Udział gmin w pracach statystycznych. „Gmina" dwutyg. Warszawa 1926 r. Nr. 2.

SKOROWIDZ ALFABETYCZNY NAZWISK AUTORÓW.

B.

C.

D.

E.

F.

G.

H.

J.

K.

R.

S.

T.

W.

Z.

Roman Grochowski.

Ustawodawstwo w zakresie ustroju i działalności samorządu w Rzeczypospolitej Polskiej.

Uwagi wstępne.

Zadaniem niniejszej pracy było zestawić tytuły ustaw i rozporządzeń dotyczących ustroju, oraz działalności samorządu w Rzeczypospolitej Polskiej i to w zakresie ustawodawstwa polskiego. Z obowiązujących dotychczas ustaw państw zaborczych uwzględnione zostały tylko ustawy o ustroju samorządu.

W układzie zestawienia trzymano się układu rzeczowego, możliwie szczegółowego. Do niektórych pozycyj dodane zostały krótkie informacje, zwłaszcza w wypadkach, gdy tytuł ustawy, względnie rozporządzenia nie zawierał wyraźnej wskazówki co do jego treści, obchodzącej samorząd.

Zestawienie obejmuje okres od chwili powstania Państwa Polskiego do dn. 1-go października 1926 r. i obejmuje tylko te ustawy i rozporządzenia, które do tej daty zachowały swą moc obowiązującą.

Numeracja służy tylko dla orjentacji.

Ważniejsze skróty.

W pracy niniejszej naogół unikano skrótów, któreby wymagały dodatkowych wyjaśnień. Skróty najczęściej użyte: Dz. Ustaw, nr., poz. oznaczają: Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej — numer — pozycja.

Treść.

Układ zestawienia jest następujący:

O r g a n i z a c j a s a m o r z ą d u.

Przepisy wspólne dla wszystkich dzielnic.

B. zabór rosyjski. Przedłużenie okresu urzędowania organów samorządowych. Organizacja samorządu gminnego w b. Kongresówce, w województwach wschodnich. Organizacja samorządu miejskiego w b. Kongresówce, w województwach wschodnich. Organizacja samorządu powiatowego na całym obszarze b. zaboru rosyjskiego. Zmiana granic gmin wiejskich, miast i powiatów. Stosunek wojewody do samorządu. Rady wojewódzkie.

B. zabór austrjacki. Organizacja samorządu gminnego (wiejskiego). Organizacja samorządu miast. Zmiana granic gmin wiejskich, miast i powiatów. Tymczasowy wydział samorządowy. Stosunek wojewody do samorządu.

B. zabór pruski. Organizacja samorządu gminnego. Organizacja samorządu miast. Organizacja samorządu powiatowego. Organizacja samorządu krajowego.

Skarbowość komunalna.

Gospodarka finansowa i budżet.

Przepisy i normy finansowe. Przepisy poza ustawą o tymczasowem uregulowaniu finansów komunalnych. Ustawa o tymczasowem uregulowaniu finansów komunalnych i jej późniejsze zmiany.

Przekazanie uprawnień do zatwierdzania uchwał finansowych wojewodom i prezesom izb skarbowych. Komunalne kasy oszczędności. Zwolnienia związków komunalnych od osobistych danin. Specjalne zwolnienia od podatków komunalnych. Czynności skarbowe powierzone związkom komunalnym. Uprawnienia samorządowych organów skarbowych. Różne.

Komunikacja.

Zarząd drogami kołowemi. Budowa i utrzymanie dróg kołowych. Przepisy porządkowe na drogach publicznych.

Rolnictwo i weterynarja. — Sprawy wodne i meljoracje. — Przemysł i handel. — Praca. — Ubezpieczenia ogniowe. — Sprawy budowlane i odbudowa. — Oświata. Organizacja szkolnictwa powszechnego. Zakładanie i utrzymywanie szkół powszechnych. Budowa szkół powszechnych.

Zdrowotność. — Opieka Społeczna. — Pracownicy samorządowi. — Różne przepisy, dotyczące samorządu.

I. ORGANIZACJA SAMORZĄDU.

Przepisy wspólne dla wszystkich dzielnic.

1. Ustawa Konstytucyjna z dn. 17-go marca 1921 r. Dz. Ustaw n-r 44 z 1921 r.

Ustawa Konstytucyjna zawiera ogólne ramy dla przyszłego ustawodawstwa samorządowego. Zasady wyrażone w Konstytucji jednakowoż nie zostały jeszcze zrealizowane. W poszczególnych dzielnicach obowiązują różne przepisy prawne o ustroju samorządu, pochodzące bądź jeszcze z czasów zaborów, bądź wydane już przez władze ustawodawcze polskie.

2. Ustawa z dn. 26-go września o zasadach powszechnego samorządu wojewódzkiego, a w szczególności wojew. lwowskiego, tarnopolskiego i stanisławowskiego. Dz. Ustaw n-r 90, poz. 829 z 1922 r.

Ustawa ta ustala w ogólnych zarysach przyszły ustrój samorządu wojewódzkiego. W wymienionych trzech województwach ustawa przewiduje w organizacji samorządu wojewódzkiego oddzielne kurje narodowościowe.

3. Ustawa z dn. 31-go lipca 1924 r. o języku państwowym i języku urzędowania rządowych i samorządowych władz administracyjnych. Dz. Ustaw n-r 73, poz. 724 z 1924 r.

Ustawa ustanawia, jako język państwowy i język urzędowy władz państwowych i samorządowych — język polski. W okręgach oznaczonych w ustawie, jako okręgach z ludnością mieszaną ustawa dopuszcza używanie, obok języka urzędowego także i języka miejscowego.

Rozporządzenie wykonawcze Rady Ministrów z dn. 24-go września 1924 r. do tej ustawy. — Dz. Ustaw n-r 85, poz. 820 z 1924 r., oraz drugie z dn. 21-go stycznia 1925 r., zmieniające częściowo rozporządzenie pierwsze — Dz. Ustaw n-r 8, poz. 59 z 1925 r.

B. zabór rosyjski.

Przedłużenie okresu urzędowania organów samorządowych. — Organizacja samorządu gminnego w Kongresówce i w wojew. wschodnich. — Organizacja samorządu miejskiego w Kongresówce i w wojew. wschodnich. — Organizacja samorządu powiatowego. — Zmiana granic gmin wiejskich i miejskich, oraz powiatów. — Stosunek wojewody do samorządu — Rady wojewódzkie.

Przedłużenie okresu urzędowania.

4. Ustawa z dn. 30 marca 1922 r. w przedmiocie przedłużenia urzędowania organów samorządowych na obszarze b. zaboru rosyjskiego. Dz. Ustaw n-r 28, poz. 225 z 1922 r.

Ustawa przedłużyła okres urzędowania organów samorządowych na terenie b. zaboru rosyjskiego aż do czasu uchwalenia przez Sejm nowych ustaw samorządowych.

Organizacja Samorządu gminnego w b. Kongresówce

5. Ustawa o samorządzie gminnym z d. 19-go lutego (2 marca) 1864 r. Zbiór Praw Cesarstwa Rosyjskiego, tom II, rozdział V.

Są to obowiązujące dotąd przepisy z zakresu organizacji samorządu gminnego (wiejskiego) częściowo tylko zmienione przez ustawodawstwo polskie.

6. Dekret z dn. 27-go listopada 1918 r. o utworzeniu rad gminnych. Dz. Praw n-r 18, poz. 48 z 1918 r.

Dekret rozszerzył udział w życiu gminnem na wszystkich mieszkańców gminy, mających prawo wyborcze do Sejmu, oraz powołał organ wykonawczy w gminie, w postaci rady gminnej.

Przepisy wykonawcze Min. Spraw Wewnętrznych do tego dekretu z d. 5-go grudnia 1918 r. Dz. Urzędowy Min. Spraw Wewn. n-r 2, poz. 24 z 1918 r.

Organizacja Samorządu gminnego w wojew. wschodnich.

7. Rozporządzenie Komisarza Generalnego Ziem Wschodnich z dn. 26-go września 1919 roku o samorządzie gminnym. Dz. Urzędowy Zarządu Ziem Wschodnich n-r 21, poz. 215.

Rozporządzenie obejmuje całokształt organizacji samorządu gminnego.

Organizacja Samorządu miejskiego w b. Kongresówce.

8. Dekret z dn. 13-go grudnia 1918 r. o wyborach do rad miejskich na terenie b. Królestwa Kongresowego. Dz. Ustaw n-r 20, poz. 58 z 1918 r.

Regulamin wyborczy do rad miejskich z dn. 17-go grudnia 1918 r. Dz. Urzędowy Min. Spraw Wewn. n-r 3, poz. 46 z 1918 r. Zmiany w tym regulaminie ogłoszone w Dz. Urzędowym Min. Spr. Wewn.: 1) — z dn. 1-go lutego 1919 r., n-r 8, poz. 93; 2) — z dn. 17-go lutego 1919 r., n-r 14, poz. 162; 3) — z dnia 5-go maja 1919 r., n-r33,poz. 410.

Powyższe przepisy określają prawo wybierania, oraz system przeprowadzania wyborów do rad miejskich.

9. Dekret z dn. 4-go lutego 1919 r. o samorządzie miejskim. Dz. Praw nr. 13, poz. 140 z 1919 r.

Dekret przepisuje organizację samorządu miejskiego w miastach, wymienionych w załączniku do dekretu.

Przepisy wykonawcze z dn. 18 lutego 1919 r. do art. 72 dekretu o samorządzie miejskim. Dz. Urzędowy Min. Spraw Wewn. n-r 14, poz. 163 z 1919 r.

Przepisy oznaczyły terminy wprowadzenia w życie dekretu o samorządzie miejskim w poszczególnych miastach.

Regulamin wyborczy z dn. 26-go lutego 1919 r. do art. 43 dekretu o samorządzie miejskim. Dz. Urzędowy Min. Spraw Wewn. n-r 17, poz. 188 z 1919 r.

Regulamin określa sposób wyboru ławników magistratu.

10. Ustawa z dn. 20-go lutego 1920 r. w przedmiocie rozciągnięcia na miasta b. zaboru rosyjskiego dekretu z dn. 4-go lutego 1919 r. o samorządzie miejskim. Dz. Ustaw n-r 19, poz. 91 z 1920 r.

Ustawa nadała Min. Spraw Wewn. prawo rozciągania dekretu o samorządzie miejskim i na inne miasta, nie wymienione w załączniku do dekretu.

11. Ustawa z dnia 20-go lutego 1920 r. w przedmiocie zaliczania osad miejskich w poczet miast, oraz zmiany granic miast na obszarze b. zaboru rosyjskiego. Dz. Ustaw n-r 19, poz. 92 z 1920 r.

Prawo do wydawania rozporządzeń w zakresie przewidzianym przez ustawę otrzymała Rada Ministrów.

12. Reprezentacja miast niewydzielonych w Sejmikach powiatowych — patrz n-r 19.

Organizacja Samorządu miejskiego w wojew. wschodnich.

13. Rozporządzenie Komisarza Generalnego Ziem Wschodnich z dn. 27-go czerwca 1919 r. o tymczasowej ordynacji miejskiej. Dz. Urzędowy Ziem Wschodnich nr 7, poz. 46 z 1919 r.

Rozporządzenie wprowadziło mianowane zarządy miast. Obowiązuje do dnia dzisiejszego tylko w miastach, w których nie zostały zarządzone wybory na podstawie

rozporządzenia z dn. 27-go czerwca 1919 r. (patrz poz. 13). Obowiązuje również we wszystkich miastach z ludnością poniżej 4,000 osób.

14. Rozporządzenie Komisarza Generalnego Ziem Wschodnich z dn. 14-go sierpnia 1919 r. o ustawie miejskiej. Dz. Urzędowy Ziem Wschodnich n-r 12, poz. 99 z 1919 r.

Rozporządzenie obowiązuje na terenie wojew. wschodnich, w miastach, w których zarządzone zostały wybory. Nie obowiązuje np. w miastach woj. wołyńskiego.

Regulamin wyborczy — Dz. Urzędowy Ziem Wschodnich n-r 12, poz. 100 z 1919 r.

15. Zaliczanie osad w poczet miast i zmiana granic miast — obowiązuje ustawa z dn. 20-go lutego 1920 r. — patrz poz. 11.

16. Reprezentacja miast niewydzielonych w sejmikach pow. — patrz poz. 19.

Organizacja Samorządu powiatowego w b. Kongresówce.

17. Dekret z dn. 5-go grudnia 1918 r. o tymczasowej ordynacji wyborczej do sejmików powiatowych. Dz. Praw n-r 19, poz. 51 z 1918 r.

Przepisy wykonawcze Min. Spraw Wewn. z dn. 15-go stycznia 1919 r. do dekretu o tymczasowej ordynacji wyborczej do sejmików powiatowych. Dz. Urzędowy Min. Spraw Wewn. n-r 5, poz. 62 z 1919 r.

18. Dekret z dn. 4-go lutego 1919 r. o tymczasowej ordynacji powiatowej dla obszarów b. zaboru rosyjskiego. Dz. Praw n-r 13, poz. 141 z 1919 r.

Przepisy wykonawcze Min. Spraw Wewn. z dn. 18-go lutego 1919 r. do powyższego dekretu. Dz. Urzędowy Min. Spraw Wewn. n-r 14, poz. 164 z 1919 roku.

19. Ustawa z dnia 3-go lutego 1921 roku w sprawie delegatów od miast w sejmikach powiatowych. Dz. Ustaw n-r 18, poz. 99 z 1921 r.

Organizacja Samorządu powiatowego w wojew. wschodnich.

20. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 10-go sierpnia 1922 r. w przedmiocie rozciągnięcia na województwa: nowogrodzkie, poleskie i wołyńskie, oraz na powiaty: grodzieński i wołkowyski wojew. białostockiego mocy obowiązującej dekretów o tymczasowej ordynacji wyborczej dla sejmików powiatowych, o tymczasowej ordynacji powiatowej, o skarbowości powiatowych związków komunalnych i ustawy w sprawie delegatów od miast w sejmikach powiatowych. Dz. Ustaw n-r 72, poz. 651 z 1922 r.

Powyższe rozporządzenie wydane zostało na mocy art. 6 ustawy z dn. 4-go lutego 1921 r. o unormowaniu stanu prawno - politycznego na ziemiach przyłączonych do obszaru Rzeczypospolitej na podstawie traktatu ryskiego.

21. Analogiczne rozporządzenie Rada Ministrów wydała w odniesieniu do Ziemi Wileńskiej (obecnie wojew. wileńskiego). Dz. Ustaw n-r 72, poz. 652 z 1922 r.

Zmiana granic gmin wiejskich, miejskich oraz powiatów.

22. Ustawa z dnia 22-go września 1922 r. w przedmiocie zmiany granic, oraz rozwiązywania i tworzenia gmin wiejskich na obszarze b. zaboru rosyjskiego i austrjackiego. Dz. Ustaw n-r 86, poz. 770 z 1922 r.

Prawo w powyższym zakresie przysługuje Min. Spraw Wewn. Co do Małopolski ustawa zawiera zastrzeżenie, że Min. Spraw Wewn. nie przysługuje prawo tworzenia gmin zbiorowych.

23. Ustawa z dn. 20-go lutego 1920 r. w przedmiocie zaliczania osad miejskich w poczet miast, oraz zmiany granic miast na obszarze b. zaboru rosyjskiego. Dz. Ustaw n-r 19, poz. 92 r. 1920 r.

Prawo decyzji w powyższym zakresie przysługuje Radzie Ministrów.

24. Ustawa z d. 7-go lipca 1921 r. w przedmiocie dokonywania zmian granic powiatów na obszarze b. dzielnic rosyjskiej i austro - węgierskiej, jak również dokonywania na obszarze b. dzielnicy austrjackiej zmian obszaru działania samorządowych reprezentacyj powiatowych. Dz. Ustaw n-r 64, poz. 400 z 1921 r.

Prawo decyzji w powyższym zakresie należy do Rady Ministrów.

25. Ustawa z dn. 22-go kwietnia 1926 r. w sprawie przyłączania gmin wiejskich, wchodzących w skład powiatu jednego województwa, do przyległego powiatu województwa drugiego. Dz. Ustaw n-r 44, poz. 269 z 1926 r.

Prawo decyzji w zakresie ustawy przysługuje Radzie Ministrów.

Stosunek wojewody do samorządu*)

26. Ustawa z dn. 2-go sierpnia 1919 r. o organizacji władz II-giej instancji. Dz. Ustaw n-r 65, poz. 395 z 1919 r.

Rozporządzenie wykonawcze z d. 13-go listopada 1919 r. do tej ustawy. Dz. Ustaw n-r 90, poz. 490 z 1919 r.

Ustawa i rozporządzenie określają zakres działania wojewody w wojew. centralnych w sprawach samorządu. Zakres ten rozszerzony został następnie późniejszemi rozporządzeniami. W ustawie znajdują się również przepisy o powołaniu w wojew. centralnych rad wojewódzkich.

27. Rozporządzenie Min. Spraw Wewn. z d. 19-go marca 1923 r. w przedmiocie przekazania wojewodom: warszawskiemu, łódzkiemu, kieleckiemu, lubelskiemu i białostockiemu zatwierdzania budżetów komunalnych i zarządzania wyborów uzupełniających do sejmików powiatowych. Dz. Ustaw n-r 36, poz. 241 z 1923 r.

Podobnie — delegatowi Rządu w Wilnie (obecnie wojewoda wileński). Dz. Ustaw n-r 36, poz. 240 z 1923 r.

Podobnie — wojewodom: nowogrodzkiemu, poleskiemu i wołyńskiemu. Dz. Ustaw nr 36, poz. 242 z 1923 r.

*) Nadzór w sprawach finansów komunalnych uwzględniony został również w dziale „Skarbowość komunalna".

28. Rozporządzenie Min. Spraw Wewn. z dn. 31-go stycznia 1925 r. o przekazaniu wojewodom: nowogrodzkiemu, poleskiemu, wołyńskiemu i Delegatowi Rządu w Wilnie niektórych uprawnień w zakresie nadzoru nad działalnością związków komunalnych. Dz. Ustaw n-r 17. poz. 117 z 1925 r.

Powyższem rozporządzeniem przekazane zostały sprawy nadzoru: w ostatniej instancji nad samorządem gminnym i niektóre z zakresu samorządu powiatowego.

Rady wojewódzkie.

29. Utworzenie rad wojewódzkich — patrz poz. 26 i 28.

Rady wojewódzkie zostały utworzone narazie tylko w 5-ciu województwach centralnych.

B. Zabór austrjacki.

Organizacja samorządu gminnego (wiejskiego). — Organizacja samorządu miast. — Organizacja samorządu powiatowego. — Zmiana granic gmin wiejskich, miast i powiatów. — Tymczasowy wydział samorządowy. — Stosunek wojewody do samorządu.

Organizacja samorządu gminnego (wiejskiego).

30. Ustawa z d. 12-go sierpnia 1866 r., obowiązująca w Królestwie Galicji i Lodomerji oraz w Wielkiem Księstwie Krakowskiem o urządzeniu gmin i ordynacji wyborczej do gmin. Dz. Ustaw Krajowych n-r 9.

Powyższa ustawa, uchwalona przez Sejm galicyjski obowiązuje na terytorjum Małopolski do chwili obecnej. Pewne zmiany wprowadziło do tej ustawy ustawodawstwo polskie.

31. Ustawa z dn. 26-go lipca 1919 r. zmieniająca postanowienia galicyjskiej ustawy gminnej, obowiązującej na terytorjum b. Galicji. Dz. Ustaw n-r 67, poz. 403 z 1919 r.

32. Ustawa z dn. 26-go lipca 1919 r. o połączeniu obszarów dworskich z gminami, obowiązująca na terytorjum b. Galicji. Dz. Ustaw n-r 67, poz. 404 z 1919 r.

Rozporządzenie wykonawcze Min. Spraw Wewn. z dn. 27-go lipca 1923 r. do powyższej ustawy. Dz. Ustaw n-r 5, poz. 94 z 1923 r.

Zmiana ordynacji wyborczej — patrz poz. 35.

Organizacja samorządu miast.

33. Ustawa z dn. 13-go marca 1889 r. zaprowadzająca ustawę gminną dla miast: (wymienione 30 większych miast Małopolski). Dz. Ustaw Krajowych n-r 24.

Powyższą ustawą Sejmu Galicyjskiego, mającą moc obowiązującą do chwili obecnej, wymienione w ustawie 30 większych miast wyłączono z pod ogólnej ustawy gminnej (patrz poz. 30) nadając im urządzenie miast.

Miasta: Lwów i Kraków otrzymały oddzielne statuty.

34. Ustawa z d. 3-go lipca 1896 r. zaprowadzająca ustawę gminną dla miast nieobjętych ustawą z dn. 13-go marca 1889 i znaczniejszych gmin w Królestwie Galicji i Lodomerji z Wielkiem Księstwem Krakowskiem. Dz. Ustaw Krajowych n-r 24.

Ustawa Sejmu galicyjskiego wymienia w art. 1 miejscowości, objęte tą ustawą.

35. Rozporządzenie Polskiej Komisji Likwidacyjnej z dn. 23-go listopada 1918 r. o wprowadzeniu do ordynacji wyborczej dla gmin trzech, względnie czte-

rech kół wyborczych. Dz. Rozporządzeń Polskiej Komisji Likwidacyjnej n-r 2 z 1918 r.

Polska Komisja Likwidacyjna wymienionem rozporządzeniem wprowadziła osobne koła wyborcze dla wszystkich nieopodatkowanych, nie mających prawa wyborczego w innych kołach, a posiadających warunki w tem rozporządzeniu określone. Rozporządzenie to weszło w życie na terenie wojew. Krakowskiego i części Lwowskiego.

Organizacja samorządu powiatowego.

36. Ustawa z dn. 12-go sierpnia 1866 r. obowiązująca w Królestwie Galicji i Lodomerji z Wielkiem Księstwem Krakowskiem o reprezentacji powiatowej i o ordynacji wyborczej powiatowej. Dz. Ustaw Krajowych n-r 21.

Powyższa ustawa Sejmu galicyjskiego obowiązuje na terytorjum Małopolski ze zmianami jedynie w sprawach finansowych rad powiatowych.

Zmiana granic gmin wiejskich, miast i powiatów.

37. Zmiana granic, rozwiązywanie i tworzenie gmin — patrz pozycja 22.

38. Ustawa z dn. 1-go sierpnia 1923 r. w przedmiocie zmian gmin granic miejskich na obszarze b. Galicji. Dz. Ustaw n-r 92, poz. 719 z 1923 r.

Prawo decydowania w powyższym zakresie otrzymała Rada Ministrów.

39. Zmiany granic powiatów — patrz pozycja n-r 24.

Tymczasowy Wydział Samorządowy.

40. Ustawa z dnia 30-go stycznia 1920 r. o zniesieniu sejmu i wydziału krajowego b. Królestwa Galicji i Lodomerji, wraz z Wielkiem Księstwem Krakowskiem. Dz. Ustaw n-r 11, poz. 61 z 1920 r.

Powyższą ustawą, do prowadzenia, aż do zlikwidowania, agend zniesionych instytucji powołany został Tymczasowy Wydział Samorządowy, organ kolegjalny, pochodzący z wyborów przez Sejm. T. W. S. przejął od b. Wydziału Krajowego uprawnienia nadzorcze nad samorządem, sprawy szpitali powszechnych, dróg, meljoracji i t. p. Późniejsze ustawodawstwo polskie, zwłaszcza z zakresu finansów komunalnych, sprawy nadzoru przekazały częściowo wojewodom.

Stosunek wojewody do samorządu.

41. Ustawa z dn. 3-go grudnia 1920 r. o tymczasowej organizacji władz administracyjnych II-ej instancji na obszarze b. Królestwa Galicji i Lodomerji z Wiel. Księstwem Krakowskiem, oraz na wchodzących w skład Rzeczypospolitej obszarów Spisza i Orawy. Dz. Ustaw n-r 117, poz. 768 z 1920 r.

Rozporządzenie wykonawcze z dn. 14-go marca 1921 r. do tej ustawy. Dz. Ustaw nr. 39, poz. 234 z 1921 r.

Ustawa i rozporządzenie określają zakres działalności wojewody w sprawach samorządu. Wojewoda większość spraw z zakresu samorządu załatwiać ma w porozumieniu z Tymczasowym Wydziałem Samorządowym.

B. zabór pruski.

Organizacja samorządu gminnego. — Organizacja samorządu miast. — Organizacja samorządu powiatowego. — Organizacja samorządu wojewódzkiego.

Organizacja samorządu gminnego.

42. Pruska ordynacja wiejska dla siedmiu wschodnich prowincyj Monarchji z dn. 3-go lipca 1891 r. Zbiór ustaw pruskich — str. 233.

Powyższa ordynacja obowiązuje do chwili obecnej. Zmiany wprowadzone zostały rozporządzeniem Ministra b. dzielnicy pruskiej z dn. 25-go marca 1920 r.

43. Rozporządzenie tymczasowe z dn. 25-go marca 1920 r. o zmianie pruskiej ordynacji wiejskiej dla siedmiu wschodnich prowincji Monarchji. Dz. Urzędowy Ministerstwa b. Dzielnicy Pruskiej nr. 19 poz. 190 z 1920 r.

Do rozporządzenia została dołączoną instrukcja o sposobie przeprowadzania wyborów w gminach wiejskich.

Organizacja samorządu miejskiego.

44. Pruska ordynacja miejska dla sześciu wschodnich prowincji Monarchji z dn. 30-go maja 1853 r. Zbiór ustaw pruskich. — Str. 261.

Do powyższej ordynacji miejskiej zostały wprowadzone zmiany rozporządzeniem Ministra b. dzielnicy pruskiej z dn. 12-go sierpnia 1921 r.

45. Rozporządzenie Ministra b. Dzielnicy Pruskiej z dn. 12-go sierpnia 1921 r. o zmianie ordynacji miejskiej dla sześciu wschodnich prowincyj monarchji pruskiej z dn. 30-go maja 1853 r. i o przeprowadzeniu wyborów komunalnych w miastach b. dzielnicy pruskiej. Dz. Ustaw nr. 71, poz. 490 z 1921 r.

Organizacja samorządu powiatowego.

46. Pruska ordynacja powiatowa dla prowincji Poznańskiej z dn. 20-go grudnia 1828 r. Zbiór praw pruskich — str. 3, z 1829 r.

47. Pruska ordynacja powiatowa dla prowincyj wschodnich z wyjątkiem prowincji Poznańskiej z dn 13-go grudnia 1872 r. Zbiór ustaw pruskich — str. 179.

Zmiany do powyższych ordynacji wprowadziło rozporządzenie Ministra b. dzielnicy Pruskiej z dn. 12-go sierpnia 1921 r.

48. Rozporządzenie Ministra b. Dzielnicy Pruskiej z dn. 12-go sierpnia 1921 r. o wyborach do sejmików powiatowych na obszarze b. dzielnicy pruskiej Dz. Ustaw nr. 71, poz. 492 z 1921 r.

Organizacja samorządu krajowego.

49. Pruska ordynacja krajowa dla 6 prowincyj wschodnich (z wyjątkiem prowincji Poznańskiej) z dn. 29-go czerwca 1875 r. Zbiór praw pruskich — str. 176. 233.

Ordynacja krajowa zmienioną została przez rozporządzenie Ministra b. dzielnicy Pruskiej z dn. 12-go sierpnia 1921 r. Rozporządzenie to zupełnie zniosło ustawę pruską z dn. 27-go marca 1824 r. o urządzeniu stanów prowincjonalnych prowincji Poznańskiej, obowiązujące do tego czasu.

50. Rozporządzenie Ministra b. Dzielnicy Pruskiej z dn. 12-go sierpnia 1921 r. o wyborach do Sejmików wojewódzkich. Dz. Ustaw nr. 71, poz. 491 z 1921 r.

Skarbowość komunalna.

Gospodarka finansowa i budżet.

51. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dn. 17-go czerwca 1924 r. o obowiązku i sposobie pokrywania wydatków przez związki komunalne. Dz. Ustaw nr. 51, poz. 522 z 1924 r.

Rozporządzenie I Min. Spraw Wewn. i Skarbu z dn. 22-go stycznia 1925 r. do powyższego rozporządzenia Prezydenta. Dz. Ustaw nr. 15, poz. 99 z 1925 r.

Powyższem rozporządzeniem wykonawczem uprawnienia co do zatwierdzania budżetów komunalnych przekazane zostały wojewodom i prezesom izb skarbowych.

Rozporządzenie II Min. Spraw Wewn. i Skarbu z dn. 27-go stycznia 1926 r. do powyższego rozp. Prezydenta. Dz. Ustaw nr. 18, poz. 103 z 1926 r.

Rozporządzenie to stanowi rozwinięcie par. 1 rozporządzenia z dn. 17-go czerwca 1924 r. Częściowo zostało ono anulowane rozporządzeniem o instrukcji budżetowej.

Rozporządzenie wykonawcze Min. Spraw Wewn. z dn. 28-go czerwca 1926 r. do par. 11 rozp. Prezydenta z dn. 17-go czerwca 1924 r. (pozycja 51).

Rozporządzenie to zawiera **szczegółową instrukcję budżetową** dla związków komunalnych.

52. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dn. 22-go grudnia 1924 r. o ustanawianiu delegatów rządowych przy poszczególnych samorządach i innych związkach publiczno-prawnych. Dz. Ustaw nr. 113, poz. 1002 z 1924 r.

Rozporządzenie wydane na podstawie ustawy o naprawie skarbu Państwa, przewiduje możność ustanowienia przy poszczególnych związkach samorządowych komisarzy rządowych.

Przepisy i normy finansowe.

Przepisy poza ustawą o tymczasowem uregulowaniu finansów komunalnych.

53. Ustawa z dn. 10-go grudnia 1920 r. o budowie i utrzymaniu dróg publicznych. Dz. Ustaw nr. 6, poz. 32 z 1921 r.

Postanowienia o opłatach drogowych, dopłatach specjalnych, oraz mytach mostowych.

54. Ustawa z dn. 21-go września 1921 r. w przedmiocie uchylenia podatków od przyrostu wartości, oraz o pobieraniu przez ciała samorządowe opłat od umów o przejście własności nieruchomej. Dz. Ustaw nr. 88, poz. 785 z 1922 r.

Rozp. wykonawcze do tej ustawy z dn. 21-go stycznia 1923 r. Dz. Ustaw nr. 13, poz. 85 z 1923 r.

Ustawa zezwala na pobór przez związki samorządowe opłaty od przenoszenia tytułów własności nieruchomej. Norma 4 proc. ustanowiona przez tę ustawę, zmniejszona została do 2 proc. ustawą z dn. 31 lipca 1924 r. (Dz. Ustaw n-r 73, poz. 720).

55. Ustawa w przedmiocie wyrównania podatków gruntowych i niektórych budynkowych. Dz. Ustaw nr. 65, poz. 505 z 1923 r.

Rozporządzenie wykonawcze z dn. 7-go lipca 1923 r. do tej ustawy. Dz. Ustaw nr. 73, poz. 569 z 1923 r.

Ustawa określa maksymalną wysokość dodatków do podatku gruntowego na rzecz samorządu.

56. Rozporządzenie Ministra Skarbu z dn. 30-go kwietnia 1925 r. w sprawie tekstu ustawy o państwowem podatku dochodowem. Dz. Ustaw nr. 58, poz. 41 z 1925 r.

W ustawie określony został udział samorządu w państwowym podatku dochodowym, oraz wysokość dodatków do podatku dochodowego, nakładanych przez związki samorządowe w b. dzielnicy Pruskiej. Pierwotny udział w wysokości 30% zmniejszony został następnie ustawą z dn. 22-go grudnia 1925 r. o środkach zapewnienia równowagi budżetowej do połowy. (Dz. Ustaw n-r 129, poz. 918 z 1925 r.).

57. Ustawa z dn. 15-go lipca 1925 r. o państwowym podatku przemysłowym. Dz. Ustaw nr. 79, poz. 550 z 1925 r.

W ustawie określoną została maksymalna wysokość dodatków na rzecz samorządu.

58. Ustawa z dn. 20-go lipca 1925 r. w przedmiocie zmian i uzupełnień ustawy z dn. 31-go lipca 1924 r. o monopolu spirytusowym. Dz. Ustaw nr. 85, poz. 580 z 1925 r.

Ustawa określa wysokość dodatku na rzecz samorządu do opłaty skarbowej od spirytusu.

59. Ustawa z dn. 2-go sierpnia 1926 r. o podatku od lokali. Dz. Ustaw nr. 94, poz. 550 z 1926 r.

Ustawa zjednoczyła pobór: podatku kwaterunkowego, podatku na rozbudowę miast i podatku samorządowego w gminach od lokali w jeden podatek od lokali, wymierzany przez samorząd i dzielony następnie na wymienione wyżej cele.

Ustawa o tymczasowem uregulowaniu finansów komunalnych i jej późniejsze zmiany.

60. Ustawa z dn. 11-go sierpnia 1923 r. o tymczasowem uregulowaniu finansów komunalnych. Dz. Ustaw nr. 94, poz. 747 z 1923 r.

Do powyższej ustawy wydane zostały następujące rozporządzenia wykonawcze. Rozporządzenia z zakresu przekazania spraw nadzoru zostały zestawione oddzielnie poniżej.

1) Rozporządzenie II wykonawcze z dn. 18-go marca 1924 r. do powyższej ustawy. Dz. Ustaw nr. 31, poz. 317 z 1924 r.

2) Rozporządzenie III wykonawcze z dn. 16-go sierpnia 1924 r. do powyższej ustawy. Dz. Ustaw nr. 82, poz. 790 z 1924 r.

3) Rozporządzenie z dn. 27-go lutego 1925 r. w sprawie zmiany rozporządzenia II-giego z dn. 18-go marca 1924 r. do powyższej ustawy. Dz. Ustaw nr. 27, poz. 194 z 1925 r.

4) Rozporządzenie Min. Spraw Wewn. z dn. 4-go sierpnia 1924 r. w sprawie najwyższych norm podatku od wykonywania prawa polowania. Dz. Ustaw nr. 78, poz. 759 z 1924 r.

5) Rozporządzenie Min. Spraw Wewn. z dn. 4-go lutego 1925 r. w sprawie maksymalnych norm podatku od towarów przewożonych drogami żelaznemi. Dz. Ustaw nr. 16, poz. 111 z 1925 r.

6) Rozporządzenie Min. Spraw Wewn. z dn. 16 grudnia 1925 r. w sprawie częściowej zmiany rozporządzenia III wykonawczego z dn. 16-go sierpnia 1924 r. Dz. Ustaw nr. 131, poz. 939 z 1925 r.

7) Rozporządzenie wykonawcze Min. Spraw Wewn. z dn. 27-go lipca 1926 r. zmieniające częściowo rozporządzenie wykonawcze II z dn. 18-go marca 1924 r. Dz. Ustaw nr. 84, poz. 473 z 1926 r.

61. Ustawa z dn. 31-go lipca 1924 r. o wprowadzeniu zmian w ustawie z dn. 11-go sierpnia 1923 r. o tymczasowem uregulowaniu fin. kom. Dz. Ustaw n-r 73, poz. 719 z 1924 r.

Ustawa skasowała podatek od lokali w gminach wiejskich b. zaboru rosyjskiego, oraz wprowadziła w tych gminach podatek wyrównawczy na pokrycie niedoborów budżetowych 1924 r.

Rozporządzenie wykonawcze z dn. 15-go października 1924 r. do powyższej ustawy. Dz. Ustaw nr. 95, poz. 885 z 1924 r.

62. Ustawa z dn. 13-go maja 1925 r. o samoistnym podatku wyrównawczym dla pokrycia deficytów budżetowych gmin wiejskich w b. zaborze rosyjskim w 1925 r. Dz. Ustaw nr. 59, poz. 414 z r. 1925.

63. Rozporządzenie Prezydenta z dn. 31-go sierpnia 1926 r. o zabezpieczeniu podaży przedmiotów powszechnego użytku. Dz. Ustaw nr. 91, poz. 527 z 1926 r.

Rozporządzenie wprowadza na okres do końca 1927 r. przymus zatwierdzenia przez władze nadzorcze wysokości opłat za korzystanie z urządzeń, przedsiębiorstw i zakładów komunalnych.

Przekazanie uprawnień do zatwierdzania uchwał finansowych wojewodom i prezesom izb skarbowych.

64. Zatwierdzanie budżetów związków komunalnych — patrz pozycja 51.

65. Rozporządzenie Min. Spraw Wewn. z dn. 15 kwietnia 1924 r. Dz. Ust. nr. 36, poz. 390 z 1924 r.

Przekazane zostało wojewodom i dyrektorom izb skarbowych zatwierdzenie statutów następujących podatków samoistnych: 1) od gruntów państwowych; 2) lokali i podatku hotelowego; 3) od towarów, przywożonych kolejami; 4) od umów o przeniesieniu własności nieruchomej; 5) od spadków i darowizn; 6) od plakatów, szyldów i anonsów; 7) od zabaw i widowisk; 8) od psów i przedmiotów zbytku, oraz 1) uchwał o poborze dodatków od patentów na wyrób i wyszynk napoi alkoholowych, 2) uchwał w przedmiocie stosowania kar porządkowych za przekroczenia w zakresie fin. kom. W załączeniu wzorowe statuty pod: 1) od psów, 2) od posiadania przedmiotów zbytku.

66. Rozporządzenie Min. Spraw Wewn. z dn. 30-go grudnia 1924 r. Dz. Ustaw nr. 2, poz. 20 z 1925 r.

Przekazane zostało prawo zatwierdzania statutów podatku od lokali do wysokości norm na 1925 r.

67. Rozporządzenie Min. Spraw Wewn. z dn. 9-go marca 1925 r. Dz. Ust. nr. 31, poz. 220.

Przekazane zostało prawo zatwierdzania statutów podatków samoistnych: 1) od placów budowlanych, 2) od zbytku mieszkaniowego, 3) od prawa polowania, 4) niektórych uchwał o objęciu poręki.

68. Rozporządzenie Min. Spraw Wewn. z dn. 16-go grudnia 1925 r. Dz. Ustaw nr. 127, poz. 910 z 1925 r.

Przekazane zostało prawo zatwierdzania uchwał o poborze podwyższonych stawek dodatku do podatku gruntowego.

69. Rozporządzenie Min. Spraw Wewn. z dn. 16-go lutego 1926 r. Dz. Ust. nr. 25, poz. 149 z 1926 r.

Przekazane zostało prawo zatwierdzania statutów o opłatach i dopłatach drogowych.

Komunalne Kasy Oszczędności.

70. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczplitej z dn. 30-go grudnia 1924 r. o organizacji i ustalaniu statutów gminnych kas pożyczkowo - oszczędnościowych. Dz. Ustaw nr. 118, poz. 1069 z 1924 r.

Rozporządzenie, wydane na podstawie ustawy o naprawie Skarbu Państwa, zawiera przepisy o organizowaniu i prowadzeniu gminnych kas oszczędnościowo - pożyczkowych. Do powyższego rozporządzenia wydane zostały następujące rozporządzenia wykonawcze.

71. Rozporządzenie Min. Spr. Wewn. z dn. 13-go marca 1925 r. o statucie

normalnym gminnych kas pożyczkowo - oszczędnościowych. Dz. Ustaw nr. 35, poz. 239 z 1925 r.

72. Rozporządzenie Min. Spraw Wewn. z dn. 24-go czerwca 1926 r. w sprawie wykonania par. 23 rozporządzenia Prezydenta z dn. 30-go grudnia 1924 roku. Dz. Ustaw nr. 74, poz. 425 z 1926 r.

Rozporządzenie to normuje sposób likwidacji gminnych kas pożyczkowo - oszczędnościowych, założonych na terenie b. Kongresówki jeszcze przed wielką wojną.

Zwolnienie związków samorządowych od osobistych podatków.

73. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dn. 17-go czerwca 1924 r. o wymiarze i poborze państwowego podatku od nieruchomości w gminach miejskich, oraz od niektórych budynków w gminach wiejskich. Dz. Ustaw nr. 51, poz. 523 z 1924 r.

Rozporządzenie, wydane na zasadzie ustawy o naprawie Skarbu Państwa, oraz ustawy o ochronie lokatorów, wprowadziło w r. 1924 podatek od budynków. Następnie moc tego rozporządzenia została przedłużoną ustawą z dn. 1 kwietnia 1925 r. (Dz. Ustaw n-r 43, poz. 296) aż do końca 1928 r. Budynki, będące własnością związków samorządowych, zostały zwolnione od podatku budynkowego.

74. Ustawa z dn. 18 lipca 1924 r. w przedmiocie zmiany niektórych przepisów o opodatkowaniu spadków i darowizn. Dz. Ustaw n-r 72, poz. 699 z 1924 r.

Związki samorządowe są wolne od podatku spadkowego, oraz od podatków od darowizn z majątku, otrzymanego na cele dobroczynne, nauki lub nauczania. W innych wypadkach mogą uzyskać zwolnienie, jeżeli cel, na który majątek został przeznaczony, ma ważne znaczenie dla dobra ogólnego.

75. Rozporządzenie Min. Skarbu z dn. 30 kwietnia 1925 r. w sprawie tekstu ustawy o państwowym podatku dochodowym. Dz. Ustaw nr. 58, poz. 411 z 1925 r.

Związki samorządowe są wolne od państwowego podatku dochodowego.

76. Ustawa z dnia 15 lipca 1925 r. o państwowym podatku przemysłowym. Dz. Ustaw nr. 79, poz. 550 z 1925 r.

Art. 3 tej ustawy wyszczególnia wypadki zwolnień od podatku przemysłowego urządzeń i zakładów komunalnych.

77. Ustawa o opłatach stemplowych z dn. 1 lipca 1926 r. Dz. Ustaw nr. 98, poz. 570 z 1926 r.

Związki komunalne są zwolnione od osobistych opłat stemplowych od podań, wnoszonych do urzędów państwowych. Przysługuje to również i gminnym kasom pożyczkowo - oszczędnościowym.

Specjalne zwolnienia od podatków samorządowych.

78. Ustawa z dn. 22 września 1922 r. o ulgach dla nowowznoszonych budowli. Dz. Ustaw nr. 88, poz. 786 z 1922 r.

Nowowznoszone budowle i nadbudówki wolne są na przeciąg 15 lat od podatków samorządowych.

79. Ustawa z dn. 29 kwietnia 1925 r. o rozbudowie miast. Dz. Ustaw nr. 51, poz. 346 z 1925 r.

Zwolnione są od podatku na rzecz gmin miejskich, przewidzianego w art. 12 ustawy z dn. 11-go sierpnia 1923 r. o tymcz. ureg. fin. kom. (podatek od ładunków kolejowych) podstawowe materjały budowlane: drzewo, cegła, dachówka, wapno, cement, żwir, piasek, żelazo, kamień i szkło.

80. Ustawa z dnia 3 grudnia 1924 r. o zwolnieniu od podatków i opłat publicznych, państwowych i samorządowych osób, korzystających z prawa eksterytorjalności, oraz szefów zawodowych przedstawicielstw konsularnych państw obcych w Polsce. Dz. Ustaw nr. 112, poz. 993 z 1924 r.

Czynności skarbowe, powierzone związkom komunalnym.

81. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczplitej z dn. 17 czerwca 1924 r. o wymiarze i poborze państwowego podatku od nieruchomości w gminach miejskich, oraz od niektórych budynków w gminach wiejskich. Dz. Ustaw n-r 51, poz. 523 z 1924 r.

Powyższe rozporządzenie, przedłużone ustawą z dn. 1-go kwietnia 1925 r. (Dz. Ustaw nr. 43, poz. 296) powierzyło wymiar i ściąganie podatku od budynków miastom i pow. związkom komunalnym.

82. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczplitej z dn. 10 października 1924 r. o reorganizacji Polskiej Dyrekcji Ubezpieczeń Wzajemnych. Dz. Ustaw nr. 92, poz. 862 z 1924 r.

Gminy mają obowiązek ściągania składek ogniowych.

83. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczplitej z dn. 28 czerwca 1924 r. o przekazaniu gminom czynności poboru podatków gminnych. Dz. Ustaw nr. 56, poz. 567 z 1924 r.

Rozporządzenie wykonawcze Min. Skarbu do powyższego rozporządzenia. Dz. Ustaw nr. 9, poz. 65 z 1925 r.

Rozporządzenie przekazało ściąganie państwowego podatku gruntowego na obszarze województw małopolskich gminom.

84. Rozporządzenie Min. Skarbu z dn. 30 kwietnia 1925 r. w sprawie tekstu ustawy o państwowym podatku dochodowym. Dz. Ustaw nr. 58, poz. 411 z 1925 r.

Według ustawy czwartą część członków komisyj szacunkowych podatku dochodowego wybierają rady miejskie, oraz czwartą część — sejmiki powiatowe. W miastach wydzielonych połowę — członków wybierają rady miejskie.

85. Ustawa o podatku od lokali z dn. 2 sierpnia 1926 r. Dz. Ustaw nr. 94, poz. 550 z 1926 r.

Ustawa zebrała podatki, dotychczas różne: od lokali — miejski, na rozbudowę miast i kwaterunkowy w jeden podatek od lokali. Wymiar i pobór tego podatku powierzony został miastom.

Uprawnienia samorządowych organów skarbowych.

86. Ustawa z dn. 14 grudnia 1923 r. o uprawnieniach organów wykonawczych władz skarbowych. Dz. Ustaw nr. 5, poz. 37 z 1924 r.

Przepisy o uprawnieniach organów wykonawczych władz skarbowych mają zastosowanie do tych organów wykonawczych związków samorządowych, którym zostały zlecone przez Ministerstwo Spraw Wewn. i Ministerstwo Skarbu czynności w zakresie danin państwowych.

Różne.

87. Ustawa z dn. 3 czerwca 1921 r. o kontroli państwowej. Dz. Ustaw nr. 51, poz. 314 z 1921 r.

W miarę uznania rządu kontrola państwowa może być powołaną do rewizji finansowej gospodarki ciał samorządowych.

88. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczplitej z dn. 27 czerwca 1924 r. o Pocztowej Kasie Oszczędności. Dz. Ustaw nr. 55, poz. 545 z 1924 r.

Minister Skarbu uprawniony jest do określenia, które związki komunalne mają być uczestnikami obrotu czekowego.

89. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczplitej z dn. 3 grudnia 1924 r. o sposobie trwałego lokowania kapitałów przez osoby prawa publicznego, fundacje i osoby niewłasnowolne, oraz o sposobie lokowania kaucji. Dz. Ustaw nr. 105, poz. 953 z 1924 r.

90. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczplitej z dn. 30 grudnia 1924 r. w sprawie niektórych zmian powyższego rozporządzenia. Dz. Ustaw nr. 117, poz. 1045 z 1924 r.

Rozporządzenia zawierają przepisy o lokowaniu gotówki i przez związki komunalne.

Komunikacja.

Zarząd drogami kołowemi.

91. Dekret z dnia 7 lutego 1919 r. w przedmiocie tymczasowych przepisów o zarządzie drogami kołowemi. Dz. Praw nr. 14, poz. 149 z 1919 r.

Budowa i utrzymanie dróg kołowych.

92. Ustawa z dnia 10 grudnia 1920 r. o budowie i utrzymaniu dróg publicznych. Dz. Ustaw nr. 6, poz. 32 z 1921 r

Ustawa obejmuje całokształt spraw, związanych z budową i utrzymaniem dróg publicznych, a więc: podział dróg na państwowe, wojewódzkie, powiatowe i gminne, jakiemi drogami który związek samorządowy administruje, wykaz dróg państwowych, będących na utrzymaniu państwa i t. p

Ustawami: 1) z dn. 23-go czerwca 1921 r. (Dz. Ustaw n-r 63, poz. 387) i 2) z dnia 26-go września 1922 r. (Dz. Ustaw n-r 8, poz. 51 z 1923 r.), sieć dróg państwowych została następnie rozszerzoną.

W związku z ustawą drogową wydane zostały poniżej przytoczone rozporządzenia Ministerstwa Robót Publicznych.

93. Rozporządzenie Min. Rob. Publ. z dn. 20 lipca 1922 r. w przedmiocie wywłaszczania lub zajmowania gruntów i materjałów do budowy i utrzymania dróg publicznych. Dz. Ustaw nr. 60, poz. 543 z 1922 r.

94. Rozporządzenie Min. Rob. Publ. z dn. 30 grudnia 1922 r. w przedmiocie sadzenia i utrzymywania drzew przydrożnych na drogach publicznych. Dz. Ustaw nr. 8, poz. 51 z 1923 r.

95 Rozporządzenie Min. Rob. Publ. z dn. 12 lipca 1922 r. określające kwalifikacje wymagane od samorządowej służby drogowej. Dz. Ustaw nr. 64, poz. 579 z 1922 r.

96. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczplitej z dn. 10 grudnia 1924 r. o reorganizacji Tymczasowego Wydziału Samorządowego we Lwowie przez redukcję urzędników. Dz. Ustaw nr. 107, poz. 969 z 1924 r.

Rozporządzenie przekazało T. W. Sam. zarząd drogami wojewódzkiemi, powiatowemi i gminnemi I klasy (według dawniejszej nomenklatury). O ile chodzi o drogi powiatowe i gminne, dotychczasowy stan rzeczy t. z. że temi drogami administrują powiaty, pozostał po wydaniu powyższego rozporządzenia bez zmian, gdyż T. W. Sam. przekazał powiatom administrację tych dróg.

Przepisy porządkowe na drogach publicznych.

97. Ustawa z dn. 7 października 1921 r. o przepisach porządkowych na drogach publicznych. Dz. Ustaw nr. 89, poz. 656 z 1921 r.

98. Rozporządzenie Min. Rob. Publ. z dn. 3 czerwca 1922 r. o wymijaniu na drogach publicznych. Dz. Ustaw nr. 46, poz. 407 z 1922 r.

99. Rozporządzenie Rady Min. z dn. 11 maja 1923 r. w sprawie grzywien za przekroczenie przepisów porządkowych na drogach publicznych. Dz. Ustaw nr. 54, poz. 378 z 1923 r.

100. Rozporządzenie Min. Rob. Publ. z dn. 26 czerwca 1924 r. regulujące używanie i ochronę dróg. Dz. Ustaw nr. 61, poz. 611 z 1924 r.

101. Rozporządzenie Min. Rob. Publ. z dn. 2 lipca 1924 r. o skrzyżowaniu dróg publicznych z kolejami. Dz. Ustaw nr. 65, poz. 641 z 1924 r.

Rolnictwo i weterynarja.

102. Ustawa z dn. 28 grudnia 1925 r. o wykonaniu reformy rolnej. Dz. Ustaw nr. 1, poz. 1 z 1926 r.

Ustawa rezerwuje przy parcelacji obszary ziemi dla szkół rolniczych, gospodarstw wzorowych, stacyj doświadczalnych, na cele gminne i szkolne.

103. Ustawa z dn. 9 lipca 1920 r. o ludowych szkołach rolniczych. Dz. Ustaw nr. 62, poz. 398 z 1920 r.

Według tej ustawy w każdym powiecie mają powstać dwie szkoły rolnicze ludowe: męska i żeńska. Obowiązek uruchomienia szkół ciąży na samorządzie powiatowym. W związku z tą ustawą wydane zostały następujące rozporządzenia Min. Roln. i D. P.

104. Rozporządzenie Min. Rol. i D. P. z dn. 16 marca 1921 r. w przedmiocie uposażenia nauczycieli ludowych szkół rolniczych. Dz. Ustaw nr. 38, poz. 229 z 1921 r.

105. Rozporządzenie Min. Rol. i D. P. z dn. 7 września 1923 r. w przedmiocie powiatowych komisji szkolnych dla publicznych szkół rolniczych. Dz. Ustaw nr. 97, poz. 770 z 1923 r.

106. Ustawa z dn. 28 października 1925 r. o nadzorze państwowym nad buhajami. Dz. Ustaw nr. 121, poz. 868 z 1925 r.

Ustawa przewiduje możność wprowadzenia na obszarach poszczególnych powiatów całkowitej kontroli rozpłodników, nabywanych wspólnie przez osoby prywatne, gminy i powiatowe związki komunalne.

Sprawy wodne i meljoracje.

107. Ustawa z dn. 26 października 1921 r. o popieraniu publicznych przedsiębiorstw meljoracyjnych. Dz. Ustaw nr. 91, poz. 671 z 1921 r.

Ustawa ta została następnie częściowo zmieniona ustawą z dn. 23-go czerwca 1925 r. (Dz. Ustaw n-r 75, poz. 524 z 1925 r.). Obie ustawy wkładają obowiązek podejmowania większych meljoracyj jak: regulacji rzek i t. p. na samorząd wojewódzki. Do czasu powstania samorządu wojewódzkiego utworzony został t. zw. fundusz wojewódzki na popieranie publicznych przedsiębiorstw meljoracyjnych, którym zarządza wojewoda. Z tego funduszu mogą korzystać związki samorządu powiatowego i gminnego.

108. Ustawa wodna z dn. 19 września 1922 r. Dz. Ustaw nr. 102, poz. 936 z 1922 r.

Ustawa zawiera całokształt przepisów wodnych, w tem i o spółkach wodnych.

109. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczplitej z dn. 24 marca 1924 r. o wojewódzkich radach wodnych. Dz. Ustaw nr. 30, poz. 299 z 1924 r.

Do wojewódzkich rad wodnych wchodzą przedstawiciele samorządu wojewódzkiego, a do czasu jego powstania, powiatowego w liczbie 2· (na 6-ciu).

110. Ustawa z dn. 22 lipca 1925 r. o państwowym funduszu na meljoracje rolne. Dz. Ustaw nr. 88, poz. 609 z 1925 r.

Ustawa przepisuje sposób korzystania z corocznie wstawianego do budżetu państwa kredytu na meljoracje rolne. Związki samorządowe mogą korzystać z tego kredytu.

Przemysł i handel.

111. Ustawa elektryczna z dn. 21 marca 1922 r. Dz. Ustaw nr. 34, poz. 277 z 1922 r.

Przepisy ustawy normują zakładanie i utrzymywanie zakładów elektrycznych, w tem specjalne przepisy o takich zakładach — zakładanych i utrzymywanych przez związki samorządowe.

112. Ustawa z dn. 31 lipca 1924 r. o popieraniu przemysłu ludowego. Dz. Ustaw nr. 80, poz. 778 z 1924 r.

Związki samorządowe mogą korzystać na cele popierania przemysłu ludowego ze specjalnego funduszu zasiłkowego.

113. Ustawa z dn. 15 kwietnia 1921 r. w sprawie powołania Państwowej Rady Kolejowej. Dz. Ustaw nr. 38, poz. 226 z 1921 r.

Rozporządzenie wykonawcze z dn. 17-go października 1921 r. do tej ustawy. Dz Ustaw n-r 91, poz. 675 z 1921 r.

W skład Państwowej Rady Kolejowej wchodzą przedstawiciele 9 większych miast po jednym z każdego z wyboru rad miejskich, oraz przedstawiciele powiatowych związków komunalnych po jednym z każdego województwa.

P r a c a.

114. Ustawa z dn. 18 grudnia 1919 r. o czasie pracy w przemyśle i handlu. Dz. Ustaw nr. 2, poz. 7 z 1920 r.

Ustawa ta została zmienioną ustawą z dn. 14-go lutego 1922 r. (Dz. Ustaw n-r 14, poz. 127).

Rozporządzenie wykonawcze z dn. 23-go czerwca 1923 r. do powyższej ustawy. Dz. Ustaw n-r 70, poz. 551 z 1923 r.

Powyższe przepisy wkładają na samorząd powiatowy i miasta wydzielone obowiązek określenia, w ramach ustawy godzin otwierania i zamykania handli.

115. Rozporządzenie Min. Pracy i Op. Sp. z dn. 18 grudnia 1923 r. w przedmiocie ustroju i zakresu działania państwowych komisyj doradczych przy Państw. Urzędach Pośr. Pracy i Opieki nad wychodźcami. Dz. Ustaw nr. 136, poz. 1132 z 1923 r.

Członków komisji wybierają związki samorządowe.

116. Ustawa z dn. 18 lipca 1924 r. o zabezpieczeniu na wypadek bezrobocia. Dz. Ustaw nr. 67, poz. 650 z 1924 r.

Gminy wiejskie i miejskie mogą być pociągnięte do ponoszenia połowy kosztów z tytułu zabezpieczenia na wypadek bezrobocia.

W skład Zarządu Głównego Funduszu bezrobocia wchodzą czterej przedstawiciele samorządu, w skład zarządu obwodowego — 2 przedstawicieli samorządu.

Związki komunalne mogą przejąć niektóre czynności z tytułu ubezpieczeń na wypadek bezrobocia. Sposób przejęcia tych czynności przepisuje rozp. Min. Pracy i Op. Społecznej z dn. 2-go września 1924 r. (Dz. Ustaw n-r 79, poz. 771 z1924r.).

117. Rozporządzenie Rady Min. z dn. 11 marca 1925 r. w sprawie rodzajów przedsiębiorstw i zakładów pracy państw. i samorządowych, oraz kategoryj zatrudnionych w nich robotników, podlegających obowiązkowi zabezpieczenia na wypadek bezrobocia. Dz. Ustaw nr. 27, poz. 192 z 1925 r.

Ubezpieczenia ogniowe.

118. Rozporządzenie Prez. Rzeczplitej z dn. 10 października 1924 r. o reorganizacji Polskiej Dyrekcji Ubezpieczeń Wzajemnych. Dz. Ustaw nr. 92, poz. 862 z 1924 r.

Sejmiki powiatowe i rady miejskie miast wydzielonych wybierają radców ubezpieczeniowych.

Sprawy budowlane i odbudowa.

119. Rozp. Prez. Rzeczplitej z dn. 14 kwietnia 1924 r. w sprawie przekazania zarządom gmin miejskich i wiejskich zatwierdzania projektów budowli i wydawania pozwoleń na budowę na obszarze województw: warszawskiego, łódzkiego, lubelskiego, kieleckiego, białostockiego, nowogródzkiego, poleskiego, wołyńskiego, wileńskiego okręgu administracyjnego i st. m. Warszawy. Dz. Ustaw nr. 36, poz. 383 z 1924 r.

120. Ustawa z dn. 18 lipca 1924 r. w sprawie zmiany niektórych przepisów budowlanych na obszarze byłego zaboru rosyjskiego (rozporządzenie budowlano-policyjne dla wsi z dn. 20 listopada 1917 r.Dz. Rozp. dla Gen. Gub. Warsz. Nr. 99 poz. 421; dekret z dn. 7 lutego 1919 r. Dz. Pr. P. P. Nr. 14 poz. 176 i rozp. Prezydenta Rzeczplitej z dn. 14 kwietnia 1924 r. Dz. U. R. P. Nr. 36, poz. 383). Dz. Ustaw Nr. 73 poz. 715 z 1924 r.

121. Rozporządzenie wykonawcze Min. Rob. Publ. z dn. 12 sierpnia 1924 roku do rozp. Prez. Rzeczplitej z dn. 14 kwietnia 1924 r. (patrz poz. 119). Dz. Ustaw Nr. 87, poz. 828 z 1924 r.

122. Ustawa z dn. 6 maja 1924 r. o pomocy państwowej na odbudowę bu-

dynków zniszczonych lub uszkodzonych wskutek działań wojennych. Dz. Ustaw Nr. 49 poz.492 z 1924 r.

Udział przedstawicieli samorządu w pożyczkowych komisjach odbudowy.

Rozporządzenie wykonawcze Min. Rob. Publ. z dn. 28 lipca 1924 r. do powyższej ustawy. Dz. Ustaw Nr. 70 poz. 680 z 1924 r.

123. Ustawa z dn. 29 kwietnia 1925 r. o rozbudowie miast. Dz. Ustaw Nr. 51 poz. 346 z 1925 r.

Rozporządzenie wykonawcze Min. Skarbu z dn. 20 maja 1925 r. do art. 11, 12, 13, 14 i 25 powyższej ustawy. Dz. Ustaw Nr. 56 poz. 401 z 1925 r.

Oświata.

Organizacja szkolnictwa powszechnego.

124. Przepisy tymczasowe z dn. 10 sierpnia 1917 r. o szkołach elementarnych w Królestwie Polskiem. Dz. Urzędowy Departamentu W. R. i O. P. Tymczasowej Rady Stanu Nr. 1 z 1917 r.

Samorząd gminny deleguje swych przedstawicieli do dozorów szkolnych, samorząd powiatowy do powiatowych rad szkolnych.

125. Ustawa z dn. 4 czerwca 1920 r. o tymczasowym ustroju władz szkolnych. Dz. Ustaw nr. 50, poz. 304 z 1920 r.

126. Rozporządzenie Min. W. R. i O. P. z dn. 20 stycznia 1921 r. w przedmiocie tymczasowego ustroju władz szkolnych na obszarze b. dzielnicy pruskiej. Dz. Ustaw nr. 46, poz. 283 z 1921 r.

127. Rozp. Min. W. R. i O. P. z dn. 8 lutego 1921 r. o tymczasowej orgacji władz szkolnych na terenie b. zaboru austrjackiego. Dz. Ustaw Nr. 16 poz. 97 z 1921 r.

Zakładanie i utrzymywanie szkół powszechnych.

128. Ustawa z dn. 17 lutego 1922 r. o zakładaniu i utrzymywaniu publicznych szkół powszechnych. Dz. Ustaw Nr. 18 poz. 143 z 1922 r.

Ustawa powyższa zmienioną została przez ustawę z dn. 25-go września 1925 r. (Dz. Ustaw n-r 126, poz. 898) w sensie rozciągnięcia jej na obszar b. zaboru pruskiego. Ustawa wkłada na samorząd gminny obowiązek pokrywania wydatków rzeczowych szkół powszechnyych.

Rozporządzenie wykonawcze Min. W. R. i Oświecenia Publicznego z dn. 30 maja 1923 r. do powyższej ustawy. Dz. Ustaw nr. 73, poz. 574 z 1923 r.

129. Ustawa z d. 8-go sierpnia 1923 r. w przedmiocie upoważnienia zarządów gmin do czasowego zajmowania lokali szkolnych w gminie na cele powszechnego nauczania. Dz. Ustaw nr. 87, poz. 677 z 1923 r.

Rozp. wykonawcze do tej ustawy z dn. 23 października 1923 r. Dz. Ustaw nr. 115, poz. 919 z 1923 r.

Zarządy gmin, według powyższej ustawy, są uprawnione do zajmowania prywatnych lokali na cele powszechnego nauczania, nie na dłużej jednak niż na lat dwa.

130. Ustawa z dn. 31 lipca 1924 r. zawierająca niektóre postanowienia o organizacji szkolnictwa. Dz. Ustaw nr. 77, poz. 766 z 1924 r.

Rozp. Min. W. R. i Ośw. Publ. z dn. 7 stycznia 1925 r. — wykonawcze do tej ustawy. Dz. Ustaw nr. 3, poz. 33 z 1925 r.

Ustawa dopuszcza dwujęzyczne szkoły w okręgach o ludności mieszanej.

Budowa szkół powszechnych.

131. Ustawa z dn. 17 lutego 1922 r. o budowie szkół powszechnych. Dz. Ustaw nr. 18, poz. 144 z 1922 r.

Ustawa włożyła obowiązek budowy szkół powszechnych na gminy. Jednocześnie ustawa zagwarantowała gminom daleko idącą pomoc przy budowie w postaci bezzwrotnych dotacji i pożyczek. Przepis ustawy o pomocy finansowej Państwa zmieniony został następnie ustawą z dn. 22-go grudnia 1925 r. o środkach zapewnienia równowagi budżetowej. (Dz. Ustaw n-r 129, poz. 918). Zmiana polega na tem, że obowiązkową pomoc Skarbu Państwa zamienia ustawa na pomoc warunkową.

132. Rozp. Min. W. R. i Ośw. Publ. z dn. 5 kwietnia 1922 r. w przedmiocie wymiarów i liczby pomieszczeń w budynkach publicznych szkół powszechnych i domach mieszkalnych dla nauczycieli. Dz. Ustaw nr. 45, poz. 383 z 1922 r.

Powyższe rozporządzenie zostało następnie częściowo zmienione rozporządzeniem z dnia 28-go lutego 1925 r. (Dz. Ustaw n-r 36, poz. 245).

Zdrowotność.

133. Zasadnicza ustawa sanitarna z dn. 19 lipca 1919 r. Dz. Ustaw nr. 63, poz. 371 z 1919 r.

Ustawa określa całokształt obowiązków Państwa i samorządu w zakresie zdrowia publicznego.

134. Ustawa z dn. 19 lipca 1919 r. o przymusowem szczepieniu ospy. Dz. Ustaw nr. 63, poz. 372 z ;1919 r.

Rozporządzenie wykonawcze z dn. 15 marca 1922 r. do tej ustawy. Dz. Ustaw nr. 32, poz. 261 z 1922 r.

Ustawa wprowadza przymus szczepienia ospy. Koszty szczepienia według tej ustawy obciążać miały Państwo. Przepis ten jednakowoż został zmieniony ustawą z dn. 25-go lutego 1926 r. (Dz. Ustaw nr. 28, poz. 167) i koszty szczepienia ospy przerzucone zostały na samorząd powiatowy i miasta wydzielone.

135. Ustawa z dn. 25 lipca 1919 r. w przedmiocie zwalczania chorób zakaźnych, oraz innych chorób, występujących nagminnie. Dz. Ustaw nr. 67, poz. 402 z 1919 r.

Ustawa określa obowiązki samorządu, w szczególności komunalnej służby sanitarnej w zakresie zwalczania chorób zakaźnych.

136. Ustawa z dn. 19 maja 1920 r. o obowiązkowem ubezpieczeniu na wypadek choroby. Dz. Ustaw nr. 44, poz. 272 z 1920 r.

Szpitale samorządowe, według powyższej ustawy, mają obowiązek leczyć członków kas chorych za połowę kosztów własnych.

137. Ustawa z dn. 14 lipca 1920 r. o utworzeniu nadzwyczajnego naczelnego komisarjatu do walki z epidemjami. Dz. Ustaw nr. 61, poz. 388 z 1920 r.

N. N. K. wydał szereg rozporządzeń policyjno-sanitarnych, do których przestrzegania zobowiązał władze samorządowe. Są to rozporządzenia: 1) o budowie i utrzymaniu studzien, (Dz. Ustaw nr. 102, poz. 677); 2) o utrzymaniu porządku w domach, na dziedzińcach, chodnikach i jezdniach w gminach miejskich (Dz. Ust. nr. 55.poz.346 z r. 1921, oraz nr. 70, poz. 679 z 1924 r. sprostowanie — nr. 73, poz. 1100 z 1924 r.).

138. Ustawa z dn. 10 kwietnia 1922 r. o ograniczeniach w sprzedaży napojów alkoholowych. Tekst ogłoszony. Dz. Ustaw nr. 35, poz. 299 z 1922 r.

Rozporządzenie wykonawcze z dn. 25 lipca 1922 r. do powyższej ustawy. Dz. Ustaw nr. 51, poz. 462 z 1922 r. Częściowa zmiana tego rozporządzenia. Dz. Ustaw nr. 82, poz. 728 z 1922 r.

Ustawa ogranicza sprzedaż i wyszynk alkoholu. Poszczególne gminy w drodze powszechnego głosowania mogą wprowadzić na swym terenie zupełny zakaz sprzedaży i wyszynku alkoholu.

139. Ustawa z dn. 23 marca 1922 r. w uzdrowiskach. Dz. Ustaw nr. 31, poz. 254 z 1922 r.

Ustawa przepisuje specjalny ustrój dla miejscowości uznanych za uzdrowiska. Obok zarządów gmin, powołane zostały t. zw. komisje uzdrowiskowe.

Opieka Społeczna.

140. Ustawa z dn. 16 sierpnia 1923 r. o opiece społecznej. Dz. Ustaw nr. 92, poz. 726 z 1923 r.

Ustawa obejmuje całokształt spraw opieki społecznej w postaci ramowej. Poszczególne artykuły ustawy zostały rozwinięte następnie w postaci rozporządzeń i ustaw.

141. Rozporządzenie Min. Pr. i Op. Społ. z dn. 27 marca 1924 r. w przedmiocie odsyłania osób potrzebujących opieki do gmin, w których mają prawo do opieki trwałej. Dz. Ustaw nr. 31, poz. 318 z 1924 r.

142. Rozporządzenie Min. Pr. i Op. Społ. z dn. 24 kwietnia 1924 r. w przedmiocie zwrotu kosztów z tytułu świadczeń na opiekę społeczną, przewidzianych ustawą z dnia 16-go sierpnia 1923 r. o opiece społecznej. Dziennik Ustaw nr. 38, poz. 404 z 1924 r.

143. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczplitej z dn. 29 czerwca 1924 r. w sprawie wykonywania opieki społecznej nad obywatelami polskimi, którzy w żadnej gminie nie mają prawa do opieki trwałej. Dz. Ustaw nr. 56, poz. 576 z 1924 r.

Koszty te, które według art. 13 ustawy miało ponosić Państwo, rozporządzenie przerzuciło na samorząd powiatowy i miasta wydzielone.

144. Ustawa z dn. 25 lipca 1924 r. o zawieszeniu mocy obowiązującej ustawy z dn. 16 sierpnia 1923 r. o opiece społecznej w wojew. poznańskiem i pomorskiem. Dz. Ustaw nr. 73, poz. 716 z 1924 r.

145. Rozp. Min. Pr. i Op. Społ. z dn. 31 lipca 1924 r. w sprawie rozstrzygania skarg przeciw zarządzeniom, względnie orzeczeniom organów komunalnych na obszarze b. zaborów: rosyjskego i austrjackiego w sprawach, wynikających z wykonania ustawy z dn. 16 sierpnia 1923 r. o opiece społecznej. Dz. Ustaw nr. 70, poz. 683 z 1924 r.

146. Rozporządzenie Min. Pr. i Op. Społ. z dn. 11 listopada 1924 r. w sprawie rozciągnęcia mocy obowiązującej art. 22 ustawy z dnia 16 sierpnia 1923 r.

o opiece społecznej na województwa: poznańskie i pomorskie. Dz. Ustaw nr. 99, poz. 919 z 1924 r.

Na b. zabór pruski rozciągnięty został przepis ustawy, stanowiący, że Min. Pracy i Op. Społ. podlegają wszystkie sprawy z zakresu opieki społecznej.

147. Ustawa z dn. 18 lutego 1925 r. o Radzie opieki społecznej. Dz. Ustaw nr. 26, poz. 171 z 1925 r.

Przy Min. Pracy i Op. Społ. utworzoną została Rada Opieki Społecznej, do której weszło 10 przedstawicieli samorządu powiatowego i 10 miast.

148. Ustawa z dn. 19 marca 1925 r. o pokrywaniu kosztów leczenia ubogich żydów, będących stałemi mieszkańcami gmin na obszarze b. Królestwa Kongresowego. Dz. Ustaw nr. 38, poz. 255 z 1925 r.

Koszty leczenia ubogich żydów, ponoszone przez gminy wyznaniowe, włożone zostały powyższą ustawą na gminy polityczne.

149. Ustawa z dn. 29 marca 1926 r. o pokrywaniu kosztów leczenia ubogich w szpitalach publicznych na obszarze b. zaboru rosyjskiego. Dz. Ust. nr. 36, poz. 214 z 1926 r.

Według powyższej ustawy, koszty leczenia ubogiego ponosi nie gmina przynależności, a gmina zamieszkania ubogiego. Wymagany jest przez ustawę roczny okres zamieszkania ubogiego w gminie, by uzyskać prawo do opłaty przez gminę kosztów leczenia.

Pracownicy samorządowi.

150 Ustawa z dn. 19 maja 1920 r. o obowiązkowem ubezpieczeniu na wypadek choroby. Dz. Ustaw nr. 44, poz. 272 z 1920 r.

Pracownicy samorządowi objęci zostali przymusem należenia do Kas Chorych.

151. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczplitej z dn. 30 grudnia 1924 r. o dostosowaniu uposażeń członków zarządu i pracowników związków komunalnych do uposażeń funkcjonarjuszów państwowych. Dz. Ustaw nr. 118, poz. 1073 z 1924 r. (sprostowanie vide Dz. U. Nr. 15 str. 130 z 1925 r.).

Rozp. wykonawcze M. S. Wew. z dn. 28 marca 1925 r. do tego rozporządzenia. Dz. Ustaw nr. 32, poz. 231 z 1925 r.

152. Rozporządzenie Min. Skarbu z dn. 9-go marca 1926 r. w sprawie asygnowania dodatków pieniężnych dla starostów powiatowych, względnie ich zastępców za czynności spełniane przez nich jako przewodniczących wydziałów powiatowych. Dz. Ustaw n-r 36, poz. 227 z 1926 r.

Dodatki dla starostów uchwalone przez sejmiki na podstawie rozporządzenia Prezydenta z dn. 30-go grudnia 1924 r. (patrz poz. 151) mają być wypłacane z sum komunalnych bezpośrednio przez kasy skarbowe.

Różne przepisy dotyczące samorządu.

153. Ustawa z dn. 1 czerwca 1923 r. w przedmiocie zmiany ustawy z dn. 21 października 1919 r. o organizacji statystyki administracyjnej (Dz. U. R. P. Nr. 85, poz. 464). Dz. Ustaw nr. 60, poz. 436 z 1923 r.

Związki komunalne są zobowiązane współdziałać przy dochodzeniach statystycznych, przeprowadzanych zgodnie z tą ustawą.

154. Ustawa z dn. 3 czerwca 1924 r. o poczcie, telegrafie i telefonie. Dz. Ustaw nr. 58, poz. 584 z 1924 r.

Ryczałtowanie opłat pocztowych przez związki samorządowe w zakresie działania poruczonego.

Poradnik samorządowy.

Stefan Pachnowski.

Sprawy administracyjno-samorządowe.

AKTY STANU CYWILNEGO.

1. Czy burmisrz (wzgl. wójt) w b. zab. ros. może pobierać za sprawowanie funkcji urzędnika stanu cywilnego na swą korzyść specjalne opłaty poza opłatami kancelaryjnemi pobieranemi na dobro gminy?

W myśl przepisów art. 92 kodeksu cywilnego Kr. P. z r. 1825 i rozp. Księcia Namiestnika z dn. 3.II 1825 r. (Dz. Pr. XI str. 15) urzędnikiem stanu cywilnego wyznań niechrześcijańskich w byłem Królestwie Kongresowem jest burmistrz, wzgl. wójt gminy; zgodnie z przepisami dekretu Księcia Warszawskiego z dn. 23.II 1809 r. (Dz. Pr. Ks. W. T. I str. 195) wspomniani urzędnicy mogą pobierać na swą korzyść opłaty tem rozporządzeniem ustalone (Taryfa wyrażona w rublach została rozesłana przy rozp. Dyr. St. Prez. w Komisji Roz. Spraw Wewnętrznych i Duchownych z dn. 8 lutego 1865 r. za Nr. 7794 - 30519 ustalając 1 zł. pol. = 15 kop. i 2 gr. = 1 kop.).

Z powyższych przepisów wynika, iż: 1) burmistrz (wzgl. wójt) pełni z mocy prawa funkcje urzędnika stanu cywilnego wyznań niechrześcijańskich i 2) burmistrz (wzgl. wójt) jest uprawniony również z samego prawa (bez potrzeby uzyskiwania specjalnej uchwały organu uchwalającego) do pobierania na swoją korzyść opłat wyżej przytoczonym dekretem ustalonych z tem zastrzeżeniem, iż pokrywa z tych wpływów koszty związane z prowadzeniem aktów stanu cywilnego.

W praktyce obecnie niektóre rady miejskie potraktowały, za zgodą burmistrzów, prowadzenie omawianych aktów stanu cywilnego za jedną z funkcji Magistratu i przewidziały za dokonywanie tych czynności pobór na rzecz miasta opłat kancelaryjnych, co nie jest pozbawione słuszności, jeżeli prowadzenie tych spraw jest powierzone jednemu z urzędników magistratu (burmistrz jedynie podpisuje), który spełnia te funkcje w czasie godzin służbowych i jeżeli odnośne wydatki kancelaryjne są pokrywane z funduszów miejskich. Oczywiście, iż w ostatnim wypadku burmistrz nie może pobierać na swą korzyść dodatkowych opłat.

2. Czy burmistrzowi (wzgl. wójtowi) na terenie Województw Wschodnich przysługuje prawo pobierania opłat za prowadzenie aktów stanu cywilnego?

Przepisy prawne, regulujące prowadzenie aktów stanu cywilnego na terenie Województw Wschodnich, a zawarte w tomie IX Zbioru Praw Cesarstwa Rosyjskiego (księga II art. 850 — 955), nie normują zupełnie sprawy opłat za czynności, z prowadzeniem tych aktów związanych. W praktyce przeto przy poborze omawianych opłat przez urzędników stanu cywilnego wyznań, uprawnionych do prowadzenia akt stanu cywilnego, stosowana jest zupełna dowolność.

Biorąc pod uwagę brak przepisów, regulujących bliżej obowiązek burmistrzów (wzgl. wójtów) na Kresach Wschodnich w dziedzinie prowadzenia aktów stanu cywilnego (dla sekciarzy nie uznających duchownych art. 37 — 51 oddział II ukazu z dn. 17.X 1906 r. Zb. pr. i rozp. z r. 1906, poz. 17028), oraz kwestję poboru opłat za czynności z prowadzeniem tych aktów związanych, należy na pytanie powyższe odpowiedzieć negatywnie. (W sprawie opłat omawianych na terenie b. Królestwa Kongr. patrz pytanie 1).

3. Na jakich podstawach prawnych burmistrz (wzgl. wójt) sporządza w b. Królestwie Kongr. akty znania?

W myśl przepisów art. 15 p. 5 instrukcji w przedmiocie prowadzenia ksiąg ludności stałej w gminach miejskich i wiejskich z dn. 10 (22) listopada 1861 r. wójt z braku metryki sporządza w obecności 2-ch świadków akt znania i na mocy tego aktu zaciąga odpowiednie dane do rubryk w pomienionych księgach; sam akt w myśl przepisów art. 32 tejże instrukcji dołącza się do dowodów. Uprawnienia burmistrza (wzgl. wójta) do sporządzenia aktu znania zawiera również art. 54 Prawa Małżeńskiego z r. 1836. W odniesieniu do aktów zejścia podobny przepis zawiera art. 139 Kod. Cyw.

ARESZT.

4. Do ilu dni mogą odbywać na ter. b. zaboru ros. w areszcie gminnym karę osoby zasądzone przez Sąd Pokoju i jaka jest ku temu podstawa prawna?

Sprawę poruszoną reguluje na terenie b. zaboru rosyjskiego okólnik Min. Spraw Wewn. z dnia 2.VI 1921 r. Nr. 39 ,ogłoszony w Nr. 6 Dz. U. Min. Spraw Wewn. z r. 1921, a oparty na odnośnych przepisach ustaw organizacyjnych samorządowych i rozporządzeniach komisji rządowej Królestwa Polskiego. Spraw Wewn. i Policji (Zb. Przep. adm. wyd. 1868 r. cz. VI t. I str. 10. 11, 26. 146, 175, 182 i in.). Mianowicie wspomniany okólnik między innemi określa, co następuje:

Przy każdej gminie wiejskiej winny być urządzane areszta gminne przeznaczone: 1) dla odbywających karę aresztu na mocy wyroku, wydanego w drodze sądowej lub administracyjno-karnej, nie przenoszącej 24 godzin, oraz w wypadkach wyjątkowych (znaczna odległość od więzienia, aresztu miejskiego, stan

zdrowia ukaranego i t. d) na czas do dni 3-ch; 2) dla zatrzymanych prewencyjnie do chwili przekazania ich w myśl przepisów ustawy postępowania karnego (art. 51 i 257) władzy sądowej lub administracyjnej.

W praktyce jednak z konieczności odbywają karę aresztu zasądzeni z mocy wyroku, wzgl. w drodze adm. karnej, do dni 7.

5. Kto i w jakiej wysokości ponosi koszty utrzymania aresztów?

W myśl przepisów i rozporządzeń Kom. Rządowej Królestwa Polskiego Spraw Wewnętrznych i Policji (Zbiór przep. adm. wyd. 1868 r. cz. VI t. I). Dekretu o samorządzie miejskim z dn. 4.II 1919 r. i okólnika Ministra Spraw Wewnętrznych z dn. 2.VI 1921 r. (L. BB 176 — 70 Dz. Urz. M. S. W. Nr. 6, 1921 r.) gminy miejskie obowiązane są nadal utrzymywać areszty miejskie. Koszty utrzymania aresztu (lokal, światło, opał, remont i administracja) ponosi gmina miejska, zaś koszty utrzymania aresztantów administracyjno - karnych, sądowych i prewencyjnych gmina miejska pokrywa zaliczkowo do zwrotu z funduszów państwowych według stawek, ustalanych przez Ministerstwo Sprawiedliwości.

Omawiany zwrot, jeżeli chodzi o aresztantów adm. karnych, uskuteczniają Wojewodowie, wobec czego odnośne rachunki należy skierowywać do urzędów wojewódzkich za pośrednictwem starosty. Rachunki za utrzymanie aresztantów sądowych i prewencyjnych przekazywanych do dyspozycji władz sądowych (od dnia orzeczenia sędziego śledczego, lub sędziego pokoju), winny być potwierdzane przez najbliższą władzę nadzorczą (sędziego śledczego lub sędziego pokoju) i przedkładane do Sekcji Więziennej Min. Sprawiedliwości.

Stawki dzienne kosztów utrzymania aresztantów reguluje Minister Sprawiedliwości. Ostatnio na podstawie okólnika tego Ministra z dn. 29.VII 1924 r. III A. w 16914-23 obowiązuje od 1.VIII 1924 r. począwszy stawka 90 gr. dziennie (35 gr. utrzymanie i 55 gr. inne świadczenia) za aresztowanych w drodze administracyjnej, a przetrzymywanych w więzieniach państwowych. Natomiast w odniesieniu do aresztantów sądowych, przetrzymywanych w aresztach miejskich, tenże okólnik ustala stawkę 35 gr. (t. j. jedynie za utrzymanie), wypłacaną na żądanie odnośnym zarządom miejskim z funduszów Ministerstwa Sprawiedliwości. Taką samą stawkę, t. j. 35 gr. dziennie, wypłacają władze administracyjne zarządom miejskim za przetrzymywanie swych aresztowanych w aresztach miejskich, a to z mocy okólnika Min. Spraw Wewnętrznych z dn. 7.VIII 1924 r. Nr. AB 4952.

EGZEKUCJA DANIN I INNYCH NALEŻYTOŚCI PUBLICZNYCH.

6. Jakie przepisy obowiązują w przedmiocie egzekucji danin i innych należytości państwowych i samorządowych?

Celem ujednostajnienia w granicach obowiązujących przepisów dzielnicowych postępowania o egzekucji skarbowej odnośnie ruchomości Minister Skarbu wydał instrukcję o przymusowem ściąganiu państwowych podatków i opłat tudzież innych należności skarbowych z dn. 17. V. — 1926 r. (Dz. Urzęd. Min. Skarbu Nr. 15, poz. 168 r. 26), którą obowiązane są kierować się zarówno organa państwowe jak i samorządowe przy egzekwowaniu należności Skarbu Państwa.

Przy egzekucji danin komunalnych należy z mocy przepisów art. 55 i 56 ustawy z dn. 11. 8. — 1923 r. (D. U. R. P. Nr. 94, poz. 747) stosować wyżej przytoczone przepisy egzekucyjne, mające zastosowanie przy egzekwowaniu należności Skarbu Państwa.

7. Kto jest obowiązany do poboru i egzekucji podatków, opłat i innych należności skarbowych?

Na obszarze b. dzielnicy pruskiej pobór i egzekucja wymienionych w pytaniu należności należy do obowiązków zarządów gminnych i samoistnych obszarów dworskich na podstawie postan. § 16 cz. 2 ustawy niem. z 14. 7. 1893 r. Zb. Praw str. 119 i rozp. ces. z 22 stycznia 1894 r. Zb. Praw str. 5.

Na obszarze b. Król. Kon. zgodnie z przepisami art. 289 ust. ros. o podatkach bezpośrednich (Zb. Pr. Ces. Ros. T. V.) wszelkie czynności egzekucyjne w stosunku do włościan na obszarze b. Król. Kongresowego spełniają wójtowie gmin, natomiast egzekucję przeciw innym płatnikom prowadzą władze skarbowe za pomocą własnych organów egzekucyjnych (§ 53 p. a. rozp. wyk. z 30 I. 1920 r. Dz. Ust. Nr. 15, poz. 81 do ust. z dn. 31. 7. 1919 r. Dz. Pr. Nr. 65, poz 391 o tymczasowej organizacji władz i urzędów skarbowych).

Na obszarze b. dzielnicy austrjackiej egzekucja i pobór podatku gruntowego w kwotach nie wyżej 500 zł. należy do obowiązku gmin wiejskich i miejskich na podstawie rozp. Min. Skar. z 14. I. 1925 r. (Dz. Ust. R. P. Nr. 65), poza tem czynności egzekucyjne spełniają organa egzekucyjne.

W tych przypadkach, gdy organa gminne nie są ustawowo zobowiązane do poboru i egzekucji danin państwowych, czynności te może im poruczyć Min. Skarbu za ich zgodą i wynagrodzeniem do wysokości 3% sum egzekwowanych (art. 43 p. 5 ustawy z dn. 11.8.1923 r. Dz. U. R. P. Nr. 94, poz. 747).

Na pokrycie kosztów egzekucji związki samorządowe są uprawnione do pobierania kosztów egzekucyjnych, określonych w art. 7 ustawy o karach i odsetkach za zwłokę oraz kosztach egzekucyjnych z dn. 31. 7. 1924 r. (D. U. R. P. Nr. 73, poz. 721).

8. Czy wójtowi na ter. był. zab. ros. przysługuje prawo do pobierania kosztów egzekucyjnych, względnie kosztów według taksy ustalonej dla komorników sądowych za wykonanie orzeczeń karno - administracyjnych, wyroków sądów pokoju w sprawach karnych i kosztów kuracyjnych?

Niema podstaw prawnych, które uprawniałyby władze gminne do pobierania kosztów egzekucji z mocy ustawy z dnia 29.7.24 r., ew. kosztów według taksy ustalonej dla komorników sądowych przy egzekwowaniu orzeczeń karno-administracyjnych i wyroków sądów pokoju. Natomiast do pobierania kosztów egzekucji od sum należnych z tytułu kosztów kuracyjnych uprawnia związki komunalne art. 56 ustawy z dn. 11. VIII. 1923 r. (Dz. Ust. R. P. Nr. 94, poz. 747).

9. Czy wójt gminy obowiązany jest dostarczyć do urzędu skarbowego i w jaki sposób majątek ruchomy i inwentarz zasekwestrowany u podatników, oraz gdzie powinna odbywać się licytacja na sprzedaż zasekwestrowanych przedmiotów?

Zgodnie z przepisami art. 284 ustawy o podatkach bezpośrednich (Zb. Pr. tom V, wyd. 1903 r.) sprzedaż publiczna zasekwestrowanych przedmiotów winna się odbyć na miejscu; art. 285 tejże ustawy zezwala właścicielom celem osiągnięcia wyższej ceny do odesłania na własny koszt zasekwestrowanych przedmiotów do miasta powiatowego, ewentualnie gubernialnego. Zgodnie z przepisami art. 7 ustawy z dn. 31. VII. 1924 r. właściciel zasekwestrowanych ruchomość pokrywa koszty przeniesienia, zabezpieczenia, przechowania i przymusowej sprzedaży.

Z powyższego wynika, że dla przewiezienia ruchomości zasekwestrowanych za podatki nie można wyznaczać podwód, a należy wynająć środki lokomocji na koszt płatnika.

10. Czy od zaległych kosztów leczenia i zaległych opłat za utrzymanie w zakładach opiekuńczych należą się odsetki za zwłokę?

Opłaty za leczenie w szpitalach komunalnych i za utrzymanie w zakładach opiekuńczych są daniną komunalną w znaczeniu przyjętem w ustawie o tymczasowem uregulowaniu finansów komunalnych. Z tego powodu do opłat rzeczonych powinno się stosować art. 55 i 56 ustawy o finansach komunalnych, czyli od zaległości opłat pobierać odsetki za zwłokę.

O ile chodzi o ściągnięcie zaległych opłat od osoby, korzystającej z leczenia względnie z opieki lub też od odpowiedzialnych za te koszta krewnych — niema pod tym względem wątpliwości. Leczony względnie jego krewny jest płatnikiem daniny komunalnej i stosują się do niego wszystkie rygory, przewidziane na wypadek nieuiszczenia daniny w terminie.

Znacznie trudniej jednak przedstawia się rozstrzygnięcie sprawy, gdy koszta leczenia względnie opieki płacić ma nie sam leczony, ani jego krewni, lecz gmina. Zachodzi wtedy pytanie, czy gmina może być uznana za płatnika daniny w rozumieniu ustawy o finansach komunalnych?

Wyraźnego przepisu w tej mierze niema. Należałoby jednak uznać, iż w tym momencie, gdy na podstawie świadectwa ubóstwa obowiązek uiszczenia

opłat przechodzi na gminę, zaległość kosztów przestaje być „daniną" komunalną, a staje się należnością z tytułu rozrachunku pomiędzy poszczególnemi związkami samorządowemi, opartą już nie na ustawie o finansach komunalnych, lecz na przepisach ustawy o kosztach leczenia, względnie ustawy o opiece społecznej. Ponieważ zaś wspomniane ustawy nie przewidują odsetek za zwłokę przy uiszczeniu należności, przeto według mego przekonania od gmin, ponoszących koszty leczenia względnie opieki za swoich ubogich, nie można żądać odsetek za zwłokę ani tembardziej kosztów egzekucyjnych.

11. Czy odsetki za odroczenie i kary za zwłokę przy poborze zaległości podatkowych należy obliczać za miesiące kalendarzowe, czy też bieżące?

Z brzmienia art. 2 i 3 ustawy z dn. 31 lipca 1924 r. (Dz. U. R. P. Nr. 73, poz. 721) wynika, iż omawiane kary i odsetki należy pobierać począwszy od dnia 15-go po upływie terminu płatności w miesiącach bieżących, licząc 30 dni za jeden miesiąc, przyczem miesiąc zaczęty (również bieżący nie kalendarzowy) w myśl art. 5 wyżej cytowanej ustawy należy liczyć za cały. Obliczenie kar za zwłokę i odsetek za odroczenie według miesięcy kalendarzowych przy ścisłem zastosowaniu przytoczonego art. 5 prowadziłoby do niesprawiedliwych obciążeń, nieuzasadnionych wyraźnie ustawą z dn. 31 lipca 1924 r., tak np. od zaległości, która zaistniała 28 listopada, a została uiszczona 3 grudnia, należałoby uiścić kary względnie odsetki za dwa pełne miesiące (!). Za słusznością powyższych wywodów przemawia ogólny przepis interpretacyjny, a mianowicie, iż w razach wątpliwych zobowiązanie należy tłumaczyć na korzyść zobowiązanego.

12. Czy powiatowe związki komunalne, przekazując gminie opłaty od umowy o przeniesienie prawa własności nieruchomej (art. 13 ustawy z dnia 11 sierpnia 1923 r. Dz. U. R. P. Nr. 94, poz. 747), obowiązane są również wypłacać odsetki za zwłokę pobrane od tych opłat przez te związki?

Prawo pobierania kar za zwłokę i odsetek za odroczenie wypływa bezpośrednio z uprawnienia podatkowego; kary te i odsetki są wynagrodzeniem za straty, spowodowane opóźnioną wpłatą podatku.

Na tem stanowisku stoją również ustawy, a mianowicie:

1) art. 58 ust. z dn. 11. VIII. 1923 r. (Dz. U. R. P. Nr. 94, poz. 747) uprawnia związki samorządowe do pobierania dodatków do podatków państwowych wraz z odsetkami i karami za zwłokę, ten sam przepis odnosi się do komunalnego udziału w państwowym podatku dochodowym;

2) podobną zasadę wypowiada art. 6 ustawy z dnia 31 lipca 1924 r. (Dz. U. R. P. Nr. 73, poz. 721) w odniesieniu do wszystkich danin, pobieranych na rzecz niepaństwowych związków prawa publicznego.

Reasumując powyższe stwierdzić należy, iż gminie powinien powiatowy związek komunalny wypłacać połowę pobranej opłaty od obrotu nieruchomościami wraz z odnośną częścią kar i odsetek zwłoki.

KASY GMINNE.

13. Jakie przepisy obowiązują w przedmiocie zakładania gminnych kas pożyczkowo-oszczędnościowych i czy rada gminna może powziąć uchwałę w przedmiocie pobrania specjalnej składki na utworzenie kapitału zakładowego gminnej kasy pożyczkowo - oszczędnościowej?

Powoływanie do życia gminnych kas oszczędnościowych reguluje rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dn. 30. XII. 1924 r. (Dz. Ust. R. P. Nr. 118, poz. 1069) i okólnik Nr. 89 Ministra Spraw Wewnętrznych z dn. 19 sierpnia 1925 r. Nr. SF. 1120/25 (Dz. Urz. M. S. W. Nr. 4 z r. 1925).

W myśl przepisów § 1 i 5 przytoczonego rozporządzenia odpowiedni fundusz na założenie gminnej kasy pożyczkowo-oszczędn. może rada gminna wyznaczyć z bieżących dochodów gminy. Pobranie specjalnej składki na powyższy cel jest niedopuszczalne, gdyż byłoby to sprzeczne z przepisami ustawy z dnia 11 sierpnia 1923 r. (Dz. U. R. P. Nr. 94, poz. 747), ściśle określającej źródła dochodowe związków samorządowych. Suma potrzebna na kapitał zakładowy kasy musi być więc pokryta z dochodów gminy przewidzianych przez ustawę.

14. Czy wyszły przepisy w przedmiocie likwidacji b. gminnych kas pożyczkowo-oszczędnościowych?

W wykonaniu § 23 rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dn. 30 grudnia 1924 r. o organizacji i ustaleniu statutów gmin. kas wiejskich pożyczkowo-oszczędnościowych (Dz. U. R. P. Nr. 118, poz. 1069) zostało wydane rozporządzenie I Ministra Spraw Wewnętrznych z dn. 24 czerwca 1926 r. (Dz. U. R. P. Nr. 74, poz. 425) zawierające przepisy o likwidacji dawnych gminnych kas pożyczkowo-oszczędnościowych. Szczegółowe wyjaśnienia do wymienionego rozporządzenia zawiera reskrypt Ministra Spraw Wewnętrznych z dn. 22 sierpnia 1926 r. Nr. SF. 5446/26. Szczegółową instrukcję oraz zbiór odnośnych przepisów wydał Związek Pracowników Administracji Gminnej Rzeczypospolitej Polskiej — Warszawa, 1926 r.

KOMINIARZ.

15. Czy władze samorządowe na terenie b. zab. ros. mogą ustanawiać monopol czyszczenia kominów?

Wydawanie zarządzeń dot. czyszczenia kominów, jak wogóle wydawanie wszelkich zarządzeń przeciwpożarowych, leży w kompetencji zarówno władz samorządowych jak i policyjnych. Nie odnosi się to jednak do wyznaczania kominiarza względnie do ustanawiania monopolu kominiarskiego.

Senat Ros. w orzeczeniach swych z dnia 28.4 — 1887 r., 8.6 — 1888 r., 2 maja 1889 r. w Nr. 3548 i 3541 orzekł, że rady miejskie nie są uprawnione do wydawania postanowień obowiązujących, mocą których obywatele miasta win-

ni czyścić kominy nie inaczej, jak przy pomocy wynajętych przez miasto kominiarzy.

Orzeczenie Senatu Ros. z dn. 13 kwietnia 1898 r. Nr. 3057 stanowi, że tworzenie monopolu czyszczenia kominów na korzyść pewnych osób jest niezgodne z przepisami prawa i nigdzie w tych przepisach niema wskazówek, żeby można było zobowiązywać właścicieli domów, by czyszczenie kominów powierzali wyłącznie kominiarzom, wyznaczonym przez władze municypalne. Przemysł kominiarski jest przemysłem wolnym.

Aczkolwiek okólnik Nr. 781 Ministra Spraw Wewnętrznych z r. 1919 poleca przewodniczącym wydziałów powiatowych i burmistrzom miast „popieranie powstających cechów kominiarskich i powierzanie robót kominiarskich w miarę możności majstrom, zrzeszonym w tych cechach", nie wynika jednak z tego, iżby powołane wyżej orzeczenia miały być uchylone.

KOMORNIK SĄDOWY.

16. Czy magistraty względnie wójci obowiązani są doręczać osobom zainteresowanym wezwania, nakazy wykonawcze i t. p., nadsyłane przez komorników sądowych?

Władze gminne nie są organami wykonawczemi komorników sądowych, nie mają przeto obowiązku doręczania wspomnianych wezwań.

KOMISJE.

17. Jakie jest stanowisko gminnej komisji rewizyjnej w świetle przepisów prawnych obowiązujących na Kresach Wschodnich?

Gminna komisja rewizyjna powoływana jest przez Radę Gminną na mocy art. 24 rozporządzenia Komisarza Generalnego Ziem Wschodnich z dn. 26 września 1919 r. (Dz. U. Z. C. Z. W. Nr. 21 1919 r.). Obowiązki komisji winny być ujęte w specjalnym regulaminie uchwalonym przez radę gminną. Sprowadzają się one do obowiązku dokonywania rewizji kasy, rachunkowości i wogóle całokształtu gospodarki gminnej.

Normalne rewizje kasy i rachunkowości i wykonania budżetu winny być dokonywane przynajmniej raz na miesiąc, natomiast jeneralna rewizja całokształtu gospodarki winna mieć miejsce przynajmniej raz do roku przy okazji badania sprawozdania z wykonania budżetu.

Komisja rewizyjna jest odpowiedzialną za prawidłowe wykonywanie swych obowiązków przed radą gminną i władzami nadzorczemi.

KOMUNIKACJA.

18. Kto jest obowiązany do pokrywania kosztów utrzymania dróg publicznych w osadzie: osada czy też gmina, do której osada przynależy?

Do ponoszenia kosztów utrzymania publicznych dróg i mostów w osadzie obowiązana jest gmina, a to w myśl przepisów art. 1 p. 4, art. 4 p. 4 i art. 12 ust. z dn. 10. 12. 1920 r. (Dz. U. R. P. Nr. 6, par. 32). Dróg osadzkich względnie gromadzkich ustawa cyt. nie przewiduje. Zarazem należy podkreślić, iż gmina (nie gromada) ma możność zdobycia funduszów na budowę i utrzymanie dróg na terenie gminy. Będą to ew. myta z art. 24 cyt. ustawy i specjalne opłaty wzgl. świadczenia w naturze z art. 23, 29, 30, 31, 32 i 33 tejże ustawy.

19. Czy gminom wiejskim przysługuje na podstawie Ustawy z dn. 10. 12 — 20 r. o budowie i utrzymaniu dróg (Dz. U. R. P. Nr. 6 z r. 1921, poz. 32) prawo poboru specjalnych opłat na budowę dróg gminnych, zwłaszcza, że równocześnie identyczny podatek na budowę dróg powiatowych pobiera sejmik. Jeżeli przysługuje, to czy w związku z brzmieniem art. 208, p. 3 Ustawy o sam. gminnym z 1864 r. uchwała w przedmiocie wprowadzenia tych opłat, jako obciążających całą gminę, należy do zgromadzenia gminnego, czy też do rady gminnej (b. zab. ros.?)

1) Należy odróżnić drogowe opłaty specjalne, oparte na przepisie art. 19 ustawy cytowanej, któremi można obciążyć wszystkich podatników danej jednostki samorządowej od t. zw. dopłat, opartych na przepisie art. 23 ustawy drogowej i art. 31 ustawy o finansach komunalnych, które mogą dotykać jedynie osoby i przedsiębiorstwa, nadmiernie zużywające drogę lub odnoszące z budowy lub utrzymania dróg szczególne korzyści.

Sformułowanie art. 19 ustawy drogowej jest, niestety, takie, że pobieranie opłat drogowych przez gminę nie da się uzasadnić. Natomiast niema wątpliwości, że gmina może pobierać dopłaty specjalne.

2) Ustawa drogowa nowelizuje częściowo ustawę gminną i czyni radę gminną organem uchwałodawczym w zakresie gospodarki drogowej (art. 1 p. 4, art. 4, p. 4, art. 19 ust. 3, art. 29 i 31). Według przepisów art. 19 ustęp trzeci ustawy drogowej rada gminna, a nie zebranie, decyduje o funduszach gminnych na potrzeby dróg.

20 Jakie przepisy normują sprawę powinności szarwarkowej i na czyją korzyść? Czy Urząd gminny winien uwzględnić niemożność gospodarczą dostarczenia podwody i w jakim wypadku?

1) Możność nakładania świadczeń w naturze reguluje ustawa z dnia 10. XII. 1920 r. (Dz. Ust. R. P. Nr. 6 z r. 1921, poz. 32) — art. 29, 30, 31 i 32, Świadczenia te można nakładać jedynie w związku z budową i utrzymaniem dróg gminnych.

2) W razie niemożności dostarczenia podwód, rada gminna, opierając się na art. 31 ustawy drogowej z dn. 10.XII 1920 r., może zastąpić świadczenia drogowe w naturze opłatą w wysokości, pokrywającej koszt wynajmu środków przewozowych.

21. Czy Wydział Powiatowy względnie starosta jest uprawniony do wyznaczania przymusowej dostawy środków przewozowych dla zwózki materjałów potrzebnych dla budowy dróg?

Wobec nieprzedłużenia mocy obowiązującej ustawy z dnia 10. 12 — 1920 r. (Dz. U. R. P. Nr. 6, poz. 31, r. 21) — uprawnienie omawiane wygasło (art. 1 Ustawy).

22. Czy mieszkaniec miasta, miasteczka lub wsi może być zniewolony do położenia swoim kosztem trotuaru, względnie bruku na ulicy?

Można się oprzeć na dwóch tytułach prawnych: art. 31 ustawy o finansach komunalnych oraz art. 30 — 33 ustawy drogowej z dn. 10 grudnia 1920 r. (Dz. U. R. P. Nr. 6 z r. 1921, poz. 32).

W pierwszym wypadku bruk wzgl. chodnik (trotuar) należy uznać za urządzenie dobra publicznego i do świadczeń w formie specjalnej dopłaty pociągać tych, którzy z urządzenia tego szczególne odnoszą korzyści i udogodnienia, a więc przedewszystkiem (lub nawet wyłącznie, zwłaszcza o ile chodzi o trotuar) właścicieli przylegających nieruchomości. W danym razie budowę bruku, względnie trotuaru, prowadzi gmina, a zainteresowanych mieszkańców pociąga do udziału w kosztach.

W wypadku drugim drogę, wzgl. ulicę gminną zabrukowuje się lub opatruje się trotuarami przy pomocy gminnego szarwarku drogowego. Do szarwarku tego można pociągnąć jedynie osoby, opłacające podatki bezpośrednie; rozmiar świadczenia musi być proporcjonalny do wysokości opłacanych podatków bezpośrednich. Świadczenia w naturze można zastąpić opłatą w gotówce (art. 31 ustawy drogowej).

23. Czy można powoływać spółki drogowe?

Zgodnie z przepisami art. 26 cyt. pod punktem 22 ustawy spółki drogowe, mające charakter osoby prawnej i prawo przymusowego pobierania opłat, mogą powstawać bądź dobrowolnie, bądź przymusowo.

Sposób ten jest najwygodniejszy i najskuteczniejszy, a to tembardziej, że wysokość dopłat (opłat) nie jest ustawowo ograniczona.

24. Czy w wypadku zwężenia drogi gminnej przez kogokolwiek z posiadaczy gruntów przydrożnych wskutek postawienia płotu, wójt gminy ma prawo we własnym zakresie płot usunąć?

Postawienie płotu na drodze lub na przynależności drogowej (nasyp, rów, plac na materjały drogowe i t. p.) jest przeszkodą w ruchu na drodze. Jest to rzecz oczywista, wynika zresztą jasno z brzmienia art. 4 ustawy z dn. 7. X. — 1921 r. o przepisach porządkowych na drogach publicznych (D. U. Nr. 89, poz. 656). Stosownie do przepisów art. 19 tejże ustawy, czuwanie nad przestrzeganiem przepisów porządkowych na drogach publicznych należy także do urzędów

gminnych. Wójt z mocy własnej władzy policyjnej ma prawo i obowiązek zarządzenia usunięcia płotu z drogi, a w razie nie usłuchania nakazu powinien zwrócić się do starosty, który ma prawo wymierzania kar administracyjnych z mocy art. 21 ustawy z dnia 7.X 1921 r. wyż. cyt.

KOSZTY OPIEKI.

25. Czy przez pobyt w ochronce Wydziału Powiatowego — mieszczącej się na terenie miasta — przez przeciąg jednego roku dziecko nabyło prawo do opieki w tem mieście?

W myśl przepisów art. 8 ustawy z dnia 16. VIII 1923 r. (D. U. R. P. Nr. 92, poz. 976) nabywa się prawo do opieki przez przynajmniej roczny pobyt na terenie gminy. Oczywiście termin roczny musi poprzedzać fakt zaczęcia korzystania z opieki publicznej, nie można bowiem nabyć prawa do opieki przez pobyt w zakładzie opiekuńczym. Jeżeli chodzi o dzieci, sprawę omawianą regulują p. b, c, d art. 8 cyt. ustawy, w myśl których to przepisów dziecko nie nabywa prawa do opieki samodzielnie, a jedynie za pośrednictwem rodziców; gdy rodzice, względnie ich miejsce pobytu nie jest znane, należy stanąć na stanowisku, że dziecko nie ma prawa do opieki na terenie żadnej gminy. Likwidowanie takich kosztów przewiduje art. 13 cyt. wyż. ustawy.

Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dn. 29. VI. — 24 r. (Dz. U. Nr. 56, poz. 576) przerzuciło ten obowiązek na wydziały powiatowe. Ponieważ jednak zapowiedziane tem rozporządzeniem wskazanie źródeł pokrycia dotychczas nie miało miejsca, przeto należy stanąć na stanowisku, iż pomienione rozporz. nie obowiązuje.

26. Kiedy należy zgłaszać roszczenia o zwrot kosztów opieki?

W myśl przepisów ustępu końcowego art. 21 ustawy o opiece społecznej z dnia 16. VIII — 1923 r. (D. U. R. P. Nr. 92, poz. 726) roszczenia o zwrot kosztów opieki przedawniają się po roku od upływu tego roku, w którym owe roszczenia powstały. Z przepisu tego wynika, iż najpóźniej w ciągu roku następnego należy żądać zwrotu kosztów opieki za rok uprzedni (w obu wypadkach należy pod rokiem rozumieć rok kalendarzowy). Natomiast koszty za dawniejsze lata trzeba uznać za przedawnione.

27. Kto winien przeprowadzić dowód, która gmina jest obowiązana do uiszczenia kosztów opieki i w jakim czasie?

Dowód winien przeprowadzić zainteresowany związek względnie instytucja. Gmina, od której zażądano zwrotu, ma obowiązek — w razie odmowy zwrotu kosztów opieki — udowodnienia, iż osoba, za którą się koszta opieki należą, nie nabyła na jej terenie praw do opieki. Nie ma natomiast obowiązku odszukiwania właściwej gminy, na której obowiązek ten spoczywa.

Dowód należy przeprowadzić w terminie objętym par. 4 rozp. wykonawczego z dnia 24. 4. — 24 r. (Dz. U. Nr. 38, poz. 404).

KOSZTY KURACYJNE.

28. Kto ponosi koszty leczenia za niezamożnych mieszkańców gminy?

Do dnia 1. I. 1926 r. koszty leczenia za niezamożnych mieszkańców w b. dzielnicy ros. w wypadku, gdy nie było osób zobowiązanych z mocy prawa cywilnego do poniesienia tych kosztów, ponosiła gmina stałego zamieszkania (rozp. b. Namiestnika z r. 1817 i b. komisji rządowej Spraw Wewnętrznych i duchownych z dn. 18. VII 1895 r. i z dn. 15. X. 1859 r. oraz dodatek do uwagi art. 281 ustawy lekarskiej Zb. Pr. t. XIII wyd. z r. 1892, 1906, 1908, 1909 i 1910). Za kurację po dniu 1. I. 1926 r. zgodnie z przepisami art. 1 ustawy z dn. 29. III. 1926 r. (Dz. U. Nr. 36, poz. 413) odnośne koszty ponosi gmina, na terenie której leczony zamieszkiwał przynajmniej rok w trzechleciu poprzedzającem fakt przyjęcia do szpitala.

29. Czy szpital obowiązany jest powiadomić gminę o przyjęciu chorego do szpitala?

Na mocy dawnych przepisów (dod. do uwagi art. 281 ust. lek.) gminy obowiązane były do płacenia szpitalom za swych niezamożnych członków nawet i wówczas, gdy szpital nie zawiadomił we właściwym czasie gminy o znajdującym się w szpitalu na kuracji niezamżnym jej członku.

Obowiązku powiadomienia nie przewiduje również ustawa z dn. 29.III — 1926 r. (D. U. Nr. 36, poz. 413).

30. Jak należy rozumieć brzmienie art. I ustawy z dn. 29. III — 1926 r. (D. U. Nr. 36, poz. 413).

Art. 1 w pytaniu cyt. ustala, iż koszty leczenia za czas pobytu w szpitalu do 1. I. — 1926 r. pokrywa się w b. Kr. Kon. w myśl dawnych przepisów (t. j. gminy stałego zamieszkania), natomiast za czas po dniu 1. I. — 1926 r. gmina, w której leczony zamieszkiwał przynajmniej rok w trzechleciu poprzedzającem od przyjęcia go do szpitala. Gdyby takiej gminy nie można było ustalić, koszty omawiane pokrywa się w myśl przepisów art. 2 tej ustawy (t. j. ponosi je miasto wydzielone wzgl. sejmik powiatowy, na których: a) zaszła potrzeba leczenia wzgl. b) stwierdzono ostatnie zamieszkanie leczonego w kraju).

KSIĘGI LUDNOŚCI STAŁEJ.

31. Jakie dokumenty winien przedłożyć celem zapisania go do ksiąg stałej ludności osobnik, którego rodzice (on również) byli zapisani swego czasu do ksiąg ludności stałej?

W myśl przepisów art. 30 instrukcji dotyczącej prowadzenia ksiąg ludności z r. 1861 wójt winien zapisać do księgi stałej noworodków pod numerami tych domów, w których się urodziły, zaś zgodnie z brzmieniem art. 69 tejże instrukcji, nieletni zapisują się do ksiąg ludności w miejscach stałego zamieszkania ojca, matki lub opiekuna. Jako dowód posłużyć winna metryka urodzenia oraz zeznania dwuch świadków miejscowych, że rodzice byli wpisani do ksiąg (w wypadku zniszczenia ksiąg).

32. Czy wpis do księgi ludności stałej może być dokonany na podstawie podpisanego przez wójta wyciągu z wykazu kwartalnego, czy też potrzebna jest do tego formalna metryka?

§ 33 instrukcji o księgach ludności z 1861 r. zezwala zastępować metryki osób, które już przekroczyły wiek popisowy, wykazami nadsyłanemi przez urzędników stanu cywilnego, jednak dla osób w wieku popisowym § ten wymaga koniecznie wyciągów metrykalnych.

Wobec wyjaśnienia Min. Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dn. 11 czerwca 1920 r., że urzędnicy stanu cywilnego nie są zobowiązani do załączania do wykazów kwartalnych wyciągów z ksiąg metrycznych w postaci świadectw na drukach, uważam, iż zapis do ksiąg ludności na podstawie sporządzonego przez wójta wyciągu z wykazu kwartalnego, może być dokonany.

33. Czy stały mieszkaniec gminy, zamieszkały w innej gminie, jest obowiązany złożyć metrykę ślubu swego dla poczynienia zmiany w księgach ludności stałej? Ślub był zawarty w Rosji.

Zgodnie z przepisami art. 15 i 32 instrukcji o utrzymywaniu i prowadzeniu ksiąg ludności w gminach miejskich i wiejskich Królestwa Polskiego z dn. 10/22 listopada 1861 r. wójci gmin prowadzą księgi ludności stałej na podstawie dokumentów dostarczonych przez urzędy stanu cywilnego, z czego wynika, że osoby, co do których mają być notowane właściwe dane w księgach ludności stałej, nie mają obowiązku dostarczania metryk w danym przypadku metryki ślubu. W myśl przepisów art. 94 K. C. wszelkie akty sporządzane zagranicą, albo w kraju, lecz nie przed urzędnikiem miejsca zamieszkania osób, których się dotyczą, powinny być na żądanie stron zainteresowanych do ksiąg właściwych miejsca zamieszkania tychże osób wciągnięte. Czyli, reasumując powyższe, pomieniony w pytaniu mógłby z własnej woli zwrócić się przez Ministerstwo Spraw Zagranicznych (Wydział Konsularny) o metrykę ślubu, zmusić go do tego nie można.

Zarazem zwraca się uwagę na przepis art. 83 wyż cyt. instrukcji, w myśl którego brak metryki można zastąpić przez akt znajomości.

MAJĄTEK GMINNY I GROMADZKI.

34. Jak podzielić pastwisko, należące do gromady, liczącej 3 duże osady (obecnie każda podzielona na dwa gospodarstwa po 8 morgów) i 3 małe jednomorgowe?

Jeżeli wszyscy posiadacze tych 9 gospodarstw są pełnoletni i mieszkają we własnych domostwach, uchwała o podziale pastwiska zasadniczo winna być powzięta przynajmniej przez 6 gospodarzy (⅔ głosów) zgodnie z art. 267, 271 i 274 ustawy o samorządzie gminnym.

Uchwalanie zasady, na jakiej ma być podzielone pastwisko t. j. w równych częściach dla dużych i małych, czy też w stosunku do ilości gruntu w osadach lub do ilości bydła, wyganianego na pastwisko, w zupełności zależy od większości ⅔ gospodarzy, byleby zasada była dla wszystkich jednakowa (Ukaz rosyjskiego Senatu z 3 kwietnia 1909 r. Nr. 2801). Należy w uchwale wskazać kierunek działek z podziału wynikających i kolejność dla poszczególnych numerów oraz drogi, jeżeli mają być utworzone.

Nie należy jednak wskazywać obszaru poszczególnych działek, gdyż łatwo można się pomylić przy wyliczaniu, zwłaszcza jeżeli są tworzone drogi lub wyłączane z podziału nieużytki, co może być powodem niezatwierdzenia podziału.

Wyliczenia dokona miernik, który będzie dzielił pastwisko na zasadzie wskazanej w uchwale.

35. Jakie zasady obowiązują przy podziale majątku między gminami zainteresowanemi w związku z wydzieleniem części gminy w samodzielną gminę? Czy brać pod uwagę i budynki szkolne?

W przedmiocie rozrachunku z tytułu podziału majątku gminnego zawiera jedynie ogólny przepis art. 3 ustawy z dn. 22.IX.1922 r. (Dz. U. R. P. Nr. 86, poz. 770), przepisów szczegółowych w tym przedmiocie brak. Wychodząc jedynie z zasad słuszności i z cytowanego wyżej art. 3, należy zaznaczyć, iż komisja likwidacyjna przy dokonywaniu rozrachunku winna wziąć pod uwagę wszelki majątek, a więc i budynki szkolne. Może jednak zajść wypadek, iż budynki szkolne były budowane przez gromady z własnych funduszów; oczywiście takie budynki nie powinny być brane pod uwagę przy rozrachunku.

Zaznaczyć należy, iż decyzja w omawianej sprawie, o ile do ugody między gminami nie dojdzie, należy do Wydziału Powiatowego, od której przysługuje prawo rekursu do Wojewody.

MAJĄTEK NIEOBECNYCH.

36. Jakie przepisy regulują zaopiekowanie się majątkiem nieobecnych?

W myśl art. 2 dekretu Naczelnika Państwa z dn. 16 grudnia 1918 r. (Dz. P. P. Nr. 21, poz. 68) każda władza państwowa, samorządowa lub osoba prywatna, powziąwszy wiadomość o majątku pozostawionym bez opieki wskutek nieobecności właściciela lub jego pełnomocnika, winna o tem niezwłocznie zawiadomić najbliższy urząd prokuratorski.

Dekret ten rozciągnięty został na Kresy Wschodnie rozporządzeniem z dn.

9 sierpnia 1921 r. (Dz. U. R. P. Nr. 71, poz. 474 i Dz. U. R. P. Nr. 78, poz. 705 r. 1922).

Urząd prokuratorski winien się zwrócić do Sądu Okręgowego trybem przewidzianym w ustawie z dn. 27 stycznia 1922 r. (Dz. U. R. P. Nr. 11, poz. 87) celem przedsięwzięcia właściwych środków (jak ustanowienie kuratora i t. p.).

Ustawa ta również rozciągniętą została na Kresy Wschodnie rozporządzeniem z dn. 15 maja 1922 r. (Dz. U. R. P. Nr. 43, poz. 360 oraz Dz. U. R. P. Nr. 32, poz. 326 z r 1924).

W powyższej sprawie patrz również rozporządzenie Ministra Skarbu z dn. 13 sierpnia 1924 r. (Dz. U. R. P. Nr. 73, z r. 1924).

MAGISTRAT.

37. Którzy z pośród członków Rady miejskiej mogą głosować przy wyborach członków Magistratu według przepisów Dekretu o samorządzie miejskim z dn. 11 lutego 1919 r. (Dz. Pr. P. P. Nr. 13, poz. 140).

Zgodnie z przepisem art. 43 cyt. Dekretu członków Magistratu wybierają radni, czyli, że quorum Rady Miejskiej składa się, jeżeli chodzi o wszelkie inne decyzje (art. 12) z radnych i członków Magistratu, natomiast jeżeli chodzi o wybory członków Magistratu jedynie z radnych.

38. Czy Rada Miejska, uchwalając regulamin komisji, może pominąć udział w tychże komisjach członków Magistratu oraz czy może przekazywać swym komisjom funkcje, zastrzeżone Magistratowi, jakoto angażowanie pracowników miejskich, zarządzanie majątkiem miejskim, prowadzenie przedsiębiorstw i t. d.?

Czy komisjom, powołanym przez Radę Miejską przewodniczy z urzędu burmistrz oraz czy członkowie Magistratu mają prawo brania udziału w posiedzeniach komisyj radzieckich i z jakim głosem?

Rada Miejska, jako organ uchwałodawczy i kontrolujący, może w myśl art. 22 Dekretu o sam. miejskim powierzyć uprzednie rozpatrywanie i ostateczne decydowanie spraw podlegających jej kompetencji specjalnym komisjom.

Z brzmienia tego artykułu wynika, iż komisje radzieckie nie mogą mieć powierzonych sobie funkcyj, nie leżących w kompetencji Rady Miejskiej, a więc i funkcyj zastrzeżonych wyraźnie Magistratowi, jakoto: angażowanie pracowników miejskich, zarządzanie majątkiem miejskim, prowadzenie przedsiębiorstw miejskich i t. d. (art. 47 p. 2, 3, 7), przyczem zauważyć należy, iż w związku z przepisami art. 21 p. 1 dekretu o samorządzie miejskim, komisje radzieckie mogą być upoważnione poza innemi funkcjami do ustalania zasad i wytycznych administracji majątku i przedsiębiorstw miejskich, nie mogą jednak bezpośrednio działać za Magistrat, to byłoby bowiem w sprzeczności z art. 47 i 49 dekretu o samorządzie miejskim.

W myśl przepisów art. 23 wspomnianego wyżej dekretu na wszelkich po-

siedzeniach Rady Miejskiej w miastach niewydzielonych, a więc zarówno mających za przedmiot funkcje uchwałodawcze, jak i kontrolujące (art. 20) przewodniczy burmistrz, tembardziej przeto na komisjach radzieckich, spełniających pewne czynności za radę miejską, funkcje przewodniczącego winien pełnić burmistrz, względnie jego zastępca, ewentualnie członek Magistratu, któremu burmistrz te funkcje przekaże (art. 23, 53 i 54).

Art. 22 dekretu o samorządzie miejskim nie określa bliżej składu komisji radzieckiej; względy praktyczne nakazują jednak, aby do tychże powoływani byli również i członkowie Magistratu (poza przewodniczącym), — w szczególności mający powierzone sobie na podstawie regulaminu bezpośrednie kierownictwo danym działem.

Również ze względów praktycznych wskazanem jest, aby członkowie Magistratu, nie powołani do komisyj radzieckich, bywali na posiedzeniach tychże, a to z uwagi na możność informowania komisji o stanie poszczególnych spraw (w głosowaniu jednak udziału brać nie mogą).

MELDUNKI.

39. Czy istnieje na terenie b. Kongresówki przymus meldowania się w gminie i jakie sankcje stosować należy przeciw opornym?

Stosownie do przepisów Instrukcji o utrzymywaniu i prowadzeniu ksiąg ludności w gminach miejskich i wiejskich z dnia 10 (22) listopada 1861 r. urzędy gminne i magistraty obowiązane są prowadzić ewidencję ludności niestałej. Sankcje karne za niezameldowanie się przewiduje kodeks karny z r. 1903 w art. 268 (odpowiedzialność sądowa).

Niezależnie od tego przymus meldowania się jest uregulowany odnośnie do poborowych i rezerwistów ustawą z dnia 23.V 1924 r. (Dz. Ust. R. P. Nr. 61, poz. 609) o powszechnym obowiązku służby wojskowej i odnośnem rozp. wyk. z d. 21.III 1925 r. (Dz. U. R. P. Nr. 37, poz. 252). (Patrz „Podręcznik w przedmiocie załatwiania czynności wojskowych" opracowany przez W. Kałubę — r. 1925 — w wydaniu Zw. Pr. Administracji Gminnej). Ustawa cytowana przewiduje sankcje wysokie (do 6 tygodni aresztu i 500 złotych grzywny). Kary wymierza Starosta na podstawie sprawozdań Urzędów Gminnych i Magistratów.

NOCLEGI.

40. Czy istnieje na terenie b. zaboru rosyjskiego obowiązek nocowania podróżnych?

Niema ustawowego obowiązku nocowania podróżnych: przeciwnie, władze gminne obowiązane są zapobiegać żebractwu i przytrzymywać włóczęgów (art. 24 p. c. ustawy o samorządzie gminnym z r. 1864). W praktyce ustalił się na wsi zwyczaj, z pobudek miłosierdzia płynący, iż zgłaszających się podróżnych nocuje się; ażeby równomiernie ten ciężar rozłożyć, zazwyczaj sołtys wyznacza noclegi

kolejno. Aczkolwiek ze względów ludzkości wskazanem jest podróżnego w dom przyjąć, to jednak należy podkreślić, iż tego rodzaju zwyczaje protegują włóczęgostwo, które należy tępić ze względów zdrowia i bezpieczeństwa publicznego.

NUMERY DOMÓW.

41. Z mocy jakich przepisów na ter. b. Kongresówki obywatel jest obowiązany do zamieszczania numeru na posiadanym domu?

Zgodnie z przepisami cyrkularza b. Rząd. Kom. Spraw Wewn. i Duch. z dn. 11 (23) lipca 1842 i 18 (30) czerwca 1845 r. za Nr. Nr. 7899-15000 i 12050-23510 (postanowienia, odnoszące się do dział. gub. i pow. władz cz. II t. II str. 622-624) wójt gminy baczy, by domy mieszkalne były zaopatrzone w numery policyjne zgodne z uwidocznionemi w księgach ludności; numery winny być sporządzone na tabliczkach drewnianych wzgl. metalowych, nie podlegających szybkiemu psuciu się. Numery te nie mogą być dowolnie zmieniane.

OPŁATY.

42. Czy władza nadzorcza uprawniona jest do ingerowania w kierunku zmiany stawek opłat?

Do ingerowania w sprawie stawek opłat kancelaryjnych upoważnia władze nadzorcze przepis art. 27 p. 3 ustawy z dn. 11.VIII 1923 r. (Dz. Ust. R. P. Nr. 94, poz. 747), natomiast odnośnie do opłat za używanie urządzeń i zakładów dobra publicznego zostały przewidziane odpowiednie uprawnienia dla władz nadzorczych w ustawie z dn. 29.XII 1925 r. (Dz. U. R. P. Nr. 1, poz. 2/26), zamienionej rozp. prez. z dnia 31.VIII — 26 r. (Dz. U. R. P. Nr. 91, poz. 527).

43. Czy Magistrat na terenie b. zaboru rosyjskiego ma prawo pobierania opłat brukowych nietylko od wjazdu furmanek do miasta, ale i od przejazdu tychże przez miasto i czy Wydział Powiatowy może nie zatwierdzić uchwały Rady Miejskiej odnośnie opłat omawianych za przejazd przez miasto?

Przepisów regulujących pobór opłat wjazdowych (brukowych) niema. Miasta pobierały omawiane opłaty na podstawie indywidualnych aktów nadawczych, otrzymywanych od władz rosyjskich. Obecnie pobór wspomnianych opłat uskutecznia się na podstawie art. 27 ustawy o tymczasowem uregulowaniu finansów komunalnych z dn. 11 sierpnia 1923 r. (Dz. U. R. P. Nr. 94, poz. 747), jako za używanie bruków miejskich, wobec czego niema podstawy do robienia różnicy między furmankami zatrzymującemi się w mieście, a przejeżdżającemi przez miasto, o ile konserwacja bruków na wszelkich ulicach jest dokonywana na koszt miasta.

Należy nadmienić, iż uchwały Rady Miejskiej w omawianej sprawie nie wymagają zatwierdzenia władz nadzorczych (punkt 2 art. 27), trudno bowiem rozciągnąć na tę kategorję opłat ustawę z dn. 29.12 1925 r. o zabezpieczeniu po-

daży przedmiotów powszedniego użytku (Dz. U. R. P. Nr. 1, poz. 2), zamienioną rozp. prez. z dn. 31.VIII 26. (Dz. U. R. P. Nr. 91, poz. 527).

44. Czy Urząd Gminny na ter. b. Kongresówki może pobierać opłaty na rzecz gminy za wydawanie zaświadczeń i inne czynności?

Urząd Gminny może pobierać opłaty za poświadczenia i czynności urzędowe zgodnie z art. 27 ustawy z dn. 11 sierpnia 1923 r. (Dz. U. R. P. Nr. 94, poz. 747). Wysokość tych opłat w b. Królestwie Kongresowem projektuje w formie specjalnego statutu Rada Gminna, uchwala zebranie gminne.

POCZTA I TELEGRAF.

45. Czy Urząd Pocztowy może bez zgody Urzędu Gminnego ustawiać słupy telefoniczne w osadzie dowolnie bez porozumienia się z władzami gminnemi, nie zwracając uwagi na tamowanie ruchu?

Art. 13 ustawy z dn. 3.VI 1924 r. o poczcie, telegrafie i telefonie (Dz. U. R. P. Nr. 58, poz. 584) daje uprawnienie władzom pocztowo - telegraficznym do zakładania instalacyj i telegraficznych i telefonicznych bez odszkodowania na drogach i placach publicznych. Poza tem ogólnem uprawnieniem ustawa nie reguluje bliżej sposobu wykorzystywania tych uprawnień. Winno by to uczynić rozporządzenie wykonawcze do tej ustawy, do wydania którego Minister Poczt i Telegrafów (dzisiaj Przemysłu i Handlu) jest zobowiązany przepisami art. 48, ale, niestety, już dwa lata mija od wejścia w życie ustawy, a rozporządzenia wykonawczego jeszcze niema.

W praktyce władze pocztowo-telegraficzne uważają za swój obowiązek porozumiewać się z władzami gminnemi co do przeprowadzania omawianych urządzeń na drogach i placach publicznych i jest to konieczne ze względów bezpieczeństwa i swobody komunikacji, jak i z powodu konieczności brania pod uwagę wytycznych rozbudowy i planu regulacyjnego miasta, czy osady.

Jeżeli w pewnym wypadku ma miejsce omijanie władz gminnych, względnie nie branie pod uwagę dezyderatów gminy przy przeprowadzaniu linij telegraficznych i telefonicznych, należy wnieść skargę do właściwej Dyrekcji Poczt i Telegrafów.

46. Czy Urząd Gminny jest obowiązany do doręczania listów, gazet, recepisów osobom zamieszkałym poza siedzibą Urzędu Pocztowego?

Urząd Pocztowy obowiązany jest do doręczania korespondencji jedynie w miejscowym okręgu doręczeń, który zazwyczaj rozciąga się na daną miejscowość (miasto wzgl. osadę), zaś do dalszych wsi, t. j. w t. zw. zamiejscowym okręgu doręczeń, korespondencje, recepisy, pisma, telegramy z oznaczeniem „pocztą" doręcza Urząd Gminny przy pomocy sołtysów.

Obowiązek ten Urzędu Gminnego wyraźnie jest uregulowany § 22 rozpo-

rządzenia b. Ministra Poczt i Telegrafów z dn. 15.IX 1921 r. Nr. 13495-V (Nr. 36 z r. 1921) w odniesieniu do korespondencji pochodzącej z Ameryki, który to przepis stosowany jest również i do pozostałej korespondencji i wobec braku specjalnych przepisów, regulujących obowiązki Urzędów Gminnych w omawianym przedmiocie.

47. Czy osoby zainteresowane mogą zastrzec sobie odbiór korespondencji w Urzędzie Pocztowym?

Zastrzeganie pozostawiania korespondencji w Urzędzie Pocztowym jest możliwem, powoduje jednak koszt opłacania specjalnej skrzynki pocztowej. Wskazane jest przeto doradzanie tym adresatom, którzy wyrażają chęć odbierania osobiście korespondencji w Urzędzie Pocztowym, aby podawali adres „poste restante", wtedy bowiem korespondencja bezwzględnie musi być zatrzymaną w Urzędzie Pocztowym i wydana w każdej chwili (w czasie godzin urzędowych) zainteresowanej osobie.

48. Czy Urząd Pocztowy, przesyłając gminie do doręczenia telegramy osobom, zamieszkałym w zamiejscowym okręgu doręczeń, obowiązany jest uiścić opłaty za posłańca?

Sprawa doręczania telegramów i ponoszenia kosztów z tem związanych jest unormowana rozporządzeniem b. Ministra Poczt i Telegrafów z dn. 25.I 1923 r. L. 4279-IX (Dz. Urz. M. P. i T. Nr. 5). Rozporządzenie to przewiduje różnoraki sposób doręczania telegramów, a mianowicie: „pocztą", „posłańcem" t. zw. telegramy X. P. P. i X. P. T. (przy których opłatę za posłańca uiszcza nadawca zgóry. Telegramy „pocztą" i „posłańcem" są doręczane za pośrednictwem posłańców, o ile takowych specjalnie umówionych, Urząd Telegraficzny posiada) — jednak na koszt adresata. I to w pierwszym wypadku, t. j. „pocztą", o ile adresat wyraźnie zobowiązał się ponosić koszt posłańca, zaś w drugim wypadku (t. j. „posłańcem"), o ile Urząd Telegraficzny jest pewny zwrotu kosztów posłańca. W razie braku posłańców, szczególniej jeżeli chodzi o dalsze odcinki względnie zwykle przy telegramach „pocztą" telegram jest przesyłany jako zwykła korespondencja za pośrednictwem Urzędu Gminnego i sołtysów.

Telegramy X. P. P. i X. P. T. (posłaniec opłacony zgóry) winny być bezwzględnie doręczane przez Urząd Telegraficzny za pośrednictwem własnych posłańców. W razie nieposiadania posłańca Urząd Telegraficzny może się zwrócić do Urzędu Gminnego z prośbą o dostarczenie posłańca, jednakże koszt tego posłańca ponosi Urząd Telegraficzny.

Stawki kosztów posłańca do poszczególnych punktów danej gminy ustala w myśl przepisów wyżej cytowanego rozporządzenia Urząd Telegraficzny w porozumieniu z Urzędem Gminnym.

Reasumując powyższe, stwierdzić należy, iż Urząd Gminny nie ma wogóle obowiązku dostarczania specjalnych posłańców dla doręczania telegramów.

Urząd Gminny ma jednak obowiązek doręczania telegramów, przesyłanych do zamiejscowego okręgu doręczeń, „jako zwykła korespondencja", ale również w drodze zwykłej, t. j. za pośrednictwem sołtysów ew. w inny sposób, w danej gminie przyjęty.

PODATKI.

49. Czy w b. zaborze rosyjskim obowiązują przepisy prawodawstwa rosyjskiego o opodatkowaniu lasów prywatnych w stosunku 4 morgi lasu równa się 1 morgi ziemi ornej?

Przepisy przytoczone w zapytaniu zostały uchylone mocą punktu 4-go art 17 ustawy z dn. 15 czerwca 1923 r. w przedmiocie wyrównania podatków gruntowych (Dz. U. Nr. 65, poz. 595). Lasy państwowe podlegają opodatkowaniu na rzecz związków komunalnych na podstawie art. 2 ust. 2 ustawy z dn. 11 sierpnia 1923 r. o uregulowaniu fiansów komunalnych (Dz. Ust. R. P. Nr. 94. poz. 747). Celem wymiaru podatku przeprowadza się klasyfikację gruntów z zastosowaniem do przepisów art. 126-128 ustawy rosyjskiej o podatkach bezpośrednich, tudzież przepisów § 7 i 8 rozporządzenia Ministra Skarbu z dnia 9 września 1920 r. (Dz. U. R. P. Nr. 97, poz. 639). Stawki podatku powinny odpowiadać normom podatku komunalnego, wyznaczonego dla podobnych sąsiednich gruntów prywatnych.

50. Czy zgodnie z przepisami art. 3 ustawy z dnia 16.VI 1923 r. (Dz. U. R. P. Nr. 65, poz. 505) posiadacze kilku posiadłości gruntowych w różnych wsiach danej gminy otrzymują zniżki z tytułu degresji w stosunku do należności podatkowej z każdego kawałka gruntu oddzielnie, czy też w stosunku do łącznej należności podatkowej.

Z brzmienia art. 2 i 3 wyżej cytowanej ustawy i 1, 2 i 4 rozp. wyk. z dn. 7 lipca 1923 r. (D. U. R. P. Nr. 73, poz. 569) wynika, iż degresję należy ustalać w stosunku do łącznej należności podatkowej ze wszystkich posiadałości gruntowych danego płatnika, znajdujących się nie tylko na terenie danej gminy, ale również i powiatu, a nie przekraczającej 4.40 zł. względnie 17.60 zł. (Rozp. Min. Skarbu z dn. 18 grudnia 1923 r. — D. U. R. P. Nr. 134, poz. 1117).

51. Czy firma leśna, eksploatująca las na terenie gminy wiejskiej b. zab. ros., a mająca biuro na terenie gminy miejskiej, winna opłacać podatek wyrównawczy na pokrycie niedoboru budżetowego magistratowi, czy gminie wiejskiej? Świadectwo przemysłowe zostało wykupione na teren gminy wiejskiej.

Podatek wyrównawczy przysługiwał w r. 1925 z mocy ustawy z dn. 13.V 1925 r. (Dz. U. R. P. Nr. 59, poz. 414) jedynie gminie wiejskiej b. zaboru rosyjskiego. (Na rok 1926 odnośny projekt ustawy również jedynie dla gmin wiejskich jest przedłożony sejmowi). Magistrat więc omawianej składki wogóle pobierać nie może. W myśl art. 1 cyt. wyż. ustawy podatek wyrównawczy pobiera

się od płatnika świadectwa przemysłowego na wykonywanie przemysłu w gminie, z czego wynika, iż należy brać pod uwagę miejsce wykonania przemysłu, a nie siedzibę zarządu. W siedzibie zarządu przedsiębiorstwa wymierza się podatek dochodowy od tegoż przedsiębiorstwa.

52. Urząd gminy na terenie b. zaboru ros. ściąga państwowy podatek gruntowy od 1924 r. i żadnego odszkodowania za pobór (w myśl art. 43 p. 5 ustawy o tymcz. ureg. fin. kom. z dn. 11.VIII 1923 r.) nie otrzymuje. Natomiast kasa skarbowa potrąca tytułem odszkodowania na rzecz skarbu państwa 2% od sum komunalnych, pobranych przez urząd gminny. Czy postępowanie kasy skarbowej ma podstawę prawną i w jaki sposób można otrzymać 3% odszkodowania, należnego urzędowi gminnemu?

Ministerstwo Skarbu zajmuje stanowisko, że pobór podatku gruntowego włościańskiego przez wójta gminy jest jego obowiązkiem, przepisanym przez art. 289 obowiązującej jeszcze ustawy rosyjskiej o podatkach bezpośrednich. (Tom V Zb. Pr. ros. wydanie z r. 1903). Nie może więc tu mieć miejsca art. 43 ustawy z dn. 11.VIII 1923 r. (Dz. U. R. P. Nr. 94, poz. 747), który mówi o przekazaniu przez Ministerstwo Skarbu ściągania podatku gruntowego związkom komunalnym, jak to miało miejsce z gminami w Małopolsce (Rozp. Prezyd. Rzeczp. z dn. 28.VI 1924 r. Dz. Ust. Nr. 56, poz. 567).

53. Czy i w jakiej formie mogą być pobierane specjalne dopłaty (opłaty) na budowę rzeźni miejskiej?

Art. 31 ustawy z dn. 11.VIII 1923 r. (Dz. U. R. P. Nr. 94, poz. 747) nakazuje pobieranie specjalnych dopłat (opłat) na pokrycie kosztów założenia i utrzymania urządzeń i zakładów dobra publicznego od osób, osiągających z tychże urządzeń specjalne korzyści i udogodnienia. Bliższe szczegóły w tym przedmiocie zawiera par. 19 rozp. II Min. Spraw Wewnętrznych z dn. 18.III 1924 r. (Dz. Ust. Nr. 31, poz. 317).

W odniesieniu do rzeźni miejskiej za osoby osiągające specjalne udogodnienia i korzyści uznać należy przedsiębiorców, dokonywujących uboju w tejże rzeźni miejskiej. Za najodpowiedniejszą formę pobierania dopłat należy uznać specjalny procentowy dodatek do opłat, pobierany za ubój w rzeźni.

54. Czy właściciel, posiadający nieruchomość w jednej gminie a zamieszkały w innej, jest zobowiązany do ponoszenia powinności naturalnych?

O obowiązku świadczeń naturalnych na rzecz gminy w b. Kongresówce decyduje wyłącznie fakt posiadania majątku nieruchomego na terenie gminy, natomiast miejsce zamieszkania właściciela jest dla sprawy bez znaczenia. Zasada ta odnosi się do wszelkich powinności naturalnych, opartych na przepisach rosyjskich (a więc do podwód, dostarczanych na potrzeby administracji gminnej, urzędników państwowych i t. d.).

Natomiast powinności naturalne, świadczone na potrzeby dróg gminnych, zostały uregulowane odmiennie ustawą z dn. 10 grudnia 1920 r. o budowie i utrzymaniu dróg publicznych (Dz. U. R. P. Nr. 6, poz. 32 z r. 1921 art. 28-33). Według tych postanowień do świadczeń naturalnych na potrzeby dróg (podwody i ręczny szarwark drogowy) mogą być pociągnięci tylko mieszkańcy gminy, opłacający podatki bezpośrednie, w stosunku do wysokości opłacanych przez nich podatków bezpośrednich (art. 30).

55. *Czy wydział powiatowy postępuje prawnie, potrącając koszta za kurację z sum przypadających na rzecz gminy z dodatków do pod. państwowych, nie porozumiawszy się z urzędem gminnym i nie biorąc pod uwagę, czy urząd rozporządza kwotą na ten cel budżetem przewidzianą?*

Niema wyraźnego przepisu, uprawniającego wydział powiatowy do potrącania sum, przypadających gminom z tytułu dod. do podatków państwowych. Poszczególne wydziały powiatowe uzasadniają postępowanie takie rozciągliwością uprawnień, wynikających z nadzoru nad gminami. Interpretacja taka jest nieścisła. Z reguły tego rodzaju rozrachunki przelewane na rzecz wydziału powiatowego z tytułu udowodnionych należytości kosztów leczenia winny być dokonywane po uprzedniem wyczerpaniu wszystkich środków porozumienia się z gminą.

O ile budżet gminy nie przewiduje wydatków z tytułu kosztów kuracyjnych, wzgl. przewidziana suma jest wyczerpana, gmina winna uchwalić budżet dodatkowy, w którym możność pokrycia wydatków z tego tytułu stworzona została art. 2 ustawy z dn. 19.III 1925 r. (Dz. U. Nr. 38, r. 1925, poz. 255). O ile gmina uchyla się od uchwalenia takiego budżetu dodatkowego, odnośne kredyty ustala wydz. pow. przymusowo.

56. *Czy władze skarbowe są uprawnione do potrącania z dodatków do podatków państwowych kwoty zdefraudowanej podatków państwowych pobranych przez pisarza gminy od płatników?*

Kwestja poruszona jest trudną do rozwikłania wobec braku przepisów prawnych konkretnie regulujących poruszone zagadnienie.

Wychodząc z założenia logiki i słuszności, stwierdzić należy, iż tylko w tym wypadku gmina ponosi odpowiedzialność za zdefraudowane sumy obce, jeżeli do ich poboru była ustawowo wzgl. na mocy umowy zobowiązana i gdy pieniądze inkasował urzędnik gminy do tego upoważniony, wydając formalne, sznurowe kwity. Gmina bowiem winna odpowiadać materjalnie za sumy zdefraudowane przez pracowników, gdy ci nie posiadają majątku.

W każdym bądź razie władze skarbowe nie mają uprawnień do samowolnego potrącania sobie kwot zdefraudowanych z dodatków do podatków państwowych. Uczynić to może w drodze nadzoru właściwa władza nadzorcza, o ile budżet gminy przewiduje odnośne kredyty, a zarząd gminy będzie się ociągał z uiszczeniem.

PODWODY.

57. W jakich wypadkach policja państwowa może żądać podwód?

Na zasadzie rozkazu Głównego Komendanta Pol. Państw. z dn. 24. XII. 1919 r. Nr. 27, powołującego się na okólnik Min. Spraw Wew. z dn. 27. XII. 1918 r. Nr. 2639. II. 8688 funkcjonarjusze policji państwowej mogą żądać podwód od gmin wiejskich i miejskich w następujących wypadkach (po wyczerpaniu własnych środków lokomocji):

a) w celu udania się na miejsce żywiołowych wypadków;

b) w razie konieczności bezpośredniego pościgu za przestępcami;

c) w pilnych lub terminowych sprawach służbowych, o ile zwłoka grozi niebezpieczeństwem lub szkodą dla interesów publicznych lub osób prywatnych i o ile odległość od miejsca czynności służbowych wynosi więcej niż 10 kilometrów w jedną stronę;

d) dla przewozu dowodów rzeczowych i rzeczy skarbowych, jakie nie mogą być ze względu na wielkość lub ciężar przeniesione lub przesłane pocztą;

e) przy przewozie osób zaaresztowanych, korzystających z prawa przewozu, t. j. chorych, kalek, dzieci do lat 14, oraz matek z dziećmi przy piersi, o ile odległość lub stan zdrowia tego wymaga;

f) celem przewozu do szpitala lub do domu osób, uległych nagłej chorobie na drogach lub w miejscach publicznych.

Zgodnie z okólnikiem Ministerstwa Spraw Wewnętrznych z dn. 27. XII. 1918 r. Nr. 26839 — II. 8688 funkcjonarjuszom policji państwowej przysługuje prawo korzystania z podwód w sprawach służbowych.

Do podpisywania zapotrzebowań na podwody w myśl rozkazu Komendanta Głównego Nr. 27 z dn. 31. XII. 1919 r. są upoważnieni komendanci policji państwowej względnie komendanci posterunków.

Zapotrzebowanie żądający podwody przedkłada w urzędzie gminnym wzgl. w magistracie.

Po odbyciu podwody funkcjonarjusz policji winien dać pokwitowanie.

Zasadniczo więc posterunkowy niema prawa samodzielnie żądać podwody ani też wydawać zlecenia sołtysowi. W praktyce jednak może zajść konieczność niezwłocznego zapotrzebowania podwody (np. przy pościgu). W takich wypadkach funkcjonarjusz policji zwraca się do sołtysa nie z poleceniem, ale z zapotrzebowaniem (na piśmie). Sołtys w tym przypadku występuje nie jako podwładny funkcjonarjusza policji państwowej, ale jako zastępca wójta. O fakcie otrzymania podwody bezpośrednio od sołtysa winien być powiadomiony wójt gminy.

58. Czy gmina jest obowiązana pokrywać koszta najmu podwody pod przejazd lekarza weterynarji do miejscowości objętej zarazą i na zasadzie jakiego prawa?

Lekarzom i weterynarzom w czasie epidemji i księgosuszu przysługują podwody płatne według taksy pocztowej (Zb. Przep. Wydz. Spraw Wewnętrznych Tom. II str. 613); obowiązek ten stwierdza również okólnik Min. Spr. Wew. z d. 27. XII. 1918 r. (26. 839. II. 8688), dotyczący podwód dla urzędników sędziowskich, inspektorów szkolnych, urzędników Min. Roln. oraz administracji wewnętrznej.

Wobec nieaktualności taryf rosyjskich obecnie wypłacane są normy według stawek, ustalonych przez władze samorządowe. Koszt podwody winien pokryć korzystający bezpośrednio; zwrot wyłożonych sum urzędnik otrzymuje ze Skarbu Państwa.

59. Czy ławnik Sądu Pokoju w b. Kr. Kongr. jest zwolniony od powinności gminnej?

Art. 252 ustawy o samorządzie gminnym z r. 1864 przewiduje omawiane ulgi w odniesieniu do osób sprawujących funkcje administracyjne w gminie, a więc wójta i sołtysów, niema natomiast przepisów, zwalniających od świadczeń w naturze ławników sądów pokoju, którzy nie są urzędnikami administracji gminnej.

60. Czy radni gminy są zwolnieni w b. Kr. Kongr. od ponoszenia gminnych świadczeń osobistych?

Członkowie rady gminnej nie są zwolnieni od ponoszenia ciężarów gminnych; wyjątek stanowią świadczenia osobiste, lecz tylko w czasie pełnienia obowiązków, mianowicie: posiedzeń, delegacji i t. p. (Patrz Instrukcja dla rad gminnych — okólnik Min. Spraw. Wewn. z dn. 24. III. 1919 r. Nr. 196).

61. Czy wójtowi gminy w b. Kr. Kongr. przysługują podwody celem przywożenia go do urzędu gminnego i odwożenia do własnego mieszkania?

W myśl przepisów okólnika Członka zarządzającego czynnościami Kom. Urządz. z dn. 16. II. 1865 r. Nr. 10, zebranie gminne powinno przyznać wójtowi gminy na rozjazdy ryczałt w gotówce wzgl. dostarczyć podwód.

POLICJA PAŃSTWOWA.

62. Czy stanowisko komendanta posterunku pol. państwowej jest równem ze stanowiskiem wójta gminy?

Między wójtem a komendantem posterunku pol. państwowej niema współzależności służbowej. Obaj podlegają bezpośrednio władzy 1-ej instancji, można tedy mówić o równorzędności tych stanowisk. Atoli wójt jest gospodarzem gminy i zarazem pełni władzę policyjną na terenie gminy; policja państwowa winna mu na żądanie służyć pomocą, jako organ wykonawczy (art. 2 ustawy o pol. państw. z dn. 24. VII. 1919 r. D. U. Nr. 61, poz. 363).

63. Czy urząd gminny jest obowiązany przyjmować i odsyłać na pocztę korespondencję miejscowego posterunku P. P. w ten sposób, że kwituje odbiór w książce tegoż posterunku?

Urząd gminny nie ma obowiązku przyjmowania i odsyłania na pocztę korespondencji posterunku Pol. Państw. Wskazanem jest jednak, aby woźny gminy, udając się na pocztę, zabierał również korespondencję posterunku Pol. Państw. na podstawie książki doręczeń tegoż posterunku.

POLICJA BUDOWLANA.

64. Kto sprawuje policję budowlaną w gminie i w odniesieniu do jakich budynków?

Z mocy ustawy z dnia 18. VII. 1924 r. (D. U. Nr. 73, poz. 715) pozwolenia na wznoszenie budowli parterowych w osadach i gminach wiejskich wydaje wójt gminy.

Pozwolenia na wznoszenia w tych miejscowościach budynków mieszkalnych, mających więcej niż parter, wszelkich zakładów przemysłowych (np. cegielni), wszelkich gmachów użyteczności publicznej (kościół, szpital, dom ludowy, pomnik i t. d.) wydaje Wojewoda.

Pozwoleń na prywatne parterowe budynki członków zarządu i takież budynki urzędu gminnego wydaje Wydział Powiatowy.

65. Czy wójtowi przysługują podwody w sprawie wyjazdu celem zbadania nowowznoszonych budowli i w razie przeciwnym, czy gmina może pobierać opłaty od zainteresowanych na pokrycie kosztów przejazdu?

Ustawa z dn. 18. VII. 1924 r. (D. U. Nr. 73, poz. 715) nie zawiera uprawnień do pobierania zwrotu kosztów związanych z zatwierdzeniem planów budowlanych, dokonywanych przez wójta, jak to czyni dekret z dn. 14. IV. 1924 r. (D. U. Nr. 36, poz. 383 w art. 5).

Wobec powyższego należy traktować obowiązki wójta w sprawach omawianych na równi z innemi obowiązkami tegoż w zakresie administracji gminnej, w związku z załatwieniem których wójtowi przysługuje zwrot kosztów podróży z funduszów gminnych. Zauważyć należy, iż w myśl obowiązujących w tej dziedzinie przepisów (okólnik członka zarządz. Kom. Urzęd. z dn. 25.I. 1865 r. Nr. 10 (t. II, str. 189 Z. P. K. urzęd. t. I str. 497) na wyjazdy w interesach służby zebranie gminne może przyznawać wójtom kwoty pieniężne, bądź bezpłatne furmanki.

Powyżej przytoczony stan prawny nie stoi jednak na przeszkodzie do stanowienia przez władze uchwalające gminy opłat kancelaryjnych z mocy art. 27 ustawy z dn. 11.VIII 1923 r. (D. U. Nr. 94, poz. 747), stawki tych opłat winny być przewidziane w statucie opłat kancelaryjnych. Z charakteru jednak tych opłat wynika, iż nie mogą one stanowić całkowitej rekompensaty kosztów w pytaniu poruszonych.

POŚWIADCZENIA DOKUMENTÓW.

66. Czy wójt gminy w b. zab. ros. może poświadczać odpisy dokumentów (np. metryk); poświadczać własnoręczność podpisów kontrahentów na umowach dzierżawnych, podpisów na pełnomocnictwach do odbioru pieniędzy w instytucjach państwowych, oraz do prowadzenia spraw w sądach?

W myśl przepisów art. 128 ustawy notarjalnej z dnia 14. IV. 1866 r. sporządzanie poświadczeń odpisów, własnoręczności podpisów, należy do kompetencji notarjuszy. W razie braku notarjusza czynności te sporządzają sędziowie pokoju (art. 2, 220, 221 tejże ustawy). Pełnomocnictwa adwokatów nie wymagają zaświadczeń. Pełnomocnictwa wydawane innym zastępcom wymagają zaświadczenia sędziego, notarjusza względnie wójta (art. 47 ustawy post. cyw.).

Zaświadczenia na pełnomocnictwach do odbioru pieniędzy w instytucjach państwowych mogą być dokonywane przez wójtów, o ile odnośna władza uzna to za wystarczające.

PISARZ GMINNY.

67. Czy w b. Królestwie Kongresowem czynności pisarza i wójta gminy może pełnić jedna osoba, wybrana przez Radę Gminną i ogólne zebranie?

Stosownie do przepisów art. 231 ustawy gminnej z r. 1864 „w gminach, w których dla braku funduszów nie będzie oddzielnego pisarza gminy, prowadzenie korespondencji pozostawia się odpowiedzialności i bliższemu rozporządzeniu samego wójta".

„Prowadzenie ksiąg... wkłada się... na pisarza tam, gdzie będzie ustanowiony„. Przepisy prawne więc nie wkładają obowiązku angażowania pisarza. Jeżeli przeto wójt jest wyrobiony dostatecznie i może podołać pracy, — należy uznać pełnienie funkcji pisarza przez tegoż za bardzo wskazane.

Na Kresach Wschodnich zgodnie z przepisami art. 57 Kom. Gen. Ziem Wschodnich o samorządzie gminnym z dn. 26. IX. 1919 r. (Dz. Urz. Z. C. Z. W. Nr. 21, poz. 215) „do pomocy wójtowi oraz zarządowi gminnemu w prowadzeniu Urzędu Gminnego istnieje w każdej gminie pisarz gminny".

68. Kto angażuje i zwalnia pisarza gminnego w b. zaborze rosyjskim?

Zgodnie z przepisami Dekretu o radach gminnych pisarza gminnego w b. Królestwie Kongresowem angażuje i zwalnia Rada Gminna, natomiast w myśl przepisów art. 57 cytowanego w pytaniu 67 rozporządzenia pisarza mianuje starosta z pośród kandydatów przedstawionych przez zarząd gminny; również starosta zwalnia pisarza bądź na żądanie zarządu gminy bądź z urzędu.

RADA GMINNA I MIEJSKA.

69. Czy zebranie nadzwyczajne rady gminnej w b. Kr. Kongr., zwołane przez wójta gminy bezpośrednio po odbytem w tym dniu posiedzeniu tejże rady,

jest prawomocne. Zwołanie wspomnianego zebrania żądało 10 radnych. obecnych na posiedzeniu?

Zgodnie z przepisem art. 8 Dekretu z dn. 28 listopada 1918 r. (Dz. Pr. Nr. 18, poz. 48) zebranie rady gminnej zwołuje wójt zależnie od swego uznania, wzgl. na żądanie 5 radnych. Dekret nie podaje terminów, w jakich wójt obowiązany jest zwołać posiedzenie na żądanie radnych, — ustala to par. 28 instrukcji, zaznaczając, iż w wypadkach nagłych wójt powinien zawiadomić członków rady o posiedzeniu przynajmniej na 24 godziny. Powiadomienie jest w omawianym wypadku konieczne wobec nieobecności 2-ch radnych. Reasumując powyższe, stwierdzić należy, iż uchwały rady gminnej powzięte na posiedzeniu w pytaniu poruszonem mogą ulec ze względów formalnych unieważnieniu przez władze nadzorcze.

70. a) Co wójt winien uczynić w razie uchwalenia przez zebranie gminne wniosków sprzecznych z ustawami, względnie przekraczających kompetencje tego zebrania. b) Czy zebranie gminne może zgłaszać protesty przeciw rozporządzeniom władz, uchwałom sejmowym i t. d.?

a) Wójt gminy, kierując obradami zebrania gminnego w charakterze przewodniczącego, powinien oddziaływać na zebranie, aby nie przekraczało swej kompetencji przez powzięcie uchwał sprzecznych z przepisami prawa, tembardziej, iż zgodnie z par. 4 instrukcji dla rad gminnych z 1919 r. wszelkie sprawy, jakie mają być przedłożone zgromadzeniu gminnemu, muszą być uprzednio rozważone przez radę gminną, przyczem wnioski winny być sformułowane na piśmie i wciągnięte do księgi protokułów rady gminnej.

Gdyby na zebraniu gminnem w wolnych wnioskach starano się przeforsować wnioski, przekraczające kompetencje zebrania, również wójt winien nie poddawać ich pod głosowanie.

(Nadmienić należy, iż uchwały przekraczające kompetencje zebrania wzgl. sprzeczne z przepisami prawa, ulegają unieważnieniu z mocy art. 200 ustawy gminnej z 1864 r.).

b) Zebranie gminne może w sprawach gospodarczych zgłaszać memorjały do władz w związku z potrzebą zmiany ustaw, czy rozporządzeń; niedopuszczalnem jest jednak, aby te materjały przyjmowały charakter protestów.

71. Czy osoby, nienależące do rady gminnej, mogą być obecne na posiedzeniach i korzystać z prawa głosu doradczego?

1) Według art. 10 dekretu o utworzeniu Rad Gminnych na obszarze b. Królestwa Kongresowego posiedzenia Rady Gminnej są z reguły jawne. Obecność mieszkańców gminy na posiedzeniach jest dopuszczalna.

Natomiast ten sam przepis prawny stanowi wyraźnie, że owe osoby postronne obecne na posiedzeniach Rady głosu zabierać nie mogą. Jedynie pisarzowi gminnemu przysługuje prawo głosu doradczego na posiedzeniach Rady.

Niema natomiast przeszkód, aby członkowie Rady odbywali in gremio narady z osobami postronnemi. Nie będzie to jednak oficjalne posiedzenie Rady; żadne obowiązujące uchwały zapadać na takiem zebraniu nie mogą.

72. Czy radny będący zarazem członkiem sejmiku, traci te mandaty z chwilą objęcia stanowiska płatnego w zarządzie gminy?

Radny nie może zajmować płatnej posady w zarządzie gminnym. Tego rodzaju wyraźne postanowienie mieści się w rozporządzeniu Kom. Gen. Z. W. o samorządzie gminnym. Ustawa gminna z r. 1864, ani też dekret o utworzeniu rad gminnych nie zawierają wprawdzie tak wyraźnego w tym względzie postanowienia, niemniej jednak wynika to z ich logicznej interpretacji. Jeżeli bowiem do rady gminnej należy m. in. mianowanie, kontrola i usuwanie urzędników gminnych, to oczywiście nie można sobie wyobrazić rady gminnej, któraby te czynności mogła spełniać prawidłowo, gdyby w jej skład wchodzili ci urzędnicy.

Radny, który był zarazem członkiem sejmiku powiatowego, z chwilą objęcia posady pracownika gminnego musi zrzec się zarówno mandatu do rady gminnej, jak i do sejmiku. W myśl bowiem dekretu z dn. 5.XII 1918 r. o tymczasowej ordynacji wyborczej do sejmików powiatowych (Dz. Pr. Nr. 19, poz. 51) wyboru delegatów do sejmiku dokonują w gminach wiejskich rady gminne z pośród swych członków. Jeżeli więc członek rady gminnej i zarazem członek sejmiku przyjął płatną posadę w zarządzie gminnym i wskutek tego stracił mandat do rady gminnej, to równocześnie przestaje być także członkiem sejmiku.

73. Czy członkowie zarządu gminnego na Kresach Wschodnich (wójt, lub zastępca i ławnicy) głosują na posiedzeniach rady gminnej?

Zgodnie z przepisami art. 16 rozporządzenia Kom. Gen. Ziem Wschodnich o samorządzie gminnym z d. 26.IX 1919 r. (Dz. U. Z. C. Z. W. Nr. 21 19 r.) członkowie zarządu gminnego są z urzędu członkami rady gminnej na równi z radnymi, t. j. głosują przy uchwalaniu wszelkich spraw, podlegających kompetencji rady gminnej (art. cyt. nadaje nadto specjalne znaczenie głosowi wójta, gdyż w razie równości głosów na radzie, jego głos przeważa). Wyjątek od powyższej zasady stanowią wybory wójta, zast. wójta i ławników: mianowicie zgodnie z przepisami art. 40 i 44 cyt. ust. członków zarządu wybierają „radni"; czyli kom- członkowie zarządu gminnego są z urzędu członkami rady gminnej na równi z radnych", natomiast przy rozstrzyganiu wszelkich innych spraw z „radnych i członków zarządu".

74. Czy Rada miejska, nie mając żadnych podstaw do zwolnienia, może, zwolnić cały personel Magistratu i na jego miejsce przyjąć nowych pracowników?

Mianowanie i zwalnianie pracowników miejskich (oraz kontrola bezpośrednia nad nimi) leży w myśl przepisów art. 47 p. 7 dekretu o sam. miejskim (Dz. Pr. Nr. 13, poz. 740) w kompetencji Magistratu, nie zaś Rady miejskiej.

Magistrat może zwolnić pracowników w sposób przez statut służbowy wzgl. umowy przewidziany i zaangażować na ich miejsce nowych.

Kwalifikacje i wynagrodzenie nowozaangażowanego personelu muszą oczywiście odpowiadać statutowi służbowemu i zatwierdzonemu etatowi stanowisk oraz normom rozp. Prezydenta Rzeczypospolitej z dn. 30.XII 1924 r. (Dz. Ust. Nr. 118, poz. 1073). W razie nieuzasadnionych zmian personalnych władza nadzorcza może ingerować, przyczem formalnym środkiem represji może być nawet rozwiązanie Rady miejskiej i zarządzenie nowych wyborów.

SPRAWY SĄDOWE.

75. Czy urząd gminy jest obowiązany doręczać nakazy egzekucyjne komorników sądowych?

Urząd gminy nie jest organem wykonawczym komornika sądowego i żadnych poleceń tegoż niema obowiązku wykonywać.

76. Czy za wręczanie wezwań sądów pokoju w sprawach cywilnych należy się gminie wynagrodzenie?

W myśl przepisów art. 201 Przepisów Tymczasowych o kosztach sądowych ogłoszonych w załączniku do rozporządzenia Min. Sprawiedliwości z dn. 18.III 1924 r. (Dz. U. R. P. Nr. 28, poz. 284) od każdego wezwania sądowego w sprawach cywilnych pobiera się zarówno w sądach pokoju, jak i w sądach wyższych opłatę na rzecz Skarbu w wysokości każdorazowej opłaty za list polecony najniższej wagi.

Zgodnie zaś z brzmieniem § 6 rozp. Min. Spraw. z dn. 31.III.1923 r. (Dz. U. Nr 39, poz. 275) Magistraty i urzędy gminne otrzymują 25% wpływów, uzyskanych z opłat wyżej wymienionych.

Ponieważ obecnie wspomniana opłata wynosi 50 gr., przeto na rzecz gminy doręczającej wezwanie przypada gr. 12,5.

77. Czy wójt gminy jest obowiązany wykonywać wyroki sądów pokoju w sprawach cywilnych?

W myśl przepisów art. 1 Dekretu Rady Regencyjnej z dn. 22.II.1918 r. (Dz. Pr. Kr. Pol. Nr. 5, poz. 10) do wykonywania wyroków i decyzji sądów wszelkich typów są powołani komornicy sądowi. Zgodnie z przepisami art. 158 procedury cywilnej obowiązek wykonywania wyroków sądów pokoju w sprawach cywilnych spoczywa również na wójtach gminy. Zestawiając przytoczone wyżej przepisy prawne, stwierdzić należy, iż zainteresowani winni zwracać się do wójta gminy o wykonanie wyroku sądu pokoju tylko w tym przypadku, gdy na miejscu niema komornika sądowego.

78. Czy wójt gminy, wykonywując tytuł wykonawczy sądu pokoju, może pobierać opłaty wg. taksy ustalonej dla komorników zawartej w ustawie z dn. 30

VII. 1924 r. (Dz. Ust. R. P. Nr. 71, poz. 689) i ew. na czyją korzyść winny iść te opłaty?

Niema przepisów uprawniających wójta do pobierania opłat za czynności w punkcie 1 poruszone wg. taksy ustalonej dla komorników sądowych, wobec czego czynności te wójci winni traktować, jako funkcje zlecone, które należy wykonywać bezpłatnie. Niema jednak, naszem zdaniem, przeszkód do pobierania z mocy art. 27 ustawy z dn. 11.VIII.1923 r. (Dz. Ust. R. P. Nr. 94, poz. 747) opłat kancelaryjnych za te czynności na korzyść gminy, przewidzianych statutem; zachodzi jednak trudność wobec braku konkretnych przepisów wzgl. praktyki co do wysokości tych opłat. Sądzimy, iż Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w porozumieniu z Ministerstwem Sprawiedliwości mogłoby wydać odpowiednie instrukcje w formie np. szczegółowego rozporządzenia wykonawczego do pomienionego art. 27.

79. Kto ponosi komorne za lokal sądu pokoju?

Zgodnie z przepisami ustawy z dn. 6.XII 1921 r. (Dz. U. R. P. Nr. 103, poz. 740) komorne za lokal sądu pokoju opłaca Skarb Państwa.

SAMORZĄD GROMADZKI.

80. Czy osiedle, powstałe przed wojną na terenie b. Kr. Kong. z rozparcelowanego folwarku bez pośrednictwa Banku Włościańskiego, posiada prawo samorządu gromadzkiego?

W myśl przepisów art. 287 ustawy o samorządzie gminnym (Zb. Przep. t. II wyd. 1892 Ustawy Zarządu Gubernji Kr. Pol. Rozdział V) w każdej wsi lub kolonji, zamieszkałej wyłącznie przez osoby nie podpadające pod art. 197-286 tejże ustawy) t. j. włościan, którym ziemia została nadana w r. 1864, ma być obrany sołtys; mało zaludnione wsie nie mające oddzielnego sołtysa, albo których władza zwolniła od obowiązku wybierania sołtysa (dawniej gubernator obecnie wojewoda) podlegają zawiadywaniu sołtysa najbliższej wsi tej samej gminy (art. 288 i 264 ustęp końcowy).

81. Czy mieszkaniec gminy posiada prawo udziału w zebraniach gromadzkich wszędzie, gdzie posiada ziemię?

Z zestawienia art. 264 i 267 przytoczonej wyżej ustawy wynika, iż udział w zebraniu gromadzkiem biorą jedynie włościanie, zamieszkali w nieruchomościach własnych, położonych w danej wsi. Każdy przeto rolnik wzgl. posiadacz jakiejkolwiek nieruchomości może mieć prawo udziału w zebraniach gromadzkich tylko w jednej wsi, chociażby posiadał nieruchomości w wielu wioskach.

82. Czy gromada może prowadzić samodzielną gospodarkę na podstawie własnego budżetu?

Ustawa o samorządzie gminnym z r. 1864 zawiera dostateczne podstawy (art. 264 - 275 i 276 - 286) do zaprowadzenia samodzielnej gospodarki gromadzkiej.

(Patrz artykuł: „Samorząd gromadzki" zamieszczony w Nr. 17 „Samorządu" z r. 1926).

SEJMIK.

83. Czy Komisję Rewizyjną Sejmiku Powiatowego należy traktować, jako organ niezależny, czy też Komisja Rewizyjna podlega Wydziałowi Powiatowemu i jego Przewodniczącemu?

Komisja Rewizyjna Sejmiku, jako organ kontrolujący działalność Wydziału Powiatowego, nie podlega Wydziałowi Powiatowemu ani Przewodniczącemu. Sejmik zgodnie z p. 7 art. 17 Dekretu powinien uchwalić regulamin dla komisji.

84. Czy obywatel tracąc mandat członka Magistratu, traci również mandat członka Wydziału Powiatowego?

Ze względu na to, że na członka Wydziału Powiatowego może być powołana osoba, nienależąca do żadnej z rad miejskich i gminnych, reprezentowanych w Sejmiku, utrata mandatu członka Magistratu nie powoduje sama przez się utraty mandatu członka Wydziału Powiatowego, a tem samem członka Sejmiku (członek wydziału jest z mocy prawa członkiem Sejmiku).

Podstawy prawne: art. 33 dekretu o tymczasowej ordynacji powiatowej dla obszaru Polski byłego zaboru rosyjskiego z dn. 4. II.1919 r. (Dz. Pr. P. P. Nr. 13, poz. 141).

85. Czy może być kwestjonowany mandat wójta jako członka Sejmiku powiatowego?

Z brzmienia art. 15, 33, 45 i 46 Dekretu o tymcz. ord. powiatowej z dn. 4.II.1919 r. (Dz. Pr. Nr. 13, poz. 141) nie wynika, aby wójt wzgl. burmistrz nie mógł pełnić funkcji członka Sejmiku wzgl. Wydziału Powiatowego. Na tem stanowisku stanęło również Min. Spraw Wewnętrznych w okólniku Nr. 316 z dn. 13.X.1919 r. R. 53928 - 849/1.XVI punkt 4.

SOŁTYS.

86. Czy sołtys jest obowiązany wykonywać polecenia policji państwowej?

Sołtys w myśl ukazu Nr. 1864 jest wprawdzie organem policji państwowej, atoli w żadnym razie nie podlega służbowo funkcjonarjuszom policji państwowej i jest w stosunku do nich organem równorzędnym.

Sołtys w sprawach policyjnych podlega tylko wójtowi gminy, którego jest pomocnikiem i jedynie wójt może dawać mu polecenia.

87. Czy na Kresach Wschodnich wójt ma prawo delegować sołtysa do wsi dla ściągania podatków?

Stosownie do przepisów art. 80 rozporządzenia Kom. Gen. Z. W. z dn. 26.IX.1919 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. Z. C. Z. W. Nr. 21, poz. 215 r. 1919) sołtys podlega bezpośrednio wójtowi i do obowiązków jego należy między innemi wykonywanie poleceń wójta. Wójt może zatem polecić sołtysowi ściąganie podatków.

STRÓŻA NOCNA.

88. Jakie przepisy prawne normują sprawę stróży nocnych po wsiach i osadach na terenie b. Kr. Kongr.; czy mniejsze wioski mogą utrzymywać wspólnych stróży oraz kto pełni nadzór nad stróżującymi?

Obowiązek pełnienia stróży na terenie b. Kr. Kongr. reguluje punkt 1 art. 827 Post. Kom. Urządzającego z dn. 15/27.X 1866 r. (Dz. Pr. Kr. P. t. 66, str. 321). W myśl pomienionych przepisów, każda gromada bez względu na wielkość ustala kolejność stróży, niema przeto uprawnień do utrzymywania wspólnych stróży dla kilku wiosek. Nadzór nad stróżującym pełni sołtys, wójt oraz starosta. Sprawdzanie, czy stróżujący wykonywa swój obowiązek, leży również w obowiązku policji państwowej. Posterunkowy celem zbadania faktycznego stróżowania winien się zwracać do sołtysa i razem z nim sprawdzać.

89. *Kto pełni powinność stróży nocnej na Kresach Wschodnich — dzierżawca, czy właściciel, mieszkający w tej samej wsi?*

Zgodnie z przepisami art. 361, „Położenja o sielskom sostojanji" (Zb. Pr. Ces. Ros. t. IX, księga I, cz. II), powinność stróży nocnej pełnią mieszkańcy — gospodarze wsi, w porządku, ustanowionym przez zebranie gromadzkie, brzmienie tego przepisu wynika, iż nie należy robić różnicy między gospodarzem-właścicielem a dzierżawcą. W przypadku więc poddzierżawiania gruntu i domu obowiązek stróży spoczywać będzie na dzierżawcy bez względu na to, gdzie mieszka właściciel.

ŚWIADECTWA ZWIERZĘCE.

90. *Czy art. 7 rozporządzenia z dn. 2. VI. — 1920 r. (Dz. Ust. R. P. Nr. 49, poz. 302) powinien być stosowany i przy wydawaniu świadectw na trzodę chlewną i konie?*

Zgodnie z brzmieniem § 1 rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Dóbr Państwowych w porozumieniu z Ministrem Spraw Wewnętrznych z dn. 8. III. 1921 r. (Dz. Ust. Nr. 31, poz. 185) moc obowiązująca art. 1 — 14 oraz art. 32 rozporządzenia Min. Roln. i Dóbr Państwowych cyt. w pytaniu została rozszerzona na konie, owce, kozy i trzodę chlewną.

Odnośne świadectwa może wydawać jedynie gmina, z której zwierzę pochodzi.

91. Kto jest upoważniony do wystawiania świadectw pochodzenia zwierząt?

Na zasadzie § 7 rozporządzenia z dn. 2. VI. 1920 r. w przedmiocie walki z zarazą płucną (D. U. Nr. 40 z 1920, poz. 302) świadectwa pochodzenia wystawia funkcjonarjusz, ustanowiony przez zarząd gminy i zatwierdzony przez starostwo, jednak w praktyce w większości powiatów świadectwa te wystawia sam wójt gminy.

SZYLDY.

92. Czy właściciele, względnie dzierżawcy zakładów przemysłowych i handlowych, są obowiązani zaopatrzyć swe zakłady w szyldy i czy za niewykonanie powyższego mogą być pociągnięci do odpowiedzialności prawnej?

W myśl przepisów art. 43 ustawy z dn. 15 lipca 1925 r. (Dz. Ust. Nr. 79, poz. 550) o państwowym podatku przemysłowym, zakłady handlowe i przemysłowe oraz oddzielne składy winny być zaopatrzone w znaki (szyldy), umieszczone w miejscach widocznych celem ułatwienia lustracji. Stosownie zaś do art. 100 tejże ustawy osoby niestosujące się do wymienionych przepisów ulegną karze pieniężnej od 5 — 100 zł. Przepis ten ma znaczenie w związku z art. Ustawy z d. 11 sierpnia 1923 r. o tymczasowem uregulowaniu finansów komunalnych.

WODNE SPRAWY I RYBOŁÓSTWO.

93. Kto ma obowiązek czyścić rzekę: poszczególni właściciele gruntów, dotykających do tej rzeki, czy gromada, oraz kto ma prawo łowienia ryb wzgl. wypuszczania w dzierżawę rybołóstwa?

Ustawa wodna z dn. 19 września 1925 r. (Dz. U. Nr. 102, poz. 936) w art. 5 stanowi, że płynące wody prywatne należy uważać za przynależne do tych gruntów, przez które, albo między któremi, przepływają. Art. 77 tejże ustawy obowiązek utrzymania wód prywatnych nakłada na właścicieli gruntów nadbrzeżnych.

Gromada nie ma żadnych obowiązków utrzymywania spławności rzeki oraz uprawnień wydzierżawiania rybołóstwa, o ile niema szczególnych tytułów prawnych, np. wynikających z tabeli likwidacyjnej.

Ważnym jest art. 86 ustawy, który w razie sporu, na kim ciąży publ. prawny obowiązek utrzymania wody, odsyła do władz administracyjnych.

94. Jakie przepisy prawne obowiązują w b. Królestwie Kongresowem w sprawie wydzierżawienia rybołóstwa na rzekach spławnych?

Przepisów prawnych w tym przedmiocie brak. W praktyce przyjętem jest, iż prawo połowu ryb na rzekach spławnych należy do właścicieli gruntów przylegających do rzeki.

Zauważyć należy, iż niektóre miasta miały nadane prawo rybołóstwa w granicach swego terytorjum i z prawa tego korzystają.

Nadmienić należy, iż w myśl rozkazu najwyższego z dn. 8 lutego 1880 r., prawo rybołóstwa w rzekach, przytykających do gruntów, które przeszły w gu-

bernjach Królestwa Polskiego na własność mocą ukazów najwyższych z dn. 19 lutego 1869 r., należy do gromad wioskowych, niezależnie od tego, czy w tabeli likwidacyjnej prawo rybołóstwa jest zapisane, lub niezapisane.

SPRAWY WOJSKOWE.

95. Czy i na jakiej podstawie oficerowi, prowadzącemu zebrania kontrolne, przysługuje prawo karania aresztem rezerwistów, stających na zebrania, za mniejsze przewinienia (książeczka wojskowa podniszczona, nieodpowiadanie na zapytania i t. p.)?

Stosunek oficera, prowadzącego zebrania kontrolne, do szeregowych rezerwy, stających na te zebrania, uregulowany jest § 618 Rozporządzenia Wykonawczego do Ustawy o powszechnym obowiązku służby wojskowej z dn. 23 maja 1924 r. (Dz. Ust. Nr. 37, poz. 252 z r. 1925), a mianowicie: oficer, prowadzący zebrania kontrolne, ma w stosunku do szeregowych, obowiązanych do zebrań kontrolnych i obecnych na zebraniu, prawa dyscyplinarne dowódcy pododdziału. Prawa te określone są Rozporządzeniem Prezydenta Rzeczypospolitej z dn. 22 sierpnia 1925 r. w sprawie wojskowych przepisów dyscyplinarnych (Dz. Ust. Nr. 91 z r. 1925).

§ 3 tego rozporządzenia stanowi: „Dyscyplinarnie karze się za: a) przewinienia przeciwko karności, porządkowi wojskowemu i przepisom służbowym, nie podpadające pod postanowienia karne obowiązujących ustaw, b) przestępstwa pospolite i wojskowe, których ukaranie dyscyplinarne w wypadkach mniejszej wagi jest dopuszczalne w myśl § 3 „Ustawy o wojskowem postępowaniu karnem" wraz ze zmianami, wprowadzonemi w rozporządzeniu Rady Ministrów z dnia 10 maja 1920 r. (Dz. Ust. R. P. Nr. 59, poz. 368)".

Dowódcy pododdziałów (kompanji) według § 22 tegoż rozporządzenia przysługuje prawo stosowania następujących kar: a) porządkowych (nagana, codzienne meldowanie się i t. p.), b) aresztu (lekkiego do 9 dni, średniego do 7 dni, ścisłego do 5 dni).

96. Jak postąpić w przypadku, gdy koń nie został zarejestrowany, a zachodzi potrzeba jego sprzedaży?

Zgodnie z przepisami Instrukcji dla urzędów gminnych o prowadzeniu ewidencji zwierząt pociągowych w Państwie dla celów wojskowych (§ 22) każdy posiadacz zwierzęcia poddanego przeglądowi otrzymuje kartę ewidencyjną. Konie, co do których właściciel nie otrzymał karty ewentualnie winny być zgłoszone w Urzędzie gminnym (§ 34), zostaną one poddane przeglądowi dodatkowemu (§ 24).

Zarazem zaznaczyć należy, że za nieprzedstawienie konia do rejestracji grozi kara administracyjna w myśl przepisów art. 26 ustawy z dn. 21. II. 1922 r. (Dz. Ust. Nr. 21, poz. 166).

WÓJT.

97. Czy pieczęć wójta ma być odciskana na wszelkiej korespondencji, czy też jedynie na aktach (np. akt ubóstwa)?

Zgodnie z postanowieniem Komitetu Urządzającego z dnia 7 (19) kwietnia 1864 roku, o pieczęciach dla wójtów, pieczęcią wójta należy zaopatrywać wszelkie pisma wychodzące z Urzędu Gminnego.

98. Czy wójt gminy może upoważnić pomocnika do podpisywania aktów za pisarza gminnego bez zgody tego ostatniego i czy istnieją przepisy normujące te sprawy?

Czy pomocnik upoważniony przez wójta może zawsze podpisywać za pisarza gminnego, czy też tylko podczas jego nieobecności w wypadkach niecierpiących zwłoki?

Zgodnie z przepisami ustawy o samorządzie gmninym z r. 1864, prowadzenie kancelarji i ksiąg włożone zostało na pisarza gminy (o ile takowy jest zaangażowany), wójt więc nie może pozbawiać tegoż jego funkcji ustawowo dlań zastrzeżonych.

W związku z powyższem, upoważnionym do podpisywania za pisarza może być pomocnik pisarza jedynie na czas dłuższej nieobecności pisarza (np. choroba, urlop), ewentualnie dla drobnych spraw i podczas urzędowania pisarza, ale za zgodą tegoż.

99. Czy wójtowi gminy przysługuje prawo karania na mocy art. 214 i 215 ustawy z r. 1864 mieszkańców innych gmin, przebywających chwilowo na terenie (danej gminy) np. na targu?

Czy od kar wymierzonych przez wójta gminy w myśl art. 214 i 215 ustawy o samorządzie gminnym z r. 1864 służy prawo do rekursu?

Z brzmienia zacytowanego art. 215, jak i z istoty władzy policyjnej wynika, iż władza policyjna wójta rozciąga się na wszystkie osoby, przebywające (chociażby chwilowo) na terytorjum danej gminy.

Ustawa w pytaniu cytowana nie przewiduje prawa rekursu od kar, nakładanych przez wójtów i sołtysów, wobec czego może być wnoszone do Wydziału Powiatowego jedynie zażalenie na czynności wójta w tej dziedzinie. Zażalenie może spowodować jedynie kary dyscyplinarne, względnie sądowe na wójta za nadużycie władzy.

100. Czy wójt ma prawo wzywać mieszkańców do stawienia się w urzędzie gminnym w sprawach doręczenia nakazów płatniczych, wezwań sądowych, osądów administracyjnych?

Czy Wydział Powiatowy względnie Starosta ma prawo wysyłać karnego posłańca na koszt wójta lub pisarza w razie niezałatwienia sprawy w oznaczonym terminie?

Urząd gminny obowiązany jest doręczyć wymienione w pytaniu pierwszem dokumenty za pośrednictwem sołtysów, względnie przy pomocy woźnego, wzywać mieszkańców po odbiór dokumentów nie ma prawa.

Wydział Powiatowy względnie Starosta powinien w razie niewykonania w oznaczonym terminie poleceń władz wytoczyć winnym sprawę dyscyplinarną, nie ma natomiast uprawnień do wysyłania karnych posłańców.

WYSZYNK.

101. W jaki sposób winna być przeprowadzona uchwała w sprawie zakazu sprzedaży napojów alkoholowych w gm:nie miejskiej i jaki organ winien tę uchwałę powziąć?

W myśl przepisów art. 4 ustawy z dn. 23 kwietnia 1920 r. (Dz. Ust. R. P. Nr. 37, poz. 210) i art. 2 rozp. wyk. do tej ustawy z dnia 10 września 1920 r. (Dz. Ust. R. P. Nr. 98, poz. 650) oraz rozp. b. K. G. Z. W. z dn. 25 czerwca 1919 r. (Dz. U. Z. C. Z. W. Nr. 7, poz. 45) zakaz omawiany winien być uchwalony w drodze powszechnego głosowania na zasadach obowiązujących dla wyborów do rad gminnych i na podstawie ostatnich list wyborczych zwykłą większością głosów. Głosowanie zarządza zarząd gminy bądź z własnej inicjatywy, bądź na żądanie jednej dziesiątej części mieszkańców, mających ukończonych lat 21. Uchwalony zakaz winien być podany do wiadomości władz akcyzowych i politycznych przynajmniej na 2 miesiące przed nastąpieniem tego roku kalendarzowego, z początkiem którego zakaz ma obowiązywać.

102. Czy wolno bez zgody Rady Gminnej otworzyć na terenie gminy sklep z napojami alkoholowemi?

W myśl przepisów art. 3 Rozp. Wyk. do ustawy z dn. 23. 4. 1920 r. (Dz. Ust. R. P. Nr. 37, poz. 210) o liczbie i rozmieszczeniu miejsc wyszynku i detalicznej sprzedaży napojów alkoholowych decyduje właściwa komisja do walki z alkoholizmem (art. 8, 9 i 10 tegoż rozp.), zaś udzielanie koncesji na otwarcie sklepów z wyszynkiem wzgl. detaliczną sprzedaż pomienionych napojów należy do kompetencji władz skarbowych.

WYWŁASZCZENIE.

103. W jaki sposób należy postąpić, aby wywłaszczyć ogród, znajdujący się w środku miasta, a przydatny jako plac pod budowę szkoły?

Stosownie do przepisów art. 4 ustawy z dn. 17 lutego 1922 r. (Dz. Ust. R. P. Nr. 18, poz. 144) „o ile gmina nie posiada gruntu odpowiedniego, a nie może go uzyskać drogą kupna lub zamiany, może nastąpić na wniosek kuratora okręgu szkolnego wywłaszczenie potrzebnego dla celów szkolnych gruntu w trybie, przewidzianym przez ustawę".

Wobec powyższego Rada Gminna powinna wystąpić z odpowiednio umotywowanym wnioskiem i opinją Okręgowej Rady Szkolnej — za pośrednictwem Wydziału Powiatowego i Wojewody do Kuratora właściwego okręgu szkolnego. Kurator po sprawdzeniu zgodności projektu wywłaszczenia z planem sieci szkół powszechnych i po zebraniu materjałów wymaganych art. 2 i 3 dekretu z dnia 7. II. 1919 r. (Dz. Pr. Nr. 14, poz. 162) wystąpi z odpowiednim wnioskiem do Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego.

Antoni Hujda.

Pracownicy samorządowi.

Pytanie:

Czy ustawa z dnia 9 października 1923 r. o uposażeniu funkcjonarjuszów państwowych i wojska (Dz. Ust. Nr. 116, poz. 924), wedle której mają być obliczane pobory płatnych członków zarządu i pracowników związków komunalnych, ma być stosowana przy obliczaniu tych poborów w całości, czy też zastosowanie w tym względzie mają tylko niektóre jej postanowienia?

Odpowiedź:

Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dn. 30 grudnia 1924 r. o dostosowaniu uposażenia członków zarządu i pracowników związków komunalnych do uposażenia funkcjonarjuszów państwowych (Dz. Ust. Nr. 118, poz. 1073) wylicza tylko niektóre artykuły ustawy, wymienionej w pytaniu, które należy stosować przy obliczaniu uposażenia członków zarządu i pracowników komunalnych. W szczególności wylicza § 1 rozporządzenia artykuły: 3, 4, 5, 6 i 7 ustawy z dn. 9.X.1923 r., zaś § 23 rozporządzenia wylicza artykuły: 98, 99 i 100 tejże ustawy.

Z rozporządzenia wynika zatem, że inne artykuły ustawy z dn. 9.X.1923 r. nie mają zastosowania. Sprawiedliwość domaga się jednak, ażeby — z chwilą ustalenia zasady, iż uposażenie płatnych członków zarządu i pracowników związków komunalnych ma być dostosowane do uposażenia funkcjonarjuszów państwowych, — stosowane były do tychże członków zarządu i pracowników wszystkie zasady, na których opiera się obliczanie poborów funkcjonarjuszów państwowych.

Wymogowi temu czynią też zadość niektóre związki komunalne, które nietylko stosują analogicznie do swoich pracowników całą ustawę o uposażeniu funkcjonarjuszów państwowych, ale i cały stosunek służbowy tych pracowników regulują na wzór odnośnych ustaw, normujących prawa i obowiązki funkcjonarjuszów państwowych.

Pytanie:

Jakie przepisy zawiera art. 3 ustawy z dn. 9.X.1923 r., wymieniony w § 1 rozp. Prez. Rzpltej?

Odpowiedź:

Art. 3 podaje przedewszystkiem liczbę punktów dla poszczególnych grup i szczebli uposażenia. Liczbę tych punktów uwidacznia następująca tabela:

Grupa uposażenia:	Szczeble uposażenia						
	a	b	c	d	e	f	g
I	2 600	—	—	—	—	—	—
II	2.200	2.300	2.400	—	—	—	—
III	1 800	1.900	2.000	2.100	—	—	—
IV	1.400	1.500	1 600	1.700	1.800	—	—
V	1.100	1.200	1 300	1.400	1.500	1.600	—
VI	800	875	950	1.025	1.100	1.175	—
VII	600	660	720	780	840	900	—
VIII	480	520	560	600	640	680	—
IX	390	420	450	480	510	540	—
X	330	350	370	390	410	430	450
XI	270	290	310	330	350	370	390
XII	240	255	270	285	300	315	330
XIII	210	225	240	255	270	285	300
XIV	180	195	210	225	240	255	270
XV	150	165	180	195	210	225	240
XVI	130	140	150	160	170	180	190

Kwotę uposażenia miesięcznego otrzymuje się przez pomnożenie jednakowej dla wszystkich grup uposażenia mnożnej przez liczbę punktów odpowiedniej grupy i szczebla.

W dalszym swym ciągu art. 3 stanowił, że w okresie przejściowym (sanacji Skarbu) do liczby punktów w każdym szczeblu wszystkich grup dodaje się tytułem dodatku regulującego 70 punktów. Dodatek ten ulegać miał stopniowej redukcji po 10 punktów w okresach półrocznych (1 stycznia i 1 lipca), począwszy od terminu, ustalonego przez Radę Ministrów na wniosek Ministra Skarbu, w zależności od wyników akcji sanacji Skarbu.

Rada Ministrów rozporządzeniem z dn. 17 czerwca 1925 r., ogłoszonem w N-rze 62, poz. 438 Dz. Ust., zredukowała też dodatek regulacyjny o 10 punktów od dn. 1 lipca 1925 r. Stosownie do przytoczonego wyżej przepisu art. 3 dalsza redukcja tego dodatku powinna była następować już automatycznie co pół roku t. j. 1.I. 1926 r., 1. VII.1926, 1.I.1927 r. it. d.—aż do zniesienia dodatku

W międzyczasie jednakże wyszła ustawa z dn. 22 grudnia 1925 r. (Dz. Ust. Nr. 129, poz. 918), w myśl której za podstawę obliczania uposażenia funkcjonarjuszów państwowych na I kwartał 1926 r. zostało przyjęte uposażenie grudniowe z zastosowaniem procentowych potrąceń (zależnie od grupy uposażenia od 4½ do 6%). Stan rzeczy pozostał dotychczas niezmieniony z tą tylko różnicą, iż w III kwartale zniesiono procentowe obniżenie poborów. W związku z tem jednakże nie uległ już dalszej redukcji dodatek regulacyjny, tak, że od 1 lipca 1925 r. wynosi on dotychczas 60 punktów.

Pytanie:

Jakie przepisy zawiera art. 4 ustawy z dn. 9.X.1923 r.?

Odpowiedź:

Artykuł ten reguluje sprawę dodatków: ekonomicznego, stołecznego i kresowego.

Na czas trwania wyjątkowych warunków ekonomicznych ustanawia ten artykuł dla utrzymującego rodzinę dodatek ekonomiczny, wynoszący na każdego członka rodziny, nie więcej jednak niż na 5 członków, po 45 punktów miesięcznie.

Równocześnie za zmniejszaniem się dodatku regulacyjnego o 10 punktów miał dodatek ekonomiczny ulegać w tych samych terminach redukcji o 1 punkt aż do wysokości 38 punktów. Stosownie do tego przepisu został też wymienionem wyżej rozporządzeniem Rady Ministrów z dn. 17 czerwca 1925 r. obniżony z dniem 1 lipca 1925 r. do 44 punktów i w związku z ustawą z dn. 29.XII.1925 r. o której mowa wyżej, pozostał w tej wysokości dotychczas.

W dalszym ciągu art. 4, który ustala, kogo należy zaliczać do rodziny w rozumieniu tegoż artykułu i do jakiego wieku członków rodziny można na nich pobierać dodatek ekonomiczny, wprowadził pewne zmiany § 1 (ustęp drugi) rozporządzenia wykonawczego do rozporządzenia Prezydenta Rzpltej. (rozp. Min.

Spr. Wewn. z dn. 28.III.1925 r., (Dz. Ust. Nr. 32, poz. 231). Z uwzględnieniem tych zmian treść art. 4, jest następująca:

Do rodziny należy:

a) żona, wyjąwszy wypadki, gdy pobiera uposażenie lub zaopatrzenie z instytucji samorządowej (a więc pobieranie przez żonę uposażenia lub zaopatrzenia z instytucji państwowej nie stoi na przeszkodzie pobieraniu dodatku ekonomicznego na nią), albo gdy jest sądownie separowaną, a na mężu nie ciąży obowiązek alimentacji;

b) mąż zupełnie niezdolny do zarobkowania;

c) dzieci ślubne i uprawnione, tudzież pasierby — do ukończenia lat 18, jeżeli zaś uczęszczają do szkół publicznych, lub wskutek ułomności fizycznych, umysłowych albo nieuleczalnej choroby nie mogą na utrzymanie zarabiać, — do ukończenia lat 24.

W wypadkach ułomności fizycznej, umysłowej albo nieuleczalnej choroby, jakoteż w wypadkach, gdy studja przewlekły się ponad wiek lat 24 z powodu służby wojskowej, odbytej na skutek zarządzenia mobilizacji lub częściowego uzupełnienia wojska do stopy wojennej, albo z powodu pełnienia w tym czasie służby ochotniczej, — organ uchwalający związku komunalnego na podstawie stosownej uchwały może w drodze wyjątku uwzględnić dzieci w wieku powyżej 24 lat.

W razie, gdy na mężu ciąży obowiązek alimentacji żony, suma dodatku ekonomicznego na żonę nie może przewyższać sumy alimentacji.

Dzieci i pasierbów, które weszły w związki małżeńskie, albo które same się utrzymują lub posiadają własne zaopatrzenie, nie uwzględnia się przy wymiarze dodatku ekonomicznego.

Ostatni wreszcie ustęp art. 4 stanowi, iż Rada Ministrów władna jest ponadto przyznać funkcjonarjuszom i wojskowym, pełniącym służbę w stolicy i na kresach, procentowo obliczony dodatek do uposażenia. Dodatek kresowy istnieje obecnie tylko w Województwie Śląskiem, na które moc obowiązująca rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dn. 30.XII.1924 r. nie rozciąga się. Dodatek zaś stołeczny (w m. st. Warszawie) wynosi obecnie 20% poborów (obliczonych razem z dodatkiem regulacyjnym i ekonomicznym).

Pytanie:

Jaka jest treść art. 5 ustawy z dn. 9.X.1923 r.?

Odpowiedź:

Artykuł 5 normuje sprawę mnożnej, o której była już wyżej wzmianka przy omawianiu art. 3.

Wysokość mnożnej ustalać powinna Rada Ministrów na wniosek Ministra Spraw Wewnętrznych w porozumieniu z Ministrem Skarbu najpóźniej 20 dnia każdego miesiąca na miesiąc następny, biorąc pod uwagę zmianę wysokości kosztów utrzymania w okresie od dn. 15 ubiegłego miesiąca do dn. 15 bieżącego mie-

siąca oraz zmianę dodatku regulacyjnego. W razie wzrostu kosztów utrzymania w drugiej połowie miesiąca, przekraczającego 15%, zarządzić ma Rada Ministrów na wniosek Min. Spr. Wewn. w porozumieniu z Min. Skarbu, by wypłacono dn. 16 tytułem dopłaty na pobory tego miesiąca kwotę, o którą należałoby zwiększyć uposażenie, biorąc pod uwagę wzrost kosztów utrzymania w drugiej połowie ubiegłego miesiąca.

Ostatni raz określiła Rada Ministrów mnożną na grudzień 1925 roku w wysokości 43 groszy. W związku z ustawą z dn. 29 grudnia 1925 r. (Dz. Ust. Nr. 129, poz. 918), o której mowa była wyżej, ustało ustalanie mnożnej przez Radę Ministrów na każdy miesiąc, wynosi ona zatem dotychczas stale 43 gr. miesięcznie.

Pytanie:

Co jest treścią art. 6 ustawy z dn. 9.X 1923 r.?

Odpowiedź:

Artykuł ten normuje sprawę przejścia ze szczebla na szczebel w obrębie danej grupy uposażenia.

Przejście to na szczebel wyższy w obrębie pewnej grupy odbywa się automatycznie co 3 lata w stałych terminach półrocznych: 1 stycznia i 1 lipca każdego roku.

Termin posunięcia z jednego szczebla uposażenia do następnego ustala się w ten sposób, że czasu od dnia mianowania do najbliższego terminu posunięć nie uwzględnia się.

Do czasu posunięć nie zalicza się:

a) czasu pełnienia obowiązkowej służby wojskowej w szeregach,

b) czasu urlopu bezpłatnego, z wyjątkiem urlopu na czas piastowania mandatu poselskiego lub senatorskiego,

c) czasu zawieszenia w służbie lub osadzenia w areszcie śledczym, o ile nie zapadł wyrok lub orzeczenie uwalniające, wzgl. o ile nie nałożono jedynie kary porządkowej,

d) okresu nałożonej w drodze dyscyplinarnej kary odliczenia lat służby oraz okresu, spędzonego w stanie nieczynnym z powodu czasowej niezdolności do służby, z wyjątkiem wypadku, gdy niezdolność powstała z przyczyn służbowych.

Przy ustalaniu terminu najbliższego posunięcia po ustaniu powodu, wstrzymującego posunięcie do wyższego szczebla, pierwotny termin posunięcia przesuwa się w ten sposób, że niepełne półrocze, większe od 3 miesięcy, liczy się za pełne, okresu zaś, nie przekraczającego 3 miesięcy, nie bierze się w rachubę.

Oczywiście wyżej wyliczone punkty: b, c i d, szczególnie zaś ten ostatni punkt, mogą mieć zastosowanie tylko w tych związkach komunalnych, w których statuty służbowe normują odpowiednio stosunki służbowe pracowników.

Pytanie:

Jakie przepisy zawiera art. 7 ustawy z dn. 9.X 1923 r.?

Odpowiedź:

Treść art. 7 daje odpowiedź na pytanie, jaki szczebel należy się przy pierwszem mianowaniu i jaki przy mianowaniach następnych.

Przy pierwszem mianowaniu funkcjonarjusz otrzymuje zasadniczo uposażenie pierwszego szczebla danej grupy.

Przepis ten nie ma zastosowania do funkcjonarjuszów dziennie płatnych, którzy przy mianowaniu nie mogą otrzymać mniejszej kwoty uposażenia od kwoty zasadniczego uposażenia, otrzymanego w ostatnim miesiącu przed mianowaniem.

Przy dalszych mianowaniach (awansach) funkcjonarjusz otrzymuje w wyższej grupie uposażenie tego szczebla, który pod względem ilości punktów jest bezpośrednio wyższy od szczebla, zajmowanego poprzednio w grupie niższej. Jeżeliby jednak następny szczebel w dawnej grupie był wyższy pod względem liczby punktów, aniżeli szczebel, osiągnięty przez funkcjonarjusza w grupie wyższej, to czas, spędzony w ostatnio zajmowanym szczeblu grupy niższej, liczy się do posunięcia następnego w grupie wyższej.

Pytanie:

Czego dotyczą art. art. 98, 99 i 100 ustawy z dn. 9.X.1923 r.?

Odpowiedź:

Przepisy artykułów 98, 99 i 100 regulują sprawę pierwszego zaliczenia do grup i szczebli uposażenia funkcjonarjuszów państwowych po wejściu w życie ustawy z dn. 9.X 1923 r.; powinny one były znaleźć zastosowanie w związkach komunalnych przy pierwszem zaliczeniu ich członków zarządu i pracowników do szczebli uposażenia po wejściu w życie rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dn. 30.XII 1924 r. Zaliczenie to w chwili obecnej powinno być dokonane już we wszystkich związkach komunalnych i należy przypuszczać, że wszędzie dokonane zostało. Gdyby jednakże sprawdzić, jak to zaliczenie do szczebli zostało przeprowadzone, toby się okazało, ile błędów pod tym względem popełniono, jak daleką jest praktyka od brzmienia przepisów wymienionych wyżej artykułów, w szczególności zaś art. 98. Przyczyna leży przedewszystkiem w zasadniczej różnicy, jaka istniała między stanem prawnym i faktycznym stosunków służbowych funkcjonarjuszów państwowych w chwili wejścia w życie ustawy z dn. 9.X 1923 r., a takimże stanem stosunków służbowych pracowników komunalnych w chwili wejścia w życie rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dn. 30.XII 1924 r. Trudności ścisłego zastosowania tych przepisów uwydatnia odpowiedź na następne pytanie.

Pytanie:

Jakie przepisy zawiera art. 98 ustawy z dn. 9.X 1923 r. i jakie konsekwencje wynikają z nich dla związków komunalnych?

Odpowiedź:

W myśl art. 98 przy pierwszem zaliczeniu po wejściu w życie ustawy z dn. 9.X.1923 r. funkcjonarjuszów do poszczególnych grup i szczebli uposażeń rozstrzyga co do grupy ostatnio posiadany stopień służbowy, lub stopień płacy; co do szczebla uposażenia rozstrzyga zaliczony normalnie do dnia wejścia w życie ustawy do wysługi lat czas służby państwowej lub samorządowej w państwach obcych i czas pracy zawodowej oraz czas służby państwowej polskiej. Czas służby państwowej polskiej w ostatnio posiadanym stopniu zalicza się w całości z uwzględnieniem postanowień art. 99 (patrz następne pytanie), zaś czas poprzedni w stosunku 6 miesięcy za każde pełne trzechlecie. Okresu czasu poniżej 3 lat nie uwzględnia się.

Pierwsza część powyższego przepisu, dotycząca zaliczenia do grup uposażenia, nie stosuje się właściwie do członków zarządu i pracowników związków komunalnych, a to z tego względu, że zaliczenie pracowników komunalnych w zależności od ich kwalifikacyj do jednej z trzech kategoryj stanowisk, przewidzianych w §§ 8, 14 i 16 rozporządzenia Preez. Rzpl. i zaszeregowanie członków zarządu i pracowników do grup uposażenia ma się odbyć na podstawie § 23 rozporządzenia, którego drugie zdanie wyraźnie stanowi, iż art. art. 98, 99 i 100 ustawy z dn. 9.X 1923 r. stosują się tylko do ustalenia szczebla.

Kto ma dokonać ustalenia szczebli uposażenia pracownikom danego związku komunalnego, wspomniany § 23 rozporządzenia wyraźnie nie stanowi. Skoro jednakże zaliczenia do kategoryj stanowisk oraz zaszeregowania do grup uposażenia dokonać ma — w granicach etatów, ustalonych w myśl § 20 rozporządzenia — zarząd (organ wykonawczy) związku komunalnego, to zdaje się być oczywistem, że do zarządu należy również ustalenie szczebli uposażenia. Jak tego ustalenia należy dokonać?

Przy zastosowaniu przytoczonego wyżej art. 98 rozstrzygaćby tu miał zaliczony normalnie do dnia wejścia w życie rozporządzenia Prezydenta Rzplitej do wysługi lat czas służby państwowej lub samorządowej w państwach obcych i czas pracy zawodowej oraz czas służby państwowej polskiej.

Przepis ten był dostosowany do stanu rzeczy, jaki odnośnie do funkcjonarjuszów państwowych istniał w chwili wydania ustawy z dn. 9.X 1923 r. Na podstawie rozporządzenia Rady Ministrów z dn. 5.VIII 1920 r. (Dz. Ust. Nr. 77, poz. 521) powołane były do życia przy urzędach państwowych komisje weryfikacyjne, które na podstawie dokumentów i dowodów, przedstawionych przez funkcjonarjuszów, ustalały im t. zw. wysługę lat. Prace ich były już w chwili wydania ustawy z dn. 9.X 1923 r. w przeważnej części dokonane, podstawa do ustalania szczebli uposażenia była gotowa.

Obowiązku tworzenia komisyj weryfikacyjnych w związkach komunalnych nie było i komisje takie istniały tylko w niektórych związkach (przeważnie w większych miastach). Zasadniczo więc po wejściu w życie rozporządzenia Prezyden-

ta Rzplitej z dn. 30.XII.1924 i po zastosowaniu do uposażeń komunalnych art.98 ustawy z dn. 9.X 1923 r. powinny były być powołane do życia w związkach komunalnych komisje weryfikacyjne, któreby dokonały w nich tej pracy, którą wykonały komisje weryfikacyjne w urzędach państwowych. Zdaje mi się, że byłoby wskazane jeszcze nawet i obecnie, po przeprowadzeniu ustalenia szczebli uposażenia, powołać — zwłaszcza w większych związkach komunalnych — takie komisje, ażeby one ustaliły wysługę lat dla członków zarządu i pracowników i zrewidowały sposób ustalenia dla nich szczebli uposażenia. W mniejszych związkach komunalnych pracę tę może wykonać zarząd.

Przy ustalaniu wysługi lat należy mieć na względzie następujące zasady, które obowiązywały przy weryfikacji funkcjonarjuszów państwowych:

Stosownie do postanowień ustawy z dn. 13 lipca 1920 r. (D.z Ust. Nr. 65, poz. 429) czas służby państwowej i samorządowej w państwach obcych i czas pracy zawodowej może być liczony najwyżej w ilości 20 lat (co jednakże nie przesądza zaliczenia czasu służby i pracy do emerytury).

Praca zawodowa może być liczona tylko wówczas, jeżeli uznane zostanie, że praca ta dała rzeczywiście doświadczenie i kwalifikacje, uzdolniające do sprawowania funkcyj obecnych.

Terminem, do którego liczy się służbę w państwach zaborczych względnie od którego się liczy służbę w państwie polskiem, jest dzień 1 listopada 1918 r.

Obliczony w ten sposób czas poprzedniej służby lub pracy zawodowej zalicza się do szczebla w stosunku 6 miesięcy za każde pełne trzechlecie, przyczem ułamków trzechleci nie uwzględnia się. Z czasu służby polskiej w ten sam sposób zalicza się do szczebla uposażenia czas spędzony w stopniu niższym, niż ten, w którym pracownik znajduje się w chwili pierwszego zaszeregowania go po wejściu w życie rozp. Prez. Rzplitej; natomiast czas, spędzony w ostatnio posiadanym stopniu, zalicza się do szczebla w całości.

Tu powstaje wątpliwość, jak należy postąpić w tym wypadku, jeżeli w danym związku komunalnym przed wejściem w życie rozp. Prezydenta Rzplitej z dn. 30. XII 1924 r. pracownicy nie posiadali wogóle żadnych stopni, a uposażenie pobierali w pewnych ustalonych w stosunku miesięcznym kwotach pieniężnych. Ani rozporządzenie Prezydenta Rzplitej, ani też ustawa z dn. 9.X 1923 r. nie dają na to odpowiedzi. Zdaje mi się, że jedynem wyjściem w takim wypadku może być przyjęcie zasady, iż z czasem, spędzonym w ostatnio posiadanym stopniu, równoznacznie należy traktować czas, w którym pracownicy ci pobierali zasadniczo takie same uposażenie (nie licząc ewentualnych dodatków drożyźnianych) i czas ten zaliczyć do szczebla w całości.

Jeżeli chodzi o okresy czasu, które nie powinny być zaliczane przy ustalaniu szczebla, to wskazówki w tym względzie daje omówiony wyżej art. 6 ustawy z dn. 9.X. 1923 r. jeżeli chodzi specjalnie o czas służby wojskowej, to nie zalicza się obowiązkowej służby w szeregach, a może również nie być zaliczony czas służby ochotniczej w wojsku. Czas trwania obowiązkowej służby wojskowej ustala

się wedle odnośnych ustaw, obowiązujących na terytorjum i w czasie odbywania tej służby. Co do służby ochotniczej w wojsku, to stosownie do przepisów ustawy z dn. 11 lipca 1919 r. (Dz. Pr. Nr. 59, poz. 357) i wydanego w wykonaniu tej ustawy rozporządzenia Rady Min. z dn. 20.X 1919 r. (Dz. Ust. Nr. 87, poz 474), zmienionego rozp. R. M. z dn. 6.IX 1923 r. (Dz. Ust. Nr. 93, poz. 736) ochotnicza służba wojskowa w czasie mobilizacji lub uzupełnienia do stanu wojennego powinna być zaliczona do wysługi lat i do szczebla. Poza tem ochotnicza służba wojskowa (odbywana na podstawie udzielonego w tym celu urlopu) liczy się, o ile nie trwa ponad 3 miesiące.

Zaznaczyć w końcu należy, że przepisy art. 98 (jak i dwóch następnych) ustawy z dn. 9.X 1923 r. mają zastosowanie jedynie przy pierwszem zaszeregowaniu do grup i szczebli tych pracowników komunalnych (i członków zarządu), którzy znajdowali się w służbie w chwili wejścia w życie rozp. Rzpl. z dn. 30.XII 1924 r. Przepisy co do szczebli pracowników, przyjmowanych po dn. 31.XII 1924 r., jak również co do szczebli przy awansach, zawiera omówiony wyżej art. 7 ustawy z dn. 9.X 1923 r.

Pytanie:

Jaka jest treść art. 99 ustawy z dn. 9.X 1923 r.?

Odpowiedź:

Art. 99 postanawia, że przy pierwszem zaliczeniu ustala się termin posunięcia do następnego szczebla w ten sposób, iż jako termin, od którego zaczyna się liczyć trzechlecie, przyjmuje się dla funkcjonarjuszów, mianowanych (awansowanych) w okresie półrocznym od 1 stycznia do 30 czerwca — data 1 stycznia; dla mianowanych (awansowanych) zaś w czasie od 1 lipca do 31 grudnia — data 1 lipca.

Pytanie:

Co z przepisów art. 100 ustawy z dn. 9.X 1923 r. dotyczyć może członków zarządu i pracowników związków komunalnych?

Odpowiedź:

Pierwsze dwa ustępy art. 100 dotyczą zaliczenia do szczebli uposażenia pewnych specjalnych grup funkcjonarjuszów państwowych. Nie mają one zastosowania do pracowników związków komunalnych, bo — o ile nawet niektóre związki stosowały uposażenia swych pracowników do uposażeń funkcjonarjuszów państwowych jeszcze przed wejściem w życie rozp. Prez. Rzpl. — to w chwili wejścia w życie rozporządzenia nie stosowały już tych grup uposażenia, o których mowa w omawianych ustępach art. 99, gdyż one wtedy już od roku przeszło były zniesione.

Zastosowanie do członków zarządu i pracowników związków komunalnych ma zatem tylko ustęp trzeci art. 100, wedle którego urzędnicy, którzy wykażą, iż ukończyli studja wyższe na jednym z wydziałów uniwersytetu lub równorzędne-

go zakładu naukowego, zakończone przepisanemi egzaminami, otrzymali przy pierwszem zaliczeniu po wejściu w życie ustawy z dn. 9.X 1923 r. uposażenie o jeden szczebel wyższe od tego, jakieby im przysługiwało na podstawie art. 98.

Rozporządzenie wykonawcze do rozp. Prezydenta Rzplitej z dn. 30.XII 1924 r. dodaje do powyższego, iż przy ocenie, które zakłady naukowe uważać należy za wyższe, średnie lub niższe oraz jakie egzaminy za wystarczające przy wykształceniu wyższem, średniem lub niższem, należy odpowiednio stosować rozporządzenie Rady Ministrów z dn. 26.VI 1924 r. (Dz. Ust. Nr. 64, poz. 629).

Pytanie:

Jakie jeszcze przepisy, dotyczące uposażenia funkcjonarjuszów państwowych, przytoczone są w rozporządzeniu Prezydenta Rzeczypospolitej względnie w rozp. wykonawczem do tegoż rozporządzenia?

Odpowiedź:

Poza wymienionem w odpowiedzi na ostatnie pytanie rozporządzeniem R. M. z dn 26.VI 1924 r. (Dz. Ust. Nr. 64, poz. 629) wymienia § 14 rozp. wykon. rozporządzenie Rady Min. z dn. 16 lipca 1924 r. (Dz. Ust. Nr. 72, poz. 703), na podstawie którego mają być obliczane djety i koszty podróży członków zarządu i pracowników związków komunalnych. Nadto — stosownie do § 1 rozporz. wykon. — członkom zarządu i pracownikom związków komunalnych należy się dodatek na mieszkanie, obliczony według zasad obowiązujących dla funkcjonarjuszów państwowych.

Pytanie:

Jak wedle rozp. Rady Min. z dn. 16.VII 1924 r. (Dz. Ust. Nr. 72, poz. 703) mają być obliczane koszty podróży i djety członków zarządu i pracowników związków komunalnych?

Odpowiedź:

Ważniejsze przepisy wyżej wymienionego rozporządzenia są następujące:

Djety i zwrot kosztów podróży należą się w razie podróży służbowej (komisji) do miejscowości, położonej poza zwykłem miejscem służbowem, nadto należą się djety za czas pozostawania w delegacji.

Djety wynoszą dziennie:

W	I i II	grupie uposażenia	— 65	punktów
„	III i IV	„ „	— 50	„
„	V	„ „	— 40	„
„	VI	„ „	— 32	„
„	VII	„ „	— 28	„
„	VIII	„ „	— 24	„
„	IX	„ „	— 22	„
„	X, XI i XII	„	— 18	„
„	XIII, XIV, XV i XVI	„	— 12	„

Aby otrzymać kwotę djet, należy odnośną liczbę punktów pomnożyć przez mnożną, ustaloną dla płac.

Jednostką obliczania djet jest 24-godzinny okres czasu, liczący się od chwili rozpoczęcia podróży względnie od chwili wyjazdu z miejsca służbowego, aż do chwili ukończenia podróży, względnie do chwili powrotu do miejsca służbowego. Za przeciąg czasu krótszy, niż 24 godzin, wypłaca się całą djetę, jeżeli czynność służbowa łącznie z podróżą lub sama podróż odbywała się w porze nocnej conajmniej przez 6 godzin między 21 a 6 godziną, w przeciwnym razie wypłaca się tylko połowę djet, o ile czynność służbowa łącznie z podróżą lub sama podróż trwała conajmniej 6 godzin.

Jeżeli podróż służbową odbyto w całości lub w części piechotą, należy się 1 punkt za każdy kilometr chodu. Jeżeli podróż odbyto bezpłatnie, zwraca się tytułem wydatków pobocznych, z jazdą taką połączonych, kwotę do wysokości 5 punktów.

Za czynności komisyjne w miejscowościach, położonych do 2 klm. od budynku, w którym mieści się urząd, nie należą się żadne koszty podróży.

Przy komisjach, których czynność polega na obchodzeniu parcel, gruntów i przestrzeni wód, zalicza się za każdą godzinę chodu 5% djety (o ile takie obchodzenie nie stanowi głównej i zasadniczej czynności urzędnika).

Na pokrycie kosztów dojazdu na dworzec i z dworca kolejowego w jednej miejscowości wypłaca się ryczałt w wysokości:

Dla grupy	I — IV włącznie	— 8	punktów
„ „	V — IX „	— 6	„
„ „	X — XVI	— 4	„

O ile jednakże odległość od dworca jest większa, niż 2 klm., zwraca się rzeczywiste koszty przejazdu.

Jeżeli podróże służbowe trwają przez czas dłuższy, lub stale się powtarzają, to można każdorazowe djety i koszty podróży zastąpić ryczałtem, określonym w punktach; ryczałt może być płatny zgóry wraz z pensją miesięczną.

Na podstawie powyższego przepisu zryczałtowało było Ministerstwo Spraw Wewn. okólnikiem Nr. 115 z r. 1925 djety i koszty podróży inspektorów samorządu gminnego, zarządzenie to jednak cofnięte zostało obecnie okólnikiem Nr. 70 z dn. 21 lipca 1926 r.

Wspomniany okólnik Nr. 115 zabronił również m. in. pobierania djet i kosztów podróży wójtom i pracownikom gminnym za ich wyjazdy w obręb gminy, identyfikując terytorjum gminy z pojęciem miejsca służbowego, o którem mowa w rozp. Rady Min. z dn. 16 lipca 1924 r. Czy zarządzenie powyższe jest słuszne i zgodne z rozp. Rady Min., orzeknie Najw. Trybunał Adm., do którego jeden ze związków komunalnych zaskarżył okólnik Nr. 115.

Pytanie:

Jak wysoki jest dodatek na mieszkanie i jakie są zasady jego obliczania?

Odpowiedź:

Dodatek na mieszkanie dla funkcjonarjuszów państwowych opiera się na ustawie z dn. 12 czerwca 1924 r. (Dz. Ust. Nr. 52, poz. 525), która upoważnia Radę Ministrów do przyznawania tego dodatku. Zasady jego obliczania zostały rozwinięte w rozporządzeniu Rady Min. z dn. 30.VII 1924 r. (Dz. Ust. Nr. 69, poz. 673). Wysokość jego jest różna w poszczególnych b zaborach i zależy od liczby mieszkańców danej miejscowości, od grupy uposażenia pracownika i od jego stanu rodzinnego. Nadto dodatek ten winien był wzrastać co kwartał, począwszy od 1 lipca 1924 r. w tym samym stosunku, w jakim wzrasta komorne w myśl art. 6, ustęp 3, ustawy z dn. 11 kwietnia 1924 r. o ochronie lokatorów (Dz. Ust. Nr. 39, poz. 406). Wbrew jednakże tej zasadzie Rada Ministrów uchwaliła w dn. 20 maja 1925 r. zwiększenie dodatku na mieszkanie za cały II kwartał 1925 r., chcąc przez to wyrównać urzędnikom ubytek, jaki dla nich spowodowało równoczesne obniżenie mnożnej na czerwiec. Następnie zaś ustawa z dn. 22.XII 1925 r. (Dz. Ust. Nr. 129, poz. 918), o której mowa była wyżej przy dodatku regulacyjnym, stabilizując uposażenie grudniowe na rok 1926, wstrzymała również wzrost dodatku na mieszkanie i utrzymała go dotąd na tym poziomie, jaki osiągnął w IV kwartale r. 1925.

Mając na uwadze, że zaszeregowanie pracowników komunalnych do grup i szczebli uposażenia nastąpić miało w d. 1 lipca 1925 r., podaję drugostronnie wysokość dodatku na mieszkanie za III i IV kw. 1925 r., podkreślając równocześnie, co zaznaczyłem w ostatniem zdaniu, że wysokość dodatku za IV kwartał 1925 pozostała nie zmieniona w r. 1926 i obowiązuje dotychczas.

Dodatku na mieszkanie nie otrzymują jedynie pisarze gminni w b. zaborze rosyjskim, a to wobec tego, że w myśl § 12 rozp. Prez. Rzplitej należy się im bezpłatne mieszkanie, opał i oświetlenie lub też — jeżeli z tych świadczeń w naturze nie korzystają — odpowiedni równoważnik pieniężny, który za wszystkie te 3 świadczenia razem nie może przekraczać 25% poborów pisarza.

Nie należy się także oczywiście powyższy dodatek tym członkom zarządu i pracownikom związków komunalnych, których uposażenie nie jest obliczane wedle grup uposażenia (odnośnie do członków zarządu, pobierających uposażenie bez obliczania wedle grup uposażenia, — patrz ostatni ustęp rozp. wykon. do rozp. Prezydenta Rzplitej.; co do pracowników, to z rozporządzenia nie wynika, aby można im było ustalać uposażenie miesięczne odrazu w pewnych kwotach pieniężnych bez obliczania wedle grup uposażenia, zaleca to jednakże Ministerstwo Spraw Wewn. w okólniku z dn. 30.VI 1925 r. Nr. SZ. 4356/25 odnośnie do niższych funkcjonarjuszów, jak woźny, goniec, woźnica i t. p.). Wymienionym nie należą się również i inne dodatki (regulacyjny, ekonomiczny, komunalny, reprezentacyjny).

Tabela dodatku na mieszkanie.

Grupa uposażenia	Były zabór	Kwartał	Klasa miejscowości I	II	III	IV	M. st. Warszawa III kwart.	IV kwart.
I i II, utrzym. rodzinę III i IV	rosyjski	III	68,65	61,67	54,70	47,73	99,57	114,14
		IV	78,69	70,70	62,71	54,72		
	austr.	III	90,37	67,00	59,62	51,83		
		IV	103,60	76,81	68,35	59,42		
	pruski	III	35,84	31,33	28,87	26,82		
		IV	41,09	35,92	33,10	30,75		
utrzym. rodzinę V	rosyjski	III	48,86	41,52	36,60	31,27	69,11	79,23
		IV	53,72	47,60	41,96	35,85		
	austr.	III	59,56	43,57	38,24	32,91		
		IV	68,28	49,95	43,84	37,73		
	pruski	III	23,89	20,20	18,56	16,51		
		IV	27,39	23,16	21,28	18,93		
samotni III, IV i V, utrzym. rodzinę VI i VII	rosyjski	III	23,40	20,88	18,36	15,84	34,80	40,60
		IV	27,40	24,36	21,42	18,48		
	austr.	III	30,24	22,32	19,44	16,92		
		IV	35,28	26,04	22,68	19,74		
	pruski	III	15,48	12,96	11,88	10,80		
		IV	18,06	15,12	13,86	12,60		
samotni VI VII, utrzym. rodz. VIII — XII	rosyjski	III	15,36	13,56	12,12	10,32	21,60	25,20
		IV	17,92	15,82	14,14	12,04		
	austr.	III	17,52	16,44	12,84	11,40		
		IV	20,44	19,18	14,98	13,30		
	pruski	III	9,96	8,52	7,80	7,08		
		IV	11,62	9,94	9,10	8,26		
utrzym. rodz. XIII — XVI	rosyjski	III	9,30	8,37	7,44	6,82	11,78	14,06
		IV	11,10	9,99	8,88	8,14		
	austr.	III	10,54	8,99	8,06	7,44		
		IV	12,58	10,73	9,62	8,88		
	pruski	III	7,75	6,82	6,20	5,58		
		IV	9,23	8,14	7,40	6,66		
samotni VIII — XVI	rosyjski	III	6,20	5,58	4,96	4,65	8,06	9,62
		IV	7,40	6,66	5,92	5,55		
	austr.	III	6,82	6,20	5,58	5,27		
		IV	8,14	7,40	6,66	6,29		
	pruski	III	5,58	5,27	4,65	4,34		
		IV	6,66	6,29	5,55	5,18		

Objaśnienia do tabeli: Przez b. zabór austr. należy rozumieć: b. Galicję i Śląsk Cieszyński, przez b. zab. pruski: wojew. poznańskie i pomorskie oraz G. Śląsk.

Do I klasy miejscowości należą miejscowości, liczące więcej niż 80.000 mieszk.
„ II „ „ „ „ „ „ „ 40.000 „
„ III „ „ „ „ „ „ „ 10.000 „
„ IV „ „ „ „ „ mniej „ 10.000 „

Przez utrzymujących rodzinę należy rozumieć tych, którzy otrzymują dodatek ekonomiczny choćby na 1 członka rodziny.

Pytanie:

Jakie jeszcze — prócz wymienionych — dodatki należą się członkom zarządu i pracownikom związków komunalnych?

Odpowiedź:

Prócz wymienionych należą się jeszcze: prezydentom miast i burmistrzom — dodatek reprezentacyjny (§ 7 rozporządzenia); zaś pracownikom komunalnym— dodatek komunalny (§ 21 rozporządzenia).

Pytanie:

Jak wysoki może być dodatek reprezentacyjny?

Odpowiedź:

Rada miejska (gminna) przyznać może prezydentom (burmistrzom) dodatek reprezentacyjny, nieprzekraczający:

w miastach do 15.000 mieszkańców	— 15%	poborów
„ „ ponad 15.000 do 50.000 „	— 30%	„
„ „ „ 50.000 „	— 40%	„
w m. st. Warszawie „	— 50%	„

W miastach liczących ponad 100,000 mieszkańców może również wiceprezydent otrzymać dodatek reprezentacyjny, nieprzekraczający 20% poborów.

Pytanie:

Jaki jest charakter dodatku komunalnego i jakie jego zasady?

Odpowiedź:

Dodatek komunalny może być przyznawany „aż do czasu ustawowego uregulowania praw i obowiązków pracowników związków komunalnych", traktowany jest zatem w rozporządzeniu jako ekwiwalent za upośledzenie pod względem prawnym pracowników komunalnych w stosunku do funkcjonarjuszów państwowych, polegające na tem, że pracownicy komunalni nie mają ani pragmatyki służbowej, ani ustawy emerytalnej, co oczywiście stawia ich również w gorszem położeniu pod względem materjalnym.

Z brzmienia § 21 rozp. Prezydenta Rzplitej wynika, że do wysokości 15% poborów dodatek komunalny nie podlega zatwierdzeniu władzy nadzorczej, natomiast wymaga zatwierdzenia tej władzy (wojewody), o ile się waha w granicach między 15% a 25% (co jest dopuszczalne we wschodnich województwach kresowych). Jednakże wspomnianym wyżej okólnikiem z dn. 30.VI 1925 r. Nr SZ. 4356/25 Ministerstwo Spraw Wewn. zarządziło, iż dodatek komunalny ma być zamieszczany w statucie etatów stanowisk służbowych, który w całości podlega zatwierdzeniu władzy nadzorczej, wskutek czego uzależniło faktycznie wprowadzenie dodatku komunalnego w jakiejkolwiek wysokości od zatwierdzenia władzy nadzorczej. Sprawa ta powinnaby być uzgodniona z brzmieniem rozp.

Dodatek komunalny ma być jednakowy (w stosunku procentowym do poborów) dla wszystkich pracowników danego związku komunalnego.

Pytanie:

Czy dodatek komunalny, uchwalony przez organ uchwalający związku komunalnego w statucie etatów, może być pracownikom wypłacany przed zatwierdzeniem statutu przez władzę nadzorczą?

Odpowiedź:

Tak; upoważnia do tego wspomniany dwukrotnie okólnik Nr. SZ. 4356/25, wedle którego pobory, wynikające ze statutu etatów, mają być wypłacane pracownikom zaliczkowo aż do zatwierdzenia statutu. W razie obniżenia tych poborów, wynikającego dla pracowników z aktu zatwierdzenia statutu etatów przez władzę nadzorczą, powinna być od pracowników ściągnięta nadwyżka, pobrana przez nich w czasie od 1 lipca 1925 r. do chwili zatwierdzenia statutu.

(Ponieważ niektóre statuty są zatwierdzane dopiero obecnie, przyczem następuje nieraz obniżenie poborów, kwoty, przypadające pracownikom do zwrotu są dość duże. Rada Naczelna Zw. Prac. Sam. przedstawiła Min. Spraw Wewn. fatalne skutki takiego stanu rzeczy i czyni starania o odpowiednią zmianę w tym względzie okólnika Nr. SZ. 4356/25).

Pytanie:

Czy pracownikom kontraktowym należą się takie same wszystkie dodatki, które wchodzą w skład uposażenia, w szczególności, czy należy się im również dodatek na mieszkanie?

Odpowiedź:

Rozporządzenie Prez. Rzplitej nie robi żadnej różnicy pomiędzy pracownikami stałymi i prowizorycznymi, a pracownikami kontraktowymi. Z § 23 rozp. wynika, iż wszyscy pracownicy mają być zaszeregowani do odpowiednich grup uposażenia, a § 1 rozp. wykonawczego, rozwijając, jak pracownikom i członkom zarządu, zaliczonym do grup uposażenia, należy obliczać pobory i wyliczając dodatki: regulacyjny, ekonomiczny, stołeczny, reprezentacyjny, komunalny i na mieszkanie (z których reprezentacyjny odnosił się tylko do członków zarządu, zaś komunalny tylko do pracowników), czyni w ostatnim ustępie wyjątki jedynie odnośnie do członków zarządu (poza zupełnie logicznym wyjątkiem dla pisarzy gm. co do dodatku na mieszkanie),

Jestem przeto zdania, że wszystkie dodatki, a więc i dodatek na mieszkanie, należą się pracownikom kontraktowym.

Zresztą zdanie swoje opieram jeszcze na następującym stanie rzeczy:

Kontraktowym pracownikom komunalnym możnaby odmówić dodatku na mieszkanie jedynie z tej racji, że nie otrzymują tego dodatku kontraktowi urzędnicy państwowi (którzy jednakże mają i dodatek regulacyjny i ekonomiczny). Opiera się to jednakże na następującem rozumowaniu, rozwiniętem w okólniku Min. Skarbu z dn. 25.X 1924 r. L. 2993 - DB-1: „Z brzmienia art. 10 ustawy z dn. 9.X 1923 r., zmienionego ustawą z dn. 12.VI 1924 r. (Dz. Ust. Nr. 52, poz. 525), wynika, że dodatek na mieszkanie, unormowany w wykonaniu powyższego

artykułu rozporządzenia Rady Min. z dn. 30.VII 1924 r. (Dz. Ust. Nr. 69, poz. 673) nie jest uposażeniem (por. słowa: „*Oprócz uposażenia*, określonego w art. 3 i 4 ustawy . . . . *specjalny* dodatek na mieszkanie").

Wedle brzmienia umów, zawieranych z pracownikami kontraktowymi stosownie do wzoru umowy służbowej, ustalonego okóln. Prez. R. M. z dn. 3.IX 1924 r. L. 10769, pracownicy ci otrzymują wynagrodzenie równe *uposażeniu* funkcjonarjuszów odpowiedniej grupy.

Z powyższego wynika, że dodatek na mieszkanie przysługuje tylko funkcjonarjuszom państwowym, których stosunek służbowy nosi charakter publiczno prawny bez względu na to, czy są mianowani na stałe, czy też do odwołania (prowizorycznie), nie przysługuje zaś pracownikom kontraktowym, których stosunek opiera się na prywatno-prawnej umowie.

Jak z ostatniego ustępu wynika, rozumowanie powyższe nie da się zastosować do kontraktowych pracowników komunalnych, gdyż wśród pracowników komunalnych (poza dzielnicą pruską) niema ustawowo przeprowadzonego podziału na pracowników o charakterze publiczno-prawnym i pracowników o charakterze prywatno-prawnym.

Jest jednakże oczywiście do pomyślenia, iż pracownik kontraktowy w umowie służbowej ze związkiem komunalnym może się zrzec dodatku na mieszkanie.

Pytanie:

Jakie są władze nadzorcze, powołane do działania w sprawach, unormowanych rozporządzeniem Prezydenta Rzplitej z dn. 3.XII 1924 r., a wymagających ingerencji tych władz?

Odpowiedź:

Władzami temi są: 1) wydział powiatowy w stosunku do gmin wiejskich b. zaboru ros., ale tylko w sprawach ustalenia wynagrodzenia dla wójtów niezawodowych, 2) wojewoda w stosunku do gmin wiejskich i miejskich — z wyjątkiem miasta st. Warszawy, oraz w stosunku do pow. zw. kom., 3) Min. Spraw Wewn. w stosunku do m. st. Warszawy i krajowych zw. kom. w wojew.: poznańskiem i pomorskiem.

Pytanie:

Czy władza nadzorcza może zakazać związkowi komunalnemu wypłacania swym pracownikom dodatków: regulacyjnego, ekonomicznego, na mieszkanie i komunalnego?

Odpowiedź:

Co do pierwszych trzech — niema wątpliwości, że — o ile zgodne są z ustawą — władza nadzorcza nie może zakazać ich wypłacania, gdyż wynikają z ustawy i powinny być przez zarząd związku zaliczane do miesięcznych poborów automatycznie. Co do dodatku komunalnego, to dotyczyłoby to i jego—do wysokości 15%, gdyby stanąć na stanowisku, że do tej wysokości nie podlega on zatwierdze-

niu władzy nadzorczej. Gdyby jednakże stanąć na stanowisku okólnika Min. Spraw Wewn. Nr. SZ. 4356/25, to oczywiście mógłby on być wypłacany tylko w wysokości zatwierdzonej przez władzę nadzorczą.

Pytanie:

Czy pracownikom związków komunalnych przysługuje prawo wniesienia odwołania od dotyczących ich zarządzeń władz nadzorczych do władzy bezpośrednio wyższej?

Odpowiedź:

Ustęp drugi § 21 rozp. wykon. przyznaje w powyższym wypadku prawo odwołania „stronom interesowanym". Jeżeli zaś pracownik czuje się w swych prawach dotkniętym zarządzeniem władzy nadzorczej, to oczywiście musi być uznany za stronę interesowaną.

Nie może on wprawdzie wnosić odwołania przeciw takiemu zarządzeniu władzy nadzorczej, które go bezpośrednio nie dotyczy; jeżeli więc np. władza nadzorcza przy zatwierdzaniu statutu etatów skreśli pewne etaty lub obniży przywiązane do nich uposażenie, to przeciwko takiej decyzji władzy nadzorczej pracownik nie może wnieść odwołania. Może on to uczynić dopiero przeciwko konkretnemu, dotyczącemu go zarządzeniu związku komunalnego, (wydanemu ew. na skutek decyzji władzy nadzorczej). Jeżeli jednakże np. władza nadzorcza odmówiła zatwierdzenia uchwały związku komunalnego, powziętej na podstawie ustępu trzeciego § 23 rozporządzenia o przyznaniu pracownikowi „veniam studiorum", to odwołanie przeciw takiej decyzji może wnieść zarówno związek komunalny, jak i interesowany pracownik.

Po wyczerpaniu (bezskutecznem) toku postępowania administracyjnego można naturalnie wnieść skargę do Najw. Tryb. Adm.

Pytanie:

Czy i w jakich warunkach mogą pracownicy komunalni otrzymywać renumeracje?

Odpowiedź:

W sprawie tej wypowiedziało się Ministerstwo Spraw Wewn. w okólniku z dn. 21 lipca 1926 r. Nr. 70. Patrz str. 33 „Przepisów budżetowych dla związków komunalnych", opracowanych przez p. St. Pachnowskiego.

Pytanie:

Czy obniżenie uposażeń urzędników państwowych w I półroczu 1926 r. o 4½ — 6% dotyczyło również uposażeń członków zarządu i pracowników związków komunalnych, jeżeli zaś tak — to jak powinny obecnie postąpić te związki komunalne, które potrąceń tych nie stosowały?

Odpowiedź:

Min. Spraw Wewn. zarządziło z początkiem r. 1926, aby związki komunalne stosowały wyżej określone potrącenia z poborów swych członków zarządu

i pracowników. Zarządzenie to zaskarżył Magistrat m. Radomia do Najw. Tryb. Administracyjnego.

W związku z tem Min. wyjaśniło okólnikiem z d. 14.VII.1926 r., że utrzymuje stanowisko swoje co do konieczności stosowania procentowych potrąceń przez związki komunalne, ze względu jednakże na wniesioną skargę sprawę potrąceń w tych związkach komunalnych, które ich dotychczas nie dokonały, pozostawiło decyzji odnośnych zarządów komunalnych. Zarządy te mogą postanowić jednorazowe potrącenie z najbliższych poborów całej sumy miesięcznych potrąceń od 1 stycznia r. 1926, lub też potrącić tę sumę w kilku ratach, albo wreszcie uznać nieściągnięte potrącenia jako zaliczki, podlegające zwrotowi na rzecz związku komunalnego, o ile N. T. A. uzna zaskarżone zarządzenie Ministerstwa za legalne.

DZIAŁ III.

Monografje powiatów, gmin i instytucyj publicznych.

Artykuły nadesłane.

Powiat Sandomierski

Województwa Kieleckiego.

Przed przystąpieniem do szczegółowego opisu działalności Sandomierskiego Powiatowego Związku Komunalnego za okres od 1-go stycznia 1919 r. do 31 grudnia 1925 r. nie od rzeczy będzie wspomnieć, iż Sejmik Sandomierski, jak zapewne i wiele innych Sejmików, po swem powstaniu na podstawie Dekretu o tymczasowej ordynacji powiatowej dla obszarów Polski b. zaboru rosyjskiego z dnia 4 lutego 1919 r., otrzymał tak po okupantach, jak i po zaborcach, gospodarkę powiatową w każdej dziedzinie życia społecznego w stanie zaniedbanym.

W pierwszym okresie swojej pracy Sejmik Sandomierski przejął od b. Rady Dobroczynności Publicznej szpitale powszechne w Sandomierzu i Staszowie, ochronę dla dzieci i przytułek dla starców przy szpitalu w Sandomierzu i umożliwił im przez finansową pomoc dalszą egzystencję, przygotował teren pod budowę Żeńskiej Szkoły Rolniczej w Mokoszynie, przeprowadzał konserwację istniejących dróg bitych. oraz rozpoczął budowę (kilku kilometrów) nowych dróg bitych. udzielał skromne. lecz liczne zasiłki na cele kulturalno-społeczne, okazywał ludności agronomiczną pomoc w niewielkim stopniu, początkowo przez własnego instruktora, a następnie przez Kółka Rolnicze, które otrzymywały od Sejmiku odpowiednio wysokie zapomogi.

Okazało się możliwem cokolwiek rozszerzyć te ramy dopiero w 1922 roku.

Ogólne wyniki gospodarki Sejmikowej z końcem 1925 roku przedstawiają się następująco:

Komunikacja. Drogi bite w powiecie okupanci pozostawili w rozpaczliwym stanie. Przy wielkich nakładach, pomijając pozostawienie przez okupantów większej ilości kamienia do budowy dróg, w latach ubiegłych zbudowano 8.17 klm. dróg bitych, kompletnie przebudowano 3.65 klm. szosy. Koszt budowy 1 klm. w 1925 r. wynosił około 20.000 zł., przebudowy zaś 15.000 — 16.000 zł., przeprowadzono gruntowną konserwację 9.5 klm., a na 35 klm. zwykłą konserwację.

Ogólnie powiat posiada: 57 klm. dróg bitych wojewódzkich, 57 klm. dróg gruntowych wojewódzkich, 14 klm. dróg bitych powiatowych, 81 klm. dróg gruntowych powiatowych, 16 klm. dróg bitych państwowych.

Do roku 1924 Sejmik musiał kupować kamień do budowy dróg u włościan. W roku 1924 został nabyty kamieniołom w Międzygórzu, gm. Lipnik, z którego na budowę w 1924 r. wydobyto około 10.000 mtr.^{3} kamienia, co da możność przy polepszeniu się konjunktury finansowej przeprowadzić daleko energiczniej budowę dróg bitych. Będzie to wielce korzystnem dla powiatu, tak ściśle rolniczego, jakim jest pow. Sandomierski.

Z większych mostów zbudowano: a) na drodze Sandomierz—Połaniec most na rzece Czarnej długości 71 m. b., b) most w Klimontowie 45 m. b., c) most na szosie Staszów—Bogorja 12 m. b.

W stosunku do dróg gminnych Oddział Drogowy dostarczał plany na budowę mostów, położonych na drogach gminnych, oraz sprawował nadzór techniczny nad drogami gminnemi.

Na 15 gmin wiejskich 6 gmin, oraz 2 miasta są połączone siecią telefoniczną z siedzibą powiatu, uskutecznienie reszty połączeń projektuje się w niedalekiej przyszłości.

Dla opracowywania i przedkładania wniosków Wydziałowi i Sejmikowi w sprawach drogowych istnieje Sejmikowa Komisja Drogowa.

Rolnictwo. Mając na uwadze, iż powiat Sandomierski ma wybitnie charakter rolniczy i że dobrobyt rolnika będzie najgłówniejszą rękojmią dla Powiatowego Związku Komunalnego, o ile kultura będzie doprowadzona do takiego stanu, który da możność rolnikowi bez wielkich wysiłków ponosić ciężary podatkowe tak państwowe, jak i samorządowe, przeto Wydział Powiatowy, jako wykonawca woli Sejmiku, przystąpił w 1920 roku do prac przygotowawczych dla zorganizowania Żeńskiej Szkoły Rolniczej w Mokoszynie, otrzymując od Ministerstwa Rolnictwa i Dóbr Państwowych ośrodek na donacyjnym folwarku o przestrzeni 32 morgów. W 1922 r. przystąpiono do budowy zabudowań gospodarczych, oraz przebudowy dworu na szkołę. Jesienią 1923 r. rozpoczęto pierwszy kurs w Szkole, trwający 11 miesięcy. Pomimo znacznych starań, odezw i ogłoszeń na kurs ten zapisało się niewielkie grono dziewcząt wiejskich, co należy przypisać z jednej strony małemu zrozumieniu jeszcze przez ludność pożyteczności takich szkół, z drugiej zaś strony nieodpowiednią obsadą stanowiska kierowniczki szkoły. Rok 1924, po zmianie kierownictwa, był już lepszym.

W celu umożliwienia młodzieży męskiej kształcenia się fachowo w rolnictwie otrzymano od władz centralnych przydzielenie Sejmikowi państwowego folwarku Zdanów, w gm. Obrazów, na którym prowadzą się: wzorowa ferma gospodarstwa wiejskiego i stacja doświadczalna, oraz będzie wybudowana Męska Szkoła Rolnicza.

Dla ułatwienia ludności przystępnego leczenia chorych zwierząt domowych. zaangażowano lekarza weterynarji, oraz sanitarjusza weterynaryjnego, których

obowiązkiem było leczyć zwierzęta domowe, doprowadzone do ambulatorjum, za minimalną opłatą od porady, ze zwrotem rzeczywistych kosztów za lekarstwa, oraz tłumić zarazy u zwierząt domowych.

Z myślą o pomocy ludności przy komasacji wsi w roku 1922 zostało zorganizowane Sejmikowe Biuro Miernicze. Trudności jednak w skoordynowaniu działań Biura i Urzędów Ziemskich, mała ilość zgłoszeń na pomiary komasacyjne (Biuro zostało założone na podstawie samowystarczalności) dały w rezultacie deficyt, co spowodowało zlikwidowanie tegoż biura.

Na budżetowem posiedzeniu Sejmiku, uchwalającem projekt gospodarki Sejmikowej na 1922 r., organizacja pomocy rolnej ludności przeszła w ręce Sejmiku. W ciągu tego roku pracowało trzech instruktorów rolnych z siedzibą w Sandomierzu, Klimontowie i Staszowie. Praca ich wyrażała się w zakładaniu Kółek Rolniczych, mniej lub więcej w systematycznych odczytach na tych Kółkach, organizowaniu pokazów, których było dwa (inwentarza i zboża), zakładaniu poletek pokazowych, demonstrujących pożytek nawozów sztucznych. Duże przeszkody w ich pracy tworzyły niedostateczne kredyty na opłacanie rozjazdów instruktorów. Ludność niechętnie posyłała po nich podwody, szczególnie z okolic, gdzie nie było Kółek Rolniczych. Przymus dostarczania dla instruktorów podwód według cen rządowych (bardzo niskich) stosowanym nie był, a to ze względu na charakter pracy instruktorskiej.

Przy uchwalaniu budżetu na 1923 rok etaty instruktorów Sejmikowych były skreślone przez plenum Sejmiku i instruktorskiej pomocy dla ludności nie było. W budżecie zaś na 1924 rok były uchwalone wysokie zapomogi Kółkom Rolniczym, umożliwiające tym Kółkom zaangażowanie dla własnej organizacji pomocy rolnej dwóch instruktorów i sekretarza. Koordynacja pracy Kółek Rolnych z Sejmikiem ma miejsce w Sejmikowej Komisji Rolnej.

Do dyspozycji Sejmikowej Komisji Rolnej Sejmik corocznie uchwala pewne sumy, które są zużywane na zakup siewników, buhaji, oddawanych rolnikom po bardzo niskich cenach, urządzanie pokazów, zakładanie pólek doświadczalnych oraz zalesianie nieużytków.

Zdrowotność i szpitalnictwo. W 1920 roku na podstawie reskryptu Ministerstwa Spraw Wewnętrznych z dn. 4 października 1919 r. w sprawie przejęcia przez gminy miejskie lub powiatowe związki komunalne od Powiatowych Rad Dobroczynności Publicznej działu sanitarnego wraz z całym majątkiem Nr. Sm. 1877/2, Sejmik Powiatowy objął po b. Radzie Dobroczynności Publicznej szpital św. Ducha w Sandomierzu wraz z całym jego majątkiem — szpital ten obliczony jest na 50 łóżek; szpital św. Adama w Staszowie na 25 łóżek, zaś w 1923 r. od N. N. K. szpital epidemiczny w Sandomierzu na 40 łóżek.

Szpital św. Ducha w Sandomierzu w roku 1924 miał 546 chorych — 18765 dni leczenia — na jednego chorego przypada 34,4 dni leczenia. Rzeczywisty koszt utrzymania chorego wynosił 2 zł. 46 gr., z czego leczeni pokrywali przeciętnie 1 zł. 55 gr. Zabiegów operacyjnych w szpitalu w 1924 r. dokonano 137. Niedobór

szpitala w wysokości 24,653 zł. 59 gr. Sejmik Powiatowy pokrył z ogólnych funduszów Sejmikowych.

Szpital św. Adama w Staszowie w roku 1924 miał 353 chorych — 8955 dni leczenia — na jednego chorego przypada 25,3 dni leczenia. Rzeczywisty koszt leczenia chorego wynosił 2 zł. 78 gr., z czego leczeni pokrywali przeciętnie 1 zł. 82 gr. Zabiegów operacyjnych w 1924 r. w szpitalu dokonano 42. Niedobór szpitala w wysokości 14.687 zł. 38 gr. Sejmik Powiatowy pokrył z ogólnych funduszów Sejmikowych.

Szpital Epidemiczny w Sandomierzu w 1924 r. miał 255 chorych — 8859 dni leczenia—na jednego chorego przypada 30,04 dni leczenia. Rzeczywisty koszt utrzymania chorego wynosił 3 zł. 40 gr., z czego leczeni pokrywali przeciętnie 1 zł. 66 gr. Z ogólnej liczby chorych w szpitalu było zakaźnych 184, wenerycznych 111. Niedobór szpitala w wysokości 17,896 zł. 72 gr. Sejmik Powiatowy pokrył z ogólnych funduszów Sejmikowych.

Dla uprzystępnienia ludności korzystania z doraźnej pomocy lekarskiej Sejmik utworzył dwa okręgi lekarskie, dwa punkty dezynfektorskie, oraz trzy punkty akuszeryjne, z których Sejmik przy uchwalaniu budżetu na 1924 rok skasował: jeden okręg lekarski, jeden punkt dezynfektorski i trzy punkty akuszeryjne.

Opieka społeczna. W r. 1920 po b. Radzie Dobroczynności Publicznej Sejmik objął ochronę na 24 dzieci i przytułek na 16 starców, które się mieszczą przy szpitalu św. Ducha w Sandomierzu. Z końcem 1924 roku ilość dzieci w ochronce wynosiła 34, a starców w przytułku 16. Rzeczywisty koszt utrzymania jednego dziecka w ochronce dziennie wynosił 0,95 zł., a starca w przytułku 0,86 zł. Niedobór w ochronce za rok 1924 w wysokości 5.210 zł. 57 gr. a w przytułku w wysokości 2,778 zł. 21 gr. Sejmik pokrył z ogólnych funduszów Sejmikowych.

Szkolnictwo i oświata. Niewielka działalność Sejmiku w zakresie organizowania oświaty pozaszkolnej wyraziła się w następujący sposób: w 1921 roku z sejmikowej zapomogi, udzielonej Kółkom Rolniczym, Zarząd Kółek zaangażował instruktora Kół Młodzieży, który pracował około roku. W 1922 roku przez Sejmik był zaangażowany sejmikowy instruktor oświatowy, na którego również były włożone obowiązki sekretarza Rady Szkolnej Powiatowej. Praca jego polegała na pomocy ludności przy załatwianiu niezbędnych formalności, związanych z unormowaniem tytułu własności placów gminnych, przeznaczonych pod budowę szkół, na kontrolowaniu z ramienia Rady Szkolnej Powiatowej działalności Dozorów Szkolnych, na organizowaniu Kół Młodzieży i ruchomej prawidłowo funkcjonującej przy nich bibljoteki oraz na organizowaniu wspólnej opieki nad małemi dziećmi w czasie gorących robót polnych, kiedy matki zmuszone były iść w pole. Działalność szerzej rozwinąć się nie mogła ze względu na brak nawet skromnych funduszów, potrzebnych w tej akcji. Etat ten po roku decyzją Sejmiku został skreślony.

W 1922 roku na podstawie uchwał Zgromadzeń gminnych Sejmik Powiatowy przejął w swe ręce budowę szkół powszechnych. Do dnia 31 grudnia 1924 r.

została wybudowana i oddana do użytku 7-klasowa szkoła powszechna w Dwikozach i 2-klasowa szkoła w Kicharach, a budowa 7-klasowej szkoły w Chobrzanach została posuniętą daleko. Oprócz tego przystąpiono do gromadzenia materjałów i przygotowania placów pod budowę 4-klasowych szkół w Skotnikach, Strzegomiu i Kłodzie i 7-klasowej szkoły w Darominie.

Budowa szkół dokonywuje się ze środków wiosek, zaliczonych do obwodu szkolnego gminy, Sejmiku i Skarbu Państwa. Wioski obwodu szkolnego i gminy dają plac, robociznę pociągową przy zwózce materjałów i niewielkie sumy pieniężne. Sejmik załatwia sprawy sporządzania i zatwierdzania projektów, daje pomoc techniczną za pośrednictwem specjalnego biura Sejmikowego, oraz wydatkuje znaczniejsze niż gminy sumy pieniężne ze swoich środków, otrzymuje w imieniu gmin pożyczki i zasiłki na budowę szkół ze Skarbu Państwa.

Bezpieczeństwo publiczne. Dla pomocy ludności w walce z pożarami działała przy Sejmiku Sandomierskim do wejścia w życie Rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 14 kwietnia 1924 r. w sprawie przekazania zarządom gmin wiejskich i miejskich zatwierdzania projektów budowli i wydawania pozwoleń na budowę na obszarze województw: Warszawskiego, Łódzkiego, Lubelskiego, Kieleckiego, Białostockiego, Nowogródzkiego, Poleskiego, Wołyńskiego, Wileńskiego Okręgu administracyjnego i m. st. Warszawy, zapoczątkowana jeszcze za czasów okupacji przy Sejmiku okupacyjnym organizacja pomocy ludności w budownictwie wiejskiem. W tym celu było zorganizowane biuro pomocy, które za niską opłatą (niepokrywającą kosztów utrzymania biura) przygotowywało plany mających powstać budowli z celowem z punktu widzenia przeciwpożarowego rozmieszczeniem zabudowań. Działalność biura przez przewodniczącego Wydziału Powiatowego Starostę była skoordynowana z nadzorczemi funkcjami nad budowlami wiejskiemi (podstawa — rozporządzenie okupacyjne, zatwierdzone przez Naczelnika Państwa). Tak zorganizowana współpraca dawała bardzo dobre wyniki, których liczne ślady łatwo skonstatować przy przejazdach przez te wioski, w których ludność w okresie działalności biura intensywniej się odbudowywała. By dać istniejącym strażom pożarnym w powiecie jeden kierunek, oraz, by sprawność takowych podnieść do rzeczywistego poziomu, na jakim stać one powinny, Sejmik Powiatowy zaangażował instruktora pożarniczego, zadaniem którego było szkolenie, oraz zawiązywanie nowych straży ogniowych, aby tym sposobem pokryć cały powiat siecią straży pożarnych, do czego przyczyniły się organizowane kursy pożarnicze, oraz ćwiczebne zjazdy drużyn pożarnych w Sandomierzu, jak również zawody strażackie po gminach. Że straży w powiecie było mało do czasu utworzenia instruktorjatu, świadczą o tem cyfry. Do roku 1922 było ośm straży ochotniczych, zaś w końcu 1924 r. liczba ich wzrosła do 24.

Obciążenie podatkowe. Suma przypisanego państwowego podatku gruntowego w 1925 r. wynosiła 400,553 zł. 26 gr. Ilość morgów podatkowych 193,292 mg., z których 59,892 mg. posiada większa własność i 133,400 mg. posiada mniej-

sza własność. Przeciętne obciążenie 1 mg. podatkami na rzecz Powiatowego Związku Komunalnego w r. 1924 wynosiło 2 zł. 33½ gr.

Starania o powiększenie majątku. Zabiegi o powiększenie własnego majątku dadzą się streścić następująco:

a) nabyto 2,000 mtr.^{2} gruntu miejskiego w Sandomierzu pod przyszłą budowę własnego gmachu na pomieszczenie biura Wydziału Powiatowego,

b) nabyto od Okręgowego Urzędu Ziemskiego około 32 mg. ziemi z państwowego majątku w Kleczanowie celem zamiany takowych na kamieniołomy w Międzygórzu,

c) uzyskano przydział ziemi z państwowego majątku Zdanów na prawach dzierżawnych o przestrzeni 420 mg., gdzie są założone fermy gospodarstwa wiejskiego i stacja doświadczalna, oraz będzie wybudowana męska Szkoła Rolnicza.

d) otrzymano ośrodek z państwowego folwarku w Mokoszynie o przestrzeni 32 mg. na prawach dzierżawnych, gdzie została pobudowana żeńska Szkoła Rolnicza,

e) nabyto 6000 mtr. relsów, 10 szt. wagonetek, 2 szt. motorów dla przewozu z własnych kamieniołomów kamienia do budowy dróg, oraz konserwacji.

Zakres poruczony. Powiat Sandomierski składa się z 2 gmin miejskich niewydzielonych, 15 gmin wiejskich, w których jest 6 osad (miasteczek) i 345 wsi, kolonij i przysiółków.

Wyniki nadzoru nad gminami są następujące:

1) Lustracja gmin.

Dokonano przez Inspektora Samorządu Gminnego lustracyj:

w roku 1919 — 21,
„ 1920 — 19,
„ 1921 — 20,
„ 1922 — 33,
„ 1923 — 40,
„ 1924 — 29,
„ 1925 — 37.

Dokonane lustracje wykazały szereg braków w biurowości i rachunkowości Urzędów Gminnych, które zostały usunięte. W kilku gminach zostały ujawnione nadużycia służbowe, za które urzędnicy gminni zostali pociągnięci do odpowiedzialności sądowej.

2) Gminne kasy pożyczkowo-oszczędnościowe.

Kasy zostały uruchomione w r. 1919, lecz wobec dewaluacji marki polskiej, kapitał obrotowy kas spadł do zera i operacje kasowe zostały zawieszone w 1924 r.

3) Księgi ludności stałej.

Nowe księgi ludności zostały zaprowadzone w 3 gminach, w których uległy zniszczeniu w czasie działań wojennych w 1915 r. Pozatem księgi ludności we wszystkich gminach zostały uzupełnione zmianami za cały ubiegły czas od 1915 r.

4) Tablice wiejskie i drogowskazy.

Tablice wiejskie i drogowskazy w większości gmin zostały zaprowadzone nowe w 1923 r.

5) Stróża nocna po wsiach.

W r. 1924 zostały przeprowadzone uchwały Zebrań Gromadzkich odnośnie stróży nocnej.

6) Rady i Zgromadzenia Gminne.

Udział uprawnionych do głosu w Zgromadzeniach Gminnych jest bardzo nieznaczny, co dowodzi małego zainteresowania się gminiaków swemi sprawami. Zgromadzenia gminne postanawiają masę uchwał niezgodnych z prawem, które są uchylane przez Wydział Powiatowy. Zgromadzenia Gminne odbywają się przeciętnie cztery razy do roku. Wydział Powiatowy śledzi za tem, by mimo niechętnego naogół traktowania swych obowiązków przez radnych gminnych z powodu zbyt długo przeciągających się ich kadencyj, zebrania Rad Gminnych odbywały się regularnie w myśl obowiązujących przepisów raz na miesiąc.

7) Budżety gminne.

Wydział Powiatowy ujednostajniał świadczenia gminne na rzecz urzędników gminnych (dwa typy gmin, większa i mniejsza), przestrzegał przepisów prawa o wysokości opodatkowania na rzecz gminy, przyczem duże trudności napotykał w związaniu budżetów, t. j. w zbilansowaniu strony dochodowej i rozchodowej. Największą trudność w tym zakresie napotykał w nieskoordynowaniu prawa o utrzymaniu szkół powszechnych (normy rozmiarów świadczeń w naturze określa Rada Szkolna Powiatowa, a przeliczenie tych świadczeń na pieniądze należy do gminy) i prawa o najwyższem opodatkowaniu. Były gminy, w których budżet szkolny bardzo znacznie przewyższał maksymalny według ustawy z dnia 11-go sierpnia 1923 r. o tymczasowem uregulowaniu finansów komunalnych dochód gminy. Na tem tle powstawały nieporozumienia pomiędzy Wydziałem Powiatowym jako władzą nadzorczą nad całokształtem budżetów gminy, a Radą Szkolną Powiatową jako organem opiekującym się szkołami.

Po rocznej praktyce, kiedy stało się jawnem, iż Władze Centralne dopuszczą budżety dodatkowe, nieporozumienia te osłabły, a następnie zanikły.

8) Ogólne uwagi.

W kilku wypadkach Wydział Powiatowy występował z wnioskiem do Województwa o rozwiązanie Rad Gminnych. Przez obowiązek Inspektora Samorządu Gminnego składania terminowych raportów z różnych działów gospodarki gminnej (zaległości kosztów szpitalnych, wykonanie wyroków sądowych, kontrola prawidłowości dostarczania podwód, ściąganie podatków, stan kasy gminnej, zebrania Rad Gminnych) Wydział Powiatowy kontrolował bieg spraw gminnych. Były wypadki delegowania wybranych przez Wydział Powiatowy ze swego łona Komisji dla przeprowadzenia kontroli nad działalnością gospodarki gminnej.

Budżet Sandomierskiego Powiatowego Związku Komunalnego na 1926 r.

Dochody:

Tytuł	Wyszczególnienie pozycyj	1926 rok zł.	%
I.	Dochody zwyczajne z majątku własnego	135800	12,98
II.	Dotacje i zapomogi ze strony Państwa	18055	1,72
III.	Opłaty	461342	44,13
IV.	Dodatki do podatków państwowych	274800	26,27
V.	Podatki samodzielne . . .	11100	1,06
VI.	Zwroty	48433	4,64
VII.	Kary . . , . . .	3000	0,28
VIII.	Dochody nadzwyczajne . . .	44400	4,21
IX.	Sumy przechodnie	49200	4,71
	Ogółem dochody .	1046130	100

Rozchody:

Tytuł	Wyszczególnienie pozycyj	1926 rok zł.	%
I.	Koszta administracyjne	67536	6,46
II.	Komunikacja	366000	34,99
III.	Szkolnictwo i oświata	71282	6,81
IV.	Cele kulturalno-społeczne	6396	0,62
V.	Zdrowotność i szpitalnictwo . . .	156699	15,
VI.	Dobroczynność i opieka społeczna . .	34405	3,28
VII.	Popieranie rolnictwa	235181	22,49
VIII.	Bezpieczeństwo publiczne	15500	1,48
IX.	Udział gmin w dodatkach i podatkach .	54200	5,18
X.	Spłata długów i procentów . . .	14065	1,34
XI.	Różne wydatki	7000	0,66
XII.	Wydatki nieprzewidziane	17766	1,69
	Ogółem rozchody	1046130	100

Skład osobowy.

Przewodniczący Sejmiku i Wydziału Powiatowego starosta

P. Marjan Węgleński.

Członkowie Sejmiku.

L. p.	Imię i nazwisko	Gmina	Wykształcenie	Zawód
1	Sobolewski Antoni	Dwikozy	szkoła pow.	rolnik
2	Smoła Stanisław	"	" "	"
3	Miegoń Wawrzyniec	Jurkowice	elementarne	"
4	Raban Andrzej	"	"	"
5	Mazur Jan	Klimontów	"	"
6	Grębowiec Jan	"	"	"
7	Ponikowski Jan	Koprzywnica	"	"
8	Rożek Kazimierz	"	"	"
9	Wróbel Leon	Lipnik	"	"
10	Kasprzycki Jan	"	"	"
11	Podsiadły Wojciech	Łoniów	"	"
12	Skotnicki Gustaw	"	wyższe	"
13	Nagórny Michał	Obrazów	elementarne	"
14	Kęsy Stanisław	"	"	"
15	Gawlak Wojciech	Osiek	"	"
16	Słodkowski Józef	"	szkoła pow.	"
17	Jarzyna Teofil	Połaniec	elementarne	"
18	Kuś Jan	"	"	"
19	Bryk Jan	Rytwiany	"	"
20	Skwarciak Walenty	"	"	"
21	Misiuda Wincenty	Samborzec	"	"
22	Rzetelny Jan	"	"	"
23	Mróz Walenty	Tursko-Wk.	"	"
24	Raś Tomasz	"	"	"
25	Wabia Tomasz	Wilczyce	"	"
26	Wrzosek Antoni	"	niż. szkoła rolnicza	"
27	Chałas Józef	Wiśniowa	elementarne	"
28	Dziadowicz Roman	"	"	"
29	Ks. Sałwacki Józef	Zawichost	Seminarjum Duchowne	proboszcz
30	Oleszek Jan	"	elementarne	rolnik
31	Kupferblum Markus	Sandomierz	4 kl. progim.	"
32	Koseła Wincenty	"	średnie	urzędnik
33	Krauze Bolesław	Staszów	"	aptekarz
34	Tuchman Wolf	"	elementarne	kupiec

Członkowie Wydziału Powiatowego.

L. p.	Imię i nazwisko	Gmina	Wykształcenie	Zawód
1	Bokwa Jan	Koprzywnica	4 kl. progim.	rolnik
2	Ciastek Franciszek	Dwikozy	elementarne	„
3	Kosełka Wincenty	Sandomierz	średnie	urzędnik
4	Skotnicki Gustaw	Łoniów	wyższe	rolnik wł. majątku
5	Swieżyński Franciszek	Obrazów	„	rol. wł. maj.
6	Wrzosek Antoni	Wilczyce	niż. szk. rol.	rolnik

Personel urzędniczy.

Biuro Wydziału Powiatowego.

1	Bahr Jan	Sandomierz	wyższe	sekretarz
2	Maryńczak Antoni	„	niższa szk. handlowa	zastępca sekretarza
3	Broklówna Halina	„	średnie	kancelistka
4	Czyżewska Janina	„	4 kl. prog.	maszynist.
5	Dziaczkowski Stanisław	„	„ „ „	Inspektor Sam. Gm.
6	Symonowicz Feliks	„	średnie	kier. oddz. rachunk.
7	Burasiewicz Jan	„	Sem. Naucz.	rachmistrz
8	Pełka Józef	„	„ „	kasjer
9	Rogowski Edward	„	4 kl. prog.	kancelista

Oddział Budowlany.

1	Pietraszewski Józef	Sandomierz	średnie	techn. bud.
2	Burasiewicz Kazimierz	„	6 kl. gim.	pom. techn. budowl.

Oddział Drogowy.

1	Inż. Piaskiewicz Tadeusz	Sandomierz	wyższe	Inż. drog.
2	Simon Gustaw	„	szk. techn.	sekretarz technik

Powiat Zdołbunowski

Województwa Wołyńskiego.

Utworzony Rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 16 lipca 1924 r. z dawniejszego pow. Ostrogskiego i części gmin powiatu Dubieńskiego i Rówieńskiego.

Administracyjnie dzieli się na 6 gmin wiejskich i 2 miejskie. Miasta Zdołbunów i Ostróg. Gminy: Zdołbica, Mizocz, Buderaż, Chorów, Sijańce i Nowomalin.

Obszar 1345 klm² — 99.652 dziesięciny; ziemi ornej 68.615 dz., łąk 10.080 dz., pastwisk 1343 dz., lasu 17.440 dz., nieużytków 2.137 dz.

Gleba w gminach Chorowskiej, Sijanieckiej, Zdołbickiej i Mizockiej przeważnie czarnoziem z podglebiem gliniastem, a w gminach Buderażskiej i Nowomalińskiej przeważnie piaski z podglebiem wapiennem.

Gospodarstw 16.366, w tem drobnych od 1 do 5 dz. 12,473, średnich od 5 do 40 dz. i ponad 40 dz. — 87.

Zaludnienie gmin wiejskich 80,894 i gmin miejskich 28,585, razem 109,479 osób.

Według narodowości ludność dzieli się:

	w miastach:	gminach
Polaków	5960	7315
Rusinów	8840	67823
Żydów	11850	1874
Czechów	1240	3123
Innych	695	759

Ludność trudni się przeważnie rolnictwem, przemysł rozwinięty b. słabo. Z zakładów przemysłowych są czynne: cukrownia w Mizoczu, fabryka sukna ludowego i kilka tartaków.

Przeszkodą rozwoju przemysłu szczególnie drzewnego jest słabe rozwinięcie sieci kolejowej i dogodnych dróg bitych. Sejmik zorganizowany w 1923 roku faktycznie rozpoczął swą działalność dopiero w połowie 1924 r.

Wykonanie budżetu Sejmiku za 1925 rok

Dochody 312502 zł. 85 gr.

Tyt. I.	Dochody z własnego majątku	0,09%
Tyt. II.	Zapomogi	—
Tyt. III.	Opłaty	4,77%
Tyt. IV.	Dodatki do podat. państwow.	39,92%
Tyt. V.	Opieka Społecz.	41,00%
Tyt. VI.	Kary	2,72%
Tyt. VII.	Zwroty	—
Tyt. VIII.	Różne i nieprzew.	0,76%
Tyt.	Pożyczki, darowizny i jednorazowe wpływy	10,74%

Wydatki 376708 zł. 49 gr.

Tyt. I.	Koszta Administracji	14,30%
Tyt. II.	Komunikacja	11,12%
Tyt. III.	Rolnictwo i Weterynarja	1,83%
Tyt. IV.	Zdrowotność i Szpitalnictwo	16,92%
Tyt. V.	Opieka Społecz.	4.45%
Tyt. VI.	Szkolnictwo i Oświata	6,16%
Tyt. VII.	Cele kulturalne	1,35%
Tyt. VIII.	Bezpieczeństwo Publiczne	0,24%
Tyt. IX.	Różne	2,49%
Tyt.	Wydatki nieprzewidziane	2,80%
Tyt.	Wydatki nadzwyczajne	38,34%.

Wobec b. szczupłych środków finansowych Sejmik musi ograniczać działalność swą do zaspakajania tylko najpilniejszych potrzeb powiatu.

W dziale komunikacji:

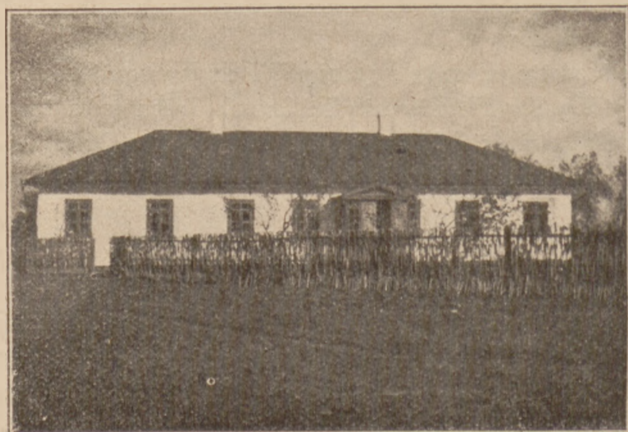
W administracji Sejmiku 63 klm. dróg wojewódzkich i 126 kl. powiatowych, w tem dróg bitych 35 klm.

Administracja drogowa Sejmiku składa się z inżyniera, drogomistrza i 3 dróżników; prócz konserwacji za ostatnie lata Sejmik zabrukował 5,6 klm. drogi, zbudował 15 mostków i przeprowadził kapitalny remont mostu 1500 mt. bież. przez rzekę Horyń.

Roboty brukarskie były oddawane przedsiębiorcom z przetargu. Przeciętnie koszt zabrukowania 1 kilometra wynosi 40.000 zł.

W dziale rolnictwa:

Sejmik założył szkółkę drzewek owocowych na fermie Brodów i prowadzi gospodarkę pokazową na 30 ha.

Ferma Brodów.

Utrzymuje 3 punkty kopulacyjne bydła rasy czerwonej polskiej, 1 stację oczyszczania ziarna.

Buhaj rasy czerwono-polskiej z Sejmikowej Stacji Kopulacyjnej w Brodowie.

Na skutek starań Sejmiku były czynne 2 punkty kopulacyjne koni, stacjonowane w powiecie przez Zarząd Stadniny Państwowej w Sądowej Wiszni.

Wiosną r. 1926 sprzedano ludności po cenach ulgowych nawozy sztuczne, dla przyzwyczajenia ludności do korzystania z nawozów sztucznych. W dziale weterynarji Sejmik utrzymuje ze swego budżetu lekarza powiatowego i przy udziale gmin z opłat za świadectwa pochodzenia zorganizował 3 przychodnie lekarskie i 2 felczerskie, gdzie ludność korzysta z porad i leków bezpłatnie. Przychodnie te obsługuje 3 lekarzy, 2 felczerów i 2 sanitarjuszy.

W dziale sanitarnym:

Sejmik utrzymuje szpital powiatowy w Ostrogu na 40 łóżek pod kierownictwem 2-ch lekarzy. Opłaty w szpitalu wynoszą od chorych zakaźnych 1.50, wewnętrznych 2 i chirurgicznych 3 zł. dziennie. Koszt dzienny utrzymania chorego w średniem 2 zł. 89 gr. Dochody z opłat nie pokrywają wydatków. Utrzymuje pozatem trzy przychodnie lekarskie w Mizoczu, Mostach i Mogilanach. Każdą

przychodnię obsługuje lekarz, felczer i akuszerka. Opłata z porady i lekarstw w przychodniach wynosi 40 gr. od osoby. Dochody również nie pokrywają wydatków.

Główny gmach szpitala.

Przy szpitalu powiatowym zorganizowano 6 tygodniowe kursa dla sanitarjuszek położnych, w r. 1925 na kursie było 19 słuchaczek z różnych wiosek powiatu.

Sala położnicza szpitala.

W dziale szkolnictwa:

W dziale szkolnictwa i oświaty Sejmik Zdołbunowski posiada już dość znaczny dorobek, może najbogatszy na Wołyniu. W działalności tej rozróżniamy następujące działy: budowa szkół, oświata pozaszkolna, zapomogi na cele kulturalno-oświatowe.

W sprawie budowy Sejmik Zdołbunowski postanowił wprowadzić pewną inowację. Ustawa z dn. 17.II.1922 r. nakłada obowiązek budowy szkół na poszczególne gminy wiejskie i miejskie. Nie można kwestjonować nawet znacznego dorobku gmin na tem polu. Przyznać jednak trzeba, że poczynania te były nieskoordynowane, że gminy biedniejsze były upośledzone. Szwankowała też strona techniczna budowy. Sejmik Zdołbunowski, nie krępując w niczem inicjatywy poszczególnych gmin, opracował plan budowy i sfinansowania 13 szkół w ciągu najbliższych 10 lat.

Część projektu została zrealizowana, a mianowicie:

Sejmik przy pomocy finansowej ze skarbu państwa nabył pałac wraz z pięknym sadem i ogrodem o przestrzeni 3 ha dla szkoły III klasowej w Eljaszówce gm. Nowomalińskiej, kończy budowę ładnego gmachu dla szkoły II klasowej w Kudryniu gm. Buderaskiej. Z funduszu budowlanego otrzymała gmina Sijaniecka 600 zł. na dokończenie budowy szkoły w Zawizowie. Z pozycji przeznaczonej na oświatę pozaszkolną wydano: na pokrycie kosztów podróży instruktorom oświatowym 446 zł. 95 gr.; na druki, podręczniki, z tą pracą związane, 160 zł.; na przeprowadzenie kursów dla analfabetów 650 zł. Pragnąc godnie uczcić jubileusz

Stanisława Staszica, Wydział asygnował na założenie bibljoteki im. St. Staszica oraz na zakupno jego portretu 750 zł.,a na uzupełnienie bibljotek 139 zł. 93 gr. Z innych wydatków na szkolnictwo powszechne zanotować należy: zapomoga szkołom na zaprowadzenie ogródków ziół lekarskich 325 zł.; na dokarmianie dzieci 500 zł.; na urządzenie „Święta Dziecka" 118 zł.; na „Dom Pracy" w Ostrogu 400 zł.; na urządzenie warsztatów przy szkołach powszechnych 350 zł.; na organizację kursów wakacyjnych 3.000 zł.; zapomogi instytucjom społecznym jako to: Polskiej Macierzy Szkolnej w Ostrogu na prowadzenie szkoły zawodowej; na budowę kościoła w Zdołbunowie i t. d. wynoszą 2.359 zł.; na budowę Domu Ludowego w Wierzchowie 3,000 złotych. W dziale Opieki Społecznej Sejmik prowadzi: sierociniec w Ostrogu na 60 dzieci, żłobek narazie na 10 dzieci i przytułek dla starców na 10 osób. Sierociniec już jest doskonale zorganizowany i wyposażony.

A potwierdzić to mogą zdrowe, czerstwe i zadowolone dzieci, które tutaj na obrazku widzimy.

Powiat Iłżecki

Województwa Kieleckiego

Powiat Iłżecki o obszarze 1766 m. kw., liczy 137,684 ludności. Obejmuje 21 gmin wiejskich i 2 miasta Iłżę i Wierzbnik. Wierzbnik jest siedzibą władz powiatowych.

Sejmik składa się z 46 delegatów. Skład Wydziału Powiatowego następujący: Przewodniczący — Starosta Stanisław Konopacki, członkowie: Cieśla

Adam, Długosz Wacław, Lis Franciszek, inż. Rajchel Jan, ks. Ściskała Dominik, Szewczyk Franciszek.

Budżet Sejmiku na rok 1926 wynosi 803,886 złotych z czego 31.2% pochłania budowa i konserwacja dróg; w r. 1926 wybudowano 5 klm. 100 m., a rekonstruowano 9 km. 200 m. drogi bitej.

Na wystawie drogowej zorganizowanej w r. 1926 przy Targach Wschodnich we Lwowie wystawiono fotografję odcinka drogi bitej Pawłów — Rzepin; projektodawca i wykonawca tej drogi inż. Ludwik Skopiński otrzymał za tę pracę odznaczenie w formie listu pochwalnego.

Rok 1926 jest ostatnim rokiem budowy szkoły rolniczej w Chwałowicach, której otwarcie przewiduje się na koniec września 1927 r. Szkoła pobudowana na wydzielonej parceli 60-morgowej.

W Chwałowicach utrzymuje też Sejmik fermę rolniczą o obszarze 312 morgów.

Na terenie powiatu istnieje 5 stacyj kopulacyjnych, zorganizowanych przez Sejmik, a mianowicie: w Lipiu, Siennie, Wielgiem, Woli Pawłowskiej i Chwałowicach. W r. 1926 zakupiono 5 knurków rasy białej — angielskiej, które zostaną rozmieszczone w okolicach mleczarń spółdzielczych, którym Sejmik w okresie organizacyjnym udziela pożyczek. W r. 1926 powstały one w miejscowościach: w Woli Pawłowskiej, Wielgiem i Ciepielowie.

W Wierzbniku, Iłży i Tarłowie czynne są ambulatorja weterynaryjne.

Instruktor rolny urządza wykłady i bierze czynny udział w pracach Kółek Rolniczych.

W Iłży utrzymuje Sejmik szpital pod wezwaniem św. Ducha na 40 łóżek; szpital ten posiada własne oświetlenie elektryczne i wszystkie nowoczesne urządzenia (lampę kwarcową, Sollux i t. p.). W r. 1926 przystąpiono do budowy domu dla lekarza naczelnego szpitala.

We wsi Mirzec utrzymuje Sejmik zakład wychowawczy dla sierot, w którym mieści się obecnie 68 dzieci; — w Iłży zaś zarządza przytułkiem dla starców, który powstał z fundacji Kardynała Zbigniewa Oleśnickiego.

W przytułku znajduje schronienie 20 starców obojga płci. Poza wspomnianą działalnością w dziedzinie opieki społecznej, Sejmik pokrywa wydatki personalne w czterech ochronkach przychodnich w Wąchocku, Solcu, Pawłowie i Świętomarzy i subsydjuje ochronkę fabryczną w Starachowicach.

Tytułem zapomóg dla gmin wiejskich na budowę szkół powszechnych wydano w r. 1926 — 26,000 złotych i 7,000 tytułem pożyczek.

Dla młodzieży szkolnej na kształcenie się przyznano w r. 1926 7,000 zł.

W Wierzbniku utrzymuje Sejmik bibljotekę, zawierającą przeszło 5,000 tomów dzieł naukowych, powieści i t. p.

W dniu 1 października r. 1926 rozpoczęła swoją działalność Powiatowa Kasa Oszczędnościowa z kapitałem 10,000 złotych, przeznaczonym na ten cel przez Sejmik.

Miasto Włocławek

Województwa Warszawskiego.

Początki dziejowe Włocławka sięgają XI wieku. Podania, dotyczące założenia miasta, nie są ze sobą zgodne. Według Gallusa Włocławek miał być założony przez Władysława Hermana na pamiątkę urodzin pierwszego swego syna Bolesława Krzywoustego. Stąd ma pochodzić pierwotna nazwa Włocławka — „Władysławie“, po łacinie „Vladislavia“, z czasem zmieniona na Włocławek. Według innych podań miał dać początek miastu Władysław II około r. 1140.

Dzięki położeniu nad brzegiem Wisły Włocławek stał się miejscem handlu zbożem, spławianem Wisłą do Gdańska, co też było przyczyną jego względnego rozwoju. Rozwojowi miasta przeszkadzało sąsiedztwo pobliskiego Torunia, miasta bardziej uprzywilejowanego pod względem handlowym.

Aż do roku przypuszczalnie 1808 Włocławek był własnością biskupów Kujawskich. W kilkuwiekowych dziejach swoich Włocławek miał chwile naprzemian to rozwoju i dobrobytu, to znów upadku.

Szybki rozwój miasta przypada na okres ostatnich 100 lat, o czem najlepiej świadczy wzrost jego ludności, która w końcu XVIII w. liczyła zaledwie 1325 osób. Według danych spisu państwowego z roku 1921 Włocławek liczył 40.182 mieszkańców, z tej liczby przypada na:

a) katolików — 29.013, czyli 72,2% ogółu ludności,

b) wyznanie mojżeszowe — 9.523 — 23,6%.

c) wyznanie ewang.-augsburskie — 1.414 — 3,5%,

d) wyznanie prawosławne 162 — 0,4%.

Obszar ziemi, zajmowanej przez miasto, wynosi 1047 ha bez lasu miejskiego, mającego powierzchni 383 ha.

Budynków mieszkalnych według spisu z r. 1921 było w mieście 2404, ulic 107, nieruchomości — 1.441, mieszkań — 8.419, izb mieszkalnych — 16.226.

Włocławek położony jest przy linji kolejowej Warszawa — Toruń i posiada połączenie szosowe: Warszawa-Włocławek-Toruń i Mława-Włocławek-Kalisz. Dzięki dogodnemu położeniu pod względem komunikacyjnym Włocławek stał się dość poważnym ośrodkiem przemysłowym.

Obecnie w Włocławku istnieje około 70 większych fabryk, zatrudniających przeszło 3000 robotników. Do większych fabryk należy zaliczyć: fabrykę celulozy, 2 f-ki papieru, 3 f-ki cykorji, 3 f-ki fajansu, 3 f-ki maszyn i narzędzi rolniczych, 3 młyny, 4 tartaki, garbarnię, f-kę osi, browar i słodownię, cegielnię, 2 elektrownie, f-kę lokomobil i młocarń parowych, f-kę drutu, f-kę gwoździ, 2 f-ki narzędzi fizycznych i optycznych. Z mniejszych fabryk zasługują na wyróżnienie: dystylarnia, f-ka organów kościelnych, f-ka kalki do maszyn do pisania, f-ka atramentu, 5 fabryk tektury smołowcowej, f-ka cementu, f-ka kamieni młyńskich

i inne. Z powyższego wykazu fabryk widać, że uprzemysłowienie Włocławka jest różnorodne.

Własnością miasta są fabryki, elektrownia, cegielnia i warsztaty budowlane.

Włocławek jest częściowo skanalizowany. Projekt sieci, opracowany przez Inż. Lindleya w r. 1912, został częściowo wykonany w naturze przez zbudowanie w r. 1916 głównego kolektora ogólnej długości 2.6 klm. oraz w latach 1921 i 1922 dalszą część głównego kolektora długości 785 m. b. Reszta śródmieścia posiada kanalizację prowizoryczną z rur kamionkowych i betonowych. Wodociągów miasto nie posiada. Ludność zaopatruje się w wodę ze studzien artezyjskich, których jest około 171, w tej liczbie 9 studzien jest własnością miasta.

Dla zwalczania chorób zakaźnych miasto utrzymuje własnym kosztem 2 zakłady kąpielowe. Ludność biedna korzysta z pomocy lekarskiej w 2 ambulatorjach: miejskiem i prywatnem. Prócz tego znajduje się ambulatorjum kolejowe dla niesienia pomocy funkcjonarjuszom kolejowym oraz Powiatowa Kasa Chorych, w której ubezpieczeni są pracownicy miejscowych instytucyj prywatnych i samorządowych. Szpital św. Antoniego, utrzymywany przez Związek Szpitalny (m. Włocławek i pow. Włocławski) posiada oddziały dla chorób wewnętrznych, chirurgicznych i zakaźnych.

Pod względem rozwoju szkolnictwa Włocławek bardzo szybkiemi krokami posuwa się naprzód. Od kilku lat isnieje tu przymus powszechnego nauczania. Dzieci w wieku szkolnym otrzymują naukę w 20 miejskich szkołach powszechnych i w 4 prywatnych. Liczba dzieci w roku szkolnym 1924 — 25 wynosiła 5.326. Dzieci do lat 7 otrzymują naukę i wychowanie w 2 zakładach freblowskich i 6 ochronkach, do których uczęszcza 262 dzieci.

W mieście znajduje się 7 szkół średnich ogólnych (gimnazjów), w tej liczbie państwowych — 2 i prywatnych — 5, a w tem męskich 3 i żeńskich 4. Szkoły kształcące zawodowo są następujące: seminarjum duchowne i liceum Piusa X, (seminarjum mniejsze), średnia szkoła handlowa, niższa szkoła techniczna, seminarjum nauczycielskie i miejska szkoła zawodowo — dokształcająca dla młodzieży, zatrudnionej w handlu, przemyśle i rzemiośle. Liczba uczącej się młodzieży we wszystkich szkołach średnich ogólnych wynosiła w roku 1924 — 25 1.788 osób.

Dobroczynność i opieka społeczna znajduje wyraz w istnieniu kilku instytucyj dobroczynnych, a mianowicie miejskiego oraz 3 społecznych przytułków dla starców i kalek, 4 ochron i miejskiej przychodni dla dzieci.

Włocławek posiada liczne instytucje kulturalne i oświatowe, mianowicie: 5 bibljotek publicznych o łącznej liczbie 35.649 tomów; 2 muzea: djecezjalne, mieszczące się przy seminarjum duchownem, i muzeum krajoznawcze — przy Oddziale Kujawskim T-wa Krajoznawczego.

Muzeum Djecezjalne posiada zbiory odnoszące się do dziejów Djecezji Kujawskiej i historji ziemi Kujawskiej.

Muzeum Krajoznawcze składa się z działów: historyczno-geograficznego, zbiorów, dotyczących ziemi Kujawskiej w zakresie zdobnictwa, przemysłu i budownictwa Kujaw, i archiwum wojennego.

Teatru, ani budynku odpowiedniego na teatr, miasto dotychczas nie posiada. Są 4 kinematografy.

Włocławek, jako miasto przemysłowe, posiadające wśród swoich mieszkańców liczne sfery robotnicze, jest siedzibą znacznej ilości związków zawodowych robotniczych. Pozatem istnieją organizacje zawodowe urzędników, nauczycieli szkół średnich i powszechnych, przemysłowców, rzemieślników, kupców i t. p. Ze stowarzyszeń i organizacyj społecznych zasługuje na wyszczególnienie: T-wo Krajoznawcze, T-wo Przyjaciół Młodzieży, Oddział Czerwonego Krzyża, Liga O. P. P., Związek Harcerski, Tow. Ochrony Kobiet i inne. Pozatem są liczne stow. sportowe, jak T-wo Wioślarskie, T-wo Gimnastyczne „Sokół", tudzież Straż Ogniowa Ochotnicza, subwencjonowana przez miasto.

Charakter gospodarki miejskiej obrazuje następujące zestawienie preliminarza budżetowego na rok 1926:

Nazwa tytułu	Sumy budżetu na r. 1926.			
	Zwyczajne		Nadzwyczajne	
	Wydatki	Dochody	Wydatki	Dochody
Administracja ogólna	315.359	—	—	—
Regulacja i rozbudowa	34.000	—	60.000	—
Zarząd majątków miejskich	53.290	87.023	375.000	—
Urządzenia miejskie	4.172	14.406	35.000	21.380
Przedsiębiorstwa miejskie	—	121.585	2.251.250	116.000
Utrzymanie dróg i ulic, skwerów i ogrodów	208.175	—	230.000	—
Oświata i kultura	201 235	—	500.000	—
Zdrowotność	103.407	—	25.000	—
Opieka społeczna	189 144	—	35.000	—
Bezpieczeństwo publiczne	13.450	—	—	—
Zarząd długów miejskich	183.382	—	5 000	—
Pożyczki, dotacje i zwroty	—	55.875	—	650.000
Daniny miejskie:				
a) podatki i dodatki do pod. państwow. wraz z udziałem w podatku dochod.	—	878.352	—	25.000
b) opłaty i dopłaty	—	99.965	—	—
Różne i nieprzewidziane oraz kary i grzywny	17.590	65.998	—	—
Razem . .	1.323.204	1.323.204	3.516.250	812.380
Niedobór przewidziany w budżecie	—	—	—	2.703.870
Ogółem . .	1.323.204	1.323.204	3 516.250	3.516.250

Z powyższego zestawienia wynika, że oprócz dochodów z danin miejskich w łącznej sumie zł. 878.317, miasto posiada już dość pokaźne zyski z młodych jeszcze i niedostatecznie rozwiniętych przedsiębiorstw miejskich (elektrowni, cegielni i t. zw. parku budowlanego) w ogólnej sumie 121.505 zł., co pozwala rokować nadzieję, iż dalszy rozwój tych przedsiębiorstw spowoduje wzrost dochodów miejskich, opartych nie na świadczeniach obywateli, a na pracy organów samorządowych.

Pozatem widzimy, że poza koniecznemi wydatkami na administrację ogólną, do zakresu której należą liczne sprawy, wykonywane na zlecenie Państwa, miasto z własnych zwyczajnych dochodów poświęca największe sumy na należytą rozbudowę miejskich arteryj komunikacyjnych oraz plantacyj (208.175 zł.), tudzież na rozwój szkolnictwa (201.235 zł.), pozatem na opiekę społeczną (189.144 zł.) i zdrowotność (103.407 zł.). Powyżej przytoczone cyfry świadczą o planowo pomyślanym kierunku gospodarki miejskiej.

To samo stwierdzają cyfry budżetu nadzwyczajnego, pokrywanego z pożyczek miejskich. Widzimy, że na pierwszym planie stoi sprawa uzyskania kredytów na budowę nowej, nowocześnie urządzonej elektrowni, której brak dotkliwie daje się miastu we znaki (2.251.250 zł.). Na następnym planie stoi rozbudowa sieci gmachów szkolnych (500.000 zł.), dalej idą zamierzenia rozbudowy instytucji użyteczności publicznej i urządzeń miejskich (375.000 zł.), a następnie dalsza rozbudowa nowych ulic, skwerów i ogrodów 230.000 zł.

Przewidywane skąpe dochody z budżetu nadzwyczajnego obrazują trudności z jakiemi w obecnej chwili muszą walczyć nasze miasta, chcąc swą gospodarkę postawić w poziomie choćby najpilniejszych potrzeb kulturalnych.

Skład osobowy Magistratu jest obecnie następujący:

Prezydent Stefan Pachnowski,

oraz ławnicy:

1) Edward Gaworski,

2) Tadeusz Gutowski,

3) Wincenty Maszewski,

4) Czesław Kossobudzki.

Szczegółowe dane dotyczące rozwoju działalności samorządowej miasta Włocławka we wszystkich dziedzinach życia samorządowego, gospodarczego i społecznego zawarte są w księdze pamiątkowej Magistratu m. Włocławka, pod tytułem „Rozwój Samorządu m. Włocławka" wydanej w r. 1926.

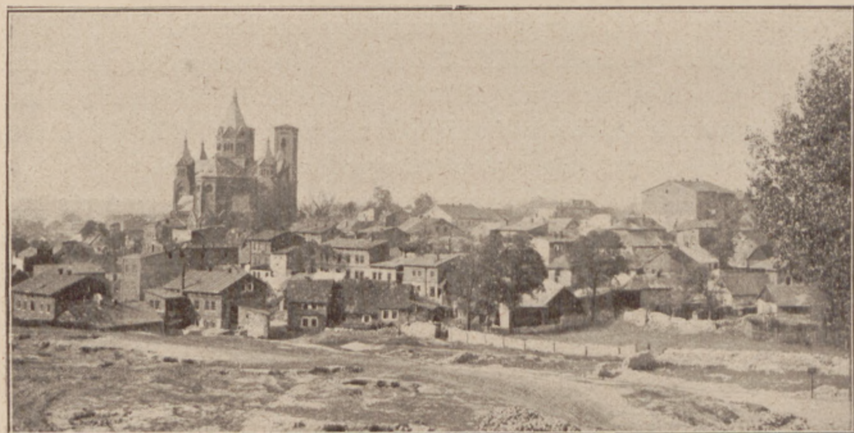
Miasto Czeladź

Województwa Kieleckiego.

Miasto położone nad rzeką Brynicą w pow. Będzińskim, wojew. Kieleckiem nad dawną granicą pruską.

Powstało w wieku trzynastym. W 1318 r. Książe na Cieszynie i Siewierzu zbudował tu pierwszy kościół. Miasto należało do Księstwa Siewierskiego, które wchodziło w skład ziem śląskich Piastowiców. W 1434 r. Księstwo nabyte było przez Zbigniewa Oleśnickiego, biskupa krakowskiego. Od tego roku jest Czeladź miastem biskupiem i pieczętuje się herbem, wyobrażającym Św. Stanisława (patron kapituły krakowskiej).

Położona na trakcie Wrocław — Bytom — Kraków rozwijała się Czeladź szybko i pomyślnie. Rzemiosła kwitły, życie cechowe było intensywne i rozrastało

Ogólny widok miasta Czeladzi.

się białe, kamienne miasteczko na wysokim brzegu nad szeroką doliną Brynicy, obramowane zielenią otaczających je sadów, ożywione i pełne ruchu w dnie targów i jarmarków. Na rynku wokół ratusza i w przyległych do rynku ulicach wrzał wtedy zgiełk handlowy tłumu, złożonego z kupców, rzemieślników, szlachty okolicznej i włościaństwa.

Po sekularyzacji Księstwa Siewierskiego uchwałą Sejmu Wielkiego w roku 1792 uznane za wolne miasto Rzplitej, uzyskuje od Stanisława Augusta potwierdzenie swoich przywilejów. Jednocześnie król nadaje miastu herb, który wyobraża basztę, otoczoną murem nad wstęgą rzeki. Od r. 1794 do 1807 Księstwo Siewierskie wraz z powiatami olkuskim i lelowskim zostaje wcielone do Królestwa Pruskiego jako Nowy Śląsk.

Od r. 1815 leży Czeladź na granicy Królestwa Kongresowego i Śląska. Z powodu utrudnień granicznych w mieście słabnie ruch handlowy ze Śląskiem i miasto zaczyna podupadać. W 1867 roku zostaje przez rząd rosyjski zaliczone do rzędu osad i włączone do gminy Gzichów.

Po kilku latach znów nastaje pomyślniejszy okres dla miasta. W 1875 r. powstaje tu kopalnia węgla „Czeladź", a w 1884 kop. „Saturn". Napływają rzesze robotników, miasto zaczyna się rozrastać; powstają przedmieścia, obejmujące kolonje domów robotniczych w pobliżu kopalń oraz w samem mieście ulice nowych domów o zbytkownym częstokroć charakterze, obok starych dzielnic, noszących na sobie wyraźne piętno średniowiecza.

W r. 1915 Czeladź zostaje przez okupantów podniesiona do rzędu miast.

Czeladź obejmuje 2389 morgów terenu t. j. 13,27 klm.^{2} Charakter miasto ma górniczo-przemysłowy; część ludności zajmuje się rolnictwem. Miasto posiada na swem terytorjum dwie duże kopalnie „Czeladź" i „Saturn", których produkcja wynosi 18 — 19% ogólnej produkcji węglowej Zagłębia Dąbrowskiego. W budowie jest trzecia kopalnia. Pozatem w mieście znajdują się: fabryka wyrobów ceramiczno-sanitarnych, kamieniołomy i wapienniki, garbarnia, młyn elektryczny i wodny i t. p.

Budynek, w którym mieszczą się biura Magistratu m. Czeladzi (własność miasta).

Liczba ludności wynosi obecnie około 25.000 osób. Składa się w 50% z robotniczej, w 25% z rzemieślniczej i kupieckiej i w 25% z rolniczej. Ludność żydowska stanowi 6%. Ilość domów mieszkalnych 950. Miasto posiada duże tere-

ny polne niezabudowane, położone częściowo nad rzeką Brynicą, co umożliwia mu w przyszłości założenie miasta ogrodu (dzielnicy will) i stadjonów sportowych dla zlewającego się stopniowo w jedną całość miejską Zagłębia.

Do roku 1924 w zakresie inwestycyj miejskich zrobiono bardzo niewiele z powodu spadku waluty i częstych zmian Zarządu miasta. Od roku 1924 po stabilizacji pieniądza i unormowaniu się dochodów miasta Rada Miejska i nowy Zarząd, urzędujący od sierpnia 1924 r., świadomy doniosłości i wagi swych zadań, podjął z rozmachem planową działalność w zakresie inwestycyj miejskich, w dziedzinie stwarzania w zaniedbanem do ostatecznych granic mieście tych urządzeń, które są niezbędną koniecznością, aby życie mieszkańców podnieść do wyższego, kulturalnego i cywilizacyjnego poziomu.

Wyniki dwuletniej pracy przedstawiają się następująco:

1) założono z dniem 21 listopada 1924 r. instalację elektrycznego oświetlenia w mieście, które dotąd było jej pozbawione; prąd do oświetlenia miasto czerpie z Elektrowni Okręgowej w Będzinie. Obecnie miasto oświetlone jest 34 lampami 150 wattowemi i park miejski 5 lampami po 300 watt.

Budowa ulicy Węgroda z kostki granitowej.

2) Do roku 1925 miasto pozbawione było wody do picia i czerpało ją w celach spożycia z rzeki Brynicy, zanieczyszczonej ściekami z hut i kopalń.

Z istniejących stukilkudziesięciu studzien w mieście woda zniknęła wskutek podziemnych robót kopalń. Palącą koniecznością było ze względu na zdrowie mieszkańców zaradzenie temu katastrofalnemu stanowi rzeczy. W tym celu Zarząd miasta przeprowadził w roku 1925 prowizoryczny wodociąg (bez połączeń z domami), który rozbudowany w roku 1926 doprowadza czystą i zdrową wodę do 16 zdrojów na mieście, zaopatrując ludność w niezbędne ilości dobrej wody do spożycia.

3) Biorąc pod uwagę rozpaczliwy stan dróg i ulic Zarząd miasta przystąpił do intensywnego zabrukowania ulic i budowy szos, przyjmując za zasadę stosowanie materjału i sposobów budowy możliwie solidnych i trwałych choć droższych. W roku 1924 wybrukowano 5.112 mtr. kw. ulic kostką granitową kosztem 109.000 złotych, a w roku 1925 6,562 mtr. kwadratowe kosztem 127.000 zło-

Nowowybudowana ulica Bytomska z kostki granitowej z zalaniem nawierzchni zaprawą cementową.

tych z zalewaniem nawierzchni ulic zaprawą cementową; chodników ułożono 1,300 mtr. ^{2} kosztem 7.500 zł.; nowych dróg szosowych zbudowano w 1924 i 1925 r. 1,7 klm.

4) Zbudowano w 1925 r. dom gospodarczo-mieszkalny przy Magistracie, obejmujący pomieszczenia gospodarcze Magistratu, areszt miejski i 4 mieszkania dla funkcjonarjuszów miejskich.

Budowa budynku gospodarczego przy Magistracie m. Czeladzi.

5) Podjęto w roku 1925 budowę strażnicy, obejmującej na parterze pomieszczenia dla Straży Ogniowej Ochotniczej, a na piętrze salę teatralną na 450 miejsc, oraz lokal na bibljotekę i czytelnię publiczną. Budynek ten stworzy podstawy dla życia kulturalno-oświatowego w Czeladzi. Budowę kontynuowało się w r. 1926.

Strażnica w budowie obejmująca salę teatralną na 450 miejsc.

6) W roku 1926 rozpisano konkurs na wykonanie planów pomiarowego i regulacyjnego miasta; oferty zostały przez specjalną komisję rozpatrzone i jedną z nich przyjęto. Pracę w tym kierunku podjęte będą niebawem.

7) W dziedzinie sanitarno-zdrowotnej należy podkreślić uruchomienie Miejskiego Urzędu Zdrowia, prowadzonego od d. 1 maja 1926 r. przez zaangażowanego w tym celu lekarza miejskiego. Miejski Urząd Zdrowia prowadzi: bezpłatną poradnię lekarską (ambulatorjum) dla ubogich i bezrobotnych mieszkańców miasta, przychodnię przeciwgruźliczą, przeciwjagliczą i przeciwweneryczną.

8) Z dniem 20 czerwca 1926 r. urządzono i do użytku publiczności oddano łaźnię miejską, obejmującą 4 kabiny z wannami.

Stan rzeczy w innych dziedzinach przedstawia się następująco:

Szkolnictwo: Na terenie miasta istnieją trzy szkoły powszechne, w których naukę pobiera 3200 dzieci. Magistrat prowadzi kosztem własnym trzy ochrony (przedszkola) dla 150 dzieci. Pozatem istnieją cztery ochrony, prowadzone przez Zarząd kopalń wyłącznie dla dzieci ich robotników. Istnieją kursa wieczorowe, prowadzone przez Wydział Powiatowy Sejmiku Będzińskiego przy współudziale Magistratu.

W dziedzinie Opieki Społecznej do ważniejszych należy: utrzymywanie przez Magistrat zamkniętego przytułku dla sierot, w którym wychowują się 33 sieroty. Miasto prowadzi stację opieki nad matką i dzieckiem. W roku 1925 i 1926 z powodu bezrobocia i szerzącej się nędzy wśród rzesz robotniczych, podjęto akcję dożywiania dzieci w szkołach i od 1 stycznia 1926 r. dożywiano 350 dzieci, zakwalifikowanych przez lekarza. W roku 1925 urządzono kolonje letnie na wsi, na które wysłano 100 dzieci kosztem miasta; w roku 1926 90 dzieci.

Zorganizowaną została racjonalna opieka lekarska nad dzieckiem w szkole.

Magistrat prowadzi we własnym zakresie rzeźnię miejską, w której w roku 1925 ubito sztuk: bydła 715, trzody chlewnej 1615, owiec 260, cieląt 73.

W dziedzinie komunikacji miasto połączone jest szosami z miastem powiatowem Będzinem, oddalonem o 4 klm., Sosnowcem — 6 klm. i Siemianowicami (w woj. śląskiem) — 4 klm. Najbliższe stacje kolejowe w trzech powyższych miastach. Rozwój miasta jest utrudniony przez brak stacji kolejowej. Brak ten będzie usunięty przy budowie kolei z Królewskiej Huty na północ przez zachodnią część powiatu będzińskiego do Częstochowy i Wielunia, która przejdzie przez Czeladź. W roku 1927 istniejące Towarzystwo Tramwaje Elektryczne w Zagłębiu przystąpi do ułożenia toru na linji Będzin-Czeladź.

Budżet miasta za rok 1925 zamknięto w wydatkach sumą zł. 450.000, w czem koszta administracji wyniosły zł. 65.000.

Majątek miasta wynosił na dzień 1.I.1926 r. zł. 796.400. Miasto posiada 3 ha placów, 13 ha gruntów ornych i 60 ha łąk i pastwisk.

Zarząd miasta od sierpnia 1924 r. pracuje w następującym składzie: Raczaszek Antoni — burmistrz; Solarz Grzegorz — vice-burmistrz; ławnicy: Józef Konieczny, Pasek Antoni, Grzegorz Sadowski.

Na zasadzie uchwały Rady Miejskiej z czerwca 1926 r. Zarząd miasta przedsięwziął starania o wydzielenie miasta z Sejmiku Będzińskiego, co wpłynęłoby dodatnio na rozwój miasta, gdyż pobierane obecnie przez Wydział Powiatowy z terenu miasta Czeladzi podatki, dosięgające 100,000 zł. rocznie, wpływałyby do kasy miejskiej i pozwoliły na realizowanie w szybszem tempie szeregu prac inwestycyjnych.

Gmina Piaskowska

Powiatu Kosowskiego, województwa Poleskiego

Gmina Piaskowska, wchodząca dawniej w skład powiatu Słonimskiego ziemi Grodzieńskiej, należy obecnie do powiatu Kosowskiego, utworzonego w 1921 r. z części powiatów słonimskiego i pińskiego, graniczy z gminami: Berezą-Kartuską i Międzyleską powiatu Prużańskiego, Chomską powiatu Drohiczyńskiego, Borko-Giczycką i Kosowską powiatu Kosowskiego.

Gmina liczy 45 miejscowości (osiedli), z których Sporów i Zdzitów mają ponad 1000 mieszkańców.

Gmina tutejsza jest jedną z największych gmin w powiecie i liczy 16.258 mieszkańców. Ogólny obszar w klm. 528,25; gruntów prywatnych jest 29.156 dziesięcin; państwowych 12,250 dziesięcin. Pod względem narodowościowym przypada: 27% Polaków, 72% Poleszuków, ½% Żydów, ½% innych. Krajobraz gminy jest typowo poleski. W gminie znajdują się dwa większe jeziora, Sporowskie i Chryskie. Większość gruntów włościańskich jest skomasowaną.

Siedzibą Urzędu gminnego jest wieś Piaski nad jeziorem Czarnem albo Chryskiem, położona w południowej części powiatu. Był tu niegdyś klasztor dominikanów, fundowany w roku 1685 przez Kazimierza Sapiehę. Później była tu kaplica parafji katolickiej w Olszewie. O trzy klm. od Piasek znajduje się wieś Olszewo. Był tu kościół z roku 1809 fundacji hr. Pusłowskich, właścicieli dóbr Piaski, skasowany w 1865 r. i zamieniony na cerkiew prawosławną.

O dziesięć kilometrów od Piasek znajduje się miasteczko Zdzitów nad jeziorem Sporowskiem, za czasów polskich, t. j. do rozbiorowych, siedziba Starostwa niegrodowego — dzisiaj robi wrażenie typowej wsi poleskiej, z dawnych pamiątek i zabytków nic nie pozostało.

W Piaskach znajdują się następujące instytucje: Urząd gminy (budynek własny), agencja pocztowo-telegraficzna, (przy Urzędzie gminnym), przychodnia lekarska, rozwojowa publiczna szkoła powszechna, posterunek policji państwowej, dekanat prawosławny, kółko rolnicze i Oddział Związku Strzeleckiego.

Zakłady przemysłowe znajdują się: a) Tartak w Bronnej - Górze i Pias-

kach, b) gorzelnia i rektyfikacja hr. Pusłowskiego w Piaskach, c) młyny parowe w Olszewie i Bronnej-Górze, d) młynów wiatraków w gminie 15, e) cegielnia w Niwach, f) i smolarnia w Bronnej-Górze.

Publiczne szkoły powszechne znajdują się: w Piaskach, Ogrodnikach, Sporowie, Stryginiu, Wysokiem i Zdzitowie. Urząd gminy dąży do uruchomienia nowych szkół. Nauczyciel szkoły powszchnej w Zdzitowie dotychczas był na etacie Sejmiku.

Gmina utrzymuje własnym kosztem w Piaskach przychodnię lekarską, kierownikiem której jest d-r p. Paweł Harasimowicz. Porady lekarskie i lekarstwa udziela się dla mieszkańców gminy bezpłatnie.

W majątku Niwach istnieje schronisko dla sierot, utrzymywane przez sejmik Powiatowy, kuratorką jest p. Irena hr. Pusłowska, kierowniczką p. Wanda Tobolowa.

Preliminarz wydatków gminy na 1926 rok

1)	Koszta administracyjne	zł.	11.343	gr.	80
2)	Wydatki za okres ubiegły	,,	1.130	gr.	—
3)	Dodatki do państw. pod. za ściąganie	,,	80	gr.	20
4)	Komunikacja	,,	2.000	gr.	—
5)	Opieka społeczna	,,	750	gr.	—
6)	Zdrowotność	,,	3.900	gr.	—
7)	Szkolnictwo	,,	23.642	gr.	—
8)	Bezpieczeństwo publiczne	,,	1.150	gr.	—
9)	Utrzymanie poczty gminnej	,,	3.000	gr.	—
10)	Wydatki nieprzewidziane	,,	1.000	gr.	—
	Razem	zł.	47.996	gr.	—

(Czterdzieści siedem tysięcy dziewięćset dziewięćdziesiąt sześć złotych).

Stanowiska służbowe w gminie zajmują:

Wójta gminy — p. Bazyli Martysiewicz,
Sekretarza — p. Władysław Naruszewicz,
I pom. sekr. — p. Stefan Oręziak,
II pom. sekr. — p. Dymitr Piotrowski,
Praktykanta — p. Stanisław Mańdziuk.

W Piaskach, dnia 6 sierpnia 1926 r.

(—) Wł. Naruszewicz.

Miasto Otwock

Województwa Warszawskiego.

Miasto i uzdrowisko Otwock położone jest w odległości 24 klm. od m. st. Warszawy, przy stacji Otwock kolei Warszawa — Dęblin.

Na piaszczystej płaszczyźnie, wzniesionej ponad poziom morza na 97 m., pobudowane jest miasto - ogród. Cały teren mista, jak również okolice w promieniu kilku mil kwadratowych, pokryte są lasami sosnowemi. Grunt suchy piaszczysty, łatwo przepuszczalny.

Terytorjum miasta i uzdrowiska Otwocka rozciąga się na przestrzeni 1150 hektarów. Przestrzeń ta rozdzielona jest torem kolejowym na dwie odrębne dzielnice.

Po prawej stronie toru kolejowego (licząc w kierunku od m. st. Warszawy) znajduje się dzielnica handlowa, gęsto zabudowana, przedstawiająca typ małego miasteczka, po lewej zaś stronie toru zaczyna się właściwe miasto-ogród, znana powszechnie stacja klimatyczna Otwock - uzdrowisko.

W tej dzielnicy domki - wille pobudowane w lesie, okolone są ogrodami oparkanionemi i na pierwszy rzut oka nie robią wrażenia miasta, jednak domy te urządzone są z wszelkiemi wygodami, a nawet z komfortem. Wille te połączone są brukowanemi ulicami z chodnikami betonowemi, a na niektórych ulicach z boku znajdują się kwietniki.

Miasto i uzdrowisko Otwock posiada 10877 stałej ludności, a frekwencja roczna przyjezdnych przewyższa 12000 osób.

Otwock - uzdrowisko zostało uznane jako stacja klimatyczna w zakresie leczenia chorób płucnych i dróg oddechowych. Ze względu na właściwości lecznicze tutejszego klimatu i wobec nowoczesnych urządzeń w sanatorjach tutejszych i pensjonatach uzdrowisko - Otwock rozwija się nadzwyczaj szybko i przy dalszej intensywnej pracy zarządu w najbliższej przyszłości stanie się pierwszorzędną europejską stacją klimatyczną leśną.

Miasto i uzdrowisko Otwock posiada sanatorja z wszelkiemi urządzeniami nowoczesnemi: jak aparaty Rentgena, lampy kwarcowe, urządzenia dla hydro i elektro-terapji i t. p., oprócz tego 40 pensjonatów, 2 apteki, kilka składów aptecznych i około 20 lekarzy stale ordynujących.

Oprócz specjalnych urządzeń dla chorych, miasto i uzdrowisko Otwock posiada prawie wszystkie instytucje społeczne, potrzebne ogółowi społeczeństwa.

Ogólna działalność Magistratu miasta i uzdrowiska Otwocka skierowana jest do podniesienia Otwocka jako stacji klimatycznej. Od roku 1920 na czele obecnego Magistratu stoi burmistrz Michał Górzyński. Do roku 1920-go miasto i uzdrowisko Otwock nie posiadało żadnych urządzeń inwestycyjnych, dopiero od tego czasu zaczęto brukować ulice, układać chodniki; pobudowano Elektrownię

Miejską, która obecnie produkuje około 180,000 kwg. rocznie, przeprowadzono oświetlenie ulic; pobudowano szosę, łączącą Otwock z Warszawą (Otwock — szosa lubelska); w roku 1925-ym rozpoczęto budowę gmachu 7-mio-oddziałowej szkoły powszechnej, a w roku 1926-ym budowę domu dla pracowników miejskich i urządzanie parku o przestrzeni 16-morgowej. Magistrat posiada własną elektrownię, własną rzeźnię, oraz gimnazjum miejskie.

Obecnie zarząd uzdrowiska przystępuje do budowy: łaźni miejskiej z wszystkiemi urządzeniami nowoczesnemi i pralni chemicznej, hali targowej, domu uzdrowiskowego, oraz do przeprowadzenia kanalizacji miejskiej i wodociągów.

Wartość majątku miejskiego wynosi zł. 1,238,186.41 — długi stanowią zł. 129,644.69. Czysty majątek miasta = zł. 1,108,541.72.

Miasto Stary Sącz

powiatu Nowosądeckiego, województwa Krakowskiego.

Stary Sącz, wolne król. miasto o ludności 5,500 mieszkańców w powiecie Nowosądeckim, wojew. Krakowskiem, położone na Podkarpaciu w uroczej kotlinie sądeckiej w widłach rzek Dunajca i Popradu. Stacja kolejowa, poczta, telegraf, telefon w miejscu. Odległe od miasta powiat. Nowego Sącza o 10 klm. Oprócz rzym. katolickiego kościoła parafjalnego znajduje się tu sławny starożytny klasztor PP. Klarysek, fundowany w XIII wieku przez bł. Kingę, królowę polską, żonę króla Bolesława Wstydliwego. W klasztorze tym była bł. Kinga zakonnicą, Ksienią i tu znajdują się jej zwłoki z wielkim pietyzmem przez klasztor i mieszkańców czczone. Miasto wzorowo pod względem czystości i higjeny utrzymywane. Całe brukowane. Elektrycznie oświetlone. Domy schludne o miłym wyglądzie. Rada miasta składa się z 48 radnych z burmistrzem d-rem Szayerem na czele. Żydów 12%. Mieszczanie zajmują się głównie rolnictwem, z rzemiosł głównie kuśnierstwem, które tu jest wysoko posunięte, i szewstwem. Posiada też fabrykę kuśnierską o znacznych rozmiarach, opartą niestety na kapitale zagranicznym. W mieście są 4 szkoły powszechne, 2 męskie 2 żeńskie; szkoła dokształcająca; państwowe seminarjum nauczycielskie męskie; prywatne — przy klasztorze — seminarjum nauczycielskie żeńskie, prywatny jednoroczny kurs handlowy. Tuż pod miastem szpilkowy las miejski. Orzeźwiające kąpiele rzeczne w strumieniach górskich Dunajcu i Popradzie ściągają znaczną liczbę letników. Mieszkań letnich u mieszczan dosyć i niedrogie. Miasto sławne z jarmarków na konie co dni 14 się tu odbywających. Spęd koni na każdy jarmark przeciętnie 1,000 sztuk. Z dalekich stron Polski i z zagranicy zjeżdżają rolnicy,

hodowcy, handlarze i amatorzy po zakupno koni, o których hodowlę wzorową starają się mieszczanie i włościanie w okolicy.

Stary Sącz jest ostatnią stacją kolejową do Szczawnicy, z którą komunikacja fjakrami i automobilami nie droga. Miasto położone w pobliżu zdrojowisk: Żegiestowa, Krynicy i uzdrowisk: Piwnicznej, Rytra, powietrze posiada czyste górskie i z tych powodów ma wszelkie warunki rozwoju jako letnisko przystępne i tanie. Własna cegielnia miejska ułatwia mieszkańcom rozbudowę. Na miejscu Nadleśnictwo lasów państwowych, co świadczy o znacznych przestrzeniach lasów państwowych w pobliżu. Hoteli nie posiada. Tylko domy gościnne i noclegowe: Dzięciołowskiej, Findera, Cięciwowej, Lustiga, połączone z restauracjami oraz cukiernię, kasyno urzędnicze, Sokół, kinoteatr.

Miasto Brześć Kujawski

Województwa Warszawskiego.

Brześć - Kujawski, założony w XIII wieku, posiada przeszło 5,000 mieszkańców po przyłączeniu w 1924 r. podmiejskich dzielnic (cukrownia, zakłady ceramiczne „Rumaki"). Ogół obywateli miasta składa się z drobnych rolników, rzemieślników i handlarzy, to też praca samorządowa napotyka na trudności wobec niezamożności płatników.

W pierwszych latach (1918 — 1922) akcja miejscowego samorządu polegała na podniesieniu gospodarki leśnej oraz naprawie dróg. W ostatnich dwóch latach (1925 i 1926) przebudowano więzienie na szkołę, wybudowano elektrownię, łaźnię i kąpieliska publiczne, urządzono targowiny, założono chodniki i ulice wysadzono drzewami i otwarto bibljotekę miejską. Na najbliższe pięciolecie plan pracy został nakreślony. Władze samorządowe przez prawdziwe zrozumienie obywatelskiej działalności podejmują wytrwale dalszą swoją pracę.

Powiat Płocki

Województwa Warszawskiego.

W roku 1926-tym Płocki powiatowy związek komunalny zamieścił w Kalendarzu Samorządowym krótki opis prac samorządu powiatowego oraz ogólne dane, dotyczące powiatu Płockiego.

Niektóre momenty z działalności samorządu powiatowego, ze względu na szczupłość miejsca, podane wówczas nie były, dla tego też zasilając wydawnictwo Kalendarza materjałem informacyjnym na rok 1927, powiat Płocki uzupełnia dane z roku 1926 w sposób następujący:

Liczba ludności w powiecie Płockim wynosi 83,830 osób zamieszkałych na obszarze 1344 klm. kwadr., w 15 gminach wiejskich i 1 miasteczku. Na powyższą liczbę ludności składają się według wyznań: rzymsko-katolickiego 73,589 osób, ewangelickiego 3,588, mojżeszowego 4,880, marjawickiego 1,189, prawosławnego 74, i innych 510. Z tej liczby 79,533 osób stanowi ludność wiejską, a 4,297 zamieszkuje w miasteczku Wyszogrodzie.

Powiat Płocki posiada glębę 240,749 mrg., w tem ziemi ornej 201,799 mrg., łąk 2,500 mrg., lasów 5,000 mrg. i nieużytków 31,450 mrg. Z ogólnego obszaru 40% ziemi pozostaje w posiadaniu większej własności, w posiadaniu mniejszej zaś 60%.

Powiat przeważnie rolniczy. Przemysł, związany z produkcją rolną reprezentują: 2 cukrownie, 4 gorzelnie, krochmalnia, płatkarnia i kilka młynów parowych.

Z instytucyj społecznych na terenie powiatu działają: Polska Macierz Szkolna, Okręgowe Towarzystwo Rolnicze i Kółka rolnicze w ilości 30.

Działalność organów powiatowego związku komunalnego, od chwili zorganizowania władz związku, idzie w kierunku opanowania wszystkich zadań, jakie na samorząd powiatowy wkłada Dekret o tymczasowej ordynacji powiatowej z dn. 4 lutego 1919 roku, a więc:

W dziedzinie budowy i utrzymania dróg:

W roku 1919 — 1925 wybudowano 52 klm. nowych dróg bitych, mostów i przepustów 56 szt. ogólnej długości 178 mtr. bieżących, rekonstrukcję przeprowadzono na przestrzeni 33 klm., konserwację na przestrzeni 114 klm. Na drogach gminnych siłami powiatowego związku komunalnego pobudowano 8 nowych mostów dług. 115 mtr. bieżących.

W roku 1926 wybudowano nowych dróg bitych 4,7 klm., rekonstruowano 9,491 klm., konserwowano 146,536 klm. kosztem zł. 304,457,53 a niezależnie od tego odbudowano 7 mostów długości 82 metrów ze wznowieniem nasypów, zniesionych skutkiem oberwania się chmury kosztem 81,123.33 zł.

W dziedzinie ochrony i rozwoju rolnictwa:

Dziedzinie tej niezmiernie ważnej dla Państwa przeważnie rolniczego, jakiem jest Polska, Sejmik Płocki, jako typowy powiat rolniczy poświęcił i poświęca dużo sił i środków. W trosce o podniesienie kultury rolnej, co może być osiągnięte drogą stopniowego kształcenia zawodowego miejscowej ludności, Sejmik urządza drugą szkołę roln. na 60 uczennic. Ta ostatnia czynną już jest od marca r. 1923. Po przeniesieniu w roku 1926 szkoły i internatu do nowowybudowanego gmachu szkolnego — szkoła może pracować przy pełnym komplecie uczennic.

Przy rolniczej szkole męskiej prowadzone są szkółki drzew owocowych i parkowych, z których czerpie się materjał do obsadzania dróg publicznych w powiecie.

Powiat Płocki. Szkoła rolnicza żeńska w Trzepowie
Dom Szkolny. Front.

Powiat Płocki. Szkoła rolnicza żeńska w Trzepowie.
Dom szkolny. Elewacja główna.

Doświadczalnictwo w zakresie selekcji zbóż — również wydatnie popierane jest przez Sejmik. Stacja doświadczalna w Opatówcu subwencjonowana jest przez samorząd powiatowy kwotą kilkudziesięciu tysięcy złotych rocznie. Dzięki tej subwencji wybudowano w roku 1926 stodołę, przeprowadzono remont kapitalny niektórych budynków, pozostałości użyto na cele laboratoryjne i do-

świadczalne. Celem zaakcentowania znaczenia pracy dla rolnictwa w Opatówcu, należy nadmienić, iż w ognisku tem prowadzi się w sposób naukowy w laboratorjum i przez zastosowanie wyników nauki w praktyce—doświadczenia, mające na celu utworzenie najkorzystniejszych warunków, wśród jakich może rozwijać się rolnictwo. Poziom prowadzonych doświadczeń ściśle naukowy.

Powiat Płocki. Szkoła rolnicza żeńska w Trzepowie.
Strona szczytowa.

W związku z dążeniem Sejmiku do poprawy hodowli bydła i trzody, corocznie przeznaczana jest poważniejsza suma na zakup rasowego materjału reprodukcyjnego, który rozmieszcza się na punktach kopulacyjnych wśród mniejszej własności w powiecie. Celem tej akcji — podniesienie wartości eksportowej inwentarza gospodarskiego.

Powiat Płocki. Lecznica dla zwierząt wybudowana w roku 1926-tym.
Widok ogólny

Również w celu ochrony i rozwoju rolnictwa i poparcia akcji hodowlanej, już w roku 1921 Sejmik zainstalował dla walki z chorobami wśród zwierząt gospodarskich samorządowego lekarza weterynarji, utworzył lecznicę dla zwierząt i szpital weterynaryjny oraz zorganizował 5 punktów felczerskich w powiecie. Te ostatnie służą pomocą w nagłych wypadkach i przeprowadzają szczepienia trzody.

Powiat Płocki. Lecznica dla zwierząt wybudowana w roku 1296-tym.
Strona frontowa.

Powiat Płocki. Lecznica dla zwierząt wybudowana w roku 1926-tym.
Widok od strony podwórza.

Szpital dla zwierząt do roku 1926 znajdował się w wynajętych budynkach pomonopolowych, które Sejmik zamierzał nabyć. Ze względu jednak na uruchomienie w roku 1926 monopolu spirytusowego w Płocku, samorząd powiatowy, pomimo poważnych trudności finansowych, pobudował na placu, uprzednio nabytym, własny szpital i lecznicę kosztem około 45,000 zł., urządzając je podług najnowszych wymagań.

Jak dalece urządzenia weterynaryjne przynoszą korzyść warsztatom rolnym, wykazują cyfry następujące:

w roku 1926 do dnia 1 listopada dokonano przyjęć ambulatoryjnych w lecznicy weterynaryjnej 1953

dokonano przyjęć na punktach felczerskich 572

w szpitalu zwierzęcym na stałem leczeniu pozostawało 190

wyjazdów personelu weterynaryjnego było 561

Na cele rolnictwa i weterynarji w roku 1926 Sejmik preliminował kwotę 186,000 zł. (łącznie z inwestycjami).

W dziedzinie ochrony zdrowia publicznego i sanitarnej:

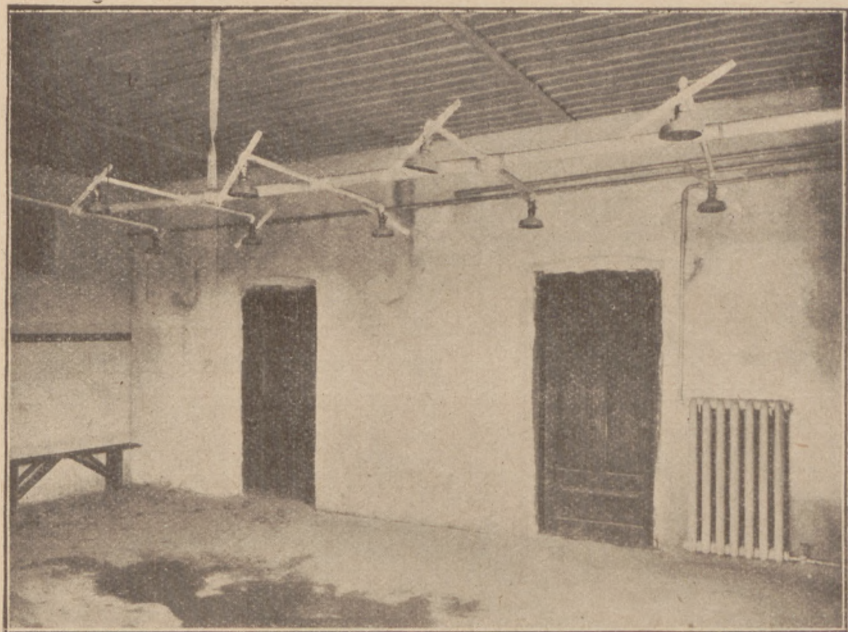
Płocki powiatowy związek komunalny prowadzi we własnym budynku 2 szpitale: dla chorych zakaźnych na 50 łóżek i skórno-wenerycznych na 40 łóżek. Przeprowadzony w roku 1925 nakładem znacznej kwoty kapitalny remont szpitali powiatowych spowodował, iż ludność powiatu darzy szpitale wysokiem zaufaniem. Ponieważ odległość krańców powiatu od Płocka wynosi około 45

Powiat Płocki. Dom kąpielowy w Bodzanowie.
Widok ogólny.

klm., samorząd powiatowy celem ułatwienia ludności korzystania ze szpitala zwłaszcza w chorobach cięższych i zakaźnych, wprowadził transportowanie chorych specjalną karetką automobilową.

W szpitalach powiatowych w roku 1925 leczono 628 osób, dni chorych było 17,579. Pozatem samorząd powiatowy założył i utrzymuje 4 domy kąpielowe w różnych punktach powiatu. Każdy dom obsługuje najbliższe gminy, służąc dla celów higjeny. Z domów kąpielowych oprócz dorosłych korzysta masowo dziatwa szkolna miejscowa i z najbliższych okolic.

Powiat Płocki. Dom kąpielowy w Bodzanowie.
Sala natryskowa.

Oprócz szpitali i domów kąpielowych samorząd utrzymuje w powiecie 5 punktów sanitarnych. Sanitarjusze spełniają rolę policji sanitarnej; najgłówniejszym ich obowiązkiem jest wykrywanie ognisk chorób zakaźnych, stosowanie środków odkażających na miejscu i skierowywanie chorych do właściwych szpitali.

Konstatując istniejącą wśród ludności wiejskiej, a nie zwalczaną w sposób racjonalny chorobę jaglicy, Sejmik powiatowy uchwalił zorganizować specjalną przychodnię przeciwjagliczą, prowadzoną przez lekarza. Do obowiązków dozorców sanitarnych w powiecie, przeszkolonych przez tegoż lekarza, należeć będzie akcja wykrywania chorych na jaglicę i kierowania ich do przychodni.

Przychodnia przeciwgruźlicza w Płocku korzysta z subsydjum samorządu powiatowego.

W dziedzinie opieki społecznej:

Jednem z ważnejszych zadań w tej dziedzinie jest zorganizowanie sierocińca powiatowego. Pragnąc postawić instytucję tę na stopie najnowszych wymagań samorząd powiatowy dąży do utworzenia związku celowego dla budowy i utrzymania sierocińca. Na ten cel Sejmik wyjednał już ośrodek państwowego majątku Brwilno. Braku przytułków i ochron w powiecie Sejmik Płocki nie odczuwa, ile że w samym Płocku znajduje się szereg zakładów tych typów, w których umieszczani są na koszt samorządu powiatowego, względnie gminnego pensjonarze z pośród ludności powiatu.

W dziedzinie oświaty i kultury:

Mając na uwadze nierozpraszanie działalności społeczeństwa w sprawach oświaty i kultury przez tworzenie nowych organizacyj społecznych, samorząd powiatowy współdziała z istniejącemi na terenie powiatu instytucjami, drogą udzielania subsydjum na cele oświaty i ułatwiania prowadzenia akcji oświatowej.

Ze swej strony samorząd powiatowy udziela subsydjum dla 2 akademików, 5 seminarzystów i 5 seminarzystek seminarjum nauczycielskiego, popiera akcję budowy szkół powszechnych przez udzielanie zapomóg i pożyczek, skutkiem czego w roku 1926-ym można było zapoczątkować budowę kilku budynków szkolnych, które w roku 1927-ym będą wykończone, wydaje stałą zapomogę szkole handlowej w Płocku, oraz wspiera zasiłkami cały szereg instytucyj kulturalno-oświatowych na terenie Rzeczypospolitej i poza granicami.

Kilkanaście bibljoteczek ruchomych, posiadanych przez Sejmik i przenoszonych z miejsca na miejsce, stale rozwija czytelnictwo wśród ludności wiejskiej powiatu Płockiego.

W roku 1926 powstało 7 nowych straży pożarnych w powiecie, ogółem więc istnieje na terenie powiatu 55 straży, prowadzonych pod kierunkiem instruktora, utrzymywanego przez Sejmik Powiatowy.

Przewodniczący Wydziału Powiatowego
Starosta.
J. Boxa.

Powiat Szamotulski

Województwa Poznańskiego.

Powiat położony jest na zachodzie województwa Poznańskiego i graniczy z pow. Poznańskim, Obornickim, Grodziskim, Nowotomyskim, Międzychodzkim i Czarnkowskim. Północna część pow. pokryta w przeważającej mierze lasami, przepływa na dł. 30 klm. spławna rzeka Warta, w kierunku od wschodu do za-

chodu. Na południe od Warty rozciąga się rolniczo eksploatowana część pow. o żyznej i zdrowej glebie, rozdzielonej w normalnej proporcji pomiędzy większych, średnich i drobnych właśc. ziemskich, gospodarujących wzorowo i utrzymujących glebę w stanie wysokiej kultury, będącej najważniejszem źródłem dobrobytu, a częściowo nawet bogactwa ludności powiatu.

Wykazując 1093 kilometrów kwadratowych areału z 68,000 ludności, z czego 88% przypada na ludność polską, należy powiat Szamotulski do najbardziej polskich i najbogatszych ziem Rzeczypospolitej i zajmuje pod względem obszaru i liczby ludności jedno z pierwszych miejsc na terenie województwa Poznańskiego.

Powiat Szamotulski liczy 229 miejscowości, w tej liczbie 5 miast: Szamotuły, Wronki, Pniewy, Obrzycko i Ostroróg, 92 gmin wiejskich i 72 obszarów dworskich. W celach policyjnych i administracyjnych powiat podzielony jest na 5 komisarjatów obwodowych, których siedzibą są: Szamotuły, Wronki, Pniewy, Duszniki i Kaźmierz. Kompetencje poszczególnych Komisarzy obwodowych, będących organami Starosty, ograniczają się do gmin wiejskich i obszarów dworskich.

Siedzibą Starosty jest powiatowe miasto Szamotuły, liczące 6,797 mieszkańców. Tutaj urzęduje także Wydział Powiatowy i zjeżdża się Sejmik Powiatowy, liczący 44 członków. Szamotuły są siedzibą Sądu powiatowego, powiatowej komendy uzupełnień, Urzędu Skarbowego i Kasy Skarbowej, Urzędu Celnego, Inspektoratu Szkolnego, Powiatowej Komendy Policji Państwowej. Jest elektrownia, wodociągi, kanalizacja, rzeźnia, gimnazjum państwowe, 2 kościoły katolickie, jeden ewangelicki i bóżnica, duży Dom Sierot, Stacja Opieki nad Matką i Dzieckiem, dwa szpitale dla chorych, boisko sportowe, olejarnia, trzy wielkie młyny parowe, cukrownia, mleczarnia, tartak, cegielnia parowa, fabryka likierów, odlewnia żelaza, kilka instytucyj spółdzielczych, z tych jedna niemiecka, oraz dwie komunalne kasy oszczędnościowe.

Wszystkie miasta oraz wielka liczba gmin leżą nad drogami kolei żelaznych, które w czterech linjach o łącznej długości 105 kilometrów przecinają powiat. Stacyj kolejowych w powiecie jest 15. Szesnaście urzędów względnie agentur pocztowych, tudzież gęsta sieć dróg bitych i szos, na których kursują regularnie autobusy, łącząc powiat z Poznaniem, stawia komunikację w powiecie na poziomie europejskim. Dróg umocnionych jest 238 klm., nieumocnionych 134 klm., dróg gminnych jest 582 klm., prywatnych 120 klm. Drogi te wysadzane są drzewami, z czego jest 35,000 drzew owocowych, a 63,000 nieowocowych. Część drzewek owocowych dostarczają dwie powiatowe szkółki drzew owocowych o obszarze 6,000 m. kwadratowych. Powiat obfituje w malownicze widoki, obfitość dużych jezior sprzyja rybołóstwu, polowanie dzięki dobrej glebie i rozległym lasom bardzo dobre. Rolnictwo reprezentowane jest świetnie przez szereg intensywnych i uprzemysłowionych gospdarstw, hodowla koni, owiec, bydła tworzy specjalność szeregu renomowanych gospodarstw. To samo odnosi się do nasiennictwa. Wspomnieć należy także o spółkach meljoracyjnych, których jest w po-

wiecie 20. Są to spółki wodne założone celem regulacji pomniejszych strumieni, których łączna długość w powiecie wynosi 52 klm., oraz spółki drenarskie. Działalność wspomnianych spółek rozciąga się na obszar 8000 ha. Na wzmiankę zasługują także wielki Zakład Sierot w Otorowie i Zakład św. Olafa w Luboczęśnicy pod Pniewami, oba stojące pod kierownictwem Matki Ledóchowskiej.

W powiecie jest 13 parafij rzymsko - katolickich i 5 parafij ewangelickich. Szkół powszechnych jest 87.

A. Skład osobowy członków Wydziału Powiatowego:

1. Starosta Ruczyński — przewodniczący,
2. Bolesław Zawadzki, fabrykant, Szamotuły — zastępca przewodniczącego,
3. Walenty Adamski — sekretarz Z. Z. P., Obrzycko,
4. Andrzej Grabarek — kontroler Pow. Kasy Chorych, Szamotuły,
5. Chryzostom Gwizdał — robotnik, Wróblewo,
6. Bogusław Łubieński — ziemianin, Kiączyn,
7. Władysław Spychała — włościanin, Gałowo.

B. Skład osobowy pracowników pow. związku komunalnego:

I. Biuro Wydziału Powiatowego.

1. Teofil Garstecki — starszy sekretarz,
2. Stanisław Białasik — sekretarz,
3. Leon Pawlak — asystent,
4. Leon Biedny — interm. asystent,
5. Franciszek Kierończyk — registrator,
6. Zofja Lisiakówna — maszynistka,
7. Feliks Bocheński — pomocnik,
8. Józef Galas — woźny i egzekutor — Szamotuły,
9. Jan Fojut — „ „ — Wronki.
10. Józef Zastawny — „ „ — Pniewy,
11. Stanisław Świnka — „ „ — Duszniki,
12. Kazimierz Hoffman — „ „ — Kaźmierz.

II. Biuro Powiatowego Urzędu Budownictwa.

1. Emil Uromski — budowniczy,
2. Marjan Maniewski — asystent,
3. Stanisław Franke — pomocnik,
4. Andrzej Grafka — drogomistrz — Szamotuły,
5. Stanisław Batura — „ — Wronki,
6. Franciszek Kaźmierczak — „ — Ludowo,
7. Ignacy Grześkiewicz — „ — Lipnica,
8. Jan Napierała — „ — Pniewy.

III. Biuro Powiatowej Kasy Komunalnej i Oszczędności.

1. Marceli Sławski — dyrektor,
2. Emil Kinzhuber — skarbnik,
3. Kazimierz Dobski — kontroler,
4. Stanisław Cieciora — pomocnik.

Miasto Kalisz

Województwa Łódzkiego.

Z wybuchem wojny europejskiej miasto Kalisz stało się głośnem na cały świat przez niczem nieuzasadnione zniszczenie go przez wojska niemieckie. Spalono wówczas 426 kamienic i zrabowano cały dobytek mieszkańców, a przerażona ludność gromadnie opuściła miasto tak, że z 75,000 mieszkańców pozostało zaledwie 5.000 ludzi w gruzach zniszczonego miasta.

Dziś liczy Kalisz już 47,682 mieszkańców. Największą osobliwością miasta jest skrzętna i pełna werwy odbudowa miasta, do której powrócimy.

Kalisz, niegdyś ważna rzymska stacja handlowa na drodze do Bałtyku, należy do najstarszych miast w Polsce. Jego tysiącletnia historja ginie w pomroce wieków.

Niema wielkiego człowieka, niema panującego, o którymby nie wspominała historja Kalisza, że gościł w murach miasta. Pomimo tego, że Kalisz w ciągu swych dziejów trzykrotnie zupełnie był niszczony, sędziwe a imponujące zabytki świadczą o świetnej jego przeszłości. Do zabytków tych należy kościół Św. Mikołaja ze słynnym obrazem Rubensa, przedstawiającym „Zdjęcie z Krzyża", kościół klasztorny OO. Franciszkanów, wybudowany w XIII wieku przez księcia Kaliskiego Bolesława Pobożnego, kościół pod wezwaniem N. M. Panny, wybudowany w roku 1303 przez arcybiskupa gnieźnieńskiego Jakóba Świnkę, kościół OO.Jezuitów, wybudowany w roku 1582 i zamieniony na kościół ewangelicki, oraz kościół OO. Reformatów, wybudowany w roku 1631.

Mury miejskie, wybudowane przez Kazimierza Wielkiego, znieśli Prusacy w roku 1793, a wspaniały ratusz Kazimierzowski i zamek, czyli t. zw. „Grodzisko", które gościło w swych murach wszystkich królów polskich, spłonęły wraz z licznemi dokumentami i archiwami przy pożarze miasta w roku 1792.

Obecnie Kalisz buduje się. Wszędzie widzimy nowo zabudowane ulice, przemysł ożywia się, a licznie odwiedzany 120 morgowy park miejski, należący do

najpiękniejszych ogrodów w Polsce, przepełnione lokale publiczne i ruch uliczny, wskazują, że Kalisz mimo niebywałej klęski, do nowego obudził się życia, pomimo tego, że przeniesienie granicy i połączona z tem utrata komory celnej, przeniesienie władz prowincjonalnych do Łodzi, tudzież zanik przemysłu hafciarskiego poderwały egzystencję mieszkańców miasta.

Specjalnością przemysłu kaliskiego są tiule i hafty. Fabryki tutejsze były urządzone przed wojną na wielką skalę, tak, że mogłyby pokryć zapotrzebowanie całego państwa rosyjskiego. Kalisz posiada również bardzo znaczny przemysł młynarski, bo aż 9 młynów parowych o sile przemiałowej 50 wagonów dziennie, kilka dużych fabryk garbarskich, dwie fabryki fortepianów, fabryki zabawek i lalek, największą w Polsce fabrykę pluszów i fabrykę nici, fabryki wag, mebli i inne mniejsze zakłady przemysłowe.

Kalisz posiada dwie parafje rzymsko-katolickie, a to: Św. Mikołaja i N. M. Panny, klasztory OO. Jezuitów, OO. Franciszkanów i SS. Nazaretanek, parafję ewangelicko-augsburską, oraz gminę wyznaniową żydowską.

Ze szkół istnieją w Kaliszu : 2 męskie i jedno żeńskie gimnazja państwowe, prywatne gimnazjum związkowe męskie i żeńskie, prywatne gimnazjum żeńskie z internatem w klasztorze SS. Nazaretanek, prywatne gimnazjum żydowskie i prywatną szkołę handlową. Szkół powszechnych jest dziewięć, prywatnych żydowskich 5, prócz tego zaś istnieje miejska szkoła zawodowa dokształcająca, szkoła rzemiosł przy Stow. Rzemieślników Żydów, oraz Szkoła Muzyczna T-wa Muzycznego w Kaliszu.

W Kaliszu istnieją następujące urzędy państwowe, a mianowicie: Sąd Okręgowy, 2 Sądy Pokoju, Zarząd Więzienia, Pow. Komenda Policji Państwowej, Urząd Skarbowy dla podatków, Urząd Skarbowy Akcyz i Monopolów, Kasa Skarbowa, Urząd Pocztowy i Telegraficzny, Zarząd techniczny telegrafów i telefonów obwodu Kaliskiego, Państwowy Urząd Pośrednictwa Pracy, Inspektor Pracy 22 i 23 Obwodu, Urząd Miar i Wag, Oddział Polskiej Dyrekcji Ubezpieczeń Wzajemnych i Wydział Powiatowy Sejmiku Kaliskiego.

W Kaliszu istnieją następujące instytucje bankowe: Bank Polski, Oddział w Kaliszu, Warszawski Bank Handlowy w Warszawie, Oddział w Kaliszu, Bank Ziemi Kaliskiej, Bank Ziemiański, w Warszawie Oddział w Kaliszu, Bank Przemysłowców w Poznaniu, Oddział w Kaliszu, Bank Budowlany w Warszawie, Oddział w Kaliszu, Bank Kupiecki w Kaliszu, Towarzystwo Kredytowe w Kaliszu, Bank dla Handlu i Przemysłu w Warszawie, Oddział w Kaliszu.

Po kilkoletniej rabunkowej gospodarce okupacji niemieckiej, w chwili powstania Państwa Polskiego, kiedy władze rządowe nie były wcale zorganizowane, zarząd miasta znalazł się w rozpaczliwem położeniu. Miasto zawalone gruzami, w szpitalach miejskich chorzy leżeli na barłogach, rzesze bezrobotnych oblegały Magistrat, a w kasie miejskiej były pustki.

W tej ciężkiej dla miasta dobie, zarząd miasta stanął na wysokości zadania i Kalisz okazał się jedynem miastem w Państwie, które stworzyło samodzielnie

celową i bogatą w rezultaty organizację raźnie prowadzonej odbudowy, naśladowanej potem przez inne miasta i dlatego Kalisz jest właściwym i wyłącznym inicjatorem odbudowy miast, bo pierwszy z własnej incjatywy przystąpił do czynu. Kiedy pusty Skarb Państwa zajęty był wypłacaniem zapomóg bezrobotnym, miasto, dla uniknięcia strajków, panujących wówczas wszędzie, a które dzięki zarządzeniom administracji miejskiej ominęły Kalisz, zorganizowało z bezrobotnych spółki robotnicze jako to: metalowców, robotników ziemno - betonowych, spółkę ciesielską, murarską i malarską. Spółki zatrudniały bezrobotnych, regulowały ceny robocizny i w znacznej mierze przyczyniły się do odbudowy miasta, prowadzonej sprężyście przy pomocy Skarbu Państwa, który, pod nadzorem Magistratu, zasilał prywatny kapitał budowlany.

Równocześnie z odbudową miasta zająć się musiał organizacją oraz stworzeniem podstaw racjonalnej gospodarki miejskiej.

Nie będziemy rozwodzili się nad rezultatem pracy poszczególnych zarządów miejskich, urzędujących w Kaliszu od czasu powstania Państwa. Podamy tylko ogólny dorobek w dziedzinie gospodarki miejskiej, który mówi sam za siebie i świadczy chlubnie nietylko o celowych wysiłkach, dążących do zeuropeizowania miasta, ale także i o znacznem powiększeniu majątku miejskiego.

Od roku 1919 odbudowano w mieście 180 domów a dalszych kilkanaście kamienic znajduje się w toku odbudowy.

W dziedzinie szkolnictwa pobudowano cztery duże gmachy szkolne, trzy gmachy na mieszkania dla nauczycieli, przeprowadzono z powodzeniem obowiązek powszechnego nauczania. Pozatem prowadzi się w szkołach z roku na rok intensywną akcję dożywiania dzieci.

Oprócz tego uruchomiono szkołę dokształcającą dla młodzieży rzemieślniczej, której frekwencja przenosi 1000 uczniów, a obecnie robi się energiczne starania w celu uruchomienia stałej zawodowej szkoły rzemieślniczej.

W dziedzinie wychowania fizycznego młodzieży Zarząd miasta Kalisza popiera jaknajgoręcej wszelkie usiłowania organizacyj społecznych i sportowych. Urządził w parku miejskim duże boisko sportowe i wykańcza obecnie budowę stadjonu sportowego, wybudowanego według ostatnich wymogów. Stadjon ten będzie jednym z największych i najlepiej urządzonych objektów tego rodzaju w Polsce.

W zakresie higjeny społecznej Magistrat zorganizował należytą opiekę lekarską nad dziatwą szkolną przez ustanowienie odpowiedniej ilości lekarzy i higjenistek szkolnych, wybudował dobrze prosperującą łaźnię miejską parową z tuszami i wannami, urządził zakład dezynfekcyjny. Przeprowadza również szczepienia antiepidemiczne we własnym zakresie.

Najważniejsza ze względów zdrowotnych kwestja wodociągów i kanalizacji jest ciągłym przedmiotem starań Zarządu miejskiego. Przeprowadzona zostanie bez zwłoki w razie otrzymania pożyczek, kalkulujących się procentowo.

W dziedzinie szpitalnictwa miał Zarząd miasta ciężkie zadanie do spełnienia, gdyż po odejściu okupantów zastał szpitalnictwo w jaknajgorszym stanie.

Dziś szpitale miejskie, obejmujące działy: chorób wewnętrznych, chirurgiczny, okulistyczny, położniczy, weneryczny, gruźliczy i zakaźny z bezpłatnemi przychodniami dla ambulatoryjnych chorych, postawione są na europejskiej stopie przez odpowiednią organizację i nabycie urządzenia oraz odpowiednich narzędzi i aparatów.

Znaczną część dochodów miejskich pochłania opieka społeczna, Zarząd miasta utrzymuje przytułek dla starców, przytułek dla sierot, ochronkę, kuchnię dla najbiedniejszych, gdzie wydaje się w cenie kilku groszy około 500 obiadów dziennie, wydaje inwalidom pracy zapomogi miesięczne i lekarstwa bezpłatnie, a dla bezdomnych wybudował baraki, które prowadzi we własnej administracji.

W dziedzinie ogólnej administracji ujawniła się największa ruchliwość gospodarki miejskiej.

Zarząd miasta dążył tu przedewszystkiem do stworzenia stałych dochodów bądź przez odpowiednie wyzyskanie istniejących bądź też przez stworzenie nowych przedsiębiorstw miejskich.

Zarząd wykupił i objął we własny zarząd istniejącą gazownię miejską, przebudował piece gazowni i urządził dział fabryczny dla eksploatacji benzolu.

Ponieważ przy spaleniu miasta i gazowa sieć oświetleniowa w znacznej części zniszczona została, zaprowadził na nowo zniszczone podczas wojny oświetlenie.

Oświetlenie gazowe okazało się niewystarczające — wobec czego stworzono miejską elektrownię, budując najpierw jedną turbinę wodną o sile 110 HP., następnie wstawiając kolejno motory Diesla o sile 300 i 600 HP., a obecnie Zarząd miejski montuje ostatni motor o sile 800 HP., poczem budowa elektrowni będzie uważana za skończoną.

Dla zwiększenia dochodów z gospodarki leśnej Zarząd miasta wybudował w lasach miejskich tartak parowy dla przerabiania poręb we własnym zakresie, oraz uruchomił stolarnię dla potrzeb miejskich.

Dla uporządkowania targów urządzono odpowiednią targowicę.

Prócz tego przeprowadzono plan regulacyjny miasta. Wyregulowano i wybrukowano cały szereg ulic oraz przebudowano śluzy na rzece Prośnie. Przeprowadzono znaczne i dla miasta niezmiernie ważne roboty regulacyjne brzegów rzeki Prosny.

Zarząd miasta wybudował i prawie już wykończył trzypiętrowy czterofrontowy ratusz miejski z wieżą zegarową, pięć domów mieszkalnych dla urzędników miejskich, wykończył w stanie surowym odbudowę spalonego przez niemców teatru miejskiego, oraz zakupił ośmnastomorgowy teren na urządzenie nowych cmentarzy miejskich.

Miasto posiada, jako majątek własny: 40 budynków miejskich, 47 placów budowlanych o powierzchni 927,580 mtr. kwadr., 49 morgów polskich ziemi or-

nej, własną gazownię, elektrownię, rzeźnię, zakład kąpielowy, oraz lasy o powierzchni 3039 morgów polskich.

Majątek ten oszacowany jest do spisu inwentarza miejskiego na 10,576,456 złotych.

Wydatki budżetowe miasta w roku 1926 wynosiły 1,663,669 złotych. Pokryte zostały z dochodów bieżących, przyczem zaznaczyć należy, że żaden z budżetów miejskich w okresie powstania Państwa Polskiego nie był zamknięty deficytem, pomimo inwestycyj i konieczności nowego stworzenia administracji, gdyż w roku 1914 ratusz wraz z archiwum, aktami i urządzeniem spłonął.

Gdy mówi się o Kaliszu zniszczonym doszczętnie przez wypadki wojenne, odnosi się wrażenie, że wiele lat upłynąć musi zanim Kalisz z gruzów podźwignąć się zdoła. Powyższe w krótkości zobrazowane odrodzenie się miasta, wykazuje jednak, ile zdziałać może zbiorowa, usilna i systematyczna praca. Kalisz wykazał bowiem w ostatnich latach tyle sił żywotnych, że z otuchą w przyszłość spoglądać może.

Miasto Szydłowiec

Województwa Kieleckiego.

Miasto Szydłowiec wywodzi swą nazwę od założycieli Szydłowieckich. Za czasów porozbiorowych Polski Szydłowiec był miastem powiatowym wojew. Sandomierskiego. Dokładnej daty założenia ustalić nie można, że jednak egzystuje od bardzo dawnych czasów, świadczą o tem zabytki jak: 1) zamek, dawna rezydencja Szydłowieckich, wybudowany w roku 1401 przez Sławosza Szydłowieckiego, kościół św. Zygmunta z XVI wieku, ratusz w stylu renesansowym z XVI wieku i szkoła zbudowana w XVI wieku.

Okres niewoli odbił się ujemnie na jego ogólnym rozwoju, stanie gospodarczym, zamożności, stanie oświaty i w urządzeniach użyteczności publicznej; przyczyną tego było przedewszystkiem wybudowanie toru i stacji kolejowej o 4 klm. od miasta co spowodowało zastój w rozwoju przemysłu, który na miejscowym gruncie ma ogromne szanse rozwoju, ze względu na to, że obfituje w bogate pokłady piaskowca, zaś okolice w kopalnie rudy żelaznej (Chlewiska, oddalone o 8 klm.).

Miasto Szydłowiec liczy w obecnym czasie 12,500 ludności i leży przy trakcie głównym Warszawa-Kraków, oprócz tego wychodzą z niego szosy Szydłowiec - Końskie, Szydłowiec - Przysucha-Opoczno.

Szydłowiec jest miastem przemysłowo-handlowem, posiada bowiem 14 zakładów (fabryk) garbarskich, 1 odlewnię żelaza, 2 młyny parowe, 1 fabrykę

bryczek, 2 fabryki guzików, 1 rozlewnię wódek i 6 fabryk obuwia maszynowego, oraz 2 cegielnie i 6 kopalń piaskowca; patentów handlowych wykupiono w roku 1926 — 700.

W Szydłowcu znajdują się następujące urzędy: 1) Magistrat, Sąd Pokoju, Notarjusz, Urząd Pocztowo-Telegraficzny, Posterunek Policji Państw. i Urząd gminy Szydłowiec.

Miasto posiada: rzeźnię, jatki, 6 studzien miejskich, szpital na 24 łóżka. Z robót inwestycyjnych projektowane jest wybudowanie w najbliższym czasie: 1) 2 siedmioklasowych szkół powszechnych, 2) hal targowych, 3) 6 jatek miejskich, 4) przebrukowanie ulic, 5) odbudowa ratusza, 6) wybudowanie remizy strażackiej, szpitala i łaźni.

W mieście Szydłowcu znajdują się następujące T-wa: 1) Ochotnicza Straż Ogniowa, licząca 60 członków i wyposażona w najnowszy tabor, 2) T-wo Gimn. „Sokół", Stowarzyszenie Młodzieży Katolickiej i Harcerz.

Biuro Zjazdów Samorządu Ziemskiego.

(Związek Sejmików Powiatowych Rzeczypospolitej Polskiej).

Rok 1926 był trzecim rokiem istnienia Biura Zjazdów Samorządu Ziemskiego, zorganizowanego pod tą nazwą Związku Sejmików Powiatowych na zjeździe ogólnym w grudniu 1923 r.

Dzieląc się z czytelnikami zeszłorocznego „Kalendarza" informacjami o Biurze Zjazdów Samorządu Ziemskiego, pisaliśmy: — „Idea dobrowolnego łączenia się powiatowych związków komunalnych w stałą organizację w celu reprezentacji i obrony interesów samorządu, tudzież wspólnego zaspakajania potrzeb duchowej i materjalnej natury jest tak dawna, jak dawno działa na terenie całej Rzeczypospolitej samorząd powiatowy, przystosowany do nowych warunków"—

Idea ta spowodowała założenie w 1919 r. „Związku Sejmików Powiatowych", przekształconego następnie z powodu trudności statutowych w spółdzielnię p. t. „Zrzeszenie Samorządów Powiatowych", a następnie „Biura Zjazdów Samorządu Ziemskiego".

Zadania zostały podzielone: „Zrzeszenie Samorządów Powiatowych" wzięło na siebie zadania natury materjalnej — zaspakajanie licznych, bezpośrednich gospodarczych potrzeb związków samorządowych, pozostając nadal w dogodnej dla tych celów formie organizacyjnej — spółdzielni, zaś zadania idealne — obronę i reprezentację interesów samorządu wzięła na siebie nowa organizacja p. n. *Biuro Zjazdów Samorządu Ziemskiego*, czyli wcielony w nowe formy organizacyjne Związek Sejmików Powiatowych Rzeczypospolitej Polskiej.

Statut tej organizacji, określający jej cele i środki działania uchwalony został przez zjazd przedstawicieli Sejmików Powiatowych 2-go grudnia 1923 r., a następnie uległ drobnym zmianom na zjazdach następnych.

Zadania Biura Zjazdów dadzą się scharakteryzować najogólniej w sposób następujący:

Samorząd powiatowy, pojęty jako całość, potrzebuje reprezentacji i obrony interesów. Potrzeba jej zachodzi zarówno w stosunku do Rządu, jak i ciał ustawodawczych. Owej potrzebie stara się uczynić zadość Biuro Zjazdów. Czyni to, zajmując odpowiednie stanowisko wobec projektów ustaw, rozporządzeń i zarządzeń, dotyczących samorządu i starając się wpływać na wydawane decyzje w kierunku, odpowiadającym potrzebom samorządu. Czyni to również przez podejmowanie incjatywy, zmierzającej do spowodowania takich aktów ustawodawczych i rządowych, któreby potrzebom samorządu odpowiadały.

Najściślejsze zespolenie spraw gminnych z powiatowemi w naszym ustroju samorządowym sprawia, iż Biuro Zjazdów nie ogranicza się do samych tylko spraw ściśle powiatowych, lecz równocześnie broni i zastępuje interesy gminne.

Drugą dziedziną działań Biura Zjazdów — to organizowanie wymiany doświadczeń pomiędzy poszczególnemi związkami komunalnemi. Zmierza ono do wyrobienia najlepszych i najskuteczniejszych metod pracy samorządu. Zadanie to doniosłe i pod względem zakresu olbrzymie, jeśli się zważy młodość samorządu na większości obszaru Rzeczypospolitej i brak doświadczeń u wszystkich związków komunalnych w stosunku do gruntownie zmienionych i nadzwyczaj skomplikowanych powojennych warunków.

Jednak nie dosyć na tem. Biuro Zjazdów do zadań swoich liczy także propagandę idei szerokiego samorządu w społeczeństwie. Konstytucyjnie uznana zasada szerokiego samorządu jest bowiem dotąd niedość ugruntowana w świadomości społeczeństwa.

Różnemi drogami zmierza nasza organizacja do urzeczywistnenia swych licznych i trudnych zadań. A więc przedewszystkiem kontakt z Rządem i parlamentem. Kontakt zarówno bezpośredni, jak za pośrednictwem pisanego i drukowanego słowa.

Potem zjazdy przedstawicieli powiatowych związków. Corocznie odbywa się jeden zjazd ogólny, obejmujący całą Rzeczpospolitą. Mamy ich trzy za sobą: w grudniu 1923, w lutym 1925 i w marcu 1926 r. Pozatem zorganizowane zostały liczne lokalne zjazdy przedstawicieli samorządu powiatowego.

Poza zjazdami Biuro organizuje konferencje, początkujące zazwyczaj większą akcję w jakimś kierunku. Do nich należy konferencja oszczędnościowa w r. 1924, oraz rolnicza i sanitarna w r. 1925.

A wreszcie akcja wydawnicza. Początkowo prowadzi ją Biuro Zjazdów na swoją rękę. Owocem jej jest broszura o oszczędności w samorządzie wydana w r. 1924, tudzież pamiętnik zjazdu przedstawicieli sejmików powiatowych w r. 1925. Wkrótce rodzi się myśl, aby całą akcję wydawniczą w zakresie samorządu ześrod-

kować i skupić w jednem ręku. Na tem tle dochodzi do ścisłej współpracy Biura Zjazdów ze Zrzeszeniem Samorządów Powiatowych. W myśl umowy ze Zrzeszeniem tygodnik „Samorząd" stał się wspólnym organem obydwóch instytucyj, redagowanym wspólnie i finansowanym przez Zrzeszenie przy współudziale Biura Zjazdów. Wytwarza się wspólna redakcja wydawnictw książkowych pod wspólną firmą „Bibljoteki Samorządu".

Wewnętrzna organizacja Biura Zjazdów przedstawia się tak: organem naczelnym, decydującym o najważniejszych sprawach i nadającym kierunek pracy całej organizacji, są zjazdy ogólne przedstawicieli powiatowych związków komunalnych. odbywające się corocznie. Zjazd ogólny wyłania z siebie Radę Zjazdów Samorządu Ziemskiego, złożoną z 45 osób i decydującą o sprawach ogólnych i organizacyjnych w ramach dyrektyw zjazdu ogólnego. Rada zbiera się dwa razy do roku. Do prowadzenia bieżących spraw organizacji Rada wybiera stały Zarząd złożony z 9 osób, zbierający się w miarę potrzeby, w praktyce conajmniej raz na miesiąc. Wreszcie egzekutywa spoczywa w Biurze Zjazdów, na którego czele stoi stały dyrektor.

Rok 1926 był dalszym ciągiem nieprzerwanego rozwoju Biura Zjazdów.

Na ogólną liczbę 247 powiatów samorządowych (bez Górnego Śląska) należało do Biura Zjazdów powiatowych związków komunalnych:

W 1924 r. — 190,

W 1925 r. — 210,

W 1926 r. (do października) — 222.

Nie należą do Biura Zjazdów (październik 1926 r.) 3 powiaty z b. zaboru rosyjskiego, 1 z b. zaboru pruskiego i 21 z b. zaboru austrjackiego.

W skład Rady Zjazdów wchodzą w tej chwili następujące osoby:

1) Senator Juljusz Zdanowski, jako prezes; 2) Józef Bek, jako wice-prezes; 3) Wacław Gajewski, jako wice-prezes; oraz członkowie: 4) Poseł K. Łaszkiewicz z Grodna, 5) S. Kurcjusz z Łomży, 6) W. Lamot z Pińczowa, 7) P. Sobczyk z Jędrzejowa, 8) T. Eytner z Tomaszowa, 9) Poseł S. Wrona z Krasnegostawu, 10) Poseł A. Dzierżawski, 11) A. Remiszewski z Łodzi, 12) K. Dziewanowski z Płocka, 13) S. Czekanowski z Grójca, 14) A. Łokuciejewski z Oszmiany, 15) P. Pietkiewicz ze Święcian, 16) S. Zdanowicz z Lidy, 17) J. Czarnocki z Nieświeża, 18) J. Bańkowski z Kobrynia, 19) S. Poniatowski z Sarn, 20) J. Rożański z Kowla, 21) A. Muszyński z Równego, 22) S. Skrzyński z Krakowa, 23) K. Podobiński z Bochni, 24) S. Hofmokl z Niska, 25) Z. Tyralski z Jarosławia, 26) W. Dzieduszycki ze Stanisławowa, 27) S. Bukowski ze Stanisławowa, 28) W. Cieński z Kopyczyńców, 29) S. Zagórski ze Skałatu, 30) W. Dalbor z Krotoszyna, 31) B. Dietl z Inowrocławia, 32) B. Lipski z Pucka, 33) L. Ossowski z Grudziądza, 34) Poseł A. Bogusławski, 35) S. Boguszewski z Warszawy, 36) M. Jaroszyński z Warszawy, 37) T. Kłos z Poznania, 38) S. Ludkiewicz z Warszawy, 39) J. Osmołowski z Warszawy, 40) S. Dolański z Tarnobrzega,

41) W. Dytkiewicz z Tczewa, 42) J. Hupka z Kolbuszowej, 43) W. Korsak z Warszawy, 44) Poseł Z. Rusinek, 45) B. Wasiutyński z Warszawy.

W skład Zarządu wchodzą: 1) Sen. J. Zdanowski — prezes, 2) J. Bek — wice-prezes, 3) W. Gajewski — wice-prezes, 4) Poseł A. Bogusławski, 5) Dr. B. Dalbor, 6) B. Lipski, 7) S. Ludkiewicz, 8) J. Osmołowski, 9) Z. Tyralski.

Działalność Banku Gospodarstwa Krajowego

w trzech kwartałach 1926 r.

Rozwój operacji Banku Gospodarstwa Krajowego postępuje w tempie nader przyśpieszonem. Świadczą o tem najlepiej następujące cyfry, przedstawiające sumę bilansową Banku w poszczególnych okresach (w 1,000 złotych):

31/V 24	95.594	31/III 26	815.283	31/VII 26	880.833
31/XII „	623,302	30/IV „	707.648	31/VIII „	901.675
31/I 26	645.421	31/V „	803.234	30/IX „	920.583
28/II „	725.626	30/VI „	843.081		

Kapitał obrotowy Banku składa się z następujących pozycyj: 1) kapitału zakładowego, 2) wkładów i lokat, 3) redyskonta, 4) emisji listów zastawnych i obligacji.

Kapitał zakładowy Banku wynosi 35 miljonów zł., a razem z funduszami rezerwowemi doszedł w dn. 30 września 1926 r. do zł. 43,996.128.

Ruch wkładów i lokat Banku ilustrują następujące cyfry (w 1,000 zł.):

31/V 24	17,761	31/III 26	261.177	31/VII 26	377,275
31/XII „	223,671	30/IV „	261,144	31/VIII „	389.915
31/I 26	244,946	31/V „	346,238	30/IX „	419.496
28/II „	252,145	30/VI „	347.513		

Około ⅔ powyższych sum stanowią lokaty Ministerstwa Skarbu, między innemi Państwowy Fundusz Gospodarczy oparty na środkach z pożyczki Dillonowskiej oraz Fundusz Pomocy Instytucyj Kredytowych, ⅓ stanowią wkłady instytucyj rządowych oraz osób i firm prywatnych.

Redyskonto Banku Gospodarstwa Krajowego w Banku Polskim zmieniało się w poszczególnych miesiącach w sposób następujący (w 1,000 zł.):

31/V 24	3,550	31/III 26	26,242	31/VII 26	26,943
31/XII „	27,260	30/IV „	26,280	31/VIII „	21,414
31/I 26	21,539	31/V „	28,172	30/IX „	17,998
28/II „	22,132	30/VI „	27,164		

Z liczb tych wynika, że, poczynając od końca maja 1926 r., redyskonto Banku Gospodarstwa Krajowego stale maleje, osiągając w końcu września najniższy stan w roku 1926 .

Środki pieniężne, uzyskane z trzech wyżej wymienionych źródeł, obracane są na długo- i krótko - terminowe pożyczki gotówkowe.

Stan krótkoterminowych pożyczek w roku 1926 przedstawia się w następujących liczbach (w 1,000 zł.):

		Pożyczki wekslowe	Pożyczki terminowe	Rachunki bieżące	Razem
31/XII	25	54,525	31,369	117,070	202,964
31/I	26	56,938	32,779	116,856	206,573
28/II	,,	54,103	32,100	124.314	210,517
31/III	,,	58,498	32,160	125,691	216,349
30/IV	,,	59.866	31,775	127,976	217,354
31/V	,,	58,453	32,047	190,241	278,003
30/VI	,,	58,762	31,739	195,145	281,793
31/VII	,,	60,052	31,929	208,020	300,001
31/VIII	,,	60,898	32,415	211,710	305,023
30/IX	,,	92,363	32,152	215,370	309,885

Z liczb powyższych wynika, że gros pożyczek Banku stanowią kredyty na rachunkach bieżących, które wzrastają systematycznie tak absolutnie, jak w stosunku do ogółu kredytów, stanowiąc w ostatnich miesiącach przeszło ⅔ całości.

Podział kredytów krótkoterminowych według stanu z d. 30 września r. 1926 przedstawia się, jak następuje:

Przedsiębiorstwa Państwowe i in. kredyty o charakterze oficjalnym	111,421
Rolnictwo	21,089
Przemysł	59,135
Handel	7,479
Banki	88,460
Razem	287,584

Z kolei przechodzimy do długoterminowych pożyczek w gotówce, które Bank udziela na następujące cele: 1) budownictwo, 2) odbudowę, 3) komuny. Pożyczki pod 2) i 3) nie wykazały w r. 1926 żadnych zmian poważniejszych. Od chwili istnienia wydał Bank 457 pożyczek na odbudowę w kwocie 2,350,000 zł., która to liczba w r. 1926 nie uległa żadnym zmianom, a pożyczki komunalne wzrosły do końca września z 212 na sumę 6,819,000 zł., w końcu grudnia r. 1925 zaledwie do 217 na sumę 6,486,000 zł.

Najpoważniej przedstawiają się długoterminowe kredyty budowlane. Środki przeznaczone na ten cel czerpie Bank głównie z Państwowego Funduszu Gospo-

darczego, a w niewielkim tylko stopniu z funduszu przelewanego przez Skarb Państwa z tytułu podatku od lokali.

Stan przyznanych kredytów na odbudowę przedstawia się w roku 1926 jak następuje:

Data		Ilość pożyczek	Suma (w 1,000 zł.)
31/XII	25	1.890	51.620
31/I	26	1.927	52.094
28/II	„	1.985	52.755
31/III	„	2,032	53.469
30/IV	„	2,096	55.617
31/V	„	2.159	56.466
30/VI	„	2,228	57.366
31/VII	„	2,282	58.452
31/VIII	„	2,397	60.886
30/IX	„	2,563	63.649

Emisje Banku Gospodarstwa Krajowego stanowią odrębny dział jego operacyj. Stan ich przedstawia się w sposób następujący (w 1,000 zł.):

		Listy zastawne w złotych w złocie	Obligacje komunalne w Dol.	Obligacje komunalne w złotych w zł.
31/XII	1925	1,333	9,617	26,151
31/I	1926	1,133	9,617	26,151
28/II	„	1,416	9,617	26,151
31/III	„	1,451	9,617	26,151
30/IV	„	2,397	9,617	25,868
31/V	„	2,744	9,516	25,868
30/VI	„	3,498	9,516	25,868
31/VII	„	4,098	9,516	25,868
31/VIII	„	4,431	9,516	25,868
30/IX	„	4,818	9,411	27,298

Jak z liczb powyższych wynika, emisja obligacyj komunalnych nie wykazała w r. 1926 prawie żadnych większych zmian. Dotyczy to zarówno obligacji dolarowych, wypuszczonych w roku 1925 z tytułu kredytów inwestycyjnych firmy Ulen & Co., jak obligacji w złotych w złocie, wypuszczonych w 1925 roku z tytułu pożyczek na inwestycje komunalne oraz sprzedanych na rynku szwajcarskim, celem uzupełnienia kapitału zakładowego Banku. Widzimy natomiast poważny ruch zwyżkowy w dziedzinie listów zastawnych w złotych w złocie. W roku 1925 Bank Gospodarstwa Krajowego emitował te listy niemal wyłącznie w celu konwersji krótkoterminowych zaliczek budowlanych na pożyczki hipoteczne, a w roku 1926-ym przystąpił do emitowania ich także na hipoteki ziemskie. Okoliczność ta wpłynęła na wzrost emisji listów zastawnych Banku Gospodarstwa Krajowego, która niewątpliwie przybrałaby rozmiary znacznie większe, gdyby nie brak nabywców na długoterminowe walory Banku. Dotych-

czas bowiem głównym ich nabywcą jest Państwowa Dyrekcja Ubezpieczeń, rozporządzająca jednak stosunkowo niewielkim kapitałem, nadającym się do lokaty w długoterminowych obligach.

Niezmiernie doniosłą dziedziną działalności Banku Gospodarstwa Krajowego jest udzielanie gwarancji wszelkim firmom i przedsiębiorstwom, zwłaszcza w wypadku dokonywania tranzakcji z zagranicą. Stan gwarancji Banku uległ w poszczególnych miesiącach r. 1926 bardzo poważnym fluktuacjom o czem świadczą następujące liczby (w 1,000 zł.):

31/XII	1925	218,167	30/IV	1926	84.407	31/VII	1926	135,123
31/I	1926	132,501	31/V	„	83,657	31/VIII	„	143,679
28/II	„	205,874	30/VI	„	109,878	30/IX	„	140,758
31/III	„	206,373						

Gwarancje Banku Gospodarstwa Krajowego są dwojakiego rodzaju: gwarancje samego Banku, stanowiące kilkanaście procent ogółu a 25 — 40% kapitałów własnych Banku, oraz gwarancje Banku z poręką Skarbu Państwa, stanowiące ogromną większość wszystkich gwarancyj.

Państwowy Bank Rolny.

Rolnictwo, będące w Polsce główną gałęzią życia ekonomicznego, winno z natury rzeczy zająć pierwszorzędne miejsce w ogólnej polityce ekonomicznej kraju. Niestety, przejawy życia publicznego w Polsce powojennej nie wykazują dostatecznej troski o tę dziedzinę.

Stosunki powojenne, które zastały ogólną produkcję krajową w dezorganizacji zastały właśnie w dziedzinie agrarnej kompletną ruinę. Wadliwe ustosunkowanie się obszaru posiadanych w poszczególnych jednostkach gospodarczych gruntów i związana z tem ekstensywność gospodarstw rolnych, szerokie odłogi nieuprawionych przez czas wojny i zaniedbanych użytków rolnych, zaległości we wszystkich formach kultury rolnej (regulacja, komasacja, meljoracje, racjonalna hodowla) przy dotkliwym braku kapitału inwestycyjnego i obrotowego, niesprawiedliwe ustosunkowanie się cen produktów rolnych do innych produktów wytwórczości krajowej, względnie artykułów, stanowiących przedmioty pierwszej potrzeby dla rolnika i jego pracy — stanowiły pole, na którem należało wiele działać, aby dotychczasowe chaotyczne stosunki usanować. Niestety, troska czynników miarodajnych omijała przez szereg lat te niedomagania, a nawet to, co się naogół w przedmiocie naprawy życia gospodarczego działo — działo się częstokroć kosztem rolnictwa. Czasy powojenne pozatem nie stanowiły w pierwszych latach państwowości polskiej odpowiedniej atmosfery dla przeprowadzenia grun-

townej i radykalnej zmiany w tym kierunku. Inflacja bowiem i związana z tem ustawiczna deprecjacja pieniądza polskiego nie stwarzała możności wykonania planowej akcji w tym kierunku, zwłaszcza, jeżeli się zważy, że obrót pieniądza właśnie w dziedzinie ekonomiki agrarnej jest o wiele wolniejszy, aniżeli w innych dziedzinach gospodarczych, wymaga przeto dłuższych okresów na zamortyzowanie potrzebnych kapitałów inwestycyjnych i obrotowych i przez to narażony jest bardziej na dewaluację.

Czasy powojenne bynajmniej nie stworzyły podstawy dla kredytu długoterminowego z powodów natury ogólnej, a to z powodu zaniku wolnych kapitałów oszczędnościowych, oraz z powodu zaniku zmysłu oszczędnościowego u powojennego społeczeństwa.

W takiej atmosferze władze naczelne Państwa, zniewolone koniecznością odbudowy i reorganizacji rdzenia ekonomji społecznej — rolnictwa, równocześnie z pracami w dziedzinie reorganizacji stosunków agrarnych w Polsce musiały się, siłą rzeczy, zająć, jako jednym z głównych środków, do celu prowadzących, stworzeniem instytucji, mającej za zadanie planowe pokonanie finansowych trudności rolnika i finansowe ujęcie zamierzonych reform. Taką instytucją, rzecz naturalna, musiał się stać Państwowy Bank Rolny, którego wyniki pracy w chwili obecnej dają się już dokładnie ustalić.

Główne zadania Państwowego Banku Rolnego, jakiemi są: popieranie parcelacji, osadnictwa i regulacji rolnej, popieranie rozwoju rolnictwa i współdziałanie w organizacji kredytowo - rolniczej oraz administrowanie funduszami na powyższe cele przez rząd przeznaczonemi, stanowią wielkie pole pracy, na którem działalność Państwowego Banku Rolnego powinna się rozwijać. Działalność ta da się zasadniczo podzielić na 4 grupy pracy: Działalność kredytową, parcelacyjną, kredytu długoterminowego oraz administrowanie funduszami rządowemi.

I. Działalność kredytowa.

Główny kierunek pracy Banku, t. j. działalność kredytowa, rozwinął się w ostatnich czasach znacznie. Ten zakres działalności Banku wykazuje znaczniejsze pozycje udzielonych kredytów:

1) Producentom nasion selekcyjnych zbożowych i buraczanych,
2) Wytwórcom nasion ogrodowych,
3) Na organizację przetworów mięsnych,
4) Na gospodarstwa rybne,
5) Na skup wełny,
6) Na eksport maszyn i narzędzi rolniczych,
7) Na wikliniarstwo,
8) Na akcję dostarczenia drobnemu rolnictwu nawozów sztucznych na kredyt,

9) Na akcję dostarczenia drobnemu rolnikowi uszlachetnionych zbóż siewnych,
10) Na hodowlę bydła i trzody chlewnej przez kredytowanie spółdzielczości mleczarskiej, wytwórczości nabiału oraz eksportu masła i jaj,
11) Na akcję meljoracyjną przez popieranie fabryk wyrobów drenarskich przez dostarczenie środków na organizację spółek wodnych,
12) Na akcję komasacyjną przez kredytowanie rolnictwa na inwestycje i zagospodarowanie się na nowych skomasowanych jednostkach gospodarczych.

Dla równomiernego oraz sprawiedliwego rozprowadzenia kredytów dla drobnego rolnictwa — Bank posiłkuje się siecią spółdzielni rolniczych, a to: kredytowych, handlowych i wytwórczych, tudzież Kasami Gminnemi. Spółdzielnie kredytowe, zgrupowane w Centralnej Kasie Spółek Rolniczych korzystają z kredytu bankowego za pośrednictwem ich instytucji centralnej, natomiast inne spółdzielnie rolniczo - kredytowe korzystają bezpośrednio z tychże kredytów. Spółdzielnie rolniczo - handlowe kredytuje Bank za pośrednictwem Centrali Spółdzielczych Stowarzyszeń Rolniczo - Handlowych, wreszcie spółdzielnie rolniczo-wytwórcze korzystają z kredytu bankowego również za pośrednictwem Związku Spółdzielni Mleczarskich i Jajczarskich i t. p.

Gminne Kasy Pożyczkowo - Oszczędnościowe, których działalność przez czas wojenny i powojenny zmalała do zera, zaczęły, dzięki staraniom Banku, z powrotem swoją pracę. Obecnie istnieje około 300 Kas Pożyczkowo-Oszczędnościowych, dla których Bank stanowi coś w rodzaju patronatu.

W ten sposób Bank stał się głównem źródłem kredytów dla spółdzielczości rolniczej. Kredytów indywidualnych, t. j. bezpośrednio rolnikom Bank obecnie już prawie nie udziela, starając się rozprowadzić te kredyty, o ile możności, wyłącznie za pośrednictwem spółdzielni. Tylko tam, gdzie sieć spółdzielni jeszcze nie dociera, Bank udziela kredytów grupom rolników na skrypty dłużne i w tym kierunku także Bank stara się jednak dopomagać raczej do stwarzania spółdzielni.

Na specjalną uwagę zasługują udzielane przez Bank kredyty w związku z prowadzoną przezeń akcją nawozową, która, znalazłszy należyte zrozumienie u drobnego rolnictwa, wyraziła się w sezonie wiosennym 1926 roku sumą złotych 9.655.500.

II. Działalność agrarna.

Celem współdziałania w akcji przebudowy ustroju agrarnego w Polsce Bank w ciągu roku 1924, 1925 i 1926 nabył dla celów parcelacyjnych razem 45 majątków, ogólnej przestrzeni około 46.437 ha.

Przeprowadzając parcelację nabytych majątków Bank udziela nowonabywcom poszczególnych parcel maksymalnych pożyczek długoterminowych w 8% listach zastawnych, t. j. do Statutem przewidzianej wysokości ⅔ szacunku. Po-

zostałą część ceny kupna rozkłada na dogodne spłaty, sięgające od 1 — 2 lat, pozatem Dział Agrarny Banku przeprowadza również taksacje nieruchomości ziemskich, na które ma być udzielona pożyczka długoterminowa w listach zastawnych Banku.

III. Kredyt długoterminowy.

Działalność Banku w dziedzinie kredytu długoterminowego ogranicza się do połowy roku 1926 do udzielania pożyczek długoterminowych w 8%-wych listach zastawnych na kupno oraz dokupno gruntów z parcelacji bankowej, względnie prywatnej. Nowe rozporządzenie p. Ministra Reform Rolnych, na podstawie Uchwały Rady Nadzorczej Państwowego Banku Rolnego rozszerza tę działalność Banku w tym kierunku, że Bank ma prawo udzielać takichże pożyczek na trwałe inwestycje rolne, jako to: wzniesienie, naprawa oraz przeniesienie zabudowań gospodarskich, zarybienie stawów, zakładanie plantacyj specjalnych i ogrodów, na spłatę sched fomilijnych oraz długów, powstałych z działów rodzinnych, następnie na spłatę długów, powstałych w związku z nabyciem gruntów, wreszcie, aby uwolnić kapitał użyty w kredycie krótkoterminowym na te cele, które z natury rzeczy wymagają kredytu długoterminowego, na konwersję tych pożyczek. Do konwersji zobowiązań krótkoterminowych, zaciągniętych w Banku oraz innych instytucjach kredytowych na potrzeby gospodarcze, przystąpił Bank już w drugiej połowie roku 1926.

Zrozumiałem jest, że akcja kredytu długoterminowego zależna jest i ściśle związana ze sprawą ulokowania tychże listów w tych instytucjach, które posiadają wolne kapitały oszczędnościowe, jak naprzykład w Towarzystwach Ubezpieczeń oraz instytucjach o charakterze wybitnie oszczędnościowym, np. Pocztowa Kasa Oszczędności i t. p. Ponieważ jednak kapitały te nie mogą starczyć na ulokowanie takiej ilości listów zastawnych, jakie potrzebne są na zaspokojenie rolnictwa w związku z powyższemi celami, nie licząc działalności parcelacyjnej, istnieje konieczność znalezienia zbytu dla tychże listów zagranicą. To znowu wiąże się ściśle z ogólnem zagadnieniem uzyskania pożyczki zagranicznej przez Państwo. Istnieją jednak objawy, które pozwalają przypuszczać, że w niedalekiej może przyszłości i ta kwestja zostanie pomyślnie załatwiona.

IV. Fundusze Administracyjne.

Poza udzielaniem kredytów przez Bank na własny swój rachunek, Bank administruje również — jak wyżej wspomniano — funduszami na cele podniesienia rolnictwa przez Rząd przeznaczonemi. Fundusze te dzielą się na pięć grup:

1) Pomoc kredytowa dla osadników cywilnych i wojskowych,
2) Pomoc kredytowa przy scalaniu gruntów,
3) Kredyt na meljoracje rolne,
4) Pomoc kredytowa na odbudowę,
5) Kredyt na podniesienie hodowli.

Działalność Banku w kierunku administrowania funduszami powierzonemi streszcza się jedynie do czynności wykonawczych, bowiem każdy z tych kredytów ma ramy nakreślone przez władzę, która niemi bezpośrednio dysponuje, a zatem przez Ministerstwo Reform Rolnych w odniesieniu do funduszu osadniczego i komasacyjnego, przez Ministerstwo Rolnictwa i Dóbr Państwowych w odniesieniu do funduszu hodowli, oraz meljoracyjnego i wreszcie przez Ministerstwo Robót Publicznych w odniesieniu do funduszu odbudowy.

Bank za swe czynności, połączone z wydawaniem oraz ściąganiem pożyczek pobiera tylko skromną prowizję.

Aby uzupełnić zamierzenia Rządu w sprawie meljoracji, Bank na cele zorganizowania spółek wodnych udziela pożyczek za niskiem oprocentowaniem do 5.000 złotych dla poszczególnej spółki.

V. Oddziały Banku.

Bank posiada obecnie Oddziały: w Poznaniu przy ul. Kantaka Nr. 10; we Lwowie przy ul. Halickiej Nr. 21; w Wilnie przy ul. W. Pohulanka Nr. 24.

Nadto Oddziały Banku w Grudziądzu oraz w Łucku znajdują się obecnie w stadjum organizacji.

VI. Władze Banku.

Rada Nadzorcza: Prezes Rady Nadzorczej — Franciszek Bujak, profesor uniwersytetu we Lwowie, wice-prezes Rady Nadzorczej — Seweryn Ludkiewicz, b. prezes Głównego Urzędu Ziemskiego.

Członkowie Rady: Stefan Królikowski — Naczelnik Wydziału Min. Roln. i D. P., Eugenjusz Zelechowski — Vice-Prezes Głównej Komisji Ziemskiej, Stanisław Pawłowicz — Naczelnik Wydziału Min. Skarbu, Stefan Boguszewski — Członek Prezydjum Centr. Związku Kółek Rolniczych, Juljusz Trzciński — Patron Związku Poznańskich Kółek Roln., Adam Krzyżanowski — Profesor Uniwersytetu w Krakowie, Czesław Skotnicki — Profesor Uniwersytetu w Warszawie, Józef Bek — b. Podsekretarz Stanu w Min. Spraw Wewn.

Dyrekcja: Naczelny Dyrektor — Wacław Staniszewski, Zastępca Naczelnego Dyrektora, Dyr. Oddziałów i Dyr. Działu Kredytu Długoterminowego — Witold Moritz, Dyrektor Działu Bankowego, Centralnej Buchalterji oraz Wydziału Drobnego Kredytu — Eugenjusz Grado, Dyrektor Działu Agrarnego (Parcelacyjno - Szacunkowego) — Józef Borowski, Dyrektor Działu Funduszów Administracyjnych, oraz Wydziału Personalnego i Administracyjno-Gospodarczego — Stanisław Rachwał.

Związek Rewizyjny Polskich Spółdzielni Rolniczych w Warszawie.*)

Warunki polityczne w b. zaborze rosyjskim nie pozwalały na utworzenie Związku spółdzielni rolniczych, które po rewolucji 1905 r. zaczęły dość szybko i samorzutnie powstawać w całym kraju. Szczególnie licznie powstawały spółdzielnie kredytowe, nad któremi powierzył rząd opiekę i nadzór specjalnym urzędnikom, t. zw. inspektorom drobnego kredytu, od r. 1910 zaś spółki mleczarskie, któremi zajął się osobny Wydział Mleczarski przy Centralnem Towarzystwie Rolniczem w Warszawie, pozostający pod wytrawnem i niestrudzonem kierownictwem inż. Z. Chmielewskiego. Potrzeba organizacji patronackiej (opiekuńczej) na wzór Poznańskiego i Małopolski dla nowozałożonych oraz do zakładania nowych spółdzielni dawała się odczuwać polskim spółdzielcom. W tym też celu powołana została w 1910 r. Komisja Spółdzielcza, a następnie w 1913 r. Biuro Drobnych Stowarzyszeń Rolniczych przy Centralnem Towarzystwie Rolniczem, które zajęło się udoskonalaniem powstałych już spółdzielni rolniczych oraz zakładaniem nowych.

Była to instytucja ze wszechmiar pożyteczna, która niemałe usługi oddała spółdzielczości rolniczej w b. Kongresówce. W r. 1914 należało do Biura 214 stowarzyszeń pieniężnych (spółdzielni kredytowych).

Jednak Biuro Drobnych Stowarzyszeń Rolniczych, będąc tylko jednym z Wydziałów Centralnego Towarzystwa Rolniczego i nie mając przytem odpowiednich uprawnień w zakresie lustracji i rewizji spółdzielni, nie mogło, oczywiście, sprostać ogromowi zadań, jakie życie spółdzielcze mu wysuwało.

Po ustąpieniu Rosjan z Polski działacze społeczni, między innemi pp. inż. Z. Chmielewski i A. Wieniawski rozpoczęli starania u władz okupacyjnych o zalegalizowanie Związku Rewizyjnego Polskich Stowarzyszeń Rolniczych (obecnie Związek Rewizyjny Polskich Spółdzielni Rolniczych). Statut Związku po usilnych zabiegach został zatwierdzony przez władze okupacyjne w Warszawie i Lublinie w końcu 1916 r. W lutym 1917 r. kilkadziesiąt spółdzielni, grupujących się przy Biurze Drobnych Stowarzyszeń Rolniczych zorganizowało Związek Rewizyjny P. S. R., który w tymże miesiącu rozpoczął działalność.

Na mocy Ustawy o spółdzielniach Państwowa Rada Spółdzielcza przyznała Związkowi Rewizyjnemu w dn. 1.I 1921 r. prawo urzędowych rewizyj spółdzielni. Jest to jednak tylko jedno z wielu zadań i celów, jakim służy Związek Rewizyjny Polskich Spółdzielni Rolniczych, który w skróceniu będziemy nazywali „Związek Rewizyjny".

Statut Związku Rewizyjnego opiewa, że celem jego jest:

1) krzewienie spółdzielczości rolniczej , a w szczególności

*) ul. Kopernika 30.

2) popieranie, rozpowszechnianie i doskonalenie spółdzielni rolniczych.

Do osiągnięcia powyższego celu zmierza Związek różnemi drogami, a więc:

1) współdziała przy zakładaniu spółdzielni rolniczych i czuwa nad ich rozwojem;

2) udziela rad i pomocy spółdzielniom rolniczym w sprawach gospodarczych, prawnych i rachunkowych;

3) wykonywa lustracje oraz *rewizje*, wymagane przez Ustawę o spółdzielniach z r. 1920 i czuwa nad usuwaniem stwierdzonych błędów i usterek;

4) wpływa na spółdzielnie, by przestrzegały zasad spółdzielczych i szerzyły je wśród swych członków;

5) utrzymuje i ułatwia wzajemne stosunki między spółdzielniami rolniczemi;

6) urządza odczyty, kursy, narady i zjazdy w sprawach spółdzielczości rolniczej;

7) reprezentuje i zabezpiecza wspólne interesy zrzeszonych w Związku spółdzielni rolniczych, zwłaszcza w zakresie prawodawstwa i administracji państwowej;

8) czuwa nad utrzymaniem prawidłowego stosunku między spółdzielniami a instytucjami, z któremi spółdzielnie związkowe prowadzą swe interesy;

9) opracowuje statuty, regulaminy i instrukcje dla spółdzielni i ich organów;

10) wydaje książki, broszury i ulotki w zakresie spółdzielczości rolniczej oraz wszelkie druki do sprawozdań i rachunkowości dla każdego rodzaju spółdzielni rolniczych;

11) opracowuje statystykę spółdzielni i wreszcie

12) popiera instytucje, przyczyniające się do rozwoju ruchu spółdzielczego.

Wewnętrzna organizacja Związku Rewizyjnego przedstawia się następująco:

Poszczególne typy spółdzielni rolniczych celem zapewnienia sobie dostatecznej samodzielności grupują się w poszczególne działy. Takich działów liczy obecnie Związek Rewizyjny trzy, a mianowicie:

Dział Kas Stefczyka (kas spółdzielczych).
Dział Spółdzielni Mleczarskich i Jajczarskich.
Dział Spółdzielni Rolniczo - Handlowych.

Ponadto prowadzi Związek referaty: podatkowy, młynarsko - zbożowy i referat dla spółdzielczości rolniczej i propagandy, oraz zatrudnia technika dla sporządzania planów i kosztorysów budynków dla spółdzielni mleczarskich, młynarskich i innych.

Do 1924 r. włącznie wydawał Związek Rewizyjny własny organ pod tytułem „Czasopismo Spółdzielni Rolniczych". Z dniem 1 stycznia 1925 r. wydawnictwo powyższego organu przeszło do Zjednoczenia Związków Spółdzielni Rolniczych Rzeczypospolitej Polskiej, którego Związek Rewizyjny jest członkiem.

Prace Związku prowadzi Zarząd, jako organ wykonawczy — w osobach: dyrektora Związku, zastępcy dyrektora i kierowników poszczególnych działów.

W sprawach Związku decyduje Walne Zgromadzenie, zebrania działowe poszczególnych typów spółdzielni, Rada Związku i Komitety Działów, wybierane na zebraniach działowych. Rada Związku składa się z członków Komitetów poszczególnych Działów spółdzielni związkowych.

Każdy Dział Związku prace swe wykonywa samodzielnie przez lustratorów i siły biurowe. Niezależnie od tego prowadzi się biuro dla spraw ogólnych pod kierunkiem dyrektora Związku i Dział Wydawnictw.

Terenem działalności Związku jest cała Rzeczpospolita Polska.

Celem sprężystszego prowadzenia swych prac na tak rozległym terenie zorganizował Związek dwa Oddziały pod nazwą Okręgów dla obsłużenia Kresów północno- i południowo - wschodnich, a mianowicie Okręg Wileński w Wilnie, ul. Jagiellońska 3, i Okręg Wołyński w Łucku, ul. Jagiellońska 2.

Na czele każdego Okręgu stoi kierownik, mający do pomocy lustratorów i siły biurowe:

Kierownicy Okręgów podlegają Zarządowi Związku.

Na 1 listopada 1926 r. do Związku należało w charakterze członków:

Central spółdzielni	3
Kas Stefczyka	596
Spółdzielni mleczarskich	296
,, rolniczo - handlowych	88
,, młynarsko - zbożowych	4
,, jajczarskich	1
,, pszczelarskich	1
Razem	989

Z powyższej liczby przypada na:	Okręg Wileński	Okręg Wołyński
Kas Stefczyka	85	48
Spółdzielni mleczarskich	10	5
,, rolniczo - handlowych	17	5
Central spółdzielni	1	—
Razem	113	58

Wyniki prac Związku (łącznie z Okręgami) za 1925 r. przedstawiały się następująco: lustracyj pełnych przeprowadzono 798, częściowych 322, zestawiono 309 bilansów, w 209 spółdzielniach uporządkowano rachunkowość, w 154 zaś założono kisęgi rachunkowe, uczestniczono ogółem w 450 zgromadzeniach członków spółdzielni i na 570 posiedzeniach Zarządów i Rad Nadzorczych, odwiedzono 348 spółdzielni, uruchomiono — 61, brano udział w 113 zjazdach i konferencjach; wygłoszono 115 pogadanek o spółdzielczości, dojechano 1754 razy do 1230

spółdzielni, przyczem pozostawano w rozjazdach 3840 dni, przejechano koleją 241,671 klm., końmi 21,334 klm., przebyto pieszo 1795 klm., ogółem zaś — 264,800 klm.

Związek utrzymuje się z opłat od swych członków — spółdzielni, z zasiłków Ministerstwa Rolnictwa i Dóbr Państwowych oraz innych dochodów, jak np. z opłat za prace rachunkowe, wykonywane dodatkowo przez lustratorów, z wydawnictw i t. p. Ogólna suma wydatków Związku w 1925 r. w kwocie zł. 347,340.58 pokryta została z samodzielnych źródeł dochodu w stosunku 76.8%, resztę, t. j. 23.2% — zasiłkiem Ministerstwa Rolnictwa i Dóbr Państwowych.

Rozwój Związku Rewizyjnego dokładnie oświetlają następujące dane:

Członkami Związku było:			Przyrost
w 1917 r. (roku założenia)	123	spółdzielni	
1918	215	,,	92 spółdz.
1919	276	,,	61 ,,
1920	309	,,	33 ,,
1921	395	,,	86 ,,
1922	425	,,	30 ,,
1923	478	,,	53 ,,
1924	559	,,	81 ,,
1925	819	,,	260 ,,
i na 1.XI 1926 r.	989	,,	170 ,,

Personel Związku, składający się przy rozpoczynaniu pracy w lutym 1917 r. z 3 osób, wynosił w dniu 1 listopada 1926 r. — 69 osób, w tem pięciu członków Zarządu, 2 kierowników na Okręgach (Wilno, Łuck), 3 referentów, 36 lustratorów, 3 praktykantów, 17 pracowników biurowych, 1 woźny i 2 gońców.

Skład osobowy władz Związku Rewizyjnego przedstawia się następująco:

Do Rady Związku wchodzą następujące osoby:

Dział Kas Stefczyka: Zygmunt Brudziński z Szymanowa, Feliks Grzebski z Nasielska, Feliks Piskorski z Sokołowa Podlaskiego, Edward Gąsior z Łucka; zastępcy: Adam Cieśla z Sienna Kieleckiego i Tadeusz Schally z Grodna.

Dział Spółdzielni Rolniczo - Handlowych: Gracjan Kamiński z Ostrowi Mazowieckiej, inż. Leopold Janczur z Radomska, dyr. Ksawery Turczynowicz z Wilna, Jerzy Sittauer Bonkowicz z Równego, inż. Edmund Grzybowski — delegat i dyrektor Centrali Spółdzielczych Stowarzyszeń Rolniczo - Handlowych w Warszawie; zastępcy: Izydor Leszczyński z Sochaczewa, Piotr Sobczyk z Jędrzejowa.

Dział Spółdzielni Mleczarskich i Jajczarskich: Kazimierz Brzeziński z Lechanic, Stefan Barański z Wartkowic, Jul. Dybowski z Czurył, ks. Prałat W. Bliziński z Liskowa, dyr. Feliks Przeradzki, delegat Związku Spółdzielni Mleczarskich i Jajczarskich w Warszawie; zastępcy: Walenty Gawron z Garbowa i Józef Gromada z Bzitego.

Prezydjum Rady:

Prezes Rady Związku— Z. Brudziński z Szymanowa, zastępca prezesa — G. Kamiński z Ostrowi Mazowieckiej (przewodniczący Komitetu Działu Spółdzielni Rolniczo - Handlowych).

Sekretarz — St. Barański z Wartkowic (przewodniczący Komitetu Działu Spółdzielni Mleczarskich i Jajczarskich), i członek prezydjum—F. Grzebski z Nasielska (przewodniczący Komitetu Działu Kas Stefczyka).

Zarząd Związku stanowią:

Dyrektor — Hieronim Smoliński, zastępca dyrektora — Tadeusz Zakrzewski. Członkowie Zarządu: kierownik Działu Kas Stefczyka — Piotr Załuski, kierownik Działu Spółdzielni Rolniczo - Handlowych — Józef Mach, kierownik Działu Spółdzielni Mleczarskich i Jajczarskich — Bolesław Tomczykowski, kierownik Oddziału Warszawskiego Centralnej Kasy Spółek Rolniczych — Stanisław Sikorski.

Referaty:

1. Młynarsko - Zbożowy: inż. Józef Mokrzyński.
2. Podatkowy: Adam Czachyra (będący jednocześnie kierownikiem Działu Wydawnictw).
3. Dla spółdzielni rolniczej i propagandy: Jan Bielecki.

Okręg Wileński:

Antoni Kokociński — kierownik.

Okręg Wołyński (w Łucku):

Stefan Poncet — kierownik.

W r. 1927 Związek Rewizyjny obchodzić będzie dziesięciolecie swego istnienia. Pobieżny pogląd na rozwój Związku wskazuje, że instytucja ta z roku na rok rozszerza swą działalność, krzewiąc z pożytkiem ideę spółdzielczości na gruncie polskiego rolnictwa.

Centralny Związek Kółek Rolniczych.

W chwili obecnej C. Z. K. R. prowadzi swą działalność społeczną kulturalno-oświatową i zawodowo - gospodarczą na wsi na terenie 5 województw b. Kongresówki: Białostockiego, Kieleckiego, Lubelskiego, Łódzkiego i Warszawskiego. Kółek Rolniczych zrzesza 1500 z 47.000 członków. Prócz tego autono-

miczna sekcja C. Z. K. R. pod nazwą Centralny Związek Młodzieży Wiejskiej zrzesza 1600 Kół Młodzieży Wiejskiej, liczących 45,000 członków. Łącznie zatem liczy C. Z. K. R. 3.100 ogniw organizacyjnych, posiadających 92.000 członków. Zarówno Kółka Rolnicze, jak Koła Młodzieży Wiejskiej powiązane są w związki powiatowe i wojewódzkie.

Za cel główny postawił sobie C. Z. K. R. zorganizowanie i poprowadzenie drobnych rolników do planowej pracy nad ich rozwojem gospodarczym i oświatowo-kulturalnym.

Jako cel bliższy zostało wysunięte i traktowane jest dotąd jako zadanie najpilniejsze podniesienie dochodowości gospodarstw wiejskich i zwiększenie dobrobytu wśród szerokich warstw ludności drobno-rolniczej.

Do osiągnięcia wytkniętych celów zmierza tak działalność Centrali, jak jej ogniw terytorjalnych i pojedynczych członków organizacji przez:

A. Organizowanie drobnych rolników w spółdzielcze zrzeszenia gospodarcze, mające za cel racjonalną organizację:

1) kredytu i oszczędności,

2) przetwórstwa płodów rolniczych,

3) zbytu płodów rolniczych i zaopatrywania gospodarstw w środki produkcji.

B. Organizowanie drobnych rolników w pożyteczne zrzeszenia kulturalno-zawodowe i oświatowe w celu:

1) kształcenia się zawodowo i ogólnie;

2) doskonalenia techniki gospodarowania przez poznawanie i stosowanie ulepszonych metod wykonywania jej i czynienia celowych inwestycyj:

3) dostosowywania organizacji gospodarstw do istniejących warunków ekonomicznych;

4) zbiorowego oddziaływania na kształtowanie się i bieg państwowej polityki gospodarczej.

Technika działalności instytucji dzieli się w następujący sposób:

1) Prace propagandystyczne,

2) Prace badawczo-naukowe, publicystyczne i dziedzina ustawodawstwa agrarnego.

3) Prace poświęcone obronie interesów zawodowych oraz reprezentacyjne.

4) Prace szczegółowe w dziedzinach:

a) organizacji,

b) ekonomiki rolniczej,

c) spółdzielczości rolniczej,

d) oświaty zawodowej i ogólnej,

e) wytwórczości roślinnnej,

f) ogrodnictwa i pszczelnictwa,

g) wytwórczości zwierzęcej i hodowli,

h) gospodarstwa kobiecego,

i) meljoracji rolnych i pomiarów,

j) racjonalnego budownictwa wiejskiego,
k) ferm i ognisk reprodukcyjnych, stacyj doświadczalnych i t. p.
l) prac wśród młodzieży wiejskiej.

Zobrazowana nieco szczegółowiej działalność C. Z. K. R. przedstawia się jak następuje:

I. C. Z. K. R. zakłada: Kółka Rolnicze, Koła Młodzieży Wiejskiej, Domy Ludowe, Straże pożarne, Związki Hodowlane, bydła, trzody i drobiu, związki producentów nasion, związki sadowników, pszczelarzy i t. p., Kasy Stefczyka, Spółdzielnie mleczarskie, budowlane, rolniczo-handlowe, młynarskie, spółki maszynowe i inne.

II. Bada stan życia wiejskiego, ustala własny pogląd na potrzeby drobnych rolników i dąży do wpłynięcia na urobienie właściwej polityki rządu w stosunku do tych zagadnień.

III. Szerzy na wsi oświatę ogólną i zawodową oraz kształci pracowników oświatowych, prowadzi szkoły rolnicze. Organizuje kursy, odczyty i pogadanki. Wydaje własne pisma: dla członków Kółek Rolniczych — pod nazwą „Poradnik Gospodarstw Wiejskich", dla młodzieży — p. n. „Siew". Szerzy czytelnictwo, zakłada bibljoteki wiejskie przy Domach Ludowych, Kółkach Rolniczych, Kołach Młodzieży. Prowadzi kolportaż książek. Wydaje książki własne i pomoce naukowe, ułatwiając pracę oświatową nietylko wewnątrz własnej organizacji lecz również szkołom rolniczym i organizacjom pokrewnym.

IV. Propaguje stosowanie ulepszeń w gospodarstwach drobnych w zakresie ich organizacji i techniki gospodarowania. Prowadzi bogaty dział doświadczeń zbiorowych. Przekonywuje tą drogą drobnego rolnika o celowości i opłacalności stosowania ulepszeń i uczy jak je stosować. Doświadczeń takich przeprowadza po kilka tysięcy rocznie.

V. Prowadzi prace konkretne, mające na celu wpłynięcie na szybkie zwiększenie i uszlachetnienie produkcji płodów rolniczych, ogrodniczych, zwłaszcza zaś produkcji zwierzęcej.

Do prac konkretnych, mających duże znaczenie, należą również prace meljoracyjne i pomiarowe, które C.Z. K. R. prowadzi na tysiącach hektarów przedewszystkiem bezużytecznych bagien i połużytków pastwiskowych.

Dla tego samego celu organizuje się stacje czyszczenia nasion; rozpowszechnia uszlachetnione nasiona; zakłada sady handlowe; przeszczepia sady wadliwie założone; propaguje prowadzenie walki ze szkodnikami; prowadzi akcję w zakresie racjonalnego budownictwa wiejskiego; prowadzi prace w zakresie gospodarstwa kobiecego. Czołowe jednak miejsce w zakresie tych wszystkich prac zajmuje akcja hodowlana, gdyż najwybitniejszym kierunkiem produkcji w większości drobnych gospodarstw jest kierunek hodowlany.

VI. C. Z. K. R. utrzymuje i prowadzi:
1) Szkołę rolniczą męską w Dęblinie;
2) Szkołę rolniczą żeńską w Krasieninie;

3) Fermę rolniczo - reprodukcyjną w Rembkowie;
4) Stację zarodową hodowli drobiu w Rembkowie;
5) Ognisko Kultury Rolnej w Zemborzycach;
6) Lubelski Zakład rolniczo - doświadczalny w Zemborzycach.

VII. Na współpracę organizacyj rolniczych z Samorządem C.Z.K.R. patrzy w sposób następujący.

Na podstawie znajomości terenu, jego potrzeb i zainteresowań ludności organizacje społeczne dają inicjatywę w programowej pracy, zmierzającej do podniesienia całokształtu życia wiejskiego. Samorząd uzgadnia programy różnych organizacyj w harmonijną całość.

Uzgodniony w ten sposób program wykonywują organizacje społeczne, samorząd zaś finansuje wykonanie oraz kontroluje racjonalność wykonania.

Odbyty w dn. 6 i 7 listopada r. 1926 Walny Zjazd Delegatów Kółek Rolniczych z całego terenu działalności organizacji miał za zadanie dać przedewszystkiem wytyczne pracy na rok 1927. Zadanie swe spełnił. W myśl hasła, wypisanego na sztandarze Centralnego Związku Kółek Rolniczych, brzmiącego: „Przez pracę do potęgi", C. Z. K. R. idzie w kierunku pogłębiania rzetelnej pracy zawodowej i oświatowej w kółkach rolniczych, Kołach Młodzieży Wiejskiej i ich związkach powiatowych. Dąży też do rozszerzenia zakresu dotychczasowej działalności na te rzesze drobnego rolnictwa, które w stosunku do podstawowych zagadnień rozwoju polskiej wsi i w jej odbudowie nie stanowią jeszcze czynnika dostatecznie twórczego.

Wsi Polskiej należy się pierwsze miejsce w rodzinie warstw społecznych w Polsce. Nietylko ze względu na jej liczebność, lecz i na rolę, którą odgrywa w życiu gospodarczem Polski już obecnie, a w przyszłości odegra niewątpliwie i w życiu intelektualnem narodu. Żeby miejsce to ludność wiejska zająć mogła, trzeba ją zorganizować, skupić rozproszone siły i zharmonizować je w planowej dążności do osiągnięcia doniosłych celów. Pamiętając o tem, C. Z. K. R organizuje ludność wiejską właśnie pod hasłem pracy. Wzmocniona bowiem na siłach przez więzy organizacyjne będzie ona sobie i Polsce wypracowywać lepszą przyszłość.

E. A. Nowakowski.

Centralne Towarzystwo Rolnicze.

Obejmując swoją działalnością teren 9-ciu województw centralnych i wschodnich zrzesza 92 Okręgowe Tow. Rolnicze, oraz przeszło 1700 Kółek rolniczych.

Większość Towarzystw Rolniczych, korzystając z wydatnej pomocy finan-

sowej ze strony miejscowych Sejmików, rozwija swoją działalność nietylko w kierunku potrzeb zrzeszonych, ale i interesów ogólnych rolnictwa w swoich Okręgach. Jako przykład tej współpracy Okręgowych Towarzystw Rolniczych z Sejmikami przytoczyć można akcję hodowlaną w organizowaniu pokazów, w zakupie rozpłodników i ich stacjonowaniu. W zakresie doświadczalnictwa Ogniska Kultury Rolnej przy Sejmikach korzystają z fachowych porad Wydziału Doświadczaln. Naukowego C. T. R., podobnież w zakresie oświaty pozaszkolnej urządzane kursy przez Sejmiki korzystają z udziału prelegentów specjalistów, delegowanych przez Centralne Towarzystwo Rolnicze.

Delegaci Okręgowych Towarzystw Rolniczych biorą czynny udział w pracach Komisyj Rolnych Sejmikowych, oraz w Kuratorjach Szkół Rolniczych, prowadzonych przez Sejmiki.

Zasady współpracy Okręgowych Towarzystw i Kółek Rolniczych C. T. R. z organami samorządowemi ustalane są przez Komisję Samorządowo-Rolną przy Biurze Pracy Społecznej, w skład której wchodzą reprezentanci Centralnego Towarzystwa Rolniczego, oraz rolnicy członkowie Sejmików, Wydziałów Powiatowych i Rad Gminnych.

Centralne Towarzystwo Rolnicze prace swoje prowadzi przy pomocy następujących Wydziałów i Sekcyj:

W-łu Społeczno - Ekonomicznego, Hodowlanego z sekcjami: Chowu Koni, Hodowli Trzody Chlewnej i Owiec, Związkami hodowców poszczególnych ras bydła i Kontroli Obór, Wydziału Rolniczo - Meljoracyjnego, Wydziału Doświadczalno-Naukowego, W-łu Organizacyj Gospodarstw, W-łu Ogrodniczego, W-łu Rybackiego, W-łu Oświaty Rolniczej, Sekcji Nasiennej, Sekcji Tow. Rolniczych Kresów Wschodnich, Sekcji Oświaty Pozaszkolnej, Biura Organizacyj Prowincjonalnych, Instruktorjatu Głównego Kółek Rolniczych, Instruktorjatu Społeczno-Gospodarczego z referatem Wystaw i Pokazów, Komisją Budowlaną i Komisją Praktyk Rolnych.

Centralne Towarzystwo Rolnicze wydaje „Gazetę Rolniczą" i „Gazetę Gospodarską", ta ostatnia dostosowana jest do potrzeb drobnej własności i liczba jej prenumeratorów wzrosła w ostatnich latach z 2,000 do 6,000.

Krajowe Towarzystwo Meljoracyjne S. A. w Warszawie

ul. Kopernika 30

Towarzystwo założone zostało w 1905 r. pod nazwą: „Warszawskie Towarzystwo Meljoracyjne", jako spółka udziałowa, która w roku 1921 przekształconą została na spółkę p. n. „Krajowe Towarzystwo Meljoracyjne". Powstało

Towarzystwo na gruncie sekcji rolnej Towarzystwa Popierania Przemysłu i Handlu, z inicjatywy i staraniem: pp. b. premjera Władysława Grabskiego, b. ministra Stanisława Janickiego i Hipolita Wąsowicza.

Zarząd Towarzystwa stanowią: Prezes—H. Wąsowicz; członkowie: K. Dziewanowski, J. Iwanicki, M. Mierzejewski, B. Powierza, S. Ratyński, C. Skotnicki; zastępcy: J. Cieszewski i K. Mosdorf. Dyrektorem zarządzającym Towarzystwa jest inż. Bolesław Powierza, b. naczelnik wydz. meljor. M. R. i D. P.; dyrektorem adm.-finansowym inż. Kazimierz Mosdorf. Stałym konsultantem technicznym — b. dyrektor T-wa, inż. prof. Czesław Skotnicki, prorektor Politechniki Warszawskiej.

T-wo ma charakter instytucji wybitnie społecznej, współpracującej nad szerzeniem meljoracji z instytucjami państwowemi, samorządowemi i organizacjami rolniczemi. Stosownie do swego charakteru, T - wo nie bierze robót w przedsiębiorstwo; natomiast wykonuje je systemem dozoru technicznego, dążąc do utrzymania prac meljoracyjnych na możliwie wysokim poziomie technicznym.

Z chwilą zjednoczenia ziem Polskich, T-wo rozszerzyło swą działalność na wszystkie dzielnice Rzeczypospolitej i pokrewne dziedziny techniki, przyjmując stale żywy udział w akcji społecznej na polu meljoracji. W roku 1924 dzięki staraniom T-wa stały się dostępne kredyty krótkoterminowe na meljoracje, które w dużym stopniu wpłynęły na rozwój meljoracji. W roku 1925, na skutek memorjału, złożonego przez prezesa Towarzystwa panu Prezydentowi Wojciechowskiemu, odbył się w Belwederze wieczór dyskusyjny z udziałem sfer sejmowych i rządowych, który stał się momentem zwrotnym w dziejach meljoracji. W wyniku tej konferencji utworzony został państwowy fundusz kredytu na meljoracje rolne, co spowodowało szerokie ich stosowanie nie tylko na gruntach większej własności, lecz i drobnej, która w tym celu zrzeszać się zaczęła w spółki wodne.

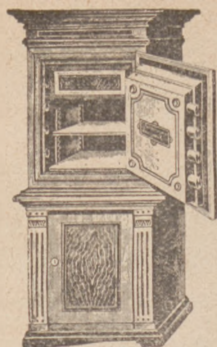
W r. 1925 Towarzystwo wykonywało prace meljoracyjne w 262 miejscowościach, przeważnie na gruntach zrzeszonych w spółki wodne. Zdjęcia, wykonane w roku tym, objęły przeszło 9,500 ha, projekty około 8,000 ha, zaś meljoracje wykonano na 1850 ha. Nadto zaprojektowano około 70 km. regulacji rzek, 29 zakładów wodnych, 25 km. dróg szosowych i t. p., oraz wykonano szereg pomiarów dla celów reformy rolnej.

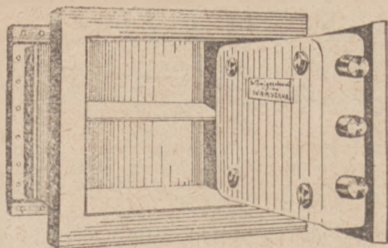
T-wo liczyło w październiku 1926 roku 122 pracowników, w tem 42 inżynierów, którzy, stosownie do swej specjalności, pracują w poszczególnych wydziałach, z jakich składa się centralne biuro techniczne T-wa, mianowicie: meljoracyjnym, wodnym, pomiarowym, drogowym, budowlanym i ogólno-technicznym.

W bardziej odległych miejscowościach T-wo ma własne oddziały, bądź przedstawicielstwa, a mianowicie: w Krakowie, Toruniu, Wilnie, Brześciu nad Bugiem, Kaliszu, Częstochowie.

T-wo przyjmuje na siebie organizowanie spółek wodnych, uzyskiwanie pożyczek z państwowego funduszu kredytu na meljoracje rolne, jak również udziela pożyczki prywatne na te meljoracje, którym kredyty państwowe nie pzysługują. Z kredytów T-wa korzystają zarówno spółki wodne, jak wydziały powiatowe i prywatni właściciele.

Ogółem przez 21 lat swojej działalności T-wo zmeljorowało przeszło 32,000 ha, studja wykonało na przeszło 110,000 ha, zaś zaprojektowało około 100.000 ha meljoracyj szczegółowych, nie licząc prac, wykonywanych w innych dziedzinach techniki meljoracyjnej.

KASY PANCERNE-OGNIOTRWAŁE

KASY i KASETY DO WMUROWANIA

SZAFY i SKRZYNIE ŻELAZNE

KASETKI STALOWE PODRĘCZNE

SKARBONKI OSZCZĘDNOŚCI

FABRYKA KAS OGNIOTRWAŁYCH

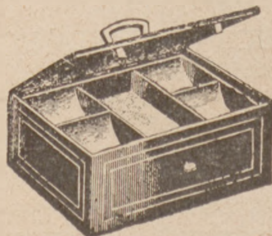
S. ZWIERZCHOWSKI i S-KA

WARSZAWA, WARECKA 9.

TELEFONY: 121-57 i 122-97

Dla Urzędów i Instytucyj Komunalnych najdogodniejsze warunki

CENY I PROSPEKTY WYSYŁAMY NA ŻĄDANIE.

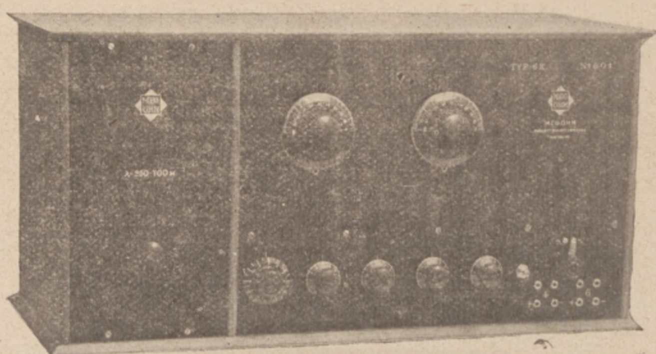

RADJO-ODBIORNIKI

KRAJOWEJ WYTWÓRNI

„MEGOHM"

Typ 5 R

Typ 6 R

Pragnąc wyjaśnić znaczenie RADIA stawiamy szereg zapytań:

Jaki wypoczynek dać nerwom po uciążliwej pracy: gazetę, książkę czy RADIO?

Czy WWPP. wiadomo, że nie opuszczając mieszkania i wygodnej pozycji wypoczynkowej można słuchać koncertów: filharmonji warszawskiej, opery londyńskiej, operetki wiedeńskiej, uczyć się obcego języka lub słuchać słynnych prelegentów?

Czy da się zaprzeczyć, że radjo jest czynnikiem, skupiającym życie rodzinne i towarzyskie?

Czy można inną drogą, jak przez radjo otrzymywać najświeższe wiadomości światowe, giełdowe, gospodarcze, rolnicze oraz dokładny czas?

Ile zaoszczędza się na zdrowiu i kieszeni, spędzając czas na słuchaniu koncertów, oper, odczytów i t. p. nie wydalając się z domu?

Ile dobrodziejstwa czynimy chorym, dając im także możność uczestniczenia przez radjo w rozrywkach kulturalnego świata?

Czy da się zaprzeczyć duży wpływ radja na wychowanie dzieci i młodzieży? (bajeczki, odczyty naukowe, opisy podróży, pogadanki hist. i t. p.).

Czy wszystkie zalety radja nie nabierają większego znaczenia dla mieszkańców prowincji i wsi, odciętych od kulturalnych rozrywek świata, skazanych na pustkę i ciszę długich wieczorów?

Na to wszystko Ameryka i kraje zachodnie Europy od kilku lat dały odpowiedź twierdzącą.

Prawie każda rodzina ma swój radjoodbiornik.

Czy znają WWPP. już najprostsze w obsłudze typy radjoodbiorników?

Czy chcą WWPP. mieć rzeczywiście czysty odbiornik na głośnik?

Wyczerpujących informacyj udziela:

MEGOHM ZAKŁADY RADJOTECHNICZNE Sp. z o. o.

WARSZAWA, ŻÓRAWIA 8. — TEL. 210-46. — P. K. O. 13130.

lub reprezentacja na Związki Komunalne, Szkoły, Domy Ludowe i t. p.

Zrzeszenie Samorządów Powiatowych

Składnica Sanitarna

Warszawa, Leszczyńska 6, tel. 43-84, 301-93.

BIBLJOTEKA SAMORZĄDU

W Bibljotece Samorządu

ukazały się następujące wydawnictwa:

1. DR. FRANCISZEK BUJAK, prof. Uniw. we Lwowie: **„Stan Gospodarczy Polski“** (wyczerpane).

2. DR. NOWAKOWSKI. **„Zasady zwalczania chorób zakaźnych“.** Książka, polecona przez Generalną Dyrekcję Służby Zdrowia, jako podręcznik dla personelu pomocniczego służby zdrowia — Cena 3 zł.

3. JÓZEF BEK. **„Działalność Rady Powiatowej w Limanowej na polu popierania sadownictwa w latach 1902 — 1917“.** — Cena 1 zł. 50

4. **Kalendarz Samorządowy na r. 1926** — Cena 1 zł.

5. STEFAN PACHNOWSKI. **„Wskazówki kasowo-rachunkowe dla miast“** — Cena 5 zł.

6. DR. M. JAROSZYŃSKI. **„Gospodarka gmin wiejskich w Polsce** na tle stanu finansów gminnych;“ **„Znaczenie opłat drogowych** w dochodach pow. zw. komun.“ — Cena 5 zł.

7. DR. A. PRAGIER. **„Zarys skarbowości komunalnej“** Cz. II — Cena 7 zł.

8. S. PODWIŃSKI. **„Bibljografja polskiej literatury o samorządzie terytorjalnym“** — Cena 7 zł.

9. **Pamiętnik Zjazdu przedstawicieli sejmików powiatowych,** odbytego w roku 1926 — Cena 10 zł.

10. **Przepisy budżetowe dla Związków Komunalnych** w opracowaniu ST. PACHNOWSKIEGO — Cena 1 zł. 50 gr.

Skład główny w administracji tygodnika „SAMORZĄD“.

Warszawa, ul. Leszczyńska 6, telefon Nr. 301-93.

Konto P. K. O. Nr. [illegible]520.

BIBLIOTHECA JAGELLONICA